

GHO
Paludan-Müller

Grevens Feide,

skildret

efter trykte og utrykte Kilder

af

Dr. C. Paludan-Müller,
Professor, Overlærer ved Odense Cathedralskole.

Første Deel.

17

Kjöbenhavn.
C. A. Reitzels Bo og Arvinger.
Thieles Bogtrykkeri.
1853.

Forord.

Længe har der været Opfordring for danske Historikere til at bearbeide den Deel af Overgangen fra Danmarks Middelalder til den nyere Tid, vi pleie at betegne med Navnet Grevens Feide; thi hvor meget vi end kunne paaskjønne de Bidrag til Kundskab om hiint Parti, vore Naboer i Tydskland og Norge have meddeelt, og ihvor villigen vi end monne være til at ændre den blandt os hidtil gjældende Fremstilling, kunne vi dog ikke lade Tydskernes og Nordmændenes Dom og Opfatning hengaae uden den fornødne Berigtigelse. I Norge er det især den af Grevefeiden fremgaaede uopløselige Forening med og Underordning under Danmark, der har været Gjenstand for mismodige Yttringer; og fra den Tid, da Bartholds livlige Skildring af "Borgermesterfeiden" hendrog en almindeligere Opmærksomhed paa Jørgen Wullenwever og Lybeks sidste Kamp for Overherredømmet i Norden, have flere tydske Forfattere gjort denne Kamp, eller enkelte Partier af den, til Gjenstand for Studier og Fremstillinger, hvor Meget naturligviis sees i et andet Lys, end vi vare vante til. Men saa længe kun enkelte adspredte Bidrag til et nyt Materiale stod til Forskernes Raadighed, kunde intet Væsentligt udrettes. Først den Samling af Aktstykker, Hans Maiestæt Kongen for ti Aar siden gav

Impulsen til, og som Fyens Stifts literære Selskab nu har udgivet, begrunder virkelig en ny Opfatning af mange Hovedtræk. Til en ny Bearbeidelse af det hele Afsnit krævedes imidlertid alligevel vidtløftige Undersøgelser i Archiver og Samlinger af utrykte Hjælpemidler til vor Historie. Jeg har ikke unddraget mig dette Arbeide; men det overgaaer den Enkeltes Kræfter at overvælde det hele Stof, hvoraf endnu kun den mindste Deel er bragt for Dagens Lys. Der er i Nordens Archiver og Bibliotheker mere end en rig Efterhøst, — i Tydsklands, Belgiens, Nederlandenes og Englands sandsynligviis Stof til en heel ny Bearbeidelse i det mindste af Grevefeidens hidtil af os altfor lidt fremhævede europæiske Side; men saa Meget har dog nu været tilgængeligt, at en samlet Fremstilling kunde voves uden Fare for at spilde Tiden. Overhovedet gjemme hine Samlinger et umaaleligt Materiale til en heel ny Skildring af Fædrelandets Forhold og Skjæbne i de tre sidste Aarhundreder: — den herligste Opgave for en dansk Historiker; men hvo har Midler, Tid og Kræfter til at hæve og forme den rige Skat!

At søge saa nær som muligt op til Beretningernes Udspring har været en Hovedbestræbelse ved dette Arbeide. Kun de oprindelige Kilder eller, hvor disse ikke vare mig tilgængelige, kun de, der kom Udspringet nærmest, ere paaviste til Hjemmel for Fremstillingen. Fristelsen til umiddelbart Forsvar for Afvigelser fra Forgængerne er i de fleste Tilfælde tilbagetrængt, — en Fristelse, der mangen Gang var stærk nok ogsaa af den Grund, at Tavsheden kan udlægges enten som Mangel paa Hensyn til ældre Arbeider, eller som om der forlanges en blind Tro hos Læseren; men naar det dog var umuligt at fremlægge alle de Betragtninger og Forstudier, som heelt igjennem have bestemt det endelige Valg, vilde en udførlig Beviisførelse for dette eller hiint enkelte Parti kun til liden Nytte have nedtynget Fremstillingen altfor meget. Den slæber endda paa en tung Byrde af Citater, jeg allerhelst havde befriet den fra, havde jeg vovet at unddrage mig den almindelige Fordring til

et historisk Arbeide, der ikke vil gjøre Afkald paa at gjælde for et videnskabeligt, at det skal paavise sine Kilder. Det skal imidlertid gjerne indrømmes, at ved en saadan Fremgangsmaade kunne paa mere end eet Sted Tvivl om Fortællingens Rigtighed opkomme hos den Læser, der ikke selv har Leilighed til at undersøge Sagen. Saaledes feiler det neppe, for at nævne et enkelt Punkt, at man vil savne Træfningen paa Faverskovs Banker 1534; men skulde endog blot de almindeligste Hovedtræk af den Undersøgelse have været meddelte, der har ført til her at tilsidesætte Hvitfeld og Krag for de Ældres Tavshed, derfor til at antage en Forvexling med hvad der skete i samme Egn 1535, vilde det have optaget en ganske uforholdsmæssig Plads, fordi de Tvivl, her paatrænge sig, ikke kunne afgjøres uden en Prøvelse af Hvitfelds og Krags indbyrdes Forhold og deres Forhold til ældre Beretninger.

Man hører ofte Klage over, at kun faa af vore Historikere stræbe at tilfredsstille saavel det læsende Publikum som Fagmændene. Er Klagen grundet, tør vel den, der gjør et Forsøg paa at forbinde en læselig Fremstilling med alvorlig meent Kritik, haabe en skaansom Bedømmelse for sin gode Hensigts Skyld. — Ogsaa har jeg bestræbt mig for en rolig Dom, uagtet jeg vel veed, at en levende Nationalfølelse ikke gjerne tilsteder Historieskriveren at være virkelig upartisk; Retfærdighed imod Fjende som imod Ven er næsten kommen i Vanrygte som Foster af et skjørt Hoved og et lunkent Hjerte. Dem, der dømme saaledes, kan dette Arbeide ikke behage; thi det er ingen Tendentshistorie, der stræber at holde sig midtstrøms i Landsmænds Meninger. Snarere frygter jeg for, at rolige Læsere kunne troe i enkelte Yttringer at spore for stærk en Stræben efter at gjøre en eiendommelig Opfatning gjældende. I saa Fald har Feilen visselig ikke sin Grund i Mangel paa ærlig Villie til at modstaae Eensidigheden, men i den overvældende Magt af de Grundtanker, Stoffets Hovedpartier uvilkaarligen have paanødt mig; og om saadanne Yttringer ere saa talrige, eller virkelig

saa ubegrundede, at Maalet, en upartisk Fremstilling af Danskes og Fremmedes Ret og Uret, maa ansees forfeilet, underkaster jeg villigen den Læsers Dom, der selv medbringer et roligt Sind og et uhildet Blik.

Odense i Juni 1853.

C. Paludan-Müller.

Indholdsfortegnelse.

Grevens Feide.

Første Deel.

Förste Bog.

Grevefeidens Forhistorie.

Første Afsnit.

Lybeks Stilling i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede. Indre Bevægelser i Staden. Borgernes seierrige Kamp imod Raadet for Reformationens Indførelse. Borgerudskuddet hæver sig med Jørgen Wullenwever i Spidsen. Keiserlige Mandater imod den nye Tingenes Orden i Lybek. De nye Magthavere komme i et spændt Forhold til Nabofyrsterne.

Den første Tredieeel af det sextende Aarhundrede hører til de meest bevægede og følgerige Partier af Nordens Historie saavel ved de mange Krige, der førtes i disse Egne, som ved de gjennemgribende Ændringer i Stat og Kirke, der da enten kom til Gjennembrud eller modnedes for en noget senere Tid.

Af de Magter, der i denne Periode grebe bestemmende ind i Nordens, navnlig i Danmarks Skjæbne, udøvede ingen saa stor Indflydelse som Lybek. Denne Stad stod da paa Høidepunktet af sin Vælde; dens talrige Borgerskab, dens vidtudbredte Handel, dens store Rigdom satte den istand til en overordentlig Kraftudvikling, medens dens Stilling som Hoved for Hanseforbundet gav den en betydningsfuld Ind-

flydelse i vidt Omfang; og om dette Forbund allerede var ifærd med at falde fra hinanden, saa sikkrede Lybeks Stilling i Spidsen for det Aar 1426 sluttede snevrere Forbund af de sex saakaldte vendiske Stæder, Lybek, Hamborg, Lyneborg, Wismar, Rostok og Stralsund, i det mindste dets Overvægt i Østersøen og i den politiske Kreds, man i Almindelighed betegner med Navnet Norden.

Men som enhver af Livets Skikkelser, der har naaet sit Høidepunkt, stod ogsaa den mægtige Rigsstad paa Overgangen til sin Neddalen. De store Krige overstege dog egentlig endog saa mægtig en Stads Kræfter, og fra Vesten trak et Uveir op, der truede at ramme dens Liv i dets Rod. Hollænderne trængte sig trods al Modstand mere og mere ind i Østersøen som Medbeilere til Lybeks og dens nærmeste Forbundsfællers Handel, idet de tillige knyttede Forbindelser med Danzig og de østligere Medlemmer af Hanseforbundet, hvilke fjernede disses Interesse fra Forbundets første Stad. Den store europæiske Handel, hvis Gang gjennem Mellemeuropa havde ført en Strøm af Varer, Penge og Mennesker over Lybek, begyndte at søge sig en ny Vei over de vestlige Lande. Om ikke med klar Erkjendelse af denne Forandrings fulde Betydning, saa dog med rigtig Indsigt i dens skadelige Indflydelse paa Stadens Velstandskilder, kæmpede Lybek med yderste Anstrengelse imod det Nye og forsøgte i en Række af blodige Krige at fortrænge de ubeqvemme Medbeilère fra Østersøen. Det vilde ikke tilstede, at de nordiske Riger ved en varig Forening bleve mægtige nok til at afryste de vendiske Stæders Handelsaag; og det vilde hindre Hollænderne i at knytte Østersøens Kystland til sig, eller sprænge de Baand, der allerede vare knyttede, for at holde den frugtbargjørende Strøm i det gamle Leie, som i tre Aarhundreder havde tilført dets Borgere Velstand og gjort Staden til Voldgiftsmand i Norden. Men alle Anstrengelser for at bryde de

nye Forholds Magt og standse den Vending, Tingenes naturlige Udvikling medførte, bleve dog frugtesløse; hurtigere, end det var steget, dalede Lybek fra sit høie, stolte Standpunkt.

De følgende Blade ville skildre nogle Træk af denne Lybeks Kamp; men hverken den eller Nordens Historie overhovedet i Grevefeidens Tid kan forstaaes uden at kjende de indre Forhold i denne Stad og de borgerlige Uroligheder, den blev Skuepladsen for dengang, da Kirkeforbedringen ogsaa naaede den og bragte alle Hoveder og Hjerter i den heftigste Bevægelse.

Lybeks Borgere vare grupperede i flere Collegier, der ikke alle havde de samme borgerlige Rettigheder. Det anseeligste var Junkercompagniet, som indbefattede de patriciske Slægter; nærmest til dem sluttede sig Rentenererne, en Stand af Borgerlige, der levede af deres Midler eller gave sig af med Pengeforretninger. Den menige Kjøbmandsstand deltes efter Næringsveienes Beskaffenhed i flere Selskaber, saasom Skaanefarere, Stokholmfarere, Bergefarere, Ostfarere og Flanderfarere samt Klædekræmmercompagniet. Disse Collegier udgjorde den høiere Borgerstand og vare valgbare til Raadet. Dette synes derimod ikke at have været Tilfældet med Bryggere og Skippere, og alle Haandværkere, der udgjorde fire store Laug, som atter indbefattede 72 mindre, vare udelukkede fra Raadet. Stadens Regering var i Raadets Hænder. Fire Borgermestere, valgte af og iblandt Raadsherrerne, ledede Forretningerne. Den ældste Grundlov for Raadet er en Forordning af Hertug Henrik Løve formodentlig fra Aar 1163; den bestemmer, at den, der vælges til Raadsherre, skal beklæde Posten i to Aar, men da være fri i eet Aar, hvis man ikke kan formaae ham til godvilligen at beholde sin Plads; ogsaa forbydes det at vælge nogen Haandværker til Medlem af Raadet. Men iøvrigt bestemmer denne Lov Intet om Raadsherrernes Antal

eller Valgmaade, ligesaalidt som Borgermesternes Embede omtales. I Tidernes Løb udviklede Forholdet sig saaledes, at Raadsherrerne beholdt deres Sæde paa Livstid, og at Raadet selv valgte sine Medlemmer blandt den høiere Borgerstand. Nogen stadig Repræsentation havde Borgerskabet dengang ikke, og heller ingen regelmæssig Deltagelse i Regeringen, der ene førtes af det sig selv supplerende Raad; men vel skeete det, at naar det gjaldt om at paalægge nye Afgifter eller overhovedet om nogen Forholdsregel, som Raadet betænkte sig paa at iværksætte med egen Myndighed, da tyede det til Borgerskabet enten saaledes, at det vendte sig til Oldermændene for de borgerlige Collegier, eller af disse valgte et Udskud, eller lod dem vælge et saadant, eller vel endog sammenkaldte hele Borgerskabet til Raadslagning. Dette Sidste er dog neppe skeet efter Raadets frie Beslutning, og det feiler ikke, at slige almindelige Forsamlinger benyttedes til at vinde Indflydelse paa Regeringen i det Hele.

Forfatningen var saaledes baade efter sit Grundlag og ifølge sin Udvikling aristokratisk, skjøndt ikke saa udelukkende som i Venedig, hvor kun visse Familier havde Adgang til Raadet. Betænkeligst var den Raadets Ret, at det selv skulde vælge sine Medlemmer blandt de valgbare Borgere; thi det kunde næsten ikke være andet, end at der ved en saadan Valgmaade jo efterhaanden gjennem Slægtskab og Venskab maatte indsnige sig en oligarkisk Retning, som da naturligen maatte fremkalde en Modvirkning i urolige Bevægelser, siden Borgerskabet intet Middel havde til at afhjælpe Feilen gjennem lovbestemte Former. At dette laa i Forholdets Natur, viser ogsaa Lybeks Historie, der veed at fortælle om flere Tumulter og indre Uroligheder, af hvilke de i det fjortende og femtende Aarhundrede ere reent borgerlige, medens Bevægelsen i Reformationstiden er væsentlig af kirkelig Natur, men stærkt blandet med borgerlige Parti-

interesser. Vi see saaledes, at i det mislykkede Opror, som Haandværkerne med Slagterne i Spidsen 1384 forsøgte imod Raadet, og som undertrykkedes med stor Grusomhed, stode Junkere og Kjøbmænd, Patricierne og det høiere Borgerskab, paa Raadets Side og stillede ikke mindre end 5000 bevæbnede Borgere og 600 Arbeidere til dets Tjeneste. Derfor kunde Raadet ogsaa afnøde det misfornøiede lavere Folk Anerkjendelse af dets Ret til ene at regere Staden, medens det tilsikkrede Haandværkerne Nydelsen af deres Laugsrettigheder. Raadet stod her imod Haandværkslaugene ikke som en valgt Øvrighed ligeoverfor Folket, men som en seirende Part ligeoverfor en anden Part, der maa give efter.

Endnu klarere fremtræder Forholdenes Natur under de langvarige Uroligheder, der begyndte i Aaret 1408; thi da gjaldt det ikke enkelte Laugs, men hele Borgerskabets Forhold til Raadet og Deltagelse i Valget af Raadsherrer. Pengeforlegenhed nødte Raadet til at paalægge Borgerskabet nye Afgifter; men nu krævede dette Regnskab af Raadet, hvad der hidtil var uhørt, og udvalgte som sine Repræsentanter og Talsmænd 60 Mænd og tolv saakaldte fuldmægtige Borgere, der da benyttede Raadets Forlegenhed til at trænge sig ind i alle Stadens Officia. Det kom saa vidt, at Raadet forlod Staden med sit Parti, Junkerne, og nu skred man til at vælge et nyt Raad, der kom til at bestaae saavel af Haandværkere som af Kjøbmænd. Imidlertid blev Lybek dog ikke en demokratisk Republik, som der i nogen Tid var Udsigt til; Staden var et Ledemod i det tydsk-romerske Rige, hvis Svaghed og Forvirring i Statslivets høieste Kredse ikke hindrede en bestemt Udvikling af Standsforskjelligheder, hvor den indbyrdes Over- og Underordning anviste Enhver hans Plads i det borgerlige Samfund, han hørte til. Navnlig var de høiere Stænders Overmagt i de fleste Egne afgjort, og Rigets hele Tilstand dannede et Værn om disse Forhold, saa meget mere, som en Omvælt-

ning kun formaaede at trænge igjennem paa enkelte Punkter, fordi Rigets Opløsning i selvstændige Landstykker allerede var skredet for langt frem, Interesserne for meget delte, og Mangelen af begeistrende Ideer for stor til at en almindelig Bevægelse kunde samtidigt komme til Gjennembrud i en videre Kreds. Mod deelvise Bevægelser var de bestaaende Magters fælleds Interesse et stort Bolværk; og til disse Magter i Riget hørte de patriciske Slægter og den høiere Borgerstand, der deels ifølge bestemte Frihedsbreve, deels ved Forholdenes Udvikling vare komne i Besiddelse af Raadet og Regeringen i Stæderne. Derfor skeete det ogsaa nu, at uagtet Omvæltningen i Lybek fremkaldte lignende Folkebevægelser i andre Hansestæder, strandede den dog paa de almindelige Forholds Magt. Keiser Ruprecht slyngede en Achtserklæring imod det nye Raad og dets Tilhængere; dets Forsøg paa at vinde Keiser Sigismund mislykkedes ved de landflygtige Raadsherrers Klogskab og den nordiske Konge Erik af Pommerns Beredvillighed til at række disse en hjælpsom Haand; Folket i Lybek nedstemtes ved at en betydelig Deel af deres Medborgere, som søgte deres Næring paa det indbringende Marked i Skaane, bleve anholdte med deres Gods af Kong Erik. Endelig bragte keiserlige Commissærer i Forbindelse med syv andre Hansestæders mæglende Sendebud det saa vidt i Aaret 1416, at det gamle Raad atter indførtes, det nye Raad ophævedes og maatte gjøre Afbigt, de 60 Mænd og de fuldmægtige Borgere samt alle de under Opstanden trufne Forandringer i Forfatningen afskaffedes, og at det gamle Raad atter fik Valget af Raadsherrer efter den gamle Ret, altsaa ogsaa med Udelukkelse af Haandværkerne. Som et Tegn paa Forsonlighed optoges nogle Medlemmer af det afsatte nye Raad i det gjenindsatte gamle ved dettes eget Valg; og til de endnu ledige Pladser valgte Raadsherrerne syv Borgere, to af Junkerne, fem af Kjøbmændene. Haandværkerne og de

ringere Borgere maatte nøies med Bekræftelse paa deres Laugsrettigheder.

Det var Junkerne, de patriciske Slægter, der droge ud af Byen med det gamle Raad; ved Raadsvalget 1408 forbigik man ganske Patricierne, og en Bestemmelse vedtoges imod nære Slægtningers samtidige Sæde i Raadet: Dette lader formode, at — ikke at tale om det Had imod Raadet, der endnu fra den blodige Undertrykkelse af Sammensværgelsen i 1384 ulmede i det ringere Folks Hjerter — Bevægelsen dennegang især fremkaldtes ved en almindelig Misfornøielse med en uretfærdig Begunstigelse af Patricierne, og at et Oligarki har været paa Veie til at sætte sig fast i Raadet. Derfor maatte dette vige næsten uden Modstand; om ogsaa Bevægelsen fornemmelig var stærk blandt Haandværkerne, fandt Raadet dog ingenlunde den samme kraftige Bistand hos den høiere Borgerstand, som ved Slagteroprøret i 1384. Ret vel betænkt var det derfor af det gjenindsatte gamle Raad, at det ved at optage nogle af det nye Raads Medlemmer og begunstige Kjøbmændene ved Suppleringsvalgene atter trak disse Borgere til sig og skilte dem fra Haandværkerne, som nu maatte falde til Føie.

Hvad der altsaa var farligt for Raadet og Patricierne, det var Foreningen af Kjøbmændene og Haandværkerne, den høiere Borgerstand og de store Laug, især hvis Regeringens Pengeforlegenhed nødte den til at tye til Borgerskabet, og derved gav de Tilsidesatte en ønskelig Leilighed til at modsætte sig et opkommende Oligarki med god Virkning. Heller ikke maa det oversees, at borgerlige Uroligheder i Lybek snart forplantede sig til andre Hansestæder, og at Regeringerne i dem alle havde en Interesse i at række hverandre Haanden imod Urostifterne. Den store Hansedag, som holdtes i Lybek 1418, traf meget gjennemgribende Bestemmelser om indbyrdes Bistand til at haandhæve Raa-

denes og Raadsherrernes Magt og Rettigheder imod alle forvovne Forsøg.

Fra den Tid bestod det gjenoprettede Forhold i det Hele uforandret indtil Reformationen. Det varede temmelig længe, inden den kirkelige Bevægelse kunde komme til Gjennembrud i Lybek; imedens Stralsund, Rostok, Wismar, Brunsvig og Hamborg, altsaa Stæder, som Lybek stod i nærmeste Berørelse med, allerede havde antaget Evangeliet, bekæmpede endnu indtil 1529 det lybske Raad, ledet af dets to ældste Borgermestere, Hr. Nicolaus Brømse af patricisk Herkomst og Hr. Herman Plönnies, med Magt og Held den nye Læres Tilhængere i deres Stad. At den desuagtet vandt flere og flere Venner, kunde de imidlertid ikke hindre; men disses Misstemning fik først da en Leilighed til at yttre sig med nogen Virkning, da Forvirringen i Stadens Pengesager, fremkaldt ved de overordentlige Omkostninger i Krigen imod Kong Christian den Anden, nødte Raadet til at vende sig til Borgerskabet og derved gav dette Anledning til at blande sig i Regeringens Anliggender. Et Forsøg paa at tilveiebringe et udførbart Finantsforslag ved en af Raadet valgt Forsamling af 36 Mænd, førte ikke til Maalet; derfor beqvemmede Raadet sig til at indbyde de fornemste Borgere af Patricierne og Kjøbmændene samt Oldermændene for Laugene til en Sammenkomst den 24de August 1529, hvor det forelagde et Forslag til Nødens Afhjælpning. Men disse Mænd, som ingen Fuldmagt havde af deres Medborgere, vilde ikke handle paa egen Haand; de forlangte hele Borgerskabet eller, som det kaldtes, Menigheden samlet. Pengeforlegenheden nødte Raadet til at give efter, og saaledes kom det til en almindelig Borgersamling den 11te September 1529. Her forelagde nu Raadet sine "Pengeartikler" eller sit Finantsforslag; men dette fandt ikke Bifald, hvorfor Menigheden traadte af for at overlægge Sagen. Man enedes da om at vælge et Ud-

skud af 48 Borgere, halvt af Junkere og Kjøbmænd, halvt af Haandværkslaugene; de Valgtes Navne opskreves paa en Seddel og forelagdes Raadet, som for Freds Skyld gav sit Samtykke dertil; de fornødne Oplysninger skulde meddeles de 48 Mænd, og disse da derefter udarbeide Pengeartikler. Men nu hørtes Raab fra Forsamlingen, at de Udvalgte skulde hos Herrerne af Raadet udvirke Ansættelse af gode Prædikanter, der lærte Guds Ord ret, saaledes som i Hamborg, Brunsvig og Wismar, ellers vilde Menigheden ikke give en Skilling, — en Fordring, der stemte ganske overeens med hvad Fleertallet i Udskuddet selv ønskede. Derfor udvalgte dette af sin egen Midte et Udskud af ti Mænd, hvem det paalagdes at forebringe Raadet Menighedens Forlangende om Guds Ord og nye Prædikanter. Da de kom for Raadsstolen, spurgte Borgermester Herman Falke dem, om dette Forlangende udgik fra dem selv, eller om det var dem paalagt af de 48 Mænd eller af Menigheden; thi da den var for Raadet, havde dette ikke hørt, at Junkere og Kjøbmænd krævede andre eller nye Prædikanter; men Timændene holdt fast ved den Erklæring, at inden deres Fordring i Religionssagen var skeet Fyldest, vilde de Otteogfyrretyve ikke indlade sig paa at forelægge Menigheden noget Finantsforslag.

Flere Møder i September og October bragte ingen Enighed imellem Raad og Udskud, saavidt Religionssagen angik; men det sidste modtog de fornødne Regnskabssager og forbeholdt sig sex Uger til at udarbeide Pengeartiklerne. Saasnart disse vare færdige, indkaldte Raadet Menigheden til et almindeligt Møde den 10de December 1529 for at høre Forslaget og afgjøre Pengesagen. Men inden Borgerne paa denne Dag traadte for Raadsstolen, samlede Udskuddet dem paa Langhuset, hvor dets to Ordførere Jochim Sandaw, en Brygger, og Borchard Wrede, en Ankersmed, stege op paa Bænken for at foredrage Religionssagen. Jochim Sandaw bemærkede, at hidtil havde Udskuddet ikke

kunnet formaae Raadet til at kalde nye Prædikanter; nu raabte Mange af Menigheden, at de ikke vilde høre Penge-artiklerne eller give Penge til, førend de havde Prædikanter, som lærte dem Guds Ord retteligen. Ordføreren svarede, at for at Raadet kunde vide, hvor Mange de vare, der begjærede Guds Ord, var det bedst, at disse bleve staaende, medens de, som vilde blive ved Pavens Regimente, Domherrerne og deres ugudelige Anhang, traadte af fra denne Høb, — en ganske snild Vending, der ogsaa havde den forønskede Virkning, at Alle, paa Een nær, bleve staaende. I denne Afstemning saae Udskuddet en Bemyndigelse til at negte Pengesagens Fremme, før Raadet tilstedede den evangeliske Prædiken i Stadens Kirker; og efterat det endnu havde valgt otte Borgere til sig, — et Valg, der vel var beregnet paa at forstærke den evangelisksindede Fleerhed i Udskuddet, men hvis Gyldighed Raadet middelbart bestred ved kun at tale om 48 Udskudsborgere, — traadte nu de 56 Mænd, ledsagede af Menigheden, for Raadsstolen med hiin Fordring i Religionssagen som Betingelse for Pengesagens Afgjørelse. Raadets Vægring bevirkede kun, at Menigheden gav de 56 Mænd Fuldmagt til at drive Sagen igjennem som de bedst kunde; og de Udvalgte fik da endelig Raadet til at give saa vidt efter, at dette tilbagekaldte og gjenindsatte to forhen bortviste evangeliske Prædikanter, Andreas Wilms og Johan Walhof, dog med det Vilkaar, at Menigheden saa ogsaa vilde finde sig i, at den catholske Gudstjeneste iøvrigt holdtes ved Magt, indtil den hele Religionsstrid overhovedet blev afgjort paa en almindelig christelig Kirkeforsamling.

Nu nøde da Tilhængerne af den nye Lære den Glæde at høre luthersk Prædiken eller, som det da hed, Guds rene Ord og Evangelium, i to af Stadens Kirker; men det var let at forudsee, at Sagen ikke ret længe kunde blive staaende paa dette Standpunkt. Raadet kunde ikke mere

modstaae Bevægelsens Strøm, og Udskuddets Maal maatte være den evangeliske Sags fuldstændige Seier ved Afskaffelsen af alt catholsk Væsen i Staden. Da Gjæringen Dag for Dag tiltog, fordi begge Partiers Prædikanter bekæmpede Modstanderne i heftige Taler, foranledigede de 56 Mænd et nyt almindeligt Borgermøde den 2den April 1530, hvor man afnødte Raadet et Forbud til Catholikerne imod at betræde Prædikestolen i Stadens Kirker, hvilket ene skulde tilstedes fem af Raad og Udskud i Forening valgte Prædikanter; dog skulde alle hidtil brugelige Kirkeskikke beholdes indtil den augsborgske Rigsdag, da man saa vilde rette sig efter andre Rigsstæders, navnlig Nürnbergs, Gudstjeneste, men dog saaledes, at det strax skulde tilstedes Enhver, som ønskede det, at nyde Nadveren under begge Skikkelser i Ægidiikirken. Hvad her var aftalt, blev opsat skriftligt, og i en ny almindelig Borgersamling d. 7de April bekjendtgjordes endelig Udskuddets Pengeartikler, hvorpaa to Raadsherrer og tolv Udskudsborgere forkyndte Beslutningen af 2den April for den catholske Geistlighed i Staden. Nu vægrede Menigheden sig ikke længer ved at give Finantsforslaget sit Samtykke og at overtage de nye Paalæg.

Fra Raadets Standpunkt maatte Udskuddets Hverv egentlig betragtes som endt; de catholsksindede Raadsherrer kunde da haabe, at naar dette Tribuncollegium først var opløst, saa at Borgerskabet var uden andre Talsmænd end de gamle Corporationer, vilde Keiserens nærforestaaende Ankomst til Tydskland give hele Religionssagen en saadan Vending, at hvad der i Lybek allerede var indrømmet den nye Læres Tilhængere da kunde tages tilbage. Men Bevægelsens Førere have sagtens ogsaa indseet dette, og desuden var deres egentlige Opgave, den der laa dem og deres talrige Tilhængere mere paa Hjerte end Pengesagen, nemlig Evangeliets fuldstændige Seier, jo endnu ingenlunde løst; ikke at tale om, at de nødig opgave den engang vundne

Stilling, og at Menigheden kunde have god Grund til at ønske at bibeholde et Organ for en stadig Deltagelse i Regeringen. Sikkert har det ikke været uden saadanne Tanker, at Opkrævningen af de nye Paalæg i Mødet den 2den April 1530 overdroges et Udskud af 64 Mænd. Men for at berede sig et sikkert Fodfæste og sætte sig istand til at møde mulige keiserlige Mandater med en Stadfæstelse af den lovlige Øvrighed. nødte de 64 Mænd, ved Truselen om at trække sig tilbage og overlade Pengesagens Udførelse til det betrængte Raad selv, dette til at lade under 10de Juni 1530 den Erklæring indføre i Stadens Bog, at de Fireogtreds med Raadets Vidende og Villie vare udvalgte af hele Menigheden, og at Raadet vilde indestaae for alle de skadelige Følger, som kunde opstaae af de nu bevilligede Pengeartikler; samt at det var Raadet, der havde antaget de evangeliske Prædikanter og befalet dem at prædike, ligesom det ogsaa vilde straffe dem, der tale imod den evangeliske Lære uden at kunne bevise deres Paastande af den hellige Skrift.

Det var umuligt, at Spændingen i Borgernes Sind kunde opløses og Staden komme til Ro, saalænge begge Partier stode halv berettigede, halv uberettigede ligeoverfor hinanden, tildeels endog i de samme Kirker. De Evangeliske havde vel vundet Enebesiddelsen af Prædikestolen og faaet Modstandernes Polemik standset; men endnu bestod det catholske Hierarki, det havde endnu Enebestyrelsen af det rige Kirkegods og Besiddelsen af Kirkerne; og den catholske Gudstjeneste, der i de Evangeliskes Øine var et forargeligt Afguderi, udøvedes endnu, skjøndt ikke uforstyrret af de Evangeliskes Prædiken og urolige Optrin i selve Kirkerne. Saaledes kunde Sagen ikke staae ret længe; enhver Ubetydelighed kunde foranledige et nyt Udbrud. Dette skeete virkeligt. Et tilfældigt Opløb i Sommeren 1530 antog strax Præget af en Begivenhed, der stod i Forbindelse med den

evangeliske Sag, og gav de 64 Mænd Anledning til at forlange en ny Borgersamling d. 30te Juni 1530, hvor man afpressede Raadets Samtykke til, at de papistiske Kirkeskikke skulde afskaffes i alle Stadens Kirker med Undtagelse af Domkirken, der ikke stod under Raadets Myndighed; og tillige bestemtes det, at de 64 Mænd skulde holdes ved Fuldmagt saalænge Lybek stod; blev nogen Plads ledig, skulde de selv strax vælge nye Medlemmer i de Afdødes Sted. En ny Tumult to Dage derefter medførte den catholske Gudstjenestes Afskaffelse ogsaa i Domkirken, dog saaledes, at den endnu i nogen Tid vedblev i Choret, indtil en Folkebevægelse gjorde Ende ogsaa herpaa. Ved samme Tid meente man at burde hindre Bortførelsen af Kirkeskattene ved at lade den betydelige Mængde af forarbeidet Guld og Sølv saavelsom Gyldenstykke, Fløiel og andre Kostbarheder borttage af Kirker og Klostre og hensætte under offentlig Bevaring.

Alt dette, saa betydeligt det end var, sikkrede dog endnu ikke den evangeliske Læres Herredømme i Lybek; det Vundne kunde atter tabes, dersom de Evangeliske laae ganske under paa Rigsdagen i Augsborg, og de catholske Magter formaaede at gjennemføre, hvad Keiser og Rige der maatte bestemme til Opretholdelse af den gamle Kirkes Eneherredømme. Til Rigsdagen satte derfor alle betrængte Catholiker deres Haab, og ikke uden Grund; thi for menneskelige Øine saae det virkelig lidet troligt ud, at Protestanterne skulde kunne modstaae Paven, Keiseren og de catholske Rigsstænder. Keiser Carl den Femte ankom efter otte Aars Fraværelse til Tydskland og holdt sit Indtog i Augsborg d. 15de Juni 1530. Han stod da omgiven af Magtens og Lykkens blændende Glands: to Gange havde han beseiret sin mægtige Medbeiler i Frankrig; Paven havde han ydmyget og atter forsonet; fra Wiens Mure var Osmannernes Hovedmagt under den vældige Soliman selv dre-

ven tilbage med uhyre Tab; Carl havde i Bologna modtaget den romerske Keiserkrone; nu traadte han op i Tydskland vel med milde Ord, mén med det bestemte Forsæt, at underkue den evangeliske Lære med det Gode eller med Magt, eftersom Tingene stillede sig. Saaledes først Forsøg paa ved Underhandlinger at faae de evangeliske Stænder til at falde tilføie; dernæst en saakaldet første Afsked d. 22de September 1530, der egentlig ikke er andet end et Forslag af Keiseren til de Stænder, som havde undertegnet den augsborgske Troesbekjendelse, om at udsætte Religionssagen indtil d. 15de April 1531, men paa Betingelser, som gjorde det umuligt for de Evangeliske at modtage Forslaget; endelig Rigsafskeden af 19de November 1530, som kastede den augsborgske Confessions Tilhængere sammen med alle de Sekterere, der dengang mylrede frem i den store Reformators Spor, og som slyngede en og samme Fordømmelsesdom over dem Alle, truende med, at om det, der nu var fordømt, ikke rettedes, saasnart Keiseren havde udfærdiget sine Pænalmandater i Henhold til Rigsafskeden, skulde den keiserlige Fiskal forfølge de Ulydige med Proces for Rigskammerretten, og denne tilkjende dem Rigets høieste Straf, Achten.

Da Lybek ikke var blandt de Stæder, der med Churfyrsten af Sachsen havde underskrevet Confessionen, hindrede de langvarige Underhandlinger med disse evangeliske Stænder ikke Keiseren i at træde alvorligt op imod denne Stad, mod hvilken han desuden havde andre Klager. Derfor ankom allerede i October 1530 et keiserligt Pænalmandat til Lybek, særligt udfærdiget til Raadet, Menigheden, de borgerlige Collegier og de fire store Laug. Det paabød Afskaffelsen af de 64 Mænds Udskud inden tre Dage saavelsom af Alt, hvad der var skeet til Gunst for den evangeliske Lære, og befalede, at Alt skulde sættes tilbage i den gamle Stand. I Raadets Exemplar var desuden tilføiet, at

vilde Borgerne ikke lyde, skulde Raadet henvende sig om Hjælp til Erkebiskoppen af Bremen, Biskoppen af Lybek, Hertugen af Sachsen og Markgreven af Brandenborg. Men dersom Catholikerne i Lybek have udvirket dette Mandat, og dersom de have haabet dermed at bevirke et Omslag til deres Fordeel, saa fandt de sig fuldkommen skuffede. Mandatet foraarsagede den stærkeste Bevægelse i Staden; i almindelige Folkeforsamlinger den 12te og 13de October 1530, inden lukkede Stadsporte, trængte Evangeliets Tilhængere ikke alene heftigt paa Opfyldelsen af alle tidligere Fordringer, men alt catholsk Væsen afskaffedes i Staden, og de catholske Geistlige ved dens Kirker udvistes. De 64 Mænd tilbøde vel Raadet at nedlægge deres Fuldmagt; men enten dette var meent alvorligt eller paa Skrømt, saa vilde ikke engang Raadet nu i denne voldsomme Gjæring tilstede, at den eneste Myndighed traadte tilbage, der udøvede nogen Indflydelse paa Folket. Tværtimod fandt Raadet sig i, eller forlangte selv, at for at Menigheden ikke skulde sammenkaldes saa ofte maatte de Fireogtreds selv udvælge 100 Mænd, der skulde forestille Borgerskabet, og hvis Samtykke de skulde indhente i alle vigtige Sager. Langtfra at de 64 Mænd fjernedes, som Mandatets Ophavsmænd havde haabet, blev dette saaledes Anledning til, at deres Magt satte sig endnu fastere end før; thi de 100 Mænd, valgte af de forordnede Borgere selv, maatte blive disse en stærk Understøttelse; ja de droges snart saa ganske ind i Udskuddets Interesse og Anskuelser, at de egentlig gik op i dette. Der er fra October 1530 næsten i alle Beretninger om hiin Tid ligefrem Tale om 164 Udskudsborgere, som om de 100 Mænd blot vare en Forstærkning af Udskuddet.

Nu skred man til at give den evangeliske Kirke en bestemt Form og Forfatning. Raad og Udskud indbøde Bugenhagen til Lybek; han kom endnu i Slutningen af October, indrettede Kirkevæsenet og forfattede de nye Ordi-

nantser, af hvilke den for Kirkerne i Staden selv bekræftedes af Raadet d. 27de Mai 1531. Tillige omdannedes to Klostere til Hospitaler, et til en Stiftelse for uforsørgede Borgerdøttre, og det fjerde til en stor Skole. Domkapitlet maatte d. 14de November 1530 overdrage Staden de fire Sognekirker.

Protestantismen havde nu seiret fuldstændigt i Lybek; var dette virkelig det Maal, den store Fleerhed af Borgerne higede efter, saa var det nu naaet, og Religionssagen afgav ikke mere nogen Grund til Strid imellem Raadet og Menigheden. Da nu tillige de 64 Mænds Collegium havde sat sig fast som et blivende Led af den offentlige Magt uafhængigt af de Opgaver, der havde fremkaldt dets Tilværelse, maatte Bevægelsespartiet ønske at sikkre det Vundne ved et Forlig med Raadet, hvis Stilling som Stadens rette lovlige Øvrighed de ikke vovede at antaste, og hvis oprigtige Tilslutning til den nye Tingenes Orden derfor alene kunde paatrykke denne Lovlighedens Præg. Udskuddet gav sig den 7de Januar 1531 en fastere Form ved at vælge fire Ordførere eller Formænd, blandt dem Jørgen Wullenwever, en Kjøbmand, som her nævnes første Gang; og nu sluttedes den 18de Februar 1531 et formeligt Forlig imellem Raadet og Borgerskabet, hvorved Forglemmelse af alle gjensidige Fornærmelser tilsikkredes, og Udskuddets Ordførere, i Borgernes Navn, med Haandslag tilsagde Raadet den skyldige Lydighed og Ærbødighed. Forsaavidt Stridighederne kunde jævnes inden Lybeks egne Mure, var dette nu tilsyneladende skeet; men det var at forudsee, at Keiseren ikke vilde lade Sagen falde eller tie til at hans Mandat var traadt under Fødder. Lybek søgte derfor Ly imod det truende Uveier ved at slutte sig til de evangeliske Fyrster og Stæder, som den 27de Februar 1531 i Schmalkalden forbandt sig til gjensidig Bistand imod Udførelsen af den augsborgske Rigsafsked. I Schmalkalden mødte for Lybek

Hr. Anton van Stiten, Raadsherre, og to af de Fireogtreds, Hans van Elpen og Jacob Krapp; og fra nu af see vi dette iagttaget ved alle Underhandlinger med fremmede Magter, at en eller to af Udskudsborgerne optræde paa Menighedens Vegne ved Siden af Raadsherrerne.

Men den Ro, som nu indtraadte, varede kun nogle faa Uger; og Bevægelsen antog mere og mere Præget af borgerlige Uroligheder, der dog, langtfra at forskaffe det ringere Borgerskab, Haandværkerne, Deel i Regeringen saaledes som i Aaret 1408, ikke engang indeholder noget Spor til, at dette har været Bevægelsesmændenes Hensigt. Man kan ikke kalde Bevægelsen demokratisk; thi Alt indskrænkede sig til at forskaffe de Ledere blandt de forordnede Borgere, der hørte til det høiere Borgerskab, først Sæde i Raadet og dermed Deel i Regeringen, siden Eneherredømmet, og da at vise Menigmand tilbage i de gamle Skranker. Bevægelsen bragte andre Mænd til Magten, men omdannede ikke Stadens Forfatning, uden forsaavidt som den indskjød Borgerudskuddet som et nyt Led i Statsorganismen.

Det keiserlige Mandat var udgaaet før den augsborgske Rigsafsked af 19de November 1530. Det støttede sig saaledes ikke paa den Retstilstand, som skulde grundlægges ved denne Akt; det var en Handling af reent keiserlig Magtfuldkommenhed fra den Periode paa Rigsdagen, da Keiseren meente selv at kunne bringe Religionsstriden til Ende. Siden viste det sig, at den catholske Fleerhed af Rigsstænderne ikke vilde lægge al Magten i Keiserens Haand; Rigsdagens Afsked blev et Udtryk af deres Mening, og derfor henviste den Kampen imod de formeentlige Kjættere ikke til Keiserens Vilkaarlighed, men til Rigets høieste Domstol. Det var i Overeensstemmelse med denne Tingenes Stilling paa Rigsdagen, at det keiserlige Mandat til Lybek ikke udtrykkeligt truede med en fiskalsk Proces, men at dets Udførelse var overdraget en catholsksindet Rigsfyrste, Hertug

Albrecht af Meklenborg. Da nu Mandatet blev saa aldeles tilsidesat af Lybekkerne, kaldte Hertugen de to ordførende Borgermestere, Nicolaus Brömse og Herman Plønnies, der havde været Reformens ivrigste Modstandere og kun Skridt for Skridt vare vegne for Borgerskabets Anløb, til et personligt Møde i Schönberg, sandsynligviis for at overlægge hvad der nu kunde være at foretage. Den 8de April 1531 droge Borgermesterne, ledsagede af Stadens Høvedsmand Frederik van Werder, hemmeligt ud af Staden til dette Møde. Senere fremstillede de det saaledes, som om de frygtede for, at Raadet ikke vilde have tilstedet deres dem dog af den keiserlige Commissær paalagte Reise, og at de derfor vare uddragne i den tidlige Morgenstund og forklædte; men flere Omstændigheder, navnlig de Ord, Hr. Nicolaus Brömse underveis lod falde, at det ikke tjente ham at være i Lybek, og at han underhaanden var advaret om en Skrivelse fra de Fireogtreds til de forordnede Borgere i Hamborg, hvori der taltes om et samtidigt Angréb paa Raadet i begge Stæder, — disse Ord især lade rigtignok formode, at det fra først af har været de to Borgermesteres Hensigt at gaae afveien for den forhadte nye Orden i Lybek og i andre Kredse afvente et Omslag i Tingenes Gang. De kom saaledes ikke mere tilbage til Staden; i Schönberg forefandt de en Indbydelse fra Hertugen til Gadebusch; herhen vilde Frederik v. Werder ikke følge dem, men vendte ene tilbage til Staden; Brømse og Plönnies droge videre, og hvad der nu skeete i Lybek, gjorde dem det desuden umuligt at vende tilbage, om de end havde villet. Thi saasnart deres Bortgang rygtedes i Staden, kom Alt i den heftigste Bevægelse; man troede strax paa forræderske Planer, det ene Rygte eventyrligere end det andet nærede Bevægelsen, hvis Charakteer af en reent borgerlig Tumult den næste Dag, der var første Paaskedag, traadte ret kjendeligt frem deri, at de evangeliske Prædikanter mis-

billigede den og fra Prædikestolene advarede imod Oprør og formasteligt Angreb paa den af Gud indsatte Øvrighed. Men Ord formaaede i Øieblikket ikke at bringe de oprørte Lidenskaber til Ro; efter endt Gudstjeneste samledes Menigheden med de forordnede Borgere paa Raadhuset, og efterat disse og de 100 Mænd havde ladet sig give en Fuldmagt til at handle med Raadet, traadte de for dette. Den ærværdige Borgermester Dr. Matthæus Packebusch forsikkrede, at hans to Medbrødre vare bortdragne uden Raadets Vidende, og at Raadet var fast bestemt paa at overholde det i Februar sluttede Forlig med Menigheden; derfor haabede han, at Borgerne ikke vilde lade det øvrige Raad undgjælde det, om de Bortreiste havde paadraget sig deres Mistanke. Men disse Forestillinger bleve frugtesløse; der paalagdes hele Raadet et Slags Arrest, idet de to Borgermestere Packebusch og Jochim Gerken tilligemed Raadsherre Henrik Kerkrinck maatte blive tilstede paa Raadhuset, medens otte andre Medlemmer, Nicolaus Bardewyck, Herman Schutte, Geert van Lenthen, David Divesen, Johan Stolterfoeth, Henrik Castorp, Johan Lyneborg og Cort van Ryden, bleve indlagte paa deres Ord i deres egne Huse; to Andre, Fritze Grauwerth og Cort Wibbekinck, laae syge hjemme, og Anton van Stiten var endnu ikke kommen tilbage fra Schmalkalden. Formodentlig har ogsaa Gothard eller, som han i den nedertydske Mundart kaldtes, Gödert van Hövelen, været fraværende, da han ikke nævnes blandt de Anholdte. Om Tirsdagen kom de forordnede Borgere atter til Raadhuset og lode nu hele Raadet sammenkalde. Dettes Tilbud, at nedlægge Værdigheden og lade Borgerne vælge andre Raadsherrer, siden de nuværende ingen Tiltro havde mere, blev ikke modtaget; men gjennem deres Ordfører Jørgen Wullenwever overdroge de forordnede Borgere dem atter deres Embeder, dog med adskillige Betingelser, blandt hvilke

de betydeligste vare, at Raadet skulde gjøre skriftligt Regnskab for alle Officia, overgive de 64 Mænd Stadens Segl, for at det ikke uden disses Vidende og Villie skulde kunne optage Pengelaan, og at de Alle for Een forpligtede sig til ikke at forlade Staden, før Regnskab var aflagt. De ydmygede Raadsherrer maatte underkaste sig disse Vilkaar, men begjærede til Gjengjæld, at Forliget af 18de Februar nu ogsaa maatte holdes imod dem. Dette lovede Wullenwever i de 64 Mænds Navn, og tilføiede, at om Raadet vilde hjælpe til at haandhæve Guds Ord, vilde ikke alene de 64 Mænd opsætte Liv og Gods med Raadet, men ogsaa borge for Menighedens Lydighed og Troskab.

Under saadanne Forhold maatte det ganske naturligt falde de virkelige Magthavere ind, nu selv at tage Sæde i Raadet, naar det kunde skee uden et altfor grovt Brud paa Lov og Ret; og saa dybt ydmyget som Raadet nu var, maatte det ogsaa for Stadens Vel være af Vigtighed, at Regeringen styrkedes ved at optage Mænd, der nøde den almindelige Tillid. I April traadte derfor de Fireogtreds atter for Raadet med den Paastand, at Raadsherrernes Antal egentlig skulde være 24, og med den Begjæring, at Raadet skulde bevise sin Adkomst til Valgretten, da mange Borgere vare af den Mening, at Menigheden burde vælge Raadets Medlemmer. Raadet forsvarede sin Ret saa godt det kunde og lod i den Anledning en Deel gamle Aktstykker forelæse, blandt dem ogsaa Hertug Henrik Løves Aabne Brev af 1163, hvorved det kom for Dagen, at egentlig kun de to Trediedele af Raadet skulde fungere samtidigt, men ogsaa at Haandværkere ikke kunde blive Medlemmer af Raadet, en Opdagelse, der gjorde et meget ubehageligt Indtryk paa flere af Bevægelsens hidtilværende Ledere af Haandværksstanden, der nok havde Lyst til en Plads i Raadet. Udfaldet blev imidlertid, at Raadet som hidtil maatte give efter, og at de forordnede Borgere søgte en Form, hvorunder de

kunde faae deres Villie sat igjennem uden altfor grovt et Brud paa den bestaaende Ret. Den 28de April 1531 samledes de Fireogtreds og de 100 Mænd paa Raadhuset og opskreve Navnene paa ni Personer af deres egen Midte paa ni Sedler, som bleve Raadet forelagte. Dette valgte syv af de Nævnte, saa at man endnu bevarede et Skin af Agtelse for Raadets Valgret ved at sætte det istand til at udskyde to af de Foreslaaede. Den næste Dag lod Raadet de Nyvalgte kalde til deres Sæder; det var Kjøbmændene Gotke Engelstede og Karsten Timmermann, Klædehandlerne Jochim Gramendorf og Johan Bussmann, Geert Odingkberg, en Stokholmsfarer, Goetze Buthepage, en Rentenerer, og Henrik Koerdes, en Revalsfarer, altsaa hverken nogen Haandværksmand eller nogen Patricier; det var Kjøbmændene, der reve hele Magten til sig. Tillige er det indlysende, at naar de Betydeligste blandt de forordnede Borgere saaledes gik over i Raadet, maatte dettes Forhold til hine forandres og Udskuddets heftige Modstand imod Raadet mildnes eller falde bort.

Imidlertid havde de bortdragne Borgermestere ikke været ledige. Et heftigt Stridsskrift imod de nye Magthavere ankom til Lybek, særlig sendt til de fire store Laug, som om de Bortdragne nu havde noget Haab om at ægge Haandværkerne imod de forordnede Borgere. Det besvaredes den 24de Juni 1531 i et skarpt Modskrift af de 164 Mænd. Dette kunde ikke bidrage til at stemme Borgerne gunstigere, og endnu mindre, at Keiser Carl den Femte viste navnlig Nicolaus Brømse stor Naade; han fornyede Familien Brømses Adel og slog den landflygtige Borgermester selv til Ridder. Om Keiserens Stemning imod Lybek kunde saaledes ikke være Tvivl; men saalænge den nye Lære og Kirkeforfatning truedes med en Reaction, stode Borgerne trofast ved de hidtilværende Føreres Side, og disse maatte da snarere føle sig opfordrede til at overvælde den Modstand, de

endnu fandt hos Raadets gamle Medlemmer, end til at vige tilbage paa den engang betraadte Vei. Deres næste Skridt var at faae de to Borgermesterpladser erkjendte for virkelig ledige og da besatte efter deres Ønske; dette skeete den 9de September 1531, idet Gosslick (Gotschalk) Lunte, en af de forordnede Borgere, og Gödert van Hövelen, en af de gamle Raadsherrer, valgtes af Menigheden — vi vide ikke under hvilke Former; men Hr. Gödert tog kun imod Pladsen efter at have protesteret for Notarius, at han gjorde det nødtvungen. Nogle Dage efter ankom et nyt keiserligt Pænalmandat, der var blevet nødvendigt ved Rigsafskeden af 19de November 1530, da det første jo var ældre end denne. Det gjentog det tidligere Paalæg om at afskaffe alle Nyheder, saavel i Religionen som i de borgerlige Forhold, samt bød at gjenindsætte de Fordrevne i deres Embeder; og i Henhold til Rigsafskeden truede det i Tilfælde af Ulydighed med en Proces. Men dette Mandat fandt saa meget mindre Lydighed, som Lybek jo nu var optaget i det schmalkaldiske Forbund og derved sikker paa Bistand, om det skulde blive angrebet for Religionssagens Skyld; tværtimod udbrød atter denne Gang en Tumult, hvorved Pøbelen plyndrede Junkernes og Kjøbmandsgildets Compagnihuse, og et Udvalg af Raadsherrer og forordnede Borgere, blandt hvilke vi atter finde Jörgen Wullenwever, førte i et Møde med Domkapitlet den 20de September Klage over, at de tidligere Bestemmelser ikke overholdtes. Videre kom det dog ikke ved denne Leilighed, fordi Domkapitlet viste sig mildt og eftergivende.

Den augsborgske Rigsafsked lod sig ikke gjennemføre, da det viste sig, at de forbundne protestantiske Stænder ikke vilde underkaste sig Rigskammerrettens Domme i Religionssager, og da Keiseren ikke kunde bruge Magten imod dem, saasom et nyt Tog af Osmannerne truede det østerrigske Huus og Tydskland med den største Fare. Ved

Churfyrsterne af Maintz og Pfalz mægledes da en midlertidig Fred i Nürnberg den 23de Juli 1532, hvori bestemtes, at saalænge indtil en fri christelig Kirkeforsamling var sammenkaldt i Løbet af et halvt Aar og virkelig traadt sammen inden et Aar, eller, om dette ikke kunde bevirkes, da indtil Rigets Stænder atter samledes paa et beqvemt Sted for at raadslaae om Religionssagen, skulde Keiseren ophæve alle Kammerretsprocesser i Sager, der angik Troen, enten de allerede vare begyndte eller maatte blive begyndte af den keiserlige Fiskal eller af Andre. Freden gjaldt ikke de Evangeliske i Almindelighed, men kun de med Churfyrsten af Sachsen forbundne og i Fredsakten udtrykkeligt navngivne Fyrster og Stæder; da Lybek imidlertid var en af disse, kom den forsaavidt de nye Magthavere i denne Stad tilgode, at det andet keiserlige Mandat blev ugyldigt, og dersom en fiskalsk Proces for Kammerretten allerede var paabegyndt ifølge hiint Mandat, maatte den nu ophæves. Men det viste sig snart, at det hverken var Keiserens eller Kammerrettens Mening, nu at lade de Evangeliske nyde uforstyrret Ro i deres kirkelige Anliggender; thi Spørgsmaal reistes om Betydningen af de Ord i Nürnbergerfreden: Sager, der angaae Religionen. Kammerretten modtog dog Fiskalens og Andres Klager imod de Evangeliske i Sager, som disse meente vedkom Religionen, medens Retten kun vilde have dette Udtryk fortolket om Lære, Prædiken og Kirkeskikke, men ikke om hvad der angik Kirkegodset, Klosterne o. desl., saa at heraf reiste sig uendelige Tvistigheder, der bleve en ikke ringe Aarsag til, at Religionsstriden dog tilsidst førte til Krig. Uden Tvivl var netop Lybek den allerførste af de i Freden nævnte evangeliske Rigsstænder, der fik haandgribeligt Beviis paa, at Keiseren trods Freden agtede at gaae dem saa nær med dens Fortolkning som nogenlunde muligt; thi neppe havde han i Regensburg den 2 August 1532 ratificeret Freden, før Fjen-

derne af den nye Tingenes Orden i Lybek fik udvirket et tredie keiserligt Mandat af 10de August 1532 til de 164 Borgere, at de skulde gjenindsætte Herrerne af det gamle Raad, afskaffe Alt hvad de havde forandret i den verdslige og geistlige Regering, selv afstaae fra al Regering og gjøre Raadet Regnskab. Saa megen Virkning havde dette Mandat dog, at fire af de sidst valgte Raadsherrer traadte tilbage og gik fra Raadsstolen, nemlig Jochim Gramendorp, Carsten Timmermann, Johan Bussmann og Henrik Koerdes; men iøvrigt blev det ligesaa lidt adlydt som de to andre Mandater, og sandsynligviis have Magthaverne i Lybek meent, at det stred imod Nürnbergerfreden, og at de altsaa hos de øvrige Forbundne vilde finde Understøttelse i deres Modstand. Paa en Forbundsforsamling i Schmalkalden i Juli 1533 beklagede de sig over Forfølgelser fra Keiserens Side; men de fik ikke Medhold af de øvrige Medlemmer af Forbundet, der tværtimod baade i Ord og Gjerning viste, at de ikke betragtede det lybske Tribuncollegiums Sag som et Religionsanliggende, der vedkom Forbundet: i Ord navnlig derved, at ikke den, men vel Processer med andre i Nürnbergerfreden deeltagende Stæder anførtes som Fredsbrud i de Stridsskrifter, hvori Forbundet stræbte at gjøre sin Fortolkning af Freden gjældende; og i Gjerning ved den uvenlige Holdning, Forbundets Fyrster, især Landgreve Philip af Hessen, antoge imod de nye Raadsherrer under den hele nordiske Krig, hvad det Følgende noksom vil vise. Dette blev af største Betydning for denne Krigs Udfald og de lybske Folkelederes Skjæbne; men i Øieblikket havde Mandatet, med Undtagelse af at det gjorde fire Sæder i Raadet ledige, kun den samme Virkning som de to foregaaende, at paaføre de endnu bevarede Levninger af gamle kirkelige Indretninger større Trængsel. Denne Gang gik det ud over Domkapitlet, der vel havde sit Sæde i Lybek, men ikke stod under Stadens Øvrighed; desuagtet

nødtes Kapitlet til en Overeenskomst af 31te December 1532 med Raadet, de 64 og de 100 Mænd paa Borgerskabets Vegne, ifølge hvilken det ikke mere maatte optage nye Medlemmer, saa at dets Besiddelser efterhaanden skulde blive ledige og da tilfalde Staden. Dette er vel ved den Vending, Sagerne siden toge, ikke kommet til Udførelse; men Angreb paa Domkapitlet var ligesaavel et uklogt Skridt, som et uberettiget, fordi det, og den kjendelige Bestræbelse efter at drage ogsaa Bispegodset ind under Stadens Herredømme, bragte den i en betænkelig Forvikling med flere Fyrster i Nærheden. Erkebiskoppen af Bremens Metropolitanrettigheder krænkedes paa det Føleligste; Hertugen af Brunsvig, som Hovedet for det welfiske Huus, havde allerede tidligere erklæret Raadet, at han var Beskytter for Domkirken i Lybek, fordi hans Forfædre havde stiftet den; og den holstenske Adel maatte foruroliges ved at see Adgangen til de rige Præbender spærret for Fremtiden. Ihvor nær forbunden deres Hertug, Kong Frederik den Første, da endog var med Lybek, besad Adelen dog Indflydelse nok hos hans ældste Søn, Hertug Christian, til i Aaret 1532 at bevirke en Skrivelse fra denne, der da var Faderens Statholder i Hertugdømmet, hvori han advarede Raadet imod at antaste Bispedømmets Slot Eutin, da Hertugerne af Holsten vare Biskoppernes og Stiftets Forsvarere. Magthaverne i Lybek toge vel ligesaa lidet Hensyn til denne Advarsel som til den brunsvigske Hertugs; men de skulde snart erfare, at de ikke uden deres egen Skade kunde ringeagte Naboernes fjendske Stemning, der næredes ved den Fyrster og Adel naturlige Frygt for og Uvillie imod det, der forekom dem som urolige Folkeledederes uberettigede Reisning imod den lovlige Øvrighed. Bondekrigen havde vel ikke umiddelbart berørt Nedertydskland, men dog været Fyrster og Adel nær nok til at jage dem en Skræk i Blodet; og den stærke Bevægelse, hvori Reformationen bragte

Borgerstanden ikke alene i Lybek, men i alle nedertydske Stæder, og som snart naaede en forfærdende Høide i de münsterske Gjendøberes blodige Communisme, lærte baade Fyrster og Adel føleligt nok at holde sammen imod Omvæltninger i de borgerlige Forhold, hvor uenige de end maatte være i Religionssagen.

Ved Slutningen af Aaret 1532 var saaledes i Lybek den nye Lære og tildeels den nye Kirkeforfatning sikkret ved det schmalkaldiske Forbund og Nürnbergerfreden; men de nye Magthavere, der havde kæmpet seierrigt for Evangeliet og nu ikke vilde træde tilbage fra det Herredømme, denne Kamp havde lagt i deres Hænder, truedes af Fyrsternes og Adelens Fjendskab, af Emigranternes utrættelige Bestræbelser for at styrte dem, af Keiserens og Rigets Vægring ved at anerkjende deres Stilling, af en fiskalsk Proces ved Rigskammerretten, der snart eller seent kunde ende med en Fredløshedsdom, men allermeest af deres egen Mangel paa Erfaring og Maadehold.*)

*) Foruden de almindelige Kilder til og Skildringer af Reformationens Historie, og til Tydsklands Historie i Reformationens Tid, ere til dette Afsnit benyttede Urkundenbuch der Stadt Lübeck 1ster Theil. Lübek; die lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache, herausgegeben von F. H. Grautoff; Reimar Kocks haandskrevne lybekske Krønike, navnlig dath drudde Parth der Cronicke der Keiss. Stadt Lübbek vnnd erer Vorwanthen dorch R. K. (d. e. Reimar Kock), Haandskrift i det store kgl. Bibliothek, Nyere Samling Nr. 303 b; Hans Regkmanns lübeckische Chronick, trykt 1619; Willebrand, Hansische Chronik, Lübeck 1748; J. R. Becker, Umständliche Geschichte der Keiserl. Stadt Lübeck, B. 1-2. Lübek 1782. Ausführliche Geschichte der lübeckischen Kirchen-Reformation in den Jahren 1529 bis 1531, aus dem Tagebuche eines Augenzeugen und Beförderers der Reformation herausgegeben von F. Petersen. Lübeck 1830.

Andet Afsnit.

Oversigt over Lande og Fyrster, som fik Indflydelse paa Nordens Historie i Grevefeidens Tid. Lauenborg. Meklenborg. De brunsvigske Hertuger. Geldern. De burgundiske Nederlande. Friserne. Feider og Forlig imellem Greverne af Ostfriesland, Herrerne af Esens og Greverne af Oldenborg. Kong Christian den Andens Optræden.

Det var ikke Lybek og de med det forbundne Hansestæder alene, der grebe bestemmende ind i Nordens Historie; ogsaa flere af Fyrsterne i Nedertydskland og Nederlandene udøvede saa megen Indflydelse paa dets Skjæbne i Kirkeforbedringens Periode, at et Overblik over Forholdene i disse Egne er nødvendigt for at kunne fremstille Nordens Historie i denne bevægede Tid.

Lybeks og Holstens nærmeste Nabo var Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg, hvis Lande, hvortil dengang Landskabet Hadelen ved Elbmundingen hørte, vel ikke vare betydelige nok til at han som en Magt kunde tage virksom Deel i Begivenhederne, men hvis Familieforhold udøvede en ikke ringe Indflydelse paa disse. Med sin Gemalinde Chatharina, en Søster til Hertug Henrik den Yngre af Brunsvig og Erkebiskop Christoffer af Bremen, havde han en Søn og fem Døttre, af hvilke den næstældste, Dorothea, i sit femtende Aar ægtede Hertug Christian af Holsten, siden Konge af Danmark, og ved ham blev Stammemoder til det danske

Kongehuus og de sønderborgske Hertuger; den ældste Datter, Catharina, blev 1531 formælet med Gustav Wasa, Sverrigs Konge, der saaledes var en Svoger til Hertug Christian. En tredie Søster havde Hertug Frants af Brunsvig-Lyneborg.

Lybek og Lauenborg havde mod Øst de meklenborgske Lande, som siden 1503 beherskedes af de tre Brødre Henrik den Fredsommelige, Erik og Albrecht den Smukke. Ved deres Faders, Hertug Magnus's, Død overtog den ældste Broder, Henrik, født 1479, Regeringen over alle dette Huses Besiddelser og førte den i Forbindelse med Farbroderen, den barnløse Hertug Balthasar, indtil dennes Død 1507 og Broderens, Hertug Eriks, i det følgende Aar. Flere Gange enedes nu vel de to overlevende Brødre om, at Henrik skulde styre Landet i begges Navn, og i visse Tilfælde med Broderens Deltagelse; men Albrecht ønskede dog en Deling, der da ogsaa paa en Maade kom istand ved Overeenskomsten i Ny-Brandenborg 1520, hvorved Domænerne og Udøvelsen af visse Regeringsrettigheder deltes, men Prælater, Ridderskab og Stæder bleve udelte, saa at Landsherrerne i deres Forhold til dem kun udgjorde een Regering, ført af begge Brødre i Fælledsskab. Landet var saaledes deelt og dog eet, et Forhold omtrent af samme Natur som det, vi altfor vel kjende fra Slesvigs og Holstens Historie, men som i Meklenborg ikke medførte saa ulykkelige Følger som der, deels fordi dette Lands og dette Fyrstehuses Forhold vare langt mindre forviklede end den oldenborgske Slægts, deels ogsaa fordi den ældre Linie allerede uddøde med Hertug Henriks Sønner, og ingen af de følgende Delinger i Albrechts Linie blev af Varighed med Undtagelse af den endnu bestaaende imellem Husene Schwerin og Strelitz. Vel var Albrecht ikke tilfreds med den Ny-Brandenborger Overeenskomst og trængte paa en fuldstændig Arvedeling, især efterat han 1521 havde forlovet sig med og 1524 ægtet Anna, en Datter af Joachim den Ældre af Brandenborg og Elisabeth af

Danmark, hvilket bragte ham i nærmere Forhold til sin Gemalindes Morbroder, den fordrevne danske Konge Christian den Anden, hvem han paa flere Maader understøttede. Men hverken hans Broder eller de meklenborgske Landstænder ønskede at see Fyrstehusets og Landets Kræfter adsplittede, hvorfor ogsaa de sidste indgik en Union i Rostok 1523; og Rigskammerretten stadfæstede to Aar derefter Delingen af 1520 endnu for de fire følgende Aar. Selv da Albrecht 1529 udvirkede et keiserligt Commissorium for Hertug Erik af Brunsvig og Greven af Helfenstein til nu virkelig at udføre en fuldstændig Arvedeling imellem de meklenborgske Brødre, formaaede han ikke at trænge igjennem og blev rimeligviis ogsaa ved de Udsigter, der aabnede sig for ham i Norden, bevæget til at give efter. En ny Overeenskomst, sluttet den 22de December 1534 i Schwerin imellem de to Brødre, bekræftede Ny-Brandenborgerforliget for de følgende 20 Aar.

Hertug Henriks Charakteer er betegnet i hans Tilnavn, der ikke alene tilkom ham for hans store Ulyst til Krig, men ogsaa for hans Tilbøielighed til at udjævne Stridigheder imellem Andre, hvorfor han ogsaa hyppigt traadte op som Fredsmægler, ikke sjælden med Held. Da den kirkelige Bevægelse naaede hans Land, begunstigede han de evangeliske Prædikanter, men forhindrede voldsomme Angreb paa Kirkegodset og den gamle Læres Tilhængere. Han maa regnes for en evangelisk Fyrste, uagtet han ikke vilde tiltræde den augsborgske Troesbekjendelse, men tværtimod underskrev Rigsafskeden af 19de November 1530 i Augsborg, hvor han med sin kloge og indflydelsesrige Cantsler Caspar von Schöneich var tilstede paa Rigsdagen; heller ikke lod han sig bevæge til at indtræde i det schmalkaldiske Forbund, hverken ved dets Stiftelse eller dets Fornyelse. Derimod var Broderen, Hertug Albrecht, en Herre, der tragtede efter Nyt, men som hverken forstod at vurdere

sine og sine Modstanderes Kræfter, eller at betragte Forholdene med et af Lyst og Ulyst uomtaaget Blik. Han var den gamle Kirke hengiven, derfor ugunstigt stemt imod de evangeliske Prædikanter og deres Tilhængere, dog uden at gjøre sig til en egentlig Forfølger af disse, og uden at sætte saa høi en Priis paa det gamle Væsen, at han for dets Skyld skulde tage afgjort fjendtligt Parti imod alle Reformationens Tilhængere.

Syd for Elben herskede det welfiske Huus over en stor Deel af de Lande, der nu udgjøre Hertugdømmet Brunsvig og Kongeriget Hannover. Slægten var deelt i flere Linier, der hver besad sit Land uafhængigt af de andre, men med indbyrdes Arveret, hvorfor ogsaa Landene ere flere Gange samlede trods de gjentagne fuldstændige Delinger. Efter 1514 herskede i den wolfenbüttelske Andeel den i Reformationshistorien noksom bekjendte Hertug Henrik den Yngere, en begavet, men heftig og tyrannisk Mand. Han gjaldt dengang for en ivrig Catholik, og traadte jo ogsaa flere Gange meget skarpt op imod Protestanterne; men det var nok snarere hans Fjendskab imod alt Revolutionært, der gjorde ham til deres Modstander, end just den evangeliske Lære selv; i det mindste skyede han ingenlunde Forbindelser med protestantiske Fyrster, naar det iøvrigt passede til hans Hensigter. Mange af hans Handlinger forklares kun af Luner og øieblikkelige Spændinger, der bragte ham i Strid selv med gode Venner. Med Rigsstaden Gosslar og med Brunsvig, der ved store Friheder var saa godt som uafhængig af Landsherren, laa han idelig i Strid; derfor var han heller ikke nogen Ven af deres Forbundsfæller Hansestæderne, og især blev han en Fjende af de Mænd i Lybek, der kom til Magten ved de ovenfor skildrede urolige Optrin; de vare ham forhadte som Kjættere, som de der forgrebe sig paa hans Forfædres Stiftelser i Staden, men især som omvæltningslystne Folkeledere, der rakte Haanden

til urolige Borgere i de Stæder, han selv umiddelbart bekæmpede. Alle disse opadstræbende Mænd i de nedertydske Stæder, der vilde omdanne de kirkelige og borgerlige Forhold, vare ham ikke meget bedre end Gjendøberne i Münster, med hvem han gjerne kastede dem sammen. Hans Broder Christoffer, der siden 1503 var Forstander for Bispedømmet Verden, siden 1511 tillige Erkebiskop af Bremen, kunde efter sin hele Stilling endnu ikke være nogen Ven af de Evangeliske, hvis Overvægt paa saa mange Steder i hans Erkebispedømme krænkede og indskrænkede hans Metropolitanrettigheder. Som Rigsfyrste og Hersker over Erkestolens verdslige Besiddelser, Landene imellem den nedre Weser og Elben, tog han levende Deel i disse nedertydske Egnes politiske Bevægelser og Krige.

Af anden Tænkemaade vare Brødrene Otto, Ernst og Frants af det brunsvig-lyneborgske Huus. De vare Tilhængere af den evangeliske Lære og Medlemmer af det schmalkaldiske Forbund. Ernst, der var gift med Sophia, en Datter af Hertug Henrik af Meklenborg, ved hvem han er bleven Stamfader saavel for de nuværende Hertuger af Brunsvig som for Kongerne af Hannover og Storbritannien, gjaldt i Forbindelse med Churfyrsterne af Sachsen og Landgreve Philip af Hessen for en af det evangeliske Parties Hovedstøtter. Hans Broder Frants blev senere en Svoger til Christian den Tredie og Gustav Wasa, idet han ægtede en tredie Datter af Hertug Magnus af Lauenborg. Ved Lighed i Religion førtes disse Brødre til venskabelig Forbindelse med Hertugen af Holsten, til hvem de desuden vare knyttede ved mere end een Overeenskomst om gjensidig Tjeneste og Bistand.

En af de mægtigste Fyrster i Nederlandene var Carl af Egmond, Hertug af Geldern, der i Ordets hele Omfang kan kaldes en Arvefjende af det burgundiske Huus. Medens han endnu var et Barn, havde Carl den Dristige

benyttet sig af de forargelige Stridigheder imellem Arnold af Geldern og hans Søn Adolph til at bemægtige sig deres Land; og Adolphs Søn Carl havde han holdt i et Slags Fangenskab ved sit Hof. Langtfra at Carl den Dristiges Død gjorde nogen Forbedring i den unge gelderske Hertugs Skjæbne, lod Maria af Burgund og hendes Gemal, Maximilian af Østerrig, sig hylde i Geldern; og hvilke Tanker Folket gjorde sig om deres Forhold til den unge Carl, sees deraf, at Maximilian senere holdt det fornødent at fralægge sig Skylden for Carls langvarige Fangenskab i Frankerig, da man havdeført ham med i den uheldige Træfning ved Bethune 1487. Paa Carl selv gjorde hans Barndoms og Ungdoms Skjæbne det dybeste Indtryk, og da han ved sine Venners Hjælp atter kom i Frihed, optraadte han fra 1492 som en afgjort Fjende af det østerrigsk-burgundiske Huus og en ligesaa afgjort Tilhænger af dettes Modstandere, de franske Konger. Haarde og langvarige Krige med Maximilian og hans Søn Philip den Smukke satte Carl i Besiddelse af hans fædrene Hertugdømme; i ikke meget mindre end et halvt Aarhundrede fulgte han samme Politik: Forbund med Frankerig, Krig med Burgunderne, hvilken kun nu og da afbrødes af slet holdte Fredsslutninger; og til samme Tid havde denne snilde, krigerske og rovsyge Fyrste Øinene henvendte paa sine øvrige Naboer. Især var det den Deel af Nederlandene, der ligger imellem Zuydersøen og Weseren, hans urolige Ærgjerrighed satte i bestandig Bevægelse; thi han har uden Tvivl havt den Plan, at forene alle disse Lande under sit Herredømme, der da vilde blive stort nok til, at hans Had til Burgunderne ikke skulde savne Tilfredsstillelse. Men disse vare ham dog for mægtige; havde Keiser Carl den Femte ikke været omgiven af Farer og Forviklinger paa alle Sider, vilde Gelderns Undertvingelse ikke være bleven opsat indtil efter Hertug Carls Død. Først 1543 fravristede Keiseren Hertug Wilhelm af Cleve, som

1538 havde fulgt den da uden ægte Børn afdøde Carl af Egmond i Herredømmet over Geldern, dette vigtige Land, og forenede det med sine øvrige arvede og erhvervede burgundiske Nederlande.

Ved sin Fader Philips Død havde Carl den Femte i Aaret 1506 arvet de fleste af de Lande, som de mægtige Hertuger af det yngere burgundiske Huus havde samlet: Grevskabet Høiburgund med Besiddelserne i det sydlige Elsass, Grevskaberne Hennegau og Namur, Artois og Flandern, dengang med videre Grændser end nu, Hertugdømmerne Luxemburg, Limburg og Braband, de lüttichske Stiftslande, samt Grevskaberne Seeland og Holland vare hans Fædrenearv, som han endnu i Krigen imod Geldern og Jülich forøgede med alle Landene Syd og Vest for Zuydersøen indtil Dollart. Herredømmet over de vestlige Friser, som allerede ikke længer formaaede at opretholde deres ældgamle Frihed imod Nabofyrsterne, fravristede Keiserens tappre Hærfører Jørgen Schenk af Tautenburg i Aaret 1523 Hertug Carl af Geldern; det var ogsaa ham, som i Forening med Floris af Egmond, Greve af Buyren, Keiserens General-Capitain i Holland og Seeland, faa Aar derefter ligeledes i Kamp med Hertugen af Geldern lagde det utrechtske Overstift, det nuværende Overyssel, til de burgundiske Nederlande, medens Biskop Johan overdrog ogsaa Nederstiftets Lande til Keiseren, der hævdede dets Besiddelse, uagtet Hertug Carl ogsaa i Utrecht havde talrige Tilhængere. Hvorledes Jørgen Schenk nogle Aar senere fik Leilighed til at forøge sin mægtige Herres Besiddelser med de frisiske Lande imellem Lauwers og Dollart, vil længere nede blive fortalt som umiddelbart berørende Danmarks Historie i Grevens Feide. Da Keiseren selv nu hertil erobrede Geldern, beherskede han som Hovedet for den burgundiske Slægt alt det Land, der senere er særligt kaldt Nederlandene, og som dengang indbefattede en større Land-

masse, end nu de to Kongeriger Nederlandene og Belgien. Formaaede han ikke at gjenvinde hvad hans Faders Moder havde tabt af Arven efter Carl den Dristige, saa erstattede han det rigeligt ved Erobringer fra Hertugerne af Geldern og Cleve. Men han var ikke uindskrænket Herre i disse Lande, der hvert havde sin særegne Forfatning, hvor en næsten uoverskuelig Mængde af Privilegier, Friheder, retsgyldige Sædvaner, opretholdte af Landstænder i de forskjelligste Former, paa mange Maader satte Grændser for den fælleds Overherres Magt. Hvordan Forfatningen og de indre Forhold overhovedet vare, navnlig i Grevskabet Holland, som for Nordens Historie allerede dengang var det vigtigste af disse Lande, vil fremlyse af den følgende Fortælling.

Ligesaalidt som Vestfriserne vare de Øst for Lauwers boende Friser istand til at hævde deres Frihed i det sextende Aarhundrede. Imellem Lauwers og Dollart udøvedes et Slags Overherredømme over Omlandene af Staden Gröningen, en Republik med overveiende aristokratisk Forfatning, der har en ligesaa bevæget og lærerig Historie som de større tydske Rigsstæder i Almindelighed. Flere Gange kæmpede denne Stad med Høvdingerne og Communerne i Omlandene, hvorved den dog i det Hele beholdt Overhaand; men naar indre Uroligheder udbrøde samtidigt med Anfald af mægtige Naboer, var den ikke istand til at hævde sin Frihed uantastet. Dog var ingen af de Herrer, den under ugunstige Omstændigheder hengav sig til, mægtig nok til at omstøde dens frie Forfatning eller grunde et varigt Herredømme, før den endelig ogsaa kom til det burgundiske Huus. Ved den første bedste Leilighed unddrog den sig atter Herskeren, om og kun for at søge sig en ny Skytsherre. I den første Trediedeel af det sextende Aarhundrede, for ikke at gaae længere tilbage, havde Staden med Omlandene allerede to Gange skiftet Herre. For at hævde sin Uafhængighed imod de af Keiseren med Arvestatholdervær-

digheden belehnede Hertuger af Sachsen, kastede Gröningen sig i Armene paa Grev Edzard af Ostfriesland, og da denne Fyrste dog tilsidst var for lidet mægtig til at forsvare Staden og Omlandene imod Hertug Georg af Sachsen og hans Forbundsfæller, vendte de Betrængte sig om Hjælp til Hertug Carl af Geldern, som først da deres Nød var stegen til det Høieste, ydede dem sin Bistand paa den Betingelse, at Grev Edzard opgav sit Herredømme, og at Gröningerne da erkjendte Hertugen af Geldern for Overherre, dog med Opretholdelse af deres Forfatning og gamle Friheder; heller ikke fik Hertug Carl Ret til at bygge nogen Borg i Staden, saa at hans Forhold til den blev et meget indskrænket Skytsherredømme. Denne Overeenskomst sluttedes den 18de Februar 1518; og i Aaret 1521 forpligtede Staden sig atter til Troskab mod Hertugen og hans Arvinger, saalænge de vare istand til at forsvare den.

Blandt de østlige Friser, der beboede Landet imellem Aa, Ems og Dollart paa den ene, Weser paa den anden Side, var det ikke nogen enkelt Stad, men Høvdingerne paa deres Gaarde og Borge rundt om i Landet, der udøvede den største Indflydelse. Man maa imidlertid ved disse frisiske Høvdinger ikke tænke paa en egentlig Adel i den almindelige tydske Betydning: det var et selvgroet Aristokrati, om dette Udtryk er tilladt, som Norges Storbønder og overhovedet Nordens Høvdinger og Smaakonger; og som disse i Hedenold tumlede de frisiske Høvdinger sig gjennem hele Middelalderen i vilde Feider, eller gik paa Kaperi i Søen, indtil Hansestæderne paatoge sig et Politi, der betragtede Vikinger som Forbrydere, og ubarmhjertigt udryddede dem, naar de fik dem i deres Vold.

I de ostfrisiske Lande, der vel lode sig deres ældgamle Friheder bekræfte af Keiser Sigismund og de følgende Keisere, men iøvrigt vare saa godt som uafhængige af det tydsk-romerske Rige indtil over Midten af det femtende Aar-

hundrede, stredes og enedes Høvdinger, Stæder og Menigmand som de bedst kunde, indtil Hamborgernes Bestræbelser for at gjøre Ende paa Sørøveriet satte en enkelt Høvdingslægt istand til at opnaae et Herredømme over den største Deel af det gamle frie Ostfriesland. Fokko Uken, Høvding i Leer, var i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede den mægtigste Mand i Landet, en Skræk for sine Fjender, indtil hans og hans Tilhængeres Vikingetog bragte Hanseaterne i Vaaben imod ham. Til samme Tid reiste Edzard og Ulrich, Sønner af Junker Enno Zirkzena, Herre af Greetzyl i Emsigerland, sig til en Kamp imod Fokko Uken, forbandt sig med Hamborgerne og fordreve ham endelig efter mangen varm Dyst fra Ostfriesland. Under denne Kamp valgte nogle af Landskaberne Junker Edzard til deres Dommer og Øvrighed, dog deres Frihed uskadt; men fra den Tid, 1430, hævede Slægten Zirkzena sig mere og mere til Landets Herskere. Da Edzard døde uden Børn 1441, valgtes hans Broder Ulrich i Emden, Aurich, Norden og Leer af Prælater, Høvdinger og Menigmand i hans Sted til en Herre; og han blev af Keiser Frederik den Tredie belehnet ikke alene med disse Lande, men med hele det østlige Friesland fra Ems til Weser, altsaa ogsaa med Harlinger- og Wangerland, Ostringen, Rustringen, Butjadinger- og Stadtland. Alt Landet lige til Weser nævnes udtrykkeligt i det keiserlige Forlehningsbrev af 1454, der tillige ophøiede Junker Ulrich og hans ægte Arvinger i rigsgrevelig Stand; dog blev han først ti Aar derefter af Keiseren formelig indsat til Greve af Ostfriesland. Denne Forlehning har gjort Landet til en Skueplads for heftige Stridigheder og blodige Feider til langt ind i det sextende Aarhundrede, idet et af nogle Landskaber valgt Overhoved blev en arvelig Rigsfyrste, hvis Ret ikke længer hvilede paa et frit Folks Valg, men paa det tydsk-romerske Riges almindelige Forfatning; og den nye Greve, som ikke var valgt af

og intet Herredømme besad over de østlige Landskaber, fik dog ved Lehnsbrevet en Adkomst, om ikke en virkelig Ret, til at gjøre sig dem underdanige, om han kunde.

Junker Ulrich Zirkzena, den første Greve af Ostfriesland, gjorde Ende paa Striden imellem hans og Fokko Ukens Slægt ved som barnløs Enkemand at ægte dennes Sønnedatter Jomfru Theda, ved hvem han blev Stamfader for en Fyrsteslægt, der forbandt begge Familiers og Partiers Fordringer og blomstrede til ind i det attende Aarhundrede; men hans Bestræbelser for at vinde alt Landet indtil Jahde bleve frugtesløse. Ostringen og tildeels Rustringen med Wangerland beherskedes af en Slægt, som nedstammede fra Edo Wimcken, Høvding i Rustringen i det fjortende Aarhundrede. Slægtens Hovedsæde var den faste Borg Jever. I Harlingerland tilhørte Esens og Stedesdorp i den første Edzards Tid en Høvding ved Navn Wibet, der 1440 overdrog disse Besiddelser til sin Datter Foelke og hendes Mand Junker Ulrich af Greetzyl, den Samme, som senere blev den første Greve. Vel var Jomfru Onne, Fru Foelkes Datter af første Ægteskab, nærmest berettiget til Godserne; men hun levede i Uenighed med sine Forældre og blev gjort arveløs af dem — maaskee fordi hun imod deres Villie ægtede Junker Sibet af Dornum, en Søstersøn af Edzard og Ulrich Zirkzena. Da Junker Ulrich imidlertid arvede Familien Zirkzenas fædrene Besiddelser og efter sin Broder blev valgt til en Herre i Ostfriesland, men selv ingen Børn havde med Fru Foelke, vilde han ikke berøve sin Søstersøn og sin Steddatter dennes Arv. Derfor overdrog han efter den gamle Wibets og Fru Foelkes Død Junker Sibet og Onne den arvelige Besiddelse af Esens og Stedesdorp, men som Lehn af ham og hans Efterkommere med Forpligtelse til Tjeneste og paa den Betingelse, at dersom Sibet og hans Arvinger nogensinde overtraadte deres Lehnspligter, skulde

Esens og Stedesdorp være hjemfaldne til Herrerne af Ostfriesland.

Sibet holdt sit Løfte; han var en tro og tapper Tilhænger af sin Morbroder og fra Aaret 1466 af hans Enke, Fru Theda, der indtil sin Død 1494 med stor Kraft og Myndighed regerede Grevskabet, i de senere Aar med Bistand af sin ældste Søn Grev Enno. Sibet vandt tillige Borgen Wittmund fra en anden Høvding og efterlod ved sin Død 1473 denne Borg med Esens og Stedesdorp til sin Søn Hero Omken; men denne traadte ikke i sin Faders Fodspor, uden Tvivl fordi han har meent, at han ikke som denne var Greverne nogen Tak skyldig, men at hans Moder var i sin Tid skeet Uret, og at han som hendes Arving var en fri Herre over Esens, hvem Lehnspligt til Grevskabet uretmæssig var paalagt. Da dertil kom, at Hero Omken tilligemed den yngere Edo Wimcken af Jever stræbte at tilegne sig hele Harlinger- og Wangerland, Ostringen og Rustringen som uafhængige Besiddelser, hvorved de nødvendigviis maatte støde an mod Grevernes paa den keiserlige Forlehning grundede Fordringer paa alt frisisk Land imellem Ems og Weser, reiste sig en Række Feider imellem disse Høvdinger og Grev Edzard den Anden. Denne krigerske Fyrste, som i Ostfrieslands Historie bærer Navn af Edzard den Store, belehnedes 1495 af Keiser Maximilian med Grevskabet i det Omfang, som var betegnet i det første Lehnsbrev; hans hele Regering optoges næsten ene af Feider, deels med Høvdingerne i Jever og Esens, deels med Vestfriserne, Hertugerne af Sachsen og Brunsvig, Greverne af Oldenborg og flere Fyrster. Ved sin Død efterlod han sit Grevskab til sin næstældste Søn, Enno den Anden, hvem den yngste, Johan, understøttede uden at være Landsherre, da deres Fader havde indført Førstefødselsretten i sin Slægt. Ved den Belehning, Enno erhvervede hos Keiser Carl den Femte, stadfæstedes paany Lehnsbrevet af 1454; men det

var dog langtfra, at Junker Balthasar, som allerede 1524 havde fulgt sin Fader Hero Omken i Herredømmet over Esens, Stedesdorp og Wittmund, derved blev mere villig end Faderen til at erkjende Greven for sin Lehnsherre; tværtimod nærede han om muligt et endnu større Had til Grev Enno, end Hero Omken til Grev Edzard den Store.

Disse evige Feider bleve især af den Grund vigtige ogsaa for Danmarks Historie, fordi de gave Anledning til, at større eller mindre Hobe af Landsknegte altid vare paa Benene i de frisiske Lande, der saaledes bleve Hvervepladser ikke alene for Nedertydskland og Nederlandene, men ogsaa for Norden. De vilde Landsknegte, hvem det var ligegyldigt, hvilken Sag de tjente, førte Krig for Krigens egen Skyld, for Eventyr, Sold og Bytte, — en frygtelig Plage for de Egne, der ikke kunde afkjøbe eller afvise dem, og en Byrde selv for de Krigsherrer, der havde taget dem i Sold, enten naar denne ikke strax kunde udredes, eller naar de efter endt Feide aftakkedes og da ofte i herreløse Skarer brandskattede Landet paa egen Haand, indtil andre Herrer havde Brug for dem. Feidevæsenet fødte sig selv; blev ogsaa nu og da en Skare tilintetgjort, som den netop i de frisiske Lande samlede store Garde ved Hemmingsted i Ditmarsken, saa var der under saadanne Forhold nok af dem, hvem Lyst til Eventyr, Lede til Arbeide, Forstyrrelsen i alle Forhold dreve ind i Landsknegtenes Rækker.

Under Grev Enno den Anden antoge Tingene i disse Egne dog for saa vidt en noget fastere Form, som de ostfrisiske Grevers atter og atter udbrydende Fjendskab med deres Naboer, Greverne af Oldenborg, udjævnedes ved et varigt Forlig, som, mærkeligt nok, skyldtes Skandinaviens fordrevne Konge Christian den Anden, der ellers næsten alle andre Steder, hvor han optraadte, gav Anledning til Splid og Blodsudgydelse. At de oldenborgske Grever understøttede Høvdingerne i Esens og Jever imod Greverne

af Ostfriesland, og at de tragtede efter Besiddelsen af Butjadinger- og Stadtland, blev Kilden til hyppige Feider, især i Slutningen af det femtende og den første Deel af det sextende Aarhundrede. Kong Christian den Førstes yngste Broder Gerhard, en næsten indtil Vanvid urolig Mand, kæmpede med sine Brødre og sine Naboer, ogsaa Greverne i Ostfriesland, saalænge indtil han maatte forlade sit stærkt formindskede Grevskab og gaae i Landflygtighed. Hans ene Datter ægtede Hero Omken i Esens og blev Moder til Junker Balthasar, der arvede Morfaderens urolige Feidelyst; den anden blev gift med Edo Wimcken den Yngere i Jever, en Forbindelse, der lagde Grunden til, at Herskabet Jever efter Datterens, Frøken Marias, Død 1575 forenedes med Grevskabet Oldenborg. Grev Gerhards Søn, Johan, blev derved endnu mere indviklet i de ostfrisiske Feider; men ham lykkedes det ogsaa i Aaret 1514 ved de brunsvigske Hertugers Hjælp at undertvinge det saa længe omtvistede Butjadinger- og Stadtland. For at forsvare det Vundne og vinde endnu Mere blev han en af de ivrigste Deltagere i et mægtigt Forbund imod Grev Edzard den Store, som flere Gange var sin Undergang nær og ikke undgik den uden med Tabet af Gröningen og dets Omlande, der nu hyldede Hertug Carl af Geldern. Ved den Fred, som 1517 gjorde en Ende paa det store Forbunds Krig imod Edzard, forblev vel Greven af Oldenborg i Besiddelsen af det erobrede Land imellem Jahde og Weser; men Edzard forbeholdt sig dog at gjøre sin Ret gjældende ad lovlig Vei, hvorfor han ogsaa paaførte Grev Johan en Proces for Rigskammerretten. Han oplevede dog ikke at en Dom blev afsagt, og hans Søn Enno lod sig efter Faderens Død af Greven af Buyren og Kong Christian den Anden bevæge til en endelig Fred med Oldenborg. Grev Johan var død i Aaret 1526; af hans fire Sønner traadte de to ældste, Johan og Georg, snart tilside for den fjerde Broder, Antonius, der 1529 overtog og beholdt Re-

geringen over Grevskabet Oldenborg, medens den tredie Broder, Christoffer, som fra sin Barndom var af Faderen bestemt til den geistlige Stand, lod sig nøie med Besiddelsen af Klosteret Rastede og nogle andre Indtægter. Christoffer havde nydt en omhyggelig Underviisning af Johan Schiffhouwer, hans Fader havde skaffet ham Canonicater i Köln og Bremen, skjøndt han endnu ikke var over 14 Aar gammel; og Slægten haabede engang at see ham i en Biskops fyrstelige Stilling. Men Christoffers Hu stod hverken til Catholicismen eller til geistligt Embede; tværtimod blev han en Tilhænger af Luthers Lære, der især ved hans Befordring fra 1527 udbredte sig i Oldenborg; og som sin Fætter i Esens arvede han Bedstefaderens krigerske Natur. Før han optraadte i den nordiske Krig, havde han allerede 1525 med Landgreve Philip kæmpet imod de oprørske Bønder ved Frankenhausen og var med ham i Vaaben 1528, da Otto von Pack nær havde sat Tydskland i lys Lue. Ligeledes stred han tappert under Pfalzgreve Philip i Wien 1529, da Osmannernes Magt første Gang brød sig imod dette Mellemeuropas urokkelige Værn.

Medens Christoffer saaledes i sine unge Aar modnedes til en forsøgt Krigsmand, overtog den yngste Broder Antonius i Aaret 1529 Regeringen af det fædrene Grevskab; og ham var det, der af Kong Christian den Anden og Greven af Buyren ved en Overeenskomst i Utrecht af 26de October 1529 forsonedes med Grev Enno af Ostfriesland saaledes, at denne skulde ægte de oldenborgske Grevers Søster, og Grev Antonius en Søster til Grev Enno, der nu ogsaa frasagde sig al sin Ret til Butjadinger- og Stadtland. Endskjøndt kun det første af disse Ægteskaber virkelig fuldbyrdedes, da Grev Enno 1530 hentede sin Brud i Oldenborg, medens hans Søster samme Aar døde før Brylluppet med Grev Antonius, saa blev dog Utrechterforliget staaende ved Magt, og Kong Christian den Anden havde ved den

Stilling, han i denne Sag heldigen indtog, lagt den første Grund til en politisk Combination, der i sine fjernere Følger blev af stor Indflydelse paa det skandinaviske Nordens Skjæbne. Vi mangle Midler til at forklare den Indflydelse, den landflygtige danske Konge udøvede i disse Egne; men at han stod i god Forstaaelse med sine oldenborgske Frænder, og at hans Ord havde Vægt hos dem saavel som hos flere af deres Naboer, vil det Følgende vise. Rimeligviis har han været tilstede i Oldenborg ved Grev Ennos Bryllup; maaskee stod et Forbund, som den 14de Juni samme Aar sluttedes imellem Erkebiskop Christoffer af Bremen og de oldenborgske Grever, i Forbindelse med Kong Christian den Andens Sag; og da er det ikke utroeligt, at Erkebiskoppen er vunden af Kongen ved et Løfte om Roskilde Bispestol, der i det foregaaende Aar var bleven ledig ved Lago Urnes Død. Saameget er i det mindste vist, at Kong Christian har givet Erkebiskoppen et saadant Løfte, og at denne derfor senere stod fjendsk imod Kong Christian den Tredie, som naturligviis ikke vilde agte det; og ligesaa vist er det, at den fordrevne Konge ikke skyede at kjøbe sig fremmede Magthaveres Bistand ved Tilsagn om Besiddelser og Fordele i sine tabte Riger. Han udstedte blandt andet i Oldenborg den 22de November 1530 et Gavebrev til Hertug Carl af Geldern, hvorved han skjænkede ham Helgoland. Om det var denne Gave alene, der vandt Hertug Carl for ham, vide vi ikke, men vel, at denne mægtige Fyrste i det følgende Aar begunstigede hans Planer paa mere end een Maade. Ogsaa knyttede Kong Christian i samme Aar sin Stammefætter Grev Antonius af Oldenborg endnu fastere til sig, idet han udvirkede hos Keiser Carl den Femte, at denne under 1ste April 1531 belehnede Greven med Oldenborg og Delmenhorst. Derved afgjordes den gamle Strid om Oldenborgs Lehnsegenskab, og Grev Antonius sikkredes ikke alene Besiddelsen af det nylig erhvervede Stadt- og Butjadingerland samt sin Ret til Delmenhorst, som dengang var

i Biskoppen af Münsters Besiddelse; men han fik ogsaa i Lehnsbrevet en Støtte imod sine ældre Brødres Paastande, om nogen af dem atter skulde faae Lyst til at bemægtige sig Grevskabets Regering.

Men det samme Aar, der varigen udsonede Greven af Ostfriesland med Grev Antonius af Oldenborg, bragte den indre Feide i Ostfriesland selv til nyt Udbrud. Grev Enno kunde ikke glemme sin Families Fordringer paa Esens og Junker Balthasars andre Besiddelser; han overrumplede i Juni 1530 Borgen Wittmund og vendte sig derpaa mod Esens, hvor han vel forgjæves søgte at tage Byen med Storm, men dog ved at indeslutte den endelig nødte Balthasar til at overgive sig sidst i September. Ogsaa her optraadte den landflygtige danske Konge som Mægler og tilveiebragte i Forening med Grev Christoffer af Oldenborg i October 1530 et Forlig imellem Grev Enno og Junkeren af Esens, ifølge hvilket denne vel skulde beholde Esens, men som Lehn af Greven, og desuden sløife Fæstningsværkerne. Ret længe formaaede dog Junker Balthasar ikke at holde sig rolig; i Vinterens Løb maatte han lade Vaabnene hvile, og han vidste at gjøre Grev Enno saa tryg, at da denne i Mai 1531 drog til det burgundiske Hof, udvirkede Balthasar Tilladelse til at følge med ham ud af Landet under Paaskud af Familieanliggender. Men han benyttede Leiligheden til at gaae til Geldern og hvervede der med Hertug Carls Samtykke en Hob Landsknegte, hvormed han strax faldt ind i Ostfriesland, medens Frøken Maria i Jever ogsaa benyttede Grevens Fraværelse til at unddrage sig det hende paatvungne Lehnsforhold. Saasnart Grev Enno fik Nys om disse Bevægelser, antog han en Skare Landsknegte i Holland og Braband; han kom ogsaa tidsnok tilbage til Landet; men da han vilde angribe sin Fjende, vægrede hans Knegte sig ved at gaae i Kampen, enten af Frygt for de stridbare og i Antal overlegne gelderske Krigsfolk, eller med den frække Erklæring, at de ikke vare komne for at slaaes, men for at

tjene Penge. Junker Balthasar rykkede derfor uhindret imod Wittmund, og laa der stille i 14 Dage uden at kunne indtage Borgen; derfra drog han om, brændende og plyndrende det aabne Land, men afviist fra de faste Pladser. Imidlertid tog Grev Ennos Broder Johan Hævn for denne Ødelæggelse ved at afbrænde det ubefæstede Esens, og fulgte Fjenden i Hælene, dog uden at angribe ham. Sidst i Juli kom Junker Balthasar atter tilbage til det ødelagte Esens. Ingen af Parterne havde udrettet Andet end at mishandle Borgere og Bønder. Da traadte Kong Christian den Anden atter imellem de Kæmpende, som nu begge ønskede Fred, Greverne fordi de med disse Folk ikke kunde forsvare deres ulykkelige Land, og Junkeren fordi han ikke formaaede at betale sine Knegte deres Sold. Et Forlig kom da istand, hvis Hovedbetingelse var, at Enhver skulde beholde hvad han havde, — altsaa Grev Enno Wittmund, Junker Balthasar det ubefæstede Esens med Tilliggende — men iøvrigt den forrige Fred staae ved Magt. Og nu troede Kong Christian, at Tiden var kommen til at vove et afgjørende Skridt for at vinde sine tabte Kroner tilbage. Han tog derfor begge de aftakkede Landsknegtehobe i sin Sold og førte dem først til Reiderland og Grevskabet Bentheim. Det var med Hertug Carl af Gelderns Samtykke, at han fik Junker Balthasars gelderske Knegte i sin Tjeneste.*)

*) J. J. Pontani Historiæ Gelricæ Libri XIV, Hardervici Gelr. 1639, og den hollandske Bearbeidelse af Arend van Slichtenhorst, XIV Bocken van de Geldersse Geschiedenissen, t'Arnhem 1654, 11te Bog; Ubbo Emmius de agro Frisiæ inter Amisum et Lavicam deque urbe Groningæ. Gron. 1646. Ub. Emmius Rerum Frisicarum Historia, Lugd. Bat. 1616, Libri 53—56; Eggerick Beninga, Chronyk van Oost-Friesland, i A. Mathæi veteris ævi analecta, T. IV, Hagæ Comit. 1738; T. D. Wiarda, Ostfriesische Geschichte, 2 B. Aurich 1792; Hammelmann, Oldenburgische Chronicon 1599; G. A. v. Halem, Geschichte des Herzogthums Oldenburg, 2ter B. Oldenburg 1795.

Tredie Afsnit.

Christian den Anden i Holland. Krigstog til Norge. Kong Frederik den Førstes og det danske Rigsraads Modanstalter. Lybek beredt til at hjælpe. Underhandlinger imellem den danske Regering og Lybekkerne om et Forbund mod Hollænderne.

Det var intet Under, at Christian den Anden i Aarene 1529 til 1531 rettede sit Blik mod Ostfriesland, Geldern og Oldenborg, for derfra at udføre et Angreb imod sine Fjender i Norden; thi alt Haab om virksom Bistand af det burgundiske Hof maatte nu være forsvundet hos ham; ja saalænge Keiserens Tante Margarethe af Savoyen førte Regeringen i Nederlandene, maatte bittre Erfaringer have lært ham, at han ikke engang vilde faae Tilladelse til at forsøge et Angreb fra Holland eller andre burgundiske Nederlande med egne Kræfter og de faa Venner, han endnu havde tilbage. Regentinden og de Store i Nederlandene vare ham afgjort imod. Hun havde 1525 lagt den ulykkelige Claus Knyphoff alle mulige Hindringer i Veien, ja bidraget til hans Undergang ved at advare Lybekkerne og siden fremstille ham og hans Selskab som Sørøvere. Overhovedet frygtede det burgundiske Hof for ethvert Skridt, der kunde medføre et Brud af den 1524 i Lybek sluttede, 1525 ratificerede Traktat

med Danmark og Lybek, der sikkrede Nederlandene uhindret Fart igjennem Sund og Belt paa den Betingelse, at de ikke understøttede den landflygtige Konge, indtil et halvt Aar efter at Overeenskomsten opsagdes fra en af Siderne. Thi Seiladsen paa Østersøen var, som det Følgende tilstrækkeligt vil vise, altfor vigtig, navnlig for Hollænderne, til at de ikke skulde have gjort Alt for at opretholde hiin Traktat i det mindste saa længe, indtil Keiseren kunde vende sig mod Norden med sin hele Magt og give Tingene i disse Egne en for Nederlandenes Handelsinteresser afgjort fordelagtig Vending. Rimeligviis har Kong Christian den Anden anseet Freden i Cambray, sluttet den 5te August 1529, som et Vendepunkt, der vilde sætte hans mægtige Svoger istand til at gjøre noget Alvorligt for ham; derfor mæglede han Utrechterforliget imellem Oldenborg og Friesland og begyndte at forberede Samling af Krigsfolk; men endnu fandt han samme Modstand hos Regentinden, som han da af hende aldrig nød Andet end krænkende Tilsidesættelse. Og hans Haab om virksom Hjælp af Keiseren blev ikke mindre skuffet. At han i Februar 1530 paa det Dybeste ydmygede sig for det habsburgske Huus og forpligtede sig til at være Keiserens, Kong Ferdinands og Statholderindens lydige Tjener alle sine Dage, naar han atter kom tilbage til sine Riger, — at han afsvor sit lutherske Kjætteri, vendte som den forlorne Søn tilbage i den ene saliggjørende romersk-catholske Kirkes Moderskjød og bøiede den trodsige Nakke under den pavelige Legats, Cardinal Campeggio's, straffende Riis, Alt dette hjalp ham dog ikke til andet, end at han fik Lov til at fortsætte en uendelig Proces for Rigskammerretten imod Lybek og Kong Frederik den Første som Hertug af Holsten; thi ganske frugtesløst var det, at Keiseren i Slutningen af Aaret 1530 sendte Stephan Hopfensteiner til Lybek for at virke for den landflygtige Konge; og mere udrettede heller ikke den keiserlige Secretær Dr. Prantner,

som i Foraaret og Sommeren 1531 underhandlede i Lyneborg og Hamborg med Holstenerne, Lybekkerne og de vendiske Stæder. Da de holstenske Gesandter som Betingelse for overhovedet at gaae ind paa Underhandlinger, hvortil de iøvrigt erklærede sig meget villige, forlangte Sikkerhed for, at ogsaa den landflygtige Konge vilde underkaste sig hvad der maatte blive bestemt, eller i det mindste standse sine Krigsrustninger medens Underhandlingerne varede, saa ilede Dr. Prantner selv til ham for at udvirke dette Sidste; men da han i Friesland traf Kong Christian i Spidsen for 4000 Mand, fandt han ham aldeles uvillig til at lægge Vaabnene af Hænderne og atter stille sin Sag paa Møder og Underhandlinger, hvis Frugtesløshed otte Aars Erfaringer tilstrækkeligt havde viist ham.

Det synes først at have været Christian den Andens Plan, at samle al den Magt, han kunde tilveiebringe, i Ostfriesland, og da fra Emsens Mundinger tilsøes føre den til Danmark eller Norge; men har han gjort Regning paa, at Keiseren dog i det mindste vilde udbetale ham hans ubestridelige Tilgodehavende, den endnu resterende Deel af hans Brudeskat, der skulde sætte ham istand til at lønne sine Folk, saa svigtede ogsaa dette Haab, og Kong Christians Taalmodighed brast fuldstændigt; han besluttede at drive sin Fordring igjennem med Magt og vendte sig derfor med de i Ostfriesland antagne Knegte til det burgundiske Friesland. Men da Keiseren paa hans skriftlige Anmodning om Skibe i August 1531 svarede med et almindeligt Forbud til alle nederlandske Undersaatter imod at staae ham bi paa nogensomhelst Maade, saa kastede han sig med sin Hær over Holland, der var Cautionist for 50,000 Gylden af Brudeskatten. Gjennem Overyssel, Geldern og det utrechtske Nederstift brød han ind i Sydholland i Midten af September 1531. Her lod han sine Tropper leve paa Indbyggernes Bekostning, imedens han underhandlede med Stænderne ikke

alene om de 50,000 Gylden, men om provianterede og udrustede Skibe til sit Krigstog.*)

*) Hvitfeld Frederik den Første. (Qvartudg.) S. 76—77. Jfr. Instruction for de nederlandske Gesandter til Mødet i Kjøbenhavn ved Midsommerstid 1532 i Altmeyers Histoire des rélations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe pendant le XVI siècle. Bruxelles 1840. S. 230. Instruction for nederl. Gesandter til Fredsmødet i Hamborg 1534 i Staatspapiere zur Geschichte des Kaisers Karl V, mitgetheilt von Dr. Karl Lanz, Stuttgart 1845, Nr. XXIX, S. 137. Regentinden Margarethes Brev til Keiser Carl den Femte, dat. Mecheln den 18de Januar 1530 i Correspondenz des Kaisers Karl V, mitgetheilt von Dr. Karl Lanz. Nr. 132. 1ste Bind, Leipzig 1844, S. 378. — Christian d. 2dens Forskrivning, dat. Lire, die octava mensis Februarii anno 1530, hos Lanz, Staatspapiere Nr. VII, S. 43, og hos Kalkar, Aktstykker henhørende til Danmarks Historie i Reformationstiden. Odense 1845 Nr. XXVII. S. 56 ff. — Gram, om K. Christian den Andens Reformationsforsøg, i Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter, 3die Bind, S. 71. Ny Danske Magazin, 6te Bind, S. 76. I et Brev af Jubilate Søndag 1532 bebreider Kong Frederik Christian den Anden dette Tilbagefald. Geheimearch. danske Kongers Historie. — St. Hopfensteiners Beretning til Keiseren, udat., hos Lanz, Staatspapiere Nr. X. S. 53. — Dr. Prantners Beretning til Keiseren, udat., hos Lanz, Correspondenz, Nr. 245, 1ste Deel S. 603 og i Kalkars Aktstykker Nr. XXX. Jfr. Hvitfeld Frederik den Første S. 250. — Overeenskomst med den skotske Greve Vilhelm af Glencarn om at møde med fem Skibe og 600 Krigsmænd i Delfzyl, dat. Lyræ 10de Januarii 1531, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, 2det Bind S. 33. — (Wagenaer) Allgemeine Geschichte der vereinigten Niederlande, 2ter Theil, Leipzig 1757, S. 380. — Register gehouden by Meester Aert van der Goes, Advocat van de Staaten's Lants van Hollant, van alle die Dachuaerden by de selve Staten gehouden, mitgaders die Resolutien, Propositien ende andere Gebesongneerten in de voirsz Dachuaerden gedaen. Beginnende den lesten January 1524 stilo curiæ Hollandiæ. Ende eyndende den 28 Decembris anno 1543. Her er benyttet en Udgave uden Aar, Trykkested, Udgiverens Navn, men i Randen forsynet med Sidetallene af den ældre Udgave, som blandt andre Wagenaer citerer; S. 306 (170). Kalkars Aktstykker Nr. XXXI, S. 65, Nr. XXXII, S. 66.

Fra Augsborg var Keiseren efter Rigsdagens Slutning gaaet til Köln, hvor han især ved Pfalzgreve Frederiks Bistand formaaede Churfyrsterne, med Undtagelse af Sachsen, til at vælge hans Broder Ferdinand til romersk Konge og saaledes til Rigsregent i Keiserens Fraværelse. Efter Kroningen i Aachen begav Keiseren sig til Nederlandene, hvor hans Tante, Hertuginde Margarethe, var død den 30te November 1530. I hendes Sted overdrog Carl nu Statholderskabet i de burgundiske Nederlande til sin Søster Maria, Enke efter den ved Mohacz i Kampen mod Osmannerne omkomne Kong Ludvig af Ungarn og Böhmen; men saalænge han selv var tilstede, førte han naturligviis Regeringen og fremstillede først den 7de October 1531 sin Søster for Stænderne som Regentinde, dengang da han selv stod i Begreb med at vende tilbage til Tydskland. Det habsburgske Huses Regeringsforhold vare saaledes ordnede: Keiseren førte umiddelbart Bestyrelsen af Spaniens og Italiens Anliggender, Ferdinand havde Østerrig, Böhmen, de ungarske Sager under sig og var Broderens Vicarius i det tydske Rige, medens Dronning-Regentinden styrede Nederlandene. Det Hele ledede vel af Keiseren, der ogsaa forbeholdt sig det sidste Ord i de vigtigere indre Regeringssager i sine Lande; men den Eenhed, som derved tilveiebragtes, var dog en meget betinget. Allerede Afstanden imellem de tre Regeringer hæmmede og hindrede mange Foretagender; trods al den Hurtighed i Brevvexling, Samfærdselen dengang tilstedede, var dog den Tingenes Stilling i Ferdinands eller Marias Kreds, hvorpaa Planerne beroede, ofte forandret, inden de nødvendigste Meddelelser kunde naae Keiseren og hans Befalinger komme tilbage igjen, ikke at tale om de Hindringer, de forskjelligste Forfatningsformer, finantsielle Forlegenheder og høist forviklede politiske Forhold lagde i Veien for ethvert betydeligere Foretagende enten af den hele habsburgske Magt eller af de særskilte Regeringer.

Heftede man alene Blikket paa de Lande og Midler, Carl den Femte bød over, ikke paa de hemmende Forhold, hvoraf hans Virksomhed betingedes, maatte Nordens ikke mindre end Mellemeuropas Historie i hans Dage blive ubegribelig.

Af de tre Regenter er Statholderinden den, der nærmest kom i Berørelse med Danmark og Norden, og som derfor ofte vil blive nævnet i den følgende Fortælling. Dronning Maria var en Dame med Aand, Erfaring og Verdenskundskab nok til at hævde sin høie Stilling, og med Bøielighed nok til at gaae ind i Brødrenes Politik; men hun nød ikke den Anseelse hos dem og fik derfor ikke den Indflydelse paa Begivenhedernes Gang, som deres Tante, den nys afdøde Hertuginde Margarethe, der var Sjælen i Huset Østerrigs Politik, saa at i hendes Tid det burgundiske Hof, d. e. Regeringen i Nederlandene, kunde i visse Henseender betragtes som Middelpunktet for den forenede Magt. Margarethes Breve til Keiseren omfatte ikke Nederlandenes Sager alene, men den østerrigske Magts Stilling i det Hele. Maria derimod blev Nederlandenes Regentinde, og kun dette; i hendes Tid uddannede sig mere og mere en særlig nederlandsk Politik ved det burgundiske Hof, hvor de styrende Mænd vante sig til fornemlig at see paa deres nærmere Fædrelands Vel. I Carls og Marias Tid førte dette vel ikke videre end til at Keiserens Planer ikke altid fandt den villige Understøttelse i Nederlandene, som Maria gjerne vilde have ydet dem, havde ikke nu og da de nederlandske Store vidst at gjøre mangehaande Betænkeligheder gjældende fra Nederlandenes Standpunkt; men den Selvstændighedsfølelse, der i Philip den Andens og Margarethe af Parmas Tid hidførte Bruddet imellem Nederlandene og deres spanske Hersker, udviklede og befæstede sig i en ikke ringe Grad i Dronning Marias Regeringstid.

Keiseren opholdt sig i Brüssel, dengang da Kong Christian den Anden brød ind i Holland. Efter hans Breve

at dømme kom dette Angreb ham ligesaa uventet som ubeleiligt; men man seer dog ikke, at han har gjort alvorlige Anstalter for at hindre Hæren fra at naae Holland eller for at standse dens Plyndringer, hvad enten han nu, som han yttrer i et af sine Breve, ansaae det usømmeligt at bruge Vaabenmagt imod sin nære Slægtning, hvis Ret til de nordiske Throner og til en Deel af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten han anerkjendte; eller ogsaa, at han virkelig ikke i Øieblikket har været istand til at møde Christians Skare, der ved den gode Udsigt til Bytte bestandig fik nyt Tilløb, saa at den tilsidst voxede til 12,000 Mand, med tilstrækkelig Krigsmagt, hvad der dog synes lidet troeligt, om det virkelig havde været hans Alvor.*) Følgen blev altsaa, at Christian den Anden ikke alene uhindret understøttedes af adskillige Privatmænd i Holland, men endelig afpressede dette Land Penge, Skibe, Skyts og Levnetsmidler, saa at han den 26de October 1531 kunde gaae under Seil fra Medemblik med 25 Krigs- og Førselskibe, hvorpaa han havde omtrent 7000 Mand. Saavel i hans egen Hær som i Danmark og Lybek antog man, at Toget gik til Øresund; og var han kommen til Danmark, kan der neppe være Tvivl om, at ikke Kjøbenhavns og Malmøes Borgere alene, men Almuen over hele Riget havde reist sig for ham, saa stærk en Gjæring fremkaldte allerede Rygtet om hans Tog; men først blev hans Flaade i Nordsøen overfalden af en heftig Nordostenstorm, der allerede tilføiede ham noget Tab; siden kom han med nogle Skibe ind for Varberg, men gik strax i Søen igjen for ikke at spilde Tiden. I en ny Storm forgik imidlertid atter flere Førselsskibe, hvorved han mistede sit svære Skyts og sin Skat. De øvrige kom i de første

*) See Keiserens Breve af 26 og 28 September, 1, 10, 21—24, 31 October, 15 November og 6 December 1531 hos Lanz, Correspondenz, Nr. 212, 213, 216, 226, 230, 240 og 251.

Dage af November 1531 ind til forskjellige Havne i det sydlige Norge, hvor Kongen landsatte sine allerede ved Sygdom og Søskade stærkt sammensmeltede Tropper og opfordrede den 11te November Befalingsmanden paa Aggershuus, Hr. Mogens Gyldenstjerne, til at opgive Slottet. Det var saaledes i November 1531 afgjort, at Krigen skulde føres i Norge.*)

Alle disse Bevægelser kunde ikke blive skjulte for Kong Frederik den Første og det danske Rigsraad. Allerede fra midt i Sommeren 1531 var Kongens Opmærksomhed henvendt paa Ostfriesland; han var paa Reisen fra Hertugdømmerne til en dansk-norsk Herredag i Kjøbenhavn den 26de Juni ankommen til Nyborg, da han indhentedes af et Bud fra Raadet i Hamborg, som overbragte ham Efterretning om, at Grev Enno og Junker Balthasar havde antaget betydelige Hobe af Landsknegte, men istedetfor at angribe hinanden begge laae stille, saa at et eller andet hemmeligt Anslag var at befrygte; og strax efter modtog Kongen fra flere tydske Fyrster lignende Advarsler. Kong Frederik, for hvem den landflygtige Konges Forbindelser i

*) K. Christian den Anden til Erkebisp Oluf af Trondhjem dat. 8de Nov. 1531, og til Erkeb. Gustav Trolle den 9de Nov., i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie 2B. S.84.86. Plattydsk Vise van Junker Baltzer, digtet under Krigen i Norge af Meinart v. Hamm, der tjente i Kong Christians Hær, udgivet tilligemed Koninc Ermenrikes Dôt af K. Gödeke, Hannover 1851. Et ufuldendt Udkast til en Fremstilling af Mogens Gyldenstjernes Adfærd af denne selv, dat. Malmø 20de Juni 1534. En betydelig Mængde Breve, Indberetninger og Meddelelser fra sidste Halvdeel af 1531 imellem forskjellige Lehnsmænd og Kong Frederik den Første, som findes i det danske Geheimearchiv, Samlingen "danske Kongers Historie", indeholde baade Efterretninger om K. Christians Foretagender og Vidnesbyrd om den høist betænkelige Stemning blandt Almuen i alle Landets Egne.

Ostfriesland ikke kunde være nogen Hemmelighed, saa vel betjent af sine Spioner som han var*), ansaae det da raadeligst at standse i Fyen og at tilkjendegive Danmarks og Norges i Kjøbenhavn forsamlede Raad sin Villie og Mening skriftlig.**) Ved den Vending, Tingene tòge, maatte hans Ophold i Hertugdømmérne blive en Nødvendighed; han ilede derfor strax tilbage til Gottorp; men saasnart han fik Efterretning om Christians Afgang fra Holland, havde han i Haderslev i Midten af November 1531, inden han endnu kjendte hvad der paa samme Tid gik for sig i det sydlige Norge, en Sammenkomst med nogle Rigsraader fra Jylland og Fyen,***) hvor man overlagde Forholdsreglerne imod den truende Fare. Uvis om Fjendens Bevægelser besluttede man at holde sig beredt med Rustning, men ikke at sende Krigsfolk fra Jylland og Fyen til Sjælland, som det sjællandskskaanske Raad havde forlangt; og da Kongen var for svag til at vove sig over Vandet saa seent paa Aaret, sendtes Biskop Ove Bilde og Rigshovmesteren Hr. Mogens Gjøe med fire andre Rigsraader til Kjøbenhavn for at aftale det Fornødne med det østdanske Rigsraad. I Kjøbenhavn aabnedes Forhandlingerne den 8de December; man enedes snart om, at større Krigsforetagender burde udsættes til Foraaret: man kjendte jo allerede dengang det Tab, Kong Christian havde lidt, og at han med Resten af sin Magt havde vendt sig mod Norge, hvor de faste Slotte og de Svenske vilde

*) Jfr. C. F. Allen, de rebus Christiani Secundi exulis. Hafniæ 1844, S. 91.

**) N. Danske Magazin 6, 109. Instruction fra Kong Frederik for Mogens Gjøe, Erik Banner og Johan Friis, der sendtes af Kongen til de i Kjøbenhavn forsamlede danske og norske Rigsraader, dat. Hverringe V. Frued. visit. (2 Juli) 1531; i Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie, 2 B. S. 63.

***) N. Danske Magazin 6, 113—135.

give ham nok at tage vare, hvis han vilde vove et Vinterfelttog. Kong Frederik skulde da ikke i Vinteren sende flere Ryttere og Knegte ind i Danmark, med mindre Rigsraadet udtrykkeligt forlangte det; for Penge skulde sørges paa forskjellige Maader; Skibe i Vinterens Løb udredes af Kongen, Bisperne, de verdslige Store og Kjøbstæderne til Midfaste 1532, da saa ogsaa en almindelig Herredag skulde holdes i Kjøbenhavn, hvor Kongen vilde personlig være tilstede. Kongen havde tillige ladet Raadet vide, at han ansaae det for rigtigst, at bevæge Lybekkerne til et Forbund mod Hollænderne, fordi disse nu havde brudt Traktaten af 1524 ved at yde Kong Christian virksom Bistand, og fordi Riget selv ikke var mægtigt nok paa Skibe til at kunne gjøre dem Afbræk med egen Magt; men herpaa svarede Forsamlingen undvigende, at da ikke hele Raadet var tilstede, maatte denne Sag opsættes til Kongens egen Ankomst og den berammede almindelige Herredag.

Allerede den 1ste September var Ridder Henrik Rantzau ankommen til Lybek for i sin Konges Navn at anholde hos Raadet om Skibe og Folk imod den Fjende, Lybek engang havde styrtet fra Skandinaviens Throner, og hvis Angreb nu truede det ligesaavel som Kong Frederik. Raadet skal ikke have været ganske enigt.*) Dengang var, som vi have seet (S. 21), syv af de forordnede Borgere for faa Maaneder siden komne ind i Raadet, hvor de vistnok endnu kun udgjorde Mindretallet, men dog vare talrige nok til at sætte deres Villie igjennem, naar blot nogle faa af de gamle Raadsherrer forenede sig med dem. Nu siger den samtidige Reimar Kock, at de gamle Raadsherrer havde Betænkeligheder ved at styrte Lybek i en ny og vidtudseende Krig. Det kan ogsaa være, at nogle af dem ikke have villet op-

*) Reimar Kock anf. St. S. 280 (381).

give den Udsigt til en Udsoning med Keiseren, Stephan Hopfensteiner syntes at have aabnet dem,*) men som maatte forsvinde, hvis Lybek til alle de andre Klager, Keiseren havde imod Staden, ogsaa føiede en Krig imod hans Svoger og imod Hollænderne. Dog, hvorledes det nu end forholdt sig med Raadets Stemning, saa toge de 64 Mænd afgjort Parti for Kong Frederik og vandt Menigmand ved at forestille, at her netop tilbød sig den allerbedste Leilighed til at drage Danmark over paa Lybeks Side og da ved dets Bistand at opnaae hvad man saa længe og saa haardt havde kæmpet for, og som alle Partier i Staden ønskede uden Hensyn til deres øvrige Uenighed, nemlig Hollændernes Udelukkelse fra Østersøen. Dette blev da ogsaa den Politik, Lybek fulgte. Raadet satte sig strax i Forbindelse med de tre andre vendiske Søstæder Wismar, Rostok og Stralsund, og da Folkepartiet ogsaa der havde Overhaand over Raadet, vare disse Stæder ligeledes tilbøielige til at tage Deel i den forestaaende nordiske Krig.

Som det nu i Begyndelsen af October blev bekjendt, hvorledes det saae ud til at Sagerne vilde vende sig i Holland, samledes Gesandter fra Lybek, to af Raadet og nogle Udskudsborgere, i Neumünster med Kong Frederik, hvor de underrettede ham om, at fire Skibe allerede laae færdige til med det Første at afgaae til Øresund, to andre skulde snart blive seilklare, og var det fornødent, kunde endnu to til gjøres rede. Disse Tilbud modtoges med varme Taksigelser, og det feiler ikke, at mange store Ord om Hjælp imod Hollænderne ere faldne i Forhandlingernes Løb; men den Aftale, som derefter i November blev truffen i Haderslev om at udsætte Rustningerne til Foraaret, maatte gjøre nogen Forandring i hvad der kan være bestemt i Neumünster; thi

*) St. Hopfensteiners Beretning hos Lanz, Staatsp. Nr. X. S. 63.

deraf maa det forklares, at Kongen senere lod Raadet vide, at dette ikke skulde lade Skibene afgaae nu, men først til Foraaret. Men dette kom fra Kongen og hans holstenske Raad; det danske Rigsraad var hans Medregent i Kongeriget, hvis Stemning det var Lybek saa meget mere magtpaaliggende at vinde, som det mere var Danmarks end Holstens Bistand imod Hollænderne, man trængte til; og Rigsraadet, som ved den sygelige Konges Afgang maatte faae Regeringen i sine Hænder, havde maaskee en anden Politik, end Kong Frederik, som nærmere udsat for et Angreb. Man besluttede derfor i Lybek dog at sende to Skibe til Kjøbenhavn, uagtet Kongens modsatte Erklæring; og da Raadet, endnu inden de vare afgaaede, den 22de November modtog en Skrivelse fra Rigsraadet i Sjælland, der endnu ikke kunde kjende Aftalen i Haderslev, med nærmere Efterretninger om Kong Christians Tog og med Anmodning om, at Skibene med det Første maatte komme i Øresund, saa afsendtes den 26de November fire Skibe under to Borgere, Hans Rulle, en Bergefarer, og den før omtalte Jochim Sandaw, begge af de 164 Mænd. To Raadsherrer skulde snart følge efter med endnu to Skibe.

Havde det været Lybek fornemlig om Kong Frederiks og Danmarks Vel at gjøre, maatte Modsigelsen imellem Brevene fra Gottorp og Kjøbenhavn i det mindste have opfordret Raadet til at undersøge dens Grund, inden det skred til Handling; men denne overdrevne Iver for at efterkomme en Deel af det danske Rigsraads Ønske var ogsaa kun fremkaldt af Begjærligheden efter at trække Rigsraadet ganske til sig og da bruge det i Lybeks Interesse. Derfor havde allerede de to Borgere, som afgik med de fire første Skibe, Befaling til at love Rigsraadet Bistand, men tillige til at forberede videre Underhandlinger om et Forbund imod Hollænderne. Man begriber, hvor velkomne disse fire Skibe vare i Kjøbenhavn, og hvor godt de to Borgere

bleve modtagne af de tilstedeværende Medlemmer af Rigsraadet. Den 2den December havde de en Sammenkomst med disse i det hvælvede Gemak ved Domkirken, og her kom de strax frem med det, der var dem Hovedsagen; thi først meldte de, at deres Øvrighed havde sendt dem for at sige Rigsraadet, at det kunde stole paa Lybek, der af al Magt vilde staae det bi imod Kong Christian; men derpaa tilføiede de, at med de to næstkommende Skibe vilde følge to Raadsherrer med Fuldmagt til at underhandle om nogle Artikler, nemlig angaaende Hollænderne. Disse vare nu Rigsraadets og de vendiske Stæders fælleds Fjende, der ikke alene hidtil havde haandhævet Kong Christian, men nu ogsaa bragt ham med Skibe og alle Fornødenheder til Norge, ihvorvel hans Mening ikke var at gaae til Norge, men til Øresund, om ikke Uveier og Sygdom blandt hans Folk havde forhindret det. Nu havde man Aarsag nok til at forbyde Hollænderne Sundet; thi de havde forbrudt sig ligesaavel imod Rigsraadet som imod Lybek, hvisaarsag det lybske Raad begjærede, at Rigsraadet nu vilde lade dem, de to Borgere, vide Tid og Sted til at holde et Møde med Lybekkerne og de andre vendiske Stæder, for at tage endelig Beslutning om hvad der var at gjøre imod Hollænderne, samt at Rigsraadet vilde lade sig forstaae med, hvad man skulde formode af det imod den fælleds Fjende.

Dette var nu tydeligt nok talt; men Udsigten til en Krig med Hollænderne og maaskee med Keiseren selv, ene for Lybeks Skyld og i dets Interesse, maatte gjøre Rigsraadet betænkeligt. Nogle Dages Frist vandt det derved, at de jydske og fyenske Medlemmer af Raadet endnu ikke vare ankomne; og da Lybekkerne i et senere Møde, efterat de fra Haderslev sendte sex Rigsraader vare indtrufne, gjentoge deres Andragende, lovede man at tage Sagen under nærmere Overveielse. Af Rigsraadets ovenfor anførte Svar til Kong Frederik (S. 54) vide vi, at det opsatte hele denne

Sag indtil Kongens Tilbagekomst og Herredagen i Marts 1532; og uden at give de to Lybekkere noget bestemt Svar, søgte det at udforske, hvorvidt Lybek var sikker paa de andre østersøiske Hansestæders, navnlig Danzigs, Bistand.

Men hvilke Betænkeligheder end Rigsraaderne nærede i deres stille Sind, saa var Faren, som truede dem fra Norge og Kong Christian den Anden, altfor stor til at de paa nogen Maade skulde kunne undvære Lybekkerne; tværtimod bevægede de den ene af de lybske Borgere, Hans Rullė, til over Land at ile til Lybek for at paaskynde de to Skibes Ankomst. Saasnart han var kommen til Lybek allersidst i Aaret 1531 og havde forebragt Raadet sit Ærinde, sendtes han med Raadsherren Nicolaus Bardewyck og de forordnede Borgere Hans Sengestacke og Herman Israhel til Kong Frederik i de første Dage af 1582. Paa Gottorp eller i Neumünster foredroge de for Kongen, at det lybske Raad allerede havde sendt fire Skibe til Kjøbenhavn, og at Rigsraadet nu forlangte større Hjælp; men da Kongen jo havde skrevet til Lybek, at de ikke skulde sende Skibene, saa ønskede de at vide, hvad han nu ansaae for nyttigst. Lybeks Raad meente imidlertid, at Kongen baade burde forbyde Hollænderne Farten gjennem Sundet og tillige anmode de "østerske" Stæder, det er Danzig og de i det Indre af Østersøen beliggende Stæder, om at afholde sig fra Farten gjennem Sundet i denne Sommer, for at ingen Tilførsel skulde skee Hollænderne.

Rimeligviis har Kongen, for hvem hans Marskal Melchior Rantzau førte Ordet, meddeelt Lybekkerne hvad der var aftalt i Haderslev og saaledes forklaret Grunden til sin Adfærd; men han lovede dog nu, at han vilde tilskrive Rigsraadet om at lade Rigets Skibe udruste, saa at de lybske Raadsherrer, naar de kom med deres to Skibe, skulde finde dem seilklare; ligeledes at han vilde sende det forlangte Forbud til Holland og Anmodningen til de østlige

Stæder. Disse Løfter har han uden Tvivl ogsaa holdt; i det mindste vide vi, at han den 11te Januar 1532 sendte til Stænderne i Holland, ikke til det burgundiske Hof, Indbydelse til et Møde i Hamborg Søndag efter Paaske, den 7de April, for at afhandle de tvistige Sager, og forbød dem indtil da al Fart paa Norge, Østersøen og de omliggende Lande.*) Derimod sendtes Hans Rulle directe fra Mødet tilbage til Kjøbenhavn, og i Begyndelsen af Februar afgik de to Skibe med Raadsherrerne Nicolaus Bardewyck og Geert Odingbergk fra Traven. Med de danske Skibes Udrustning blev det dog først Alvor, efterat Kong Frederik selv var i den første Uge af Fasten kommen til Kjøbenhavn; men endnu bleve kun et Krigsskib og to Førselsskibe gjort seilklare under Tile Giseler, medens Peder Skram havde Anførselen over Krigsmagten ombord; med disse forenede sig de lybske Skibe under Frederik Bruns, som havde den ene af Raadsherrerne ombord, og den 4de Marts afgik denne Eskadre til Norge, hvor den tog en Deel hollandske Skibe og bragte anden Gang Undsætning til det af Kong Christian beleirede Aggershuus, saa at Mogens Gyldenstjerne nu var sikker paa at holde sig, indtil den forenede Hovedstyrke kunde ankomme til Norge.**)

Det ligger udenfor denne Fremstillings Plan at fortælle den norske Krig og Kong Christians Undergang, forsaavidt det ikke er nødvendigt for at oplyse Forholdet imellem Danmark, Lybek og Nederlandene. Dette Forhold udviklede sig

*) See Instruction for J. A. de Bourch til Mødet i Hamborg, hos Lanz, Staatspapiere Nr. XVI, S. 78.

**) Reimar Kock anf. Sted. S. 284 (385) ff. Peder Skrams Levnet i Danske Magazin, 3die Række, 3die B. Breve fra Peder Skram og Tile Giseler til Mogens Gyldenstjerne paa Aggershuus, dat. for Oslo 2den og 4de April 1532, i det danske Geheimearchiv (Norge Første Afd. Fasc. 6 Nr. 63 og 64.)

nu rask i Foraaret og Sommeren 1532; men det tog en anden Vending, end man efter det hidtil Forefaldne maatte have ventet.

Imedens Eskadren var paa Toget, og man i Danmark anstrengte alle Kræfter, i Overeensstemmelse med den i Haderslev og Kjøbenhavn lagte Plan, for at kunne træde op i Norge med en tilstrækkelig Hovedmagt, samledes ved Paasketid i Kjøbenhavn Udsendte fra Lybek, Rostok og Stralsund. Hanseaterne vilde der først enes indbyrdes og med Kongen og Rigsraadet, førend man traadte fjendtligt op imod Hollænderne. Her viste det sig nu, at de danske Rigsraader havde havt god Grund til at spørge Hans Rulle og Jochim Sandaw, om man ogsaa var vis paa, at de andre Søstæder vilde staae med Lybek og Danmark i et Krigsforbund mod Hollænderne; thi paa Lybekkernes Spørgsmaal desangaaende svarede Rostoks og Stralsunds Sendebud, og bleve fast derved, at dem var det kun paalagt, som Betingelse for deres Stæders Deltagelse i Kampen imod Kong Christian at forlange deres gamle Privilegier i Danmark stadfæstede, men ikke at foretage Noget imod Hollænderne. Uagtet dette Svar af de allernærmeste Forbundsfæller burde have gjort Lybekkerne betænkelige, fremkom de dog i Forhandlingerne med Kongen og Rigsraadet den 4de og 5te April med Forslag ikke alene om et Forbund mod Hollænderne, men om et Forbund, der gik ud paa overhovedet at indskrænke Farten gjennem Sund og Belt til Lybekkernes Fordeel. Fra dansk Side svaredes, at Kongen allerede havde kaldt Hollænderne til et Møde i Hamborg, og at disse, om de ikke vilde efterkomme denne Opfordring, men egenmægtigen bruge Østersøen, vilde blive behandlede som Fjender. Kongen tilbød endvidere, at han vilde forlænge Forbuddet og forandre Hamborgermødet til et Møde i Kjøbenhavn ved St. Hansdagstid, hvorved Hollændernes Fart paa Østersøen forstyrredes for dette Aar; men han erklærede tillige, at

han hverken havde lovet eller tænkt paa at give almindelige Bestemmelser om Søfarten, især da det var aabenbart, at saadanne, som Lybekkerne forlangte, maatte bringe ogsaa de østlige Stæder, navnlig det mægtige Danzig, i Vaaben imod Danmark. Iøvrigt var det at befrygte, at Hollænderne, misfornøiede endog blot med et midlertidigt Forbud til St. Hansdag, forbandt sig aabenlyst med Kong Christian i Norge; og skete det, maatte Lybekkerne hjælpe Kongen og Riget med mange flere Skibe og Tropper. Disse Indvendinger afholdt dog ikke Lybekkerne fra at komme aabent frem med hvad der egentligt laa dem paa Hjerte; i Mødet d. 7de April foresloge de et Forbund imellem Danmark og Lybek om at indføre almindelige Bestemmelser for Skibsfarten gjennem Øresund, ved hvilke visse Varer skulde tvinges til at gaae over Lybek. De opgave Fordringen om at spærre Sundet for Hollænderne, men forlangte af Danmark et almindeligt Forbud mod at føre Stabelgods igjennem Sund og Belt; og Stabelgods forklarede de om alleslags Klæde og Krydderier, som førtes fra de vestlige Lande ind i Østersøen, og om Vox, Hamp, Kobber, Talg, Tran og Pelsværk ført fra Øst til Vest. Disse Varer skulde som i forrige Tider gaae over Lybek; andre Varer maatte Hollænderne føre gjennem Sund og Belt, dog med vis Indskrænkning, hvilket er saaledes at forstaae, at det kun skulde være dem tilladt at seile med et bestemt Antal Skibe.*)

Det tyranniske Aag, Lybekkerne saaledes tragtede efter at paalægge hele Østersøhandelen, behagede ikke engang de Udsendte fra Rostok og Stralsund, endskjøndt Fordelen

*) C. F. Wurm, Eine deutsche Colonie und deren Abfall, i W. A. Schmidt's Allgemeine Zeitschrift für Geschichte, 5 og 6 Bind. De her omtalte Underhandlinger har Wurm skildret efter Archivdocumenter i Lybek og meddeelt Brudstykker af disse anf. St. 6 B. S. 99 ff.

var tiltænkt disse Stæder saavelsom Lybek. De maatte indsee, at Danzig og de andre østlige Stæder vilde ligesaa lidt taale det, som Hollænderne, mod hvem en saadan Søfartslov var det samme som en Krigserklæring. Og de danske Underhandlere gjorde især det gjældende, at der jo overalt slet ikke forelaa nogen Grund til at paalægge Braband, Seeland, Flandern og de andre Vesterlande, der ikke stode i nogen Forbindelse med Kong Christian, og ingen Hjælp havde ydet ham, en saa utaalelig Indskrænkning i deres Handel. Heller ikke vilde Danzig, saa mægtig tilsøes som nogen anden Stad, sidde stille dertil.

Claus Bardewyck og Jörgen Wullenwever, der her var tilstede som en af de forordnede Borgere, forsvarede Fordringens Omfang dermed, at Forbuddet maatte være almindeligt, hvis det skulde bringe de nævnte Varer til at gaae den gamle Vei; thi det var naturligviis til ingen Nytte, at hindre Hollænderne i at føre dem den lige Vei gjennem Sund og Belt, naar de andre Vesterlændere beholdt Friheden dertil, ligesom og en Undtagelse for Danzig kun vilde bevirke, at alle hine Varer søgte fra Riga, Reval og andre Stæder til denne ene Stad. Det var desuden for en stor Deel Lybekkernes egen Eiendom, der skulde tvinges tilbage i den gamle Vei; thi de Fleste, som i de østlige Stæder handlede med hine Artikler, vare Kjøbmandskarle fra Lybek, forstrakte med Penge af Lybekkerne, som havde Vanskelighed ved at faae deres Tilgodehavende. Hvad Danzig i Særdeleshed angik, saa vare denne Stads Privilegier jo kun bestemte til at komme dens egne Borgere, ikke fremmede Handelssvende, tilgode; desuden gjorde Danzig Intet for at hjælpe Kongen og Riget i Nøden, saa at man havde god Grund til at fratage dem Privilegierne. — De lybske Underhandlere have dog uden Tvivl indseet, at de vanskeligt vilde kunne sætte deres Ønske fuldstændigt igjennem; derfor indgave de et noget modificeret Udkast til en Traktat, ifølge

hvilket det i ti Aar, efterat Overeenskomst var sluttet, skulde være Hollænderne, Waterlænderne, Seelænderne og Brabanderne forbudt at føre Stabelgods igjennem Sund og Belt, medens vel Lybek og Hamborg i det angivne Tidsrum skulde have Frihed til at føre saadant Gods, men ingen af de østlige Stæder undtagen Danzigerne, som dog, vel at mærke, først naar en Overeenskomst var sluttet imellem Hollænderne og Danmark-Lybek, maatte føre dem selv tilhørende Stabelgods til og fra England, Seeland og Holland, men indtil Freden var sluttet kun til England. Desuden gjentoges Fordringen om at indskrænke Hollændernes Søfart i Østersøen inden bestemte Grændser.

Hvad Lybekkerne fordrede, var altsaa intet Mindre end en Lov for Søfart og Handel i Østersøen, saalænge den paatænkte Krig imod Hollænderne varede, og i ti Aar derefter, — en Søfarts- og Handelslov, der gjorde den danske Konge til deres Portner i Øresund, som skulde kaste sig i Krig med alle handlende Folk ikke for Danmarks eller Norges eller Holstens Skyld, men for at Lybekkerne kunde blive ret rige paa disse Landes og de andre søfarende Folks Bekostning! Hvor stor ogsaa Frederik den Førstes og det danske Rigsraads Skræk for Kong Christian den Anden, og deres Uvillie mod Hollænderne, end var, hvor meget de end trængte til Lybekkernes Bistand paa det forestaaende Tog til Norge, — saa stor var deres Frygt og Nød dog ikke, at de skulde have ubetinget overtaget en ei alene saa foragtelig og for deres eget Land saa skadelig, men tillige en saa øiensynligt farlig Rolle som den, Lybekkerne tiltænkte dem. Men paa den anden Side kunde de ikke ligefrem afvise deres nu dog uundværlige Hjælp til at ende Krigen i Norge, ja maaskee gjøre sig ogsaa dem til aabenbare Fjender og saaledes berede sig den visse Undergang. Til en vis Grad maatte altsaa Konge og Rigsraad give efter for de egennyttige Kjøbmænd, der rimeligviis have gjort en Traktat

imellem Danmark og Lybek til Betingelse for at lade deres Skibe afgaae med Rigets og de to andre vendiske Stæders; i det mindste er Udkastet til Traktaten underskrevet den 2den Mai 1532, altsaa samme Dag som den store Flaade af 25 Skibe, nemlig elleve af Kongens og Rigets med ni Fænneker Knegte eller imellem fire og fem tusinde Mand, otte lybske med 1000 Mand, sex rostokske og stralsundske med 1200 Mand,*) gik under Seil fra Kjøbenhavn til Norge. Men Udkastet blev dog ikke lidet afvigende fra de Fordringer, Lybekkerne havde opstillet. Dets vigtigste Bestemmelser vare disse:

Naar Kongen og Rigsraadet med deres Forbundsfællers, navnlig Lybeks, Bistand have fordrevet Fjenden af Norge og atter bragt dette Rige til Lydighed, skulle de med Lybekkernes Raad og Villie anfalde og anholde Hollændernes og Waterlændernes Skibe og Gods, hvor de dem i Øresund eller andensteds i Søen kunne overkomme, og derpaa tilbyde mindeligt Forlig. Men ville Hollænderne da ikke indlade sig i venlige Underhandlinger med Danmark og Lybek, eller maaskee endog paaføre dem en aabenbar Feide, da skulle Kong Frederik og Danmarks Riges Raad udruste tolv store Orlogsskibe, intet under 100 Læster, og 2000 Mand Krigsfolk. Komme Hollænderne med saa stor Magt i Søen, at de maaskee ville gjøre Landgang, skulle de desuden holde 2000 Landsknegte beredte. Det samme Antal Skibe, af samme Størrelse og med samme Krigsmagt, saa vel som ogsaa den samme Landmagt, skulle Lybekkerne og deres Bundsforvante stille. Bliver Krigen af den Beskaffenhed, at Kongen og Rigsraadet enten maa forhøie eller kunne indskrænke den angivne Styrke, da skulle Lybekkernes Skibe og Folk formeres eller formindskes ligesaa meget.

---

*) Reimar Kock, anf. St. S. 329 (430).

Blive Hollænderne ved Anholdelsen af Skib og Gods, eller ved Krigen, bevægede til Fred, da maa Kongen og Rigsraadet ikke indgaae en saadan, med mindre Hollænderne beqvemme sig til at give saavel Lybek og dets Forbundne som Kongen og Riget fuldstændig Skadeserstatning og Krigsomkostninger. Desuden skal det i Fredsslutningen indføres, at Hollænderne i ti Aar derefter ikke maae føre følgende navngivne Stabelgods, nemlig Klæde og Lærred fra Vest til Øst, Vox, Hamp, Kobber, Talg, Tran, Huder, Skind og Foderværk fra Øst til Vest igjennem Øresund, *) dog saaledes, at hvad der af disse Varer falder i Kongens egne Lande maae Hollænderne føre gjennem Øresund hvorhen de ville. Ligeledes skal det være Kongens egne Undersaatter saavel i Kongerigerne som i Fyrstendømmerne tilladt, at drive al Handel og at fare gjennem Øresund med alleslags Varer, dog at de ikke føre fremmed Stabelgods for Fragt.

Kommer det saaledes til Fred med Hollænderne og Waterlænderne, eller blive de overvundne i Krigen, da skulle Kong Frederik og Rigets Raad, saavidt dem muligt er, anmode alle brabandske, seelandske og "østerske" Stæder om, at de ligesaalidt som Hollænderne ville føre Stabelgods gjennem Øresund; dog undtages Kong Frederiks Svigersøns, Hertug Albrecht af Preussens, Undersaatter, især Königsbergerne, hvilke ikke have indladt sig i Fjendens Anslag, og som derfor maae føre deres eget Gods gjennem Øresund. Men dersom de ovennævnte Stæder ikke ville finde sig i dette Forbud, og derover begynde en aabenbar Krig, saa

*) "Nemblich Popperingesche vnd Trykminsche (?) laken vnnd Tuecher vonn Westenn nach Ostenn, Vnnd widervmb vonn Ostenn nach Westenn keynn Wachs, Werck, Kuppffer, Tallich, traenn, Huede vnnd velwercke keynerley weisz oder wege durch denn Ortzundt schiffen" o.s.v.

skulle Kong Frederik og Rigets Raad **ikke** være forpligtede til at staae saadan Skade med Lybekkerne; tværtimod skal Forholdet imellem disse og Kongen med Rigsraadet da være Gjenstand for nye Underhandlinger.

Begge Parter forpligte sig til, ikke at slutte Fred med Hollænderne og Kong Christian i disse ti Aar uden Medcontrahentens Vidende, medmindre de ovenanførte Vilkaar indrømmes i alle Maader. Derimod forpligte Borgermestere, Raad og Menigheden i Lybek, paa deres egne, deres Efterkommeres og deres Bundsforvandtes Vegne, sig til, at om Kongen, Rigsraadet eller deres Arvinger i de næste ti Aar efterat Overeenskomsten er sluttet blive angrebne og anfægtede af Kong Christian eller hans Børn, Arvinger, eller nogen Anden paa hans Vegne, af hvad Stand det end være kan, da ville de komme til Hjælp tilsøes i Norge og Skaane, Sjælland eller andre Lande hiinsides Belt med ti fuldt rustede Orlogsskibe, intet under 100 Læster, og 2000 Landsknegte, der ogsaa maae landsættes og bruges imod Fjenden, hvor fornødent gjøres. Skeer Angrebet derimod tillands, i Jylland og Fyen, da ville de komme Kongen og Rigets Raad til Hjælp med 2000 Landsknegte og 200 fuldtrustede Ryttere. Men falder Fjenden ind i Slesvig og Holsten, da ville de staae Kongen bi med al deres Magt. Endelig, dersom Kongen og Rigsraadet angribes baade til Lands og Vands, da vil Lybek stille ti Skibe med 1000 Landsknegte, at bruge hiinsides Belt, og tillige 2000 Landsknegte med 200 Ryttere i Fyen, Jylland og Fyrstendømmet.

Bliver Lybek og dets Forbundne anfægtede af K. Christian, hans Børn, Arvinger, eller Nogen paa hans Vegne, ville Kongen og Rigsraadet hjælpe dem af al Magt og Formue.

Da Forbundet er bygget paa den Forudsætning, at Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten staae i Forening med Danmarks Rige saavelsom med Lybek og dets Forbundne,

saa skal der, i Tilfælde af, at Uenighed imellem disse tre Parter opkommer i de ti Aar, udnævnes Voldgiftsmænd paa følgende Maade: Er Striden imellem Danmark og Fyrstendømmerne, da skal det danske Rigsraad vælge en Mand i Lybek og en i Hamborg, det bosiddende Raad i Fyrstendømmerne ligeledes en fra hver af disse Stæder; disse fire Mænd skulle da have Magt til at afgjøre Striden enten ved Mægling eller Dom. Paa samme Maade skal al Uenighed imellem Danmarks Rige og Lybek afgjøres af fire af Raadet i Slesvig og Holsten, to valgte af enhver af de stridende Parter; og om den er mellem Fyrstendømmerne og Lybek, da vælges de fire Mænd blandt det danske Rigsraad paa samme Maade.

Denne Overeenskomst skal fuldbyrdes til næstkommende St. Hansdag og Hovedbrevet da oprettes.

Til Sikkerhed var det Exemplar, de lybske Gesandter fik med for at forelægge deres Raad, forsynet med det danske Cancellisegl; og paa det, den danske Regering beholdt, havde Claus Bardewyck og Gotke Engelstede, Raadmænd, Jörgen Wullenwever, M. Lambert Becker, Sekretær, Jacob Volsche og Hans Stalhodt, Borgere i Lybek, udsendte af Raadet og de forordnede Borgere sammesteds, ladet deres Signeter paatrykke.*)

Det var altsaa et authentisk Udkast til et Angrebs- og Forsvarsforbund, Lybekkerne fik med for at forelægge Raa-

*) Udkast paa Papir med sex paatrykte Segl, det fra lybsk Side givne Exemplar, i det danske Geheimearchiv. At det kun er et authentisk Udkast, ikke en afsluttet Traktat, viser ikke alene Slutningsordene og Aktstykkets hele Beskaffenhed, men ogsaa den Omstændighed, at det ikke engang er en Reenskrift. Flere og tildeels vigtige Rettelser ere tilføiede i Randen og mellem Linierne. Jfr. Hvitfeld, K. Frederik den Førstes Historie, anf. Udgave S. 344 ff. Allg. Monatschr. für Wissensch. u. Lit. 1851, Nov. 376.

det, og, om dette gik ind derpaa inden St. Hansdag 1532, da bringe det tilbage til Kjøbenhavn ratificeret, det er beseglet med Stadens Segl; det skulde da udvexles mod et ligelydende med Rigets Segl forsynet Aktstykke, hvad Konge og Rigsraad ikke uden Ordbrud kunde have vægret sig ved, siden de selv personligen havde underhandlet med Lybekkernes Gesandter. Men det forstaaer sig, vilde det lybske Raad enten gjøre Forandringer i Udkastet, eller ikke antage det inden St. Hansdag, saa vare Konge og Rigsraad ikke bundne; der maatte da underhandles paany, og det kom da an paa, hvorledes hele Situationen til den Tid saae ud: da som da.

Fjerde Afsnit.

Hollænderne urolige over Tingenes Vending i Norden. Den burgundiske Regerings Holdning. Underhandling og Traktat imellem den og Kong Frederik. Ny Strid. Lybek begynder Krig imod Hollænderne. Den holstenske Regering nærmer sig Burgunderne.

Danmark og Lybek vare enige i at betragte Hollændernes Adfærd ikke som en dem aftvungen Bistand til K. Christian den Anden, hvis Virkninger indskrænkede sig til de Personer og Skibe, der umiddelbart deltoge i det norske Tog, men som et Brud paa Traktaten af 1524, hvorved Hollænderne overhovedet vare udtraadte af det fredelige Forhold til Lybek og Danmark. En Følge af denne Opfatning var det, at Kong Frederik havde indbudt dem til et Möde i Hamborg den 7de April, og siden under 17de April 1532 tilskrevet Stænderne i Holland fra Kjøbenhavn, at Mødet var udsat indtil St. Hansdag, saa at Hollænderne imidlertid skulde afholde sig fra al Fart paa Norge, Danmark og Østersøen. Dette Forbud holdt ikke alle hollandske Skibe sig efterrettelige, maaskee fordi de allerede have været i Søen, inden det bekjendtgjordes i Holland; saaledes bleve i Alt fem hollandske Handelsskibe optagne af Kongen og

Lybekkerne i Foraaret 1532,*) — ikke at tale om de Kong Christian laante Skibe, der naturligviis bleve tagne som Krigsbytte.

I Holland kom Alt i Bevægelse ved disse midlertidige Forbud og de fem Skibes Optagelse; desuden var det klart nok, at Underhandlingerne kun bleve opsatte til sidst i Juni for imidlertid at faae Ende paa Krigen i Norge og tillige forstyrre Hollændernes Fart paa Østersøen i det mindste i dette Aar, da den ikke kunde begynde senere end St. Hansdag; og man befrygtede tillige med altfor god Grund, at Danmark og Lybek vilde enes om at lukke Hollænderne Sundet for bestandigt. De hollandske Stænder samledes i Haag den 7de Mai 1532 for at overlægge Sagen. Her foreslog Amsterdam en Udrustning af 4000 Mand og 40 store Krigsskibe, hvortil Omkostningerne skulde tilveiebringes deels af Holland, deels af Keiseren, deels ved Paalæg paa de Skibe, der toge Deel i Østersøhandelen. Men dette Forslag fandt ikke Stændernes Bifald, fordi de ikke agtede at føre en Krig, hvis den skulde være en hollandsk, men kun, dersom Keiseren vilde føre den som sin Krig, med alle sine Nederlande. Man besluttede derfor at sende Deputerede fra Stænderne, den keiserlige Statholder og Raadet i Holland til Dronning-Regentinden i Brüssel for at forebringe Sagen og Hollands Forlegenhed.

Deres Forestillinger gik i det Væsentlige ud paa Fredens Vedligeholdelse og paa at ikke Holland, men Regentinden i Keiserens Navn skulde underhandle med den danske

*) See den hollandske Statholders, Greven af Hoogstratens, Instruction for sine Sendebud til Regentinden, dat. 14de Mai, Altmeyer, Hist. des rélations S. 207. — Aert van der Goes, anf. St. S. 343. Jfr. Instructionen for de nederlandske Gesandter til Mødet i Kjøbenhavn St. Hansdag 1532 hos Altmeyer, anf. St. S. 230. Hvitfeld Frederik d. Første. S. 357.

Konge og Lybekkerne om de tagne Skibes Tilbagegivelse og uhindret Fart paa Østersøen. Regeringen i Holland forestillede hende, at dette Land ikke paa nogen Maade kunde undvære denne Handel, deels for de aldeles nødvendige Forbrugsartiklers Skyld, den tilførte Holland, deels fordi den vestlige Fart, paa Frankrig, Portugal og Spanien, blev unyttig, naar den ikke blev en Mellemhandel imellem Vesten og Østen. Man ønskede derfor, at Regentinden vilde sende Gesandter til det kjøbenhavnske Møde og tillige lade Kong Frederik tilkjendegive, at hverken havde Keiseren nogen Krig med Danmark og Holsten, heller ikke var enten han eller Hollænderne Skyld i Kong Christians Angreb. Ogsaa burde Gesandterne forsøge at adskille Danmark fra Lybek og overalt bestræbe sig for at jævne Sagen i Mindelighed. Imidlertid kunde det være godt, om man for alle Tilfældes Skyld holdt Krigsskibe om ikke fuldt rustede, saa beredte, indtil man erfarede Udfaldet af Underhandlingerne. Bestemte imidlertid Regeringen i Brüssel sig til Krig, kunde den føres paa to Maader: enten med mindre Bekostning som Understøttelse til Kong Christian i Norge, med hvilket Rige han selv vel lod sig nøie, naar Keiseren hjalp hans Søn paa Danmarks Throne, hvad der da kunde give en god Leilighed til at besætte Helsingør og Kjøbenhavn som Pant for Krigens Omkostninger; eller Regeringen kunde føre Krigen som selvstændig Hovedmagt, men da med større Bekostning.*)

Regeringen gik ind paa Hollændernes Forestillinger og tog Sagen i sin Haand som sin og Keiserens. Paa det

*) See Greven af Hoogstratens ovenfor (S. 70, Anm.) anførte Instruction af 14de Mai 1532 og Mémoire de ce que M. P. de St. Pierre a exposé à la M.té de la Royne etc. hos Altmeyer, Hist. des rélations S. 223—229. — Aert van der Goes, anf. Sted S. 343—348.

Kongens Undersaatter eller Lybekkerne og deres Forbundne tilhørende Gods, der fandtes i Nederlandene, lagdes Beslag, som dog synes at have været hverken ligeligt eller alvorligt udført i alle Nederlandene. Maaskee ere ogsaa nogle Krigsskibe udrustede; thi der blev senere Tale om de paa saadanne Skibe anvendte Omkostninger.*) Ogsaa afsendtes et Gesandtskab, bestaaende af Gerard Mülart, maitre des requets ved det store keiserlige Raad i Mecheln, Joost Ameson van Burgh, Medlem af det brabandske Raad, og Cornelius Beninck, Raad og Skatmester i Holland, til Mødet i Kjøbenhavn den 24de Juni. Vi have endnu den dem medgivne Instruction, dateret Brügge d. 4de Juni 1532,**) hvori det paalægges dem at foreholde Vedkommende, at uagtet Traktaten af 1525 ikke var opsagt, vare dog fjendtlige Handlinger udøvede imod nederlandske Undersaatter, og Skibe opbragte, saa at Keiseren havde god Grund til at øve Gjengjæld; men han havde dog indskrænket sig til at at lægge Beslag paa dansk og hanseatisk Gods for at sikkre sine Undersaatters Erstatningskrav. Gesandterne skulde af al Magt arbeide paa, at de Skadelidte fik deres Gods tilbage, men især derpaa, at Sund og Belt atter aabnedes, uden at Farten indskrænkedes til noget bestemt Antal Skibe. Vilde Kongen og Lybekkerne slet ikke indrømme Seiladsens Frihed, maatte Gesandterne, dog kun i Nødsfald, erklære, at Keiseren da saae sig tvungen til at skaffe sine Undersaatter Ret ved at confiskere alt hanseatisk Gods i Nederlan-

---

*) Aert v. d. Goes, S. 350.

**) Instruction pour Mss. Gérard Mulart, conseiller et maistre ordinaire des requestes au grand conseil de l'empereur à Malines; Josse de Aemson van Burch, aussi conseiller ordinaire au conseil de Brabant, et (Cornelius Benninck, trésorier et) conseiller en Holland, hos Altmeyer, Histoire des rélations, S. 229—237.

dene og ved at understøtte Kong Christian, hvilket han dog hellere undlod; desuden befaledes det Gesandterne at arbeide paa at adskille de Forbundne ved at foreholde Kongen den store Nytte, han og hans Undersaatter havde af Nederlændernes Handel, og at Lybekkerne ikke søgte andet end deres egen Fordeel; de andre Hansestæder skulde de forestille Lybekkernes Egennytte og true dem med Confiskation af Gods i Nederlandene, medens de, om de vilde skille sig fra hine, frit kunde færdes i Nederlandene, hvorfra da Lybekkerne vilde være udelukkede.

Foruden disse tre keiserlige, ikke hollandske, Gesandter, beskikkedes det kjøbenhavnske Møde af den svenske Konge Gustav Vasa, der som Danmarks Allierede var Deltager i Krigen mod Kong Christian den Anden, af Lybek, Hamborg, Rostok, Stralsund og Wismar, og formodentlig tillige af Hertugen af Preussen. Lybek sendte et anseeligt Gesandtskab bestaaende af Borgermesterne Jochim Gerken og Gotskalk Lunte, Raadmanden Gotke Engelstede, Sekretæren Lambert Becker og de tre Udskudsborgere Jörgen Wullenwever, Hans Stalhodt og Jacob Volsche. Det var dem, der skulde have medbragt Raadets Ratification af Traktatudkastet af 2den Mai til dette Møde, og var det skeet, vare Nederlændernes Underhandlinger blevne frugtesløse; men langt fra at staae paa denne Traktats Fuldbyrdelse, gik de i Kjøbenhavn endog ind paa en anden Overeenskomst, der bragte det hele Forhold mellem Danmark, Lybek og Holland i en ganske ny Stilling. Det er ogsaa begribeligt nok, at Lybeks Raad maatte have meget store Betænkeligheder ved at antage Udkastet af 2den Mai. Hvad vandt dog Staden egentlig ved det? ikke at Danmark befriede dens Handel fra de forhadte Medbeilere, men at et Forbund sluttedes om at anfalde Hollænderne paa Røverviis, og saa med lige Kræfter føre en Krig, der ikke kunde blive en hollandsk, men maatte nøde Keiseren til at antage sig sine Under-

saatter i det mindste med alle sine Nederlande. Gik en saadan Krig endda godt, saa blev det dog Lybeks egen Sag, at tvinge de andre Vesterlænderes samt de østlige Stæders Handel med Stabelgods bort fra Sundet; thi Kongen og Riget vare jo ikke forpligtede til at føre Krig af den Grund. De i Udkastet opstillede Regler for Østersøhandelen forudsatte desuden en saa omfattende Kontrol, hvis de skulde være virksomme, at man maa undre sig over, hvorledes praktiske Kjøbmænd have kunnet ansee den for mulig. Ikke alene Danmarks, Danzigs og de preussiske Stæders Handel maatte underkastes et yderst nærgaaende Tilsyn for at adskille den forbudte fra den tilladte Handel; men i Sund og Belt maatte hvert enkelt Stykke, hver Pakke og Foustage gjennemsøges, da kun visse Varer i visse Skibe vare forbudne, saa at det ingenlunde var tilstrækkeligt, at forvisse sig om Skibets Nationalitet og Ladningens almindelige Beskaffenhed. Hvorledes formaaede Lybek at føre et saadant Tilsyn, og hvor kunde man troe, at Danmark vilde det, om det end kunde? Og naar Traktaten tilsagde Kongens og Rigets Bistand imod Enhver, der vilde angribe Lybek for Christian den Andens Skyld — ikke for andre Sager, saa var dette ikke en Fordeel, der paa nogen Maade kunde veie op imod den meget betænkelige Garanti for alle Kong Frederiks Lande, Lybekkerne skulde paatage sig. Sæt, at Kong Christian vandt sin Proces ved Kammerretten, saa at Frederik den Første under Straf af Rigets Acht dømtes til at tilbagegive den Deel af Holsten, han havde frataget sin Brodersøn ved et grovt Brud paa Landefreden, skulde saa Lybek ogsaa paadrage sig Achten ved at hævde Frederiks Besiddelse imod Keiser og Rige? Disse og mange andre Betænkeligheder maatte naturligen paatrænge sig Lybeks Regering, saa at det ikke er paafaldende, at den lod Mødet i Kjøbenhavn gaae forbi uden at ratificere Traktaten. Men som Tingene nu stode, maatte Lybekkerne finde det

vanskeligt nok at paanøde Kongen og Rigsraadet nogen anden byrdefuld Forpligtelse; og den danske Regering har maaskee til en vis Grad været ret vel tilfreds med, at det burgundiske Hofs Optræden lettede den Tilbagetoget fra de Løfter, der maatte være Lybekkerne givne, uden at dog Kongen opgav sin Hensigt at søge Erstatning hos Hollænderne for den ham forvoldte Skade. Saaledes kom det til en Traktat imellem det burgundiske Hof paa den ene, Kongerne af Danmark og Sverrig med de fire vendiske Stæder paa den anden Side, sluttet af de ovennævnte Gesandter i Kjøbenhavn den 9de Juli 1532.

Overeenskomsten af 1524 fornyedes; med Søfarten skulde det forblive som der bestemt; Keiseren lovede ikke at understøtte Kong Christian den Anden, og at hans nederlandske Undersaatter ikke skulde fare paa Norge, saalænge Krigen med denne vedvarede, dog saaledes, at Traktaten ikke maatte ansees for overtraadt, om Nogen af Havsnød trængtes ind i norske Havne; de vendiske Stæder skulde ligeledes afholde sig fra Norge, og tilstedte Kongen dem at fare paa dette Land, skulde det ogsaa paa Begjæring tilstedes Keiserens Undersaatter. Hvad den Skade angik, som Kongen af Danmark, Kongen af Sverrig og de vendiske Stæder klagede over at have lidt af nogle Private i Holland, "eller hvorfra og hvo de ellers monne være",*) og hvormed der var gjort Kong Christian Bistand, skulde Enhver af dem forhjælpes til Retten, saasnart de sendte Fuldmægtige desangaaende til de keiserlige Nederlande. De optagne Skibe og det beslaglagte Gods skulde frigives paa begge Sider, eller erstattes, om noget var forkommet.**)

*) "Uth Hollandt oder wort vnnd we de suluenn sust synn muchten."

**) Overeenskomsten paa Papir og med det kongelige Secret findes i den plattydske Original i det kgl. nederlandske Archiv i Haag,

Der er vel intet Spor til, at Lybekkerne udtrykkeligt have tilbagekaldt Udkastet af 2den Mai 1532; tværtimod kom de jo senere atter tilbage til Fordringen om at faae det fuldbyrdet og beseglet. Men idet deres fuldmyndige Sendebud tiltraadte Traktaten med Nederlænderne af 9. Juli, opgave de i Virkeligheden, om og kun middelbart, Udkastet af 2. Mai, da dette var aldeles uforeneligt med hiin Traktat. De nøiedes med to Forsikkringsbreve af Kong Frederik, der i det ene erklærer, at da han og Lybekkerne nu vare komne overeens om, hvorledes det skulde holdes med Hollændernes Fart gjennem Øresund og i Østersøen, og da Lybekkerne have forlangt at inddrage nogle vendiske Stæder som deres Bundsforvandte i denne Overeenskomst, saa tillader han, at de i Løbet af de næste ti Aar maae navngive disse Stæder. Kongen fraskrev sig paa denne Maade Ret til at drage de andre vendiske Stæder til sig f. Ex. ved Forbedring af deres Handelsfriheder i Danmark, sikkrede altsaa Lybekkerne mod den Fare, de andre Stæders Vranvillighed til at gaae ind paa deres krigerske Planer kunde lade dem befrygte, nemlig at Danmark drog disse Stæder til sig og saaledes ved at isolere Lybekkerne ganske frigjorde sig fra Hensynet til dem i Forholdet til Nederlandene. Men Kongen forbeholdt sig dog at maatte træde i umiddelbar Underhandling med Hamborg, for at søge Hjælp og Bistand hos denne Stad, et Forbehold, som ved Hamborgernes store Beredvillighed til at udjævne alle Handelens rolige Gang forstyrrende Stridigheder kunde blive af Vigtighed.

I det andet Forsikkringsbrev af samme Dag lovede

---

hvorfra en Afskrift er Forfatteren meddeelt af Hr. Prof. C. F. Wurm i Hamborg, der i Sommeren og Efteraaret 1852 arbeidede i dette Archiv. En temmelig mangelfuld dansk Oversættelse findes hos Hvitfeld, i Frederik den Førstes Historie S. 355 ff.

Kongen, at naar han kom til nogen videre venlig Forhandling med Hollænderne om deres Fart i Østersøen, vilde han søge og ramme alle de Veie, Midler og Maader, som kunde være ham, hans Lande og Lybekkerne taalelige og antagelige, — et Tilsagn om ikke at ville skille sig fra Lybekkerne i de videre Underhandlinger med Holland, der vel ogsaa skulde betage dem den Frygt, som havde ladet dem udvirke det foregaaende Forsikkringsbrev, men som ved første Øiekast kunde synes temmelig indholdsløst. Det blev dog ikke uden Betydning ved den Fortolkning af Traktaten med det burgundiske Hof af 9de Juli, som Kongen og Lybekkerne kort efter søgte at gjøre gjældende sagtens i Henhold til en nu i Kjøbenhavn truffen hemmelig Aftale.*)

Det var ikke disse Overeenskomster med Nederlandene og Lybek alene, hvorved dette kjøbenhavnske Herremøde er bleven mærkeligt i Danmarks Aarbøger; ogsaa med Hertugen af Preussen fuldbyrdedes paa samme Tid et Forsvarsforbund, som rimeligviis har været forberedt tidligere, og som et Par Aar derefter kom Kong Frederiks Søn til stor Nytte. Traktaten er afsluttet paa ti Aar imellem Kong Frederik og det danske Rigsraad paa Danmarks Riges Vegne,

---

*) Udkast til disse to Forsikkringsbreve findes i det danske Geheimearchiv. Det første, dat. Fredag efter Jacobi 1532 (26de Juli), er desuden trykt i Wurms ovenfor anførte Afhandling i Schmidts Zeitschr. für Geschichte, 6 B. S. 119, Anm. (*), efter Diplomet selv, som findes i Lybek. Wurm sætter det i umiddelbar Forbindelse med Udkastet af 2den Mai og mener, at Dateringen maa være urigtig og bør hedde Fredagen efter Philippi Jacobi (3 Mai); men Udkastet i Geheimearchivet har ligeledes blot Jacobi; og at dette ikke er en Skrivfeil, sees ogsaa deraf, at dette Udkast ligesom det til det andet Brev paa Bagsiden er samtidigt paategnet: Actum Koppenhagen auf dem Reichstage Johannis Ao. 32. Det andet Brev, dat. Fredag efter Margrete (26de Juli), anføres af Hvitfeld, Fred. d. Første, S. 358.

samt Kongen som Hertug paa Slesvigs og Holstens Vegne, og Markgreve Albrecht af Brandenborg, Hertug i Preussen. Foruden al Venskabstjeneste tilsige begge Parterne hinanden fri Hverving i deres Lande; og om nogen af dem angribes af Hvemsomhelst uden Undtagelse, skal Danmark og Fyrstendømmerne komme Preussen til Hjælp med fire fuldtrustede og bemandede Skibe og otte hundrede Landsknegte, som ogsaa maae bruges tillands; de sex hundrede Knegte skulle stilles af Riget, de Øvrige af Hertugdømmerne. Preussen skal i lige Tilfælde hjælpe Danmark og Hertugdømmerne med to Skibe og fire hundrede Landsknegte. Hjælpen skal i tre Maaneder holdes paa dens Bekostning, der sender den; behøves den i længere Tid, underholdes og lønnes den af den Part, som bruger den. Men angribes der med stor Overmagt, skal den Hjælpende staae Medcontrahenten bi med al sin Magt, dog saaledes, at om han selv bliver angreben paa samme Tid, er han ikke forpligtet til at sende sine Skibe og Krigsfolk, førend Faren er afvendt fra hans eget Land. *)

Disse Dage i Juli 1532 have saaledes været afgjørende for Danmarks Stilling; de bleve det endnu mere derved, at netop da endtes Krigen i Norge. Den 8de Juli gik Knud Gyldenstjerne under Seil fra Oslo med Kong Christian den Anden; de hanseatiske Commissærer paa Toget havde ligesaa vel som de danske Anførere samtykt i Overeenskomsten af 1ste Juli; de havde med disse givet og beseglet det Leide af samme Dag, hvorved Christian den Anden nødven-

*) Traktaten, dat. Kjøbenhavns Slot, Søndag efter Apostlernes Deling (21 Juli) 1532, paa Pergament med 31 hængende Sigiller (Kongens, Hertugens, syv danske Prælaters og toogtyve verdslige Rigsraaders; Abbeden af Sorö og Ove Lunge nævnes desuden i Akten, men deres Sigiller mangle nu) findes i det danske Geheimearchiv, Gemeinschaftliches Archiv, Cap. IX, Nr. 31—32.

dig maatte troe sin personlige Frihed tilstrækkeligen sikkret; de have ligesaa lidt som de kongelige Commissærer advaret den Ulykkelige om de modsatte Befalinger, Junker Wilken Steding og Peder Skram havde overbragt fra Kong Frederik, inden Overeenskomsten sluttedes og udførtes. Desuagtet have Lybekkernes i Kjøbenhavn tilstedeværende Gesandtskab, bestaaende af tre Medlemmer af Raadet, tre forordnede Borgere og en Sekretær, intet Hensyn taget til Leidet, men som den svenske Konge og hans Sendebud trængt paa den danske Konge og Rigsraad, at Overeenskomsten og Leidet ikke skulde holdes, endskjøndt de ikke havde den Undskyldning, der befrier Kong Frederik personlig fra Bebreidelsen for Troløshed imod den bedragne Fange, at den Knud Gyldenstjernes og hans Medcommissærers Fuldmagt indskrænkende Befaling var ikke alene given, men ankommen itide. Lybekkerne i Kjøbenhavn tilsidesatte med endnu større Hensynsløshed, hvad Lybekkerne i Norge havde samtykt, end Kongen og Rigsraadet satte sig ud over de Løfter, deres betroede Mænd havde givet i en Form, som Modtageren maatte ansee for bindende. Især talte Jørgen Wullenwever for, at man ikke skulde lade Kong Christian slippe sig af Hænderne, altsaa ikke holde Overeenskomsten og Leidet.*) Disse Raad, i Forbindelse med den danske og holstenske Adels paatrængende Fordringer, fandt større Understøttelse i Kong Frederiks eget Had til og Frygt for Brodersønnen, end at han kunde modstaae Fristelsen til at benytte den gode Leilighed. Han veg for de heftige Anløb af egen og Andres Lidenskab, og det, der vel dengang er forekommet Mange i det mindste som en nyttig Udaad,

*) Interrogatorium Wullenwevers, i Ranke's deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation, 6te Th. S. 271. Jfr. Marcus Meyers Bekjendelse i Aktst. til Grevefeiden Nr. 302, S. 559.

blev fuldbyrdet. Man kan tænke sig Spændingen baade i de høiere og lavere Kredse fra den 24de Juli, da Flaaden fra Norge ankom med den høie Fange paa Kjøbenhavns Reed, i de sex Dage,*) da man holdt ham hen med falske Forestillinger. Endelig førtes han til Sønderborg — for i Fængslets lange, trøstesløse Eensomhed at afsone sin Ungdoms og Manddoms Blodskyld.

De nederlandske Gesandter have formodentlig ikke længer været i Kjøbenhavn, da den fangne Konge ankom paa Reeden; i det mindste høre vi Intet om, at de skulde have foretaget noget Skridt til hans Bedste, hvad de dog ikke ret vel kunde have undgaaet, om de ogsaa nu nok saa meget ønskede at fastholde Overeenskomsten af 9de Juli og derfor skyede at være de nordiske Forbundne imod. Lybekkerne bleve derimod i Kjøbenhavn til ind i August;**) thi de havde endnu meget at aftale med Kongen og Rigsraadet. De maatte føle det, at nu, da Kongen havde sin Fjende i sin Magt, besad Lybekkerne endnu mindre end før noget Middel til at paanøde ham et Forbund paa Betingelser, der eensidigt vare til deres Fordeel; men der var i Fredstraktaten af 9de Juli en noget tvetydig affattet Artikel, som de haabede at kunne, i Forbindelse med Kongen, benytte til dog at træde Hollænderne hindrende i Veien uden at bryde med Regentinden og Keiseren. Og sagtens har Kong Frederik selv været fortørnet nok paa Hollænderne til heri at være enig med Lybekkerne. Som vi have seet (S. 75), var det i Freden bestemt, at det burgundiske Hof

*) Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, 3 Bind, S. 83.

**) Skrivelse fra Jochim Guerken, Goslick (ikke Paslich) Lunte til Lybekkernes Foged Bernt Knop paa Bornholm, d. d. Kjøbenhavn Fredag efter Petri ad vincula (2 August) 1532, i Aktstykker til Bornholms Historie, samlede og udgivne af Dr. Hübertz. Kjøbenhavn 1851. Nr. 82, S. 87.

skulde skaffe Danmark, Sverrig og de vendiske Stæder Ret over de Private i Holland eller Hvemsomhelst, der ellers havde ydet Kong Christian Bistand.

Denne Bestemmelse fortolkede nu Kongen og hans Forbundne, som om den gav dem en Ret til at forlange Skadeserstatning af Holland, ikke alene af enkelte Mænd i Holland, som havde understøttet Kong Christian; og nu optraadte kongelige og lybske Sendebud allerede i September 1532 i Amsterdam med en Fordring paa Holland for Kongens Vedkommende af 300,000 Gylden, for Lybeks af 200,000 Gl.*) Hollænderne vendte sig naturligviis til Regentinden, der ganske i Overeensstemmelse med den hidtil fulgte Politik erklærede Kongens og Lybekkernes Sendebud, at Sagen var Keiserens, ikke Hollændernes; hun havde i sit Raad ladet undersøge den Artikel i den kjøbenhavnske Traktat, Kongen paaberaabte sig som Hjemmel for den Paastand, at det var ham tilladt at søge sin Skade igjen hos Hollænderne; men Raadet havde fundet, at hiin Artikel ikke var saaledes at forstaae, da den kun gav Kongen og hans Forbundne Adkomst til at søge Ret over enhver privat og particulær Person for dennes ordentlige Dommere, og at den nederlandske Regering da skulde skaffe ham ufortøvet Ret og kort Execution. I Henhold hertil havde Regentinden altid været, og var endnu, aldeles beredvillig til at skaffe Ret over enhver Privat, som Kongens Gesandter vilde søge for rette Værnething. Gesandterne vedbleve imidlertid deres Paastand, at Traktaten berettigede Kongen til at holde sig

---

*) K. Gustav Vasas Brev til K. Frederik den Første, dat. Stokholm den 5 Mai 1533 i Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid, Nr. 2, S. 2; jfr. Kalkars Aktstykker S. 119. Dalin, Geschichte Schwedens, 3 B., 4 Cap. § 27, S. 194. Jfr. Lybekkernes Skrift imod K. Christian den Tredie, dat. Lybek, Søndag efter Ægidii 1534, i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 108, S. 183.

til Hollænderne, hvorimod de havde Fuldmagt til at udrømme Braband, Flandern og Seeland den uhindrede Fart. Men dette modsatte Regentinden sig bestemt med den Erklæring, at om Kongen tilføiede Hollænderne nogen Skade, vilde Keiseren paaføre ham Krig ikke alene med alle sine Nederlande, men med sin hele Magt; tillige forbød hun Gesandterne at træde i særskilt Underhandling med de andre Nederlande, og disse at sætte sig i Forbindelse med dem.*)

Men Kong Frederik vilde hverken anerkjende Rigtigheden af det burgundiske Hofs Fortolkning eller opgive Forsøget paa at skille de andre keiserlige Nederlande fra Hollænderne. Han sendte snart igjen en af sine Hofsinder, Claus von Merwitz, med nye Breve til Regentinden, hvori han klagede over Rettens Fornegtelse og forsvarede sin Fortolkning af Traktatens Ord. Tillige medbragte Merwitz Breve til Antwerpen, Brügge, Middelburg og overhovedet til Stæderne i Braband, Flandern og Seeland, for at skille disse fra Hollænderne. Men Regentinden stod ligesaa fast paa det engang indtagne Standpunkt og forsikkrede Hollændernes Sendebud, at hun aldeles ikke vilde lade de enkelte Nederlande adskilles, men føre Krigen som Keiserens, om Krig ikke kunde undgaaes. Alle de ovennævnte Stæder maatte svare Kong Frederik, at de henholdt sig til Dronning-Regentindens Skrivelse.**)

Det var dog ikke Regentindens Hensigt, at indvikle Nederlandene i en ny Krig, dersom det paa nogen Maade kunde undgaaes. Hun sendte derfor den 10de Marts 1533 Henrik Willems af Harlem til Kong Frederik for at faae et endeligt Svar af ham, om han vilde holde Freden og lade nederlandske Skibe fare uhindret. Denne Mand kom tilbage

*) Aert v. d. Goes anf. Sted S. 362—363 (189—190).

**) Aert v. d. Goes S. 365 (190).

til Dortrecht den 4de April 1533 med det Svar, at hvorledes end Hoffet fortolkede Ordene i den kjøbenhavnske Traktat, holdt Kong Frederik og hans Raad fast ved, at han retmæssigt kunde kræve af Hollænderne en Skadeserstatning paa 300,000 Gylden, hvilken Sum han ogsaa med sine Venners og Naboers Hjælp vilde gjøre sit Bedste for at erholde; men hvad det angik, om han vilde tilstede uhindret Fart gjennem Sundet eller erklære Nederlandene Krig, saa vilde han tage det under nærmere Overveielse og sende Dronningen Svar med sit eget Bud. Han var saa fortørnet paa hende, at han ikke engang havde medgivet Henrik Willems den sædvanlige Hilsen til hende. Iøvrigt havde Willems truffet Kongen syg og kun seet ham selv een Gang; Melchior Rantzau, Kongens Marskal og øverste Raad, havde svaret for ham og medgivet et Brev til Dronning-Regentinden, af hvilket man i Holland fik den Frygt, at Kongen dog tænkte paa Krig og agtede at optage 25 hollandske Skibe, som endnu laae i Danzig.*)

Lybekkerne synes ikke at have taget Deel i disse sidste Underhandlinger; og overhovedet forholdt de sig i den sidste Halvdeel af 1532 saa roligt, at man forundres over Modsætningen til deres krigerske Iver og ærgjerrige Driftighed i det foregaaende Halvaar. Forklaringen maa uden Tvivl søges i Partistillingen i Lybek selv og deri, at Folkepartiets Ledere allerede tænkte paa at gribe Sagen ganske anderledes an, saasnart de selv fik Magten i deres Hænder; thi det maatte nu være bleven dem aldeles klart, at saalænge de gamle Raadsherrer udgjorde Fleertallet i Raadet, vilde ingen kraftige, eller rettere voldsomme Skridt udgaae fra dette, især da ikke alle de nye Medlemmer af Raadet stode lige fast imod det gamle Væsen, saaledes

*) Aert v. d. Goes S. 378 (197).

som det viste sig ved fire af disse Raadsherrers Vigen for det keiserlige Mandat af 10de August 1532 (s. S. 24). Men derved, og ved Borgermester Gotskalk Luntes Død den 16de October s. A.,*) var ogsaa Leilighed bleven aabnet til at bringe fem nye Medlemmer ind i Raadet, og formodentlig have desuden nogle Pladser været ledige ved ældre Raadsherrers Død eller Afgang; thi i Begyndelsen af Aaret 1533 bleve otte nye Valg foretagne, og et af de ledige Sæder var allerede tidligere besat med Henrik Reinhusen, en af de 164 Mænd. Holdt Udskudsborgerne fast ved deres Paastand, at Raadet skulde have det bestemte Antal af 24 Medlemmer, saa maatte de nye Valg under de daværende Forhold falde paa de mest fremragende blandt de 64 forordnede Borgere og de 100 Mænd. Dette skete ogsaa, idet der den 21de Februar 1533 valgtes — vi vide ikke under hvilke Former, men dog, som det synes, ikke paa samme Viis som i April 1531 — fem af de 164, nemlig Ludvig Taskemacker, Hans Sengestacke, Jørgen Wullenwever, Helmecke Danneman og Hans van Elpen; og den 8de Marts ligeledes Euert Størtelberg, Tyle Tegetmeier og Albert Clevorn, hvorhos Jørgen Wullenwever og Ludvig Taskemacker desuden udnævntes til Borgermestere.**) Med de tre i 1531 valgte Medlemmer og med Henrik Reinhusen var altsaa de Nyes Parti nu ligesaa stærkt i Raadet som de Gamles: det havde tolv af sine i Raadsstolen og af dem to blandt Borgermesterne. Understøttede af de forordnede Borgere og de 100 Mænd maatte de Nye være stærke nok til at gjennemføre deres Anskuelser i Raadet, om og endnu imod en vistnok ofte ikke ringe Modstand.

Imidlertid har Krigspartiet havt Overhaand endnu før

*) Reimar Kock anf. St. S. 395 (496).

**) Reimar Kock anf. St. S. 405 (506) ff.

de nye Valg; thi allerede tidligere var det besluttet, at Lybek skulde træde op med Vaabenmagt imod Hollænderne. En samtidig Historieskriver fortæller,*) at det var den navnkundige Retslærde Dr. Johan Oldendorp, dengang endnu Syndicus i Rostok, der efter Jørgen Wullenwevers Foranstaltning blev af de forordnede Borgere foranlediget til at optræde i en almindelig Borgersamling i Lybek, hvor han med stor Veltalenhed fremstillede Nytten af en Krig imod Hollænderne, da man jo nu — saa hedder det — kunde gjøre Regning paa Kong Frederiks og det danske Rigsraads Taknemlighed og Understøttelse. Er denne Beretning rigtig, hvad der maa staae ved sit Værd, saa synes det, at man i Lybek enten har anseet Kong Frederiks Misfornøielse med den Modstand, hans Erstatningskrav mødte i Nederlandene, for større, end den virkelig var, eller at man ikke tilstrækkelig har vurderet Stemningen hos de Mænd, der havde den største Indflydelse hos Kongen, som allerede vaklede paa Gravens Rand. Thi da Raadet i Lybek og de forordnede Borgere i Januar 1533 opfordrede Kongen til at staae Lybek bi imod Hollænderne og fuldbyrde Udkastet af 2den Mai 1532, samt at formaae det danske Rigsraad hertil, saa afviste Kongen vel ikke dette Forlangende, men udsatte sit endelige Svar, indtil han kom sammen med Danmarks Riges Raad, hvis Ratification ogsaa gjordes fornøden; han fremkom desuden med adskillige Klager over Lybekkernes voldsomme Adfærd under Krigen i Norge, hvorfor han forlangte Erstatning; ligeledes fordrede han, at de skulde gjenindsætte Biskoppen af Lybek i hans Embede og Gods.**) I Lybek sluttede man af dette Svar, at Kongens Tak-

*) Reimar Kock anf. St. S. 403 (504).

**) Reimar Kock anf. St. S. 404 (505). Udtog af K. Christian den Tredies Skrift imod Lybekkerne i Hvitfelds Christian den Tredies Historie (Qvartudg.) ved Aar 1535, R iij.

nemlighed var betydeligen kølnet, og at den Mand, der blev anseet for Stadens Fjende, Melchior Rantzau, havde overveiende Indflydelse paa ham. Saaledes beretter den samtidige Chronist Reimar Kock; men naar man seer, at Hollænderne af det Brev, Henrik Willems bragte tilbage fra Kong Frederik først i April 1533, fik en Frygt for, at et Anslag var gjort om at opsnappe de 25 Skibe, der da endnu laae i Danzig, og at Hertug Albrecht af Meklenborg allerede den 21de Februar 1533 advarede det burgundiske Hof om, at Lybekkerne agtede at hindre baade hine Skibes Tilbagekomst og overhovedet Hollændernes Fart paa Østersøen,*) saa lader det dog til, at saalænge Kong Frederik levede, har hans Uvillie mod det burgundiske Hof og Holland været stærk nok til at forhindre et Brud imellem ham og Lybekkerne, om han end ikke kunde billige eller tie til den Voldsomhed, hvormed disse gik tilværks.

Lybekkerne søgte ogsaa at drage Kong Gustav af Sverrig ind i deres Planer; først skriftlig, siden, hen paa Foraaret 1533, ved et Gesandtskab, bestaaende af en af de nye Raadsherrer og to Udskudsborgere, opfordrede de ham til at forene sig med dem imod Hollænderne, da de tillige formodede sig Bistand af Kong Frederik. Men heller ikke i Sverrig fandt deres krigerske Planer Bifald, fordi Kongen indsaae, at en ny Feide med Nederlænderne hverken var Sverrigs eller Danmarks Fordeel, og fordi den danske Regering ikke havde sluttet sig til Lybek.**)

Men enten Lybekkerne ikke endnu havde opgivet Haabet om at drage de nordiske Magter med ind i Krigen,

*) Aktst. til Nordens Historie i Grevefeidens Tid, Nr. 1 S. 1.

**) K. Gustavs Breve til K. Frederik d. Første, dat. Stokholm 5 Mai 1533 og til det danske Rigsraad, dat. Kalmar 31 Juli 1533, i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 2 og 4, S. 2 og 4. — Reimar Kock anf. St. S. 405 (506).

eller de Nyes Parti har været fast besluttet paa at vove den i værste Fald med Lybeks Kræfter alene, saa havde de nye Raadsherrer og Borgermestere neppe sat sig i Raadsstolen, førend Lybek drog Sværdet mod Hollænderne. Allerede den 16de Marts 1533 forsamledes Borgerskabet paa Raadhuset, og her bragte Borgermester Jørgen Wullenwever atter Krigen med Hollænderne og Skibes Udrustning paa Bane. Han foreslog, at for at skaane Borgerne skulde man til Omkostningerne anvende de Kirkeskatte, der vare hensatte under Stadens Forvaring. Dette fandt Forsamlingens Bifald; og nu rustedes fem Skibe, som under de to nye Raadsherrer Hr. Hans Sengestacke og Hr. Albert Clevorn samt nogle Udskudsborgere seilede til det Lybekkerne da overdragne Bornholm for at undersøge alle Farvande og optage de hollandske Skibe, hvilke dog itide vare advarede. Derefter gik den lybske Eskadre til Sundet og lagde sig udenfor Dragør, hvor den forblev indtil Slutningen af Juli Maaned.*)

Denne voldsomme Adfærd i de Farvande, Danmark betragtede som sine, og paa en Tid, da Kong Frederik endnu ikke havde afbrudt Underhandlingerne med det burgundiske Hof, maatte være ham saa meget ubehageligere, som han aabenbart ingen Lyst havde til en Krig med Keiseren og den nederlandske Regering. Han tilskrev derfor Raadet i Lybek, at han hverken kunde eller vilde taale denne aabenbare Vold paa hans Strømme, men fik til Svar, at han var mere skyldig at hjælpe dem imod Hollænderne, der havde gjort Kong Christian Bistand i Norge, og mod hvem han og de jo vare forbundne, end at være dem imod i en saa billig Sag.**) Dette Svar og denne Adfærd blev afgjø-

*) Reimar Kock anf. St. S. 407—409 (508—510).

**) Hvitfeld, Frederik den Første, S. 364.

rende; thi nu fik de Lybek fjendske Mænd i Kongens holstenske Raad aldeles Overhaand hos ham. Endnu i de allersidste Dage af Kong Frederiks Levetid sendtes Melchior Rantzau til Brüssel for at træffe en Overeenskomst med det burgundiske Hof ikke alene paa Hertugdømmernes Vegne, men ogsaa paa Kongerigernes, hvis Rigsraader Kongen havde indkaldt til en almindelig Herredag til Søndag efter Pintse 1533 i Nyborg, hvor da ogsaa denne Sag skulde forhandles. Og det var saa langtfra, at Kong Frederiks Død gjorde nogen Forandring til Lybeks Fordeel, at Melchior Rantzau og hans Tilhængere netop i den nye Hertugs, senere Kong Christian den Tredies, personlige Stemning fandt den stærkeste Støtte for deres Staden ugunstige Politik. Hertug Christian delte ganske deres Uvillie imod de nye Magthavere i Lybek. Vistnok kunde han ikke andet end billige, hvad der var gjort for den evangeliske Sag i Staden, da han selv jo var Reformationens varme og ivrige Tilhænger; men at han aldeles misbilligede de Nyes Angreb paa Bispedømmet og Domkapitlet i Lybek og deres Forsøg paa at lægge disses Godser under Staden, og at han som regerende Hertug var endnu mindre tilbøielig til at see roligt derpaa, end han allerede som Faderens Statholder havde været, det fremgaaer klart nok af den Bekræftelse paa de holstenske og slesvigske Prælaters og Ridderskabs Privilegier, han udstedte paa Landdagen i Kiel d. 8de Juni 1533; thi deri lovede Hertugen for sig og sine umyndige Brødre at opretholde og forsvare de to Bispedømmer Slesvig og Lybek, der med deres Kapitler vare de fornemste Stænder i Hertugdømmerne. Det fremhæves stærkt, hvor magtpaaliggende det maatte være baade Hertugerne og den menige Adel, at disse Stiftelser bleve ved Magt og beskyttedes i deres Egenskab af Kronlehn — den ene af det tydsk-romerske, det andet af det danske Rige. I denne Sag stod Hertug Christian altsaa i et bestemt fjendtligt For-

hold til den nye Regering i Lybek; men dertil kom udeh Tvivl ogsaa fyrstelig Uvillie imod den revolutionære Borgermagt, en Uvillie, paa hvis Almindelighed Lybek i disse Aar fik Prøver nok endog af de protestantiske Fyrster, der dog ingenlunde betænkte sig paa at optage den mægtige Stad i det evangeliske Forbund. Melchior Rantzau, Landmarskal i Holsten og det indflydelsesrigeste Medlem i Hertugdømmernes Raad, betragtedes af Lybekkerne som deres afgjorte Fjende. Aarsagen til hans Fjendskab søger Reimar Kock deri, at de Fireogtreds i Lybek havde fornærmet Holstenerne ved af en utidig Frygt at negte Hertug Christian Tilladelse til at ride gjennem Staden med 30 Heste;*) men Melchior Rantzaus Fortørnelse har sikkert havt en dybere Grund end denne enkelte, ikke engang ham personligt berørende, Fornærmelse. Den holstenske Adel, hvem det ikke kunde være ligegyldigt, om Domkapitlets Gods i Holsten kom under Staden Lybeks verdslige Herredømme, og som sikkert har staaet i mange Forbindelser med det nu undertrykte lybske Patriciat, har sagtens af disse og lignende Grunde følt et endnu stærkere Had til de urolige Plebejer, end det, der alene havde sin Kilde i adelige Standsfordomme.

Det var i Melchior Rantzaus Haand, at Underhandlingerne mellem Holsten og Nederlandene nu vare lagte; Kongens Død kunde kun fremme og lette dem; meget snart nærmede ogsaa de hidtil fjendtlige Magter sig hinanden. Den 6te Mai 1533 foredrog Rantzau i Brüssel sit Hverv, og allerede faa Dage derefter maa man have været enig om Hovedtrækkene af en Overeenskomst, der enten vilde nøde Lybekkerne til Fred eller lade dem staae alene i den Kamp imod Keiserens Undersaatter, de nu havde begyndt. Den

*) Reimar Kock anf. St. S. 405 (506).

10de Mai overgav Dronningen som Svar paa Rantzaus Andragende et Forslag til en Traktat imellem Keiseren som Herre i Spanien og Nederlandene paa den ene, og Hertug Christian med Danmark og Norge paa den anden Side, hvis Hovedpunkter vare, at Hertugen i de næste ti Aar skulde modtage en aarlig Pension af Keiseren imod at lade sig bruge i hans Krigstjeneste, dog ikke imod visse navngivne Fyrster, med hvem Hertugen allerede stod i nærmere Forbund; at Hertugen og Rigerne vel ikke skulde være forpligtede til at gjøre Keiseren Hjælp imod Lybekkerne i denne nærværende Krig, men heller ikke maatte yde disse nogen Bistand; at de contraherende Magters Undersaatter maatte uhindret reise i og igiennem Begges Lande og Vande, hvor Regeringerne skulde være forpligtede til at holde Veie og Strømme frie og sikkre; at om Keiseren vilde sende sin Krigsmagt gjennem Hertugdømmerne og Kongerigerne, skulde den passere uhindret til Lands og Vands, ja førsynes med Proviant til billige Priser; endelig, at alle gjensidige Fordringer, hvad enten de hidrørte fra Christian den Andens Tog eller fra andre Stridigheder, skulde stilles i Bero, saalænge denne Overeenskomst blev i Kraft.*)

*) Voirslach ende oepeninghe gedaen om een verdrach ofte tractaet te vindene tusschen Key. Mateit ende zynen Mat Rycken ende landen van Spaengnen ende van herwaertsover Ende den durchluchtigen hochgeborn fursten ende heeren heeren cristiern hertoch toe holstein etc. op alsulcke anbringen ende propositie, als opten vj doch van meye anno xxxiij by den gestrengen ende erentfesten Melchior Rantzawen, Raedt ende geschickte des voorsz fursten, gedaen is geweest. Forslaget, der er underskrevet af Dronning Maria og dateret Brüssel vpten thiensten dach van Meye Ao xvc xxxiij, findes i det kongelige nederlandske Archiv i Haag, os meddeelt af Prof. C. F. Wurm. Jfr. iøvrigt Aert v. d. Goes anf. St. S. 392 (203).

Det er vel indlysende, at dette Forslag, der slet ikke bød Danmark og Norge nogen Gjengjæld for Opgivelsen af den ældre Forbindelse med Lybek og af de Fordringer, Kong Frederik hidtil havde forfægtet, ikke saaledes kunde antages af Rigsraadet, ligesom det da ogsaa kom an paa, om dette vilde gaae ind paa den hele Underhandling, der var knyttet uden dets Vidende, og som havde en fælleds Regering for Riget og Hertugdømmerne til sin Forudsætning. Men Forslaget kunde jo lægges til Grund for videre Underhandlinger og saaledes dog blive et Middel i Holstenernes Haand til at drage Danmark og Norge bort fra Forbindelsen med det forhadte Lybek. Det gjaldt kun om, at Lybekkerne ikke kom Holstenerne i Forkjøbet, nu da Forbindelsen imellem Danmark og Holsten var brudt ved Kongens Død og endnu ingen Thronfølger valgt, — da saaledes Hertug Christians holstenske Raader ikke kunde være sikkre paa, at Rigsraadet vilde følge deres og deres Herres Politik. Derfor blev den forestaaende danske Herredag dem af dobbelt Vigtighed; her maatte det vise sig, ikke alene om en holstensk Fyrste skulde vedblive at bære Danmarks Krone, men ogsaa om Danmark fremdeles som i Frederik den Førstes Tid vilde lade sig lede af Holstenerne. Da Herredagen var saa nær for Haanden, og Melchior Rantzau, om og forinden hjemvendt fra Brüssel, fastholdtes ved Ordningen af Hertugdømmernes egne Anliggender paa Landdagen i Kiel, søgte man foreløbig at virke paa enkelte danske Magnater. ”Skulde de Lybske komme til Eder i Kjøbenhavn,” skrev Hr. Johan Rantzau den 6te Juni fra Kiel til en dansk Rigsraad, ”inden de Afsendte her fra Landet endnu vare indtrufne, og forlangte de at fuldbyrde Overeenskomsten” (af 2 Mai) ”med Eder, saa beder jeg venligen, at I ikke ville indlade Eder med dem, førend de Afsendte her fra Landet komme til Eder. Vi haabe at bringe Eder Noget, der ikke skal mishage Eder; thi Melchior

Rantzau er kommen tilbage fra Nederlandene med Svar, som jeg formener vil være Danmarks Rige vel tilpas." Ogsaa Wolfgang Uttenhof, Kong Frederiks tydske Kantsler, der tillige var Lehnsmand paa Hindsgavl, skrev d. 4de Juni — vi vide ikke til hvilken dansk Stormand, — at Lybekkerne havde affærdiget deres Sendebud til Kjøbenhavn i den Hensigt at bevæge Rigsraadet til Krig imod Hollænderne, hvorfor han paa det Kraftigste raadede og opfordrede de Danske til ikke at overile sig i denne Sag eller lade sig overtale til at række Lybekkerne Haanden i denne Feide. De burde tværtimod betænke, hvad Skam og Spot der fordum saa ofte er tilføiet Riget af disse Folk, hvilket man nu lettelig kan gjengjælde dem og betale dem den fortjente Løn. "Og," tilføier Uttenhof, "saasnart Lybek er dæmpet, kunne I desto lettere bringe Sverrigs Rige til Eder." Naar han kommer til Kjøbenhavn, vil han forklare Alt tydeligere, men beder, at man indtil da vil holde Sagen hemmelig.*)

Saadan var altsaa Stemningen i Hertug Christians Raad kort før den store Herredag i Kjøbenhavn, hvor Danmarks Skjæbne skulde afgjøres. Det kom an paa, om det danske Rigsraad vilde laane Holstenernes eller Lybekkernes Grunde og Overtalelser sit Øre.

*) Reimar Kock har indført disse Breve, som han selv har læst, i tredie Tome af sin lybekske Krønike, S. 420 (521). Han tilføier, at de bleve fundne i Kjøbenhavn 1534, da Biskoppers og Adeliges Gaarde plyndredes. Ogsaa Wullenwever kjendte dem; see hans Brev af 4de Sept. 1535 til Hertug Albrecht af Meklenborg, i Aktst. til Grevef. Nr. 251, S. 460.

Femte Afsnit.

Kong Frederik den Førstes Død. Herredagen i Kjøbenhavn 1533. Jørgen Wullenwever og Melchior Rantzau. Danmark og Holsten forbinde sig med Nederlandene. Union imellem Danmark og Hertugdømmerne.

Kong Frederik den Første døde paa Gottorp Skærtorsdag den 10de April 1533. Af to Ægteskaber efterlod han otte Børn, blandt hvilke Hertug Christian, født den 12te August 1503, var over 17 Aar ældre end den ældste af hans tre Halvbrødre. Han havde allerede i Faderens Levetid været dennes Statholder i Hertugdømmerne og overtog nu selv disse Landes Regering. Hvad Kongerigerne angaaer, da havde det danske Rigsraad forpligtet sig til at vælge en af Kong Frederiks Sønner til hans Eftermand; og rimeligviis var det ikke uden Hensyn dertil, at den næstældste Søn, Hertug Hans, var bragt til Danmark, hvor Faderen i sit sidste Leveaar havde givet ham Oluf Nielsen Rosenkrands, Ridder og Medlem af Rigsraadet, til Hovmester, under hvis Tilsyn han nu med sin Tugtemester, Pommeraneren Peder Svave, opholdt sig paa Rosenkrandses Forlehning, Nyborg Slot. Ved Kongens Død faldt Magten i Kongeriget i Rigsraadets Hænder alene, medens den i Kongens Levetid havde været deelt imellem ham og Raadet, som i Frederik den Førstes Tid i Virkeligheden var ikke Kongens Raad, men

hans Medregent. Ved Kongens jævnlige Fraværelse maatte Rigsraadet ofte handle efter eget Skjøn, hvortil Kongen selv ved flere Leiligheder opfordrede det; ja ved Underhandlingerne med Lybekkerne i Slutningen af 1531 saae man jo, at selv med god Villie til at handle i Overeensstemmelse kunde disse to Regeringer komme til at modsige hinanden, hvorfor ogsaa Lybekkerne rettede deres Bestræbelser efter at drage Danmark til sig vel saa meget imod Rigsraadet som imod Kongen. Saameget mindre kunde det forekomme Raadet betænkeligt, nu selv at overtage Regeringen alene, i det mindste indtil de vanskelige Forviklinger, Thronskiftet medførte, lode sig løse uden altfor store Bryderier. Thi det maa vel erindres, at ved Frederik den Førstes Død blev ikke Danmarks Throne alene ledig, men ogsaa Norges, til samme Tid som det Baand imellem Danmark og Hertugdømmerne opløstes, der hidtil knyttedes ved den fælleds Regents Person. At vedligeholde Forbindelsen med Norge og fastholde Slesvig som et Ledemod af Danmarks Rige, blev den Opgave, der paatrængte sig Rigsraadet. Det Nemmeste og Naturligste havde det unegteligt været, at lade den afdøde Konges ældste Søn træde ind i Faderens Stilling; men her kom Prælaternes og deres Tilhængeres Uvillie imod den kjætterske Hertug Christian hindrende i Veien; og i ethvert Fald kunde et regelmæssigt Valg ikke strax udføres, vilde man ikke udsætte sig for, at den just nu gjenoprettede Forening med Norge atter blev brudt. Efter Kong Christian den Andens Fængsling vare nemlig to af Rigsraadets Medlemmer, Claus Bilde og Truid Ulfstand til Thorup, Lehnsmand paa Varberg, i den senere Deel af Aaret 1532 opsendte til Norge for at bringe Landet i Ro under Kong Frederiks Herredømme. De havde ikke alene hævet meget betydelige Bøder af Erkebiskoppen i Throndhjem, Biskopperne af Hammer og Oslo, men tillige bevirket en Stadfæstelse af det fælleds Kongevalg, saaledes som dette fast-

sattes i Forbundsbrevet af 1460, men ikke udtrykkelig bekræftedes i Frederik den Førstes norske Haandfæstning.

Med Beretning om Udfaldet af deres Sendelse vare Claus Bilde og Truid Ulfstand komne til Kongen paa Gottorp og befandt sig endnu der, da Dødsfaldet indtraf. Hertug Christian og hans Stedmoder Enkedronningen opfordrede da dem og Sekretæren Johan Friis til at overbringe Rigsraadet Budskabet om Kongens Død og minde det om den Afdødes mange Velgjerninger imod Danmarks Rige, idet Enkedronningen og Hertugen tillige udtalte det Haab, at Rigsraadet vilde lade hans Efterladte nyde Godt af disse hans Fortjenester, navnlig paa den Maade, som Rigsraadet ved Brev og Segl have tilsagt ham. Hertugen indsaae, at en Herredag snart maatte sammenkaldes, og anmodede derfor Raadet om at lade ham vide, hvorvidt det ønskede hans personlige Nærværelse, eller at han sendte Fuldmægtige til at ordne Forholdet mellem Riget og Hertugdømmerne. Den afdøde Konges Segl og Signet vare blevne brudte i de tre Herrers Nærværelse, saa at Rigsraadet kunde være roligt for, at de ikke skulde misbruges til nye Kongebreve; desto sikkrere haabede Hertugen og hans Stedmoder, at det vilde holde den Afdødes Breve og Benaadninger i Kraft. Om et nyt Kongevalg taltes ikke ligefrem; men uden Tvivl sigtedes dertil ved hine Ord om Rigsraadets Forpligtelsesbreve.*) De tre Herrer gik til Kjøbenhavn, hvor nu den sjællandske og skaanske Deel af Rigsraadet samledes i den sidste Halvdeel af April. Da denne Deel af Raadet var den talrigste, og

*) Ærinde og Hverv, som Fru Sophie, Danmarks etc. Dronning, og Hr. Christian, ret Arving til Norge m. m., befalede og tiltroede Hr. Truid Ulfstand, Hr. Claus Bilde, Riddere, og Johan Friis af Hesselager at forebringe Danmarks Riges Raad, dat. Gottorp Langfredag (11te April) 1533. Original paa Papir, med Spor af paatrykt Segl i rødt Vox, i det danske Geheimearchiv.

desuden Rigets Storkantsler, Biskoppen af Roskilde, saavel som Erkebiskoppen, Rigets Hovmester Mogens Gjøe og Marsken Tyge Krabbe vare der tilstede, maatte det tilkomme den at indbyde de andre Raadsherrer til en almindelig Herredag og foreløbig træffe de fornødne Foranstaltninger. Kongen havde allerede udskrevet en Herredag af Danmarks og Norges Rigsraad til Trinitatis Søndag 1533 i Nyborg; men de norske Raadsherrer, i det mindste Erkebiskoppen og de andre Herrer nordenfjelds, havde undskyldt sig med Umuligheden af at komme til den bestemte Tid. De vestdanske Rigsraader indbødes da til at komme til Kjøbenhavn; men det var saaledes forud givet, at den forestaaende Herredag kun vilde blive en dansk, altsaa ikke være berettiget til at foretage Kongevalget.

Om det først var ved Ankomsten fra Gottorp at Claus Bilde og Truid Ulfstand underrettede Rigsraadet om den med Norge trufne Overeenskomst, eller om de allerede tidligere havde meddeelt det Udfaldet af deres Reise, er os ubekjendt; i ethvert Fald gjaldt det nu om at forhindre, at Norges Raad benyttede Leiligheden til et eensidigt Kongevalg. Derfor tilskrev det i Kjøbenhavn forsamlede Raad d. 25de April Erkebiskop Olaf i Trondhjem et meget venligt Brev, hvori det opfordre ham til at samle Norges Riges Raad og Adel samt Nogle af Borgerstanden for at tage Beslutning om en almindelig Herredag for begge Riger i Kjøbenhavn; til hvilken Tid det da er de Norske beleiligt, vil det danske Raad samles med dem for i Forening at tage de to Rigers Tarv og Trang under Overveielse. Det melder tillige, at Bilde og Ulfstand have aflagt Beretning om Overeenskomsten med det norske Raad, hvilken de nu i Kjøbenhavn Forsamlede med menige Danmarks Riges Raad ubrødeligen ville holde i alle Punkter og Artikler. *) Der er i dette Brev vel ikke

*) Torbernus Bilde, archiel. Lundensis, Joach. Rönnow, elect. Ros-

udtrykelig talt om **Kongevalg** paa den Herredag, hvortil det norske Raad indbydes, og en Deel af det danske Raad havde jo heller ingen Ret til at afgjøre Noget derom; men indlysende er det, at naar man erklærede den nylig sluttede Overeenskomst bindende, kunde Meningen ikke være anden, end at begge Rigers Raad i Forening skulde vælge en fælleds Konge; med andre Ord: de i Kjøbenhavn forsamlede danske Rigsraader tilkjendegave, at den nu til Pintse 1533 sammenkaldte Herredag kun skulde være en **dansk**, ikke en **dansk-norsk**, altsaa **ikke** en Valgherredag. Betydningsfuldt er det derfor, at Brevet er medunderskrevet af Mogens Gjøe, der altsaa i April har vidst og har billiget, at ingen Konge skulde vælges paa den danske Herredag i Juni.

Til Slesvig var Forholdet ikke mindre vanskeligt end til Norge. Rigsraadet agtede ikke at give Slip paa Forbindelsen med Hertugdømmerne, og her kom den unge Hertug Hans's Ophold i Danmark det vel tilpas. Et Brev fra ham opfordrede Raadet til at paasee hans Ret i Hertugdømmerne, da hans Fader havde paalagt ham i Alt at holde sig til det; deraf tog Raadet Anledning til at anbefale hans Sag til Biskop Gotskalk Ahlefeld i Slesvig og anmode denne om at lade Raadet vide, naar Hylding skulde foregaae i Hertugdømmerne, at Hertug Hans da ogsaa kunde møde og faae Deel i Hyldingen; tillige opfordredes Biskoppen til at møde paa den forestaaende Herredag i Kjøbenhavn, og til at foranstalte, at flere af Slesvigs Raader ogsaa indfandt

childensis, Magnus Gøye, magister curiæ, Tyge Krabbe, marschalcus, cum ceteris regni Daniæ consiliariis nunc Hafniæ congregatis til Erkebiskop Oluf af Trondhjem, dat. Hafniæ die Sti Marci euangelistæ ($\frac{25}{4}$) 1533; dette, iøvrigt danske, Brev med 14 Segl findes i det norske Rigsarchiv i den münchenske Samling Nr. 3239.

sig.*) Dette var nu vistnok ganske rigtigt, naar Rigsraadet fastholdt Slesvig som en Deel af Danmarks Rige; men urigtigt var det, at man forbigik Slesvigs Hertug, naar man kaldte Slesvigs Biskop og Raader til Kongerigets Herredag. Som Grund til denne Forbigaaelse, der var saa meget mere stødende, som Hertug Christian jo selv havde tilbudt at komme, hvis Rigsraadet ønskede det, anføres, rimeligt nok, de fjendsksindede Rigsraaders Frygt for, at hans personlige Nærværelse kunde udøve en betænkelig Indflydelse paa Beslutningen om Kongevalget.**) Der blev uden Tvivl slet ikke svaret paa Hertugens Budskab; men denne Tavshed i Forbindelse med Opfordringen til Slesvigerne maatte minde ham om Nødvendigheden af at sikkre sig Herredømmet i begge Fyrstendømmer. Han indkaldte da en forenet slesvigsk og holstensk Landdag til Kiel, og blev der den 8de Juni hyldet som arvelig Hertug i sit eget og sine umyndige Brødres Navn, efter at han havde stadfæstet Prælaters og Ridderskabs Privilegier i alle deres Punkter og Artikler — i samme Aandedræt og i samme Aktstykke, hvori han uden Modsigelse fra Stændernes Side kaldte Hertugdømmerne sin og sine Brødres Arvelod, tværtimod den af hans Farfader indrømmede Valgret. Og nu afsendte han og Enkedronningen Wulf Pogwisch og Melchior Rantzau til Herredagen i Kjøbenhavn for at bringe saavel private Anliggender som Hertugdømmernes Stilling til Kongeriget, og begges Politik, til Afgjørelse. Men hverken den slesvigske Biskop eller

---

*) Det i Kbhvn. forsamlede Rigsraads Brev til Gotsk. Ahlefeld, dat. Kbhvn. Torsdag efter St. Georgs Dag (24 April) 1533, i Nye Danske Magazin, II. S. 217.

**) Nic. Cragii Annalium libri VI, quibus res danicæ ab excessu Reg. Friderici I ac deinde a glor. rege Christiano III gestæ ad annum usque M.D.L. enarrantur. Hafniæ 1737. Fol. 3.

andre af Hertugdømmets Magnater indfandt sig paa Herredagen. Biskoppen undskyldte sig navnlig med, at ihvorvel han var en Prælat i den danske Kirke, stod han dog i verdslig Henseende under Hertugerne; skulde det nu komme til Kongevalg i Kjøbenhavn, frygtede han for at paadrage sig i Fremtiden Uvillie hos de af Brødrene, der ved denne Leilighed bleve forbigaaede.*)

Imidlertid havde ogsaa den jydske Afdeling af Rigsraadet været samlet i Karup, hvor Anstalter bleve trufne til Jyllands Regering under Rigsraadernes Fraværelse paa Herredagen. Indbyggerne formanedes til at være de fire Statholdere, Mogens Bilde, Holger Rosenkrands, Jep Fries og Axel Giøe, hørige og at afværge Rigets Skade, om Noget paakom af Rigets Fjender, eller om nogen fremmed Herre eller Fyrste vilde med Magt trænge sig ind i Riget og til Regeringen: — et Sideblik til Hertug Christian, der røber, hvor lidet gunstig Stemningen var ham ogsaa hos Fleertallet af de jydske Rigsraader.**)

Den almindelige Herredag var indkaldt til den 1ste Juni. Der hengik naturligviis nogle Dage, inden Rigsraaderne ankom til Kjøbenhavn fra Landets forskjellige Egne; men det kan dog ikke have været langt ind i Maaneden, at Forhandlingerne virkelig aabnedes. Til Grund lagdes en Fremstilling, som umiskjendelig er forfattet af en Prælat, maaskee snarest af Joachim Rönnow, den udvalgte Biskop af Roskilde, til hvis Cantsleremhede Herredagens Ledelse maatte henhøre. Den første Artikel deri angaaer

*) Biskop Ahlefeld til den udvalgte Erkebiskop, dat. Svavistede die Jovis Corporis Christi (12 Juni) 1533, i N. D. Mag. 2, 220.

**) De jydske Rigsraaders Brev til Landsthing og Lehn m. fl. i Nørrejylland, dat. Karup, Onsdag efter Philippi Jacobi (6 Mai) 1533, i N. D. Mag 2, 196.

Kongevalget, hvori det foreholdes Raadet, at dersom det nu vil vælge en Konge, maa det erindre, at det er bundet til en af Kong Frederiks Sønner, men at Valget imellem disse og Tiden, da det skal foregaae, staaer til Raadet selv. Derhos bør det mindes, at Danmark ved Brev og Segl er saaledes forbundet med Norge, at ingen Konge kan vælges uden begge Rigers Raads Samtykke. Desuden pleier Kongevalg ikke at foregaae i dette Rige, uden at der tilkaldes nogle af de bedste og mærkeligste Adelsmænd af hvert Land, saavelsom en Borgermester og nogle Borgere fra Kjøbstæderne. Forsømtes dette nu, maatte man befrygte urolige Optrin af de Tilsidesatte. Beslutter Danmarks Riges Raad derimod, ikke nu at vælge nogen Konge, bør det dog ikke adskilles uden at have gjort en "Skikkelse og et godt Regimente over alt Riget", at Folket kan vide, hvad det har at rette sig efter; ellers vilde man udsætte hele Riget for den yderste Fare.

Den anden Hovedartikel i Fremstillingen handler om Nødvendigheden af Enighed imellem Raadets egne Medlemmer og overhovedet imellem Rigets Indbyggere. Enighed vil ikke kunne finde Sted, førend Kirker, Klostere og Gudstjeneste igjen komme til deres Magt og rette Skikkelse. Danmarks Riges Raad bør ogsaa være betænkt paa, at de Forpligtelser, Kongen og Raadet have indgaaet imod Rigets Prælater og Geistlighed, navnlig at de skulle beholde Bispestienden, virkelig overholdes efter Løfte: ved Odense Reces af 1527 have jo Prælaterne forundt Adelen større Rettigheder, end nogensinde før.

De andre Stykker i Fremstillingen, der handle om forskjellige indre Forhold, ere vistnok af Vigtighed for den, der særligt vil behandle denne Herredags Historie; men her behøver kun den Artikel at fremhæves, at de Slotte og Byer, som ligge nærmest Grændsen imod Hertugdømmerne, navnlig Kolding og Ribe, bør befæstes og forsynes med alt

Fornødent "efter den Leilighed, som nu for Øine er imellem Riget og Fyrstendømmet"; fik Rigets Fjender Kolding Slot og By i deres Magt, var det Nørrejylland og hele Riget en stor Skade.*)

Et Fleertal af Stemmer maa hurtigt have forenet sig om disse Punkter, da Herredagens Beslutning allerede var fattet inden Junimaaneds Udgang. Mindst Vanskelighed synes Kongevalgets Udsættelse at have foraarsaget. Vel fortæller man os Meget om de heftige Debatter, Valgsagen skal have fremkaldt, og om Mogens Gjøes, Erik Banners og deres Tilhængeres varme Kamp for at sætte Hertug Christians Valg igjennem, — man anfører endog de Grunde, hvormed de forsvarede og Prælaterne angrebe hans Adkomst til Thronen; det var jo ogsaa naturligt, at Spørgsmaalet om Valgets Opsættelse efter de Norskes Leilighed maatte give Anledning til alvorlig Overveielse, og at Debatten da ikke kunde undgaae at komme ind paa en Sammenstilling af de to Candidater, om hvem der ene kunde være Tale, Hertug Christian og hans Broder Hertug Hans; ogsaa det kan ikke betvivles, at Prælaterne og deres Tilhængere have været imod den ældre Broder, den afgjorte Lutheraner. Men naar det fremstilles, som om Prælaterne først have faaet Kirkesagen afgjort efter deres Villie og saa opfundet Paaskuddet om det norske Raad for at faae Valget udsat, da de ikke strax kunde sætte Hertug Hans's Valg igjennem, samt at Mogens Gjøe og hans Parti have med en Protest imod denne Opsættelse frasagt sig Andeel i Ansvaret og forladt Herredagen, saa gjendrives denne Sammenhæng ikke alene af Fremstillingens første Punkt og det

*) Riigens Erinde oc Article, som bleffue forhandlede og besluttedes — wdj den første allmyndige Herredag o. s. v. N. D. Mag. 2, 199 ff.

skaansk-sjællandske Raads Brev til den norske Erkebiskop af 25de April, men fornemlig deraf, at Valgsagen var ikke den sidste, men netop den første Sag, der afgjordes, og at Mogens Gjøe derefter har deltaget i Herredagens andre Forhandlinger, indtil Bruddet skete over Kirkesagen. Den i sig selv aldeles velgrundede Anskuelse af Danmarks Forhold til Norge, der havde dikteret Skrivelsen af 25de April og den første Artikel i Fremstillingen, fastholdtes nu af det menige Rigsraad, kun med den Forandring, at den danske Herredag ikke oppebiede det norske Raads Erklæring om den beleilige Tid, men strax afgjorde dette Spørgsmaal ved i en Skrivelse af 18de Juni 1533 at indbyde Nordmændene til at foretage Valget med dem paa en fælleds Herredag i Kjøbenhavn St. Hansdag 1534, en Frist, der under alle Omstændigheder maatte være lang nok til at de kunde komme, og som svarede til det længste Varsel, det norske Raad ifølge Kong Frederik den Førstes Haandfæstning kunde forlange. *) Denne Afvigelse fra Brevet af 25de April har sikkert været fremkaldt af Hensyn til Holstenerne: man kunde nu undgaae alle ubehagelige Forklaringer angaaende Valget ved en Henviisning til, at Sagen allerede var afgjort foreløbig og ikke mere stod i det danske Rigsraads Haand alene.

Ogsaa Kirkesagen blev afgjort i Overeensstemmelse med Fremstillingen. Det besluttedes, at Odense Reces imellem Prælater og den menige Geistlighed paa den ene, Adelen og Rigets øvrige Indbyggere paa den anden Side, herefter skulde fuldbyrdes i alle sine Punkter. Hvad der i de se-

---

*) Det danske Rigsraads Brev til de norske Rigsraader, dat. Ex Hafnea feria quarta intra octavas corporis Christi (18 Juni) 1533, med 20 Segl, i det norske Rigsarchiv, münchenske Samling Nr. 3240. Jfr. N. D. Mag. 2, 222. Jfr. Norske Samlinger I, 9.

nere Aar var skeet Prælater og Geistlige for nær, imod denne Reces og i andre Maader imod Recesser, Brev og Segl, skulde forandres igjen. Derimod skulde Prælaterne "skikke og have sig" som det stemmer overeens med deres biskoppelige Embede, samt beskikke i den hellige Kirke gode Præstemænd til at lære det hellige Evangelium og holde Messe og Gudstjeneste efter den gamle gode christelige Skik. Viborg Domkirke skulde restitueres, alle Domkirker, Herre- og Jomfruklostere, Helliggeisthuse og Sognekirker blive ved Magt, saavelsom de Tiggerklostere, der endnu bestaae; men om dem, som allerede ere forstyrrede, skulde handles paa næste Herredag. Hvad Gods man havde frataget Kirker, Klostere, Præster eller Andre uden Dom og Rettergang, skulde gives tilbage, og den, der mener at have gyldigt Krav derpaa, søge sin Ret med Loven. Om Rustning tog man ligeledes de fornødne Beslutninger, navnlig paalagdes det Prælater, Lehnsmænd, Adel, Kjøbstæder og menige Almue i Jylland, at sidde rede Nat og Dag med deres Rustning, om Noget paakom; Ribe Slot og By skulde befæstes paa det allerstærkeste, og naar det Samme ikke udtrykkelig bestemtes om Kolding, hidrørte det maaskee blot derfra, at dette Slot var et af Kronens Regnskabslehn, hvor det stod i Regeringens egen Magt at anordne Befæstningsarbeiderne. Om Forsvar imod Sverrig, hvilket ligeledes var berørt i Fremstillingen, hedder det derimod ganske kort i Resolutionen, at Varberg og Halmstad skulle befæstes.*)

Ogsaa om Beslutningen i Kirkesagen vil man vide, at Mogens Gjøe og hans Parti bekæmpede den efter Evne; og det er i alle Maader troeligt, at den ikke var denne Reformationens ivrigste Befordrer tilpas. Imidlertid tiltraadte

*) N. D. Mag. 2, 210 ff.

han dog tilsidst Herredagens Beslutning, da han, som det hedder, forudsaae, at han dog vilde blive overstemt,*) men vel ogsaa, fordi Beslutningen om at sætte Odense Reces i fuld Kraft i sig selv ikke var ubillig, naar man ikke nu kunde eller vilde omstøde den hele gamle Kirkeforfatning. Og dersom Prælaterne ikke misbrugte Beslutningens Ord, kunde den vel noget hæmme Reformationens raske Fremgang, men hverken ganske standse den eller gjøre det ugjort, der allerede var vundet. Men da det nu kom dertil, at Rigsraadets Beslutning skulde redigeres i Lovs Form som en Reces til almidelig Efterlevelse, viste det sig, at Prælaterne og deres Tilhængere gave Resolutionen en Betydning og et Omfang, det evangeliske Parti aldrig kunde anerkjende uden at bryde Staven over sig selv. Denne Reces, den første fra denne Herredag, dateret den 3die Juli 1533, er ikke alene affattet i en skarp hierarkisk Tone, men Meget er inddraget i den, hvorom Resolutionen, den støtter sig til, slet ikke taler; navnlig er det Punkt, at Biskopperne skulle indsætte duelige Prædikanter, udvidet saaledes, at de fik Magten til ganske at bringe den evangeliske Prædiken til at forstumme. Det hedder i dette Aktstykke, efter at Odense Reces er stadfæstet, at Danmarks Riges Raad nu desuden har indrømmet følgende Punkter: hver Biskop skal skikke og have sig efter sit biskoppelige Embede, som Gud har overdraget ham, saaledes som andre gode Biskopper i Danmark have gjort før dem, hvis de ville nyde deres geistlige Rente; men Biskopperne skulle paa den anden Side hver i sit Stift alene have Fuldmagt til at beskikke Præster og Prædikanter, som skulle opretholde Messer og Gudstjeneste efter christelig Skik og lære Sognefolket at leve efter det hellige Evangelium. Hver-

*) Cragii Annales, p. 4.

ken Adelen, Kjøbstædmænd eller Almuen maae selv antage sig nogen Præst eller Prædikant; hvor Kronen, Adelen eller Andre have Patronatsret, skulle de vel beholde den, men kun have Magt til at præsentere Præster og Prædikanter for Biskoppen, der ene skal kunne indsætte dem i Embedet. Den, der handler anderledes, skal staae til Rette for Danmarks Riges Raad; og den Præst, der kommer til Embedet paa anden Maade, straffes som den, der Vold og Vælde bruger. Og tiltager nogen Uberettiget sig at beskikke Sognepræster og Prædikanter imod Biskoppens Villie, da skal han forfølges til Thinge og straffes som Voldsmand. Er nogen Præst saa uduelig eller saa uskikkelig, at han ikke kan taales, da skal dog Ingen af egen Magt afsætte ham, men klage for Biskoppen, dog saa, at ingen Sognepræst af Had fortrænges fra sit Embede.*)

Var denne Reces virkelig traadt i fuld Kraft, da var den evangeliske Sag i Danmark lagt alene i Prælaternes Hænder; og om nogle af disse just ikke vare den nye Læres afgjorte Fjender, vilde det dog have staaet til dem, at tilveie og tilmaale Folket den efter deres Anskuelser. Den første Virkning maatte blive, at Biskopperne kastede sig over de evangeliske Prædikanter, af hvilke de fleste og ivrigste ikke vare beskikkede af dem, men havde taget sig selv Magten til at prædike "Guds rene Ord og Evangelium", og deri vare blevne beskærmede af Kongen, Mogens Gjøe eller andre Stormænd, eller af Menighederne. Det var da ligesaa naturligt som berettiget, at Mogens Gjøe bestemt negtede at besegle denne Reces, uagtet han havde tiltraadt Resolutionen; og da han ikke kunde trænge igjennem imod Prælaternes overmægtige Parti, forlod han med Erik Erik-

*) Den danske Oversættelse af Krags Christian III, 2, 284 ff. Jfr. Hvitfeld Christian den Tredie (Qvartudg.) Bl. A ij vers. ff.

sen Banner og flere Medlemmer af Raadet Herredagen og Byen. Saaledes blev saavel denne som den saakaldte anden Reces, der i Korthed sammenfattede Herredagens Beslutninger overhovedet,*) kun et Værk af Fleerheden; og der kan vistnok med Grund reises Spørgsmaal om, hvorvidt de som saadanne have, med Hensyn til det ellers Sædvanlige, havt fuld Lovskraft. Men at Prælaterne vare sig Seirens Betydning vel bevidste, og at de agtede at benytte den til den gamle Kirkes Opretholdelse i Norden, seer man af et Brev, Rigsraaderne efter den anden Reces's Udfærdigelse tilskreve Erkebiskoppen af Trondhjem, hvori de, efterat have gjentaget Indbydelsen til Valgmødet 1534, tilføiede, at paa denne Herredag skulde især den hellige Kirkes Bedste, Gavn og Bestand overveies, for at en god tilbørlig Skik og Regimente i Kirken atter kunde oprettes ved de danske og norske Rigsraaders forenede Bestræbelser, — et saadant Regimente, som det havde været i de fremfarne Forfædres Tid.**) De kunde vel haabe, at de norske Prælater ikke vilde undslaae sig for at medvirke til et saadant Maal. Iøvrigt bør det ikke oversees, at det endog tør være tvivlsomt, hvorvidt de to Recesser ere udfærdigede i tilbørlig Form, da de, saavidt hidtil er bleven bekjendt, kun findes paa Papir med nogle Rigsraaders paatrykte Segl; og ihvorvel den første Reces blev bekjendt nok og vakte navnlig blandt Kjøbenhavns og Malmøes Borgere saa stor Forbittrelse, at de senere angave denne "uredelige og uchristelige Reces over Guds Ords Forkyndere og Opholdere" som

*) Den anden Reces, dat. Kbhvn. Fredag efter Jomfru Marie Dag Visitat. (4 Juli), og, i et andet Exemplar, St. Knud Konges Dag (10 Juli) 1533, i Danske Mag. 3, 105. Suppl. til Krag S. 12.

**) Danmarks Rigsraad til Erkebiskop Oluf i Trondhjem, ex haffnia ipso die Sti Canuti regis et mart. 1533, i det norske Rigsarchiv, münchenske Samling Nr. 3243.

en Hovedgrund til de paafølgende Uroligheder, finde vi dog intet Spor til, at den er bleven læst til Thinge eller paa anden Maade offentlig bekjendtgjort i alle Landets Egne.

Altsaa dette blev Herredagens Udfald, at ingen Konge valgtes, men desuagtet et Tvistens Æble udkastedes blandt Folket, der bragte Splid ikke alene blandt Menigmand, men blandt Rigsraadets egne Medlemmer og vakte det talrige og mægtige Reformparties heftigste Vrede imod Prælaterne og deres Tilhængere, — altsaa i høi Grad forøgede de Farer, der allerede paa alle Sider omspændte Danmark! Man skulde have troet, at Majoriteten i det mindste for sin egen Sikkerheds Skyld nu ogsaa alvorligen havde efterkommet Fremstillingens Opfordring til at gjøre en "Skikkelse og godt Regimente over alt Riget." Men heller ikke herom kunde det komme til nogen enig Beslutning. Vel bestod der allerede fra Kong Frederiks Tid et Slags Organisation eller rettere en Fordeling af Regeringsmyndigheden, idet nogle Rigsraader i hver Provinds havde ifølge Kongens Opfordring faaet det Hverv, "at skikke Hvermand Lov og Ret"; ligeledes havde Rigsraadet overdraget de samme eller andre af sine Medlemmer som "Mystringsherrer" Opsynet med Adelens Rustning; og uden Tvivl har Kongen derefter udnævnt de Verdslige blandt disse Mynstringsherrer til Anførere for den væbnede Magt i hver Provinds overhovedet, altsaa ikke alene over Adelens Rusttjeneste og den opbudte Almue, men ogsaa over de kongelige Hofsinder, der laae i Borgeleie omkring paa Kronens Gaarde, og over de hvervede Tropper, som fandtes i hvert Land. Saaledes havde Rigsraadet valgt Erkebiskoppen med Tyge Krabbe, Axel Brahe og Holger Gregersen Ulfstand til at varetage Rettens Pleie i Skaane, medens de samme Mænd, med Undtagelse af Axel Brahe, bleve Mystringsherrer i denne Provinds. I Sjælland skulde den udvalgte Biskop af Roskilde, Anders og Hans Bilde med Oluf Nielsen Rosenkrands skikke hver Mand

Lov og Ret, samt, paa Hans Bilde nær, tillige være Mynstringsherrer; og paa lignende Maade var Myndigheden fordeelt i de andre Lande.*) Men om ogsaa hvert Lands Indbyggere vidste, til hvem de havde at henvende sig, bortfaldt dog ved Kongens Død Centralbestyrelsen, og hver Provinds stod i Tilfælde af Angreb udenfra eller indre Uroligheder sig selv overladt; ja da de regerende Herrer ingenlunde forbleve samlede paa eet Sted i Provindsen, men hver opholdt sig paa sin Gaard eller sin Forlehning, var i Virkeligheden nu Regeringen opløst; saalænge ingen Herredag var samlet, sad hver Rigsraad som en Konge i sin Egn — en Stilling, der sikkert har behaget de myndige Aristokrater ganske vel. Og i Forholdet til Udlandet blev Danmark egentlig hovedløst; thi vel gik Statssager til Biskoppen af Roskilde som Rigets Storcantsler,**) men han kunde Intet beslutte paa det Heles Vegne, eller besvare fremmede Magters Budskab, uden at sammenkalde en almindelig Herredag, saa at de vigtigste Sager enten maatte henlægges uafgjorte eller opsættes saalænge, indtil den rette Tid var forsømt.

Farerne ved en saadan Opløsning af Regeringen vare

---

*) N. D. Mag. 6, 130. 132. I Sjælland vare først Anders Bilde og Oluf Rosenkrands af Kongen tilbetroede at være Høvedsmænd, "om Noget paakommer af Vore og Rigens Fjender" (som Mynstringsherrer i Forbindelse med Biskoppen vare de udnævnte af Rigsraadet); men da Rosenkrands blev Hertug Hans's Hovmester, blev Henrik Gjøe Høvedsmand tilligemed Anders Bilde. Brev fra K. Frederik den Første, dat. Gottorp St. Nicolai Dag (6 December) 1532, i den store Samling af originale Breve og Dokumenter til den danske Adelshistorie, Fascikel 5, i det store kongelige Bibliothek i Kbhvn. Denne Samling citeres i det Følgende under Benævnelsen: "Kjøbenhavnske Samling."

**) Jfr. H. Knudsen, Joachim Rønnow, udvalgt Biskop af Roskilde. Kbhvn. 1840 S. 97.

saa indlysende, at de umuligt kunde oversees af Rigsraadets Medlemmer; de vare jo desuden lagte Herrerne alvorligt paa Hjerte ved Herredagens Begyndelse, — og dog blev ingen "Skikkelse" gjort: med Herredagens Opløsning forsvandt Landets almindelige Regering, idet enhver af de regerende Herrer gik til Sit. Er det sandt, hvad der baade i sig selv er troeligt nok og tillige berettes af en senere Historieskriver, at Kong Christian den Anden havde i sit Fængsel fundet Midler og Veie til at anbefale sig hos enkelte Adelsmænd til den ledige Thrones Besættelse,*) maa man undre sig over, at ikke i det mindste Frygten for den blodige Hævn var stærk nok til at overvinde Raadsherrernes Lidenskaber.

Under disse Omstændigheder maatte den seirende Majoritet dog spørge sig selv, hvilken Sikkerhed den havde for, at Herredagens Beslutninger vilde blive efterlevede endog blot af Raadets egne Medlemmer. Svaret laa nær nok, at en saadan Sikkerhed aldeles manglede; men besynderligt er det, at man vilde bøde paa Mangelen ved et Enighedsbrev, hvori man i det hele Rigsraads Navn lod skrive, at de nu Alle vilde holde sammen i Lyst og Nød, med Liv og Gods, mod deres og Rigets Fjender, og at de aldrig vilde lade Nogen blive Konge uden med Alles Raad og Samtykke; thi hvorledes skulde en saadan Enighed nogensinde tilveiebringes uden ved at trænge Mindretallet ud af Raadet? Selv om Brevet var vedtaget af alle Fleerhedens Medlemmer, kunde det kun kaldes en Overeenskomst imellem disse om at staae hverandre bi ved det ufornuftige Forsøg paa at styre Landet uden Centralregering, og om at

---

*) Formodentlig er det af Claus Lyschanders nu tabte haandskrevne Christian den Tredies Historie, at et Brudstykke er meddeelt i den danske Krag 1, 4. Jfr. Cragii Annales p. 8.

forebygge indbyrdes Stridigheder ved Mægling eller Voldgiftskjendelse. Men nu er det meget uvist, om endog blot Fleertallet virkelig har deltaget i denne Overeenskomst; det seer ud som et ironisk Lune af Skjæbnen, en Tilfældets Spot over denne skjønne Enighed i Ord, at netop det Exemplar af Brevet af 13de Juli 1533, der er os bevaret, endnu mere end de andre Aktstykker bærer Uenighedens aabenbare Mærker. Vel har Skriveren i Begyndelsen anført alle Raadsherrernes Navne; men kun de ni Prælater og tre verdslige Herrer, altsaa ikke engang Trediedelen af Raadet, have virkelig bekræftet Overeenskomsten med deres Besegling.*)

Egentlig var Herredagen nu færdig med de vigtigste indre Regeringssager; men som Landets øverste Domstol havde den ogsaa Retssager at afgjøre, og Prælaterne vilde ikke lade den catholsksindede Fleerhed adskilles uden at faae Hævn over den betydeligste af de nye Prædikanter, Hans Tausen. De optraadte med en Klage over ham, fordi han for nogle Aar siden havde udgivet en "Skandbog", hvori han skjælder dem for Bedragere, Tyranner, haardnakkede og forblindede Knubbe, som ingen Mand nyttige ere enten med Ord eller Gjerning. Joachim Rønnow i Særdeleshed klagede over, at Hans Tausen og hans Tilhængere havde "befattet sig" med alle Kirker i Kjøbenhavn, især med St. Nicolai Kirke; desuden havde han talt Hr. Joachim Rønnow under Øine med nogle haanlige og hovmodige Ord; endelig skulde han ogsaa have skrevet og talt det høiværdige Alterens Sakramente for nær. Det var Hans Tausens mangeaarige og navnkundige Modstander, Lector Paul Eliesen, der førte Sagen imod ham; og skulde man troe den

*) Enighedsbrevet i N. D. Mag. I, 230. Jfr. Udtog af Kong Christians Bog imod Biskopperne i N. D. Mag. 3, 7.

Fremstilling af Processen, der udentvivl hidrører fra denne Modstander selv, da havde den Anklagede ikke vidst at klare for sig uden ved tomme Udflugter, haandgribelig Fordreielse og fræk Benegtelse af sine egne Ord, hvori han endog fik Medhold af hosstaaende Borgere til Forargelse og Spot for Raadsherrerne. Men denne partiske Fremstilling er i det mindste i eet Punkt beviislig urigtig; thi Domsakten siger selv, at Tausen aabenlyst for Raadet vedgik sin Lære, at Sakramentet "ikke var det sande og værdige Guds Legeme under Brøds og Viins Lignelse, som en christelig Præst consecrerer og vier i Messeembedet, og som sættes efter den christelige romerske Kirkes Vedtægt og Skik baade i Monstrants og Pixis", — med andre Ord, at Tausen ogsaa for sine catholske Dommere, i sine Forfølgeres og Modstanderes Paahør, vedgik sin Opfatning af Stridens kirkelige Hovedpunkt, Læren om Transsubstantiationen og Messen. Dette var nok til at fordømme ham; uden at tage Hensyn til, at hvad der i en Række af Aar var lært og gjort havde havt Kongens Bifald og Beskærmelse, at Rigsraadet dengang ikke havde alvorligt modsat sig disse nye Lærdomme, — uden at mindes, at de verdslige Medlemmer af Raadet kun altfor villigt vare gaaede ind paa de Consequentser af Tausens Lære, der kunde give dem selv Leilighed til at falde over det rige Kirkegods, erklærede de sytten verdslige Raadsherrer, der her sadde som Dommere imellem Prælaterne og Prædikanten, at denne burde straffes efter Loven og staae til Rette efter Kjøbenhavns Stadsret. Men de gik tillige i Forbøn for ham hos Prælaterne, saa at disse eftergave ham den fortjente Straf paa den Betingelse, at han herefter ikke maatte befatte sig med nogen af Kjøbenhavns Kirker, der at prædike eller holde anden Gudstjeneste, samt at han efter denne Dag ikke skrev Bøger eller lod prente i nogen Maade; saa skulde han og begive sig af Stiftet inden en Maaned, og ikke lade sig finde i Sjæl-

lands eller Skaanes Stift; og kom han til Fyen eller Jylland, maatte han hverken prente, prædike, noget Præsteembede foretage eller sig i nogen Kirke indtrænge imod Biskoppernes Vidende og Villie. Derimod skulde Hr. Joachim Rønnow igjen annamme alle sine Kirker i Kjøbenhavn saa frit, som hans Formænd paa Roskilde Bispestol have nydt dem, og der indsætte Præster og Prædikanter, der lære og forkynde Guds Ord, som de ville staae til Ansvar derfor, deslige administrere Sakramenterne, holde Messe og anden Gudstjeneste, som tilbørligt er.*)

*) Dom over H. Tausen, Kbhvn. Mandag efter St. Knud Konges Dag (14 Juli) 1533, hos Hvitfeld, Chr. III, Bl. B. ij vers; jfr. Chronicon Skibbyense, i Script. R. Dan. II, 592. At det var Paul Eliesen, der førte Sagen imod Hans Tausen, sees af et Brev fra Hans Reff i Oslo til Erkebiskop Oluf i Trondhjem, dat. ex curia nostra Asloensi crastino festiv. vincula Petri (2 Aug.) 1533, i det norske Rigsarchiv, münchenske Samling Hvn. 3233. Heri berettes flere Nyheder fra Herredagen; blandt Andet hedder det: "Item om den lutherske Handling blev saa gjort og besluttet i Kjøbenhavn, at alle gamle Skikke, ceremoniæ ecclesiasticæ skulde holdes ved Magt, optages igjen og uforsømmelig i Ære holdes. Mester Hans Tagesøn, ypperste Luthers Prædikant der i Byen, var udi Rette med lectore Paulo Heliæ for Rigens Raad die lunæ post Canuti Regis, og Mester Hans blev dømt til en Kjætter, Løgner, Tyv og Skalk, og med stor Bøn blev forlovet at blive der i Byen en Maanedstid og saa strax fare ud af Landet med sin Nonne; en stor Part af Borgerne var dermed ilde tilfreds og ginge til Harnisk og Værge at beskærme Mester Hans, men det maatte ikke hjælpe, og der faae de stor Straf for med Tiden." Det Samme fortælles i et Brev fra Rigsraad Knud Bilde til hans Broder Eske Bilde, dat. Kbhvn. Mandag efter St. Marie Magdalene Dag (28 Juli) 1533, skjøndt der med flere Skrive- og andre Feil: — "maa du vide, at Lector Povel og Mester Hans Markorsen (sic), deres Prædikanter her i Byen, vare til en Disputation for alle Bisper og Prælater og Danmarks Riges Raad, og Borgermestere og Raad, og overvandt Lector Povel samme Prædikanter udi mange Stykker, som han havde prædiket, baade om det hellige Sakramente, og

Denne Dom lærer os at kjende det Antal af Rigsraadets Medlemmer, som i det mindste maa henregnes til Prælaternes Parti. Om ogsaa nogle af de verdslige Raadsherrer, der ikke nævnes blandt Dommerne, have været fraværende af andre Grunde, end fordi de med Mogens Gjøe overhovedet misbilligede Prælaternes Adfærd, maae dog alle de Sytten ansees for disses Tilhængere. Med de ni Prælater har det hierarkiske Parti altsaa i det mindste talt 26 af Raadets 37 Medlemmer. Blandt dem vare de fleste nærforbundne ved Slægtskab og Svogerskab; men især har Slægten Bilde, som dengang stod i høieste Flor, været meget stærkt repræsenteret. To Brødre, Hr. Hans og Hr. Anders Bilde, den Første Eier af Egede og Lehnsmand paa Skjoldnæs, den Anden af Søholm og Pantelehnsmand paa Stegehuus, — to andre Brødre, Torben Bilde, udvalgt Erkebiskop af Lund, og Hr. Claus Bilde til Lyngsgaard, tillige Befalingsmand paa det norske Slot Bahuus og Medlem af Norges Riges Raad, — endelig fire Heelbrødre, Sønner af Peder Bilde til Svanholm og Fru Anne Gyldenstjerne, nemlig Ove Bilde, Biskop af Aarhuus, den meest agtede af Rigets Prælater, Hr. Knud Bilde til Kjærsgaard, Lehnsmand paa Gladsaxe i Skaane, Eske Bilde, Befalingsmand paa Bergenhuus, og Hr. Mogens Bilde, der havde Koldinghuus som Kronens Regnskabslehn, — alle disse otte Sønner af tre Brødre vare paa den Tid Medlemmer af Danmarks Riges Raad og stode alle med større eller mindre Iver paa de Gammelkir-

andet Bedrageri, som han havde prædiket her i Byen for fattige, enfoldige og simple Mennesker; og maatte forne Mester Hans rømme Byen og Landet; og gik der stor Bøn derfor, at han ei skulde staae sin Straf, og aldrig maa mere prædike her eller og andensteds, paa hans Liv at gjøre." (Kbhvnske Samling, Fasc. 8). Knud Bilde var selv en af Tausens Dommere.

keliges Side. Man begriber da, at denne Slægt maatte være en stærk Støtte for dette Parti.

Men Dommen over Hans Tausen skulde ret iøinefaldende lære Rigsraadet, hvor Lidet det dog i Grunden formaaede i Kampen mod Evangeliets Sag, og hvor dybt denne Strid havde spaltet Rigsraadet selv. Paul Eliesen, og med ham sikkert andre oprigtige Catholiker, harmedes over Prælaterne, hvem det var langt mere om deres Magt, Værdighed, Indkomster, end om Læren og Kirken at gjøre; og nu maatte de med Sorg see paa, at Rigsraadets Dom over Erkekjætteren traadtes under Fødder af Raadets egne Medlemmer ikke en Maaned efter at den var fældet. Mogens Gjøe formaaede Joachim Rønnow til at forsone sig med Tausen og tværtimod Dommens udtrykkelige Bud give ham Tilladelse til ikke alene at forblive i Kjøbenhavn, men til der at prædike og lære det hellige Evangelium og Guds Ord retteligen, kun at han afholdt sig fra alle Skjældsord imod Geistligheden!*) En bittrere Forhaanelse af det smuktklingende Enighedsbrev kan vel ikke let tænkes. Men ikke nok dermed; samme Dag, som Dommen blev afsagt, fik Rigsraadet selv umiddelbart at fornemme, hvor heftigt det gjærede i Folkets Masse, og hvilke Farer Seiren selv beredte Prælaterne og deres Tilhængere. Kjøbenhavns Borgere vare allerede ganske vundne for den nye Lære og stærkt bevægede af Tidens Frihedstanker; at Herredagens Beslutninger, navnlig den første Reces af 3die Juli, maatte frembringe megen Bevægelse i Staden, er let at indsee, og den steg til det Høieste ved Angrebet paa Tausen. For ham

*) Mogens Gjøes Caution for Tausen og dennes Forpligtelse til Joachim Rønnow, dat. Bistrup den 16de og 17de August 1533, hos Hvitfeld Chr. d. Tredie Bl. C. ff.; jfr. Suhms Samlinger til den danske Historie 1 B. 2 H. S. 172.

maatte de vente det Værste, og hans Undergang kunde kun være Forløber for en almindelig Forfølgelse mod den nye Læres Tilhængere. Roligt vilde de ikke finde sig heri; derfor rustede hver Mand sig i sit Huus, "som han vilde give og tage det", og underhaanden vendte man sig til Lybeks nye Borgermester Jörgen Wullenwever, hvem vi alt kjende som en af de seirende Førere for det evangeliske Parti i Lybek, og som dengang opholdt sig i Kjøbenhavn, medens den lybske Eskadre laa ved Dragør. Ham bade Kjøbenhavnerne om Bistand for Tausen og fandt ham aldeles villig til at række dem Haanden mod Rigsraadet, mod hvilket han meente at have skjellig Grund til Fortørnelse. I Smaahobe paa ti til tolv Mand lod han Matroser og Landsknegte komme fra Eskadren ind i Staden, saa at han der havde en betydelig Skare, inden Rigsraadet saae sig for. I Forbindelse med Kjøbenhavnerne samlede de sig paa Gammeltorv udenfor Raadhuset den Dag, da Tausen stod for sine Dommere. Med høie Raab forlangte de Tausen fri og truede Prælaterne haardt, om der vedtoges voldsomme Skridt mod Guds Ord; Raadsherrernes Forsikkringer, at Tausen ikke var i nogen Fare, og at Prælaterne kun modsatte sig Kirkernes Occupation af uberettigede Prædikanter, bleve overhørte, og heftige Ord gjorde kun Ondt værre. Under Trusel om at sprænge Portene forlangte de den Anklagede strax sat paa fri Fod, hvad da ogsaa skete. "Var der krummet et Haar paa hans Hoved", siger et Øienvidne, "da var ikke En kommen levende derfra; thi hvorledes den menige Mand hilsede Rigsraaderne, især Biskopperne og deres Munke, da de gik fra Raadhuset, det har jeg seet med mine egne Øine og hørt med mine egne Øren". *) Havde ikke Tausen havt Selvbeherskelse nok til at ledsage den

*) Reimar Kock anf. St. S. 413 (514).

Prælat, der efter sin Embedsstilling maatte være hans Hovedanklager, Joachim Rønnow, med hvem han dog ikke synes at have staaet paa nogen personlig fjendtlig Fod, da var denne ikke sluppen fra Raadhuset til Bispegaarden uden Mishandling.

Strax efter dette voldsomme Optrin, der viste Prælaterne og de verdslige Medlemmer af Rigsraadets catholske Majoritet, at de ikke engang vare personlig sikkre i Kjøbenhavn, synes Herredagen at have oplöst sig uden nogen formelig Slutning; og Retstilstanden var nu med Hensyn til den Sag, der satte Alle i den heftigste Bevægelse, bleven saa uvis, at vel enhver Biskop i sit Stift havde et Slags Adkomst til at forfølge den nye Læres Prædikanter, om han vilde, men deres Tilhængeres Lydighedspligt slet ikke var endog blot lovmæssig afgjort.

Langt mere afgjort blev den Vending, Danmarks ydre Politik tog paa denne Herredag, om og ikke med Rigsraadets gode Villie, da dette helst havde opsat enhver Afgjørelse ogsaa i disse Anliggender. Begge Førerne for de modsatte Retninger, Nordens Politik skulde vælge imellem, Jørgen Wullenwever og Melchior Rantzau, mødte paa Herredagen og stræbte at drage Rigsraadet hver til sin Side. Wullenwever er uden Tvivl kommen først og synes at have været i Kjøbenhavn omtrent til den Tid, da Herredagen var sammenkaldt, altsaa i Begyndelsen af Juni; medens Holstenerne endnu fastholdtes i Kiel af Landdagen, og netop derfor skreve de ovenfor (S. 41) anførte Breve, at ikke Rigsraadet skulde indlade sig med Lybekkerne, inden Melchior Rantzau kunde komme. I Forbindelse med de to lybske Raadsherrer, der allerede vare komne til Kjøbenhavn med den imod Hollænderne udsendte Eskadre, traadte Wullenwever for Rigsraadet og forebragte sit Hverv, der da gik ud paa, at Traktaten af 2den Mai 1532 nu skulde ratificeres og beségles af Rigsraadet, og dette erklære sig om den

Bistand, Danmark vilde yde Lybek imod Hollænderne, for at Staden kunde vide, hvad den havde at vente sig til Gjengjæld for alle sine Opoffrelser, for al den Hjælp og Trøst, den havde ydet Rigsraadet imod dets Dødsfjender, den fangne Konge og hans Tilhængere.*) Paa denne Fordring hverken kunde eller vilde Rigsraadet indlade sig. Det var upaatvivleligt ogsaa en Feil af Wullenwever, at han forlangte Udkastet af 2den Mai 1532 beseglet, da dette ikke var forpligtende for den danske Regering længer end til St Hansdag 1532, til hvilken Tid Lybekkerne jo ikke havde fordret det ratificeret. Wullenwever, som selv havde spillet Hovedrollen ved de Underhandlinger, der førte til Udkastet, og saaledes kunde betragte dette som sit eget Værk, synes her at have ladet sig henrive af personlige Grunde. Let kunde det dog ikke blive Rigsraadet at afvise den myndige, ærgjerrige Borgermester, vilde det ikke udsætte sig for et Brud med Lybek og de vendiske Stæder nu, da Riget ingen Konge havde, Forholdet til Hertugdømmerne var usikkert, og Slesvigs Forbindelse med Danmark maaskee alene kunde hævdes ved Lybekkernes Bistand, og da i det mindste uvenlige Underhandlinger med det burgundiske Hof om Skadeserstatning af Hollænderne endnu vare i Gang. I denne Forlegenhed søgte Rigsraadet først at vinde Betænkningstid; det udsatte sit Svar med en Henviisning til den Mængde af vigtige Forretninger, hvormed det var overlæsset, og dertil, at endnu ikke alle Rigsraadets Medlemmer vare indtrufne.**)

Imidlertid ankom Wulf Pogwisch og Melchior Rantzau fra Kiel. Den Første skulde ordne Enkedronningens Anliggender med Hensyn til Livgeding, Tjeneste af de dertil hørende Lehn o. dsl.; men Begge havde tillige det Hverv, at

*) Reimar Kock, anf. St. S. 409 (510). Cragii Annales S. 12.
**) Reimar Kock, S. 410 (511). Jfr. Cragii Annales S. 14.

gjøre den holstenske Politik gjældende i Kjöbenhavn. Om Rigsraadet har hørt dem, inden det tog sin Beslutning i Kirkesagen, eller først bagefter, er svært at sige; men endnu i Juni blev Rigsraadets Stilling til Holstenerne afgjort. Hertug Christian lod sine Gesandter lægge Rigsraadet paa Hjerte, hvor vigtigt det var, at en Konge valgtes snarest muligt, og at han maatte være en af Kong Frederiks Sønner, eller om Valget ikke kunde skee nu, at da i det mindste en ordentlig Regering indrettedes. Han ønskede iøvrigt at vide, hvorledes Kongens Børn skulde underholdes i deres umyndige Aar, og hvorfra Døttrenes Brudeskat skulde tages. Han vilde i alle Tilfælde staae med Riget og i Forening med det slutte sig til de fremmede Magter; og han havde handlet med de holstenske Stænder om at indgaae et Forbund imellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Tillige lod han forespørge, hvorledes Rigsraadet meente at der burde forholdes i Tilfælde af Uenighed imellem Riget og "Fyrstendømmet", ved hvilket Udtryk der synes meent Hertugdømmet Slesvig. Det feiler ikke, at Melchior Rantzau ogsaa har forelagt Rigsraadet Dronning Marias Forslag af 10de Mai og overhovedet gjort det bekjendt med den Stilling til den nederlandske Sag, der var forberedt og aftalt under hans sidste Ophold ved det burgundiske Hof.

Charakteristisk er det Svar, hvormed Rigsraadet den 28de Juni forsøgte at affærdige Hertugens Sendebud. Formedelst det Forbund, sagde det, der er imellem Danmarks og Norges Riger, kan en Konge ikke vælges, før disse tvende Rigers Raad forsamles; derfor er ogsaa allerede tilskrevet det norske Raad om en almindelig Herredag i Kjøbenhavn St. Hansdag næste Aar. Hertugen kan være rolig for, at da skal Danmarks Riges Raad saavel med Hensyn til at vælge en af Kong Frederiks Sønner, som i alle andre magtpaaliggende Sager, skikke sig som det sømmer sig ærlige Mænd. Hvad de kongelige Børns Underholdning og Udstyr

angaaer, da er Danmark et frit Valgrige, saa at Rigets Raad vil være aldeles ubesværet i den Post, alene Hertug Hans undtagen, som nu er her i Riget. Kong Frederiks Forbund med tydske Fyrster vedkomme ikke Rigsraadet, med mindre de ere gjorte med dets Samtykke. Hvad det Forbund angaaer, hvorom Hertugen havde handlet med Prælater og Ridderskab i Hertugdømmerne, kan nu Intet svares, førend der handles nærmere med de Udsendte; kommer Tvistigheder imellem Riget og Fyrstendømmet, bør de indstilles for Rigets og Fyrstendømmets Raad.

Man seer altsaa, at Rigsraadets hele Politik bestod i at opsætte og at vise fra sig; det er ogsaa troeligt nok, at Rigsraadets Majoritet ikke engang har været enig i denne Sag, og at der vel vare Nogle, som indsaae, at en Union med Hertugdømmernes Stænder kunde blive farlig for Slesvigs Forbindelse med Danmark, og som derfor snarere heldede til et Forbund med Lybekkerne og de vendiske Stæder. *) Men Rigsraadet havde med Mænd at gjøre, der ikke lode sig afvise med løs Tale, og som havde Midler ihænde til at fremtvinge et Valg imellem det ene eller det andet Forbund. En Beretning om Melchior Rantzaus Gjensvar have vi vel ikke; men naar vi see, hvorledes Rigsraadet, strax efterat have givet hiint Svar, dog aldeles følger hvorhen han leder det, bliver det høist sandsynligt, at Lybekkerne have havt Ret i den Paastand, de senere med stor Bestemthed udtalte, at Holstenerne have tvunget Rigsraadet til at slutte sig til dem ved Truselen om at aabne Sønderborgs Porte og hjælpe den fangne

---

*) Cragii Annales, S. 11 ff.: Rigsraadets Svar paa Wulf Pogwisch's og Melchior Rantzaus Hverv og Ærinde, vigilia Apostol. Petri et Pauli (28de Juni) 1533, i N. D. Mag. II, S. 246.

Konge paa Thronen igjen.*) Vi vide, at Hertugens Gesandter blandt de øvrige Meddelelser til Rigsraadet ogsaa forlangte dets Betænkning over det Svar, der skulde gives paa en Skrivelse af tydske Churfyrster angaaende Christian den Anden. Rigsraadet svarede Gesandterne, at denne Sag kunde hverken det eller Hertug Christian ene afgjøre, fordi den ogsaa vedkom Sverrigs Konge og de vendiske Stæder; **) men hvad er rimeligere, end at Melchior Rantzau har ladet Raadet forstaae, at dersom det ikke vilde slutte sig afgjort til Holsten og med dette til Keiseren og Nederlandene, saae Hertugen sig ikke istand til at modstaae tydske Fyrsters paatrængende Forestillinger om at løsgive den fangne Konge, og da vilde Hertugdømmerne aldrig faae Fred for ham, hvis man ikke i det mindste sad stille ved hans og hans Venners Forsøg paa at bemægtige sig det danske Scepter. Saa vidt kunde Rigsraadet ikke lade det komme, saa uenigt og, som Følge af Spliden, saa svagt det selv og Riget da var; — det gav efter og lod Holstenerne raade! Man enedes om en Union imellem Hertugdømmerne og Danmark og lod den strax nedskrive i aktmæssig Form med Datering af 1ste Juli, saa at Traktaten maatte blive saadan, som den nu lød, eller ganske omgjøres; men Rigsraadet gav den endnu ikke bindende Kraft ved at forsyne

*) Lybekkernes Skrift om Aarsagerne til deres Krig med Holsten og til deres Indblanding i Grev Christoffers danske Feide, Lybek, Søndag efter Egidii (6te September) 1534, i Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid, Nr. 108, S. 183; jfr. Lybekkernes Yttring paa Hansedagen i Juli — August 1535, anført efter lybekske Archivdocumenter i C. F. Wurms Afhandl.: Eine deutsche Colonie und deren Abfall, hos A. Schmidt, Allgem. Zeitschrift für Geschichte, 6ter B. Berlin 1846. S. 145, Anm. (***).

**) Rigsraadets Svar til M. Rantzau og W. Pogwisch i N. D. Mag. II, S. 250.

den med sin Besegling, rimeligviis fordi det dog ikke vilde lade sit Haab om at holde paa Slesvig saagodt som ganske fare, dersom Danmark ikke i det mindste vandt Sikkerhed og Understøttelse fra Nederlandene og Keiseren; thi at slippe Slesvig uden at vinde andet end Forbund med Holstenerne, var dog baade for ydmygende og for farligt, og det var ikke afgjort, at et Forbund, hvormed Danmark kunde være tjent, lod sig bringe istand med Nederlandene, da Udkastet af 10de Mai ikke kunde være tilfredsstillende. Kongerigerne bød det ikke andet end Fred med Keiseren paa Betingelse af at de opgave Forbindelsen med Lybek; men det var ikke vanskeligt at forudsee, at en saadan Forandring i Nordens Politik maatte medføre et fjendtligt Brud med Lybek, som Danmark ikke kunde paatage sig uden at være sikker paa Bistand fra Nederlandene. Det vedtoges da, at Rigsraadet skulde sende Gesandter samtidigt med Hertug Christian til det burgundiske Hof; og under 14 Juli gav det sin Fuldmagt i denne Sag til den navnkundige Feltherre Otto Krumpen, Medlem af Rigsraadet, og Lehnsmanden paa Hindsgavl, Wulfgang Uttenhoff, den Samme, hvis Uvillie mod Lybek udtalte sig saa stærkt i det ovenfor anførte Brev af 4de Juni 1533. Nu maatte Rigsraadet altsaa svare Wullenwever afvisende, og dennes Adfærd i Tausens Sag gjør det høist rimeligt, at han da allerede havde modtaget Svaret, saa at det neppe kan være rigtigt, naar den samtidige lybske Chronist lader Rigsraaderne adskilles uden at svare Lybekkerne.*) Det vilde være ubegribeligt, at Wullenwever skulde have tilladt sig et mod Rigsraadets Medlemmer saa fornærmeligt og farligt Skridt, som at understøtte Kjøbenhavnernes truende Opløb, dersom han endnu havde havt noget Haab om et gunstigt Svar. Vi følge derfor hellere den danske

*) Reimar Kock, anf. St. S. 423 (524).

Historieskriver*), som siger, at Svaret lød saaledes: Lybekkerne saae, at Danmarks Rige var uden Konge, der dog var nødvendig, om man skulde indgaae et Forbund; Rigsraadet kunde hverken binde Hænderne paa den tilkommende Herre eller forpligte ham uden hans eget Samtykke. Traktaten af 2den Mai 1532, som de beraabte dem paa, var aldrig bleven fuldbyrdet, og havde det endog været besluttet, at den skulde fuldbyrdes, saa kunde Kong Frederiks Villie ikke binde hans Eftermand. Det var overhovedet ubilligt, at indskrænke den almindelige Handelsfrihed; og Sagen vedkom ikke Nederlandene alene, men ogsaa andre Vesterlande, saasom Frankerig, England og Skotland, med hvem Danmark stod i Forbund, som ikke tillod at paalægge deres Handel nogen Indskrænkning. Rigsraadet kunde desuden ikke andet end ønske Fjendskabet med det burgundiske Hof endt, hvorfor det ogsaa havde udnævnt Gesandter til at underhandle med Dronning-Regentinden Maria om Fred; men at antaste Hollænderne fjendtligt her, medens man til samme Tid drev Fredsunderhandlinger hist, lod sig ikke forene med dansk Ærlighed. Lybekkerne maatte lade sig nøie hermed, indtil en Konge var valgt; da vilde et billigt Forbund ikke blive dem negtet.

Hvad Wullenwever tænkte om dette Svar, er ikke svært at forestille sig. Dets Følger viste sig snart.

Men nu, da Rigsraadet engang havde rakt Melchior Rantzau Haanden, kunde det ikke mere vende om igjen. Han gik selv med til Nederlandene som Hertug Christians Gesandt, og her bragte han snart til Fuldendelse, hvad han havde begyndt i Foraaret. Allerede den 9de Septbr. 1533 sluttedes i Gent to Freds- og Forbundstraktater imellem Regentinden i Keiserens Navn paa den ene, Danmark og

*) Cragii Annales S. 14.

Norges Riger samt Hertug Christian af Slesvig og Holsten paa den anden Side.*) Hovedpunkterne i Traktaten mellem Dronningen og Rigsraadet ere følgende:

Kommer Danmark og Norge i Krig med Sverrig eller Lybek og deres Forbundne, da skal Dronningen som Regentinde i de keiserlige Nederlande paa egen Fare og Omkostning gjøre Rigerne Bistand med sex Skibe paa mindst 150 Læster hvert, udrustede og provianterede til Krig, og hvert, foruden Søfolkene, forsynet med en Besætning af 200 Soldater, der om fornødent gjøres skulle tjene tillands saavel som tilvands, saa længe Krigen varer.

Kommer i Fremtiden Nederlandene i Krig med Sverrig eller Lybek og deres Forbundne, eller med nogen af de andre fem vendiske Stæder, skulle Danmark og Norge staae dem bi paa egen Fare og Bekostning med fire ligesaa store og ligesaa fuldstændigt rustede og bemandede Skibe; dog saaledes, at de ikke skulle være forpligtede til at hjælpe dem i den nærværende Krig imod Lybekkerne, ligesaa lidt som de maae hjælpe disse enten middelbart eller umiddelbart imod Nederlandene. Men saa længe denne Krig varer, skulle de dog indrømme baade Nederlandenes Krigsmagt og deres Indbyggere fri Passage tillands og tilvands i og igjennem disse Riger, samt forsyne dem med Levnetsmidler for Betaling; overalt skulle de bevise dem al Gunst og Venskab.

Dersom Sverrig eller Hamborg forbinder sig, eller allerede har forbundet sig, med Lybekkerne i denne nærværende

*) Fordrag imellem Danmark og Nederlandene, sluttet i Gent den 9de September 1533 af Statholderinden, Dronning Maria, og det danske Rigsraads Sendebud, Otto Krumpen og Wolff Uttenhoff; ratificeret af Keiser Karl den Femte i Monzon den 28de November 1533; i Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid, Nr. 8, S. 10 ff.

Krig med Nederlandene, skulle Danmark og Norge dog ikke være forpligtede til at yde disse Bistand imod Sverrig og Hamborg før næste Paaske, men skulle i saa Fald søge at formaae de nævnte Magter til at forlade Lybekkernes Parti. Ville de ikke det, da skulle Danmark og Norge strax efter Paaske yde Nederlandene den traktatmæssige Hjælp imod Sverrig og Hamborg.

Ender Regentinden denne nærværende Krig ved en Fred med Lybek, skal hun indbefatte Danmark, Norge, Slesvig og Holsten i Freden. Er det muligt, skal hun forinden opfordre bemeldte Riger og Hertugdømmer til at sende Fuldmægtige til Fredsunderhandlingerne, om de ville.

Undersaatterne paa begge Sider kunne uhindret reise i og igjennem begge de contraherende Magters Lande og Vande, dog at de betale de gamle Told- og andre Afgifter.

Begge Parter forpligte sig til at holde deres Veie tillands og tilvands frie og sikkre.

Dersom i denne nærværende Krig imellem Lybek og Nederlandene disses Krigsmagt foraarsager Danske, Norske, Slesvigere eller Holstenere nogen Skade, skal den lovligen bevises og da erstattes af den nederlandske Regering. Vinder Regentindens Krigsmagt Bornholm med Hammershuus fra Lybekkerne, skal hun strax overlevere det til Danmarks Rige.

Denne Fred og Forbund skal vare i de 30 næstkommende Aar; og hermed skulle alle Fordringer og Klager, som Keiseren i hans Egenskab af Konge af Spanien og Herre over Nederlandene, eller disse hans Lande, maatte have til bemeldte Kongeriger og Hertugdømmer, være døde og tilintetgjorte; det samme skal ogsaa være Tilfældet med alle Fordringer, som bemeldte Riger, Hertug og Hertugdømmer formene at have til Keiseren og hans ovennævnte Lande og Undersaatter, af hvad Aarsag de end reise sig.

Traktaten skal ratificeres af Keiseren som Konge af Spanien og Herre over Nederladene, og af Danmarks Riges Raad og Stænder, inden Kyndelmisse i næste Aar; Rigsraadet skal desuden udvirke hos den Konge, der bliver valgt, at han efter sin Kroning skal ratificere den paany.

Traktaten mellem Hertug Christian og Regentinden *) indeholder deels de samme Bestemmelser om Fred og Venskab, om Afkald paa gjensidige Fordringer, om uhindret Reise i og igjennem hinandens Lande, Veienes Sikkerhed tillands og tilvands, Fritagelse for Hertugen fra at tjene imod Lybekkerne i denne nærværende Krig, men Forpligtelse til at lade Regentindens Krigsmagt passere igjennem hans Lande og Vande imod Skadeserstatning, ligesom Keiseren ogsaa forpligtes til at indbefatte Hertugen, hans Brødre og Lande i den Fredstraktat, han maatte slutte med Lybekkerne, og at kalde hans Sendebud til Fredsunderhandlingerne, om muligt er. Deels hedder det, at Keiseren som Konge af Spanien og Herre af Nederlandene skal give Hertug Christian en Pension af 6000 Carolusgylden aarlig i ti Aar, regnet fra den Dag, da denne Traktat bliver beseglet; og saa længe Hertugen nyder denne Pension, saa, hvornaar Keiseren agter at bruge ham eller hans Vasaller og Undersaatter i Krigen, skulle de være pligtige at tjene ham, dog paa Keiserens Bekostning. Imidlertid undtages Churfyrsten af Sachsen, Hertug Ernst af Lüneborg, Høimesteren af Preussen, Landgreven af Hessen, Hertug Philip af Grubenhagen, Grev Wolf af Anhalt samt Albert og Gebhard, Grever af Mansfeld, med hvilke Fyrster Hertug Christian allerede staaer i Forbund, som endnu vedvarer i omtrent syv Aar. Naar den Tid er udløben, skal Hertug Christian ogsaa være forpligtet til at

*) Aktstykker til Grevefeiden Nr. 9, S. 16 ff.

tjene imod dem som imod Andre. Dersom nogen af de nævnte Fyrster imidlertid angriber Keiseren eller hans Lande og Undersaatter, maae Hertug Christian, hans Brødre og Undersaatter hverken middelbart eller umiddelbart gjøre dem Bistand; og om Keiseren angriber dem eller nogen af dem, og Hertug Christian da kommer dem til Hjælp imod Keiseren, saa skal Pensionen ikke udbetales ham saa længe. Nye Forbund med Fyrster, Lande eller Stæder, der paa nogen Maade kunde være Keiseren, hans Lande og Undersaatter skadelige, maa Hertugen ikke slutte, saalænge denne Traktat staaer ved Magt; og samme Forpligtelse paatager Keiseren sig imod Hertugen. Bliver denne valgt til Konge af Danmark og da ikke længer ønsker at nyde Pensionen, skal det staae i hans Magt, at overføre den for den endnu tilbagestaaende Tid paa en af sine Brødre, imod at denne paatager sig de tilsvarende Forpligtelser. Og skulde Keiseren eller Hertugen døe, skulle deres Arvinger dog være bundne ved Traktaten, der skal ratificeres fra begge Sider inden samme Tid som den danske Traktat.

Begge Traktater bleve ratificerede længe inden den fastsatte Frist. Hertug Christian, som i den Bestemmelse, at Subsidieaaret skulde regnes fra Ratificationsdagen, maatte finde en kraftig Tilskyndelse til at undgaae al Opsættelse, fuldbyrdede Akten paa Gottorp den 29de September 1533*), saa at den gjerne kan have været i Keiserens Hænder den 28de November s. A., da han i den aragoniske By Monzon meddelte sin Bekræftelse. Med det danske Rigsraads Ratification maatte det naturligviis gaae en Deel langsommere

*) Afskrift af Hertugens Ratification, dat. Gottorp Michaelis (29de September) 1533, samt den nederlandske Regerings Ordre til den keiserlige "Ontfanger generael", at udbetale Hertugens aarlige Pension, Aaret regnet fra 29de September, Original paa Pergament med det keiserlige Segl, findes i det kgl. danske Geheimearchiv.

end med Hertugens, da Raadets Medlemmer først skulde indkaldes, naar Traktaten kom den danske Cantsler i Hænde. Herredagen er ogsaa først samlet i November 1533, denne Gang i Odense, hvor da Rigets hele politiske System skulde bestemmes. Gentertraktatens Ratification kunde ingen Vanskelighed volde; den var saa fordelagtig for Danmark, at det eneste Offer, Riget bragte, — om det ellers kan kaldes et Offer — var at ombytte Forbindelsen med Lybek for et Forbund med Nederlandene; thi at det lod alt Krav til Nederlandene falde, var ikke nogen virkelig Opoffrelse, da Underhandlingerne i Kong Frederiks Tid tilstrækkeligen havde viist Umuligheden af at drive det igjennem uden Krig. Men langt betænkeligere var Fuldbyrdelsen af Unionen med Hertugdømmerne, som nu ikke længer kunde undgaaes, efterat man ved Gentertraktaten havde brudt Forbindelsen med Lybek. Thi at henstille det danske Lehn Slesvig som en Eenhed med Holsten, der med lige Ret sluttede et Statsforbund med den suveræne Krone, det maatte dog forekomme de Rigsraader betænkeligt, der strax efter Kong Frederiks Død havde søgt at drage Slesvigs Biskop og Landraader til den danske Herredag som Ledemod af Riget; især da den allerede færdige Unionsakt kun indeholdt et svagt Forbehold af Danmarks Ret. Dog, Rigsraadet var allerede gaaet for vidt til at det nu kunde træde tilbage. Unionsdiplomet af 1ste Juli blev beseglet og dermed bekræftet; i et aabent Brev af 21de November 1533 tilsagde Rigsraadet Hertug Christian og Hertugdømmernes Prælater, Raad, Adel og Indbyggere, at "de Herrer, som de i Fremtiden efter denne Dag udvælge til at styre Danmarks Krone og Rige", skulle samtykke og stadfæste dette Forbundsbrev.*) Den foregaaende Dag havde Raadet allerede

---

*) Danmarks Rigsraads Forpligtelse, dat. Odense Vor Frue Dag

udnævnt Biskopperne Ove Bilde og Knud Gyldenstjerne, Ridderne Mogens Gjøe, Ove Lunge og Mogens Bilde, samt Erik Banner, Erik Krummedige og Johan Friis, paa den Sidste nær Medlemmer af Rigets Raad, til at samles i Kolding med Hertugdømmernes Fuldmægtige og der udvexle Unionsdiplomerne.*) — Var det saaledes afgjort, at Danmark skulde vende sig bort fra Lybekkerne til Holstenerne og Nederlænderne, saa stemte det ikke alene overeens med Genterforbundet, men paabødes af Rigets egen høieste Interesse, at drage Sverrig med ind i denne Forbindelse. Og Rigsraadet havde saameget stærkere Opfordring dertil, som det vidste, at Kong Gustav ogsaa havde afslaaet Lybekkernes Fordring om at forbinde sig med dem mod Hollænderne, og at han baade derfor og af andre Grunde allerede stod paa en spændt Fod med dem. Han havde i Sommerens Løb søgt Oplysning om den Politik, Rigsraadet agtede at følge, og tydeligt nok tilkjendegivet sin velvillige Stemning imod Danmark; **) uden Tvivl har Rigsraadet, eller vel snarere Biskoppen af Roskilde som ypperste Cantsler, efter Aftale med de nærmeste Medlemmer af Raadet, i dettes Navn, beredt en Tilnærmelse ved at anmode Kong Gustav om Leide for Gesandter, man agtede at sende ham, hvilken Begjæring Kongen gjerne efterkom, endskjøndt han ikke kunde tilbageholde sin Forundring over, at Dan-

---

Præsentationis (21de November) 1533, i N. Danske Magazin, 2 D. S. 254.

*) Danmarks Rigsraads Fuldmagtsbrev, Odense Vor Frue Aften Præsentationis 1533. N. Danske Mag. II. S. 255.

**) See Kong Gustav Vasas Brev til Kong Frederik den Første, dat. Stokholm Slot, Mandagen efter Philip & Jacob (5te Mai) 1533, i Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 2, S. 2. Samme til det danske Rigsraad sammest. Nr. 4, S. 4. Samme til Samme sammesteds Nr. 7, S. 9.

marks Raad, der jo maatte betragte ham som Ven og Forbundsfælle, ansaae et Leide fornødent;*) men havde han kjendt Genterforbundet, vilde han have seet, at Rigsraadet dengang endnu ikke var vis paa, om han ved den endelige Beslutning vilde vende sig til eller fra Lybekkerne, og om det ikke maaskee kom til at optræde fjendtligt imod ham i Forbindelse med Nederlænderne. Skulde Kong Gustav faae Nys om visse Artikler i Gentertraktaten, var det vistnok ingen Skade, at det danske Gesandtskab ved et formeligt Leide var dækket mod Virkningerne af det første Indtryk paa Kongens Sind. Til dette Gesandtskab bleve nu paa Herredagen i Odense udnævnte Hr. Truid Ulfstand til Thorup, Lehnsmand paa Varberg Slot, Niels Lunge til Asserstorp, begge Danmarks Riges Raad, og Sekretæren Axel Juel. Deres Creditiv er udfærdiget i Odense den 25de November 1533.**) Vi skulle paa sit Sted see, hvad disse Gesandter udrettede.

Saasnart Hertug Christian var vis paa det danske Rigsraads Ratification af Unionen imellem Danmark og Hertugdømmerne, sammenkaldte han en forenet slesvigsk og holstensk Landdag i Rendsborg til den 1ste December 1533***); og her beseglede og ratificerede han med Hertugdømmernes Prælater og Raad, samt en Deel af Ridderskabet, den 5te December de to Exemplarer af Unionsakten, der skulde udvexles i Kolding imod de to fra dansk Side.†) Dens Hovedpunkter vare følgende:

---

*) Kong Gustav til det danske Rigsraad, sammesteds Nr. 24, S. 44 ff.

**) Afskrift af Creditivet, dat. Odense St. Catharine virginis Dag (25 November) 1533, i Rigsregistraturet for 1531—1534 i det kongl. Rigsarchiv i Stokholm.

***) Cragii Annales, S. 23.

†) Akten i plattydsk Text, dat. Kopenhagenn, den erstenn dach des

Der skal være et naboeligt Venskab imellem Kongen, Rigsraaderne, Adelen og Indbyggerne i Danmark paa den ene, Hertugen af Slesvig og Holsten med disse Landes Adel og Indbyggere paa den anden Side.

Kommer Tvist og Uenighed imellem Riget og Hertugdømmerne, skal Sagen indstilles for otte af hver Parts Raader. Disse Sexten skulle inden to Maaneder, efterat Klageren har opæsket dem, drage til Kolding, og ikke derfra igjen, førend de have endeligen afgjort Sagen ved Mægling eller Kjendelse. De skulle saalænge være løste fra den Eed, de have gjort deres resp. Herrer. Men førend de dømme, skulle de enes om en Opmand, om de Sexten dele sig lige. Hvad der afgjøres saaledes, eller uden Opmand ved en Fleerhed af tolv Stemmer, skal staae ved Magt uden Appel.

Den ene Part maa ikke huse eller opholde den anden Parts aabenbare Fjender.

Men om nogen Undersaat mener sig forurettet af sin egen Øvrighed og giver sig til den anden Part, dog saa, at han søger Leide og byder sig til Rette, da skal den Part, der søges om Hjælp, underrette den anden Part derom, og begge inden to Maaneder fra Klagens Datum sende hver fire Raader til Kolding, der under de ovenfor beskrevne Former afgive en uappellabel endelig Kjendelse i Sagen, som begge Parter ere pligtige at udføre.

Den ene Part skal staae den anden bi i Nøden, dog saaledes, at den ene skal være villig til at tage Ret af den

---

Monats July Anno nha Christi vnnszers Heren geburt dueszennt viffhundert vnd dre vnndthwynntuch (sic) i Jensen og Hegewisch's Privilegien der schlesw.-holst. Ritterschaft Nr. 114; og i plattydsk og dansk Text, dateret Rendsborg, Fredag efter Andreæ Apost. Dag (5 December) 1533, i den danske Oversættelse af Krags Christian den Tredie, 2den Deel, S. 2 ff.; desuden oftere trykt.

anden, ligesom ogsaa ingen af Parterne maa begynde en Krig uden den anden Parts Raad eller Vidende.

Bliver Kongeriget eller Hertugdømmerne angrebet af Hvemsomhelst for nogen Sags Skyld, hvori den Angrebne kan og vil taale Retten, da skal den ikke Angrebne komme den Anden til Hjælp — Hertugdømmerne Kongeriget med 150, Kongeriget Hertugdømmerne med 300 fuldtrustede Ryttere, der i en Maaned skulle tjene paa dens Bekostning, der sender dem, men senere paa dens, der faaer Hjælpen, om han begjærer deres Tjeneste længer.

Men skeer Angrebet med meget stor Magt, saa at en overhængende Fare truer den Angrebne, skal den Anden ile ham til Hjælp med sin hele Magt, med mindre han selv bliver angreben paa samme Tid, saa at Fjenden ogsaa ligger i hans Land.

Da Danmark er stort og adskilt ved Vande og Strømme, saa at det tager Tid at faae dets Magt samlet, skal den ene Provinds ikke vente efter den anden med at sende sin Hjælp til Hertugdømmerne, om Angrebet er saadant, at Riget skal staae disse bi med al sin Magt; men hver Provinds skal uden Ophold indfinde sig med sine Tropper. Er det den sædvanlige, ovenfor angivne indskrænkede Troppestyrke, der forlanges, skal den møde inden sex Uger efter at den er forlangt for Hertugdømmernes Vedkommende af Kongen eller Rigets Marsk, for Kongerigets af Hertugen.

Det skal staae Undersaatterne paa den ene Side frit for, at tage Tjeneste hos den anden Part, dog at den skyldige Lehnstjeneste ikke forsømmes.

Dette Forbund skal staae saalænge Kong Frederiks Blod sidder paa Danmarks Throne, og derefter indtil evig Tid.

Men den Fordring og formeente Ret, som Kronen og Riget Danmark paa den ene Side, Hertugerne af Slesvig og Holsten paa den anden, have eller kunde have til Fyrsten-

dømmet Slesvig, skal med dette Forbund ikke være tabt, ligesaalidt som Forbundet skal ansees krænket ved Paastand paa en saadan Ret, eller ved nogen anden Rettergang.

For at forebygge Stridigheder, navnlig med Hensyn til Sproget, har hver af de contraherende Parter ladet dette Forbund indføre saavel i en dansk som en tydsk Text, saa at der i alt er gjort fire beseglede Breve.

Det var denne Unionsakt, der udvexledes i Kolding; og saaledes havde da det danske Rigsraad kjøbt Slesvigholstenernes Gunst og Bifald ved en middelbar, knap nok af et svagt Forbehold ledsaget Anerkjendelse af Slesvigs Forening med Holsten som et Hele, der kunde slutte Forbund med Riget som Lige med Lige. Det var ikke mere end billig Gjengjæld, om Holstenerne nu i Kolding, som man ikke uden Grund har formodet,*) lovede Rigsraadet nu ogsaa at holde Fangen paa Sønderborg ret fast; sandsynligviis fra denne Tid begyndte hans strengere Indespærring.

Og nu kunde Hertug Christian roligen imødesee Kongevalget til St. Hansdag 1534. Hans og Melchior Rantzaus Politik havde vundet saa fuldstændig en Seier og faaet saa afgjort Overhaand over det danske Rigsraads, at Hertugen ikke stod Fare for at gaae Glip af Kronen, om han endog fulgte sin priselige Modbydelighed for at gribe den med Magt. Men ganske gik det dog ikke som Holstenerne havde beregnet!

---

*) Bemærkninger om de forskjellige Perioder af Kong Christian den Andens Fangenskab, af J. L. Rohmann, i Tidsskriftet: For Litteratur og Kritik, 1ste Bd., Odense 1843, S. 366 ff.

Sjette Afsnit.

Frugtesløse Forsøg paa at bevæge Hertug Christian til at bemægtige sig Danmarks Krone. Underhandlinger imellem Lybek og Nederlandene i Hamborg. Revolutionære Bevægelser i Lybek. Wullenwevers fuldstændige Overmagt. Forhold til Kong Henrik den Ottende. Forbindelse med Grev Christoffer af Oldenborg. Denne optræder som Forkæmper for den fangne Kong Christian den Anden.

Vi forlode Wullenwever i Kjøbenhavn, da han, engang i den første Halvdeel af Juli 1533, havde modtaget Rigsraadets afvisende Svar. At han blev opbragt over denne uventede Vending i den danske Politik, er let at begribe; men Wullenwever var ikke den Mand, der taalmodigen bar sin Misfornøielse eller roligen fandt sig i det, han fra sit Standpunkt maatte betragte som en Uret imod Lybek. Han nærmede sig to indflydelsesrige Mænd, Ambrosius Bogbinder i Kjøbenhavn og Malmøes første Borgermester Jørgen Kock, begge Tilhængere af den nye Lære, den Sidste desuden en ualmindelig forslagen Mand, der holdt sine Tanker fastere i Dybet af sit Sind, end at Nogen lettelig skulde mærke, hvad han ikke selv vilde meddele.*) Disse Mænd

---

*) Cragii Annales, libr. 1, S. 15. Hvitfeld Christian den Tredie, Bl. D. vers.

delte ganske det evangeliske Parties Fortørnelse over Herredagens Beslutninger saavelsom Borgerstandens Misfornøielse med den Overmagt, Adelen havde tilrevet sig under Frederik den Førstes Regering. De ønskede desuden at see Kjøbenhavn og Malmø optagne i Hanseforbundet*) og derved som frie Communer stillede i et ligesaa uafhængigt Forhold til Konge og Rigsraad som det, hvori saa mange tydske Stæder stode til deres Landsfyrster, en Bestræbelse, der ikke alene fremgik af Tidens mægtige Frihedstanker, men ogsaa havde sin Rod i de danske Kjøbstæders Udviklingshistorie, hvis ældre Retning netop afbrødes ved Grevefeiden og Adelens Seier.

Det feiler ikke, at Wullenwever allerede under sine tidligere Ophold i Kjøbenhavn har lært disse Mænd at kjende; og det er vist, at han endnu under Herredagen 1533 har truffet Aftale navnlig med Jørgen Kock om at træde Rigsraadets Planer hindrende i Veien; men dengang var Hensigten endnu ikke at befrie den fangne Konge; tværtimod besluttede de om muligt at drage Hertug Christian af Holsten ind i deres Politik.**) Med Melchior Rantzau var Hertugens Secretær Frants Trebau kommen til Kjøbenhavn; til ham henvendte de sig nu for at faae Hertugens Tanker at vide og for at byde ham deres Bistand til at komme i Besiddelse af Kronen, hvilket de meente kunde skee uden Blodsudgydelse. Ogsaa gjennem en da tilfældigviis i Kjøbenhavn tilstedeværende fransk Gesandt gjorde de Hertugen samme Tilbud; senere søgte Wullenwever at virke paa ham gjennem Ditmarskens Landskriver Günter.***)

---

*) Interrogatorium Wullenwevers, hos Ranke, deutsche Gesch. im Reformationszeitalter 6, 273.

**) Interrogatorium Wullenwevers, anf. St. 6, 271.

***) Cragii Annales anf. St. S. 16.

De tre Borgermestere stode ikke ene i denne Bestræbelse; ogsaa den paa Herredagen beseirede Deel af Rigsraadet vendte Blikket til Hertug Christian. Mogens Gjøe delte Borgernes Ønsker i Religionssagen; og rimeligviis hænger det Skridt, han nu gjorde, sammen med Borgermesternes; thi Mogens Gyldenstjerne, dengang Lehnsmand paa Malmøhuus, lagde Raad op med Jørgen Kock, og kom da over fra Skaane for med Mogens Gjøe og Erik Banner at forsøge Hertugens Sind. At Christian ønskede at bære Danmarks og Norges Kroner, skjøndt han ikke agtede at modsætte sig Broderens Valg, det havde han selv tilskrevet dem, og især fremhævet Nødvendigheden af, at en Konge valgtes nu. *) Det var altsaa at formode, at Valgets Opsættelse maatte have berørt ham ligesaa ubehageligt, som Rigsraadets Fjendskab imod den nye Lære og haarde Beslutninger imod dens af hans Fader haandhævede Talsmænd. Mogens Gjøe og hans Venner benyttede derfor et Jagtparti til en Sammenkomst med Hertugen. De opfordrede ham ligefrem til at gribe Scepteret, lovede ham deres og deres Tilhængeres Bistand og forsikkrede ham, at Almuen i Byerne og paa Landet vilde stille sig paa hans Side, blot at han vilde vise sig i Jylland med en lille Krigsmagt. Men Hertug Christian, en ægte nordisk Natur, der langsomt sattes i Bevægelse, men da ogsaa med kraftig og udholdende Virksomhed stræbte imod Maalet, hørte tillige til disse samvittighedsfulde Mennesker, som maae vide Retten fuldstændigt paa deres Side for at udfolde deres hele Handlekraft. Det kan jo ogsaa være, at han dengang allerede har stolet paa, at Melchior Rantzaus Politik vilde føre sikkrere, om og langsommere, til samme Maal, og da med Iagttagelse af alle lovlige Former. Han kunde ikke beqvemme sig til at gaae

*) Hvitfeld anf. St.

ind paa det af Mogens Gjøe forebragte Forslag deels af personlig Respekt for den formelle Ret og det, han ansaae for Ærens Bud, deels for at spare Riget de faretruende Uroligheder, der altfor let kunde blive Følgen af et uberettiget Skridt. Med en rigtig Forudfølelse af det, der nu forestod Danmark, skiltes Mogens Gjøe i smertelig Bevægelse fra Hertugen, idet han frasagde sig alt Ansvar for de Ulykker, der kunde ramme Landet, og som han ikke formaade at afvende!*)

Wullenwever havde allerede truffet Aftale med Jørgen Kock om, at Kjøbenhavn og Malmø skulde aabne Havne og Porte for Lybekkerne, naar de kom for at gjennemføre de aftalte Planer. **) For Øieblikket maatte efter Hertugens Vægring disse dog nu stilles i Bero, da Lybek jo allerede havde indviklet sig i en Krig med Hollænderne, der gav tilstrækkelig Anvendelse for alle Stadens Kræfter. Det er ovenfor berettet, at de fem Skibe, Lybekkerne havde udrustet i Foraaret 1533, allerede laae ved Dragør efter et Krydstog mod Hollænderne i Østersøen, da Wullenwever kom til Kjøbenhavn. Her opholdt sig ogsaa de to lybske Raadsherrer, der førte Eskadren, og her kom til dem en Mand, der ofte vil blive nævnt i denne Fortælling, Markus Meyer, som var sendt fra Lybek for at overtage Befalingen over Krigsmagten paa den lille Flaade. Denne Figur gjør Krav paa en nærmere Betragtning. Wullenwever har ingen Historie udenfor sin store politiske Rolle; men Markus Meyer var en Eventyrer, hvis Natur ret fremtræder i hans Levnet og tjener til at forklare Meget af hvad der skete i disse bevægede Aar.

Dengang da de lybske og danske Skibe i April 1532

---

*) Cragii Annales anf. St. S. 21.

**) Cragii Annales anf. St. S. 15.

kom tilbage fra det første Tog til Norge, der havde bragt Undsætning til Aggershuus, fandt de i Kjøbenhavn Kong Frederiks og Stædernes Tropper og andre Tilberedelser samlede til det store Tog, som afgik først i Mai. Lybekkerne trængte til en Fændrik for en Fænnike Landsknegte; blandt Kong Frederiks Knegte fandt de en ved Navn Markus Meyer, en smuk, velvoxen og stærk Mand, der tidligere havde været Ankersmed i Hamborg. Ham udbade de sig af Kong Frederik, og de havde i denne Krig ingen Grund til at fortryde Valget; thi han viste sig som en virksom og aarvaagen Krigsmand, der ikke skyede sin Fjende. Da Kong Christian den Anden var fangen og Krigen i Norden endt, maatte ikke alene Levningen af hans Hær begive sig til Tydskland; men Kongen og Stæderne aftakkede ogsaa en Deel af deres Knegte. Markus Meyer gik til Lybek, og her havde man snart igjen Brug for ham, da Raadet just i Aaret 1532 samlede en Fænnike udsøgte Knegte paa 800 Mand, udrustede og lønnede paa det Bedste, for at sende dem til Keiseren. Det var dengang, da Soliman atter truede Tydskland med sin hele Magt, og da det tydske Rige, især de mægtige Rigsstæder, kappedes om at stille deres Skyts og Knegte saa talrige og vel rustede, som ingensinde før, til den af Pfalzgreve Frederik anførte Rigshær. Markus Meyer blev Anfører for Lybekkernes Fænnike, der vel ikke kom i Kampen, men ved sin Holdning og Udrustning tildrog sig Opmærksomhed. Hans Navn havde nu en god Klang i Lybek; han holdt sig prægtig i Klæder og Levemaade, saa at den tappre og smukke Mand gjorde stor Lykke hos Stadens Damer, hvis Gunst han ingenlunde forsmaaede. Borgermester Goslik Luntes rige Enke, som nylig havde begravet sin anden Mand, og senere blev vanvittig, da Brødrene modsatte sig hendes fjerde Ægteskab, kastede blandt Andre sine Øine paa ham; det var hvad man kalder et meget godt Parti, der bragte ham ikke alene Formue, men de be-

tydeligste Forbindelser i Staden: hvorfor skulde saa let en Fugl som denne Landsknegteoberst betænke sig paa at ægte den giftesyge Fru Borgermesterske? Og nu hjalp Wullenwever og de forordnede Borgere ham til at blive Oberst for alle Stadens hvervede Tropper, medens Frederik van Werder vedblev at være Borgerskabets Anfører. Men hvad Dyd og Gudsfrygt denne Markus Meyer har havt, siger den gamle Præst, der skrev Lybeks Historie og dengang som ung Mand var med paa Flaaden, og hvor meget han brød sig om sin Brud, sees af følgende Fortælling. Fjorten Dage efter Brylluppet, som stod Løverdag før Pintse 1533, kom han til Kjøbenhavn, hvor de mod Hollænderne udrustede Skibe da laae; han begav sig strax til de to lybske Raadsherrer, som vare indlogerede i et borgerligt Huus; men her kunde han ikke være from i et Par Timer: med Trommer og Piber foran, omgiven af sine Drabanter, lod han sig med klingende Spil føre til det skændigste Jomfruhuus i Staden! "Jeg har selv seet det", tilføier Reimar Kock forsikkrende.

Efterat Herredagen havde opløst sig og for det første Intet var at udrette i Kjøbenhavn, gik den lybske Eskadre den 25de Juli under Seil fra Dragør, for i Nordsøen at optage en Deel hollandske Skibe, man havde faaet Underretning om laae i Kanalen. De to Raadsherrer ledede Toget, Markus Meyer var Anfører for Krigsfolkene ombord. Lybekkerne fik dog ikke det rige Bytte, de havde ventet, da Hollænderne søgte ind til Rye i Bugten ved Kamers, en dengang betydelig og meget besøgt engelsk Havn, hvor Kongen af England havde Krigsskibe liggende. Her paa neutral Grund vare Hollænderne i Sikkerhed; men to hollandske Pinker og et spansk Skib, ladede med engelsk Gods, bleve dog den 14de August optagne i engelsk Farvand af Lybekkerne. Desuagtet vovede Markus Meyer Dagen efter at gaae i Land uden Leide, da han havde paataget sig at skaffe

Proviant, hvorpaa Skibene begyndte at lide Mangel. Her drev han et Par Dage omkring i alskens Daarskab, indtil han blev anholdt med sine Ledsagere og nogen Tid efter ført fangen til London. Det var allerede bestemt, at han skulde føres til det dødbringende Tower, da de tydske Kjøbmænd i London toge sig af Sagen og fik den stillet i Bero, indtil nærmere Efterretning indløb fra Lybek. Netop paa den Tid var det, at Kong Henriks langvarige Strid med Rom i Anledning af hans første Ægteskabs Ophævelse var kommen til en afgjørende Krisis. Han havde trods Pavens Modstand ladet sit Ægteskab med Keiser Carls Moster, Catharina af Aragonien, erklære ugyldigt ved en Dom af Erkebiskoppen af Canterbury den 23de Mai 1533, havde ægtet Anna Boleyn, og stod just i Begreb med at søge Understøttelse hos tydske Magter, navnlig Protestanterne og Hansestæderne imod Keiser Carls Fjendskab og de Farer, Roms Bandstraaler kunde berede ham. Dette blev Markus Meyers Frelse; thi Henrik den Ottende greb Leiligheden til at nærme sig det mægtige Lybek. Den fangne Oberst blev ført til Kongen, som fandt Behag i ham. Himlen maa vide, hvad disse to eventyrlige Hoveder have talt om; men saa vel tilfreds var Kongen, at han den 8de November med stor Pragt slog Markus Meyer til Ridder, Staden Lybek til Ære, forærede ham 100 Kroner tilligemed en stor Guldkjæde, og lod ham reise tilbage til Lybek, hvor han kom indridende den 15de Januar 1534 med sin Kjæde om Halsen i Pragt og Herlighed. De 64 Mænd med deres Tilhængere toge hæderligt imod ham. Fra den Tid var han i stor Anseelse i Lybek. *)

---

*) Reimar Kock anf. St. S. 393—399 (494—500). Jfr. Edward Lord Herbert of Cherbury, the life and reign of King Henry the Eigth, London 1683, p. 395 ff. I August 1533 blev M. Meyer fangen,

Medens Markus Meyer var i engelsk Fangenskab, fik man paa den lybske Eskadre Underretning om, at en hollandsk Orlogsflaade paa 22 Skibe var ifærd med at gaae i Søen for at tage Cursen til Øresund. Dette udbredte Skræk paa den lille lybske Eskadre, som nu besluttede at forlade disse farlige Farvande uden at oppebie den tildeels allerede betalte Proviant og at gaae til Elben, for at at forsyne sig fra Hamborg eller Stade. Hamborgerne viste sig imidlertid ikke meget venskabelige imod de betrængte Lybekkere, som fra deres egen Stad og fra det allierede Ditmarsken maatte lade alle Fornødenheder komme tillands, hvilket i Forbindelse med Modvind opholdt dem saa længe, at de maatte overvintre paa Elben.*)

Lybekkernes voldsomme Adfærd havde tvunget Hollænderne til Modstand, ihvor ugjerne de hollandske Stænder saae Handelens rolige Gang forstyrret paany; desuden vilde de heller ikke dennegang føre Krigen som en hollandsk, men forlangte, at Regeringen skulde føre den som en keiserlig, hvorom der underhandledes imellem dem og Regentinden fra April til August 1533. Endelig enedes man om, at Keiseren skulde give 30000 Gylden til Udrustningen og sende Gerhard Merkere, Admiral af Flandern, som Anfører, men Hollænderne iøvrigt bære Omkostningerne og skaffe Skibe, Skyts og Folk tilveie;**) i August gik Flaaden til

---

i September s. A. besluttede den engelske Regering at søge Forbindelse med Hansestæderne i Striden med Paven; see Actenstücke über die Verhandelungen König Heinrich VIII mit Lübeck und Hamburg 1533 flgd., i Zeitschrift des Vereins für hamburgische Geschichte, 3 B. S. 188 ff.

*) Reimar Kock S. 424—425 (525—526).

**) Aert van der Goes, anf. St. til den 27de Marts 1532 (styl. holland., ifølge hvilken Aaret dengang begyndte med Paaske, altsaa 1533), S. 373; 3die og 4de April 1532 (1533) S. 374; 20de

de nordlige Farvande, hvor den lagde sig ved Elfsborg og underhandlede med den svenske Regering, for at holde sig en Havn aaben i Sverrig.*) Endnu var jo Genterforbundet med Danmark ikke sluttet; men i denne Tingenes Stilling maa man udentvivl søge en af Grundene til, at det i det Hele blev saa gunstigt for Rigsraadet og Hertug Christian. Meget snart skulde Virkningerne af dette Forbund vise sig; thi uagtet Danmark ikke var pligtigt at yde Nederlænderne Bistand med Krigsmagt i den nærværende Krig, satte dog dets Forpligtelse til at tilstede uhindret Passage paa de danske Strømme den nederlandske Flaade istand til at gaae ind i Sundet og Østersøen, hvor den ved Landskrone og Falsterbo tilføiede Lybekkerne stor Skade. Men disse vare ikke ledige; hurtigt udrustedes en Flaade paa 16 Skibe, der sendtes til Sundet imod Hollænderne, som dog allerede vare paa Tilbagereisen; de lybske Anførere havde ikke Beslutsomhed nok til at forfølge dem ud i Nordsøen.**) Ganske skadesløs slap dog Flaaden ikke hjem, da en Storm overfaldt den under Norge. To Førselsskibe gik under, et Krigsskib maatte søge Havn og overvintre i Göthaelven, de øvrige kom med 30 Handelsskibe fra Østersøen til Holland i Slutningen af November.***)

April 1533, S. 383; 24—25de April, S. 387; 30te April, S. 390; 5—15de Mai, S. 392; 29de Mai, S. 398; 13de Juli, S. 401 ff.; 27de Juli, S. 405; 2den August, S. 408; 10de August, S. 413 ff.

*) Kong Gustavs Brev til Søren Kiil paa Elfsborg, dat. Kalmar, tempore Laurentii (10de August) 1533; i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 6, S. 7.

**) Reimar Kock S. 426 (527).

***) Corn. Dup. Scepperi literæ ad Joannem Dantiscum, Episcop. Culmenssem i Westphalens Monumenta inedita Rer. Germanic. præcipue Cimbricarum et Megapolenssium Tom. III. Lipsiæ 1743, col. 421—448; see det sjette Brev, dat. ex Praga die XIII Febr.

Disse Begivenheder havde viist Lybek, at Danmarks Stilling til Nederlandene var bleven en anden end i forrige Aar. At Lybekkerne forfulgte deres Fjender i Østersoen og Sundet, kaldte Kong Frederik og Rigsraadet Vold paa de danske Strømme; men nu gjorde jo Hollænderne netop det Samme i de samme Farvande, uden at man hørte om nogen Modstand eller Indsigelse fra Rigsraadets Side: et paafaldende Resultat af de Underhandlinger, Rigsraadet i Juli sagde Wullenwever at det havde begyndt med det burgundiske Hof. Maaskee har Wullenwever ogsaa paa anden Maade endnu i Efteraaret 1533 faaet Nys om Genterforbundet. Man kaste nu et Blik paa den Stilling, hvori de nye Magthaveres voldsomme Fremgangsmaade og Holstenernes kloge Benyttelse af deres Feil havde bragt Lybek: aaben Krig ikke med Hollænderne alene, men med det burgundiske Hof, og desuden fjendtlig Stilling til Keiseren, deels for Religionssagens Skyld, deels for Omvæltningen i de borgerlige Forhold, men ingen Udsigt til Bistand i denne Sag fra det schmalkaldiske Forbund; Hamborg ikke at lide paa, naar det kom til Krig, Lyneborg neppe heller, de andre vendiske Stæder vistnok Lybek troe, men ikke forbundne med det i denne Strid, som det havde begyndt paa egen Haand. Regner man hertil, at en Krig med Sverrig var i Udbrud, og at ikke alene ingen Bistand, men tværtimod i det mindste hemmeligt Fjendskab var at vente af det danske Rigsraad og Hertugdømmerne, der kjendeligt nok allerede stode i en betænkelig Forbindelse med Nederlandene, saa begriber man, at Tanken om en væsentlig Forandring i Lybeks Politik maatte næsten med Nødvendighed opstaae hos

1534, col. 433. — Kong Gustavs Brev til Søren Kiil, dat. Stokholm 21de og 27de December 1533, i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 16 og 19, S. 32 og 39.

de ledende Mænd. Skulde Lybek da lade Alt fare, hvad det siden Aarhundredets Begyndelse havde stridt for med saa store Opoffrelser? Skulde det uden Kamp opgive sin overlegne Stilling i Norden og Østersøen, og i Tavshed see paa, at de forhadte Medbeilere indtoge den Plads, Lybek ikke længer kunde hævde? Det gjør en Stat ikke ligesaa lidt som en Mand, der endnu føler Blodet 'rulle i sine Aarer. Men mod Hollænderne var i denne Sagernes Stilling Intet at udrette; Lybekkerne maatte sprænge de nordiske Magters Forbindelse med det burgundiske Hof, eller finde sig i at bukke under; thi at det nylig knyttede Baand skulde kunne løses med det Gode, lode den senere Tids Erfaringer ikke haabe. Skulde de da vælge imellem Sverrig og Danmark som det, der først skulde angribes, saa vidste Wullenwever kun altfor vel, at det danske Rigsraad ingenlunde var en Modstander som Gustav Vasa, og at et stort Parti i Danmark selv var Prælater og Adel saa fjendsk, at det lettelig kunde bringes i Vaaben imod dem. Holstenerne havde skræmmet Rigsraadet til at kaste sig i deres Arme ved at vise det Kong Christian den Anden som fri med Hævnens Sværd i den blodige Haand: hvad laa da Wullenwever nærmere, end at drage Almuen til sig ved Haabet om at see Adelsfjenden, Borgerens og Bondens Ven, igjen paa Danmarks Throne! Traadte Lybek nu op som Christian den Andens Forsvarer, det samme Lybek, som havde revet Nordens tre Kroner af hans Hoved og meer end nogen Anden raadet til at bryde Tro og Love imod ham, for at see ham i sikker Forvaring inden Sønderborgs Mure, saa var dette vistnok en meget paafaldende Forandring; men den kunde ikke forekomme Wullenwever mere paafaldende, end at Kong Gustav betalte den Krone, Lybek pralede af at have sat paa hans Hoved, med at bryde alle Løfter, eller at det danske Rigsraad og Kong Frederik den Förstes Søn rakte Hollænderne Haanden og lode Lybek i Stikken for at aabne

Havne og Strømme for dets Fjender. Stillede Lybek Christian den Andens Sag foran, kunde det ogsaa haabe Bistand af tydske Fyrster, som stode paa hans Side: Albrecht af Meklenborg, gift med hans Søsterdatter, var i mange Aar og paa mange Møder optraadt som hans afgjorte Tilhænger; de oldenborgske Grever og Herrerne i Ostfriesland havde Forpligtelser imod ham og yndede ham; Hertugen af Geldern var ham god; det burgundiske Hof kunde det umuligt være imod, at Keiserens og Regentindens Svoger blev befriet; og fra England gav Markus Meyers Behandling maaskee Udsigt til Bistand.

Disse Tanker laae i Forholdene. En Mand som Wullenwever kunde ikke undgaae dem. Personlig Misstemning over at see just sine egne Planer og Bestræbelser strande maatte bane dem Veien til hans Hjerte.

Paa hvilken Tid Planen til en Frontforandring i Lybeks Politik er lagt, kan ikke med Bestemthed siges; men allerede inden Udgangen af Aaret 1533 maa der imellem de ledende Mænd have været Tale i det mindste om dens Hovedtanke; thi under 24de December tilskriver Hertuginde Anna af Meklenborg sin Moder, Churfyrstinden af Brandenborg, blandt andre Efterretninger om hendes Broder, den fangne Konge Christian, at Lybekkerne skulle have i Sinde at tage ham ud af Fængslet med Magt, føre ham til Lybek, der træffe en Overeenskomst med ham og derpaa med Magt gjenindsætte ham i hans Riger og Lande, — Alt fordi de Danske og Holstenerne have sluttet Forbund med Keiseren mod Lybekkerne. *) Dette stemmer saa vel med hvad der snart viste sig at være rigtigt, og Hertug Albrecht var saa nøie indviet i alle Christian den Andens Anliggender, at det

*) Hertuginde Annas Brev til Churfyrstinde Elisabeth, dat. Christabend 1533, i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 18, S. 37.

ikke kan antages støttet alene til et endnu dengang ugrundet Rygte, men snarere er underhaanden meddelt den Fyrste, Lederne af den lybekske Politik maatte ønske at drage ind i deres Planer. Fra Begyndelsen af det næste Aar findes ogsaa Spor af en Forstaaelse imellem Wullenwever og Hertug Albrecht om en "bevidst Sag", der ikke kan være nogen anden, end Planen til den fangne Konges Befrielse.*)

Man skulde troe, at naar Wullenwever og hans Nærmeste bare paa saadanne Tanker, maatte de ønske en Fred med Hollænderne og det burgundiske Hof, for ikke at have altfor mange Fjender til en og samme Tid; og dog synes det, at han ikke har været meget tilbøielig til at nærme sig de forhadte Medbeilere. Hamborgerne stræbte nu som hele denne Tid at jævne alle Stridigheder, der forstyrrede Handelens rolige Gang; dets Regering vendte sig sidst i Aaret 1533 til det burgundiske Hof med Tilbud om Mægling, idet den erklærede, at Lybekkerne virkelig vare tilbøielige til Fred. Som Følge heraf lod Dronning Maria sig allerede den 6te Januar 1534 give en Betænkning om dette Tilbud af en unavngiven Mand, maaskee Stephan Hopfensteiner, der engang havde staaet i nært Forhold til Kong Christian den Anden, nu havde sin Bolig i Buxtehude og jævnligt brugtes af den keiserlige Regering i de nordiske, navnlig de lybske Anliggender.**) Og engang i Februar afsendtes et anseeligt Gesandtskab fra Brüssel, bestaaende af Don Jørgen af Østerrig, Biskop af Brixen, Maximilian Transsylvanus og de fra Kjøbenhavnermødet bekjendte Mænd,

---

*) Wullenwevers Brev til Hertug Albrecht af Meklenborg, dat. Lybek Søndag efter Felicis Episc. (18de Januar?) 1533; i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 25, S. 45.

**) Altmeyer, hist. des rélations etc. S. 263. Den 6te Januar 1533 er ifølge den hollandske Cancellistiil 1534.

Gerard Mülart og Cornelius Bennink. Af deres Instruction seer man, at de skulde forlange 200,000 Gylden i Krigsomkostninger og en ligesaa stor Sum i Skadeserstatning til Private, men ikke indvillige i nogensomhelst Indskrænkning af Seiladsen og Handelen gjennem Sund og Belt. Indvendte Lybekkerne, at paa denne Maade maatte Lybek gaae tilgrunde, skulde Gesandterne ikke skye at iskænke dem den bittre Skaal, men foreholde dem, at det ikke er Nyt, at en rig og mægtig Stad daler imod sin Undergang og taber sin Handel; thi dette er Forsynets Villie. Saaledes var jo Visby paa Gulland engang den vigtigste Handelsstad i Østersøen, men nu ligger den i Ruiner; saaledes er det gaaet flere rige og mægtige Stæder, der nu ere fattige og ødelagte, medens Smaastæder have hævet sig, hvilket Alt er Guds Villie, som derved vil vise, at paa denne Jord er intet Fast, hvorpaa man med Sikkerhed kan forlade sig! Men vilde Lybekkerne beqvemme sig til Fred paa de angivne Betingelser, saa vilde Regentinden paa sin Side udvirke, at Keiseren standsede den Proces, der allerede var igang imod Staden for Rigskammerretten. See Gesandterne imidlertid, at Lybekkerne ville slutte Fred, naar Skadeserstatningen opgives fra begge Sider, skulle de gaae ind derpaa, om Hamborg, Lyneborg og andre Hansestæder borge for Lybekkerne. Kan ingen Fred sluttes, men Modstanderen foreslaaer en Stilstand paa flere Aar for imidlertid at underhandle nærmere om de gjensidige Fordringer, bemyndiges Gesandterne til at antage dette. Men hvadenten det kommer til Fred eller til Stilstand, skulle Gesandterne ifølge de nylig sluttede Gentertraktater medoptage Danmark og Holsten i Overeenskomsten; ligeledes Kongen af Sverrig, med hvem Regentinden stod i Underhandling, om han ønskede det.*)

*) Lanz, Staatspapiere zur Gesch. des Kaiser Karl V. Nr. xxix, S. 135 ff.

Ved samme Tid som Gesandterne afsendtes, tilskrev Regentinden Hertug Christian, det danske Rigsraad og Kongen af Sverrig om at lade møde paa Forsamlingen i Hamborg. Brevene sendtes til Hertugen, fra hvem den danske Cantsler Joachim Rønnow den 21de Februar 1534 modtog det til Rigsraadet og det til Kongen af Sverrig, hvilket sidste han strax befordrede videre; men saa fuldstændig lammet var Danmarks Regering nu, at Rønnow ansaae det umuligt at faae en Herredag samlet tidsnok til at give Gesandterne Forholdsregler. Der mødte altsaa Ingen paa Danmarks Vegne; og da de nederlandske Gesandter den 27de Februar ankom til Hamborg, forefandt de ikke engang Nogen, til hvem de kunde afgive den af Keiseren bekræftede Gentertraktat, som de medbragte. Endnu mindre kunde naturligviis nogen svensk Gesandt møde; men vel havde Hertug Christian ladet sine Sendebud indfinde sig. *)

Lybekkerne synes ikke at have været enige indbyrdes om det Ønskelige i en Fred med Nederlænderne; og der er i deres Optræden paa dette Hamborgermøde en Forskjel paa de Gamle og de Nye, som tydeligt viser, at Partikampen endnu ikke var til Ende. Allerede det er paafaldende, at af de fire Raadsherrer, som den 26de Februar 1534 droge til Hamborg, vare de to valgte blandt de Gamle, de to blandt de Nye; og den samme Tvedeling antydedes endog i deres ydre Optræden. Joachim Gerken og Anton van Stiten droge ganske ærbart paa gammel Viis ind i Hamborg i en lukket Vogn; Jørgen Wullenwever og Hans van Elpen, ledsagede af Hr. Markus Meyer med sin store Ridderkjæde om Halsen og Frederik v. Werder i Spidsen for 60 harniskklædte Stadstjenere, rede ind i Staden med blæsende Trom-

*) Joac. Rønnows Brev til Hr. Anders Bilde, dat. Bistrup 13 Marts 1534, med Bilag, i Aktst. til Grevef. Nr. 31, S. 52 ff.

peter, til nogen Forargelse for Raadet i Hamborg. Tillige indfandt sig Borgermestere fra Lyneborg, Danzig, Stralsund, Rostok og Wismar. Ved disse Underhandlinger, der aabnedes den 2den Marts 1534, førte nu Wullenwever et saa heftigt Sprog og gjorde saa store Fordringer, at hans Adfærd paadrog sig de andre Hanseaters Misbilligelse og giver god Grund til at betvivle hans Tilbøielighed til Fred med Hollænderne;*) ja midt under Forhandlingerne gjorde han et Skridt, der seer ud som om det var hans Agt at faae dem ganske forstyrrede. Den 13de Marts stege Wullenwever og Meyer tilhest og rede fra Hamborg over Oldeslo til Lybek; thi, siger en samtidig Beretning, Hr. Jørgen havde lovet Borgerne, at han Intet vilde handle uden deres Villie. Denne paafaldende Reise midt under Forhandlingerne i Hamborg bragte imidlertid Modpartiet til at studse. Det maatte jo frygte betænkelige Planer bag en saadan Adfærd. Af hans to Medgesandter af de Gamles Parti red den ene, Anton v. Stiten, strax til Lybek og naaede Staden før de Andre, da han valgte den nærmere Vei. I Lybek kom Alt i Bevægelse; en Deel anseelige Borgere blandt Rentenerere og Kjøbmænd vilde benytte Leiligheden til at styrte Wullen-

*) Chronica der fürnemsten Geschichte und Händel der keyserlichen Stadt Lübeck, durch Hermannum Bonnum, s. l. 1634, Bl. K. ij ff. Reimar Kock S. 435 (536). Stralsunds Borgermester, Hr. Nicolaus Smiterlow, sagde til Wullenwever: "Herr Jörgen, ich bin bei vielen Handlungen gewesen, aber nie gesehen, das man so midt Sachen, als Ihr thut, vorfaren; Ir werdet midt dem Kopffe an die Maur lauffen, das ir auf den Hindern werdet sitzen gehen." Anekdoten dateres vel fra Juni 1534, men hele Sammenhængen viser, at der menes dette Fredsmøde mellem Lybekkerne og Nederlænderne i Hamborg, Febr.—Marts 1534; Bartholomæi Sastrowen Herkommen, Geburt etc., herausgeg. von G. C. F. Mohnike, Greifswalde 1823, 1ster Th., 3 B., 2 Cap, S. 118.

wever; de traadte for Raadet og fremstillede hans Bortreise fra Hamborg som en Fornærmelse ei alene imod de andre Herrer ved Mødet, men imod Staden Lybek selv; de vilde vide Grunden til Wullenwevers Skridt, der stred imod Ære og gammel Skik, samt hvad der var udrettet paa Mødet; thi skulde de give Penge til, vilde de ogsaa vide Besked om Sagen. I Byen hed det endog, at disse Borgere havde forlangt Wullenwever fængslet. Men hans Parti var ikke mindre virksomt og langt talrigere. Og hvad der end har været Wullenwevers Hensigt med Reisen, saa benyttede han den derved fremkaldte Gjæring til ganske at forskaffe sit Parti Overmagten. Et stort Antal Borgere samledes i Mariakirken; Wullenwever besteg Prædikestolen og gjorde "en meget bitter Prædiken"; næste Dag mødte Borgerne atter efter hans Opfordring, og nu gjentog han sine heftige Klager over sine Modstandere. Følgen var, at de Fireogtreds med deres Tilhængere traadte for Raadet og forlangte sex af de fornemste Borgere, over hvem Wullenwever især havde beklaget sig, opkaldte paa Raadhuset; men disse vare advarede itide og gaaede afveien for Uveiret. De følgende Dage havde Wullenwever Borgerne flere Gange samlede; endelig førte denne Gjæring til et afgjørende Skridt imod de Gamles Parti i Raadet. Af de forordnede Borgere opstilledes den Paastand, at Henrik Løves Grundbestemmelser for Raadet vare at forstaae om en Omvexling af Raadets Medlemmer saaledes, at hvert Aar skulde de, der havde siddet i to Aar, træde tilbage i eet Aar. Nyere Historieskrivere sige, at denne Fortolkning allerede var gjort gjældende i det foregaaende Aar og da benyttet til at foranledige nye Valg som til ledige Pladser, nemlig Valgene den 21de Februar og 8de Marts 1533. Men almindelig bekjendt var Bestemmelsen allerede siden 1531 (s. S. 20), og benyttet blev den i det mindste ikke 1533; thi dengang bleve de ældre Raadsherrer jo ikke fjernede fra Raadet, da det

dog er utænkeligt, at Bevægelsesmændene skulde have havt Magt nok til at skaffe deres Fortolkning Gyldighed og i Kraft af den at faae otte nye Medlemmer af Raadet valgte og virkeligen satte i Raadsstolen, men dog have manglet enten Villien eller Styrken til at faae de Gamle, hvis Sæder hine skulde indtage, bortfjernede. Desuden var et saadant Skridt dengang aldeles ikke fornødent til at skaffe Plads for de Nye; thi der var, som vi have seet, allerede ledige Pladser nok, naar det engang var afgjort, at Raadet skulde have 24 Medlemmer. Vi følge derfor hellere ældre Beretninger,*) som henlægge denne Forandring med Raadet til Foraaret 1534, og gjøre tillige opmærksom paa, at Juristen Dr. Johan Oldendorp, Wullenwevers Ven, hvis Hjælp Bevægelsesmændene siges at have brugt allerede i det foregaaende Aar til at faae Krigen med Hollænderne besluttet, skjøndt han da endnu stod i Rostoks Tjeneste, nu var af Raadet kaldt til Lybek og der ansat som Stadens Syndicus.**) Det ligner aldeles en øvet Lovkyndig, at benytte de gamle Pergamenter til at omstøde hvad Forholdenes naturlige Udvikling havde medført. Følgen af dette revolutionære Skridt var da, at Løverdag efter Paaske, den 11te April 1534, maatte Syv af de Gamle forlade Raadet, nemlig Borgermester Joachim Gerken, Raadmændene Henrik Kerkring, Nicolaus Bardewyck, Antonius van Stiten, Cort Wibbekinck, Johan Stolterfoth og Herman Schütte. Man skulde troe, at otte Medlemmer maatte være udtraadte; men formodentlig er man gaaet ud fra den Anskuelse, at Totrediedele af Raadets hele Antal, altsaa 16 Raadsherrer, altid burde være i

*) Herm. Bonnus anf. St.; jfr. Hans Regkmanns Krønike S. 173.

**) J. Wullenwever til Hertug Albrecht af Meklenborg, Lybek Søndag efter Felix 1534; Raadets Brev til Samme, St. Valentinsdag, i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 25 og 26, S. 45 ff.

Virksomhed; thi virkelig bleve saa mange tilbage. De tolv Nye fik saaledes fuldkommen Overhaand, og Wullenwever, der tillige som Partifører støttede sig til sine gamle Medkæmpere og Tilhængere, de forordnede Borgere og de Hundrede, kunde nu troe at staae fast nok i Lybek selv, i Raadet og hos Borgerskabet, til at han, understøttet af den raadsnilde Dr. Oldendorp og den tappre, høitanseete Markus Meyer, turde vove at styrte sig og Lybek ind i vidtudseende Foretagender.

Har det været Wullenwevers Hensigt at sprænge Forsamlingen i Hamborg uden at nogen Fred med Nederlandene sluttedes, saa bliver hans Adfærd vanskelig at forklare, med mindre man tager Hensyn til Markus Meyers Tilbagekomst fra England og de Forhandlinger imellem Henrik den Ottende og de nye Ledere af Lybeks Politik, der knyttede sig til Meyers engelske Fangenskab og Ridderværdighed. Hvad der har bevæget Kong Henrik til at vise den lybske Eventyrer saa høi Gunst, er vel ikke bekjendt; men man kan dog formode, at det, som ovenfor antydet, især har været hans Ønske om at nærme sig Lybekkerne og de andre Hansestæder i den for ham saa farlige Strid med Rom og Keiseren; imidlertid har man ogsaa sagt, at Markus Meyer har i Samtalen med Kongen viist denne en Udsigt til at vinde Danmarks og Norges Kroner; men Ingen veed nogenlunde sikkert, hvad der er talt om. Vist er det derimod, at strax efter Markus Meyers Tilbagekomst, dengang han fandt Wullenwever ifærd med Planer og Forberedelser til en dansk Krig, er der fra Lybek, og da ganske vist af Markus Meyer efter Aftale med Wullenwever, gjort Kong Henrik Forslag om Danmark. Der findes endnu et Uddrag af de Lybskes Forslag, rimeligviis sammendraget af den engelske Statssecretær Thomas Cromwell, for at forelægges Kong Henrik. Vil Kongen, hedder det deri, vove at udlægge saa stor en Sum Penge, som Lybekkerne forlange for at

kunne undertvinge Danmarks Rige, saa ville Lybekkerne tilbagebetale af Danmarks Indkomster det Dobbelte i det første Aar efter Rigets Erobring. Afslaaer Kongen at indlade sig paa dette Foretagende, vil en Fyrste i Tydskland vove det og blive Kongen skatskyldig, dersom denne vil staae ham bi til at erholde den danske Krone. *) Dette Forslag maa være afsendt strax efter Markus Meyers Hjemkomst, og endnu inden Hamborgermødet svarede Kongen i et Brev, hvis endnu tilværende Udkast vel er udateret, men som ifølge indre Kjendemærker med Sikkerhed vides at være skrevet til Markus Meyer inden den 26de Februar 1534. Da Kong Henriks Forhold til Lederne i Lybek og til den danske Krig er af megen Vigtighed ikke alene paa dette Punkt, i Marts og April 1534, men i hele Grevens Feide, maa dette mærkelige Brev her finde en Plads. Kongen begynder med de mest levende Forsikkringer om sin Velvillie: aldrig har hans Naade været tildeelt nogen værdigere Skabning paa den hele Jord; og efterat have læst Brevene til ham og til Cromwell, har han ret levende erkjendt Brevskriverens Hengivenhed og hans Iver for at fremme Kongens og hans Riges Vel, hvorfor Kongen i de varmeste Udtryk bevidner ham sin Taknemlighed og lover at vise den i Gjerningen. "Hvad det angaaer", vedbliver han, "som I har skrevet om Danmarks Rige, og hvor let det lader sig udføre, samt om Adelens, navnlig en vis stor Mands og overhovedet det hele Folks Hengivenhed og Kjærlighed til os, ligesom ogsaa hvad der angaaer Eders Modstanderes**) Svig

*) C. F. Wurm, Die politischen Beziehungen Heinrichs VIII zu Marcus Meyer und Jürgen Wullenwefer. Hamburg 1852, S. 17 ff., efter en Opsats i den cottonske Samling i det brittiske Museum, Nero B. III, Nr. 54.

**) Nemlig Burgundernes.

og Rænker, og hvorledes de kunne forekommes eller undertrykkes, inden de gaae for vidt: — det ansee vi for Beviis paa Eders rigtige Blik og store Klogskab. Tvivler ikke paa, at det er aabenbart for hele Verden, hvorledes Eders Modstandere deels for deres egen Sikkerheds Skyld, deels af Herskesyge og Begjærlighed efter at udvide deres Grændser, ønske at undertvinge bemeldte Kongerige, som nu er i en vaklende Stilling, for derpaa at bringe alle Nabolande under Aaget." — "Heller ikke synes det Møde, som nu skal holdes imellem Eders Stad og Hollænderne med Brabanderne, at have nogen anden Hensigt end at finde Paaskud og Leilighed til at forsone og vinde alle Naboer for deres egen Fordeels Skyld og for at kunne skade dette ædle Rige; thi dette er efter Vor Mening Hovedsagen i alle deres Forholdsregler. For den almindelige Roligheds Skyld ønske Vi derfor af Hjertet, at I af alle Kræfter og med alle Midler, der staae i Eders Magt, ville arbeide paa at forhindre dette Møde, eller i det mindste paa at opløse det snarest muligt, inden nogen Ting bliver afgjort; thi Vore Modstandere tragte ikke efter andet end lidt efter lidt at drage det stærke og frisindede Lybek i deres Snarer ved skjønne Løfter." — "Hvad fremdeles Danmarks Rige angaaer, og at denne Sags Udførelse, som I skriver, kræver Hurtighed, saa anerkjende Vi baade Viisdommen i Eders Raad og Eders nidkjære Hengivenhed imod Os; men saa gunstig Leiligheden ogsaa er Os, bør Vi dog ikke alene tage Sagens Begyndelse i Betragtning, da denne ofte vender sig ved et pludseligt Omslag. Og da nu ofte store Foretagender, om end begyndte med klogt Overlæg, ikke have havt det forventede Udfald, have Vi taget Sagen under moden Overveielse. En Mand skal ikke ene overveie, hvad han kan vinde, men ogsaa ved hvilke Midler han kan holde og forsvare det Vundne, hvorledes han skal møde uforudseete Hændelser, paa hvilke Venner han kan forlade sig, og hvilke

der ikke ere at stole paa, hvilke Allianeer han bør søge, endelig paa hvilken Grundvold han kan bygge slige Forbindelser fast og varigt. Derfor, at Vi ikke skulle forhaste Os eller styrte Os hovedkulds ind i disse Sager for maaskee siden at angre, at Vi indlode os i Planer, som maae opgives med Vanære, ønske Vi meget, at I vilde mage det saa, at en klog og paalidelig Mand af Eders Stad, der besidder tilstrækkelig Anseelse hos de øvrige formaaende Mænd i samme, hvis Bistand og Samtykke fornemmelig udkræves i denne Sag, — en Mand, der er fuldstændig bekjendt med hele Sagen og alle vedkommende Forhold, bliver sendt til Os, for at Vi med ham kan overlægge Alt til Bedste for begge Parter, som fornødent er i saa vigtigt et Anliggende. Da skal Vi lidt efter lidt tage de Raad og Beslutninger, der vise sig hensigtsmæssige til saa høie Planers sikkre Gjennemførelse, og ikke spare Penge, Anstrengelse og Magt paa de Ting, der kunne tjene til Vor og Vore Venners Ære, Ro og Velfærd, saaledes som Vi udførligere have meddelt Overbringeren af Eders Brev. Sluttelig have Vi som en Erkjendelse af Eders Velvillie og Troskab imod Os anviist Eder en aarlig Pension*) og sikkret Eder den ved Vort aabne Brev og under Vort store Segl, idet Vi stedse ere beredte til, naar Vi see hvorfor, at gjøre meget Mere for Os og Eder. Modtag derfor dette lille Tegn paa Vor Taknemlighed og vedbliv i Eders Tjenstvillighed imod Os som I har begyndt."**)

Dette Brev maatte overtyde Marcus Mejers Venner om Kongens store Velvillie imod ham og de Mænd i Lybek, der sluttede sig til ham; og om Kongen end udtalte sig med varsom Tilbageholdenhed om den danske Sag, saa viste han dog ikke Lybekkerne ganske fra sig, men fremkaldte netop

*) Summen er ikke anført i Udkastet.

**) Afskrift, efter Udkastet i det cottonske Bibl. Nero B. III Nr. 55, i det danske Geheimearchiv. Jfr. C. F. Wurm anf. St. S. 18 ff.

det Haab hos dem, at naar de paa deres Side fremmede hans Ønsker, saasom nu ved at forhindre Burgunderne i at drage Lybek og Norden ind i deres Politiks Omraade, saa vilde det dog tilsidst lykkes dem at faae Kongen til at træde afgjort over paa deres Side, og især til at aabne dem sit rige Skatkammer. Brevets Tone og Holdning er overhovedet betegnende for Henrik den Ottendes hele Adfærd i disse nordiske Anliggender: med mange smukke Ord og en ringe Pengehjælp vækker han hos de Nyes Ledere i Lybek store Forhaabninger for at gjøre dem villige til at tjene hans Planer; han bidrager derved betydeligt til, at disse uerfarne Statsmænd vove sig ind i vidtudseende Foretagender i den Tanke, at de have Englands Magt som Støtte og Hjælp, om Nøden bliver stor, — og lader dem dog falde uden en eneste alvorlig Anstrengelse for at frelse dem, saasnart hans Politik ikke længer behøver dem.

Man fristes til at søge Nøglen til Wullenwevers Adfærd paa Hamborgermødet i dette Kong Henriks Brev, og det saa meget mere, som netop dette Møde uden Tvivl maatte bestyrke ham i hans Forsæt, at kaste sig over Danmark, hvis han maaskee hidtil endnu ikke var kommen til nogen fast Beslutning, — altsaa ogsaa maatte gjøre ham Kong Henriks Bistand vigtigere, end at han for at naae den skulde betænke sig paa at vise en endelig Fred med Burgunderne fra sig. Thi vel havde Wullenwever allerede inden Mødet Efterretning om, at en Overeenskomst var sluttet imellem det danske Rigsraad og det burgundiske Hof; men det er rimeligviis først i Hamborg, han har faaet nærmere Indsigt i denne Forbindelses Natur. De nederlandske Gesandter i Hamborg gjorde ingen Hemmelighed af Gentertraktaten; i deres Instruction var det paalagt dem, at om Lybekkerne fornyede deres Paastand paa Skadeserstatning i Anledning af Krigen imod Christian den Anden, skulde de paaberaabe sig den kjøbenhavnske Traktat af 9de Juli 1532 og den Fortolkning

af Bestemmelsen om Skadeserstatning hos Private, det burgundiske Hof bestandigt havde forfægtet; og til Beviis paa denne Fortolknings Rigtighed maatte de anføre, at Holsten og Danmark ved Gentertraktaterne havde opgivet alt Erstatningskrav. Heraf maatte Wullenwever altsaa i det mindste erfare, at Forsikkringen af 26. Juli 1532 om ikke at skille sig fra Lybek i Underhandlingerne med Nederlandene var brudt af Rigsraadet; og Intet ligger nærmere end den Formodning, at de burgundiske Sendebud i Hamborg have ladet Lybekkerne see Gentertraktaten selv, hvilken de jo havde med sig for at udlevere den til de forventede danske Gesandter. Thi vistnok kunde Intet virke stærkere paa ham, end naar han i Originalakterne selv saae alt det Enkelte af Danmarks og Holstens Forbindelse med Nederlandene, saae at al den Tak, Lybek høstede for den Rigsraadet ydede Bistand, var et fattigt Forbehold for den nærværende Krig, der dog ikke skulde hindre den danske Regering i at yde endog den imod Lybek virksomme nederlandske Krigsmagt meget vigtig Bistand; ja at baade Rigsraadet og Hertugen af Holsten havde forpligtet sig til at holde alle Veie tillands og tilvands aabne for den nederlandske Regering, om denne vilde sende Hær og Flaade til umiddelbart Angreb paa Lybek selv. Føier man hertil, at de paa Hamborgermødet tilstedeværende Holstenere, Dr. Ditlev Reventlow og Melchior Rantzau, toge aabenbart Parti imod Lybekkerne og klagede heftigt over, at disse havde forgrebet sig paa Bispedømmet og Kapitelet i Lybek, saa kan man ikke finde det underligt, at Wullenwever harmedes over en Adfærd, der fra hans Standpunkt kun tog sig ud som den sorteste Utaknemlighed af Rigsraadet og Holstenerne.

Wullenwever vendte udentvivl ikke mere tilbage til Hamborgermødet; han var ikke iblandt de Lybekkere, der d. 26de Marts 1534 sluttede Overeenskomst med Nederlandene om en fireaarig Stilstand, der ikke indskrænkede Hollændernes Fart

paa Østersøen; men da det nu kom dertil, at denne Overeenskomst skulde ratificeres og udvexles, viste det sig dog, at Lybeks Raad, hvor Wullenwever ved Revolutionen i April 1534 imidlertid havde faaet fuldstændig Overhaand, vel ikke havde noget imod at faae frie Hænder for Nederlænderne, men ingenlunde vilde lade sig binde i Forholdet til Norden. I Overeenskomsten var nemlig overeensstemmende med Gentertraktaterne Danmark og Holsten virkelig medoptagne af Nederlænderne, der derved skaffede disse deres nye Bundsforvante Sikkerhed imod et Angreb fra Lybekkernes Side; men netop derfor var det vel, at da Ratificationsakterne skulde udvexles, manglede i Lybeks Ratification Forsikkringen for Danmark og Holsten. Dronning Maria negtede derfor at modtage Akten og erklærede til Hertug Christian, at hun ikke var bunden ved nogen Overeenskomst med Lybek. Dette vide vi med Vished: mon man gjør Wullenwever stor Uret ved den Formodning, at han paa sin Side har gjort det gjældende hos Kong Henrik, at han virkelig efter dennes Ønske havde forhindret, ikke alene en Fred, men ogsaa en Stilstand imellem Lybek og det burgundiske Hof, forsaavidt Ratificationens Mangel gav Lybek ligesaa fri Haand imod Nederlandene som før, hvis dets og Kong Henriks Fordeel skulde kræve Krigens Fortsættelse? Han kunde vove denne kunstige Politik uden dog at see sig hindret af Nederlandene i sine danske Planer; thi hvad enten Lybekkerne og Nederlænderne have stiltiende forstaaet hinanden eller udtrykkeligt ere blevne enige, gjorde Vaabenhvilen, der indtraadte ifølge den i Hamborg aftalte Overeenskomst, begge Parter samme Nytte, som om denne var fuldbyrdet i gyldig Form: Hollænderne seilede uhindret paa Østersøen, og det burgundiske Hof forstyrrede ikke Lybekkerne i deres Angreb paa Rigsraadet og Hertug Christian. Længe varede det heller ikke, inden Hoffets Politik bragte Nederlandene i et heelt

andet Forhold til Norden end det, Gentertraktaterne skulde grundlægge.*)

Og naar nu Wullenwever kastede et Blik ud over Tydskland, maatte den almindelige Stillings Grundtræk forekomme ham særdeles gunstige for et Angreb paa Rigsraadet og Hertug Christian. Denne stod vel i vigtige Forbindelser med protestantiske Fyrster, navnlig med den krigslystne, velrustede Landgreve Philip af Hessen; men Forholdene i Tydskland vare i Øieblikket saadanne, at Hertugen neppe vilde kunne faae nogen Hjælp, mindst en Hjælp, der kom tidsnok imod et pludseligt Anfald; ja naar Lybek rask drog de i Nedertydskland samlede Skarer til sig, skulde det være vanskeligt for Hertugen at faae en tilstrækkelig Troppestyrke samlet, selv om han havde Penge nok dertil. Endeel af de tydske Landsknegte fastholdtes af Kampen imod Gjendøberne i Münster; men Hovedmassen stod i to fjendtlige Hære i Overtydskland. Det var netop paa den Tid, at Landgreve Philip brød løs imod det østerrigske Huus for at fravriste Kong Ferdinand Würtemberg, føre den fordrevne Hertug Ulrich tilbage, og vinde ham og hans Land for Pro-

---

*) Overeenskomsten af 26de Marts 1534 findes uratificeret i det kl. nederlandske Archiv i Haag, hvorfra Meddelelse er modtaget ved Prof. C. F. Wurm. Om Underhandlingerne i Hamborg see iøvrigt Altmeyers Fremstilling efter hamborgske Archivalia i der Kampf demokratischer und aristokratischer Principien im Anfange des 16ten Jahrhunderts, dargestellt in drei Monographieen von I. I. Altmeyer. Aus dem Französischen. Lübek 1843. S. 91-100. Lanz, Statspap. Nr. XXIX, S. 140-142. — De nederlandske Gesandters Brev til Hert. Christian, dat. Buxtehude 20de Juni 1534, Original i det danske Geheimearchiv. Dronningens Meddelelse af 12te Juli 1534 til den almindelige nederlandske Stænderforsamling i Mecheln, hos Altmeyer i hist. des rélat. p. 300 ff.; jfr. Aert v. d. Goes S. 419 ff. Instruction for G. Mülart, dat. Mecheln, 17de Juli 1534, hos Lanz, Staatspap. Nr. XXX, S. 147.

testanternes Parti. Saa lidet anede Hertug Christian hvad der forestod ham selv, at han hemmeligen understøttede Landgreven med Penge, da denne samlede en Hær paa 30,000 Mand ved samme Tid, som Wullenwever styrtede sine Modstandere i Lybek; og den 23de April brød Landgreven op for at møde Wiens tappre Forsvarer, Pfalzgreve Philip, der samlede en Hær i Würtemberg for Kong Ferdinand. Man maatte vente en haardnakket Kamp, der længe vilde give Arbeide for Tydsklands fleste og bedste Kræfter og drage Opmærksomheden bort fra Norden, ikke at tale om, at den Brand, som nu tændtes, sandsynligviis vilde gribe meget videre om sig. At Landgreven allerede den 13de Mai, samme Dag som Lybek gjorde det første Skridt imod Holsten, skulde i Slaget ved Lauffen kaste sin Modstander til Jorden, kunde Ingen forudsee, ligesaalidt som at det mægtige østerrigske Huus ikke skulde kunne modstaae længer end et Par Maaneder. Men naar de allerfleste Krigsfolk i Tydskland fastholdtes ved Münster og i Würtemberg, vare de i Ostfriesland samlede Skarer de eneste, der for Øieblikket kunde hverves til en nordisk Krig. Det var tillige saare heldigt, at en ung, krigslysten Mand som Grev Christoffer af Oldenborg, der stod i nøie Forbindelse med de betydeligste Herrer og Krigsmænd i hine Egne, ogsaa var Christian den Anden personlig hengiven og maatte for sin egen Skyld villig række Haanden til Udførelsen af Planer som Wullenwevers. Ikke alene har Grev Christoffer vistnok følt sit Hjerte slaae raskere, hver Gang han vendte Tanken til den forraadte Fange paa Sønderborg, hvem han havde faaet kjær allerede paa en Tid, da dennes Søn endnu levede; men hvilke Udsigter aabnede ikke Prinds Hans's Død for Christoffers Blik, hvis det lykkedes ham at bryde Faderens Lænker! Nordens Kroner hang ikke for høit for den unge Mand, der gjorde mere for den aldrende Konge, end nogen Søn kunde gjøre. Man kan frit sige, at Wullenwever

ikke kunde have truffet noget heldigere Valg, naar han søgte en øieblikkelig kampberedt Ridder for Christian den Andens Sag, om det ellers er ham, der har søgt Grev Christoffer, og ikke snarere denne, som har vendt sig til ham; thi virkelig findes der Spor til, at Grev Christoffer tidligere end Wullenwever, og uafhængigt af ham, har tænkt paa og forberedt krigerske Foretagender i Danmark for at udfrie af Fængselet den, hvis Søn han maatte ønske at blive. Allerede strax efter Frederik den Førstes Død skal Christian den Anden have fundet Midler til at opfordre Greven, hvis velvillige Stemning han kjendte, til at hverve Tropper, træde op i Danmark og sprænge hans Lænker, ligesom ogsaa baade Dronning-Regentinden og Keiseren skulle have tilskyndet ham til et saadant Forsøg.*) Hvorvidt nu dette stod i Forbindelse med, at Greven i Sommeren 1533 tog Tjeneste paa den nederlandske Flaade, formodentlig som Anfører for Krigsfolket**), er ved Mangelen af Efterretninger nu umuligt at sige; men vist er det, at han benyttede Flaadens Ophold i Øresund til at knytte Forbindelser med Jørgen Kock i Malmø, og til at træffe en Overeenskomst med ham om, at Malmø skulde slutte sig til ham. Allerede dengang var et Anslag imod Kjøbenhavn i Gjære; og efter Flaadens Tilbagekomst finde vi Grev Christoffer strax i Begyndelsen af 1534 tilligemed Benedict von der Wisch, Joachim van Buchwolde og Jørgen Wullenwever beskjæftigede med at lægge Planen til Krigen. Da Markus Meyer kom tilbage fra England, toge de ham paa Raad med, og Wullenwever tilsagde Greven to Maaneders Sold, saasnart han førte en

*) Hammelmann, Oldenburgisch Chronikon, S. 330.

**) Jfr. Kong Gustavs Brev til Severin Kiil paa Elvsborg, dat. Kalmar, 10de August 1533, Aktst. t. Grevefeiden Nr. 6, S. 9.

Krigsmagt over Elben.*) Ogsaa Hans Bogbinder, Ambrosius's Broder, var med, ligesom ogsaa Dr. Oldendorp nævnes som en af Hovedmændene ved disse Underhandlinger. I April 1534 maa Alt have været aftalt og Greven da være traadt i Forbindelse med de i Ostfriesland samlede Skarer, medens hans Brødre dyssede Hertug Christian i Søvn ved skuffende Underhandlinger. De tre oldenborgske Brødre, Johan, Gerhard og Antonius, søgte nemlig just ved samme Tid, i Marts eller April 1534, at forlige sig med Hertug Christian, der fra sin Fader havde arvet Stridighederne med disse Fættere for den Hjælp, de engang ydede Kong Christian den Anden; og paa et Møde i Hamborg af Gesandter fra begge Sider sluttedes den 30te April en Overeenskomst, hvorved de oldenborgske Brødre forpligtede sig til at tjene deres holstenske Fætter imod Enhver uden Undtagelse med een Fænnike Landsknegte i to Maaneder paa egen Bekostning, samt tilstede ham fri Hverving i deres Land, og til at underrette ham om Alt, hvad de maatte erfare til hans Skade. Denne Overeenskomst ratificeredes af Hertugen paa Gottorp den 10de Mai, af Greverne i Oldenborg den 17de Mai; men Hertugens Ratificationsakt findes endnu kasseret i det danske Geheimearchiv, saa at den rimeligviis aldrig er bleven udvexlet, hvilket da finder tilstrækkelig Forklaring i den netop i disse Dage med den fjerde Oldenborger udbrudte Krig, der maatte aabne Hertugens Øine for Meningen af de tre Andres pludselige Forsonlighed. Thi at de virkelig skulde have været i den Grad uvidende om deres Broders Foretagende, at de reent tilfældigt kom til at søge denne

---

*) Marc. Meyers Bekjendelse i Aktst. til Grevefeiden Nr. 302, S. 558. Interrogatorium Wullenwevers i Rankes Geschichte Deutschlands im Zeitalter der Reformation (1ste Udg.) 6te B., S. 271. Jfr. ogsaa Grev Christoffers Brev til Hertug Albrecht af Meklenborg, dat. Lybek, 17. Mai 1534, Aktst. til Grevef. Nr. 37, S. 68.

Udsoning og knytte disse Underhandlinger netop i et Øieblik, da Grev Christoffer meget maatte ønske at see Hertugen gjort viis paa de oldenborgske Grevers oprigtige Fredslyst, det hører der saameget mere en godmodig Enfoldighed til at troe, som den regerende Broder, Grev Antonius, kjendte Christoffers Rustninger og søgte at bevæge ham til et Angreb paa det tabte Delmenhorst, hvad denne dog afslog for ikke at opholdes i sit større Foretagende.*) Det kom desuden kun an paa at skuffe Hertugen i nogle Dage, indtil Grev Christoffer blev enig med de ledende Mænd i Lybek, saasom han i Ostfriesland fandt samlede Skarer, beredte til at tage ny Tjeneste, saa at han fra en ganske umistænkelig Rolighed kunde paa meget kort Tid staae ved Elben med nogle Fænniker krigsvante Landsknegte.

Vi have ovenfor (S. 47) seet, at det var de i Ostfriesland samlede Tropper, hvormed Kong Christian den Anden 1531 tiltvang sig Hollændernes Bistand til hans norske Tog, efterat han havde tilveiebragt et Forlig imellem Grev Enno og Junker Balthasar. Roligheden i Ostfriesland blev imidlertid ikke af lang Varighed, da Junkeren hverken kunde finde sig i Tabet af Wittmund eller i det Lehnsforhold, hvori det ubefæstede Esens var kommet til Greven. Han traadte atter i Forbindelse med Hertug Carl af Geldern, overdrog for et Syns Skyld ham Besiddelsen af Esens og trak sig tilbage til et lille Gods i Geldern, medens Hertug Carl lod Esens befæste ved sin Krigsoberst Bernhard Hackfort og forberedte saaledes en ny Feide, der skulde gjøre Ostfriesland ganske afhængigt af ham og forskaffe hans Client det Tabte tilbage. Imidlertid var det ham dog ikke beleiligt, at bryde strax og aabenbart med Grev Enno, som paa sin Side heller ikke vovede at modsætte sig Befæst-

*) Hammelmann, Oldenb. Chron. S. 364.

ningsarbeidet ved Esens. Hertugen foretrak da at føre Krigen under en Form, som er meget betegnende for Feidevæsenet i hine Egne, og som han i Aaret 1536 atter benyttede i et Foretagende, der hænger umiddelbart sammen med Begivenhederne i Norden. Han lod en anden af sine Oberster, den samme Meinart v. Hamm, som havde tjent Kong Christian den Anden i Norge, tilsyneladende træde ud af sin Tjeneste og i eget Navn samle Tropper i Grevskabet Bentheim, efter Overeenskomst med Junker Balthasar. Ved en Krigslist skuffede Meinart v. Hamm Grev Ennos Aarvaagenhed, brød pludseligt ind i Reiderland, besatte Byen Jemgum og vandt der d. 13de October 1533 en fuldstændig Seier over en i Antal langt overlegen ostfriesisk Hær, hvormed Greverne Enno og Johan angrebe ham i en fast Stilling. Og nu brød Uveiret løs over Greverne. I den strenge Vinter 1533—34, da Frosten gjorde det vandrige Land tilgængeligt, faldt en geldersk Hær under Hertug Carls Marskal Martin van Rossem, Junker Balthasar og Jørgen van Münster, Hertug Carls Lehnsmand paa Borgen Wedde i Landskabet Westerwold, ind i Ostfriesland, plyndrede Landet og vendte sig endelig imod Greveslægtens Stammeborg Greetzyl, der ved Befalingsmandens Feighed eller Uduelighed overgav sig allerede den 20de Januar 1534.*) Grev Enno havde paa den Tid i sin Tjeneste en Oberst ved Navn Everhard Ouelacker, der tidligere havde staaet i Forbindelse med Kong Christian den Anden**) og 1531 atter traadte i hans Tjeneste paa Toget til Holland og Norge som Oberst for hans Fodfolk. Ouelacker har uden Tvivl været en duelig Krigsmand; thi Kong Christians Tropper bleve aabenbart

*) Egg. Beninga, 4de B. Cap. 31—53; Pontanus og Schlichterhorst, anf. St. 11te Bog.

**) Ekdahl's Christian II's Archiv, Nr. 2826, S. 1277.

førte vel saa godt som Fjendens, da de uagtet deres langt ringere Antal intet Nederlag lede, saa at det ikke var tabte Slag, men bedragerske Underhandlinger, der bragte ham i Fjendens Hænder. Som Kongens Mand mødte Ouelacker jævnligt ved disse Underhandlinger i Norge, og var med at slutte den endelige Overeenskomst*); det er da let nok at tænke sig, med hvilket Sindelag imod Danmarks Konge og Rigsraad han i Sommeren 1532 vendte tilbage fra Norge til Tydskland, hvor vi nu atter møde ham, som flere af Kong Christians Officerer, paa Skuepladsen for hans tidligere Bedrifter. Denne Everhard Ouelacker lod Grev Enno forsøge en Diversion for at frelse det beleirede Greetzyl, idet han midt i Januar gik over den tilfrosne Dollart ind i Gröningerland, som stod under Hertugen af Gelderns Beskyttelse, og der brændte og plyndrede de aabne Byer.**) Men dette Tog frelste ikke Greetzyl; og Grev Enno følte sig snart for svag til at modstaae den gelderske Overmagt. Han begav sig derfor selv til en Sammenkomst med andre Fyrster i Hoxter for om muligt at tilveiebringe et Forbund imod Geldern; men tillige paalagde han sin Broder Grev Johan at tage imod en Fred, hvis den i hans Fraværelse kunde erholdes paa taalelige Vilkaar. Og virkelig lykkedes dette, deels fordi Hertug Carl af Geldern ikke synes at have været uden Bekymring for Fyrstemødet i Hoxter, deels fordi Gröningerne negtede ham en forlangt Krigsskat og lydeligt udtalte deres Misfornøielse med denne ostfriesiske Krig***), der skadede deres Handel og paaførte deres Land saadanne Ulykker som Ouelackers Tog. Da følte Hertug

*) Hvitfeld, K. Frederik den Førstes Historie i Beretningen om Underhandlingerne i Norge, S. 284 ff. paa flere Steder.

**) Eggerick Beninga, libr. IV cap. LIV, anf. St. S. 674.

***) Schlichtenhorst, XI cap. 248, S. 418 col. 2.

Carl, at han dog ikke var virkelig Herre i Gröningen, saa at det senere saa følgerige Ønske om at faae Grev Edzards nedrevne Borg i Staden paa ny opbygget, nu ganske naturligt maatte opstaae hos ham.

Under disse Omstændigheder kom det til Underhandlinger imellem Geldern og Ostfriesland i Landsbyen Loghe, der førte til en Overeenskomst af 20de Marts 1534, ifølge hvilken Grev Enno for Greetzyl afstod Wittmund og samtykkede i, at Hertugen igjen overgav dette til Junker Balthasar, der allerede havde faaet det befæstede Esens tilbage som et Lehn af Geldern.*) Omendskjøndt det trak ind i Mai**), inden Hertug Carl undertegnede Traktaten, og denne først fuldbyrdedes fra begge Sider den 14de Juni 1534, saa aftakkedes dog begge Fyrsters Skarer efterat Borgene vare overleverede; og saaledes stode nu baade en Kong Christian den Anden hengiven, vel forsøgt Krigsmand og samlede Skarer af Landsknegte til Grev Christoffers Tjeneste. Han forsømte heller ikke Leiligheden, men for det første med omtrent 3000 Mand Fodfolk eller sex Fænniker gik han i Ugen før Pintse over Elben til Genin og Moiszling, en halv Miils Vei fra Lybek.***) Nu traadte han aabenlyst op som Forkæmper for den fangne Konges Sag, idet han i en Skrivelse af 12te Mai 1534 til Raadet i Lybek****) mindede det om, at det ved sine Befalingsmænd

*) Tractaten dat. Loghe, Fredag efter Lætare (20. Marts) 1534, hos Pontanus anf. St. S. 773.

**) Schlichtenhorst, anf. St. S. 419.

***) Grev Christoffers Brev til Hert. Albrecht af Meklenborg, dat. Lybek d. 17de Mai 1533, i Aktst. t. Grevefeiden, Nr. 37, S. 68. Reimar Kock anf. St. S. 464 (565).

****) Indført i Lybekkernes Skrift imod Hertug Christian, dat. Lybek, Søndag efter Egidii 1534, i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 108, S. 179.

havde medundertegnet de saa skammelig brudte Akter af 1ste Juli 1532, Traktaten imellem Kong Christian den Anden og Anførerne for den dansk-hanseatiske Krigsmagt, og Leidet, der lovede ham Frihed og Sikkerhed, men gav ham Fængselet paa Sønderborg i Stedet. Greven opfordrede Raadet ved deres og deres Forfædres Ære og Redelighed at hjælpe ham i hans Bestræbelser for at see Løfter, Eder, beseglede Breve holdte hans ulykkelige Fætter. — Da Alt var aftalt i Forveien med de ledende Mænd i Lybek, gik Raadet strax ind paa Grevens Forlangende og tilskrev allerede den følgende Dag Hertug Christian et temmelig truende Brev, hvori det bebreidede ham en Deel i sig selv ikke meget haarde Forurettelser, der skulde være Staden tilføiede, af hvilke den betydeligste er den, at man i Holsten tragter efter og aabenbart siger, at de lybekske Kirkegodser, som ligge deri Landet, ingenlunde skulle følge Staden eller komme i dennes Besiddelse. Endelig lade de Hertugen vide, at Grev Christoffer har opfordret dem til at paasee, at Løfter og Eder til Kong Christian den Anden overholdes, og at de ikke vide, hvorfor de roligen skulle finde sig i, at deres ærlige Navn beskæmmes.*) Skjøndt dette Brev ikke indeholder nogen Krigserklæring, maatte det dog sige Hertug Christian tydeligt nok, at Lybek søgte Strid med ham og nærede uheldsvangre Planer.

---

*) Lybekkernes Besværinger over Hert. Christian, dat. Onsdag efter vocem jucunditatis (13. Mai) 1534, i Aktst. til Grevef. Nr. 35, S. 65.

Syvende Afsnit.

Kong Gustav Vasas og Sverrigs Forhold til Lybek og Danmark. Gustav vil ikkè forbinde sig med Lybekkerne imod Hollænderne. Lybek söger at drage Gustavs Svoger, Greven af Hoya, til sig. Uenighed, Brud og Krig imellem Sverrig og Lybek.

Det var dog ikke for Holsten og Danmark alene, at det trak op til èn Krig med Lybek; de urolige Ledere af Folkepartiet havde allerede indviklet Staden saa dybt i Strid med Kong Gustav Vasa af Sverrig, at denne alt var i Færd med at drage Sværdet og snart lod dem føle, hvor uklogt de handlede i at bryde med alle de nordiske Magter paa en og samme Tid. For ikke senere at maatte afbryde Fortællingen af selve Krigsbegivenhederne, er det nødvendigt her at kaste et Blik paa Sverrigs Forhold til Lybek siden Christian den Andens Fordrivelse; thi kun derved bliver Kong Gustavs Adfærd og Begivenhedernes Gang begribelig.

Uden Lybeks Bistand havde Gustav Vasa ikke formaaet at rive Bøddeloxen af Christian den Andens Haand eller at sætte Sverrigs Krone paa sit Hoved. Men Lybekkerne lode sig ogsaa Hjælpen betale saa høit, at der upaatvivlelig lige fra Rigsdagen i Strengnæs 1523 maatte i Gustavs Hjerte opstige en Uvillie, der vel blev holdt tilbage i en Række af

Aar, men derfor ikke tabte Kræfterne til at bryde frem, da Tidens Fylde kom. — Paa hiin Rigsdag mødte de to lybske Raadsherrer Bernt Bomhower og Herman Plønnies for at kræve Betaling af den Gjæld, hvori Lybekkernes Bistand havde bragt den unge Helt saavel til Staden som til enkelte Borgere. I det Øieblik, da en flereaarig Krig, der havde raset i alle Sverrigs Landskaber, netop var endt, kunde Gustav naturligviis ikke betale den Sum af omtrent 69,000 Mark lybsk, som nu krævedes af ham. Han havde da maattet tilfredsstille de paatrængende Manere ved et Handelsprivilegium, hvis Lige Historien ikke lettelig skal kunne opvise. Til at charakterisere dette Privilegium af 17de Juni 1523*), er det nok at anføre, at kun Lybek, Danzig med deres Bundsforvandte, og hvem Lybek vilde tilstede det, maatte drive Handel paa Sverrig, hvor de skulde være frie for al Told, saavel for ind- som for udgaaende Varer; Svenske maatte kun handle hos dem og ikke seile gjennem Sund og Belt!

Vistnok har Gustav ønsket at befrie sit Land fra dette utaalelige Aag saasnart som muligt, og han paastod senere, at havde ikke Lybekkerne selv draget ham ind i en ny Krig ved Løftet om, at de da vilde see igjennem Fingre med Gjældens Betaling, vilde han meget snart have kunnet betale dem deres Tilgodehavende.**) Det var det uheldige Gullandstog i 1524, der nødte ham til at anvende Alt, hvad han kunde samle, paa Rustninger; og dog havde han ingen

*) Udtog af Traktaten, dat. Strengnæs, Onsdag efter Octavam Corporis Christi 1523 i Erik Jörensson Tegels Konung Gustafs Historia, Stockholm 1622, 1ste Deel, S. 73 ff.

**) Kong Gustav til Borgerm. og Raad i Lybek, d. d. Kalmar, d. 13. Sept. 1533, i Aktst. til Grevefeiden Nr. 11, S. 25. K. Gustavs Svar paa Frants Trebaus Hverv i Foraaret 1535, Rigsregistraturet for 1534—1536, S. 147. — Jfr. Tegel, Konung Gustaf, I, 85.

anden Frugt deraf, end at hans høitbetroede Mand, Tydskeren Bernhard v. Melen, Ridder og Medlem af Rigets Raad, skuffede den Tillid, Gustav viste ham ved at betroe ham Overanførselen, saa at Søren Norby fik Tid til at kaste sig i den danske Konges Arme og tilintetgjøre Sverrigs Haab om nu endelig at finde den saa længe omtvistede Ø. At Lybekkerne selv, ved Kongernes Møde i Malmø, hjalp til at Gulland blev i danske Hænder, kunde ikke stemme Gustav gunstigere imod dem; og dette uheldige Foretagende maatte være ham saa meget smerteligere, som det ikke alene betog ham Midlerne til at løse sig ud af det trykkende Gjeldsforhold til Lybek, men ogsaa foranledigede et Brud med Bernhard v. Melen, der ophidsedes af sin Frue Margaretha Vasa, Kong Gustavs Slægtning, som mente sig forurettet af ham ved et Arveskifte. Hr. Bernhard vilde beholde sit Lehn Kalmar som sin Eiendom, saa at Gustav maatte see mangen tapper Mands Død for Slottets Mure, inden han fik det i sin Magt igjen, medens v. Melen drog til Tydskland og der optraadte som Kongens aabenbare Fjende, der ikke alene rakte den fordrevne Christian den Anden Haanden, men overalt stræbte at vække Gustav Fjender og at samle alle hans Uvenner om sig.

Först i Aaret 1529 saae Gustav sig istand til at paatage sig Gjældens Afbetaling og da tillige at bevirke en Forandring af det utaalelige Strengnæs-Privilegium. Dengang var det lykket ham, paa Rigsdagen i Vesteraas 1527 at afnøde Biskopperne en stor Deel af deres Besiddelser; og nu sendte han sin Svoger, Grev Johan af Hoya, tilligemed sin tydske Sekretær Wolf Gyler til Lybek, for at bringe Gjældssagen i Rigtighed. Dette Hverv udførte de rigtignok, men tjente sig ikke megen Tak hos deres Konge; thi af Frygt for, at Lybekkerne maaskee kunde række de oprørske Vestgöther Haanden, lode de sig forlede til en Overeenskomst, der nu ansatte Lybekkernes Tilgodehavende

til 77,370 Mark lybsk, at betale terminsviis i fem Aar, en Sum, Kong Gustav med Føie meente oversteg hans virkelige Forpligtelser, men imod hvis Størrelse han i Øieblikket ingen Indsigelse reiste. Ogsaa viser hvad senere skete, at Greven af Hoya har lovet et ridderligt Indlager i Lybek, om Pengene ikke betaltes, endskjøndt Gustav neppe havde anmodet ham om at indgaae nogen saadan bindende Forpligtelse. Dette var vistnok ikke en Afgjørelse efter Kong Gustavs Ønske; men for det Første maatte han tie og endda være glad ved, at han ikke uden Møie fik bevirket en Forandring i Strengnæsprivilegiet, saa at nu kun Lybekkerne, ikke de andre Hansestæder, beholdt Toldfriheden i de fire Stæder Stokholm, Söderköping, Kalmar og Aabo.*)

Indtil 1533 hører man nu ikke om Stridigheder med Lybek. Gustav havde nok at gjøre med at undertrykke Oprør og forsvare sit Land imod Kong Christian den Anden. Men i den norske Krig 1531—1532 var det ogsaa sidste Gang man saae begge de nordiske Konger gaae Haand i Haand med de vendiske Stæder. I Forbindelse med dem og Danmark har Gustav sluttet Traktaten af 9de Juli 1532 med det burgundiske Hof, og han havde ligesaa liden Grund som den danske Regering til at billige Lybekkernes voldsomme Optræden imod Hollænderne. Vel fremkom saavel den svenske Konge, som Kong Frederik og Lybekkerne, med en Fordring paa Skadeserstatning af Hollænderne; men han sendte ikke engang selv Gesandter til Mødet i Amsterdam ved Mikkelsdagstid 1532, idet han overdrog Kong Frederik at gjøre ogsaa den svenske Fordring gjældende;**) og senere synes han ganske at have ladet Paastanden falde. Men da nu Lybek i Begyndelsen af 1533 forlangte saavel

*) Tegel, I, 220.

**) Tegel anf. St. I, S. 317 ff.

svensk som dansk og holstensk Hjælp imod Hollænderne, fandt det Gustav ligesaa utilboielig som Frederik den Første til at række dem Haanden i en Feide, der, som den svenske Konge udtrykte sig, angik ikke Danmark og Sverrig alene, men hele Østersoen, og som øiensynligt ikke var til de nordiske Rigers Gavn. Da Lybeks Regenter i Vinteren 1533 skriftlig henvendte sig til Kong Gustav med Anmodning om Bistand, og i Fastetiden sendte Gesandter til ham desangaaende, formaaede de ikke at overtale ham, uagtet de, som de sagde, kunde gjøre Regning paa, at Kong Frederik og Danmarks Rige vilde yde dem Bistand i Krigen, en Forventning, der slog ganske feil, og som heller intet Indtryk gjorde paa Gustav, da han kun hørte den udtalt af Lybekkerne, men ingen Meddelelse fik derom fra den danske Regering.*)

Dette Afslag hindrede ikke Lybekkerne i at begynde Krigen med egne Kræfter; men det opbragte dem paa de nordiske Regeringer, hvem de mente at have viist saa store Velgjerninger, og som de vare vante til at betragte som saa afhængige af Hansestæderne, at de nu ikke kunde finde sig i disse Tegn paa en selvstændig dansk og svensk Politik. De betænkte ikke, at idet de med Raad og Daad

*) K. Gustav til K. Frederik, dat. Stokholm d. 5te Mai 1533, Aktstykker til Grevefeiden Nr. S, S. 2; K. Gustav til Mogens Gjøe samme Tid og Sted, i Rigsregistaturet for 1531—34, Fol. 116 i det svenske Rigsarchiv. Samme til det danske Rigsraad, d. Kalmar 31te Juli 1533, Aktst. t. Grevef. Nr. 4, S. 4; Samme til den udvalgte Biskop af Roskilde og til Mogens Gjøe, s. d. et l., Rigsregistraturet for 1531—1534, S. 130; Samme til Claus Bilde, sidst i Juli eller først i August 1533, sammest. S. 138. De lybske Sendebud underhandlede Søndag Lætare 1533 (23de Marts) i Stokholm med Iver Flemming o. Fl., da K. Gustav var fraværende. Tegel anf. St. 2, S. 1.

havde hjulpet de nordiske Konger til at faae Christian den Anden fangen, havde de selv befriet dem fra den Frygt og Fare, som hidtil mere end alt Andet gjorde baade Gustav Vasa og Frederik den Første afhængige af de vendiske Stæder, navnlig af Lybek. Især vendte Lybekkernes Uvillie sig imod Gustav, paa hvis Erkjendtlighed og Afhængighed de synes at have gjort endnu sikkrere Regning, end paa Frederiks og det danske Rigsraads. Hans Gjæld var jo endnu ikke afdraget, ja i de sidste Terminer havde Crediторerne ikke engang modtaget det, der tilkom dem efter Greven af Hoyas Løfter og Overeenskomsten af 1529: hvor vilde Gustav da tænke paa at skille sig fra de myndige Patroner og indtage en selvstændig Stilling!

Hvorledes det egentlig forholdt sig med Gjælden i 1533, er vanskeligt at sige. Det kan ansees for sikkert, at de lybske Creditorer ikke havde modtaget den sidste eller maaskee ikke engang de to sidste Terminer af det i 1529 stipulerede Afdrag; paa den anden Side paastod Kong Gustav paa det Allerbestemteste, at han havde betalt hvad han var forpligtet til efter den af Grev Johan trufne Overeenskomst, men at han havde faaet Underretning om, at Herman Israel, der engang havde været med at hjælpe Gustav paa Thronen og senere spillede en ikke ubetydelig Rolle i Nordens Politik, nu havde underslaaet over 8000 Mark lybsk, som Gustav havde betroet ham til Creditorernes Tilfredsstillelse. Vi tør her hverken forkaste denne Paastand eller fordømme Herman Israel, der som et fremragende Medlem af Folkepartiet i Lybek blev efter dettes Fald haardt nok forfulgt af det seirende Modparti; thi vi berette om disse Sager alene efter svenske Kilder. Maaskee tør den Formodning ikke være uden Grund, at Gustav, misfornøiet med Overeenskomsten af 1529, dog har i dette for ham saa farlige Aar maattet lade gaae hen uden bestemt Indsigelse, hvad han ansaae som en Forurettelse; at han derfor vel

har betalt de første Terminer ordentligt, da han jo i ethvert Fald erkjendte den største Deel af Gjældens Gyldighed; at han desuagtet har forbeholdt sig endnu engang at gaae tilbage over 1529 til et Gjennemsyn af de oprindelige Regnskaber; og at han har benyttet en ham tilføiet virkelig Forurettelse ved de sidst sendte Penges utilbørlige, om ikke uredelige Behandling, til at bringe Sagen paany ind under diplomatiske Forhandlinger for saaledes maaskee at bevirke en gunstigere Afgjörelse. Flere Gange bød han sig i Rette for uvillige Voldgiftsmænd, navnlig for det danske Rigsraad. Men rimeligviis er det nu umuligt, at faae Lys i denne forviklede Sag, fordi den aldrig blev tilbørligt undersøgt, og den nordiske Krig snart forstyrrede hele det Forhold imellem Sverrig og Lybek, hvoraf Parternes Paastande og Krav i Gjældssagen betingedes. For os have de gjensidige Klager og Beskyldninger i dette Anliggende forsaavidt Betydning, som der af dem udviklede sig en fjendsk Stemning, der blev af overveiende Indflydelse paa det skandinaviske Nordens Historie.

Kong Gustav stod i private Handelsforbindelser med en Kjøbmand Henrik Nybur i Lybek. For at klarere sin Regningsgjæld til denne Mand havde han sendt et Skib med svenske Varer til Lybek; men Gustavs andre Creditorer, som ikke havde modtaget det i Overeenskomsten af 1529 betingede Afdrag, lagde Beslag paa dette Gods. Dette maa være skeet engang i Juni 1533; thi i Begyndelsen af Juli vidste Gustav det; og strax gjorde han Gjengjæld ved at anholde alt lybsk Gods i Sverrig*), en Forholdsregel, han var saa meget mindre tilboielig til at tage tilbage, som han af

*) K. Gustav til Søren Kiil paa Elfsborg, dat. Söderköping, dominica post visit. Mariæ (6te Juli) 1533, Rigsregistraturet for 1531—34, S. 126.

Henrik Nybur underrettedes om hiint Underslæb af Herman Israel, og Lybekkerne tillige sendte en af deres Medborgere, Herman Møller, til Grev Johan af Hoya*), saa at det lod til, at de vilde benytte Pengesagen paa en for Gustav betænkelig Maade. Grev Johan, der siden 1525 var gift med Kong Gustavs eneste Søster, Margarethe Vasa, Enke efter den i det stokholmske Blodbad omkomne Jakob Brahe, havde Viborg og Nyslot i Finland til Lehn af den svenske Krone. Han havde hidtil som Lehnsmand og Medlem af det svenske Rigsraad tjent sin kongelige Svoger med Troskab; men det tør vel være, at ligesom Bernhard v. Melen og hans Frue mente sig forurettede af Kongen i en Arvesag, saaledes have ogsaa hans Søster og Svoger troet, at han var gaaet dem for nær i en lignende Anledning;**) i det mindste viste det sig senere, at ikke Greven alene, men ogsaa Kongens Søster, hvem dog Pengetvisten med Lybek ikke vedkom, nærede Uvillie imod Gustav og ikke vilde leve under hans Herredømme, ligesom ogsaa Kong Gustav selv efter Grevens Flugt søgte at bevæge hende til at vende tilbage blandt andet ogsaa ved at forsikkre, at han ikke paa nogen Maade vilde tragte efter hendes Skade eller forurette hende.***) Har der saaledes i 1533 allerede været

---

*) K. Gustavs Breve til Rigets Raad i Upland, til Borgermestere og Raad i Stokholm, til Grev Johan af Hoya, alle udaterede, men efter deres Plads i Registraturet henhørende til Juli 1533, i Rigsregistraturet for 1531—1534, S. 137. Sammes Brev til Henrik Nybur, formodentl. skrevet fra Kalmar d. 13de September 1533, sammest. S. 142.

**) Jfr. Overeenskomst imellem Hertug Albrecht af Meklenborg, Greve Johan af Hoya og Bernhard v. Melen, Schwerin d. 16de October 1534, i Aktstykker til Grevefeidens Historie, Nr. 122, S. 207.

***) K. Gustav til sin Søster Margarethe, Grevinde af Hoya, dat. Stokholm 23de September 1534, i Rigsregistr.

nogen Kulde imellem Greven og Kongen, maatte Misligholdelsen af Traktaten 1529 gjøre hiin endnu mere misfornøiet, medens Lybekkernes Henvendelse til Greven meget naturligt vakte Gustavs Mistanke.

Foruden Gjældssagen gav Gustav Lybekkerne en anden Grund til Klage, idet han ikke længer vilde unde dem den Toldfrihed, der 1529 var dem tilstaaet. *) Da Striden snart gik over til aaben Feide, hvor alle Privilegièr tabte deres Kraft, er det heller ikke i denne Sag let at see, paa hvis Side Retten har været; men efter Gustavs egne Ord maa man dog snarest troe, at Afhængigheden af de myndige Kjøbmænd overhovedet er bleven ham utaalelig, og at han, om han end ikke bestemt ønskede Krig, hvortil han heller ikke var forberedt i 1533, dog nu, da han saae Christian den Anden vel forvaret paa Sønderborg og havde kuet Dalbøndernes trodsige Oprørsaand, var ret vel tilfreds med at benytte Lybekkernes Krig med Nederlænderne som et gunstigt Tidspunkt til at afryste Aaget. Saavidt man kan slutte af et Brev, hvori han besvarede den lybske Regerings Klager, og som overhovedet giver god Indsigt i Stridens Stilling i September 1533, maa man troe, at han virkelig har af Hensyn til Sverrigs Tarv sat sig ud over Traktatens bestemte Ord. Hvad Tolden angaaer, siger han i Brevet, da have hans Undersaatter i Stokholm og flere Kjøbstæder gjentagne Gange beklaget sig for Kongen, at naar ikke "Tolden kom op igjen", d. e. Lybekkernes Toldfrihed hævedes, maatte de i Bund og Grund ødelægges. Kongen erkjendte Rigtigheden heraf; han havde ogsaa oftere tilskrevet Lybek desangaaende, men aldrig faaet Svar derpaa. "Vi forsee os dog til Eder", vedbliver han, "at I

*) Jfr. Dav. Chytræi Saxonia ab an. Chr. 1500 usq. ad an. 1600. Lipsiæ 1611. Libr. X. p. 343, ad an. 1533.

ikke med Toldprivilegiet ville saaledes søge Eders Profit og Nytte, at dette Rige derover skal komme i mærkelig Skade og Fordærv." Hvad den Klage angaaer, at han har anholdt lybsk Gods i Sverrig, saa henviser han til det Beslag, man i Lybek tidligere havde lagt paa hans Eiendom — en Fremgangsmaade, der saameget mere maatte forundre ham, som Lybekkerne jo have faaet deres fulde Betaling efter deres eget Forlangende, saaledes som de af Creditorerne i Lybek indgivne Regninger og Kongens egne Regnskaber udvise. Men for to Terminer, 1532 og 1533, har Kongen ikke faaet Regnskab, og han veed ikke, hvor Pengene ere blevne af. Naar Raadet i Lybek tillige lover at skaffe ham Ret, om han har Tiltale til nogen Enkeltmand i Lybek, saa har han nu kun det Forlangende, at de gode Mænd ville hæve Beslaget paa hans Gods og skaffe ham Rede og Rigtighed for de to Terminer. Men iøvrigt har det høilig undret ham, at i Lybek, som ham er berettet, føres nærgaaende og foruroligende Tale om ham. Der er sagt, at den, der har hjulpet ham paa Sverrigs Throne med 100 Mark, nu vil skyde 500 Mark til for at støde ham fra den; Hr. Jørgen Wullenwever har siddet i Kjøbenhavn og berømt sig for Hr. Johan Urne, at han vilde gjæste Kongen af Sverrig inden Fastelavn og "bringe ham en Mummeskants, som ikke svag skulde være." Derfor ønskede Kongen nok at vide, hvad han havde at vente sig af Lybekkerne, enten Godt eller Ondt. *)

Altsaa omtrent paa samme Tid, som det danske Rigsraad afviste Wullenwevers Forlangende om at forbinde sig

---

*) K. Gustav til Borgermestere og Raad i Lybek, dat. Kalmar den 14de September 1533, Aktst. til Grevef. Nr. 11, S. 23. Det svenske Rigsraad til Samme, af samme Tid og Sted, Rigsregistr. for 1531—1534, S. 141.

med Lybek imod Hollænderne og tværtimod, ledet af Holstenerne, søgte Forbindelse med det burgundiske Hof, paa samme Tid indtraadte Kulde og Uvillie imellem Lybek og Sverrig, hvis Konge da ganske naturligt maatte søge at støtte sig til den danske og nederlandske Regering. Derfor finde vi ogsaa, at om Gustav ikke uden nogen Mistro betragtede den nederlandske Flaades Ankomst i de svenske og danske Farvande i Eftersommeren og Høsten 1533 i den Tanke, at det burgundiske Hof maaskee vilde optræde for den fangne Konges Sag,*) saa undlod han dog ikke at vise den keiserlige Krigsmagt al Opmærksomhed eller at benytte denne Leilighed til at nærme sig Hoffet i Brüssel; **) og i sin Brevvexling saavel med det danske Rigsraad, som med enkelte af dets Medlemmer, træder hans Ønske om at staae paa en god Fod med Danmark og Norge tydeligt nok frem.***)

I Danmark havde Spændingen med Lybek og Forbundet med Nederlandene fremkaldt det samme Ønske om en nærmere Forbindelse imellem de nordiske Magter. Som vi ovenfor (S. 128) saae, forlangtes fra dansk Side Leide for et Gesandtskab til Kong Gustav; og vi begribe nu, at denne opfyldte Begjæringen i Ord, der kjendeligen røbede hans velvillige Stemning imod det danske Rigsraad. De danske Gesandter, Hr. Truid Ulfstand, Niels Lunge og Axel Juel, som i Begyndelsen af 1534 kom til Stokholm og den 25de

*) K. Gustav til Søren Kiil, dat. Kalmar 10 August 1533. Aktst. t. Grevef. Nr. 6, S. 7.

**) K. Gustavs Breve til Søren Kiil, dat. Stokholm d. 21 og 27 December 1533 Aktst. t. Grevef. Nr. 16 og 19, S. 32. 39.

***) K. Gustav til Danmarks Riges Raad, dat. Kalmar d. 10 August 1533; Aktst. til Grevef. Nr. 7, S. 9; Samme til Joachim Rønnow, Stokholm 18 October 1533, sammest. Nr. 12, S. 26.

Januar fremstillede sig for Kongen*), bleve derfor modtagne paa det Bedste; Underhandlingerne imellem dem og tolv svenske Rigsraader dreves saa rask, at allerede den 2den Februar blev et Forbund imellem de nordiske Riger sluttet, der kunde have afgivet et godt Grundlag for en sund og kraftig skandinavisk Politik.

Man skulde have ventet, at Sverrigs Reisning imod Christian d. Anden og Unionens Opløsning maatte ved de høist forviklede Forhold imellem Staterne og Private have medført langvarigt Fjendskab imellem Danmark-Norge og Sverrig; men den fælleds Fare fra den landflygtige Konge og hans Hjælpere, og den eensartede Adfærd, begge Regeringer iagttoge med Hensyn til det vigtigste indre Spørgsmaal, Kirkesagen, hindrede et Brud imellem Gustav Vasa og Frederik den Første, ja førte dem Skridt for Skridt et nordisk Forbund nærmere. Malmøertraktaten af 1ste Sept. 1524 havde opretholdt Freden i et Øieblik, da Haanden allerede laa paa Sværdsheftet; Forbundet i Lødese, sluttet den 21de August 1528, bragte vel ikke de to Regeringer til at opgive deres Fordringer og Paastande, men førte dem dog hinanden et betydeligt Skridt nærmere ved at bestemme en gjensidig Bistand i det Tilfælde, at den landflygtige Christian den Anden angreb noget af Rigerne. I Varberg kom man ved Forbundet af 7de August 1530 allerede meget videre, idet man lod nogle af de gjensidige Fordringer falde, og Sverrig lovede at tilbagegive Norge det fra Christian den Anden erobrede Vigen efter sex Aars Forløb; tillige fornyedes Tilsagnet om Hjælp imod Christian den Anden og hans Tilhængere. Og da Gustav Vasa, i den rigtige Erkjendelse, at Christian den Andens Angreb paa Norge 1531 truede ham ligesaa meget som Frederik den Første og det danske Rigsraad, strax drog

*) Rigsregistraturet for 1531—1534.

Sværdet og efterkom sin Forpligtelse i kraftigste Maade, ja i Aaret 1532 ganske opgav Vigen imod en ringe Pengesum, der skulde betales til en af de lybske Creditorer*), saa var Danmarks Besiddelse af Gulland og Sverrigs Paastand paa denne Ø egentlig det eneste Stridspunkt imellem begge Magter, hvad der dog ikke truede den gode Forstaaelse med nogen stor Fare, da Sverrig indskrænkede sig til et Forbehold af sin Ret. At Frederik den Første og hans Slægt ganske vist aldrig af Hjertet opgav Tanken om Herredømmet over Sverrig, og at mangen dansk Magnat deelte dette Ønske**), der dog tilsidst førte til Krig i Norden, havde ved Frederik den Førstes Død ingen Indflydelse paa Rigernes Stilling til hinanden. Endnu stod tilbage de forviklede Eiendomsforhold fra Unionens Tid, da Ægteskaber og andre Slægtskabsforbindelser havde bragt Jordegods i Sverrig i dansk Adels Hænder, og Eiendom i Danmark og Norge til svenske Adelsmænd, Forhold, der ved de hyppige Brud paa Unionen og deraf følgende Inddragelse af deres Eiendom, der førte Avindskjold imod Rigerne, vare blevne end mere indviklede. Det var saa meget vanskeligere at udrede denne Forvikling, som sligt forbrudt Gods ofte ikke engang blev ved Kronen, men ved Gave eller Salg kom i Privates Besiddelse. Dette gav imidlertid vel Anledning til Klager og Fordringer fra Enkelte og til Underhandlinger mellem Regeringerne; men disse vare dog snarest af en privatretlig Natur.

Saa nær vare de nordiske Riger komne hinanden i Frederik den Førstes Tid. Man seer, at der ikke manglede

---

*) Overeenskomst imellem K. Gustav og Claus Bilde, dat. Svartsjö d. 20 Mai 1532, Hvitfeld, K. Frederik d. Første S. 281. Jfr. Breve om Tilbagegivelsen af Vigen i Norske Samlinger 1 B. S. 325. Tegel, Konung Gustaf, 1, S. 394.

**) Jfr. W. Uttenhoffs ovenfor S. 92 anførte Brev.

Meget i et fuldstændigt Forbund til gjensidig Hjælp imod ethvert Angreb og til uhindret Samfærdsel i hele Skandinavien; og den Afstand, der endnu fjernede dem fra hinanden, svandt hurtigt, da Spændingen med Lybek gjorde det danske Rigsraad og den svenske Konge lige villige til at komme hinanden imøde paa Halvveien.

Traktaten af 2den Februar 1534 begrunder først et Forsvarsforbund imellem Danmark-Norge og Sverrig for det Tilfælde, at noget af disse Riger anfaldes af Lybek og de andre vendiske Stæder med aaben Feide, eller om disse hemmeligen opvække Oprør i Rigerne selv. Skeer dette, da skal Sverrig komme Danmark til Hjælp tilsøes med 800 Mand, Danmark-Norge derimod Sverrig med 1000 Mand, førte paa det fornødne Antal Krigsskibe. Denne Hjælp skal lønnes og fødes af den hjælpende Magt; den skal tjene baade til Skibs og i Land. Behøves blot Landtropper, skal Danmark og Norge sende 200 Ryttere og 800 Mand tilfods, Sverrig ligesaa mange Ryttere, men kun 600 Landsknegte; de skulle lønnes af den hjælpende Magt, men fødes af den, der modtager Hjælpen, og drage saa langt ind i Danmark, som det forlanges, i Sverrig indtil Stokholm; dog skal Danmark ogsaa være forpligtet til at staae Sverrig bi med Fodfolk tilsøes, hvis Finland bliver angrebet. Dernæst, om nogensomhelst udenlandsk Fjende anfalder noget af Rigerne med saa stor Magt, at denne begrændsede Hjælp ikke er tilstrækkelig, saa skulle de andre staae det bi med al den Magt, de kunne afstedkomme, tillands og tilvands. Dersom da det ene Riges Tropper fratage den fælleds Fjende Lande, Stæder eller Borge, der nu ligge til noget af de andre Riger, skulle de overgives disse uden Erstatning. Intet af Rigerne maa erklære Lybekkerne eller Andre Krig uden den anden Parts Vidende og Villie, men heller ikke sidde stille til Skade for det andet. Kommer noget af Rigerne desuagtet i Feide med Lybekkerne eller deres Forbundne, saa

maa intet af de tre Riger indgaae Fred uden de andres Samtykke. Opkommer Uenighed imellem disse tre Riger, eller bliver denne Traktat i noget Punkt brudt, skal Forbundet ikke derfor ansees ophævet, men Uenigheden indstilles til sex eller tolv Voldgiftsmænd, valgte halvt af hvert Rige; de maae ikke udride fra Forsamlingsstedet, førend de have endeligen paakjendt Sagen. Er der Strid om Jord, Eiendom, Manddrab eller hvad det være kan imellem Adelsmænd fra de forskjellige Riger, eller andre Indbyggere, skal Sagen ligeledes afgjøres ved Voldgiftskjendelse. Bliver nogen "god Mand" uenig med sin Konge og søger Tilflugt i et af de andre Riger, da skal ham gives Leide og undes Ophold, om han vil underkaste sig otte upartiske Mænds Kjendelse, fire valgte fra hvert af de to andre Riger, med hvis Kjendelse baade han og hans Konge skulle lade sig nøie. Vil han ikke det, maa der ikke gives ham Ophold i noget af de tre Riger. Handel og Samfærdsel skal være uhindret mellem alle tre Riger imod Erlæggelse af de gamle Afgifter og med nogen Indskrænkning i Udførselen af Heste og Øxne fra Sverrig. Og i intet af Rigerne maa det tilstedes Pebersvende og Landprangere, at drage om i Landet og opkjøbe Kjøbmandsvarer til Skade for Borgerne og Kjøbstæderne; de Øvrighedspersoner, der see igjennem Fingre med dem, skulle svare dobbelte Bøder. Naar da Undersøgelsen om det Gods i Danmark og Norge, som svenske Mænd, og omvendt, ansee sig berettigede til, er bragt til Ende, skulle alle gjensidige Fordringer være magtesløse, alene med Forbehold af den Ret, Sverrig paastaaer til Gulland.*)

En anden Overeenskomst af samme Dag og Sted var bestemt til at gjøre Ende paa de gjensidige Reclamationer

*) Tegel, anf. St. 2, S. 13 ff.

af Jordegods i Danmark og Sverrig. Det blev deri fastsat, at Medlemmer af alle tre Rigers Raad skulde møde i Varberg den 15de August førstk. som Voldgiftsmænd og der paakjende endeligen saavel svenske Adeliges Fordringer paa Jordegods i Danmark og Norge, som danske og norske Adelsmænds lignende Paastande paa Gods i Sverrig.*)

Foruden Hovedtraktaten og denne Overeenskomst sluttedes den 20de Februar 1534 en tredie**) til Betryggelse for den nordiske Søfart, ifølge hvilken Skibbrudne og deres Gods skulle tages under vedkommende Øvrigheds Beskjærmelse, saa at Godset bjerges og bevares til Eierens Fordeel imod en billig Bjergeløn. Og dersom i Krigstid det ene Riges Orlogs- eller Handelsskibe erobres af den fælleds Fjende, men tages tilbage af de andre Rigers Krigsmagt, skulle de med Vaaben og Gods gives tilbage til den oprindelige Eier.

Disse Traktater vare sluttede og beseglede, altsaa ratificerede, af Sverrigs Konge og Rigsraad. De danske Gesandter modtoge saaledes Akterne i retskraftig Form fra svensk Side***) og forpligtede sig til at forskaffe først det

*) Original paa Pergament, med den svenske Konges vedhængende Sigil, i det kgl. danske Geheimearchiv. Tegel, 2, 23, siger, at denne Overeenskomst sluttedes Torsdag efter Pauli Convers. 1534 (26de Januar); men Originalen er underskreven tempore purificationis Mariæ virg., altsaa d. 2den Februar. Det synes imidlertid, som om den næstsidste Artikel i Hovedtraktaten (Tegel, 2, 22) henviser til en allerede sluttet Overeenskomst angaaende det private Gods. Maaskee er virkelig en saadan sluttet d. 26de Januar, men Akten først udfærdiget d. 2den Februar.

**) En Contract emellan tesse trenne Riger Danmark, Swerige oc Norige om Seglatz oc Strandwragh, dat. Stokholm Fredagen efter Fastelavns Søndag 1534 (Rigsregistr. for 1531—1534, S. 184).

***) Kong Gustavs aabne Brev til den ved Strengnæs Marked for-

danske og norske Rigsraads, siden den tilkommende Konges Ratification uden al Forhaling. Men her viste sig atter de ulykkelige Følger af den kjøbenhavnske Herredag i 1533; thi disse saa vigtige Akter, der i Forbindelse med Unionen imellem Danmark og Hertugdømmerne samt Gentertraktaterne skulde grunde et politisk Forbund, der ikke behøvede at frygte nogen Fjende og var mægtigt nok til at opretholde Ro og Sikkerhed for alle Søfarende baade i Nordsøen og Østersøen, — disse Akter ere aldrig blevne ratificerede af det danske Rigsraad, neppe alene fordi dette var misfornøiet med dem, men fordi ingen uden det samlede dansk-norske Rigsraad kunde gjøre det, og det endda kun midlertidigt, med mindre det, som ved Udvexlingen af Unionsdokumenterne i Kolding, forpligtede sig til kun at vælge den til Konge, der vilde samtykke Forbundet. Rigsraadet var ikke samlet, da de danske Gesandter kom tilbage med Traktaterne, og den til St. Hansdag 1534 bestemte almindelige dansk-norske Herredag, hvor ganske vist ogsaa denne Sag havde fundet sin Afgjørelse, kom aldrig istand. Forbundstraktaten af 1534 blev ligefrem liggende i Danmark hos Hr. Truid Ulfstand paa Varberg Slot, hvor Markus Meyer i det følgende Aar fandt den og meddelte den til Lybekkerne; *) og siden forviklede Nordens Anliggender sig saaledes, at det først i Aaret 1541, ved Brömsebroforbundet, lykkedes Christian den Tredie og Gustav Vasa at afvende en nordisk Krig og for nogle Aar at vedligeholde Fred og Venskab mellem Danmark og Sverrig. Men Skan-

---

samlede Almue, dat. Løverdag før Invocavit (21de Febr.) 1534; og til alle Egne (Landzender) i Riget, dat. Stokholm die Matthiæ apli (24de Febr.) 1534 i Rigsregistr. 1531—1534 S. 186 ff.

*) Reimar Kock anf. St. S. 429 (530) ff. Den har nu atter forgjæves været eftersøgt i det danske Geheimearchiv.

dinaviens Historie var, saavidt menneskelige Øine formaae at see, bleven en anden og glædeligere, om Stokholmerforbundet af 1534 var bleven Grundlaget og Udgangspunktet for de nordiske Rigers gjensidige Pligter og Rettigheder.

At det danske Rigsraads Ratification udeblev, maatte gjøre den svenske Regerings Stilling til Danmark uvis; og man kan ikke undre sig over, at der i Kong Gustavs overhovedet mistroiske Sind reiste sig Tvivl om de Danskes Ærlighed. Han stod i en ret levende Brevvexling med betydelige danske Mænd, saasom Claus Bilde paa Bahuus, Danmarks Riges Marsk Tyge Krabbe paa Helsingborg, Truid Ulfstand i Halland, Axel Ugerup og Joachim Trolle i Bleking, Joachim Rønnow i Sjælland, Mogens Gjøe i Jylland o. Fl.; i sine Breve til disse mindede han om Ratificationen,*) og til sine betroede svenske Mænd udtalte han flere Gange sine Tvivl: Hvad var Grunden til dens Udeblivelse? hvorfor saae det danske Rigsraad roligt paa, at Lybekkerne endnu i April 1534 optoge hollandske Skibe i Øresund, uagtet Forbundet med det burgundiske Hof, som de danske Gesandter havde berettet Kong Gustav, jo paalagde det at holde sine Veie og Strømme sikkre? var der ikke nogen hemmelig Forstaaelse imellem Danmark og Lybek, saa at Rigsraadet maaskee forsætlig trykkede et Øie til, — var det, for at bruge Kongens eget Udtryk, med Villie, at Sigurd lod sig binde? og hvorledes skulde han forstaae det, at Lybekkerne uhindret dreve en levende Handel i Danmark, hvorfra de udførte Oxer i tusindviis, endskjøndt Forbundet

*) K. Gustav til Claus Bilde. dat. Upsala 2den April 1534, Aktst. til Grevef. Nr. 32, S. 57, til Mogens Gjøe, dat. ex Holmia tertia die penthecostes (26 Mai) 1534, Rigsregistr. for 1531—1534, S. 213; til Tyge Krabbe, dat. Stokholm, Søndag for Margarete (12te el. 19de Juli) 1534 (sammest. S. 235).

jo forpligtede den ene Part til ikke at styrke den andens Fjende enten med Levnetsmidler eller Krigsfornødenheder? — var det endelig maaskee kun det skaansk-sjællandske Raad, ikke tillige det jydske, der ønskede at knytte en nærmere Forbindelse med Sverrig?*) og vi feile neppe i den Formodning, at i ethvert Fald maatte et Blik paa Danmarks Tilstand vække stærke Tvivl, om han ogsaa vilde derfra itide faae den Bistand, han maaskee snart kunde komme til at behøve.

Men Gustav Vasa var ikke den Mand, der svigtede sig selv. I samme Grad som Faren for et Brud med Lybek nærmede sig, steg hans Aarvaagenhed og Virksomhed; og ihvorvel han ikke letsindigen vilde kaste sig i en Krig med den mægtige Stad, see vi dog intet Spor til, at han har opgivet Tanken om nu endelig at afkaste det Aag, der trykkede ham og hans Folk lige haardt. Faren truede fra to Sider: fra Lybek selv og fra Finland, hvor Grev Johan af Hoyas Holdning hver Dag blev mere betænkelig. Gustav anmodede ham flere Gange forgjæves om at komme til Stokholm for at deltage med de andre Rigsraader i Overveielsen af Landets Stilling; Lybekkeren Herman Møller laa hele Vinteren 1533—34 hos Greven;**) og i Foraaret 1534 tog denne aabenbart Parti med disse imod sin Svoger, idet han foreholdt ham, at Traktaten af 1529 ikke var opfyldt fra Gustavs Side, og at han, Greven, nu var kommen i Forlegen-

*) K. Gustav til Befalingsmanden paa Elfsborg, Søren Kiil, dat. Upsala Skjærtorsdag (2 April) 1534, Rigsregistr. for 1531—1534, S. 201; til Mogens Gjøe, Kalmar d. 4de August 1534, Aktst. t. Grevef. Nr. 87, S. 141.

**) K. Gustav til Hr. Byrge Nielsen, Stokholm Søndagen for ascensionis Domini (10 Mai) 1534, Rigsregistraturet for 1531—1534, S. 205.

hed, da Lybekkerne trængte paa ham, hvis Ord og Ære stod i Pant for den nøiagtige Opfyldelse af hiin Overeenskomst.*) Dette Sprog behagede ikke Kongen altfor vel, som han selv siger, og kunde det ikke heller, naar han gik ud fra den Opfatning af sine Forpligtelser, vi ovenfor have skildret. Han søgte endnu at berolige sin Svoger, at vise ham, hvorledes den egentlige Grund til Lybekkernes Vrede ikke var Gjældssagen, men Gustavs Vægring ved at deltage i Krigen mod Hollænderne; han stræbte at overtyde ham om den nøiagtige Opfyldelse af alle de virkelige Forpligtelser, at modarbeide Lybekkernes fordærvelige Indflydelse paa hans Sind, at fastholde hans vaklende Troskab imod sig og Sverrigs Rige;**) men i sit Hjerte skuffede han sig upaatvivleligt ikke angaaende Grevens sande Stilling til ham og til Lybekkerne. Med disse havde Kongen allerede i August 1533 forsøgt at knytte Underhandlinger gjennem sin Svigerfader Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg;***) men da denne havde aftalt med Lybekkerne, at deres i Sverrig anholdte Gods skulde frigives, men Kongens Gods blive tilstede i Lybek, og Striden derpaa undersøges nærmere i Lybek selv, saa vægrede Gustav sig ved at antage en saa ulige Overeenskomst, da han kun ønskede Sagen udsat til Foraaret for at vinde Tid til at ruste sig for det Tilfælde, at Modstanderne ikke vilde tage imod billige Vilkaar. I Lybek vilde han desuden ikke lade Sagen forhandle; han vilde

*) K. Gustav til Lars Siggeson (Sparre), Stokholm 26de April 1534, Rigsregistr. anf. St. S. 201 vers.

**) K. Gustav til Grev Johan af Hoya, dat. Stokholm d. 25de April 1534, Aktst. t. Grevef. Nr. 33, S. 58.

***) Memoriale for Frederik Kyssel hvad han og Nils Månsson i Tydskland handle skulle, Rigsregistr. anf. St. S. 134 ff. Jfr. Gustav til det danske Rigsraad, Svartsjø 20 Mai 1534. Aktst. t. Grevef. Nr. 42, S. 76.)

have Underhandlingerne førte i Sverrig, for at han selv, som den, der ene vidste fuldstændig Besked med sit personlige og Rigets Forhold til Lybekkerne, kunde deltage i dem. Derfor havde han ogsaa ladet sig give det Løfte af de danske Gesandter, da de den 20de Februar tiltraadte Tilbagereisen, at det danske Rigsraad vilde forsøge at overtale Lybekkerne til at gaae ind paa dette Kongens Ønske.*) Saa lidet anede Rigsraadets Medlemmer hvad der allerede forberedtes i Lybek imod dem selv, at de, — formodentlig enten Joachim Rønnow som øverste Cantsler i Rigsraadets Navn, eller han i Forbindelse med nogle af de nærmeste sjællandske og skaanske Medlemmer af Raadet, — virkelig tilskreve Lybekkerne derom, altsaa endnu nærede den Tro, at deres Ord havde nogen Indflydelse i Lybek. Det synes at have været Lybekkernes, eller de ledende Mænds, Mening, at skjule deres Hensigter imod Holsten og Danmark ved at føre Striden med Sverrig ret høirøstet; og at dette ikke mislykkedes, see vi blandt andet deraf, at Hr. Claus Bilde paa Bahus engang i Marts 1534 meddelte Kong Gustav, at saasnart Lybekkerne fik sluttet en Overeenskomst med Hollænderne, agtede de at falde ind i Sverrig og støde Kongen fra Thronen for at give den til hvem, der behager dem.**) Dette i Forbindelse med de Efterretninger, Kongen ogsaa ad andre Veie modtog om Lybekkernes Rustninger og deres høie Raab imod ham, bragte ham nu til at drive baade Underhandlingerne og Forsvarsanstalterne med forøget Kraft. Det danske Raad meldte ham, at Lybekkerne havde

*) K. Gustav til Nils Månson, Stokholm d. 10de Nov. 1533, Aktst. t. Grevef. Nr. 13, S. 27. Samme til det danske Rigsraad og til Tyge Krabbe, Stokh. 8 Marts 1534, smst. Nr. 30, S. 51.

**) K. Gustav til Claus Bilde, Upsala 2 April 1534, Aktst. t. Grevef. Nr. 32, S. 57.

afslaaet hans Forlangende: de vilde ikke stede Sagen udenfor deres egen Stad; desuagtet gjorde han endnu et Forsøg, idet han ved et eget Gesandtskab, bestaaende af Rigsraaderne Jon Olofson (Gyllenhorn) til Hackestad, der selv havde været med at slutte Forbundet af 2den Februar, og Gustav Olofson (Stenbok) til Torpa, søgte at formaae det danske Rigsraad til at træde bestemtere op som Mæglere: kunde det bevæge Lybekkerne til at lade Sagen indkomme for Danmarks Riges Raad, var ogsaa Gustav villig til at lade møde for dette og der bevise sin Ret, altsaa til at opgive sin Paastand paa, at Underhandlingerne skulde drives i Sverrig. *)

Det var den 20de Mai 1534 at disse Sendebud affærdigedes; men allerede tidligere havde Kongen forberedt Anstalterne til at modstaae et pludseligt Angreb. For Finland, hvor Grev Johan havde Viborg Slot i sin Magt, og for Øland frygtede han. Derfor rustede han sig tilsøes og trak Tropper sammen i Smaaland, medens Elfsborg ansaaes tilstrækkelig til at dække det eneste Punkt, hvor Sverrig dengang berørte Nordsøen.**) Men neppe vare Gesandterne afreiste, før Kongen modtog Efterretninger fra Lybek, der maatte bringe ham til at vente et Angreb hver Dag tilligemed Forsøg paa atter at reise et Oprør i Sverrig selv. "Skulle I vide," skriver han den 27de Mai 1534 til Gesand-

---

*) Kong Gustav til det danske Rigsraad, Svartsjö 20de Mai 1534; Tegel, Kong Gustavs Historie II, S. 26 ff. Cragii Annales Christiani Tertii libro 1, p. 26.

**) Kong Gustav til Hr. Carl Ericson (Gyllenstjerna), Birger Nielson (Grip) og Søren Kiil; Samme til menige Adelen i Vestergöthland; begge Breve dat. Stokholm Søndagen for ascensionis dom. (10de Mai) 1534, Rigsregistr. anf. St. S. 205 ff.

terne,*) "at nu idag kom til os vor troe Undersaat Svend Skute, Borger i Vadstena, og tilkjendegav os, at han nu i Løverdags Fjortendage var i Lybek og hørte der, hvorledes de gaae tilværks om os, og at deres Capitainer have offentlig udraabt for Menigmand, at de endelig ville sætte os fra Høisædet, med mange unyttige og andre skændige Ord. Og vel var det deres Agt, nu strax uden al Advarsel at give sig til Feide med os, om de ellers havde deres Skibe ved Haanden hjemme; men nu ere nogle indløbne til Brouage (Frankrig), andre andensteds. Dog, saasnart Skibene komme hjem, ville de forfølge Sagen med Magt uden at gjøre os nogen redelig Advarsel; og have de allerede ladet udgaae deres Breve til de andre Hansestæder, at de ikke skulle gjøre nogen Tilførsel her ind i Riget, hvoraf man jo visselig kan formærke, hvad de have i Sinde." Ligeledes har han faaet sikker Underretning om, "at Lybekkerne agte at sende nogle af deres Capitainer, med hvem de agte at drive Spillet, nemlig Bernhard v. Melen og nogle Andre, med en Hob Landsknegte til Grev Johan og saa sætte ham i Høisædet i vort Sted, hvilket vi ogsaa vel troe er deres Anslag." Kongen paalægger derfor Gesandterne strax at give sig i Underhandling med Danmarks Riges Raad om den Hjælp, der er ham lovet, at han kan vide, hvad han har at forlade sig til.

Disse Tidender maatte forurolige Gustav saa meget mere, som han til samme Tid fik Efterretning om et andet Skridt af Magthaverne i Lybek, der røbede de farligste Planer imod Sverrigs indre Ro. Hvad Gustav tænkte i sit Hjerte om den af Sverrig saa høit fortjente Sturesslægt, maa Gud dømme; men vist er det, at Forholdet selv heelt naturligt henstillede denne Slægt som den, der kunde blive

*) Aktst. t. Grevef. Nr. 44, S. 79.

Middelpunktet for Alt, hvad der var ham imod i Sverrig, altsaa som den, der maatte fylde hans Hjerte med Frygt og Mistro. Hans Forhold til Niels Sture, Rigsforstanderen Steen Sture den Yngres Søn, og Daljunkerens Oprør i 1527 kunde kun bestyrke denne Mening; og nu benyttede Lybekkerne den paa en Maade, der maatte i høieste Grad forurolige Gustav. Steen Stures og Christine Gyllenstjernas ældste nulevende Søn, den syttenaarige Svante Sture, opholdt sig efter Kong Gustavs Foranstaltning hos dennes Svigerfader Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg for at uddanne sig i ridderlige Øvelser. I Lybek vidste man, at han længselfuldt ventede nogle Heste, hans Moder skulde sende ham; man indbildte ham, at de vare ankomne, lokkede ham dermed til Mölln, hvor Markus Meyer mødte ham og søgte at vinde ham for de lybske Planer imod Kong Gustav. Men den unge Mand blev fast imod Fristelser og Trusler; han vilde ikke optræde som sin Konges og sit Fædrelands Fjende, bringe sin Moder og sin hele Slægt i Ulykke og forbryde sit Arvegods. Markus Meyers Svar: "Vi Herrer af Lybek ere rige og mægtige nok; mister I Noget i Sverrig, ville vi give Eder firedobbelt igjen," gjorde intet Indtryk paa ham. Derfor bragte Markus Meyer ham til Lybek, hvor man vel erklærede ham for fri Mand, men dog under allehaande Paaskud opholdt ham i lang Tid, indtil endelig Hertuginden af Lauenborg i Anledning af et Bryllup selv kom til Lybek og der bevirkede hans Frigivelse.

At Lybekkerne havde lokket Sture til sig, vidste Gustav i Slutningen af Mai 1534;*) endnu kunde han ikke kjende hans standhaftige Troskab og maatte troe, at de agtede at "bedrage Almuen med ham." Vistnok have Lybekkerne

*) K. Gustav til Erik Fleming ex Holmia domin: Trinitatis (31 Mai) 1534, Rigsregistr. anf. St. S. 218.

ogsaa havt alt Ondt i Sinde imod Gustav Vasa; men den 9de Mai, da Svend Skute var i Lybek, og dengang, da Svante Sture kom i deres Vold, var allerede Planen lagt til et Angreb paa Holsten og Danmark, saa at Magthaverne i Lybek med disse saa høirøstede Trusler og iøinefaldende fjendtlige Skridt neppe paa den Tid kunne have havt anden Hensigt, end den, de virkelig opnaaede, ved paafaldende Demonstrationer at drage Alles Blik til Sverrig og afvende Opmærksomheden fra Holsten og Danmark.*) Men er dette saa, da have de ikke ret betænkt, hvilken Modstander de havde for sig i Gustav Vasa; thi langt fra, at han forfærdet nølede, indtil de vare blevne færdige med dem, det første Anfald gjaldt, for saa at faae hele den fjendtlige Magt ind over sit Land, drog han Sværdet før de, saasnart han ikke kunde tvivle paa, at det maatte komme til Krig, saa at Lybek vistnok meget imod Beregningen saae sig indviklet ikke i en høirøstet Tvist, men i en aabenbar Krig med Sverrig paa samme Tid, som det kastede sig over Hertugen af Holsten og det danske Rigsraad. Saasnart nemlig Kong Gustav havde modtaget hine Efterretninger, betænkte han sig intet Øieblik længer. Om ikke Rigets hele Magt blev opbudt strax, samledes dog en tilstrækkelig Styrke af Kongens Tropper med den smaalandske og vestgöthiske Adels Folk i Kalmar, saa at dette vigtige Punkt saavelsom Øland var sikkret imod et pludseligt Anfald. I Stokholm modte Adelen fra Upland og det øvre Sverrig, naturligviis for i Forbindelse med Kongens Folk og Flaade at dække eller angribe Finland; og Østgötherne befaledes at sidde rede med deres Rustning Nat og Dag; de dannede saaledes Reserven, der kunde vende sig til Kalmar eller

---

*) See Claus Bildes i K. Gustavs Brev af 2den April 1534 (ovenfor S. 187) paaberaabte Meddelelse; jfr. Cragii Annales p. 26.

Stokholm efter Omstændighederne.*) Og strax i Begyndelsen af Juni, efter at han var bleven underrettet om Grev Christoffers og Lybekkernes Angreb paa Holsten, men uden nogen Tanke om, at Hovedangrebet nu gjaldt Danmark, ikke Sverrig, sendte Kongen ti Krigsskibe ind i den finske Bugt for at optage de lybske Handelsskibe, der kom fra Reval, og for at holde Øie med eller fange Grev Johan af Hoya, til hvem Erik Fleming var sendt for at gjøre endnu et sidste Forsøg paa at drage ham over til Gustavs og Sverrigs Side. Dog undslap de lybske Skibe ved at udkaste deres Ladninger og søge Tilflugt i Revals Havn, hvor den svenske Flaade beskjød dem; og Greven af Hoya var betimeligt advaret, saa at han fik Tid til at undkomme fra Viborg med sin Familie, den han efterlod i Reval, medens han selv fortsatte Reisen til Lybek. Her samledes nu Alt, hvad der var Gustav Vasa, Hertug Christian af Holsten, det danske Rigsraad fjendsk og Christian den Anden gunstigt, i Haabet om store Omvæltninger i Norden.**) Erik Fleming fik da Befaling til at angribe Viborg, hvor den af Grev Johan efterladte Befalingsmand Hans v. Gerstenberg ikke holdt sig saa vel, som i sin Tid Bernhard v. Melens Folk paa Kalmar Slot. Imod fri Bortgang med sin Herres rørlige Eiendomme overgav Gerstenberg Viborg. Finland var nu sikkret, og Gustav kunde vende sin hele Opmærksomhed mod Syden.***)

---

*) K. Gustav til Rigsraaderne Lars Siggeson, Johan Tureson m. Fl. s. l. et d., Rigsreg. anf. St. S. 217; Samme til Karl Erikson, Birger Nilson og Severin Kiil, Stokholm die Trinit. (31 Mai) 1534, samst. S. 218; Samme til Birger Nilson, dat. Gripsholm 13 Juni 1534, samst. S. 224 ff.; Samme til Peder Svenske, samme Sted og Dag, smst. S. 226.

**) Claus Holm til Hr. Bernt v. Melen, Lybek den 30te Mai 1534, Aktst. t. Grevef. Nr. 45, S. 80.

***) K. Gustav til Henrik Rosenkrands, dansk Lehnsmand paa Gulland,

Dengang da Lybek anfaldt Holsten og beredte sig til Angreb paa Danmark, var dets politiske Stilling altsaa allerede saadan, at man maa undre sig over Wullenwevers og hans Tilhængeres Dristighed. For Kammerretten svævede en Proces, der truede de Nyes Herredømme i Staden selv; med det burgundiske Hof var ingen Fred sluttet, med Sverrig en aaben Krig udbrudt. Der hørte ikke megen Viisdom til at indsee, at Angrebet paa Holsten og Danmark let kunde føre alle disse fjendske Magter sammen i et stort Forbund imod de nye Magthavere i Lybek: dog vovede disse det uden anden Udsigt til Hjælp fra nogen Hovedmagt, end nogle favre Ord af den engelske Konge!

---

dat. Svartsjø 7 Juni 1534, Rigsreg. anf. St. S. 222. K. Gustav til Arvid Trolle, Svend Skute og flere Befalingsmænd paa Flaaden, dat. Gripsholm 11 Juni 1534 (smst. S. 223). Samme til Tyge Krabbe, Stokholm Søndag før Margarethe (12 el. 19 Juli), smst. S. 235. Ifr. Tegel, anf. St. 2, 25.

Anden Bog.

Krigen og Underhandlingerne indtil Kjøbenhavns Beleiring.

Første Afsnit.

Greven af Oldenborg og Lybekkerne angribe Holsten. De enes om at befrie Kong Christian den Anden. Angreb paa Danmark. Sjælland med Smaaøerne og Landene hiinsides Øresund underkaste sig Greven.

Grev Christoffer af Oldenborg var først i Mai 1534 gaaet over Elben med henved 3000 Mand. Hans og Jørgen Kocks Plan, at vove et Angreb paa Danmark for at befrie den fangne Konge og frelse den nye Lære, er, som vi have paapeget, ældre end Wullenwevers. Det synes at have været Benedict v. d. Wisch og Hans Bogbinder, der først bragte Greven i Forbindelse med denne; og da den hemmelige Aftale om, at Lybek skulde give Penge og Skibe var truffen efter Markus Meyers Tilbagekomst fra England, kom Greven over Elben og vendte sig nu den 12te Mai officielt til det lybske Raad, saaledes som ovenfor er viist. Planen gjaldt først Danmark; men Raadets Brev til Hertug Christian af 13de Mai viser, at det forberedte et Angreb ogsaa paa Holsten. Og virkelig forandredes den oprindelige

Hensigt saaledes, at Greven og Lybek i Forening förste skulde anfalde Hertug Christian. Hvorfor man saaledes paatog sig en dobbelt Krig, er ikke ganske klart. Man har sagt,*) at Wullenwever lod sig lede af Had til Holstenerne, fordi de paa Hamborgermødet havde været ham saa skarpe Modstandere; eller at han tænkte at trække Danmarks Kræfter til Holsten og at give dette Land saa meget at bestille, at det ikke kunde komme det danske Rige til Hjælp. Disse Grunde kunne have havt deres Indflydelse, endskjøndt det er vanskeligt, at troe Wullenwever enten saa blind af Lidenskab eller begavet med saa ringe forudseende Klogskab, at han ikke skulde have tænkt paa Muligheden af en Tingenes Vending, hvorved en Krig i Holsten ligesaa let kunde blive en alvorlig Hindring for Lybeks Planer i Norden, som den kunde afholde Hertug Christian fra at træde Lybekkerne hindrende iveien i Danmark. Han selv har ikke vedkjendt sig nogen af disse Grunde; og hans fortroelige Ven Markus Meyer angav siden en ganske anden, der tør have været den bestemmende, om endog andre Betragtninger ogsaa kunne have havt deres Vægt. Efter hans Udsagn faldt man ind i Holsten, fordi Wullenwever ikke vidste andet Middel til at opfylde det Grev Christoffer givne Løfte, at betale ham to Maaneders Sold, saasnart han kom over Elben; thi kun ved at erobre de holstenske Slotte og lægge dem til Lybek kunde han bevæge det menige Borgerskab til at paatage sig denne Udgift.**) Man maa ikke troe, at Lybekkerne i Almindelighed kjendte Wullenwevers Planer; ikke

*) D. Chytræi Saxonia, lib. 14, p. 350. Hvitfeld Christian d. Tredie, Bl. F. ij vers.

**) Interrogatorium Wullenwevers, Nr. 48. Ranke, Reformationsgesch. 6, 272. M. Meyers Bekjendelse, Aktstykker til Grevef. Nr. 302, S. 558 ff.

engang Raadet meddelte han dem, førend Grev Christoffer ankom med sine Skarer i Stadens Omegn. Saaledes forstaaer man, at denne maatte vende sig imod saadanne Punkter i Holsten, hvis Besiddelse var Lybekkerne beqvem, hvad enten Befrielsestoget til Sønderborg derved fremmedes eller hindredes. Et Paaskud til at angribe Hertug Christian mente man dog at maatte forskaffe sig. Saasnart Greven var bleven foreløbig enig med Raadet i Lybek, tilskrev han omtrent d. 17de Mai 1534 Hertugen og forlangte, at Leide og Aftale skulde holdes den fangne Konge, og denne altsaa sættes i Frihed. Hertugen svarede d. 19de fra Rendsborg, at han ikke var Herre over Kong Christians Person, som ikke af hans Fader alene, men ogsaa af den svenske Konge, det danske Rigsraad og Lybekkerne selv med flere vendiske Stæder var sat i Fængsel, og at Sønderborg i den Anledning ikke mere stod under Hertugens umiddelbare Bestyrelse. Vilde Greven ikke nøies med dette Svar, haabede Hertugen, at han i det mindste betids lod ham vide hvad han havde at rette sig efter. Grev Christoffers Svar lader sig forudsee; han udtalte i et Brev til Hertugen den 22de Mai sin Uvillie over, at denne vilde skyde sig bag de Danskes og Svenskes Ryg, saa at der altsaa nu ikke var andet for ham at gjøre, end at vove Liv og Blod for med sine Venners og Hjælperes, navnlig de Lybskes og andre Søstæders, Bistand at udfrie den fangne Konge fra det Fængsel, hvori man imod Tro og Love havde hensat ham.*)

Paa samme Tid som Greven begyndte denne Brevvexling med Hertug Christian, henvendte han sig til Hertug Albrecht af Meklenborg med Underretning om sit Forehavende og med Opfordring til at staae ham bi ved Udførelsen; Benedict v. d. Wisch, skrev han, havde overbragt

*) Hvitfeld, anf. St. Bl. E. iij vers. ff. Aktstykker t. G. Nr. 40, S. 73.

ham den Erklæring fra Hertugen, at saasnart han virkelig skred til Planens Udførelse, vilde Hertugen understøtte ham med et hundrede Ryttere, hvilket Løfte tildeels havde bevæget ham til at indlade sig i denne Sag. Ogsaa den danske Rigshovmester Mogens Gjøe opfordrede Grev Christoffer fra Lybek den 17de Mai til Bistand, og søgte at berolige det danske Rigsraad ved Løftet om, at den befriede Konge skulde nøie holde dem, der nu hjalp til hans Befrielse, alle de Friheder, de havde erholdt af ham. Den 26de Mai sendte han en aaben Skrivelse til Danmarks Riges Raad og Indbyggere i Almindelighed af lignende Indhold, hvormed han vel fornemlig har villet bibringe dem den Mening, at Krigen kun gjaldt Holsten, for at de ikke skulde træffe betænkelige Anstalter i Danmark selv. Dette var ikke det Eneste, han gjorde for at udbrede den Mening, at hans Befrielsestog skulde gaae igjennem Hertugdømmerne; da han brød ind i Holsten, rettede han den 21de Mai et Opraab til Indbyggerne, hvori han lod dem vide Grunden til sit Tog og opfordrede dem, han vilde komme til at drage forbi, til at sidde stille, da han i saa Fald vilde beskærme dem imod al Overlast, hvorimod de bleve hjemsøgte paa Fjendeviis med Rov og Brand, om de hindrede ham i hans retfærdige Foretagende.*)

Have Danske og Holstenere lagt Vægt paa disse Yttringer, maae de have ventet, at Greven med al sin Styrke rask drog nordpaa for at naae Sønderborg tillands. Men saaledes kom det ikke. Først vendte han og Markus Meyer sig til Trittau og overrumplede heldigen dette Slot, der laa Lybek saa beleiligt for Samfærdselen med Elblandene; derpaa gik Toget imod den lybekske Bispestols Slot Eutin, der ligesaa let faldt i Grevens Hænder; og nu droge de

*) Aktst. t. Grf. Nr. 37. 38. 43., S. 68. 70. 77. Hvitfeld, anf. St. Bl. E iiij vers.

mod Segeberg, hvor den ubefæstede By den 27de Mai kom i deres Magt*) og blev brændt, imedens Slottet standsede Greven og nødte ham til en Beleiring. De rige Klostere Ahrensboeck og Reinfeld erlagde Brandskat for at undgaae Plyndring. Alt dette var udført endnu inden Udgangen af Mai; Greven og hans Tilhængere i Lybek havde nu det, de kunde byde Borgerskabet, og hvormed de kunde udvirke dets Samtykke til de fornødne Udgifter: Trittau, Eutin, Haabet om at Staden kunde komme i Besiddelse af alle Bispestolens og Domkapitlets Godser i Holsten, stemte Mængden ganske til Fordeel for Krigspartiet. I en almindelig Borgersamling paa Raadhuset erklærede Mængden sig for Wullenwever; og da en besindig Mand, Lambert van Dahlen, bad Borgerne vel betænke de store Udgifter, en Krig med Danmark og Holsten vilde kræve, og de ringe Udsigter til Bistand, Staden havde, blev han afbrudt af et almindeligt Bulder og slap med Nød for at blive kastet ud af Vinduet.**)

Under saadanne Omstændigheder kom da uden Vanskelighed en Traktat istand imellem Staden Lybek og Greven af Oldenborg, hvorved Raad og Borgerskab lovede at hjælpe Greven, i Holsten og andensteds, til at udfrie Kong Christian af Fængselet, men paa den Betingelse, at naar det var udført, skulde Greven stille Kongens Person i Lybeks Haand, for at denne Stad da kunde træffe en venskabelig Overeenskomst med ham. Lod Planen sig ikke udføre i Holsten, vilde Lybek staae Greven bi ogsaa i andre Lande efter bedste Evne og Leilighed. Greven vilde paa sin Side hjælpe Staden til Erstatning af den Skade, den mente sig tilføiet i Holsen ved ubillige Paalæg og ved Brud paa Privilegierne; og da Staden til den

*) Nordalbingische Studien, 3 B. S. 151.

**) Reimar Kock anf. St. S. 463 (564).

Ende havde modtaget de faste Huse Trittau og Eutin af ham, indtil Delingen af dette fælleds Bytte kunde skee, saa paatog den sig at lønne Grevens Krigsfolk en Tidlang; dog med det Forbehold, at de udlagte Penge forlods skulde betales af de to nævnte Slotte og af dem, Greven fremdeles maatte erobre. Endelig lovede Staden, at den ikke vilde indlade sig i Forbund eller Overeenskomst, der kunde være denne Sag imod.*)

Det er kun Lybeks Forsikkringsbrev til Grev Christoffer, vi kjende. Derimod have vi ikke Grevens tilsvarende Forsikkring til Staden; men andenstedsfra er dog den vigtigste Fordeel, Staden betingede sig af ham, bleven bekjendt. Den bestod i intet Mindre end at saasnart Greven havde erobret Helsingborg og Helsingør, skulde han overgive disse Byer og Borge med Øresundstolden til Lybekkerne; naar han dernæst havde vundet Gulland og overgivet denne Ø til Lybekkerne, vilde de afstaae Helsingør med den halve Told til den danske Krones Bedste.**)

Det var altsaa ikke for Christian den Anden, men for sig selv at Lybek kastede sig i denne Feide. Om at gjenindsætte Kong Christian paa de nordiske Throner er der intet Ord i Traktaten; og naar der tales om hans Befrielse, betyder det, at han skulde ombytte det snevre Fængsel paa Sønderborg med et maaskee lidt mildere Fangenskab i Lybek, indtil han sagde Ja til Alt, havd disse ædelmodige Venner bade ham om; ja det bliver et Spørgsmaal, om der ikke endog var tiltænkt ham et varigt Fangenskab i Lybek.***)

---

*) Aktstykker til Grevef. Nr. 152, S. 262. Danske Magazin 3, 58.

**) De lybske Sendebuds Forklaring (b) ved det andet Udkast til en Overeenskomst med Hert. Albrecht af Mklb. Aktstykker t. Grevef. Nr. 159, S. 287. Det der Anførte bekræftes paa flere Steder, saasom i Wullenwevers og Meyers Bekjendelser; jfr. den danske Adels Forsvarsskrift, Danske Mag. 5, 310.

***) Jfr. Marcus Meyers Bekjendelse, anf. St. S. 559.

Gik nu alt det Øvrige efter Ønske, saa fik de tillige Øresund i deres Magt; naar de da med Bornholm forenede Gulland, hvo vilde saa vove at modsætte sig dem? Da var Tiden kommen til at tage Hævn over Gustav Vasa, til at spærre Sund og Belt for Hollænderne, til at trykke Danzigs og de østlige Stæders Opsving tilbage, til at afnøde det vanmægtige Danmark Opfyldelsen af den halvfærdige Traktat af 2den Mai 1532, — med andre Ord, til at gjennemføre den Handels- og Skibsfartslov, som skulde lede Østersøens Rigdomme til Lybek og de Stæder, der bleve det mægtige Hoved for Hanseforbundet trofast hengivne!

Efter Alt at dømme er Hertug Christian virkelig bleven overrasket ved det pludselige Anfald. Havde end Brevene af 13de og 17de Mai viist ham, at et Uveier trak op, kunde han ikke være forberedt paa et Overfald i samme Øieblik, som Grev Christoffers Brødre nærmede sig ham paa det Venligste. Men Christian var en Mand i sin kraftigste Alder, forsøgt saavel i Krig som i Fred, og om end af naturlig Tilbøielighed og sand Fromhed stemt for Freden, dog altfor meget gjennemtrængt af sin Fyrstepligt til at han skulde undslaae sig for at drage Sværdet, naar Landets Forsvar krævede det. Han var omgiven af en Adel, som med mønsterværdig Enighed og Fasthed sluttede sig om sit Lands Fyrste og Banner; og ikke alene sad der trofaste Mænd af prøvet Klogskab i hans Raad, men ved hans Side stod en Kriger, hvis Berømmelse vilde gaae ligesaa vidt ud i Verden som de største Hærføreres, Norden har frembragt, dersom han havde havt en ligesaa stor Skueplads for sine Bedrifter, og som kun savnede denne, fordi han ikke vilde tjene udenfor sit Fædreland. Havde Johan Rantzau havt mere af Gustav Adolfs høimodige Skaansel imod de Overvundne, havde han i sin Manddoms Aar havt det samme Sind imod Danmarks Almue, som han i sin Alderdom havde imod Ditmarskens Bønder, vilde hans Berømmelse straale

med den herligste Glands i Danmarks som i Holstens Aarbøger; thi som Hærfører og Leder af store krigerske Foretagender staaer han i Række med de Bedste, og han vidste overalt, hvor han optraadte, at tvinge Seiren paa sin Side. Hvilken Ungdomsild der gjennemluede denne Mand endnu i hans 42 Aar, saae man med Forundring, da han paa Bredenberg modtog Efterretningen om Fædrelandets Nød og Fare. Han havde i det sidste Aar været syg i den ene Fod og haltede; men rask sprang han op ved dette Budskab, og da han sad i Sadelen, var Foden helbredet.*) Hertug Christian samlede uopholdelig alt det Mandskab, han kunde bringe sammen, for at møde Fjenden. Af hvervede Tropper vare vistnok kun faa i Hertugdømmerne; det første Stød maatte mødes væsentlig med disse Landes egen Adel og opbudte Almue. Medens en Deel blev holdt tilbage for at

---

*) Joh. Rantzaus Levnet i Joh. Molleri Cimbria literata, Tom. I. p. 526. Grundkilden til denne Fortælling, som til Rantzaus Levnetsbeskrivelser overhovedet, findes i Vita et res gestæ præstantissimi herois domini Johannis Rantzovii, cet. Wittebergæ an. 1567. Dette meget sjeldne Skrift, som Moller synes kun at have kjendt af Epistolæ ad Henricum Rantzovium consolatoriæ, hvor dets Indhold er optrykt, bestaaer af en Samling af Ærevers, Breve, Indskrifter, men fornemlig af to Opsatser, som begge bære til Overskrift: Sub effigie Johannis Rantzovii, equitis aurati, og som indeholde korte Levnetsbeskrivelser af den endnu levende Helt i Form af en direct Tiltale anbragt under hans Billede. Rimeligviis er Sønnen, Statholder Henrik Rantzau, Forfatteren. Samlingen fremkom paa den Maade, at Martinus Coronæus (Martin Kreye), Huuslærer for Henrik Rantzaus Børn, sendte den med et Brev af 19de December 1565, 7 Dage efter Johan Rantzaus Død, til Abbed Joachim i Reinfeld, som besørgede den trykt. Den har neppe været i Boghandelen, men er foræret til Venner og Velyndere. Disse Elogia følges Fod for Fod i Christoffer Kellinghusens Heltedigt: De præcipuis rebus gestis illustris viri D. Joannis Rantzovii, cet. libri tres. Francof. 1567.

vare paa Lybeks Venner Ditmarskerne, førte Johan Rantzau Hovedstyrken imod Fjenden, nødte ham til at hæve Beleiringen for Segeberg, tog Eutin tilbage og mødte den 10de Juni de forenede grevelige og lybske Skarer under Grev Christoffer og Markus Meyer ved Eutin. Det kom til en Træfning, hvori Rantzau beholdt Valpladsen, endskjøndt han skal have mistet dobbelt saa mange Folk som Fjenden, der selv angav sit Tab til 100 Mand. Grev Christoffer drog tilbage, dog ikke til Lybek, men til Travemünde, hvor imidlertid Alt var beredt til at udføre den egentlige Plan. En Flaade paa fjorten store og syv mindre Skibe laa seilklar for at optage Grevens Tropper, som den 15de Juni vare i Travemünde. Modvind opholdt dem endnu i nogle Dage. Hertug Christian drog efter dem, bestemt paa at forfølge sin Fordeel og derfor kun lidet tilbøielig til at høre paa Hamborgernes mæglende Forslag.*) Hele Stillingen træder ret klart frem i et Brev, som Wullenwever den 17de Juni skrev til Hertug Albrecht af Meklenborg. Greven, siger han, ligger endnu i Travemünde og venter paa Vind og Veier; han vil blive velkommen der, hvor han agter sig hen. Hertug Christian ligger i Ratekau formodentlig i den Hensigt at begive sig til Travemünde, saasnart Knegtene ere gaaede tilsøes; men Wullenwever haaber, at det ikke skal lykkes ham. Hamborgerne vilde mægle; men førend Hertugen vil høre tale om Underhandlinger, forlanger han, at Lybekkerne skulle give Trittau tilbage og opgive Toget til Danmark; saa er det endda uvist, paa hvilke Betingelser de dernæst skulle underhandle med ham. Men før Lybek vil opgive Toget til Danmark og lade Trittau fare, vil det hellere sætte endnu hundrede Tusinde Gylden paa Krigen. "Vi ville med Guds Hjælp bevare tre Ting: Staden, Mølln og Trittau,

*) Becker, Gesch. Lübecks, 2 B. S. 69. M. Coronæus anf. St. Bl. B iij. Aktst. til Grevef. Nr. 53, S. 92.

og saa lade H. fyrstelige Durchlauchtighed ride og banketere saa meget ham lyster."*)

Saasnart Benedict v. d. Wisch havde truffet Aftelen med Grev Christoffer og overbragt Wullenwever Budskabet derom, sendte denne en vis Claus Holm til sin Ven Jørgen Kock i Malmø for at underrette ham om Planen. Jørgen Kock svarede i Overeensstemmelse med den trufne Aftale, at saasnart Greven bragte Tropperne, skulde Malmø og Kjøbenhavn staae ham aabne. Claus Holm var tilbage i Lybek endnu inden Udgangen af Mai. Vi have et Brev fra ham til Bernhard v. Melen, som ret viser, hvilke store Tanker man dengang nærede om de nye Ting, der skulde gaae for sig i Norden. "Verden har i tusinde Aar ikke staaet saa gunstigt for at vinde Danmark og Sverrig som nu. Saasnart Segeberg er vundet, gaaer det mod Danmark. Men derefter gjælder det visseligen Sverrig; thi Timeglasset løber nu paa vor Side over de to Riger og Holsten til Undertrykkelse og stor Straf. Alt hvad I tænker og ønsker vil skee for at jage den æreløse Konge (Gustav Vasa) bort." — "Alle Eders Tanker om Sverrig, ingen undtagne, ville gaae i Opfyldelsen. Kom blot hid, vi ville hjælpe til med Liv og Gods." — "Bring Junker Bastian af Jessen en Hilsen fra mig; kunde Eders Strenghed medbringe den Mand med 24 Heste, da skulde han fortjene vel 10,000 Guldgylden dermed; ærligere og redeligere Mand lever ikke."**) — Denne Bastian von Jessen, som her omtales, var en Mand, hvis nære Forhold til det sachsiske Churhuus gav ham en vis Betydenhed for de Magter, der som Lybek og Hertug Christian stode i Forbindelse med denne Slægt. Hans Fader var den navnkundige Chusfyrste Frederik den

*) Aktst. t. Grf. Nr. 54, S. 92.

**) Aktstykker t. Grf. Nr. 45, S. 80. Jfr. Interrogatorium Wullenwevers hos Ranke anf. St. S. 267.

Vise, Luthers Velynder, der døde ugift 1525, men af en Forbindelse med en borgerlig Qvinde, Anna Weller, efterlod tre uægte Børn, to Sönner og en Datter. Sønnerne gav han i sit Testamente Herskabet Jessen i Nærheden af Schweinitz ved den sorte Elster. Her var Bernhard v. Melen dengang Lehnsmand og saaledes Junker Sebastians Nabo. Det er ogsaa vist nok, at det var ham, der bevægede denne til at optræde i den nordiske Krig.*) Sebastian v. Jessen brugtes af det sachsiske Hof i Statsærinder; han havde i Aaret 1530 udført en Sendelse for Churfyrsten og for Landgreven af Hessen til Lybek;**) men han var ogsaa en Krigsmand, der, som utallige andre Smaaherrer i Tydskland, enten ene eller med en hvervet Skare søgte Bytte og Ære i dens Tjeneste, der kunde lönne ham og hans Folk. Han havde 1532 tjent Nürnberg med hundrede Ryttere, som denne Stad stillede i den samme Tyrkekrig, hvor Markus Meyer førte Lybeks Landsknegte til den keiserlige Hær. En vis Vigtighed tillagde ogsaa Hertug Christian Bastian v. Jessens Optræden i den nordiske Krig; derfor søgte han senere Oplysning om, hvem det var, der havde bragt Junker Bastian til at tage Tjeneste hos hans Fjender; og naar man bemærker, at Hertugen engang nærede Frygt for, at Churfyrste Johan Frederik af Sachsen selv havde Øiet paa den danske Throne, saa tør han i Fætterens Fjendskab have seet et Vink om Churfyrstens Tanker. Bastian v. Jessen blev imidlertid hindret i at stille sig til Lybekkernes Tjeneste i Holsten i Sommeren 1534, da han maatte give Churfyrst Joachim af Brandenborg sit Æresord paa, at han ikke vilde tjene i de første tre Maaneder imod Hertugen af Holsten.***)

*) Baade efter Meyers og Wullenwevers Bekjendelser.

**) Lanz, Staatspapiere Nr. X, S. 54. Thi Sieur Sebastian de Saxonie kan vel ikke være nogen anden end Bastian v. Jessen?

***) Aktstykker til Grf. S. 162. 168.

Hvorledes han er kommen i denne Forpligtelse, og det imod den nævnte Fyrste, vide vi ikke; men det stemmer godt med Churfyrste Joachims Fjendskab imod sin ulykkelige Svoger, at han lagde dem, der kæmpede for hans Frihed, Hindringer i Veien; og det tyder tillige paa, at man har tillagt Bastian v. Jessen en større Betydning end almindelige Krigsmænd.

Da Jørgen Kock gav det anførte Løfte om at aabne Malmø og Kjøbenhavn for Greven, har han vistnok kunnet gjøre sikker Regning paa Bistand hos den største Deel af Borgerne i hans egen By; men da Kronen havde et fast Huus i Malmø og en Deel hvervede Krigsfolk der, bliver det et Spørgsmaal, om han kunde have holdt sit Ord saa let som han gav det, dersom ikke Omstændighederne havde begunstiget ham mere, end han var berettiget til at gjøre Regning paa. Saasnárt Hertug Christian saae sig alvorlig truet af Greven og Lybekkerne, henvendte han sig til det danske Rigsraad om den i Unionsakten betingede Hjælp. Fordringen maatte stilles til Rigets ypperste Cantsler, Biskoppen af Roskilde; men foruden Rønnow tilskrev Hertugen ogsaa andre Medlemmer af Rigsraadet og modtog deres Betænkning om Sagernes Stilling. Rønnow tog Hr. Tyge Krabbe paa Raad med, og det besluttedes, at alle Landsknegte i Skaane og Sjælland samt 180 Ryttere, sandsynligviis af Adelens Rusttjeneste, strax skulde sendes til Holsten. Tropperne afgik ogsaa til det vestlige Sjælland; men inden de kom over Vandet, fik de Modbefaling, da Rigsraadet i Sjælland pludselig saae sig truet af en uventet Fare i den nærmeste Nærhed. Neppe vare nemlig Knegtene ude af Malmø, førend Jørgen Kock og hans Tilhængere benyttede Leiligheden. Byen stod hidtil i den bedste Forstaaelse med Slotsherren Mogens Gyldenstjerne, den samme, der saa klogt og kjækt havde forsvaret Aggershuus imod Chrisian den Anden, men derefter havde for Penge, han tildeels

laante af Jørgen Kock, indløst Kronens Slot og Lehn Malmøhuus,**) hvor han nu var Befalingsmand, medens Erik Gyldenstjerne havde faaet Aggershuus efter ham. Hr. Mogens havde været de malmøske Borgeres Gjæst i St. Knuds Gilde anden Pintsedag og anede derfor ikke Uraad, da de et Par Dage derefter bade ham at komme ned paa Raadhuset under Paaskud af vigtige Forhandlinger; men neppe var han der, før de anholdt ham, satte ham i Forvaring under Borgervagt, overvældede Slottet og nedbrøde den Deel af dette, der vendte imod Byen. Stadens Porte besatte de med stærk Vagt og tillode Alle at komme ind, men Ingen at komme ud. Dette skeete Onsdag eller Fredag efter Pintse, den 27de eller 29de Mai 1534. I Malmø var en heel Deel adelige Børn, der her gik til Skole hos den navnkundige Frants Vormordsen. I dem havde man et Slags Gidsler; og da Ingen udenfor Staden i nogle Dage erfarede hvad der var skeet, kom baade fra Skaane og Sjælland flere af den høie Adel uden Mistanke til Malmø, hvor man gjerne lod dem komme ind, men derpaa anholdt dem. Blandt Andre faldt Hr. Truid Ulfstand og Hr. Claus Podebusk i Borgernes Hænder, da de Trinitatis Søndag kom over fra Kjøbenhavn. Hensigten med disse Voldsomheder kunde ikke strax erklæres offentlig, da Grev Christoffer endnu laa i Holsten; for Øieblikket nøiedes Borgerne med at være fuldstændigt Herrer i deres Stad og at have bragt adskillige vigtige Personer i deres Vold. Men de maatte jo være betænkte paa at sætte en Farve paa deres Gjerning, at denne ikke skulde see ud som et aabent Oprør imod den Regering,

*) I den Kjøbenhavnske Samling, Fasc. 25, findes et Beviis fra Jørgen Kock, dat. Elbagen (Malmø) Pauli Bekehrung (25de Jan.) 1534, i hvilket han qvitterer for Tilbagebetaling af 6500 Mark, som Mogens Gyldenstjerne laante af ham til at tilpante sig Malmø Slot og Lehn.

de for knap et Aar siden havde lovet Lydighed, og at Rigsraadet ikke skulde gjennemskue den egentlige Hensigt, inden Greven og Lybekkerne ankom. Derfor søgte Jørgen Kock at berolige Tyge Krabbe og Anders Bilde, Befalingsmændene over den væbnede Magt i Skaane og Sjælland, og han var for klog til at ville binde dem lutter Digt paa Ærmet; tværtimod sagde han dem virkelig en Deel af Sandheden, men beholdt rigtignok det Vigtigste for sig selv. At han selv var Hovedmanden, sagde han ikke; men Almuen, skrev han, var bleven urolig over Erkebiskoppens Fremgangsmaade imod alle evangeliske Prædikanter i Skaane, og frygtede for', at han med sine Folk skulde gjennem Slottet komme ind i deres Stad for at straffe paa Liv og Gods dem, der holdt paa Evangeliet, i Henhold til den Reces, Rigsraadet havde ladet udgaae i Kjøbenhavn; derfor havde de indtaget Slottet og nedbrudt den Deel, der stod Staden til Skade. Iøvrigt skrev han til Anders Bilde, at for sine Venner og Slægtninge, Hr. Magnus og Erkebispen af Upsala, saavel som for sine Børn kunde han være rolig; dem skulde Intet skade, saalænge de vare hos ham.*) Det lader til, at de betydeligste Medlemmer af Rigsraadet virkelig lode sig dysse i Søvn ved disse snilde Ord, der gjorde den paafaldende Begivenhed begribelig uden at vise hvad der stod bag den; i det Mindste foretoge de sig Intet for at tvinge Malmø eller for at befrie de anholdte Adelspersoner; og dog vare ikke alle Raadsherrerne blinde for den Fare, der truede

---

*) Reimar Kock, S. 481 (582); Hvitfeld, Chr. III, Bl. G. iij; Brev fra Jørgen Kock til Hr. Anders Bilde, dat. Løverdag efter Guds Legems Dag (6te Juni) 1534, Aktst. til Grevef. anden Samling Nr. 6, S. 15. Cragii Annales p. 44 ff.; Dan. Mag. 3, 303. 4, 197; Aktst. t. Grevef. Nr. 46. 48., S. 82. 86.; Chronicon Skibb. i Script. R. Dan. II. 596. Jacob Ulfelds danske Historie ved C. P. Rothe, S. 48.

fra Lybek, hvis Forbindelse med Malmø de vel kjendte. Ingen fælleds Forholdsregler aftaltes af det sjællandske og skaanske Rigsraad, ingen Forsvarsanstalter bleve trufne, Intet blev gjort for i det mindste at sikkre Kjøbenhavn imod Oprør eller Overfald; hver Rigsraad levede paa sin Gaard eller sit Lehn og nød sin Værdighed som en lille Konge, medens et ængstende Havblik hvilede over Land og Folk. Næsten i en heel Maaned efter Oprøret i Malmø foretog Rigsraadet sig aldeles Intet, ret som om Alt var i den skjønneste Orden.

Jørgen Kock havde imidlertid endnu et Stykke Arbeide at udföre, inden han blev istand til at opfylde sit Løfte fuldstændigt. I Kjøbenhavn var hans Parti ikke saa mægtigt som i Malmø; saavel det som Staden synes at have manglet saa indflydelsesrige Ledere, som Malmø havde i sin første Borgermester. Partistillingen i Kjøbenhavn i de sidste Aar af Kong Frederiks Levetid og efter hans Død er ikke ganske klar. Siden Herredagen i 1530 udgjorde Evangeliets Tilhængere det langt overveiende Antal i Byen. Det var paa denne Herredag, at Kongen tilveiebragte en Overeenskomst imellem Byen og Kannikerne ved Frue Kirke om dennes ligelige Benyttelse af Catholske og Evangeliske, hvormed man for Øieblikket lod sig nøie; men det gik her som i Lybek, hvis reformatoriske Bevægelser have havt den største Indflydelse paa Stemningen og Begivenhederne i de med Tydskere opfyldte, tildeels af Tydskere styrede Stæder Kjøbenhavn og Malmø, hvis Indbyggere nu engang vare grebne af Tidens Uro. Forliget kunde ikke gjennemføres; de evangeliske Prædikanter med Hans Tausen i Spidsen tordnede fra Prædikestolene i Stadens andre Kirker imod det romerske Afguderi i Hovedkirken. Borgermestere og Raad vendte sig til Kongen og bade ham enten ganske ophæve Messelæsningen i Frue Kirke, eller bevillige dem Afsked, da de ikke formaaede at styre den ophidsede Almue.

Men formodentlig har Kongen hverken kunnet eller villet opfylde deres Forlangende, hvorved han ganske havde brudt med Prælaterne og Fleertallet i Rigsraadet. Da tog det urolige Parti sig selv til Rette ved et voldsomt Indbrud i Kirken den 27de December 1530. Alt hvad der mindede om Catholicisme blev ødelagt. Følgen var, at Kongen lod Kirken lukke for begge Partier. Voldsmændenes Leder var Byens første Borgermester, Ambrosius Bogbinder, en Broder til den Mester Hans Bogbinder, som tjente den landflygtige Christian den Anden, var med ham i Norge 1531 og 1532, og derefter hjalp til at bringe Grev Christoffer i Forbindelse med Wullenwever. Da det ikke kan betvivles, at den yngre Hans Bogbinder, eller Johannes Messenheim, jo var en Søn af den høit anseete, rige Borger og Borgermester Hans Metzenheim kaldet Bogbinder, i hvis Huus Christian den Anden tilbragte en Deel af sin Barndom, ligger heri en Forklaring af den Hengivenhed, han og hans Broder Ambrosius bestandigt viste denne ulykkelige Konge. Efter Billedstormen skal Ambrosius Bogbinder være bleven fjernet fra sit Borgermesterembede, — fordi han havde gjort sig skyldig i Forræderi, siger en samtidig Historieskriver; men hverken siger han bestemt, paa hvilken Tid dette skal være skeet, og heller ikke, om Ambrosius er dømt fra Embedet eller fortrængt derfra. Er dette Sidste Tilfældet, indskrænker det sig maaskee til en midlertidig Fjernelse fra Magistratens Forsamlinger, foraarsaget ved Fleertallets Modstand imod hans radikale Planer. Ambrosius synes efter Billedstormen at have holdt sig rolig i Kjøbenhavn, men sikkert uden at opgive sine Forbindelser med det omvæltningslystne Parti, der, om og i Øieblikket det svagere, ingenlunde var tilintetgjort. Men at de fleste Medlemmer af Byens Øvrighed efter den Tid vare, skjøndt evangelisksindede, dog ikke oprørske eller stemte for voldsom Modstand imod Konge og Rigsraad, skjønnes af flere

Træk. Der skete intet Brud paa den offentlige Rolighed, da Biskop Rønnow med syv catholsksindede Rigsraader og mange Adelsmænd i November 1531 under Kongens Fraværelse gjenindsatte Catholikerne i Besiddelsen af Frue Kirke, ihvor forbittrede Lutheranerne end vare derover. Og paa den kjøbenhavnske Herredag efter Kongens Død see vi Borgermestere og Raad saavel i Kjøbenhavn som i Malmø edeligen love Rigsraadet Lydighed, indtil Kongevalget kunde udføres, og roligen høre paa Dommen over Kjøbenhavnernes kjære Hans Tausen, hvem de dog en Maanedstid efter ved Mogens Gjøes Bistand fik tilbage med Biskop Rønnows Samtykke. Viser allerede dette, at Byraadets Fleertal ikke kan have staaet paa nogen fjendtlig Fod med Biskoppen, saa siger dets Forbindelse med Mogens Gjøe, at dets i Øieblikket herskende Medlemmer vare afgjort evangelisksindede uden at være blinde Tilhængere af den fangne Konge eller Lybekkerne. I den Henseende er et Brev, de kort efter Oprøret i Malmø tilskreve Mogens Gjøe, meget betegnende. De sendte ham flere Breve, Malmøboerne havde tilskrevet dem, og som rimeligviis have indeholdt Opfordringer til at følge deres Exempel; de bade derfor Mogens Gjøe indtrængende om at komme til Staden for at overlægge med dem, hvorledes Alt kunde komme til "en god fredsommelig Ende", og for at den evangeliske Sag maatte forfremmes. Af dette Brev kan man ikke slutte Andet, end at Magthaverne i Kjøbenhavn ikke billigede Oprøret i Malmø og ikke agtede at træde i denne Stads Fodspor, hvilket ogsaa det langt stærkere Slot, der laa ved deres By, maatte gjøre dobbelt betænkeligt. Men Jørgen Kock vidste vel, at et talrigt Parti i Kjøbenhavn var af andre Tanker end Raadet. Han begav sig derfor til Staden og holdt sig skjult med en Deel Bevæbnede i Ambrosius Bogbinders Huus for at forraske Slotsherren, naar han gik til Kirke; men Johan Urne var altid ledsaget af et saa talrigt Følge, at

ingen gunstig Leilighed vilde tilbyde sig, ligesom ogsaa Slotsvagten var for stærk til at en Overrumpling turde voves. Kjøbenhavn kom altsaa endnu ikke i Jørgen Kocks og Ambrosius's Hænder. Wullenwevers Forventning om, at Staden strax vilde have fulgt Malmøs Exempel, gik for det første ikke i Opfyldelse; og da Greven og Lybekkerne udebleve saa længe efter Opstanden i Malmø, kunde denne enestaaende Bevægelse være bleven det urolige Parti farlig nok, havde Rigsraadet viist større Beslutsomhed og Sammenhold, eller var en almindelig Herredag rask bleven sammenkaldt. Nu synes det, at Rigsraaderne i det østlige Danmark have opsat Alt indtil den engang bestemte Valgherredag ved Midsommerstid 1534. Men denne kom aldrig istand, ja fra det vestlige Danmark kunde Raadsherrerne maaskee ikke engang komme til Kjøbenhavn, hvis det er sandt, at Krydsere fra Lybek viste sig i de danske Farvande og vanskeliggjorde eller afskare Forbindelsen imellem Landene endnu før Flaadens Ankomst.*)

Den 19de Juni fik den lybske Flaade en brugelig Vind og gik under Seil fra Travemünde med Grev Christoffer, Everhard Ouelacker, nogle Fænniker Landsknegte og enkelte Ryttere. Den 21de Juni laa den ved Dragør og satte sig strax i Forbindelse med Malmø. Jørgen Kock, Erkebiskop Gustav Trolle og Ambrosius Bogbinder, der maaskee ikke har kunnet holde sig i Kjøbenhavn efter det mislykkede

*) Contract om Gudstjenesten i V. Frue Kirke. Brev fra Magistraten i Kjøbenhavn til Kong Frederik d. Første, dat. Kbhvn. Alle Sjæle Dag (2den November) 1530, i H. Knudsens Rønnow, S. 161 ff. Werlauff om Hans Bogbinder, i Historisk Tidsskrift, 3 B. S. 614 ff. Chronicon Skibb. i S. Rer. Dan. T. 2, p. 587. A. Thura, Regiæ Academiæ Hafniensis Infantia, Flensburgi et Altenavi 1734, p. 47. Adelens Forsvarsskrift, D. Mag. 5, 307. Aktst. t. Grevef. Nr. 49. 51, S. 87. 90. Hvitfeld, anf. St. Bl. G. iiij. Cragii Annales p. 34.

Forsøg imod Johan Urne, kom strax til Greven. Sit Løfte om at overgive ham Kjøbenhavn kunde Jørgen Kock nu ikke opfylde; men da Malmø, Nøglen til Skaane, allerede var sikkert i Partiets Magt, ansaae man det for rigtigst at gjøre Landgang paa Sjælland. Flaaden lagde sig udenfor Skovshoved og landsatte om Aftenen den 22de Juni 1534 Grev Christoffer med hans Skare.

Ubeskrivelig er den Forvirring, som nu betog de uforberedte og vidt spredte Rigsraader. Tyge Krabbe var just i Kjøbenhavn. Han meldte strax Fjendens Ankomst til Joachim Rønnow, som opholdt sig i Roskilde; derpaa ilede han tilbage over Sundet, inden Overfarten spærredes. Anders Bilde førte dengang alene Overbefalingen over Krigsmagten i Sjælland, da Henrik Gjøe var død kort efter Kong Frederik, og ingen Anden var udnævnt i hans Sted. Men Hr. Anders var paa Møen; derfor tilskrev Rønnow ham strax fra Roskilde, senere atter og atter fra Kjøbenhavn, at han øieblikkelig burde begive sig til Staden med Heste og Rustning, samt alle dem af Adelen, han kunde faae Bud til; bad ham ogsaa at lade Hr. Johan Oxe til Nielstrup tilsige Adel, Kjøbstædmænd og Landsknegte i Laaland, at de skulde forene sig med Axel Gjøe, der førte Befalingen over Tropperne i det vestlige Sjælland, for da med alle dem, der endnu ikke vare komne over til Holsten, at ile til Kjøbenhavn. Paa denne Stads Forsvar beroede Alt; holdt den sig, fik Holstenerne og Jyderne Tid til at komme Øboerne og Skaaningerne til Hjælp; og ved den afgjorte Fordeel, faste Stæders Forsvar dengang havde over Angrebet, kunde Staden lettelig holdes, naar man kun havde med en Haandfuld Landsknegte uden synderligt Skyts og Rytteri at gjøre. Men Rigsraaderne vidste vel, at deres farligste Fjende var indenfor Stadens egne Mure; dette gav ogsaa Slotsherren Johan Urne Hr. Anders at betænke i et Brev af 22de Juni, hvori han ligeledes opfordrede ham til

at komme med saa stor Magt som muligt. Men Anders Bilde begreb enten ikke, eller vilde ikke begribe den farefulde Stilling tilfulde; thi vel meldte han allerede den 21de Juni Biskoppen, at en Snees store og smaa Skibe vare under Møen, og at han havde paalagt Axel Gjøe at lade de Krigsfolk, der laae i Næstved, Slagelse og Skælskør, ufortøvet gaae til Kjøbenhavn; men endskjøndt Enhver kunde indsee, at alt Andet maatte være underordnet Kjøbenhavns Forsvar, blev han selv dog for det Første paa Møen af Frygt for, at Angrebet maaskee gjaldt denne hans egen Forlehning. Hans Brev krydsede Rønnows og Urnes; naar han imidlertid selv blev siddende roligt paa Stegehuus, kunde der hverken være Sammenhæng eller Kraft i Forsvarsanstalterne i Sjælland.*)

Men medens Rigsraaderne vexlede Breve fra den ene Ende af Sjælland til den anden, og endnu den 24de Juni hverken Anders Bilde eller Axel Gjøe eller Johan Oxe var kommen til Kjøbenhavn, var Veien allerede spærret for dem. I Fjendens Bevægelser var Eenhed og Hurtighed. Allerede Dagen efter Landgangen drog Greven ind i Roskilde, hvor Almuen modtog ham med Glæde. Rønnow, der var

*) Grev Christoffer til Raadet i Lybek, dat. 22de Juni 1534 uden Stedsangivelse. Borgermestere og Raad i Malmö til Raadet i Lybek, dat. Malmø St. Hansdag ($\frac{24}{6}$) 1534; begge i Aktstykker til Grevefeiden, anden Samling Nr. 12. 16, S. 20. 29. Anders Bilde til J. Rønnow, Stege den 21de Juni 1534; J. Rønnow til A. Bilde, Roskilde 22de Juni, Kbhvn. 22de og 24de Juni; Johan Urne til And. Bilde, Kjøbenhavns Slot 23de Juni 1534, alle i H. Knudsens Rønnow S. 166, ff. N. D. Mag. 5, 127. Johan Urne til Anders Bilde, Kbhvn. 22de Juni 1534, i Aktst. til Grevef., anden Saml. Nr. 10 S. 20. Johan Urne siger i Brevet af $\frac{23}{6}$, at "nu i Nat" gjorde Fjenden Landgang, uden nærmere at bestemme Tiden; Chron. Skibb., at det var om Morgenen den 23de Juni; men Grevens eget og Malmøs Breve ere afgjørende for den 22de.

Het til Kjøbenhavn, betragtede han som Fjende; derfor plyndrede han Bispegaarden, brændte hans Gaard Bistrup og Kronens Gaard Haraldsborg, hvormed Roskilde Bispestol dengang var belehnet, og som nu paa Biskoppens Vegne var betroet Claus Eriksen Ravnsberg, — den samme Claus Eriksen, som 1523 ved den forræderske Overgivelse af Kallundborg Slot til Christian den Andens Fjender havde erhvervet sig det smukke Tilnavn "Claus Slippeslot". Den 24de Juni drog Greven til Kjøge, som han agtede at gjøre til sin Hovedpost, indtil Kjøbenhavn overgav sig. Derfor lod han de forfaldne Fæstningsværker istandsætte. De lybske Skibe sendte han ikke strax tilbage, men fordelte dem i Sundet og Belterne for at hindre det ene Land at komme det andet til Hjælp. Og nu arbeidede han paa at drage Almuen over til sin Side. Allerede den 26de Juni havde han et Møde med en Deel Bønder paa en Eng, Beretningerne kalde Ulvemosen, hvor kan talte til dem ved en Tolk. Om han har gjort dem bestemte Løfter, vide vi ikke; i alt Fald have de to Borgermestere vistnok lagt ham de rette Ord paa Tungen; om Modstand i det aabne Land kunde der ikke være Tale, havde Bønderne end været villige til at vove Halsen for Rigsraaderne. Men det vare de ingenlunde; tværtimod var Intet dem kjærere, end at de nu skulde have den gamle Ørn, der kunde holde Høgene i Ave, til Konge igjen.*) Hvorledes Greven bar sig ad med at vinde Borgerne i de mindre Kjøbstæder, vide vi derimod bedre. I Kjøbstædborgernes Hjerter kogte et glødende Had til de

*) Chron. Skibb. i Scr. R. D. 2, 597. Petri Olai Annales Danici, ib. 1, 197. Fru Vibeke Podebuskes Antegnelser i Suhms Samlinger, 2 B. 3 H. S. 2?. Hvitfeld anf. St. Bl. H. Cragii Annales p. 35. 40. Om Haraldsborg see Knudsens Rønnow S. 50 Anm. jævnført med Dan. Magazin, 3die Række 3 B. S. 237. "Ulvemosehuse" ligge i Haudrup Sogn, Thuneherred.

mægtige Aristokrater, der efter Christian den Andens Flugt havde hævet sig saa heit over mindre begunstigede Landsmænd, at deres Overmod vakte Misundelse og Harme endog hos en Deel af den ringere Adel, og som nu truede med at berede Kjøbstædmændene en lignende Underkuelse som Landboerne. Lige meget om det var bevidst Plan eller ei, saa er det umiskjendeligt, at Kongerne i det femtende og sextende Aarhundrede betydeligt fremmede Udviklingen af en Borgeraand i de danske Kjøbstæder ved en Mængde af enkelte, efter Tid og Leilighed lempede Privilegier og Indrømmelser, saavelsom ved almindelige Lovbestemmelser. Men Ingen arbeidede kraftigere for Byerne, end Christian den Anden, der vilde sikkre dem Handel og Kunstflid som udelukkende Næringsveie, og som forsøgte en almindelig Organisation paa Grundlaget af deres Underordning under Kronen, men kun under den, ikke under de geistlige og verdslige Stormænd. Men ved Christian den Andens Fald blev hans Lov brændt som "en skadelig Lov imod gode Sæder"; Prælater og adelige Godsbesiddere dreve atter Handel umiddelbart fra deres Gaarde, navnlig den vigtige Øxenhandel; og hvad der maatte vække endnu større Harme i Borgernes Hjerter var, at Adelen begyndte ad Omveie at faae Magt i Byernes indre Anliggender. Byraadet skulde vælges af Borgerne, Byfogeden indsættes af Kronen, Byskatten og andre Afgifter svares til den, saa at Byerne stode umiddelbart under den eller, i Datidens Sprog, laae til Kongens Fadebuur; men nu begyndte Lehnsmændene paa de nærmeste Slotte at tiltage sig Myndighed som Byernes Øvrighed, nogle Steder under den Form, at alle Kronens Indtægter, eller blot Fogediet, vare dem forlehnede eller pantsatte. De behandlede da Byfogeden som deres Fuldmægtig; hvor vilkaarlig en saadan Lehnsmand kunde gaae frem endnu længe efter Grevens Feide, seer man af Poul Wobitzers og hans Ridefogeds Adfærd i Byen Stege, hvis Byfoged, der ikke vilde lystre

deres Befaling i deres egen Sag, blev afsat og mulkteret uden Kongens Mellemkomst, endskjøndt Byen laa til Kongens Fadebuur. I Frederik den Førstes Tid, for at nævne nogle Tilfælde, havde Anders Bilde Stegehuus med Stege og hele Møen i Pant paa Livstid; Johan Urne og hans Frue paa Borreby vare forlehnede med Skælskør paa begges Livstid; Tranekjær med Langeland, Strynø og Fogediet i Svendborg var Hr. Otto Krumpens Pant paa Livstid; Fogediet i Middelfart laa til Hindsgavls Slot, i Ribe til Riberhuus, i Skanør og Falsterbo til Falsterbohuus; i Trelleborg havde først Lehnsmanden paa Falsterbo Fogediet, senere forlehnedes Byen til Hartvig Ulfeld, Fodermarsk paa Kjøbenhavns Slot; og saaledes paa flere Steder. Man kan tænke sig, hvorledes Slotsherrerne og deres Fogeder have benyttet denne Magt i Smaabyerne, der vare paa Veie til at komme heelt under Ridefogedernes Pidsk, ligesom Bønderne. Derfor vare disse Slotte, disse "Sporefogeder", en Torn i Øiet paa Borgerne. Det vidste Ingen bedre end Jørgen Kock og Ambrosius Bogbinder, og derfor lærte de Greven, hvorledes han skulde behandle Smaaborgerne. Vi have endnu Grev Christoffers Beskærmelsesbreve for Skælskør, Slagelse og Holbek, udstedte fra Kjøge den 29de og 30te Juni; af det sidste sees det, at det var Jørgen Kock, der havde Foredraget for Greven i denne Sag. I disse Breve hedder det, at Byerne herefter skulle være aldeles frie for de Sporefogeder og andre Voldsmænd, som hidtil havde trængt, beskattet od overfaldet dem mod Lov og Ret; de skulle nyde deres Friheder ubeskaarne; de skulle ligge til Kongens Fadebuur, gjøre Kongen og hans Skriver Regnskab, men ingen Anden; Borgermestere og Raad skulle selv have Magt til at beskikke en Dannemand til Byfoged. Dette var talt Borgerne ud af Hjertet; og naar Greven dertil, som i Skælskør 1534, i Holbek 1535, skænkede Byen et Kloster eller anden velbeleilig Gave, hvorfor skulde saa Bor-

gerne betænke sig paa at foretrække ham, der lovede dem deres gamle Konge tilbage, for Rigsraaderne, som traadte Borgerne paa Nakken og ganske imod Ret og Fornuft selv vilde være Smaakonger rundt om i Landet.*)

Den første af de Store, der traadte over paa Grevens Side, var Befalingsmanden over den væbnede Magt i Sjælland, Hr. Anders Bilde selv. Han havde endelig begivet sig paa Veien til Kjøbenhavn, efterat have betroet Stegehuus til fire Adelsmænd og fire Borgere; men de sidste svege deres Tro og lokkede Adelsmændene udenfor Slottet, som strax blev overfaldet af Borgerne i Stege, plyndret og nedbrudt. Slotsfogeden sloge de ihjel. Hr. Anders selv kom ikke længer end til sin Gaard Soholm i Stevnsherred; her beleirede Greven ham, og den 5te Juli overgav Gaarden sig. Men Anders Bilde blev ikke Grev Christoffers Krigsfange; tværtimod svoer han ham Huldskab og Mandskab, traadte i hans Tjeneste som hans første Raad og Minister, ja arbeidede fra nu af med saa stor Iver paa at bevæge sine Landsmænd til at tage samme Parti, at Tingenes nye Vending ikke kan have været ham meget imod. Til Erstatning for Møen belehnede Greven ham med Vordingborg Slot og Lehn. Gjorde allerede denne anseete Mands Overgang et mægtigt Indtryk, saa maatte Kjøbenhavns afgjøre Sjællands Skjæbne. Man begriber let, at Grevens Ankomst bragte Alt i den heftigste Gjæring i Kjøbenhavn, og at Am-

*) Ny Dan. Mag. 2, 205; 6, 270 ff. Dan. Mag. 3die Række, 3, 224. Forlehningsbrev for H. Ulfeld, dat. Gottorp, Onsdag før Antonii (15de Januar) 1533, i "Registre over alle Lande" Nr. IV, Fol. 195, i det danske Geheimearchiv. Historisk Tidsskrift, 5, 45. D. Mag. 3, 70. Frihedsbrevet for Holbek, dat. Kjøge, Tirsdag efter St. Hansdag 1534, Original paa Pergament i Geheimearchivet; som "Relator" er "Jørgen Kock Myntemester" anført. Østs Archiv for Psychologie og Historie S. 391.

brosius Bogbinders Parti mægtigen reiste Hovedet. Beviis herpaa er det, at Lutheranerne nu den 2den Juli fuldstændigt satte sig i Besiddelse af Frue Kirke og afskaffede alt catholsk Væsen der. De Rigsraader, som vare komne til Byen, følte sig ikke længer sikkre; hvo der kunde, listede sig bort. Biskop Rønnows Formaning til at forsvare Byen bragte Borgerne i saa heftig Bevægelse, at han med Nød undgik Mishandling og maatte hemmelig forlade Byen. Under disse Omstændigheder kunde Øvrigheden ikke længer modstaae Bevægelsesmændene. Et af dens egne Medlemmer, Raadmand Oluf Skriver, mæglede imellem den og Greven. Et Udvalg af Raadet, her ligesom i Lybek ledsaget af Tillidsborgere, begav sig til Kjøge. Hvad det var for et Parti, som nu skulde til Magten i Kjøbenhavn, seer man bedst deraf, at blandt disse Tillidsmænd vare i det mindste To, og maaskee Flere, af dem, som 1530 med Ambrosius havde været Hovedmænd ved Billedstormen i Frue Kirke. Man enedes snart i Kjøge; de Udsendte lovede, at Staden tre Dage derefter skulde aabne sine Porte for Greven og hans Krigsmagt, og da sværge ham Huldskab og Troskab paa Christian den Andens Vegne. Hvad Greven tilsagde Staden, er ikke saa bekjendt. Det hedder vel, at han bekræftede dens Friheder, lovede Beskærmelse for den evangeliske Lære, skjænkede Staden al Jord i en Miils Omkreds. Men dette har neppe været Alt; i det mindste vilde Jørgen Wullenwever vide, at Greven ogsaa maatte love at nedrive Slottet, samt at Borgerne ikke skulde faae nogen anden Konge end Christian den Anden, og hvis dette ikke lykkedes, at da ingen Herre skulde antages uden Kjøbenhavns og Malmøs Vidende og Villie. Det sidste Punkt finder Bestyrkelse deri, at de to Stæder ved alle de senere Underhandlinger baade kaldes Rigets Stænder og optræde som de, hvem en Stemme ved Kongevalget tilkommer, hvilket Modpartiet aldrig vilde anerkjende. Den 16de Juli modtog

da Kjøbenhavn Grev Christoffer, og nu trak denne naturligviis de Mænd frem, paa hvis Hengivenhed for den fangne Konge han fuldkommen kunde forlade sig. Det gamle Raad maatte vige for et nyt med Ambrosius Bogbinder, Hans Bøsze og Niels Tøndebinder, en af Tillidsmændene, i Spidsen. Ogsaa andre af Tillidsmændene optoges i dette nye Raad, saa at Magten ganske kom til Ambrosius's og Jørgen Kocks Parti. Oluf Skriver blev belehnet med Vor Frue Kloster i Roskilde, som blev frataget Henrik Krummediges Enke, Fru Anna Rud.*)

Om det har været Hr. Johan Urnes alvorlige Villie, at forsvare Kjøbenhavns Slot, synes meget tvivlsomt; thi allerede Dagen efter at Byen havde aabnet sine Porte for Greven, indlod han sig i en Samtale med Anders Bilde og indgik en Stilstand, som han imidlertid klager over ikke blev holdt fra Byens Side. Derfor spillede Slottets Kanoner imod Byen Natten imellem Løverdag og Søndag den 18-19de Juli; men som om han selv var bleven bange for sin Gjerning, skrev han om Søndagen til Anders Bilde med Klage over, at Aftalen ikke blev holdt, og med Anmodning om at komme ham og flere i Byen tilstedeværende Rigsraader til Ords. Er det rigtigt, at han var ilde lidt af Besætningen, og denne indbyrdes uenig, har dette vistnok bidraget til at gjøre hans Holdning usikker; og saa ringe var Johan Urnes

*) Aktst. t. Grevef. Nr. 60, S. 101. Hvitfeld anf. St. Bl. H. Cragii Annales S. 42 ff. N. D. Mag. 5,127. Thura, Infantia Academiæ p. 49. Aktst. t. Grevef. Nr. 78, S. 127. Grev Christoffers Brev til "vor Befalingsmand Oluf Skriver eller hans Foged i V. Frue Kloster i Roskilde", dat. Kbhvns Slot den 4de August 1534, i en Vidisse af samme Datum, udstedt paa Roskilde Bything, i Geheimearchivet. Jfr. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de de danske Ruders for 200 Aar siden uddøde Adelsslægt. Odense 1845, 1 H., S. 176. 192. Suhms Nye Samlinger, 3, 85.

Standhaftighed, at skjøndt Modstanderen ikke synes at have havt svært Skyts til sin Raadighed, overgav han allerede den 24de Juli Slottet med Rigets store Orlogsskibe og Skyts til Grev Christoffer, dog ikke forglemmende at sikkre sig selv personlige Fordele. Istedetfor Kjøbenhavns Slot og Lehn fik han Løfte om Gudmeherred i Fyen, der laa ham saa vel beleiligt til hans Eiendom Rygaard, og som Mester Johan Friis til Hesselager skulde miste til Straf for sin Hengivenhed for Modparten.*)

Anders Bildes, Kjøbenhavns og Slottets Overgang bleve afgjørende for Sjællands Skjæbne; thi nu kappedes de store Herrer om at hylde Greven og gjøre sig hans Gunst saa indbringende som muligt, eller i det mindste at afvende Ødelæggelsen fra deres Eiendomme; thi uagtet det ikke kan bevises, at Greven har givet Almuen fri Jagt efter Prælater og Adelsmænd, feiler det ikke, at jo mangen Voldsdaad er udøvet i denne Omvæltningstid. Dog er ingen Adelsmand bleven dræbt af Almuen i Sjælland i dette Aar. Kan det saaledes vel siges, at Tvang har været tilstede, saa har den dog ikke været tilstrækkelig til at retfærdiggjøre denne hurtige Underkastelse under dem, Rigsraad og Adel betragtede som Landets Fjender. Mogens Gjøe havde ladet sit Gunderslev og sit øvrige Gods i Sjælland i Stikken, for i Jylland, hvor han besad Eiendom og Lehn, at arbeide

---

*) Cragii Annales anf. St. Chron. Skibb. i S. R. D. 2, 598. Jost Küszel og Henrik Adermann, Anførere for de lybske Skibe i Sundet, sige i et Brev til Eske Bilde, dat. Kjøbenhavns Reed, Søndag for Jacobi (19de Juli) 1534, at Johan Urne i denne Nat har skudt mægtigt fra Slottet ind i Kjøbenhavn, hvilket de mene vil blive ham "ein quadt schetten.". Johan Urne til Anders Bilde eller til Erkeb. Gustav eller hvem der ellers er tilstede af D. R. Raad, dat. Kjøbenhavns Slot den Søndag for M. Magdalene (19de Juli) 1534. Begge i den Kjøbenhavnske Samling Fasc. 8. og 59.

kraftigen for Fædrelandets Vel; og hans Exempel blev efterfulgt af Flere. Men af de Herrer, der bleve tilbage i Sjælland og paa Smaaøerne, vide vi ikke at anføre et eneste Beviis paa standhaftig Fastholden ved den Sag, de dog havde besluttet at opretholde, eller paa uegennyttig Beredvillighed til at offre — ikke engang Livet, men blot Noget af sit Gods for den. En samtidig Forfatter siger bittert, men ikke uden Grund, om disse villige Sværgere, at Gjerrighed beherskede dem, saa at de for ikke at miste Magten, eller endog blot en Jord eller en Gaard, vare beredte til at aflægge hvad Eed det skulde være.*)

Mogens Gyldenstjerne erhvervede ved den samme Jørgen Kock, som havde fralistet ham Slottet i Malmø, allerede den 25de Juli et Beskærmelsesbrev for alle sine Gaarde i Skaane, Sjælland, Fyen eller Jylland, — endskjøndt hverken Skaane eller Jylland endnu dengang var i Grevens Magt; to Dage derefter fik han et ganske lignende med Navngivelse af Iversnæs i Fyen og Bygholm i Jylland. Da han og hans Søskende havde 1530 sluttet en Overeenskomst om at beholde Iversnæs under Moderens Bestyrelse i fuldkomment Fælledsskab, saa udvirkede han nogle Uger derefter hos Greven Tilladelse til at maatte tage alt det fyenske Gods til sig, saalænge hans Moder og Søskende endnu ikke havde hyldet Greven. Saaledes havde denne rige Slægt Sit i Sikkerhed, ihvor det gik. Biskoppen af Roskilde behandlede Greven først som Fjende, hvorved han fik Leilighed til at belønne en af Christian den Andens meest hengivne Mænd, den landflygtige upsalske Erkebiskop Gustav Trolle. Denne maatte 1532 følge med Christian den Anden fra Norge til Kjøbenhavn, hvor han først blev holdt som Fange paa Slottet, men senere kom paa fri Fod,

*) Chron. Skibb. i Scr. R. Dan., 2, 598.

da hans mægtige Slægtninge i Rigsraadet, navnlig Anders Bilde, borgede for hans Tilstedeblivelse og Rolighed. Ved Grev Christoffers Ankomst betragtede Gustav Trolle sig som løst fra Forpligtelsen, og betænkte sig ikke paa at være blandt de Første, der rakte Haanden til Greven, som nu trængte Domkapitlet i Roskilde til at vælge ham til deres Biskop. Endskjøndt Rønnow paa Efterretning herom bad om Leide for at komme Greven til Ords, saa maatte han dog finde sig i at opgive Stiftet, imod at Kapitlet gav ham Livsbrev paa Bispestolens Slot Saltø med mere Jordegods. Men efter Kjøbenhavns Overgang gik ogsaa han Greven tilhaande, og nu lykkedes det ham at kjøbe Bispestolen tilbage for 2000 rhinske Gylden og 4000 Mark danske Penge, som hans Venner hjalp ham at faae samlet, hvorimod Domkapitlet tillod ham at beholde Saltø som Pant for sig og sine Arvinger, indtil det indløstes af Roskilde Biskopper: — en mærkelig Handel, hvorved Biskoppen fik Kapitlets Samtykke til at skille en Deel af Stiftets Gods fra Embedet, for at han selv kunde komme i Besiddelse af dette. Gustav Trolle blev holdt skadesløs ved Fyens Bispestol. Anders Bildes Søn, Bent, der synes at have været bestemt til den geistlige Stand, erhvervede Degnedømmet i Kjøbenhavn af Greven; Hr. Johan Oxe til Nielstrup fik Bekræftelse paa sit høist indbringende Pant Ravnsborg Lehn i Laaland; Fru Anna Meinstrup, Enke efter Holger Rosenkrands, skaffede Anders Bilde Sæbygaard i Løveherred til Lehn; og siden erhvervede hun saavel et greveligt Beskærmelsesbrev for sin Person og sit Gods, som en Bekræftelse paa Høistrop Gaard i Stevnsherred, hvilken hun havde i Pant af Kronen. Man seer saaledes, at Greven, langtfra at undertrykke den høie Adel, tværtimod søgte at drage den til sig, og fandt den ganske villig til at lade sig vinde.

Hvad der er bleven af de Tropper, som ved Grevens Ankomst laae i det vestlige Sjælland, er ubekjendt. Deres

Anfører Axel Gjøe finde vi meget snart virksom i grevelig Krigstjeneste. Kong Frederiks Hofsinder, der laae i Borgeleie omkring i Sjælland, begjærede Leide af Greven for at fare til Hertug Christian og tage deres Haand igjen af ham; de lode sig dog nøie med det Svar, at for hans egne Folk kunde han vel leide dem, men ikke for Lybekkerne eller for Borgere og Bønder.

Korsør Slot, hvor Hr. Knud Rud til Vedby, Medlem af Rigsraadet, var Befalingsmand, skal være bleven forrasket af nogle Borgere fra Skælskør; maaskee hører dette dog til en senere Tid. Knud Rud havde allerede inden Udgangen af Juli hyldet Greven. Ikke bedre gik det i Smaalandene. Aalholm paa Laaland overrumpledes af Kjøbstædborgere i Lehnsmandens Fraværelse. Tranekjær paa Langeland skulde man dog troe at en saa navnkundig Krigsmand som Hr. Otto Krumpen vilde for sin egen Æres Skyld have forsvaret; men saasnart Severin Stampe med Lange Hermand, Grevens uægte Broder, viste sig for Slottet og begyndte at opkaste Skandser, troede Ridderen ikke at kunne holde Slottet imod det Skyts, de formodentlig maatte have med sig; han overgav sig da strax og saae, at de intet Artilleri havde. Denne Overgivelse er saa uforklarlig, at man har meent at maatte søge Gaadens Opløsning i Otto Krumpens hemmelige Tilbøielighed for sin gamle Herre Kong Christian den Anden, i hvis Navn han nu svor Greven Troskab og modtog Aalholm i Forlehning; men man kan ikke paavise Spor af en saadan Følelse i Otto Krumpens hele Adfærd, og Greven udmærkede ham ikke som nogen sær betroet eller paalidelig Mand. Knud Pedersen Gyldenstjerne, ogsaa Medlem af Rigsraadet, havde Nykjøbing Slot paa Falster i Forlehning af Enkedronningen, til hvis Livgeding det hørte; han holdt sig der lidt længer end de Andre, nemlig indtil den 22de August; men saa kom ogsaa dette Slot i Grevens Besiddelse, neppe fordi det er

blevet forrasket af Borgerne, som det almindelig hedder, men snarere fordi Knud Pedersen lod sig overtale af sine „kjære Morbrodersønner“ i Grevens Raad, Hr. Anders og Hr. Hans Bilde. Han overgav Slottet til Anders Bilde og Mikkel Blick, svoer Greven som de Andre og modtog senere af ham Krogen Slot, som i Kong Frederiks Tid var blevet forlehnet til Johan Rantzau. Paa Nykjøbing nær var Sjælland, Møen, Falster, Laaland og Langeland i Grevens Hænder inden Udgangen af Juli Maaned, og det uden at han havde havt Leilighed til at udføre større Bedrifter end at plyndre eller brænde et Par af den roskildske Bispestols Gaarde og bringe en eneste Herregaard til at overgive sig*)

Om det var klogt, at Greven søgte at støtte sig til de Store, hans naturlige Modstandere, istedetfor at holde sig

---

*) Vedel Simonsen, Fyens Vilkaar i den saakaldte Grevens Feide Kjøbenhavn 1813, S. 86. Et andet Beskærmelsesbrev for Mogens Gyldenstjerne, dat. sammest. den 27de Juli, findes i Geheimearchivet; det har Paategning om at være læst til Thinge i Assens den 11te August, paa Vendsherredsthing den 15de August, paa Middelfart Bything den 11 September. Beskærmelsesbrevet af 4de September 1534, hos Vedel Simonsen anf. St. S. 87, maa sammenholdes med Skiftebrevet af 6te December 1530 imellem Hr. Henrik Knudsen Gyldenstjernes Arvinger, i D. Mag. 4, 177. Om Rønnow see H. Knudsen anf. St. S. 108 ff. og de der anførte Beviissteder. Om Gustav Trolles Skjæbne findes Efterretninger i flere Aktstykker og Breve fra 1532—34 i Geheimearchivet og den kjøbenhavnske Samling. N. D. Mag. 5, 133. Aktst. til Gref. Nr. 71, S. 118; bekræftet, med Indskrænkning i Tid, Kbhvns. Slot, 5te Aug. 1534, D. Mag. 3, 74. Grevens Følgebrev for Fru Anne Holgers til Bønderne, som tjene til Sæbygaard, u. St, 29de Juli (1534), Original i Geheimearchivet; N. D. Mag. 5, 134; jfr. sammesteds 6, 278. Hvitf. anf. St. Bl. Hiiij. Cragii Annales p. 50 ff. Aktst. til Grf. Nr. 76 og 77, S. 124 ff. Dan. Mag. 3, 75. Dr. Chr. Winter til Hert. Albrecht af Mklb. dat. Lybek den 4de September 1534, Aktst. t. Grf. Nr. 105, S. 173.

udelukkende til Almuen, kan være tvivlsomt; men for Øieblikket bragte denne Adfærd ham store Fordele. I Skaane maatte alle Forsvarsanstalter ifølge Organisationen af 1531 udgaae fra Erkebispen Torben Bilde, Marsken Tyge Krabbe og Hr. Holger Gregersen Ulfstand. Marsken var ogsaa efter Lybekkernes Ankomst i Sundet ilet fra Kjøbenhavn tidsnok til at komme over Vandet. Han skrev strax den 22de Juni saavel til Axel Ugerup paa Sølvitsborg som til Erkebispen, underrettede dem om Sagernes Stilling og opfordrede Erkebispen til at reise Adelen i det sydlige Skaane. Han vilde forene sig med Erkebiskoppen og Hr. Holger hvor de vilde, men mente, at rettest burde Alle samles i Landskrone, den eneste befæstede By med Undtagelse af Malmø. I det Sydlige havde man netop de samme Tanker. Den 23de Juni vare Adel og Borgere samlede i Ystad; man besluttede at mødes den 25de Juni i Aasum i Farsherred, derfra drage til Erkebiskoppen, som burde samle Alt hvad han kunde af Adel og Hofsinder nordpaa. Derom underrettede Holger Ulfstand Erkebispen i et Brev af 23de Juni fra sin Gaard Hikkebjerg. Han tilføiede, at Landskrone burde være det almindelige Samlingssted. Han havde netop faaet en Svend hjem, som holdt for Malmø i Nat og berettede ham, at den foregaaende Dag vare Lybekkerne iland i Malmø, saa at det var nødvendigt for Adelen, at handle med Raskhed*).

Det var altsaa Skaaningernes Hensigt at forsvare Landet; det lykkedes dem ogsaa at besætte Landskrone; og nu vendte de sig naturligviis til Kong Gustav i Sverrig om Hjælp. Axel Ugerup paa Sølvitsborg havde strax underrettet sine Naboer, de svenske Befalingsmænd paa Kalmar,

---

*) T. Krabbe til Axel Ugerup, Helsingborg, Mandag før Joh. Bapt. ($\frac{22}{6}$) 1534, i Aktst. t. Grf. anden Samling Nr. 11, S. 21. H. Knudsens Rønnow S. 168. Aktstykker til Grevef. Nr. 55 S. 94.

om Begivenhederne i Sundet; og fra Tyge Krabbe og hans Medbrødre i Raadet kom Brev paa Brev til Kongen i Stokholm. Men Afstanden var for stor, og alle Kong Gustavs Anstalter vare trufne under Forudsætningen af et Angreb paa Øland eller Finland. Kongen var dog aldeles villig til at række den skaanske Adel Haanden; han erkjendte det fuldkommen, hvor langt fordelagtigere det var, at møde sin Fjende for sin Naboes Dør end for sin egen, og med dem ham egne udholdende og bestandigt voxende Iver greb han denne Krig aldeles som sit eget Anliggende. Men øieblikkeligt kunde Hjælpen ikke komme; dog maatte han troe, at naar Kjøbenhavn holdt sig og Skaaningerne viste en Smule Standhaftighed i deres egen Sag, vilde den endnu komme tidsnok. Hvad der bekymrede ham meest, var Vanskeligheden ved at tilveiebringe en Forening af hans ti Skibe, der nu vare vendte tilbage fra Krydstoget i den finske Bugt, med det danske Riges Skibe i Kjøbenhavn, hvilke Rigsraadet havde forsømt at lade tiltakle og udruste, og som nu laae i Havnen indesluttede af Lybekkerne. Var det paa nogen Maade raadeligt, at hans Skibe nu gik til Øresund? Imidlertid lod han dem dog løbe til Kalmar og begav sig selv i den sidste Halvdeel af Juli sammestedshen for at være Begivenhederne nærmere; men forinden havde han fra Stokholm afsendt Jøns Olson og Niels Boje med 300 Ryttere og noget Fodfolk; de havde Befaling at gaae til Grændsen ved Markeryd og der tage nærmere Besked af den skaanske Adel. Om 14 Dage eller tre Uger kunne de være hos Skaaningerne, skriver Kongen til Rigsraadet den 21de Juli. Da Kongen var ankommen til Kalmar, gav han Flaaden Befaling at løbe til Cimbrishavn; men endnu inden den lettede Anker, modtog han den 1ste August fra Axel Ugerup Efterretning om Kjøbenhavns Overgang, saa at de danske Skibe vare i Fjendens Hænder. Øieblikkeligt fik Flaaden Modbefaling, og de Tropper, der skulde afgaae med den, bleve

nu sendte tillands. Ordre afgik til Jøns Olson og Niels Boje at opgive Marschen paa Markeryd, vende sig østligere, forene sig med de fra Kalmar sendte tre Fænniker Knegte, og saa ved Byen Væ, i Nærheden af det nuværende Christianstad, støde til Skaaningerne.

Ogsaa med Ord søgte Kong Gustav at modarbeide Fjenden. Han skrev Formaningsbreve til Indbyggerne i Skaane, Halland og Bleking, udviklede Lybekkernes egennyttige Hensigter for dem, viste at deres Vrede reiste sig af Misundelse over disse tre nordiske Rigers venlige Forening, opmuntrede dem til at blive deres rette Herskab troe, — kort sagt, skrev hvad han mente kunde gjøre Indtryk paa dem. En lignende Formaningsskrivelse sendte han midt i Juli til Kjøbenhavns Borgere; men i den har han ikke truffet den rette Tone, da han fornemlig advarer dem imod Kong Christian den Anden, minder om hans Tyranni og Udsugelser og foreholder dem, at kom han til Regeringen igjen, vilde det gaae ud over dem selv. Vistnok var det ikke saaledes der skulde tales til et Borgerskab, i hvis Spidse Ambrosius Bogbinder stod; men Brevet er rimeligviis heller ikke af de skaanske Rigsraader, hvem det var sendt, befordret til Kjøbenhavn, da Staden netop i de samme Dage, da Brevet blev skrevet oppe i Sverrig, aabnede sine Porte for Grev Christoffer. Langt rigtigere var det Raad, Kong Gustav gav den skaanske Adel, at de ikke burde lade sig beleire i Landskrone, heller ikke hver for sig indeslutte sig paa deres Herregaarde, men holde sig samlede i aaben Mark og trække sig op imod Grændsen for at støde til den svenske Hjælp*).

*) Axel Ugerup til Hr. Ture Trolle m. Fl. paa Kalmar Slot, dat. Sølvitsborg, vigil. apl. Petri et Pauli (28de Juni) 1534, i Aktst. t. Grf. anden Samling, Nr. 17, S. 30. K. Gustav til Tyge Krabbe m. Fl., Stokholm den 8de Juli 1534, sammesteds Nr. 18, S. 34.

Havde den i Landskrone forsamlede Adel fulgt dette Raad, vare de aldrig blevne tvungne til at bøie sig for Greven; men de gjorde det ikke, og dog var det upaatvivleligt indtil langt ind i Juli deres sande Mening, at de ikke vilde underkaste sig. Thi det er vist nok, uagtet ingen af vore Historieskrivere beretter det, at den skaanske Adel har i Juli 1534 ligesaavel som den jydske og fyenske erklæret sig beredt til at antage Hertug Christian af Holsten til Danmarks Konge. Baade Hertugen og Kong Gustav omtale dette Factum saa ofte og bestemt i deres Breve, at det ikke kan drages i Tvivl*). Det er da ogsaa let nok at forstaae, at Rigsraadet i Skaane nu kunde komme til Erkjendelse af det Fordærvelige i at Thronen stod længer ledig. Men den skaanske Adel holdt ikke fast ved denne Beslutning. Ogsaa dem bragte Anders Bilde til at vakle. Han forlangte Leide af de i Landskrone forsamlede Rigsraader for at tale med dem om „mærkelige Ærinder, Grev Christoffer havde givet ham i Befaling;“ og han fik det strax og villigt den 10de Juli. Dog hengik endnu nogle Dage, inden Skaaningerne gave efter; men saasnart Kjøbenhavn var i Grevens Magt, ja udentvivl endnu før Slottet var faldet, tilskreve de sjællandske Raader deres Medbrødre i Skaane og formanede dem til at underkaste sig Greven, at det ikke skulde gaae

Samme tit samme; ibid. 12te eller 19de Juli s. A., sammesteds Nr. 21, S. 35. Samme til Kjøbenhavns Borgere, samme Sted og Dag, Rigsregistr. S. 236 vers. Aktst. til Grf. Nr. 68. 82. 83., S. 112. 134. 135. Samme til Søren Kiil paa Elfsborg og til Mogens Gøje, Kalmar 4de August, Rigsregistraturet, anf. St. S. 247, og Aktst. t. Grf. Nr. 85. 87. 89. 90. S. 138. 141. 145, ff.

*) Aktstykker til Grevef. S. 115, 137, 139, 148, 150, 151. K. Gustav gjentager det paa det Bestemteste i to Breve til Henr. Rosenkrands paa Gulland, dat. Kalmar 7de og 22de August 1534, i Rigsregistraturet for 1534—35, S. 5 og 22.

dem som Sjællænderne; — og endnu den samme Dag, da Kjøbenhavns Slot overgav sig, forlangte de i Landskrone samlede Herrer Leide for nogle af deres Medbrødre, de ønskede at sende til Greven. Deres Brev er rettet til Joachim Rønnow, Hans og Anders Bilde, Johan Urne, Johan Oxe, Knud Rud og Axel Gjøe, saa at man her seer de Rigsraaders Navne, der allerede den 24de Juli havde hyldet Greven. Skaaningerne fik naturligviis det forlangte Leidebrev, og den 28de Juli kom Tyge Krabbe, Holger Ulfstand, Axel Brahe og Knud Bilde til Kjøbenhavn, — næsten alle de vigtigste Høvdinger for Adelen i Skaane, saa at der ikke kan være grundet Tvivl om, at de ere komne for at underkaste sig. Naar Hvitfeld eller hans Kilde vil give deres Adfærd den Farve, at Greven brød sit Leide, idet han ikke vilde tilstede dem at komme tilbage til Skaane for at raadføre sig videre med deres Medbrødre, saa viser baade deres Villighed til at høre paa Anders Bildes Mægling, Antallet af dem, der kom til Kjøbenhavn, og den Hurtighed. hvormed de gave efter, at de ikke ere tvungne; thi allerede den 30te Juli aflagde de Eden paa den skaanske Adels Vegne, modtoge Dagen efter Grevens Forsikkringsbrev om, at Kong Christian vilde tilgive Alt hvad de Danske havde gjort ham imod og stadfæste alle Privilegier, og søgte fra Kjøbenhavn at overtale de Fjernereboende, Axel Ugerup, Jacob Trolle og Geert Ulfstand, hvis Fuldmagt de ikke havde, til at billige og tiltræde hvad de havde gjort.

Efterat Greven havde modtaget Sjællændernes almindelige Hylding i Ringsted, gik han til Skaane og drog den 10de August med en Fænnike Knegte under Reimar vam Wolde og omgiven af Malmøs Borgere til Lund, hvor Skaaningerne hyldede ham paa Liborshøi. Endnu troede han dog ikke den talrige og velrustede Adel; han vilde ikke tilbringe Natten i den aabne By Lund, men drog med Rigsraaderne tilbage til Malmø. Herfra skrev han til Rønneby,

at der skulde holdes god Vagt imod de Svenske, som stode ved Grændsen; ligeledes, i Forbindelse med Rigsraadets Medlemmer, til det norske Raad. Hvad de skaanske Rigsraader angaaer, da behandlede han dem ligesaa venligt som de sjællandske. Truid Ulfstand fik atter sin Frihed og beholdt Varberg Slot og Lehn; han, der selv havde sluttet Traktaten af 2den Februar 1534 med Kong Gustav og givet denne sit Forpligtelsesbrev paa at skaffe det danske Rigsraads Ratification tilveie, var nu efter ni Ugers milde Fangenskab i Malmø bøiet nok til bryde sit Ord og sværge den Huldskab og Troskab, han afskyede i sit Hjerte. Tyge Krabbe beholdt Helsingborg, Axel Ugerup Sølvitsborg, Holger Ulfstand Laholm; og Mogens Gyldenstjerne, som allerede havde vidst at erhverve sig de ovenfor omtalte Beskærmelsesbreve af Greven, fik nu af ham Lindholm Slot til Lehn istedetfor Malmøhuus. At Malmø som Kjøbenhavn erholdt alt Land, der laa en Miil omkring Byen, maa formodentlig forstaaes saaledes, at forsaavidt det tilhørte Kronen, blev det nu Stadens Eiendom, men over Privates Gods i denne Omkreds erholdt den Høiheden*).

Skaaningernes hurtige Overgang kan endnu mindre undskyldes end Sjællændernes. Disse havde i det mindste endnu ikke tilsagt Hertug Christian deres Stemmer til Valget; den skaanske Adel var ikke tvungen; de havde havt mere end en Maaned til at ruste og samle sig; de havde en Fæstning inde; den svenske Hjælp nærmede sig: blot otte eller fjorten Dages Udholdenhed havde frelst deres

---

*) Brev fra Danmarks og Norges R. Raad, forsamlede i Landskrone, til Anders Bilde, dat. St. Canuti Dag ($\frac{10}{7}$) 1534, i Aktst. t. Grf. anden Samling, Nr. 20, S. 34. N. D. Magazin 5, 130, 131. Aktst. t. Grevef. Nr. 94, 100, S. 154, 163; jfr. D, Magaz. 3, 303. Hvitfeldt anf. St. Bl. Hiij. ff. Cragii Annales p. 48 ff. Reimar Kock S. 491 (592).

Ære. Feige vare disse Adelsmænd ikke; men Kjærligheden til deres Forlehninger og Herregaarde talte høiere i deres Hjerter, end Ære og Pligt.

Denne Tingenes Vending satte Gustav Vasa i den piinligste Forlegenhed. Faren rykkede ham nærmere; alle hans Anstrængelser vare spildte, ja kunde endog blive ham fordærvelige, fordi de vare beregnede paa at hjælpe Skaaningerne, ikke paa at bekæmpe Greven med egen Magt alene. Og hvad havde han at vente af de endnu ikke betvungne Lande? Lode Hertug Christian, Jyderne, de Norske, Gulland ligesaa hurtigt al Modstand falde, som Sjællænderne og Skaaningerne, saa at Gustavs Dødsfjende Christian den Anden nu ved deres Hjælp, der dreve ham i Landflygtighed og førte ham i Fængsel, atter satte Danmarks og Norges Kroner paa sit Hoved, hvad havde saa Sverrig at vente af ham og Lybekkerne i Forening? Han maatte have Oplysning om sin Stilling. Derfor opmuntrede han Hr. Henrik Rosenkrands paa Gulland til at staae fast hos Hertug Christian uden at lade sig bedaare af de Frafaldnes Fxempel eller af sin tilkommende Svigerfaders, Anders Bildes, Forestillinger; i ethvert Fald forlangte han at vide, hvilket Parti Rosenkrands agtede at tage, at Sverrig kunde vide hvad det havde at rette sig efter. Samme Spørgsmaal rettede han til Claus Bilde, Vincents Lunge og flere Medlemmer af det norske Raad; og fra Elfsborg sendte han Breve og Bud over til Jylland for at knytte Forbindelser med Mogens Gjøe og Hertug Christian selv. Det var fra den 7de til den 10de August, at alle disse Breve sendtes fra Kalmar. Men den 10de August ankom et meget vigtigt Sendebud fra Hertug Christian. Saasnart denne i Leiren ved Travemünde fik Underretning om, at den jydske, fyenske og skaanske Adel havde erklæret sig for ham, saa at han nu vidste, at hans holstenske Feide med Lybek maatte blive en stor Krig om

Danmark og Norge, afsendte han den 15de Juli sin Sekretær Frants Trebau til sin Svoger Kong Gustav for at knytte nærmere Forbindelse med denne, opfordre ham til kraftig Bistand og aftale fælleds Foretagender. Hvilken Vei Frants Trebau har valgt, og hvilke Hindringer der tvang ham til at bruge fire Uger paa Reisen fra Travemünde til Kalmar i en Sendelse af saa høi Vigtighed, er os ubekjendt. Da han ankom til Kong Gustav, passede hans Instructioner ikke mere til Forholdene. De gik ud fra den Forudsætning, at Kjøbenhavn endnu holdt sig, og at den skaanske Adels Troskab var paalidelig! Men hverken Gustav eller Frants Trebau lod sig bringe ud af Fatning: øieblikkelig gik de til Raads og udkastede nye Planer, endnu samme Dag, som Sekretæren ankom til Kalmar, gav Gustav sine Tromænd nye Befalinger. Planen var, at Hertug Christian og han hver paa sin Side skulde ruste sig af al Magt, og de Svenske da til Efteraaret gaae imod Skaane. Derfor befalede Kongen Søren Kiil paa Elfsborg, og de andre Fogeder i Vestergothland, at hverve alle de duelige Karle, de kunde faae, men tillige at udsprede Rygtet om, at de skulde sendes til Stokholm, fordi Russerne vare faldne ind i Finland. Forberedelserne til dette nye, selvstændige Felttog maatte imidlertid medtage et Par Maaneder. Kongen affærdigede derfor allerede den 14de August Frants Trebau fra Kalmar med Breve og en Sum Penge til Hertug Christian. Han lod ham med fire Skibe overføre til Rügenwalde, hvorfra han ikke uden Fare kom til sin Herre; thi man fik i Stralsund Nys om hans Reise og om de Penge, han medbragte, hvorfor Magistraten advarede Lybekkerne itide, saa at disse forsøgte at bevæge Hertug Albrecht af Meklenborg til at opsnappe ham og Pengene. Men Frants Trebau var ligesaa aarvaagen som Fjenden. Pengene kom vel ikke strax til Hertug Christian; men Frants Trebau har uden Tvivl nedlagt dem paa et

sikkert Sted, maaskee hos Hertug Barnim i Volgast, hvorfra de senere ere komne i de rette Hænder*)

Efter Frants Trebaus Afreise forlod den svenske Flaade Kalmarsund; Tropperne gik tilbage fra Grændsen; Kongen selv begav sig til Stokholm, hvor han nu arbeidede paa Udforelsen af den aftalte Plan.

---

*) Aktst. til Grevef. Nr. 70. 91. 92. 96, S. 115, 150, 151, 158. Latinsk Brev fra K. Gustav til Hert. Christian dat. Kalmar 10de Aug. 1534 i Geheimearchivet; tydsk Brev fra samme til Hertug Albrecht af Preussen, samme Sted og Dag, sammest. Afskrift. Om Fr. Trebaus Tilbagereise maa K. Gustavs Brev af 17de October 1534 til Ove Bilde og Mogens Gjøe, i Aktst. til Grf. Nr. 124, S. 210, sammenholdes med Dr. Chr. Winters Breve tii Hert. Albrecht af Mklb. af 4de og 6te Septbr. s. A. (sammest. Nr. 105. 107, S. 173. 177), samt det stralsundiske Raads Brev til dets Udsendte, dat. 2den Sept. s. A., sammest. Nr. 104, S. 172. K. Gustav til Hert. Christian, dat. Stokholm den 4de Januar 1535, Aktst. t. Grf. Nr. 162, S. 296. Instrux for Ove Lunge og Iver Juel, som længere nede omtales nærmere.

Andet Afsnit.

Mogens Gjøe i Jylland. Den jydske og fyenske Adel erklærer sig for Hertug Christian af Holsten. Opstand i Fyen; de Hertugeliges Overmagt og Nederlag. Hertugen hyldes ved Horsens. Skipper Clement. Vendelboerne reise sig. Adelens Nederlag.

I det østlige Danmark havde Rigsraad og Adel bøiet sig for Greven og Almuen ikke alene paafaldende hurtigt, men ogsaa uden nogen virkelig Modstand. Større Kraft viste Adelen vestenfor Storebelt, især i Jylland; den havde ogsaa en dygtigere Fører, end Sjællænderne og Skaaningerne, i Rigets Hofmester Hr. Mogens Gjøe, der i afgjort Holdning, Forstand, Virksomhed og Villighed til Opoffrelser for den Sag, han havde helliget sig, viste sig Joachim Rønnow, Anders Bilde, Tyge Krabbe, eller hvem der ellers skulde gjælde for den østlige Adels Ledere, langt overlegen. Mogens Gjøe havde ikke som de andre Rigsraader slaaet sig til Ro efter Herredagen i 1533. Han lod sig ikke engang afskrække af Hertug Christians Utilbøielighed til uden Rigsraadets Valg at optræde som Kronprætendent. Der fattes ikke Spor af, at Mogens Gjøe har bearbeidet Adelen og det evangeliske Parti ligesaa tidligt, som Wullenwever forberedte et Angreb paa Danmark. Men maaskee have hans Bestræbelser for Krigen i Holsten nærmest havt Forberedelsen af Hertug Christians Valg paa Herredagen i 1534 til Maal.

Fra Jylland lod man underhaanden Malmø vide, at flere af Rigsraadets Medlemmer vare betænkte paa at erklære sig for Hertug Christian: af ham var ingen Fare for Evangeliets Sag at befrygte, men tværtimod alt Godt at vente. Derfor opfordrede man Staden til at holde sit Rigsraadet givne Troskabsløfte. Det lader næsten til, at der maa have været afholdt en Forsamling af verdslige Rigsraader med en Deel af den jydske Adel, og at det har været fra denne Forsamling, at Opfordringen til Malmø er udgaaet. Dog formaae vi af Mangel paa Efterretninger ikke at see klart paa dette Punkt; kun det synes afgjort, at Opfordringen er kommen til Malmø før Opstanden i Pintseugen, og at Byen har svaret, at den vilde staae fast med Mogens Gjøe og Erik Banner og følge deres Mening, — hvad enten dette nu virkelig har været Alvor dengang det udtaltes, eller Jørgen Kock kun har søgt at vinde Tid, inden han lod Malmø reise sig i en ganske anden Hensigt. Med Kjøbenhavn maa Mogens Gjøe ogsaa have vedligeholdt Forbindelser, hvis Spor vi nu ikke mere kunne følge; derom giver det ovenfor berørte Brev fra denne Byes Raad af 7de Juni et tydeligt Vink. Ja med Hertug Christian selv vare hans Underhandlinger ikke afbrudte ved dennes første Vægring; i Ugen før Paaske 1534 havde han et Møde med Hertugen paa fri Mark ved Kolding, og skjøndt vi ikke med Vished kjende Gjenstanden for deres Samtale, kan det dog neppe betvivles, at Mogens Gjøe har tilsagt sin og sine Venners Bistand til at bringe Danmarks Krone paa Hertugens Hoved, denne derimod lovet at holde dem sin Faders Benaadninger og Friheder samt tage dem i Forsvar, om de for denne Sags Skyld skulde blive angrebne*).

*) Cragii Annales p. 44. Adelens Apologi i Dan. Mag. 5, 307. Hert. Albrecht af Mklb. til Anders Bilde, dat. Schwerin den 15de

Nu kom Grev Christoffers og Lybekkernes Angreb paa Holsten i Mai 1534. Det feiler ikke, at som Hertug Chri-

---

April 1534, i Danske Mag. 2, 100. Nærmest i Forbindelse med dette Møde ved Kolding staaer uden Tvivl det følgende Forsikkringsbrev, der er Frf. meddelt af Hr. Conferr. Wegener, som har fundet det blandt de utrykte Anders-Vedelske Samlinger. Det er en Afskrift, som Copisten har overskrevet: „Copie af K. Christians Breff, efterat hand bleff vald;" men Indholdet viser, at det netop maa henhøre til Tiden før Valget: „Wi Christian met Guds Naade Hertug vdi Slesvig, Holsten &c. bekiende met dette vort obne breff, at wi haffue loffuet oc tilsagd velbyrdig Mand Her Mogn Goye Ridder, Danmarckis Riges Hoffmester, oc Erich Banner til Asdall, at dersom Gud alsommectigste haffuer tilfoyt oss, at komme til Danmarckis Rige, oc vorde der Herre oc Koning, da ville wi [dennem] i alle maade være dennem saa gunstig oc naadig en Herre, som vor kjere Herr Fader, hues siel Gud naade, dennem værit haffuer, oc beplicte wi os at holde dennem alle de breffue oc Segel, Naader oc Friheder, som fremfarne Konger i Danmark, desligest vor kiere Herre Fader dennem i sin Tid naadeligen vndt oc giffuet haffuer oc ey dennem at forkrencke i nogen maade. Sammeledis haffue wi loffuet oc tilsagd forne Her Mogens Goye oc Erich Banner, at dersom nogen sig fordrister eller foretage ville, dennem met wold eller offuermagt at trænge eller offuerfalde, wille wi hjelpe dennem det at affuerge oc dennem beskytte oc beskerme, aff al vor magt oc formue. Item haffue wi ydermere loffuit oc tilsagd Her Mogens Goye oc Erich Banner, at huilche deris angeborn slect oc venner eller tilforuandte, som giør dennem nogen hielp oc bistand, at denne vor sag kand gaa for sig, at wi som føre berørt kand komme til Danmarckis Rige, oc bliffue der Herre oc Koning, da wille (wi) wære dennem i alle maade for en gunstig oc naadig Herre, oc det med al gods (gode?) oc gunst imod dem bekiende oc forskylde, oc dennem desligest beskytte oc beskerme for all offuerfald, om nogen vil dem for den Sag skyld fortrenge, forhade eller offuerfalde. Dess til ydermere widnisbyrd, at wi disse forne articker vdi alle maade wbrødeligen holde wille, haffue wi dette vort breff vnderscreffuit met vort egen haand, giffuit paa vort Slot Hatthersleff vnder vort Signet. Christian manu propria.

stian strax henvendte sig til Biskoppen af Roskilde og de østdanske Rigsraader om den traktatmæssige Hjælp, saaledes har han særligt forlangt Jyders og Fyenboers Hjælp uden Ophold, hvortil Unionen imellem Kongeriget og Hertugdømmerne berettigede ham. Jyder og Fyenboer have ogsaa virkelig sendt deres Krigsfolk uden at oppebie Sjællænderne og Skaaningerne. I Juni var i det mindste de fire jydske Biskoppers Ryttere hos Hertugen. Formodentlig er det denne Sag, der har givet Anledning til en særskilt jydsk Herredag, hvor alle fire Biskopper og de otte verdslige Raadsherrer fra Jylland mødtes i Rye, tæt ved Himmelbjerget, strax i Begyndelsen af Juni, og hvortil Hertugen havde sendt Claus Sehested, som den 4de Juni affærdiges tilbage med Raadets Svar*). Men man kan vel antage, at Mogens Gjøe ikke har ladet denne Leilighed til at stemme sine Medbrødres Sind for Hertugens Valg paa den tilkommende almindelige Herredag gaae unyttet bort. Det er imidlertid begribeligt, at Biskopperne endnu holdt fast ved Beslutningen fra forrige Aar; thi vistnok kunde Intet uden den yderste Nød afpresse dem Samtykke til at sætte den kjætterske Hertug paa Danmarks Throne og derved bryde Staven over den catholske Kirke i dette Rige. Og neppe have de staaet ene i deres Modstand, da tre af de nu i Rye forsamlede tolv Medlemmer af Danmarks Riges Raad, Predbjørn Podebusk, Peder Lykke og Niels Brok, paa den kjøbenhavnske Herredag gave et utvetydigt Beviis paa deres ugunstige Stemning imod de Evangeliske, idet de i Forening med Prælaternes sjællandske og skaanske Tilhængere fældede Dommen over Hans Tausen; og at en fjerde, Mogens Bilde, som ikke var tilstede paa Herredagen i Kjøbenhavn, delte sin Slægts, navnlig sin Broder Biskop Ove Bildes Anskuelser

*) Aktst. til Grf. Nr. 57 og 47, S. 97. 84.

i Religionssagen, mangler ikke Beviis*). Gaaer man ud fra disse Forudsætninger, bliver det sandsynligt, at Mogens Gjøe maatte komme til Overbeviisning om, at Hertugens Valg aldrig lod sig sætte igjennem hos Rigsraadet, saalænge Fleertallet kunde følge sin virkelige Mening, men at han maatte sikkre sig den menige Adels Bistand, om han vilde bøie Prælaterne og deres Tilhængere. Saaledes faaer dette første Møde i Rye en ikke ringe Betydning som det, der har lært Mogens Gjøe Nødvendigheden af at drage den menige Adel i Jylland og Fyen med ind i Valgsagen. Dette er rigtignok kun en Formodning; det udgiver sig heller ikke for mere; men det ligger i Sagens Natur, at vi nu ikke kunne beraabe os paa bestemte Efterretninger om disse hemmelige Bestræbelser, hvortil Samtaler og mundtlige Bud ganske vist have været langt mere benyttede end Breve og Aktstykker.

Uden Tvivl er det allerede ved dette første Møde i Rye besluttet, at holde et nyt om en Maaned; eller ogsaa har Mogens Gjøe havt Efterretninger fra Holsten, der ikke lode ham betvivle, at Fjenden agtede sig til Danmark, saa at han strax derefter har sammenkaldt Rigsraad og Adel igjen. Thi Hensyn til Tiden forbyder at antage det andet Møde, den 4de Juli, foranlediget ved Begivenhederne i Sjælland. Efterretningen om Grevens Landgang kan Mogens Gjøe ikke have havt før den 25de eller 26de Juni; men ved Datidens Communicationsmidler vare otte Dage for kort en Tid til at faae Adelen i Jylland og Fyen opfordret og samlet. Det er jo ogsaa i alle Maader troeligt, at naar Mogens Gjøe ikke kunde trænge igjennem i Begyndelsen af Juni, har han strax faaet et nyt Møde bestemt, hvortil den allerede da saare ringe Udsigt til, at den almindelige Herredag vilde komme istand, maatte give det bedste Paaskud.

---

*) See blandt andet hans Testamente i Dan. Mag. 6, 49.

At Mogens Gjøe og hans Tilhængere have brugt de fire Uger imellem det første og det andet Møde i Rye med al Virksomhed, viste sig nu, da de geistlige og verdslige Rigsraader den 4de Juli 1534 samledes paany i St. Severins Kirke i Rye; thi her var ogsaa en betydelig Deel af den menige jydske Adel samt Udsendinge fra Fyens Adel tilstede. De Efterretninger, man da havde om Landgangen i Sjælland og Almuens Reisning til Grevens Gunst, maatte lette Mogens Gjøe Kampen med Prælaterne. Dog holdt det haardt nok, at bøie deres Uvillie imod Hertug Christian. Striden i Rigsraadet blev langvarig; da tabte den menige Adel Taalmodigheden, trængte ind i Forsamlingen og raabte, at de vilde have Hertug Christian til Konge; de vilde vide hvem det var, der gjorde saa heftig Modstand; med ham vilde de have at skaffe. Raadet bad dem vige lidt udenfor Døren, den Sag skulde nok faae en god Ende. Nu vovede Bisperne og deres Tilhængere ikke længer at modsætte sig; man besluttede at sende et Udvalg til Hertugen, og som for at vise ham paa en iøinefaldende Maade, at Biskoppernes Modstand virkelig var brudt, valgte man til Deputationens første Medlem netop Biskoppen af Børglum, Styge Krumpen, der allerheftigst havde modsat sig Hertugens Valg. De øvrige vare Oluf Munk, udvalgt Biskop af Ribe, Mogens Gjøe og Hr. Ove Vincentsen Lunge til Tirsbæk, Ridder og Medlem af Rigsraadet*)

I Fyen stod Adelen imidlertid saa meget mere i spændt Forventning om Sagens Udfald i Jylland, som Faren var dem nærmere end Jyderne, og disses Modstandskraft større end Fyenboernes. Thi den fyenske Adel havde ogsaa kun sig selv at stole paa, da alle Tropper strax i Begyndelsen af

*) Hvitfeld, Christ. III, Bl. I ff. Cragii Annales p. 52. Jfr, N. D. Mag. 3, 11.

Feiden i Holsten vare sendte til Hertugdømmerne. Vi have endnu et Brev af 1ste Juni 1534 fra Lehnsmanden paa Nyborg Slot, den unge Hertug Hans's Hofmester Oluf Nielsen Rosenkrands, hvori han melder Eske Bilde paa Bergenhuus blandt Andet, at de allerfleste Ryttere, man saa hurtigt kunde samle i Riget, allerede vare komne afsted til Hertug Christian, og at Rosenkrands selv havde sendt 50 Landsknegte til Lehnsmanden paa Sønderborg, Ditlev Brokdorp.*) Dette er en høist vigtig Oplysning; thi naar Fyen, ja endog Øens eneste virkelige Fæstning, saaledes blottedes for al Krigsmagt, bliver Almuens Reisning og øieblikkelige Overmagt begribelig. Kort Tid derefter, formodentlig da Angrebet skete i Sjælland og de lybske Skibe kom i Beltet, troede Oluf Rosenkrands ikke engang at kunne indestaae for Hertug Hans's Sikkerhed paa Nyborg Slot, hvorfor han bragte ham hemmelig og forklædt gjennem Fyen til Sønderborg, der dengang naturligviis har havt en meget stærk Besætning. Men der er Grund til at troe, at Rosenkrands fra Als har gjort et Besøg paa sin Gaard Vallø i Sjælland, og at han der, overilet af Begivenhederne, er bleven nødt eller overtalt til at hylde Greven; thi medens man maatte vente at finde just ham som Medlem af Rigsraadet iblandt dem, der handlede i den fyenske Adels Navn, forsvinder han fra Skuepladsen, saa at man først faaer ham at see igjen, skilt fra sin paa Nyborg efterladte Familie, midt i August Maaned i Kjøbenhavn som Grev Christoffers Mand; og maaskee var han allerede i Begyndelsen af Maaneden paa Vallø i god Forstaaelse med Grevens Tilhængere**).

---

*) Oluf Rosenkrands til Eske Bilde, dat. Nyborg, Mandag efter dom. Trinitatis (1ste Juni) 1534, i den Kjøbenhavnske Samling Fasc. 53.

**) Aktst. til Grf. Nr. 97. S. 159. Ol. N. Rosenkrands opsiger Hertug Hans sin Tjeneste, dat. Kbhvn. Søndag efter Assumt. Mariæ (16de August 1534) Original paa Papir i Geheimearchivet. I den

Oluf Rokrands nævnes saaledes ikke iblandt dem, der, opskræmmede ved Oprøret i Malmø, forenede sig om at søge Hjælp itide. Det var Biskoppen Knud Gyldenstjerne, som i Forbindelse med Kong Frederiks Sekretær, Mester Johan Friis til Hesselager, og Jørgen Henningsen Qvitzow til Sandagergaard foranstaltede en Sammenkomst af de fyenske Rigsraader og Adel, hvor man besluttede at sende Tønne Tønnesen (Wiffert) til Sjællænderne og Skaaningerne for at gjøre dem opmærksomme paa den fra Lybek truende Fare, hvorom Hertug Christian havde advaret Fyenboerne. Mod et pludseligt Anfald var Fyen ikke rustet, da alle Tropper vare sendte til Holsten; formaaede man fra Sjælland og Skaane ikke at komme Fyen til Hjælp i paakommende Tilfælde, var det rettest itide at see sig om en Konge; og kunde en almindelig Herredag i Anledning af Valget nu ikke samles, burde Fuldmægtige sendes fra hver Provinds, idet man tillige underrettede Nordmændene om den paatrængende Nødvendighed, der foranledigede denne Afvigelse fra forrige Aars Herredagsbeslutning*). Den fyenske Adel fik imidlertid ingen Trøst eller Udsigt til Hjælp fra Sjælland eller Skaane, hvor Rigsraadet, som vi have seet, aldeles Intet foretog sig for at afvende det Uveier, der hang dem selv over Hovedet, end sige at de skulde have truffet nogen Anstalt for de øvrige danske

kjøbenhavnske Samling, Fasc. 59, findes en Qvittering fra Borgerm. og Raad i Kjøge, dat. Torsdag efter St. Laurentius (13de August) 1534, hvori de bevidne Modtagelsen af en Falkonet, som Hr. Ol. Rosenkrands til Vallø havde sendt dem. Paa Bagsiden er skrevet: „Brev paa en Falkenet, jeg lod sende til Kjøge.“ Naar O. N. Rosenkrands allerede den 13de August stod i saadan Forbindelse med Grev Christoffers afgjorte Tilhængere, at han hjalp dem med Skyts, maa han allerede i Begyndelsen af Maaneden have stillet sig i et venskabeligt Forhold til Grevens Parti.

*) Cragii Annales S. 46. Vedel Simonsen, Fyens Vilkaar i Grf. S. 16.

Lande. Det var da intet Under, at den fyenske Adel sluttede sig til den jydske, som ene gav nogen Udsigt til en forstandig og kraftig Optræden.

Men medens de Store i Fyen uroligen vendte Blikket hid og did i Forudfølelsen af det kommende Uveier, gjærede det ogsaa hos Almuen, især siden Slutningen af Juni og de første Dage af Juli, da Sjælland og Smaaøerne havde erklæret sig for Greven, ja Langeland var i hans Høvedsmænds Vold. Nu kom Budskabet til Fyen om Udfaldet af Mødet i Rye; strax samledes en Deel af Adelen i Landsbyen Hjallese, en halv Miil fra Odense; thi det var netop St. Knuds Aften, den 9de Juli, Dagen før det store St. Knudsmarked, der drager Almuen fra Fyens forskjellige Egne til Odense. Mange komme allerede den foregaaende Dag; og Adelsmændene kunde ikke være ubekjendte med Stemningen hos Menigmand. Nitten Adelsmænd, med Biskoppen Knud Gyldenstjerne i Spidsen, traadte da sammen i Hjallese, erklærede sig enige med den jydske Adel og gave Johan Friis Fuldmagt til, i Forbindelse med de jydske Udsendte at begive sig til Hertug Christian for at tilkjendegive ham den fyenske Adels Beredvillighed til, at antage ham som deres Konge og Herre hellere end nogen Anden, dersom han vilde give Danmarks Riges Raad, Adel og Indbyggere en saadan Forsikkring, som hans Fader havde givet dem; dog bemyndigedes de Udsendte til at indrømme Forandringer i Kong Frederiks Haandfæstning, om Hertugen fandt sig besværet ved nogen Artikel i denne. Tillige fik Johan Friis særligt Paalæg om at foreholde Hertugen, i hvor høi Grad Fyen var udsat ikke alene for et fjendtligt Angreb, men ogsaa for en Almuereisning, hvilken man dog holdt sig forvisset om ikke vilde finde Sted, dersom Hertugen selv først kom dette Land til Hjælp. Med denne Fuldmagt og Instruction ilede Johan Friis afsted til Jylland og kom endnu tidsnok til at forene sig med de jydske Udsendte; men for

ikke at forsømme Noget, afsendte Forsamlingen i Hjallese endnu samme Dag Anders Emiksen umiddelbart til Hertugen med den "store og flittige Bøn", at han vilde sende et mærkeligt Tal Krigsfolk til Hest og Fod ind i Fyen, for at det ikke skulde gaae Fyenboerne som det var gaaet Sjællænderne. Endskjøndt nu vistnok Anders Emiksen ikke har nølet med at udføre et saa vigtigt Hverv, skal dog en anden fyensk Adelsmand, som var med i Hjallese, Jost Urne, være ilet saa hurtigt afsted, at han før nogen af de Andre ankom til Leiren ved Travemünde og overbragte Hertug Christian Efterretningen om de i Rye og Hjallese tagne Beslutninger. Hertugen kjendte saaledes de Udsendtes Ærinde, førend de ankom. Efterat han strax havde afsendt Frants Trebau til Kong Gustav, modtog han de fem Udsendte i Preetz, og her udstedte de da den 17de Juli et Forsikkringsbrev, hvori det hed, at de efter Befaling og Fuldmagt af Danmarks Riges Raad og Adel, som bygge og boe i Jylland og Fyen, have været hos Hertugen og tilsagt ham, at disse ere allermeest tilbøielige til at kaare og samtykke ham til deres Herre og Konge, samt begjærede, at han med det Første vilde begive sig ind i disse Lande, førend Fjenderne overfaldt dem. De ville alle hylde ham for deres rette Herre og Konge; dog saaledes, at hans Naade da besegler og forsikkrer samme Landes Indbyggere saadanne Privilegier og Friheder, som han nu havde med sit aabne Brev lovet og tilsagt de Udsendte paa menige Adels og Indbyggeres Vegne.*)

---

*) Hvitfeld anf. St. Bl. I. ij vers. Cragius p. 54. Aabent Brev for de i Hjallese den 9de Juli 1534 forsamlede nitten (ikke sytten) Adelsmænd om deres Beredvillighed til at antage Hertug Christian, Aktstykker til Grevefeiden, anden Samling Nr. 19, S. 33. Hvitfelds Udgave af Brevet er aldeles ubrugelig. Aktst. t. Grevef. Nr. 64. 67. S. 105. 111.

Denne Overeenskomst var saaledes allerede efter sit Indhold intet egentligt Valg af Danmarks Riges Raad, men en foreløbig Forsikkring om, at Hertugen vilde blive valgt og hyldet af Raad og Adel i Jylland og Fyen, naar han kom ind i Landet; og dens Form var meget betydelige Indvendinger undergiven. Det var ikke Rigsraadet, der traf Overeenskomsten med Hertugen, men nogle af dets Medlemmer i Forbindelse med den menige Adel, uden Deltagelse af Borgerstanden og Almuen, der maatte være ligesaa berettigede som den menige Adel til en Stemme, naar Valget engang blev lagt udenfor Rigsraadets Kreds. Det var en egenmægtig Ophævelse af den ulykkelige, men retslig gyldige Herredagsbeslutning fra 1533, foretagen af den mindre Deel af de Berettigede og adskillige Uberettigede. Det var endelig en fuldstændig Tilsidesættelse af det norske Rigsraads Ret, saaledes som denne var anerkjendt af det danske Rigsraad for et Aar siden. Ikke mindre end Mogens Gjøes tidligere Forslag til Hertugen var det en Opfordring af Mindretallet til at bemægtige sig Kronen med dets Understøttelse, kun at nogle af Prælaterne nu havde forenet sig med nogle af de verdslige Raadsherrer, medens hine tidligere stode imod disse. Endelig er det et stort Spørgsmaal, om virkelig et langt overveiende Fleertal af den menige Adel endog blot i Jylland og Fyen kan siges at have erklæret sig for Hertugen; thi vi kjende ikke Antallet af dem, der deltoge i det afgjørende Møde i Rye, og i Hjallese mødte kun Nitten af Fyens talrige Adel, saa at Hertugen selv ikke engang synes at have betragtet Forsamlingen som repræsenterende den hele Provinds.*) Men trods alle disse Betænkeligheder kan man kun billige Mogens Gjøes og Hertug Christians Handlemaade: Den 4de Juli 1534 var det allerede

*) N. Dan. Mag. 3, 11.

afgjort, at ingen almindelig Herredag kunde komme istand; den jydske og fyenske Adel maatte enten handle som den gjorde, eller finde sig i at see Danmarks Rige lagt under Lybeks Herredømme som Cypern under Venedigs, — ikke at tale om, at Adelen maatte antage Grevens og Lybekkernes Løfte, eller Trusel, om dens Dødsfjendes Gjenindsættelse paa Danmarks Throne for alvorligt meent. Ved nu ikke at opgive sine Skrupler vilde Hertug Christian have handlet ikke blot daarligt, da det dog var aabenbart, at Melchior Rantzaus Politik alene ikke mere vilde kunne bringe Kronen paa hans Hoved, men ogsaa uforsvarligt imod Danmarks Rige, som ved hans Faders uretfærdige Vold var bragt i denne mislige Stilling, hvoraf kun Sønnens Mod og Udholdenhed kunde udfrie det. Spørger man derimod om den formelle Ret, da kunne vi ikke erkjende, at Hertug Christian havde nogen bedre Adkomst til gribe det danske Valgriges Krone efter nogle Raadsherrers og Adelsmænds Opfordring, end Grev Christoffer til at række Borgere og Bønder Haanden for at sprænge den gamle Konges Lænker. De droge begge Fremmede ind i Striden; og om Grevens Seier havde bragt Riget i en ødelæggende og vanærende Afhængighed af Lybek, saa var Gustav Vasas Indblanding til Hertug Christians Fordeel heller ikke uden Fare for Rigets Heelhed. Endnu ville vi bemærke, at Hertug Christian selv ikke erkjendte Overeenskomsten i Preetz for en Valghandling; thi han antog ikke strax Titelen af udvalgt Konge til Danmark; og skjøndt han efter den 18de August 1534 benyttede den, findes der dog ogsaa derefter Tilfælde, hvor Hertugtitelen er brugt, og fremmede Fyrster kaldte ham ikke altid Konge. Først efterat de store Seiervindinger i det følgende Aar havde gjort ham til virkelig Herre over den allerstørste Deel af Danmarks Rige, bliver Brugen af Kongetitelen sikker og almindelig; indtil dette Tidspunkt vedblive vi derfor ogsaa her at kalde ham Hertug Christian.

Strax efter Mødet ved Preetz brøde Hertugen og de danske Udsendte op til Danmark. Han var den 23de Juli i Haderslev. Her lod han sin førstefødte Søn Frederik døbe, hvorved de Udsendte vare Faddere; og nu gik han til Kolding, hvor den jydske Adel vilde møde ham*). Men her modtog han Efterretninger, der formodentlig bevirkede, at hans Hylding i Jylland blev udsat i nogen Tid. Fyen stod allerede i Flammer. Almuen havde reist sig endnu inden Hertugen kunde sende Adelen Hjælp. Formodentlig har det været Rygtet om Adelens egenmægtige Handling i Hjallese den 9de Juli, og to grevelige Høvedsmænds, Just Berris og Albrecht Fleges, Ankomst til Svendborg, der strax efter St. Knuds Marked har bragt Svendborgerne til at reise sig omtrent den 11te eller 12te Juli. Vistnok har det kun været et Parti i Byen, der begyndte Urolighederne; men for Øieblikket havde det Overhaand og ledede af anseete Mænd, blandt hvilke flere af Magistratens Medlemmer. Borgermesteren Hans Skriver synes selv at have været paa de Uroliges Side; i det mindste fire Mænd af den i de fyenske Kjøbstæder saa vidt udbredte og anseete Familie Bang, nemlig Markvard, Lars, Peder og Klaus Bang, de to Sidstnævnte Raadmænd, vare indviklede i Bevægelsen, ligeledes en Borger Peder Mogensen; ja selv Biskoppens Official, Hr. Anders Ingversen, og Sognepræsten til St. Nicolai Kirke, Hr. Jørgen Rasmussen, synes ikke at have forholdt sig ganske roligt, medens en anden geistlig Mand, Mester Hans

*) Brev for Th. Knudsen i Hygom, dat. Haderslev, Donnerstags nach Magdalene 1534, i Supplementet til den danske Oversættelse af Krag, S. 20. Jydske Rigsraaders Brev til Mandrup Holk, dat. Horsens 26de Juli 1534, i Qvartalskriftet Orion 1,266. Jfr. Peder Skrams Levnet, i Dan. Mag. 3 Række, 3,85, samt i Skrifter, som udi det kjøbenhavnske Selskab ere fremlagte og oplæste (det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter, ældste Række), Kjøbenhavn (1745) 2,121.

Gaas, som ikke delte disses Anskuelser, for Øieblikket maatte sidde stille. Borgernes første Bevægelse gjaldt ogsaa her det nærmeste Slot. Dette var Bispestolens Fæstning Ørkel, som synes slet ikke at have været forsvaret: det blev taget af Svendborgerne og brændt, hvorved ogsaa Stiftets Archiv gik op i Luer. Samme Skjæbne havde uden Tvivl Ørkel By, hvis Beboeres Skibsfart og Handel længe havde været Svendborg en Torn i Øiet. Nu gik det ud over Herregaardene i Omegnen. Besidderen af Nakkebølle, Klaus Eriksen Ravnsberg til Kindholm, blev den 16de Juli indbragt til Svendborg, hvor han maatte forskrive sig til de to grevelige Høvedsmænd, at han vilde blive den fangne Konges Mand og i alle Maader være Svendborgerne til Kjærlighed og Villie. Maaskee har Eiler Rønnow, Hvidkildes Eier, havt en lignende Skjæbne. Rygaard, som tilhørte Befalingsmanden paa Kjøbenhavns Slot, Johan Urne, blev plyndret. En Skare drog fra Svendborg til Odense, hvor den fandt beredvillige Hjælpere nok. Bispegaarden i Odense, det nuværende Frøkenkloster, blev tildeels ved at føre Skyts op i St. Albani Kirketaarn, som laa der, hvor den benzonske Familiegrav nu er, samt ved at antænde den ikke hvælvede Portgang, tvungen til Overgivelse. Biskoppen havde imidlertid gjort sig usynlig og derved befriet Danmarks Historie fra en blodig Plet mere; thi neppe havde Knud Gyldenstjerne, hvis Troløshed bærer Ansvaret for Christian den Andens Fangenskab, sluppet med Livet, var han falden i de oprørte Borgeres Hænder. Nu vendte deres Raseri sig imod Omegnen. En Skrædder fra Odense indtog Dalum Kloster, og Kongeborgen Næsbyhoved havde ingen bedre Skjæbne end Ørkel Slot. Ogsaa til det nordlige Fyen udstrakte Urostifterne deres Voldsomheder; i det mindste reiste Eieren af Sandagergaard i Aaret 1536 en Retssag imod Odense og Bogense Borgere, fordi de i Feidetiden havde plyndret Æbelø, afbrudt hans Teglgaard m. m. I Assens synes

Hans Plog og Hans Lunde at have staaet i Spidsen for Bevægelsen. Det nærliggende Hagenskov Slot, som Reinhold von Heidersdorp dengang havde i Befaling, blev forraadt af en Hans Lunde, der siden maatte lide saa meget haardere Straf, fordi han var „Tjener" til Slottet, hvilket maaskee blot vil sige, at han var en af Jurisdictionens Bønder. Hvorledes Stemningen var blandt Borgerne i Nyborg, viste sig snart; men saalænge Slottet, hvorhen en Deel af af Adelen havde bragt deres bedste Ting i Sikkerhed, endnu ikke var faldet, kunde Byen ikke røre sig. Uden Tvivl har Besætningen i denne Fyens vigtigste Borg været meget svækket, siden Slotsherren sendte sine Folk til Sønderborg, ja rimeligviis var Oluf Rosenkrands selv dengang fraværende, saa at Nyborg Slot svævede i en ikke ringe Fare*).

---

*) Hvitfeld, anf. St. Bl. Kij. Cragii Annales p. 59. Vedel Simonsen anf. St. og i Borgruinerne, 1ste H. S, 44. 88. I. L. Rohmann, Bemærkninger om Hans Gaas, hans Levnet og Bedrifter, i det fyenske literære Selskabs Tidsskrift for Literatur og Kritik, 3, 117. Om de nævnte Borgere i Svendborg, der enten ligefrem betegnes som Landets Fjender, eller som dem, der maatte søge „Protectorium," findes Notitser i „Tegnelser paa alle Landene, Nr. 1" i det kgl. Geheimearchiv, Fol. 31 ff. 39 b, 150 b, 151 b; Nr. 4, Fol. 33 b; „Register over alle Lande," Nr. 4, Fol. 37 a, sammesteds. Dan. Mag. 4, 65. Hans Skrivers Gaard i Veistrup var 1535 forbrudt til Kronen og blev da givet til Jacob Brockenhuus, hvis Gaard Tidselholt var afbrændt, „Tegnelser o. al. L." Nr. 1 Fol. 67 a. Om Hans Skriver og flere af de nævnte Mænds Stilling see Aktstykker til Danmarks indre Forhold i ældre Tid, Odense 1841, S. 113. 116. 119. 1536, den 18de October, fik Slotsskriveren paa Hagenskov, Claus Moldenhoffer, Brev paa Hans Lundes Gaard i Assens, ifølge „Register o. alle L. Nr. 4, Fol. 38 b. jfr. Vedel Simonsens Samlinger til Hagenskov Slots Historie, Odense 1842, S. 41. En Hans Lunde nævnes som Raadmand i Assens 1518 i Dokumenter i den Vossiske Samling i Geheimearchivet (Baagherred Nr. 70). Overhovedet forekomme flere Mænd af dette Navn, deriblandt Bønder fra Baagherred, i forskjellige Aktstykker og Optegnelser saavel i denne Samling, som i „Danske Samlinger"

Som i Sjælland var det ogsaa i Fyen fortrinsviis Kjøbstædborgerne, der reiste sig; var der end Gjæring nok blandt Landboerne nogle Aar før Grevefeidens Udbrud, navnlig i den sydvestlige Deel af Øen, saa at Ingen kan troe, at de nu skulde have forholdt sig ganske roligt, saa seer man i de ældste Beretninger dog Intet om en almindelig Bondebevægelse; og til den danske Almuesmands Ære bør det siges, at ihvor skrækkeligt end Historieskriverne skildre hans Raseri, ihvor blodig en Hævn end Seierherrerne senere toge, da Lykken vendte sig, vide vi ikke at nogen Adelsmand er bragt afdage endog i Reisningens første Hede.

Det kan ikke have været stort over otte eller ti Dage, at de ellers saa rolige og milde Fyenboer saaledes tumlede sig i en vild Ruus, inden Hævnen allerede svævede over deres Hoveder. I Kolding fik Hertug Christian Efterretning om hvad der gik for sig paa den anden Side af Lillebelt. Strax sendte han den Krigsmagt, han havde ført med fra Holsten, ind i Fyen. Den bestod af den jydske Adels og Biskoppernes

---

i Geheimearchivet, og i den ofte anførte kjøbenhavnske Samling til Adelshistorien. At det maa have været Claus Eriksen Ravnsberg (Claus Slippeslot), ikke Eiler Eriksen Bølle, der af Svendborgerne førtes bort fra Nakkebølle, er viist af Registrator Kall Rasmussen i Dan. Mag. Tredie Række, 3,337. Hovedbeviset er, at E. E. Bølle allerede var død den 1ste Januar 1534; dette siger Magazin til den danske Adels Historie 1,73; og at her ikke er indløben nogen Feil, sees deraf, at den hele Samling af Optegnelser i Adelsmagazin, hvor denne Notits findes, hidrører fra Eiler Bølles Dattersøn, Eiler Jacobsen Brockenhuus, der eiede Nakkebølle i sidste Halvdeel af det sextende Aarhundrede. I Karen Brahes Bibliothek i Odense findes et interfolieret Exemplar af Paul Ebers Calendarium Historicum, hvori denne Eiler Brockenhuus, som har ladet Bogen indbinde, har Dag for Dag optegnet disse Personalia meest om adelige Personers Fødsel og Død. Deraf kommer det, at Optegnelsernes Grundform, ifølge Calendariets Indretning, er betinget af Aarets Dage, ikke af Aarrækken.

Ryttere, holstensk Adel, Hertugens Hofsinder og noget Fodfolk, i Alt 400 Ryttere, 200 Skytter og tre Fænniker Landsknegte. Johan Friis fulgte med; blandt den jydske Adel nævnes Peder Ebbesen og Jens Juel. De droge til Odense; Borgerne troede at kunne holde Byen; derfor blev den taget og plyndret, og, efter Jørgen Kocks og Grev Christoffers Beretning, et stort Blodbad anrettet paa Borgere og Bønder. Nu gik Toget til Nyborg, hvor en Deel af Tropperne blev indlagt, medens andre fordeltes omkring i Landet,

I Slutningen af Juli syntes Fyen atter bragt til Ro. Men Hertugens og Adelens Glæde blev kun af kort Varighed. Medens deres Folk sloge sig til god Ro i Nyborg og sagtens i deres Ringeagt for Almuen forsømte den nødvendige Forsigtighed, samlede Greven i Sjælland sine Folk og sendte dem i de første Dage af August over Storebelt under Anførsel af Everhard Ouelacker og den danske Adelsmand Axel Gjøe, der anførte Rytteriet. De kom iland ved Kjerteminde og gik først til Odense og Svendborg, i hvilken By og i Assens Borgere og Bønder havde søgt Tilflugt; dem lode de hylde Greven paa K. Christians Vegne. Nyborg skal være bleven forraadt af fire Borgere, blandt hvilke Sagnet nævner Borgermesteren Rasmus Rostokker. Saasnart Ouelacker erfarede de Hertugeliges ringe Aarvaagenhed, vovede han en Overrumpling, der fuldkommen lykkedes. Han trængte ind i Byen, fangede eller nedhuggede Besætningen, medens en Fænnike Knegte med Rytterne under Axel Gjøe laa i Baghold udenfor Byen. Af de Hertugelige havde omtrent 150 Ryttere samlet sig og søgte Frelse i aaben Mark; men her faldt de i Hænderne paa Axel Gjøe, der ikke vilde høre om anden Overgivelse end paa Naade og Unaade. Peder Ebbesen undslap dog, ellers hedder det, at hvad der ikke kom ind paa Slottet fandt Døden eller Fangenskab. Grev Christoffer siger i et Brev til Lybek, at elleve Adelsmænd,

blandt dem Brede Rantzau, Johan Reventlow, Paul v. Anefeld og Joachim Brockdorp, overgave sig udenfor Byen, tre unge Rantzauer bleve dødeligt saarede, tretten Adelsmænd faldt. Paa Slottet var efter Stadens Indtagelse 400 Mand. Disse bleve nu beleirede, og hvad enten det var, fordi Besætningen var altfor stor, eller fordi Beleirerne overskare Vandrenderne, eller fordi der i Oluf Rosenkrandses Fraværelse opkom Uenighed imellem de Beleirede selv, maatte Slottet efter et ikke ret langvarigt Forsvar overgive sig til de Grevelige. Af Fangerne vare 35 Adelsmænd, blandt hvilke Johan Friis med fire Svende. Grev Christoffer vilde endog vide, at Johan Rantzau selv havde været med i Nyborg, men netop Dagen før Ouelackers Ankomst var forklædt gaaet tilbage til Hertug Christian. I Alt skal Hertugen i Fyen have mistet 300 Heste og 500 Knegte. Hele Øen kom saaledes atter i Grevens Magt i Begyndelsen af August Maaned, saa at Erkebiskop Gustav Trolle strax kunde komme i Besiddelse af Fyens Bispestol, som Greven allerede den 1ste August havde givet ham Brev paa til Erstatning for det af Rønnow gjenkjøbte Roskilde Stift*).

) Hvitfeld anf. St. Bl. Kij. Cragius p. 56. Hammelmann, Oldenburgisch Chronicon, S. 334, efter Grev Christoffers egen Beretning. Chronicon Skibb. i Scr. Rer. Dan. 2, 598. Aktst. t. Grf. Nr. 110, S. 189. Suhms Samlinger til den d. Hist. 1, 1, 73. Danske Mag. 2, 68. Jørgen Kock til Jørgen Wullenwever, dat Ellebogen Onsdag efter Laurentii ($\frac{12}{8}$) 1534, Afskrift i det sachsiske Fælledsarchiv i Weimar. Da havde I. K. netop modtaget Beretning om Ouelackers Seier i Fyen. Grev Christoffer til Raadet i Lybek, dat. Kjøbenhavn 11te August 1534, sammesteds. Dette Brev er Kilden til Hammelmanns Fortælling om Johan Rantzaus Flugt. Begge disse Breve ere os meddeelte i Udtog af Hr. Prof. G. Waitz i Göttingen. Man sammenligne disse Dateringer med Paategningerne paa Mogens Gyldenstjernes Beskærmelsesbrev (S. 224, Anm), som ikke kan være læst paa Thinget i Assens, førend Grevens Folk vare Herrer i Fyen. Det kan altsaa ikke have været senere end i de allerførste Dage af August 1534 at Ouelacker er kommen til Fyen.

Det synes at have været denne Ulykke i Fyen, der bevægede Hertug Christian til iilsomt at begive sig fra Kolding tilbage til Leiren ved Traven for at træffe de nu fornødne Foranstaltninger, hvorpaa han atter drog til Jylland for at modtage Hyldingen af Landets menige Indbyggere. Dette skeete udenfor Horsens den 18de August 1534. Den udvalgte Konge skulde nu ifølge Overeenskomsten i Preetz have givet en Haandfæstning; men da Prælater og Adel ikke kunde enes om Betingelserne, medens den overhængende Fare ikke tilstedede nogen Opsættelse, nøiedes man med, at Hertugen udstedte et foreløbigt Forsikkringsbrev, hvori han lovede Danmarks Riges Raad og Adel, at saasnart Riget kom i Ro, vilde han give en saadan Haandfæstning, som hans Fader havde givet, dog saaledes, at hvad deri kunde findes, som ikke var Kongen, Rigets Raad og Adelen taaleligt, vilde han afhjælpe, tage fra og sætte til efterat have hørt Rigsraadet. Mellem Prælater og Adel i Jylland blev et saadant Forlig truffet, at hvad Gods og anden Deel Bisper, Prælater og Kirker nu havde i Besiddelse, „og som de bruge med Messer, daglige Tider og andre Ceremonier," det skulde de fremdeles beholde, dog uden Tvang imod Anderledestænkende, indtil Kongen kom til en rolig Regering; da vilde han „med Danmarks Riges Raad og Adel gjøre en christelig, god Skikkelse derpaa i alle Maader." Ligeledes skulde Adelen indtil da beholde hvad Gods den nu havde i Besiddelse. Saalænge skulde Ingen nødes fra den gamle Skik og Gudstjeneste, ligesaalidt som det maatte formenes Nogen, at holde sig til den nye Skik: Enhver skulde nyde Samvittighedsfrihed. Da Striden om Jordegods, som især gav Anledning til Sammenstød imellem Adel og Prælater, lod forudsee mange Markeskjælstog, Love paa Lovhævd, Forfølgninger til Laas o. dsl. for at sikkre omtvistede Besiddelser, men der nu efter Niels Arenfelds Afgang manglede en Rigens Cantsler, af hvem Retstrætter

efter Rigens Ret skulde paakjendes, saa indsattes tre Adelsmænd til at dømme i alle Sager, der angik Jordegods. Af det Jordegods, der af Adelen og deres Forfædre, Bønder eller Andre var givet til Sognekirkerne, skulde disse beholde Indtægten, men Herligheden blive hos dem, der havde havt den fra gammel Tid indtil nu. Endelig lovede Kongen, at saasnart han fik vundet Rigets andre Lande, vilde han hjælpe dem til deres Gods igjen, hvem Fjenden nu havde frataget det*).

Dette Forsikkringsbrev var det catholske Hierarchies Dødsdom, da Beskaffenheden af den „christelige Skikkelse," Kongen forbeholdt sig at gjøre med Rigsraad og Adel, ikke kunde være tvivlsom. Det viser tillige hvad der egentlig laa saavel Prælater som Adel paa Hjerte, nemlig Forsvaret for og Angrebet paa det rige Kirkegods; thi det er umiskjendeligt, at med faa hæderlige Undtagelser var det Udsigten til det rige Bytte, der gjorde den danske Adel til saa ivrige Tilhængere af „Guds rene Ord og Evangelium," hvoraf de Fleste forstode ligesaa meget som af den latinske Messe.

Hertug Christian gik tilbage til Holsten, hvor hans Nærværelse var nødvendig for Krigens Skyld. Enten Efterlod han, eller sendte snart, en Afdeling hvervede Ryttere under Jost Globeks Anførsel, og noget senere fire Fænniker Landsknegte; i Øvrigt maatte han for den nærmeste Fremtid overlade Jyllands Forsvar til dets egne Kræfter. Der skulde snart blive Leilighed til at prøve dem.

Blandt dem, der vare traadte i Grev Christoffers Tjeneste, var ogsaa en navnkundig Søhane, som i adskillige Aar havde foruroliget de nordiske Farvande. Skipper Clement skal have været en Vendelbo of Herkomst, født i Aaby Sogn i Kjer Herred. Vi træffe ham først i Aaret 1525

*) Hvitfeld anf. St. Bl. I iij.

som Underadmiral i Kong Frederik den Førstes Tjeneste, da han i Begyndelsen af September laa med fire Skibe paa Kjøbenhavns Reed for at at overføre til Gulland de Commissærer, som efter Søren Norbyes Krig i Skaane og Forlig med Kong Frederik skulde modtage Visborg i Kongens Navn, samt for derefter at forene sig med Hanseaterne imod Kong Christian den Andens Sømagt i Nordsøen. Men sikkert har Clement staaet i hemmelig Forbindelse med sin gamle Herres Tilhængere; thi inden de kongelige Sendebud kom ombord, samlede han alle Søfolkene paa det største af de fire Skibe, lod alt Gods og Skyts føre over paa dette, forhuggede Takkel og Toug paa de andre, og gik med det store Skib og en Jagt ud af Sundet paa sit eget Eventyr. I Sommeren 1525 havde Jørgen Kocks Stedsøn, Claus Knyphof, ført Krigen i Nordsøen i Kong Christian den Andens Navn med en lille Eskadre, som Kongen havde udrustet fra Nederlandene. Planen var først, at han skulde have forenet sig med Søren Norby; men da dette mislykkedes, paatænkte man et Angreb paa Bergen, og imidlertid optog Knyphof alle de vendiske Stæders og andre Kong Christians Fjenders Skibe, han kunde overkomme. Derfor udrustede Lybekkerne og Hamborgerne i Forening en Flaade paa otte Skibe, der løb ud fra Elben og den 8de October 1525 traf Claus Kuyphof med fem Skibe ved Greetzyl paa Øster-Ems. Efter en heftig Kamp bleve de kongelige Skibe tagne, Knyphof med en Deel af sine Folk fangen, ført til Hamborg og uden Hensyn til Kong Christians Stilling behandlet som Sørøver. Hans og 73 af hans Staldbrødres Hoveder faldt under Bøddeløxen. Med Knyphof vilde Skipper Clement, som imidlertid ogsaa drev hvad Hanseaterne kaldte Sørøveri, have forenet sig; nu maatte han forlade de norske Farvande. Men 1526 forsøgte Kong Christian igjen at tilveiebringe en Forbindelse af sine Sømænd i Østersøen og Nordsøen. Søren Norby, som da havde Sølvitsborg med

Bleking til Lehn af Kong Frederik, havde atter sine Skibe i Søen imod Lybekkerne; Skipper Clement var allerede ankommen i Beltet med flere Skibe, og Femeraneren Martin Pechlin med Brun van Göttingen laa under Norge. Men ogsaa dennegang mislykkedes Planen; Kong Frederik og Lybekkerne i Forening kastede sig i August over Søren Norby, overvandt ham i et Søslag og toge næsten alle hans Skibe, medens de Kongelige bemægtigede sig Sølvitsborg. Norby selv undkom med et Par Jagter ind i Østersøen. Clement maatte tænke paa sin egen Frelse; han tyede til Junker Balthasar i Esens; men ud paa Efteraaret var han atter i Søen. Lykken var ham dog imod, i en Storm strandede han paa den jydske Kyst og mistede sit Skib; Liv og Frihed frelste han dog, men hvorledes han undkom er os ubekjendt. Pechlin og Brun gik det endnu værre. De anfaldt under Norge to hanseatiske Bergefarere, Carsten Thode fra Lybek og Claus Went fra Wismar; men disse værgede sig saa tappert, at Sørøverne bleve overvundne og paa faa Mand nær dræbte i Kampen, kastede overbord eller halshuggede. Dette skeete den 4de November 1526. Endnu vare Søren Norby og Clement ilive; men den Første var i russisk Fangenskab, den Anden har vel søgt Tilflugt hvor han kunde og saa smaat gaaet paa Kaperi. I Sommeren 1527 vidste man i Norge, at han var i Søen med tre Skibe. Derefter tabe vi ham i nogle Aar af Syne; men paa Kong Christian den Andens ulykkelige Tog til Norge var han atter med, uheldig som altid i sit Forehavende, men ogsaa dennegang heldig nok til at frelse sig selv. Han fik med de Andre Leide til Tydskland, efterat Kongen havde sluttet Overeenskomsten af 1ste Juli 1532 med Kong Frederiks og Hanseaternes Krigsøverster; og Kong Frederik den Første selv underhandlede kort efter med ham saavel om at kjøbe hans Skibe, som om fri Passage igjennem Kongens Lande,

uden at dette dog synes at have bragt noget nærmere Forhold tilveie.

Skipper Clements Forbindelser i Ostfriesland, navnlig med Junker Balthasar, lade formode, at han ogsaa er kommen i Berøring med Grev Christoffer af Oldenborg og andre Kong Christian den Andens Venner i disse Egne; sikkert var det ikke uden et Blik paa disses Planer til den fangne Konges Befrielse, at Clement kort før Grev Christoffers Ankomst med den hollandske Flaade i Sommeren 1533 atter indfandt sig i de nordlige Farvande. Vi finde ham i Begyndelsen af Juli 1533 ved Göthaelven, hvor han i det mindste tilsyneladende søgte Forbindelse med Kong Gustav af Sverrig gjennem dennes Befalingsmand Søren Kiil paa Elfsborg. Det var netop i de samme Dage, da Gustavs Strid med Lybekkerne udbrød; det kom derfor Kongen meget vel tilpas, at en saa navnkundig Sømand og mangeaarig Fjende af Lybekkerne, som Skipper Clement, nu tilbød ham sin Tjeneste. Han paalagde derfor Søren Kiil at gjøre sig al Umage for at træffe en Overeenskomst med ham og andre duelige Sømænd, som han stod i Forbindelse med; Kongen vilde endog indrømme, at han ikke skulde forpligte sig til daglig Tjeneste, men maatte være i Søen "paa sin egen Profit," og dog have fri Havn i Sverrig, naar han blot vilde love samme Troskab mod Kongen, som han havde udviist imod Andre, antaste hans Fjender i Søen og indstille sig til Tjeneste, saasnart Kongen forlangte det. Men det har neppe været Skipper Clements Alvor, at give sig i Tjeneste hos Christian den Andens uforsonligste Fjende; thi saasnart den hollandske Flaade med Grev Christoffer ankom i August 1533, tog han med sit Skib Tjeneste ved den. Han undskyldte sig nu hos Kongen med, at han, allerede inden han kjendte dennes Villie, havde forpligtet sig til Hollænderne; med disse var han i Øresund i Aaret 1533 og hjalp dem, sikkert med stor Glæde, at forfølge Lybekkerne

og optage deres Gods. Imidlertid maa hans Forbindelse med Hollænderne ogsaa have været temmelig løs; thi da Flaaden sildigt paa Efteraaret gik tilbage fra Øresund, forblev Skipder Clement Vinteren over i Göthaelven, hvor Underhandlingerne med Kong Gustav atter knyttedes sidst i 1533 og i Begyndelsen af 1534. De førte imidlertid heller ikke nu til at han traadte i svensk Tjeneste; men han vidste dog at stille sig saaledes til Kongen, at denne troede i ham at have fundet et beqvemt Redskab til at overtyde det burgundiske Hof om sin Hengivenhed for Keiseren og sin Villighed til en nærmere Forbindelse med den nederlandske Regering. Hvad der er kommet ud af dette, vide vi ikke; men kjendeligt er det, at Skipper Clement laa der ved Elfsborg eller Lødese paa Luur efter Virkningen af Grev Christoffers og Jørgen Kocks Aftale, som sikkert ikke er bleven nogen Hemmelighed for en Mand, hvis Hengivenhed for den fangne Konge ligesaa lidt kunde betvivles som hans Brugbarhed til forvovne Eventyr*).

*) Pontoppidans Danske Atlas 5, 295. N. D. Mag. 5, 98. Allen, de rebus Christiani secundi p. 88. 98. Ekdahls Christiern II's Arkiv, 3die Afdelningen, Stockholm 1838, S. 977. 1014. 1083; 4de Afdelningen S. 1649. 1648. 1662. 1666. Om Martin Pechlin og Brun van Göttingen see Geert Korfmachers Beretning i Hans Regkmanns lübekische Chronick, col. 124, sammenholdt med Ekdahl anf. St. S. 1101 og 1662. Jfr. de af Lappenberg i Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte 2ter B. S. 118 og 577 meddelte Viser om Cl. Knyphofs og Pechlins Undergang. Hvitfeld, Frederik den Første, S. 86. 113. 114. 115. Vincents Lunge advarer sin Køgemester Thord Roed om at være paa sin Post, da Skipper Clement og Skipper Greers (?) ere i Søen med tre store Skibe; Bergenhuus, Onsdag før Bartholom. (21 August) 1527; i den kjøbenhavnske Samling Fasc. 45. Et udateret Brev fra K. Frederik af 1532 til Mogens Gjøe om Underhandlinger med Skipper Clement, som ligger i Ebeltoft Viig med flere Skibe, i det danske Geheimearchiv. K. Gustav til S. Kiil dat. Suderköping 6te

Det var da ganske naturligt, at da Grev Christoffer i Sommeren 1534 kom til Malmø, fandt han der disse gamle Sørøvere, som Hvitfeld kalder dem, nemlig Skipper Clement med hans Staldbrødre Skipper Thomas, Skipper Hermand, Jens Finke og Oluf Klinte. Da Greven ikke nu var stærk nok til at angribe Jylland med Vaabenmagt, sendte han Skipper Clement til den nordlige Deel af Landet for at reise Almuen. Dette var en Forholdsregel, der saa naturligt maatte frembyde sig, at man kun kan undres over, at det først skeete midt i September; men rimeligviis har Greven ikke før vovet at trække endog nok saa faa Tropper fra det nylig underkastede Fyen. Den 14de September kom Skipper Clement til Aalborg; Byen kom strax i hans Magt, og Slottet, som Hr. Peder Lykke havde i Forlehning, faldt ligesaa hurtigt som de andre danske Borge. Det synes ikke engang at have været ordentligt befæstet. Nu var det en let Sag for Clement at reise sine Landsmænd Vendelboerne. Her i Jylland blev Opstanden fornemlig en Bondebevægelse, og det var uden Tvivl Grunden til, at forholdsviis langt flere af Adelens Gaarde ødelagdes end i de andre Lande. Klarupgaard og Hjermslev, der tilhørte Bagge Griis, bleve

Juli 1533, i Rigsregistraturet 1531—1534, S. 126 vers. i Stokholm. Samme til Skipper Clement, sammest. S. 127. K. Gustav til Søren Kiil den 8de Juli 1533, sammest. S. 129; og den 10de August 1533, Aktst. til Grf. Nr. 16. 19. 22. 23 (disse to Breve maae efter deres Plads i Rigsregistraturet høre til November 1533), K. Gustav til Søren Kiil og til Skipper Clement, Rigsregistrat. anf. St. S. 165 vers.; disse to Breve ere udaterede, men maae være skrevne strax i Begyndelsen af Aar 1534, før den 2den Februar. Af et Brev fra Henrik Rosenkrands til Anders Bilde, dat. Visborg Mandag før V. Frue Dag i Faste (28de Marts) 1534, i den kjøbenhavnske Samling Fasc. 53, seer man, at Anders Bilde har fortalt ham om en Samtale, han i det foregaaende Aar har havt med Skipper Clement, da denne med Hollænderne var i Sundet.

brændte. Manden var ikke hjemme dengang; saasnart han erfarede hvad der var skeet, ilede han til Aalborg, søgte Skipper Clement og vilde gjennemboret ham med sin Daggert; men den gamle Eventyrer bar et Pantser under sin Klædning, saa han ingen Skade fik. Bagge Griis var vel undkommen, havde ikke en Skomager i Aalborg ramt ham med en Tagsteen i Hovedet, saa at han ikke naaede længer end til Hasseriis Kjær; der fandt man ham siden død af sit Saar. Bispestolens Gaarde Segelstrop, Woergaard, Birkelse afbrændtes. Biskop Styge Krumpen skjulte sig — i Peder Ridemands Bagerovn, sagde hans Uvenner siden; hvor hans Boelskab Elsebet Gyldenstjerne blev af, vidste hendes Brødre ikke. Flere Adelsmænd forenede sig tvungent eller frivilligt med Skipper Clement; Jens Markvardsen (Rodsteen) fik Børglum Kloster i Forlehning af ham, Claus Iversen (Dyre) Vreilev Kloster, medens Hundslund forlehnedes til en Bonde og Aastrup til en Tolder i Aalborg; endog en af de tre Adelsmænd, der i Horsens vare beskikkede til at dømme i Jordegodstrætter, Jens Hvas af Kaas, gik over til Bønderne, dog rimeligviis først noget senere, siden hans Gaard i Salling ogsaa blev brændt af dem. Snart udbredte Opstanden sig vidt ud over Vendsyssel. I Thy var Oluf Duus Anfører; han kom paa Refs Thing og lod læse Skipper Clements Brev, at den, der ikke vilde følge ham, skulde hænges i en Galge. Allerede den 16de October skriver Greven fra Kjøbenhavn til det norske Rigsraad, at Vendsyssel, Viborg Stift og det Meste af Nørre-Jylland er indtaget af hans Krigsfolk paa Kong Christians Vegne; men ganske rigtigt var dette dog endnu ikke dengang, endskjøndt Brevet blev skrevet paa en Dag, der, uden at Greven kunde vide det i Kjøbenhavn, gjorde hans Ord sande i de første Dage derefter. Man skulde under disse Omstændigheder have ventet, at Greven selv havde viist sig i Jylland, eller i det mindste sendt en nogenlunde klækkelig

Krigsmagt til Skipper Clements Understøttelse; men hvad der samtidigt gik for sig i Sverrig, fastholdt ham i Sjælland og hindrede ham i at sende sine Tropper altfor langt fra Haanden. Dog har han, uden Tvivl fra Fyen, sendt en Høvedsmand, Johan Wilken, med en Fænnike til Nørrejylland.*)

Men Jyllands Adel var for dygtig og haandfast til at bøie sig uden Modstand under Greven og den oprørte Almue. Ove Bilde, Mogens Gjøe og Erik Banner besvarede ikke engang Anders Bildes venlige Breve, der skulde knytte Forbindelser med Jyderne, og dog havde de Sidste meget Gods paa Øerne, der nu blev givet til Priis. Førernes Forbillede virkede paa den menige Adel, som villigt satte Liv og Gods i Vove for den Konge, de havde valgt sig. "Tænk hvad Skade Hr. Mogens lider og Erik (Banner)", skriver Mester Anders Gyldenstjerne til sin Broder Erik paa Aggershuus; "de have mistet al den Deel, de havde i Sjælland, Skaane, Fyen, Laaland og Falster. Det agte de for Intet. Jeg er ogsaa skilt ved mit Degnedom og hvad jeg havde i Roskilde og Sjælland; dog skrev Greven mig sit Leide til, at jeg skulde beholde hvad jeg havde i Sjælland, om jeg vilde komme did til Landet og hylde ham, hvilket jeg aldrig agter, med Guds Hjælp." Han opmuntrer paa det Kraftigste sin Broder til standhaftig Troskab imod Hertug Christian; og at disse Ord vare mere end Mundsveier, at en Villie til at handle og vove stod bag dem, det beseglede han kort efter med sit Blod. Adelen samlede sig i Aarhuus

*) Hvitfeld, Christ. III. Bl. K. iij vers; Cragii Annales p. 62. D. Atlas 5, 354; Kolderup-Rosenvinges Udvalg af gamle danske Domme, 2den Samling Nr. 5, S. 4; jfr. T. A. Becker i Qvartalskr. Orion 1, 302. Aktst. t. Grf. Nr. 121. 133, S. 206. 224. Chytræus, Saxonia, anf. Udg. p. 351. Reimar Kock S. 492 (593). N. Danske Mag. 5, 137; jfr. N. D. Mag. 3. 24.

sidst i September. Erik Banner til Asdal, Lehnsmand paa Kallø, og Holger Rosenkrands til Boller vare deres Anførere. Jost Globek med sin af Hertug Christian sendte Fane Ryttere forenede sig med Adelen, der ogsaa synes at have havt nogle hundrede Mand Fodfolk med sig. Den hele Styrke, som i October drog imod Aalborg, var neppe 600 Mand tilhest og ligesaa mange tilfods. Men Adelen var ikke saa heldig som modig; altfor tillidsfuld oppebiede den ikke engang fire Fænniker Landsknegte, som Hertugen sendte fra Holsten, og som neppe kunne have været langt borte, da det uheldige Sammenstød skete. Denne Ringeagt for Vendelboerne, hvis Mod Jyllands Adel burde kjendt fra ældre Opstande, fik en alvorlig Revselse. Den 15de October 1534 ankom Toget til Svendstrup, en Miilsvei sydfor Aalborg. En Mølledam og Bæk gaaer i vest-østlig Retning gjennem Byen og forener sig med den Aa, der løber gjennem Aalborg ud i Liimfjorden; vestfor denne Aa, indtil lidt nordfor Svendstrup, er Landet noget høiere; Vandløbet selv er omgivet af side Enge. Uagtet nu Adelen ikke kunde være uvidende om, at Bønderne vare samlede i stort Antal ved Aalborg, bleve de roligt liggende i Svendstrup om Natten, ja undlode den simple Forsigtighed, at besætte det høiere Land foran Landsbyen. Det kan ikke engang være faldet dem ind, at Bønderne turde vove et Angreb. Men Skipper Clement var tidligere oppe den 16de October 1534, end Adelen; med 6000 Vendelboer, slet bevæbnede vistnok og sagtens heller ikke synderligt ordnede, om og Johan Wilken med sine Krigsmænd har været med, drog han om Morgenen fra Aalborg, dækket i den venstre Flanke af Aaløbet, over den lille By Leer imod Svendstrup og besatte Høiden foran denne By, inden Adelen mærkede det. Istedetfor nu, da Feilen engang var begaaet, at rykke tilbage og søge et andet Angrebspunkt, troede Adelen det ikke foreneligt med sin Ære, at vise Bønderne sin Ryg, og mente desuden vel

at kunne magte denne Almuehob. Jost Globek blev da sendt ud for at omgaae Fjenden, medens Adelen vilde angribe forfra; men istedetfor at give Tid, indtil han kunde udføre Bevægelsen, brøde de i deres Utaalmodighed frem af Byen og stormede løs imod Bønderne. Inden de naaede disses Stilling, maatte de imidlertid over de lavtliggende og af Efteraarsregnen opblødte Marker foran Byen. Den bløde Jord kunde ikke bære de jernklædte Ryttere; Hestene styrtede eller sank i, og bleve siddende; saasnart Bønderne saae dette, kastede de sig over de Hjælpeløse, brugte deres Køller og Vendelbospyd af Hjertenslyst og opmuntrede hverandre til at "slaae paa de Jernbeen." Som Ditmarskerne ved Hemmingsted brøde Vendelboerne sig ikke det allermindste om den ridderlige Regel, at skaane Hestene og angribe Rytterne: "slaa Hesten," raabte de, "Manden faae vi vel." Her fandt da fjorten Adelsmænd deres Død, — efter de Tiders Krigsmaade et meget stort Tab. Blandt de Faldne nævnes den ene af Anførerne, Hr. Holger Rosenkrands, Rigsraad Niels Brok, Mester Anders Hack, Christen Skram, Erik Flemming, Iver Juel, Jørgen Clemensen og Mester Anders Gyldenstjerne. Som Fanger førtes Albert Gjøe, Iver Krabbe og Frants Powisch til Aalborg. Hvo der kunde, ilede tilbage over Svendstrup Mølledam. Jost Globek havde bemærket Adelens Nederlag; han trak sig derfor skyndsomt tilbage. I Randers, hvorhen de Slagne søgte Tilflugt, blev han arresteret som den, der ikke havde holdt sig som han burde, men senere løsladt; formodentlig har man indseet, at Adelens egen overmodige Uforsigtighed var Skyld i Ulykken.*)

*) Hvitfeld anf. St. Cragius p. 63. Aktstykker t. Grevef. Nr. 133. S. 224. N. D. Mag. 5, 137. Anders Bilde til Ove Bilde, Mogens Gjøe og Erik Banner, dat. Kjøbenhavn St. Galli D. ($\frac{1}{1}\frac{6}{0}$) 1534, Afskrift eller Udkast i den kjøbenhavnske Samling, Fasc. 5.

Saasnart Efterretningen om dette Nederlag kom til Aarhuus, hvor Mogens Gjøe og Ove Lunge opholdt sig, og hvorhen Erik Banner maa have begivet sig umiddelbart fra Svendstrup, hvis han overhovedet har personlig været med paa Toget, traf de strax alle Anstalter til at forsvare Randers. Det Fodfolk, Adelen ikke havde villet oppebie, blev sendt derhen, Borgerne opfordrede til at udbedre Byens Befæstning og afbryde hvad der laa den for nær, og Ove Lunge med den Peder Ebbesen, der for et Par Maaneder siden var heldigen undsluppen fra Nyborg, fik Befaling at overtage Ledelsen af Randers Forsvar, medens Mogens Gjøe med to jydske Biskoppers Folk og en Deel af Almuen blev liggende søndenfor Gudenaa for at hindre Bøndernes Overgang. Da Randers saaledes fik en talrig Besætning saavel af Fodfolk som af den slagne Adel, og ikkun kunde angribes fra een Side, var Byen stærk nok til at udholde en Beleiring, især af uordnede Almueskarer. Bønderne forfulgte deres Seier og betegnede overalt deres Vei med store Voldsomheder. At Næs, Visborg og Dalsgaard bleve brændte, synes at betegne, at en Skare har vendt sig imod Mariager, medens en anden drog imod Randers og lod enten paa Henveien eller paa Tilbagetoget Torstedlund, Nørlund og Albek, Thiele, Kleitrup og Vinge gaae op i Luer. Udenfor Randers leirede de sig paa Flintebjerg; men de kunde med Køller og Spyd, uden Artilleri, naturligviis Intet udrette mod den velforsvarede By; et tumultuarisk Anløb i et Ølruus blev let afslaaet, saa at Førerne maatte indsee, at naar det ikke lykkedes at reise hele Jyllands Almue, gjorde de, indtil Greven kunde sende Forstærkning, rettest i at opgive Angrebet i det mindste paa denne Kant. Skipper Clement drog med sine Vendelboer tilbage til Aal-

---

Hr. Anders beklager sig over, at det sjællandsk-skaanske Rigsraads Brev om Underhandlinger er blevet ubesvaret.

borg, hvis Befæstning han lod istandsætte. Imidlertid havde Opstanden udbredt sig længer vesterpaa over hele Viborgstift og en Deel af Ribestift. Herregaardene Spottrup, Bustrup og Kaas bleve brændte; Skipper Hermand ødelagde Kongsgaarden Lundenæs og Ribe Bispestols Slot Lønborg, ja han vovede sig frem til Varde; men det synes dog, at Bondebevægelsen i disse midterste og vestlige Egne ikke har været saa almindelig som nordpaa, hvor Vendsyssel var Opstandens rette Sæde. Sydfor Gudenaa blev derimod Alt roligt; heller ikke blev nogen af Aarhuus Bispestols Gaarde brændte. Erasmus Lætus tilskriver foruden Indbyggernes roligere og mere beregnende Charakteer især sin Faders, Herredsskriver Mikkel Ingversens, flittige Reiser og Forestillinger Æren for, at Bønderne i Rougsøherred og i Egnen om Kolindsund sadde stille; han mener ogsaa, at Jens Finkes Død var et stort Tab for Skipper Clement, hvis Lykke han tildeels tilskriver denne Mands Klogskab. Fra hans Død, siger han, brød Uenighed ind, og det begyndte at gaae tilbage for Bondepartiet.*)

*) Orion anf. St. S. 267. Erasmi Michaelii Læti Rerum danicarum libri XI. Francof. ad M. 1573, lib. V, p. 204 ff. Jfr. D. Mag. 1, 190. Brev fra Hr. Hans Reff, Biskop af Oslo, til Erkebiskoppen af Trondhjem med Nyheder fra Danmark, dat. ex curia nostra sacerdotali Spigerwdt (i Bahuuslehn) sabbato adventus domini ($\frac{28}{11}$) 1535; Aktst. t. Grf. anden Samling Nr. 27, S. 45.

Tredie Afsnit.

Krigen i Holsten. Freden i Lybek. Opstanden i Jylland undertrykt. De Svenskes Angreb paa Halland. Grev Christoffer lægger svær Skat paa Landet. Den østdanske Adel i Vaaben mod de Svenske; dens usikkre Holdning. Kong Gustavs Forberedelser til Søkrigen.

Vi forlode ovenfor (S. 203) Krigen i Holsten paa det Punkt, hvor Grev Christoffer afgik fra Travemünde til Sjælland. Indtil da havde Lybekkerne været den angribende Part; nu omskiftedes Rollerne, saa at Angrebet tilfaldt Holstenerne, Forsvaret Lybek, der efter Grevens Bortgang var for svagt til at byde Hertug Christian endnu en Træfning i aaben Mark, medens dog denne heller ikke var stærk nok til at vove et umiddelbart Angreb paa Staden. Han maatte oppebie Forstærkninger fra sine Bundsforvandte i Tydskland, navnlig fra Hertugerne af Lyneborg og fra Landgreve Philip af Hessen, med hvem hans Fader og han selv stode i nøie Forbindelse. Kong Frederik den Første følte sig som den evangeliske Læres Velynder naturligen hendragen til Forbund med de evangeliske Stænder i Tydskland, der desuden vare nødvendige Modstandere af det ham saa fjendske og farlige østerrigske Huus. Derfor var han i Aaret 1528, da Otto von Pack bragte de Evangeliske i levende Bevægelse, villig til at slutte sig til det Forbund af

9de Marts 1528, hvormed Churfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen mente at burde møde den truende Fare, imod at Churfyrsten tilsagde Neutralitet i Kongens Strid med hans Fætter Christian den Anden, og Landgreven lovede ham Bistand i Tilfælde af et Angreb. Denne Forbindelse vedkom dog ene Kongens Stilling som Hertug; det danske Rigsraad vilde ikke tillade ham at opbyde den danske Adel, saavidt den ikke personlig var traadt i Kongens Tjeneste, til et Tog udenfor Rigets Grændser. Opdagelsen af Otto v. Packs Bedrageri afvendte imidlertid en Religionskrig i Tydskland, saa at Forbindelsen dennegang ikke førte til noget Foretágende. To Aar derefter tænkte Landgreven atter paa Krig, men nu for at indsætte den af de schwabiske Stæder fordrevne Hertug Ulrich af Würtemberg. Han kom da selv til Gottorp, hvor en Overeenskomst sluttedes den 13de April 1530, ifølge hvilken Kongen paatog sig at stille 400 Ryttere i tre Maaneder til Landgrevens Tjeneste, medens denne forpligtede sig til kraftigen at understøtte Kongen og hans Arvinger imod deres Fjender. Vel blev der heller ikke dennegang noget af en Krig; men Landgreven vedligeholdt den nøie Venskabsforbindelse med det holstenske Huus, og der kan ikke være Tvivl om, at det jo var ham, der fremdeles ledede Kongens Politik i Forholdet til det evangeliske Parti i Tydskland. Derfor see vi ogsaa, at da det schmalkaldiske Forbund stiftedes i Aaret 1531, og da tillige nogle tydske Fyrster forenede sig om at modarbeide den bøhmisk-ungarske Konges Valg til romersk Konge, opfordredes Kong Frederik til at understøtte disse Bestræbelser; og han var saa meget villigere dertil, som han i Christian den Andens Angreb fra de keiserlige Nederlande maatte see en Yttring af Keiserens Fjendskab, især da han af Landgreven tillige blev gjort opmærksom paa de Rustninger, Keiseren og hans Broder foretoge i Efteraaret 1531, og som muligen vare bestemte til

at understøtte deres Svogers Søtog ved et Angreb paa Holsten. Saaledes kom det til et sexaarigt Forbund imellem Kong Frederik og de Fyrster, som protesterede imod Ferdinands Valg til romersk Konge, sluttet i Lybek den 20de Januar 1532, og maaskee ved samme Leilighed til en lignende Overeenskomst med de i det schmalkaldiske Forbund indtraadte Fyrster til Forsvar imod Angreb for Religionens Skyld. Kong Frederik forpligtede sig til at staae de Andre bi med 1000 Landsknegte og 200 Ryttere paa sin Bekostning i tre Maaneder, imod at de paatoge sig samme Forpligtelse imod ham; men kun det førstnævnte Forbund kunde han tiltræde i Egenskab af Konge, da han vel vidste, at det catholsksindede Fleertal i Rigsraadet aldrig gav sit Minde til et Forbund imellem Danmarks Rige og de protestantiske Fyrster, og da Haandfæstningen her bandt hans Hænder. Endog Underhandlingerne angaaende Forbundet imod Ferdinands Valg, som Melchior Rantzau i Slutningen af 1531 gjorde de i Kjøbenhavn samlede Rigsraader bekjendte med, fraraadede disse af almindelige politiske Grunde, saa at man ikke kan sige, at det var Danmark, men vel den danske Konge, som havde forbundet sig med de tydske Fyrster. Men foruden disse almindelige Forbindelser, der efter deres Natur ikke kunne komme Holsten tilgode i Krigen mod Lybek, sluttedes ved samme Tid et særskilt Forsvarsforbund af mere omfattende Natur imellem Kong Frederik den Første og Landgreve Philip, hvilket gik ud paa gjensidig Bistand i sex Aar imod Enhversomhelst, for i disse besværlige Tider at beskærme deres Lande og Undersaatter samt bevise hinanden alt Venskab. I Nødsfald skulde Kongen stille 400, Landgreven 300 sværtbevæbnede Ryttere i tre Maaneder paa egen Bekostning; og om det blev for vanskeligt, at bringe Tropperne fra det ene Land til det andet, kunde Forpligtelsen løses med en tilsvarende Pengesum. Den hessiske Historieskriver, der har skildret os Land-

greve Philips Levnet, har vel udtalt sig usikkert om et saadant Forbund imellem Hessen og Holsten, fordi han kun kjendte Underhandlinger desangaaende; men da Overeenskomsten endnu findes i Danmark, om og i en meget beskadiget Tilstand, kan der ikke være Tvivl om Tilværelsen af en bindende Forpligtelse; og dette bestyrkes i høi Grad deraf, at Holsten i Aaret 1534 netop ydede Hessen den Bistand, en saadan Overeenskomst betingede. I de første Maaneder af 1534 var det, at Landgreve Philip rustede sig til den würtembergske Krig; da vendte han sig ogsaa om Bistand til Hertugen af Holsten, nu Hertug Christian. Anmodningen var ledsaget af en Indbydelse til et Besøg; Hertugen red i de første Dage af Februar 1534 til Kassel, hvor han med Landgreven og flere Fyrster holdt en munter Fastelavn med Ridderspil og anden Lystighed. Men alvorligere Sager ere ogsaa blevne afgjorte paa denne Reise; thi Hertug Christian forpligtede sig den 22de Februar i Sababurg til at erlægge 12000 Gylden til "et "Landgreven bevidst Foretagende", dog saaledes, at denne lovede at tilbagebetale Summen, hvis Hertugen selv trængte til den. Disse Penge bleve ogsaa virkeligen den 1ste April udbetalte af Hertugen, der i Begyndelsen af Marts var vendt tilbage til Holsten. Men nu svarer Summen netop til den gjensidige Forpligtelse efter hiin Overeenskomst imellem Landgreven og Kong Frederik; thi den sædvanlige Maanedssold for en Rytter var dengang 10 Gylden, saaledes som det sees af det schmalkaldiske Forbunds Matrikul og andre samtidige Aktstykker, saa at Hertugen med 12000 Gylden løste sig fra Forpligtelsen til at stille 400 Ryttere i tre Maaneder. Derimod kan Landgreven ikke have grundet sit Forlangende paa Traktaten af 20de Januar 1532, saasom her ikke var Tale om Forsvar imod Angreb for Religionens Skyld, eller om Noget, der vedkom Kong Ferdinands Valg til romersk Konge, men om en reent landgrevelig Angrebskrig paa Huset

Østerrig. Desuden vilde Hertugen efter Lybekkertraktaten have havt at erlægge mindst 18000 Gylden, hver Landsknegts Maanedssold regnet til 4 Gylden. At Hertugen hellere gav Penge end stillede Tropper, har maaskee sin Grund i den würtembergske Krigs Beskaffenhed, der vel kunde gjøre det tvivlsomt, hvorvidt Hertugen virkelig var forpligtet til Bistand; maaskee er det ogsaa foranlediget ved et Ønske fra Landgrevens Side, men i ethvert Fald sikkert ogsaa af Hensyn til det nylig sluttede Genterforbund af 9de Septbr. 1533, der udtrykkelig forbød Hertug Christian at yde sine Bundsforvandte, blandt dem navnlig Landgreven, nogen Bistand hemmeligt eller aabenbart, middelbart eller umiddelbart, hvis Nogen af dem anfaldt Keiserens Riger; thi Würtemberg var maaskee ikke saa ganske at betragte som et keiserligt Land; men det kom an paa, om Keiseren dog ikke vilde have Traktatens Ord saaledes fortolkede; og den maatte jo naturligen gjøre Hertug Christian betænkelig ved at optræde som virksom Deltager i et aabent Angreb paa den østerrigske Magt.*)

*) Om Kong Frederiks Forhold til tydske Fyrster, navnlig Landgreven af Hessen see I. H. Schlegel, Geschichte der Könige von Dänemark aus dem Oldenburgischem Stamme, 1 Theil, Kopenhagen 1769, S. 160; W. E. Christiani, Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein unter dem Oldenb. Hause, 2 Theil, Kiel, Hamburg u. Dessau 1784, S. 505. Overeenskomst imellem Kong Frederik og Landgreve Philip, dat. Gottorp 4de April 1528, Original paa Papir med begge Fyrsters egenhændige Underskrift, i det danske Geheimearchiv. Hvitfeld, Frederik den Første S. 170. N. Danske Mag. 5, 306 ff. Overeenskomst imellem de samme Fyrster, dat. Gottorp den 13de April 1530 (og en dertil hørende egenhændig Skrivelse fra Landgreven til Kongen, Gottorp, Mitwochen nach Palmarum (13 April) 1530) Original paa Papir, egenhændigt underskrevet og beseglet med begge Fyrsters Signeter, sammesteds. Overeenskomst imellem de Samme paa sex Aar,

Denne nære Forbindelse imellem de to Jævnaldrende Fyrster, Hertug Christian og Landgreve Philip af Hessen, blev af overveiende Indflydelse paa de følgende Begivenheder i Norden; thi Philip svigtede ingenlunde sin Forbundsfælle, om end hans Stilling i det schmalkaldiske Forbund

---

meget beskadiget Original paa Papir, saa at Tids- og Stedsangivelse er afrevet, men med begge Fyrsters egenhændige Underskrifter og Signeter, sammesteds. C. v. Rommel, Philip der Grossmüthige, Landgraf von Hessen, 2 B. Giessen 1830, S. 255. 258, Anmærkn. 95. 97. N. D. Mag. 6, 118 ff. Schlegel anf. St. S. 166. A. S. Stumpf, Baierns politische Geschichte, München 1816, 1 Th. S. 63. 82 ff. F. B. v. Bucholtz, Gesch. der Regier. Ferdinand d. Ersten 4, 155 ff. Forbundet af 20 Januar 1532 omtales af Hvitfeld, Frederik den Første S. 250, men under det urigtige Aar 1531; jfr. Sammes Christian den Tredie Bl. G g ij vers. Overeenskomst imellem Landgreven og Hertug Christian, dat. Zapfenburg (nu Sababurg), Sonntag Invocavit 1534, Original i det danske Geheimearchiv. Landgrevens Qvittering for 12000 Gylden, Onsdag efter Palmarum 1534, sammesteds. Rommel anf. St. 1, 345. I et Brev fra Thomas Köppen, Borger i Hamborg, til Lehnsmanden paa Bergenhuus, Eske Bilde, dat. Hamburg Fredags na Reminiscere (6 Marts) 1534, i den kjøbenhavnske Samling, Fascikel 8, hedder det blandt andre Nyheder: "Am dage Dorothee (d. e. 6te Februar) reyt myn genedige Herre Hertog Cristian auer de elffe, vnd dussen dach Is he hyr wedder auer Int landt gekamen, Vnd hefft gewest by dem Landtgrafen van Hessen, vnd dar mit den forsten van Brunswyg, van Luneborch, vann wirtenbergh vnd anderen velen Herrn vastelauent geholden, tornyret, gerannet vnd gesteken vnd vele fruntschap gemacket, ock mit dem bischoppe van Bremen vnd andern Herren." I en dansk Seddel til Samme, i samme Samling Fasc. 7, udateret og uden Underskrift, formodentlig fordi den har været vedlagt et nu bortkommet Brev, men ifølge indre Kjendetegn skrevet af Wolfgang Uttenhof i Januar 1534, hedder det: — "høib. Fyrste Hertug Christian drager her imorgen af og til Landte Hessen, og agter hos Landgreven at holde sin Fastelavn, og følger jeg hans Naade paa samme Reise." Ogsaa Reimar Kock har hørt om denne Hertugens Reise til Hessen, anf. St. ad ann: 1534, S. 452 (553).

forbød ham at drage Sværdet imod Lybek, der selv var dette Forbunds Medlem. Og Landgrevens Adfærd bestemte igjen flere Fyrster til at række Hertug Christian en hjælpende Haand. Men i Mai og Juni 1534 kunde Landgreven ikke staae Hertugen bi, fordi han selv allerede var indviklet i den würtembergske Krig, der gjorde Krav paa alle hans Kræfter. Hertug Christian maatte da møde Lybekkernes og Grev Christoffers første Angreb med sit eget Lands Adel og Almue i Forbindelse med de jydske og fyenske Ryttere og Landsknegte. Med disse Kræfter var det, at Johan Rantzau trængte Fjenden tilbage ved Eutin og fulgte ham imod Travemünde; dog varede det ikke længe, inden Hertugen fik Understøttelse fra Tydskland, vel især fra Hertug Ernst og Otto af Brunsvig-Lyneborg, med hvem allerede Kong Frederik den Første havde knyttet Forbindelser, som nu kom hans Søn tilgode.*)

---

*) Da disse Forhold, saavidt vides, hidtil ikke ere bekjendte, hidsættes her et Uddrag af to Overeenskomster, som vise Forbindelsens Natur. I det danske Geheimearchiv findes paa Pergament, med hængende Segl og egenhændig Underskrift, et Reversalbrev af Otto, Hertug til Brunsvig og Lyneborg, hvori han bevidner, at da Kong Frederik den Første har bevilliget ham en aarlig Pension af 600 Gylden, at betales første Gang O. T. R. 1532 og fremdeles i fire Aar, lover han at opbringe paa Kongens og hans Arvingers Forlangende tre eller fire hundrede gerustede Heste til deres Tjeneste imod Enhversomhelst, alene Churfyrsten af Sachsen, Landgreven af Hessen og Hertugerne af Lyneborg undtagne, paa sædvanlig Sold. Hertugen skal i saa Fald nyde for sin Person maanedlig 400 Gylden Mønt og almindelig Sold for hver af sine Hengster, foruden Aarspengene. Alle hans Stæder, Slotte og Flækker skulle staae aabne for Kongen; dat. Tirsdag efter Paaske (1531).

Traktat imellem Ernst af Brunsvig og Lyneborg og Kong Frederik af Danmark paa ti Aar, hvori han forpligter sig til Venskab og godt Naboskab; til ikke at huse og hæle Kongens Fjender; til ikke at tilstede fjendtligt Krigsfolk Gjennemgang til Angreb paa

Som vi ovenfor (S. 202) erfarede af Wullenwevers Ord, tænkte Lybekkerne at forhindre Holstenerne i at sætte sig fast i Travemünde, formodentlig ved selv at ødelægge Flækken, men forsvare den tætved liggende Skandse Müggeburg, hvis Besiddelse vilde have sikkret dem den frie Fart gjennem Travens Munding. Lykken føiede dem dog ikke heri; thi vel antændte Grev Christoffer Flækken Travemünde, da han gik under Seil; men kun faa Huse afbrændte, og den næste Dag rykkede Holstenerne ind. Müggeburg holdt sig heller ikke, da Rantzau for at spare Tid lod anbringe en Mine, der bragte Skandsen i hans Magt allerede den 21de Juni 1534. Her opslog han nu sin Leier, uden at han for Øieblikket kunde have anden Hensigt end at gjøre sig til Herre over Travens Munding og holde sig ved den saa længe, indtil det blev muligt at samle større Stridskræfter. Hans Hær bestod af 800 rustede Heste, af hvilke Hertug Otto af Lyneborg havde tilført ham 150, Adelen i Stiftet Bremen 50, Christoffer v. Veltheim, hvis Navn vi faae Leilighed nok til at omtale i det Følgende, 300, og de fire jydske Biskopper 200; dertil henved 5000 Mand af holstenske Borgere og Bønder. Det synes imidlertid, at Hertugen ikke har været istand til at spærre Flodmundin-

---

Kongens Land, med mindre det angaaer Keiseren og hele Riget; til at give Kongens Hverveofficerer sikker Passage; til at indrømme sine Undersaatter Tilladelse til at tage Tjeneste hos Kongen; til endelig „yn szumma sonnst allen muglichen heymlichen fleysz vnnd das beste myt rathen, furdern, anschlegen, durchstecken vnnd vnderschleyffen, vortschiben vnnd dergleychen trewheytenn vnnd guttaten In alle wege bey Irer koniglicher durchleuchtigkeit, Iren Erben, Reichen, landen vnnd leuthen thuen vnnd scheinen lassen“; dat. Fredag efter vocem Iucunditatis (19de Mai) 1531. Pergament med hængende Sigil og egenhændig Underskrift; sammesteds.

gen fuldstændigt; thi Lybekkerne, der som Rigsstæderne i Almindelighed havde et godt Artilleri, foruroligede hans Leier fra deres Stykpramme, uden at han formaaede at bringe dem til Tavshed; ja de troede sig saa sikkre, at de endnu i Slutningen af Juni sendte fire Fænniker Landsknegte til Danmark, saa at Grev Christoffer nu fik henved 3500 gode Knegte; og om Holstenerne ogsaa nu og da satte over paa Halvøen Priwal, forhindrede Markus Meyer dette i Slutningen af Juli ved at befæste det derværende Blokhuus. I ethvert Fald stod det ikke i Hertugens Magt at spærre Lybekkerne Adgangen til Søen over Wismar, hvilken Vei de ogsaa strax benyttede, end sige at han skulde have vovet et umiddelbart Angreb paa den velbefæstede, folkerige Stad, som endnu havde en ikke ringe Besætning og hver Dag kunde vente Tilløb af Landsknegte fra det Indre af Tydskland. Under saadanne Omstændigheder behøver det neppe at siges, at Krigen meest indskrænkede sig til gjensidige Streiferier, hvorved Holstenerne brændte og plyndrede i Lybekkernes Land, medens disse gjorde Gjengjæld i Holsten.*)

Saaledes stode Sagerne ved Traven, da Efterretningen om den jydske og fyenske Adels Beslutninger i Rye og Hjallese ankom til Leiren. Da var det, at Hertugen strax afsendte Frants Trebau til Kong Gustav og selv mødte Styge Krumpen med de andre Udsendte i Preetz. Han maatte nu personlig drage nordpaa med en Deel af sit Krigsfolk for at komme den fyenske Adel tilhjælp, saa at der fra den Tid endnu mindre kunde være Tale om andre Foretagender

---

*) Hvitfeld Christ. III. Bl. G. Cragii Annales p. 36. D. Chytræus, Saxonia p. 351. Herm. Bonnus anf. St. Bl. K. iij. Om Müggeburg see J. v. Melle, Gründliche Nachricht von Lybeck, Lybek 1787, S. 408; jfr. Aktst. t. Grf. p. 98; sammest. Nr. 57. 58. 66. 76; S. 97. 98. 109. 123. Om Priwall see v. Melle anf. St. S. 414.

i det sydlige Holsten, end at holde Müggeburg og Leiren i Travemünde. En lille Hjælp ventede de Hertugelige allerede i Juli fra Pommern, hvis Hertuger vare Holstenerne gode, og hvorfra en Fænnike Landsknegte under Jacob Putkammer drog igjennem Meklenborg for at støde til Rantzau; men Lybekkerne fik itide Underretning derom og udsendte Markus Meyer med en overlegen Magt af Ryttere og Knegte, der traf dem i Nærheden af Wittenburg, indesluttede dem paa Kirkegaarden og tvang dem efter en kort Fægtning til Overgivelse. Ikke færre end 40 af Fangerne vare Adelsmænd, saa at en Deel af disse maae have tjent som menige Knegte. Dette skete i de sidste Dage af Juli.*) Faa Dage senere ramte en anden og betydeligere Ulykke Hertugen, da en langt større Krigsmagt blev tilintetgjort i Fyen ved Nyborgs Overrumpling af Ouelacker i Begyndelsen af August 1534. Blot en saadan Ulykke til, og det havde maaskee været ude med Hertug Christian!

Desto heldigere havde Landgreve Philip været i den würtembergske Krig, som imod Alles Forventning endtes i to Maaneder. Den 23de April 1534 brød Landgreven op fra Kassel, den 14de Mai slog han ved Lauffen fuldstændigt Pfalzgreve Philips rigtignok langt mindre Hær, der skulde forsvare Landet for Kong Ferdinand; og da han efter Würtembergs Erobring nærmede sig Østerrigs egen Grændse, ansaae Ferdinand det raadeligst, at antage Churfyrsten af Sachsens Mægling, der førte til Freden i Kadan den 29de Juni 1534. Landgreven kunde saaledes allerede i Juli begynde at aftakke sine Tropper, ihvorvel der endnu hengik en Maaned, inden han satte sig paa Fredsfod; men i Be-

*) Aktstykker t. Grevef. Nr. 74. 75. 78. 81. 93. S. 122. 123. 129. 132. 153.

gyndelsen af August var hans Hær dog opløst*), og de Knegte, der nylig stode i Overtydskland, trak nu skareviis mod Nord for at søge Tjeneste enten hos dem, der beleirede Münster, eller i Lybek, eller hos dets Fjender. Det synes, at Landgreven har sendt Hertug Christian samlede og ordnede Skarer,**) altsaa vistnok de bedste Tropper, men ogsaa dem, han for sin egen Sikkerheds Skyld længst holdt tilbage; medens de først Aftakkede paa egen Haand søgte til Lybek, der allerede i de sidste Dage af Juli Maaned havde taget henved 2500 af dem i Sold og nu tænkte paa at benytte denne øieblikkelige Overmagt imod de svækkede Holstenere. Markus Meyer skrev den 27de Juli til Hertug Albrecht af Meklenborg, at han med det første agtede at see, hvorledes det stod til i Travemünde; den 9de August droge sex Fænniker Landsknegte og to Fænniker Borgere derhen; men underveis erfarede de, at Leiren allerede var rømmet af Holstenerne, saa at Borgerne vendte tilbage med deres Vognborg, medens Knegtene droge videre. Johan Rantzau havde ikke villet udsætte sin nu saa betydeligt svækkede Magt for et Overfald; han vovede vel heller ikke at stille sine opbudte Skarer imod et krigsvant Fodfolk. Saasnart han havde faaet Nys om Lybekkernes Plan, brød han med den ham egne raske Beslutsomhed øieblikkeligt op fra Travemünde Natten imellem den 8de og 9de August, i saa stor Hast, sige Lybekkerne, at deres Folk fandt Penge og Levnetsmidler paa Bordene i de forladte Qvar-

---

*) Lanz, Correspondenz, 2, 111. Sammes Statspapiere Nr. XXXII, p. 155.

**) Rommel, anf. St. 1, 393. Begivenhedernes Tidsfølge er i det anf. Sted forvirret; men da Rommel siger, at fire Fænniker hessiske Knegte og en Skare Ryttere under Curt von Hanstein, som sendtes af Landgreven, betrængte først Lybek, saa Kjøbenhavn, maae disse være ankomne i det mindste før Freden af 18de Nov. 1534.

terer. *) Holstenerne vendte sig imod Syd til Mölln, som de dog ikke angrebe alvorligt, medens Anførerne med Hovedqvarteer i Klosteret Marienwolde oppebiede Forstærkningerne fra det indre Tydskland. Ved denne Bevægelse opnaaedes ogsaa, at Lybekkerne ikke anden Gang fik Leilighed til at kaste sig over de enkelte Skarer, der trak til den hertugelige Hær, og slaae dem som Pommeranerne, inden de naaede denne. Det var i denne Mellemtid, medens Hæren laa for Mölln, at Hertug Christian selv, formodentlig med Jost Globeks Ryttere, drog til Nørrejylland og modtog Hyldingen udenfor Horsens den 18de August 1534; rimeligviis har han da ladet de fire Fænniker Knegte, vi finde i Jylland strax efter Adelens Nederlag ved Svendstrup, saa hurtigt som muligt gaae nordpaa, eftersom de ankom til og kunde undværes fra Leiren ved Marienwolde.

Det kan være et Spørgsmaal, hvorfor Lybekkerne lode sig nøie med at plyndre og brænde i det aabne af sine Forsvarere forladte Holsten, og hvorfor de ikke ligesaavel opsøgte Holstenerne ved Mölln som ved Travemünde. Svaret maa blive, at deels have de Hertugelige meget snart faaet nogen Forstærkning, deels krævede Travemündes Besættelse nogle Tropper, deels endelig agtede man at sende Alt, hvad der kunde undværes i Lybek, til Danmark, for at sætte Grev Christoffer istand til at angribe Jylland, hvortil man mente, at der i det Ringeste behøvedes 1000 Heste og 3000 Landsknegte. Imidlertid synes det dog, som om Lybekkerne virkelig tilsidst besluttede at angribe Fjenden. De droge med samlet Magt ud af Staden; men paa Veien opkom Uenighed imellem den medfølgende Borgermester og

*) Aktst. til Grevef. S. 123. Regkmann Lub. Chron. S. 175. Chytræus anf. St. S. 351. Reimar Kock S. 470 (571). Hvitfeld anf. St. Bl. G. Cragius p. 36.

Anførerne, som modsatte sig et Angreb. Toget vendte da om den 27de August. To Dage senere agtede de at lade fire Fænniker Knegte og 200 Ryttere gaae til Travemünde for derfra at indskibes til Danmark; da kom der Anskrig, at en fjendtlig Skare af 400 Ryttere og to Fænniker Knegte var falden ind over Landemærket og drev Qvæget bort. Nu maatte Krigsfolket vende sig imod denne Fjende, der var stærkere end man troede, saa at ogsaa Borgerne maatte i Vaaben. Den næste Dag skulde de fire Fænniker dog afgaae; men Knegtene vægrede sig, med mindre man gav dem en Maaneds Sold forud. Og inden man overvandt disse Vanskeligheder, brød den hele holstenske Hær, som nu bestod af 2000 Ryttere og 5000 virkelige Landsknegte, op fra Mölln, ødelagde Marienwolde og drog den 3die September tæt under Lybeks Mure til Stockelsdorp, hvor Hovedqvarteret blev opslaaet. Et Udfald fra Staden førte til en Skærmydsel, der kostede Lybekkerne en Deel Fanger og maatte lade dem føle, at de nu havde med anderledes krigsøvede Tropper at gjøre, end tidligere. Desuagtet vilde man endnu ikke opgive Tanken om at sende Greven Forstærkning; men den holstenske Hær, som nu laa udenfor Staden selv og daglig forstærkedes med nye Tropper, nødte dog Raadet til at beholde Fodfolket tilbage og alene sende 200 Ryttere over Rostok. Det tør have været med denne Skare, at Bastian v. Jessen kom til Danmark engang midt i September; i det mindste var han der i Efteraaret 1534, og der blev senere ingen Leilighed for Lybekkerne til at sende Tropper, saalænge Fjenden laa for Stadens egne Porte. *)

Uagtet den holstenske Hær nu var en ganske anden, end i Juni Maaned, kunde der dog hverken være Tale om

*) Aktst. t. Grf. Nr. 103. 105. 109. 110; S. 170. 173. 188. 189.

et Angreb paa Staden selv eller om at indeslutte den fra alle Sider; den sydlige og østlige Deel af Staden blev ikke blokeret, saa at Forbindelsen med Omlandet gjennem Mühlen-Hüxter- og for det Første ogsaa Burgthor blev ganske fri. Derfor var det saa langtfra, at nogen Mangel indtraadte, at Holstenerne strax efter Freden fandt større Overflod og billigere Priser i Staden end udenfor den. Men Fjenden beredte et Foretagende, der dog bragte Lybek i betydelig Forlegenhed. Den 17de September rykkede han ned til Trems og satte sig fast ved Traven, en halv Miil nedenfor Staden. Her arbeidede han paa Anlæget af en Bro over Floden, der skulde sætte ham istand til at spærre Lybekkerne Veien til Søen eller i alt Fald nøde dem til en meget lang Omvei for at naae de meklenborgske Havne. Dette var imidlertid intet let Foretagende, da Flodbreddens Beskaffenhed paa den anden Side gjorde en Faskinevei over Mosen nødvendig, og i Lybek haabede man, at det aldrig vilde lykkes Holstenerne at komme over. Deri skuffede man sig dog; den 10de October blev Broen virkelig færdig, saa at først Skytterne tilhest og tilfods, saa to Fænniker Knegte, gik over og kastede i en hidsig Træfning paa Burgfeld Markus Meyer med betydeligt Tab tilbage til Staden. Her gav man hans Sorgløshed Skyld for Ulykken; thi en Ulykke var det, der snart drog andre og større Tab efter sig. Ved Slutup havde Lybekkerne en Befæstning, der foruden et stærkt Taarn synes at have bestaaet i en Pallisadering. Denne stak Hertugens Tropper i Brand, men Taarnet brændte ikke dengang. Den 12te October gjorde Lybekkerne fra Staden et alvorligt Forsøg paa at sprænge Broen. To store Pramme med stærk Besætning og meget svært Skyts, samt en stor Baad med Matroser sendtes ned fra Staden imod Broen. Men Hertugens Skarpskytter besatte begge Flodbredder, hvorfra de bortskjøde næsten alle Folkene; et Udfald fra Staden, som skulde skaffet dem Luft,

kom ikke til Udførelse; den ene Pram kom paa Grund, de Hertugelige vadede ud til den, nedhuggede de Overblevne og erobrede den tilligemed den store Baad; den anden Pram undslap med Nød og neppe tilbage til Staden. I et Brev til Landgreve Philip af Hessen roser Hertug Christian Landsknegtenes Mod i denne Træfning: de have holdt sig saare vel, ikke skyet Fjendens svære Skyts, men med deres Rør og halve Hager hængt i ham som Hundene i et Sviin eller en Kalv, indtil de havde faaet deres Villie. Fire Dage derefter lede Lybekkerne et endnu føleligere Tab. Ved Slutup havde de en Deel Krigs- og Handelsskibe liggende nedenfor Hertugens Bro. Om Natten til den 16de October førte de Hertugelige svært Skyts op paa en Høi i Nærheden, trak nogle Baade over Land og lagde dem med to Fænniker Knegte i Baghold. Da nu Skytset paa Høien begyndte at spille mod det største Skib, trak Søfolkene sig over paa de andre Skibe; men strax faldt de hertugelige Landsknegte fra Baadene ind i den forladte Kravel, vendte Skytset paa den imod de andre Skibe og fordreve Fjenden efterhaanden fra dem alle. Otte større og mindre, fuldt tiltaklede og udrustede Skibe faldt her i Hertugens Hænder; nogle aftaklede lod han selv opbrænde. Besætningen fra Skibene flygtede tildeels i det før omtalte Taarn, som Holstenerne mente, for at beskyde Skibene derfra; men enten Uheld hindrede det, eller det fra forst af kun var Lybekkernes Hensigt at tilintetgjøre dette faste Punkt, saa antændtes den betydelige Mængde Krudt i Taarnet og sprængte denne Bygning.*)

*) Hertug Christian til Landgreve Philip, dat. in unserm Feldlager vor Lübeck an der Traven am Tage Galli $\frac{16}{10}$ 1534, Akstykker til Grevef., anden Samling Nr. 26, S. 42. Jfr. Reimar Kock S. 475 (576). Becker, Gesch. Lubecks 2, 72. Hvitfeld Bl. G. Cragius p. 36.

Under saadanne Omstændigheder kunde der rigtignok ikke mere være Tale om at sende Tropper fra Lybek til Danmark, — og dog var det netop i dette Øieblik, at en nogenlunde tilstrækkelig Understøttelse til Skipper Clement og hans Vendelboer vilde have afgjort Jyllands Skjæbne! Men disse Ulykker lige under Lybeks Mure gave tillige et meget stærkt Tilbageslag paa Stadens indre Forhold, hvis Betydning længere nede vil blive indlysende; her maa det være nok at bemærke, at Magthaverne nu ikke længer kunde undgaae at indlade sig paa de Tilbud om Mægling, som de hidtil bestandigen havde viist fra sig.

Lige fra Krigens Begyndelse havde velvillige Naboer forsøgt at bilægge den. Hamborgs og Lyneborgs Forsøg engang i Juni strandede paa Lybekkernes Uvillighed til at indrømme Hertug Christian Trittau igjen og opgive Toget til Danmark. Det schmalkaldiske Forbund maatte det være ubehageligt, at to evangeliske Magter i Tydskland geraadede i Krig med hinanden i et Øieblik, da den würtembergske Feides heldige Vending gav Haab om at vinde Fordele for den fælleds Sag. Derfor søgte Churfyrsten af Sachsen endnu i Juni at tilveiebringe en Vaabenstilstand, som Hertug Christian dog ikke vilde indlade sig paa, da Forslaget ikke tillige gik ud paa at mægle en endelig Fred; dette var derimod Tilfældet med et Gesandtskab fra Landgreve Philip, hvorfor Hertugen erklærede sig villig til at lade ham forsøge en Mægling, der imidlertid blev frugtesløs, saavelsom de pommerske Hertugers lignende Forsøg. Dengang, i Begyndelsen af Juli, vilde Lybekkerne ikke gaae ind paa Landgrevens Forslag at slutte en Fred for Holstens Vedkommende, men lade Krigen i Danmark staae begge Parter aaben. Det høieste, de vilde indrømme, var, at foreløbig skulde Hertugen beholde Eutin, — som om dette Biskoppens Slot var taget fra Staden, — medens de vilde beholde Trittau; og derpaa, naar Hertugen først og fornemlig havde

rømmet Travemünde, skulde begge Parter stille Striden om de to Slotte og om andre tvistige Punkter vedkommende Holsten til Voldgiftsmænds Kjendelse, men paa den Betingelse, at Hertugen af Holsten imidlertid ikke maatte understøtte Stadens Fjender eller krænke dens Venner, — med andre Ord, ikke maatte modsætte sig Grev Christoffer og hans Tilhængere i Danmark. Man begriber let, at Hertugen ikke kunde modtage et saadant Forslag. Fred var overhovedet endnu ikke mulig, saalænge ingen af de Stridende havde opnaaet tilfredsstillende Fordele eller tilstrækkelig prøvet Krigslykkens Ustadighed. Men da Holstenerne sidst i August droge anden Gang for Lybek, nu rustede til et alvorligere Angreb, indfandt Fredsmæglerne sig atter. Churfyrsten af Sachsen og Landgreven vendte sig paany til Lybek; og da tillige Hertug Henrik af Meklenborg benyttede en Brevvexling med Lybekkerne til at byde dem sin Mægling, lykkedes det virkelig "den Fredsommelige" at udvirke begge Parters Samtykke til et nyt Mæglingsforsøg, der skulde gaae for sig ved et personligt Møde i Stockelsdorp den 19de October 1534. Det var endnu ikke det lybekske Krigsparties virkelige Hensigt, at byde Hertugen en Fred paa antagelige Vilkaar; men de ulykkelige Begivenheder i Stadens nærmeste Omegn paanødte det dog et Hensyn til Stemningen i Staden, hvor tillige Sendebud fra de fem andre vendiske Stæder just dengang vare samlede; dem gik det under disse Omstændigheder heller ikke an, at støde fra sig ved at afvise ethvert Fredsforslag. Saaledes kom da Mødet i Stockelsdorp istand paa den bestemte Dag. Hertug Henrik med Landgrevens og de vendiske Stæders Sendebud mødtes her personlig med Hertug Christian og hans Raader paa den ene, Jørgen Wullenwever, Johan Oldendorp o. Fl. paa den anden Side. Men her, hvor Talen var om en fuldstændig Fred, der omfattede saavel den danske som den holstenske Strid, strandede Mæglingsforsøget

paa Wullenwevers altfor høit spændte Fordringer. Han vilde beholde Trittau, have Biskoppens Slot Eutin tilbage, og i Danmark Gulland samt den halve Øresundstold, indtil Lybek havde faaet Erstatning for sine Krigsomkostninger, — altsaa omtrent det samme som Staden havde betinget sig af Grev Christoffer. Slige Fordringer hverken kunde eller vilde Hertug Christian indlade sig paa, saa at Mødet hævedes, uden at man var kommen hinanden nærmere.*) Dog lod Hertug Henrik ikke Mæglingen falde, og hvor store end de Fordele vare, Holstenerne nu havde vundet over Lybekkerne, maatte dog den netop i disse Dage indtrufne Efterretning om Vendelboernes Seier gjøre det altfor ønskeligt for Hertug Christian, at kunne trække sin Hær bort fra Lybek, til at han skulde have undslaaet sig for at lade Mæglingen fortsættes. Hertug Henrik kom atter til Lybek i Begyndelsen af November, tilstillede begge Parter et skriftligt Forslag og underhandlede nu imellem dem uden at lade det komme til et personligt Møde. Naar man bemærker, hvad der, som snart skal vises, gik for sig indenfor Lybeks egne Mure, og som ikke kan være bleven nogen Hemmelighed for Hertug Henrik, vil man kunne forstaae, at der senere hos Holstenerne opkom nogen Tvivl om Uegennyttigheden af disse hans ivrige Bestræbeiser, da de følgende Begivenheder viste, at det nye Grundlag for Underhandlingerne var af megen Vigtighed for det meklenborgske Huus. Nu arbeidedes der nemlig atter paa at tilveiebringe Fred i Hol-

*) Aktst. t. Grevef. Nr. 56. 63. 102. 106. 109. 110. 115. 116. 155; S. 96, jfr. S. 99. 104. 167. 176. 188. 189. 196. 198. 277. Lybeks Erklæring til Kong Ferdinand angaaende Krigen i Holsten, dat. 10 Juli 1534, i Bucholtz's Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten, Urkunden-Band (9ter B.), Wien 1838, S. 348. Becker, Gesch. Lübecks anf. St. S. 75; jfr. Interrogatorium Wullenwevers hos Ranke anf. St. 6, 272.

sten og Slesvig, medens det skulde staae de Kæmpende frit for at fortsætte Krigen om og i Danmark. Og saa stor var Faren for, at Hertug Christian ganske skulde tabe den halvt vundne danske Krone, at han overvandt sig selv til at gaae ind paa dette besynderlige Fredsgrundlag. Imidlertid havde ogsaa baade Landgrevens, Hamborgs og Lyneborgs Gesandter indfundet sig igjen og arbeidede i Forbindelse med Hertug Henrik paa at bringe Freden istand, hvilket endelig ogsaa lykkedes. Den sluttedes af Mæglerne, og vedtoges strax af begge de stridende Parter, i Lybek den 18de November 1534 paa følgende Hovedbetingelser:

Der skal være en evig Fred imellem Hertugerne af Slesvig og Holsten paa den ene, Borgermestere, Raad og Borgere i Lybek paa den anden Side; dog saaledes, at Lybek skal kunne understøtte Grev Christoffer og de ham hengivne danske Stænder til at befrie Kong Christian den Anden, men ikke længer end til Sønderborg, hvis Kong Christian endnu er der og ikke "paa farlig Maade" er bragt andenstedshen. Imidlertid maa Lybek under ingen Omstændigheder tilstede nogen Krigsmagt at angribe Hertugdømmerne gjennem deres Stad tillands, ligesaalidt som Hertugen maa enten selv eller ved Andre lade Lybek angribe fra Hertugdømmerne af.

Begge Parter forbeholdes deres gamle Privilegier, Friheder, Besiddelser o.s.v. i hinandens Lande og Stæder saaledes som de bestode før Krigen.

De gjensidige Klager over Forurettelser, Injurier, Brud paa Privilegier, uretfærdige Toldpaalæg m. m., samt Striden om det lybske Stift, skal indstilles for Mæglerne, der forpligtes til inden to Aar at forsøge en mindelig Overeenskomst og, hvis dette mislykkes, at afgive en endelig Voldgiftskjendelse, hvormed begge Parter skulle lade sig nøie.

Hertugen tilbagegiver Biskoppen af Lybek Slottet og Byen Eutin samt alle hans og Stiftets Godser og Rettig-

heder. Hans Strid med Staden Lybek angaaende Bispedømmet og Stiftet, saavelsom Stadens Strid med Biskoppen, paakjendes af Voldgiftsmændene paa samme Maade som de andre udsatte Stridspunkter; men indtil det skeer, skulle Lybekkerne lade Biskop og Kapitel blive i Besiddelse af de Godser og Indtægter, som de ved Krigens Begyndelse besad i Holsten.

Slottet Trittau med tilliggende Gods gives Hertugen tilbage; denne udleverer atter de Lybekkerne fratagne Skibe. Om det erobrede Skyts skulle Mæglerne forsøge at tilveiebringe en mindelig Overeenskomst. Alle Fanger frigives uden Løsepenge.

Hvad Kong Christian den Andens Frigivelse og Danmarks Rige angaaer, skulle Mæglerne forsøge at tilveiebringe en mindelig Overeenskomst saaledes, at Hertug Christian og Grev Christoffer af Oldenborg, samt Lybekkerne, med fuldmyndige Sendebud fra deres Bundsforvandte møde i Flensborg St. Johannes Evangelistes Dag i Julen førstkommende (d. 27de December 1534), for der at forelægge de nuværende Mæglere deres Klager, hvilke Underhandlerne da ville forsøge at faae udjævnede og saaledes hele Striden endt. Alle Parter skulle tre Uger forinden tilstille Mæglerne Leide for hverandre til dette Møde, dog saaledes, at Grev Christoffer og de danske Stænder oversende deres Ratification af Bestemmelsen om Mødet tilligemed Leidet.

Dette var den Fred, vore Historieskrivere i Almindelighed, men urigtigen, kalde Stockelsdorperfreden.*)

Hertug Christian havde i den senere Tid begyndt et Angreb paa Travemünde, som nu var i Lybekkernes Hænder, og fortsat det i det mindste til den 16de November,

*) Aktst. til Grevef. Nr. 129, 130. 132. 134; S. 218. 219. 223. 226. Reimar Kock S. 479 (580).

da Hertug Henrik anmodede ham om at holde inde dermed for ikke at hindre Mæglernes Arbeide. Nu da Freden var sluttet, blev det i alt Fald opgivet, Broen over Traven afbrudt, og Hæren trukken bort fra Lybeks Omegn.

Og nu, ulykkelige Jylland, Vee dine oprørske Bønder! Adelens Hævner, som ikke vidste af Barmhjertighed mod den danske Almuesmand, svang allerede sit uimodstaaelige Sværd over deres Hoveder. Johan Rantzau havde uden Tvivl endnu før Fredsslutningen forladt Leiren ved Trave og var med nogle Fænniker Landsknegte ilet nordpaa. I Jylland, hvor Mogens Gjøe og Biskop Ove Bilde førte Regeringen først fra Kolding, siden fra Aarhuus, trak han og Erik Banner Jost Globeks Ryttere, Adelen og de fire Fænniker Fodfolk til sig, og gik nu med den Hurtighed og Kraft, der udmærkede alle Johan Rantzaus Bevægelser, løs paa Opstandens Hovedplads Aalborg. Naar man betænker, at den korteste Vei fra Lybek til Aalborg, over Ahrensboeck, Kiel, Missunde og Flensborg, i vore Dage udgjør 62 Mile, altsaa i det sextende Aarhundrede ved nu forsvundne Veikrumninger ikke lidet mere; — at Beskaffenheden af Veiene, som jo først i senere Tider ere satte i taalelig Stand, dengang maae i høi Grad have besværet og hindret Troppernes Bevægelser; — at det var i November og December, da endog de bedste Veie paa Halvøen endnu ere vanskelige for Fodgængere; — og at Rantzau desuagtet ikke kan have brugt mere end 27 Dage paa dette Tog: saa faaer man store Tanker om hans Dygtighed som Hærfører og begriber lettere det Held, der overalt fulgte hans Banner. Mere end den angivne Tid kan han ikke have brugt paa Marschen fra Lybek til Aalborg; thi om ogsaa hans Biographer antyde, at han allerede var brudt op, inden Freden sluttedes, kan det dog ikke antages, at Hertug Christian har deelt sine Kræfter, inden han var nogenlunde vis paa en Fred; Angrebet paa Travemünde endnu den 16de November viser, at

han dengang ikke kunde være det; men lad ogsaa Rantzau være paa Veien den 16de November, saa maa han have naaet Aalborg omtrent den 14de December; thi det hedder udtrykkelig, at den af Skipper Clement befæstede By holdt sig i faa, altsaa i nogle Dage; men Fredagen den 18de December blev den tagen med Storm. Den samme Kraft viste sig i Angrebet paa Byen som paa Marschen. Aalborg forsvaredes kjækt af Borgere og Bønder; Rantzau, som personlig deltog i Stormen, havde nær tilsat Livet, idet han blev nedkastet fra det Øverste af Volden. Dog, Intet kunde standse de Stormendes Raseri; de trængte ind i Byen, og nu begyndte et grueligt Blodbad, hvori to Tusinde Bønder maatte lade deres Liv. Kun Qvinder og Børn var det befalet at skaane. At Landsknegtene plyndrede Byen, forstaaer sig af sig selv. Nu blev Opstanden allevegne undertrykt med stor Kraft. Rantzau delte sin Styrke i tre Skarer, som ad forskjellige Veie droge gjennem Vendsyssel og lærte dets trodsige Bønder at bøie de stive Nakker.*) Bedre gik det ikke i andre Egne; i Varde blev Skipper Hermand overilet og dræbt. Da Oprøret nogenlunde var kuet, begyndte Straffedommene. Bønder og Borgere maatte udlægge Hovedmændene, som strax henrettedes. Skipper Clement selv var undsluppen fra Blodbadet i Aalborg, men en Bonde ved Navn Esbern Nielsen greb ham og gav ham i Fjendens Hænder, for hvilken Daad han belønnedes med en Kronen tilhørende Gaard i Store Vorde, fri for al

*) Hvitfeld anf. Bt. Bl. L. vers. Cragii Annales p. 68 ff. Mart. Coronæus Bl. B.iij vers. D. verso. C. Kellinghusen, De præcipuis rebus gestis ill. viri Joannis Rantzovii, Bl. E.iij seq. D. Mag. 3, 304. Suhms Saml. 2, 3. S. 22. Johan Rantzaus Skjødebrev til Oluf Munk paa en Gaard i Aalborg, dat. Itzehoe 18 Octbr. 1545, i D. Mag. 4. 86; jfr. Aktst. t. Grf. Nr. 149, S. 258. Om Aalborgs Befæstning see Danske Atlas 5, 113.

kongelige Tynge i hans Livstid. Fangen blev behandlet som Forbryder, endskjøndt han ikke var nogen Oprører, saasom han aldrig havde hyldet Hertug Christian eller staaet i noget Tjenesteforhold til denne. Efter den almindelige Fortælling sad han i Fængsel paa andet Aar, tildeels i Kolding, og blev efter Krigens Ende halshugget, steilet, og Hovedet prydet med en Blykrone; men Andre sige, at han strax blev henrettet, og da Johan Rantzaus Biographer, i det de fortælle Aalborgs Indtagelse, forbeholde deres Helt Æren for at have ladet den gamle Sømands Hoved falde, tør det dog være tvivlsomt, hvorvidt man virkelig har givet sig saa lang Betænkningstid med denne Mand, medens man ilede saa stærkt med mangen Anden. Samme Tid blev paa Viborg Landsthing henrettet med ham den før omtalte Adelsmand Jens Hvas af Kaas, "fordi han havde forsømt imod sin Eed at begive sig til Kl. Majestæts og Rigets Adel og Krigsfolk, da de vare i Randers og andensteds imod Rigets Fjender forsamlede, men i det Sted havde givet sig til Skipper Clement og det oprørske Parti, og i saa Maadeført Avindskjold imod Kongen og Riget." Saaledes fremstilles Sagen i en Dom, afsagt 1571 paa Rødding Herredsthing i Salling i Anledning af en Retssag om Herregaarden Kaas, som hidtil var forbleven hos Jens Hvas's Arvinger. Men neppe har hans Brøde været ganske klar, da Kongen sendte Bud, at han skulde forskaanes paa sin Hals, fordi det var oplyst, at Bønderne havde brændt hans Gaard og nødt ham til at følge dem. Dog — Benaadningen kom for seent: hans Hoved var allerede faldet; men hans Gods, der, om han virkelig var funden skyldig, maatte have været forbrudt til Kronen, da han jo havde hyldet den udvalgte Konge, blev ikke inddraget*).

*) Hvitfeld og Cragius, anf. St. Den første Opsats: sub effigie etc. hos Mart. Coronæus. Hans Thomsens latinske Sørge- og Lovtale

De oprørske Bønder bleve tiltalte til Landsthinget og der dømte i Kongens Naade og Unaade med Liv og Gods; da maatte hvert Herred udgive sit aabne Herredsbrev, hvori Bønderne vedgik at have forbrudt Hals og Eiendom, fordi de havde hyldet Skipper Clement, Skipper Thomas og det Parti imod den Eed og Huldskab, de med Landets menige Indbyggere havde svoret den udvalgte Konge i Horsens. For at løse deres Hals igjen oplode og afhændede de til Kongen og hans Efterkommere alt deres Bondegods og Eiendom som forbrudt Gods til evig Tid, med mindre Kongen vilde benaade dem. Ligeledes vilde de med Sølv, Penge og anden Formue erlægge deres Brøde og Faldsmaal, og siden staae Enhver til Rette efter al Tilbørlighed. Endelig vilde de sværge en ny Troskabseed til Hr. Johan Rantzau paa Kongens Vegne.

Uagtet dette Brev gav Hertug Christian uindskrænket Magt over Bøndernes Eiendom, forstaaer det sig, at ikke den hele Befolkning i de urolige Herreder blev dreven fra Huus

---

over Christian den Tredie i Cragii Annales p. 442. Jfr. Reimar Kock anf. St. S. 493 (594). Om Bonden, som fangede Skipper Clement, see Danske Magazin 3die Række 1,253. Hvitfeld lader Jens Hvas blive henrettet paa Viborg Landsthing med Skipper Clement, som han siger holdtes i Fængsel til den 9de September 1536; dette synes at modsiges af det Leide, som Hert. Christian i Februar 1535 gav J. Hvas til frit at komme til og fra Viborg Landsthing (Danske Mag. 3die R. 4,189); thi det er vel dette Leide, der er kommet for seent, saa at Jens Hvas var rettet, inden Kongen den 6te Marts selv kom til Viborg. Eller skal man antage, at Jens Hvas paa dette Leide er kommen for Kongen, da fængslet og holdt hen til 1536, hvor der da er gaaet Dom over ham, og Kongens anden Benaadning kommen for seent? Dette synes ikke rimeligt, da i saa lang Tid den undskyldende Omstændighed maatte være alle Vedkommende tilstrækkelig bekjendt. Den i Texten anførte Dom findes i Qvartalskriftet Orion af T. A. Becker 1,245.

og Hjem. Selv om Hertug Christian ikke havde afskyet et saadant Tyranni, havde han jo større Fordeel af at lade jordegne Bønder blive Kronens Fæstere, og at lade dem, der ikke vare jordegne, løse deres Hals med Øxne eller Penge — "til en usigelig Summa" siger Hvitfeld, og at dette Udtryk ikke er overdrevet, seer man af enkelte bekjendte Summers Størrelse; saaledes maatte Enevold Eriksen i Hvidbjerggaard paa Mors løse sig med et tusind Mark Penge! Enhver blev beskattet efter sin høieste Evne og Formue af Peder Ebbesen og Axel Juel, som fik Befaling til at tinge med de Oprørske om Halsløsning; andre betroede Mænd paalagdes det at oppebære de betingede Bøder. Men det er vist, at efterat den første Skræk havde sat sig lidt, gjorde Almuen i flere Egne Vanskeligheder ved at udgive deres Halsløsning, saa at Regeringen maatte drive paa dem med truende Breve; og ikke mindre vist er det, at ingenlunde Alle fik deres Gods og deres Hals løste med Øxne eller Penge. Der vare jordegne Bønder, hvis Gaarde virkelig inddroges under Kronen og af denne afhændedes som forbrudt Gods. Man seer det blandt Andet af en Dom, fældet paa Kongens Retterthing i Aalborg den 15de April 1537, altsaa mere end to Aar efter Clementsfeiden og længe efter hele Krigens Ophør. Da havde den ovennævnte Axel Juel til Villestrup indstævnet tre Selveiere i Borup i Hindstedherred og i Hellum By og Herred, fordi de ikke vilde fravige deres to Gaarde, uagtet de havde forbrudt dem til Kronen for Deltagelse i Oprøret, og uagtet Kongen havde givet Axel Juel disse Gaarde til Arv og Eie. Axel Juel fremlagde da det anførte Herredsbrev, der paabyrdede de Indstævnte Beviset for deres Uskyldighed; han beviste tillige, at de tre Mænd havde været med for Randers imod Adelen, og at de to af dem havde taget Deel i at plyndre Gaardene Næs og Torstedlund. Bønderne beraabte sig paa, at de havde arvet deres Gaarde efter deres Forældre og

fremlagde Vidnesbyrd af nogle af deres Herredsmænd, der erklærede, at det var dem uvitterligt, at de tre Mænd havde brændt eller plyndret gode Mænds Gaarde. Men Sagen gik dem dog imod, fordi de ikke kunde benegte at have været med for Randers, og fordi Vidnesbyrd af andre Bønder i oprørske Herreder ikke ansaaes tilstrækkeligt til at afbevise Sigtelsen for Adelsgaardenes Plyndring; deres Gaarde bleve tildømte Kronen og Axel Juel erklæret for den rette Eiermand. Om han derefter har drevet Bønderne ud eller ladet dem sidde som sine Fæstere, vide vi ikke. Dette var ingenlunde det eneste Tilfælde af denne Art. Mange af Deltagerne i Opstanden mistede deres Eiendomme, Andre forfulgtes baade paa Liv og Gods. Saaledes indstævnede ligeledes i Aaret 1537 Provst Svend i Vestervig Kloster den Oluf Duus, der var Anfører for Skipper Clements Parti i Thy, fordi han havde øvet Vold imod Klosteret; og da Oluf Duus ikke som andre Bønder i Thy havde bødet sin Halsløsning til Kronen, dømte Kongen ham paa Retterthinget i Vestervig til at have sit Liv og Gods forbrudt og derom staae i hans Naade og Unaade. Disse strenge Domme over underordnede Personer saa lang Tid efterat hele Krigen var endt, viser, at den Haardhed, der udøvedes strax efter Opstandens Undertrykkelse, ikke ene har været fremkaldt ved Øieblikkets Nødvendighed. Christian den Tredie, hvis personlige Mildhed vistnok ikke kan betvivles, og som ikke undlod i flere Tilfælde at sætte en Grændse for den seirende Adels Voldsomhed imod Almuen, synes at have taget sig Opstanden i Jylland meget nær til Hjerte, endskjøndt det dog i det mindste er tvivlsomt, om det halve Valg i Rye og Hyldningen ved Horsens virkelig berettigede ham til at betragte dem, der reiste sig for Christian den Andens Sag, som Oprørere af det værste Slags, der ingen Naade fortjente, hverken den maaskee vildledte Almue i det Hele eller de enkelte Ledere i Særdeleshed. Og aldrig kan det undskyldes, at Regeringen

straffede Uskyldige og Skyldige i Flæng. Det var en aabenbar Uretfærdighed, at gjøre Beboerne af de oprørske Herreder ansvarlige Alle for En, eller at lade saadanne Herreder — det var 49 af Nørrejyllands Herreder — erklære sig strafskyldige, og lige strafskyldige, saa at alle der boende Bønder skulde have Liv og Eiendom forbrudt, hvad enten alle, eller mange, eller faa af Herredsmændene havde deltaget i Reisningen, alene med Undtagelse af dem, der kunde bevise deres Adkomst til at fritages for den almindelige Fordømmelsesdøm. At føre et saadant Beviis maatte i mange Tilfælde være selv de fuldkommen Uskyldige umuligt, især naar man ikke vilde lade Vidnesbyrd af deres egne Herredsmænd gjælde. Enkelte Tilfælde forekomme vel, hvor Beviset maaskee er ført, eller hvor man i alt Fald har ladet Naade gaae for den saakaldte Ret; men slige Tilfælde maatte være langt talrigere, end de nu lade sig finde, for at svække den retfærdige Uvillie over en Justits, der summarisk bryder Staven over det halve Land for Gjerninger, kun Kampens Udfald gav Seierherren snarere en Adkomst end en Ret til at kalde Forbrydelser, og derefter ved et Magtsprog befrier sig fra den Pligt, at bevise den Enkeltes Brøde, ved at vælte Beviisbyrden over paa den, der vil gjælde for Uskyldig. At dette virkelig var Meningen med at lade Herrederne erklære sig skyldige, har Regeringen selv udtalt. Et Øieblik opfattede de udnævnte Taxationsmænd deres Opgave saaledes, at de kun skulde beskrive deres Bondegods, som fandtes skyldige; men Hertug Christian indskærpede dem, at alt Bondegods i de Herreder, hvor der havde været Oprør, skulde taxeres og "sættes for Fæst"*); naar det var skeet, skulde den,

*) Dette Udtryk betyder vel, at Taxatorerne skulle bestemme Indfæstning og Landgilde for Selveiergods, der som forbrudt skal forandres til Fæstegods. At blive siddende som Fæster i sin forrige

der skjelligen kunde bevise at være uskyldig og ikke have været med i Oprøret, komme til Hertugen personlig med sine Beviser. Fandtes hans Paastand da grundet, skulde han faae Brev paa sit Gods!

Man vil da uden Tvivl finde det meget begribeligt, at om Bevægelsen end øieblikkelig kuedes ved en Syndflod af Undertrykkelser og Henrettelser, ulmede Ilden dog længe og truede i Foraaret 1535 at bryde ud paany i lys Lue. Almuen i Øster- og Vesterherreder, Nørreherred, Gjørding- og Skads-Herreder, og Lønborg Birk, negtede at udgive den Halsløsning, de ved deres aabne Breve havde forpligtet sig til, da de meente, at siden Sølvskatten var udskreven, burde de ikke give meer end tre Lod Sølv hver, som andre Bønder. Hertug Christian tilskrev disse Herreder haarde Breve, hvori han forkaster deres Udflugter og paalægger dem under Tab af Liv og Gods at optinge med Peder Ebbesen og Axel Juel om Halsløsning som andre oprørske Herreder; hvorhos han bød de to Commissærer at efterspore hvem det er, der opægger Almuen imod ham. Noget forsigtigere er Tonen i hans Breve til Vendelboerne. Han havde i Begyndelsen af Juni 1535 faaet Underretning om, at de havde sendt fire Mænd til Grev Christoffer i Kjøbenhavn for at lade ham vide, at kunde han sende dem Hjælp, vare de villige til at reise sig endnu engang. Hertug Christian blev kjendelig foruroliget ved denne Efterretning og tilskrev strax Bønderne i Vendsyssel, at Klager over lovstridig Undertrykkelse vare komne ham for Øre, hvorfor han havde paalagt Hr. Mogens Gjøe og Erik Banner at begive sig til deres Land for at haandhæve Lov og Ret og forsvare de Undertrykte. De skulde i ham have en naadig

Eiendomsgaard, efterat have udgivet sin Halsløsning i Øxne og Penge, var den Naade, den jydske Bonde fandt hos Seierherren!

Herre, dersom de nu vilde sidde stille og hver passe sin Næring, samt udlevere dem, der ved nye Opæggelser søge at styrte Almuen i Fordærvelse. Thi dersom Vendelboerne atter reiste sig, nødtes han til at straffe dem paa Liv og Gods uden Naade. Mogens Gjøe og Erik Banner paalagde han tillige at see at komme paa Spor efter Hovedmændene og da anholde dem til nærmere Befaling. Hvilke Skridt de to Mænd foretoge sig, er os ubekjendt; men selv om Vendelboerne ikke have været meget modtagelige for deres Forestillinger, tog Krigen netop i Juni 1535 en saa gunstig Vending for Hertugen, at der nu ikke mere kunde være Tale om at modsætte sig ham ved en ny Opstand*).

Imedens Johan Rantzau betvang Opstanden, var Hertug Christian selv med Hovedhæren brudt op fra Lybek til Jylland. Han havde da 9000 Landsknegte og 3000 Ryttere foruden de Tropper, der tidligere stode i Jylland, altsaa i det mindste en Hær paa 14 til 15000 Mand, hvad der efter Datidens Forhold var en meget betydelig Styrke. Da Jyl-

*) Notitser over Behandlingen af de Oprørske findes i Register over alle Lande Nr. IV Fol. 265 ff. Tegnelser o. al. L. Nr. 1 Fol. 5. 8 ff. Jfr. Danske Mag. 3 R. 4, 3die Hefte passim. Kolderup-Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme 2. Nr. 5. p. 4, Nr. 8. p. 8. Vedel Simonsen, Fyen i Grevens Feide S. 82, Anm. 4. Hvitfeld Bl. Lij. verso ff. Nye Danske Mag. 5,223, jfr. Aktst. til Grf. S. 311 in fine. Fortegnelser over dem, der skulde modtage Øxne, og dem, der skulde oppebære Guld, Sølv og Penge af de oprørske Herreder i Jylland, Aktstykker til Grf. Nr. 274, S. 503. Danske Mag. 3 R. 4,213 ff. Hertug Christians Brev til Bønder og Almue i Østerherred, Nørreherred, Lønborgbirk, dat. Segeberg, Torsdag efter Viti og Modesti ($\frac{17}{6}$) 1535; lignende til Vesterherred, Gjørdingherred og Skadsherred, samt en Missive til Peder Ebbesen og Axel Juel, Akt. t. Grf. anden Saml. Nr. 43, S. 93. Brev til Vendsyssel, Segeberg 8 Juni sammest. Nr. 47, S. 97. Hertug Christian til dem, der skulle taxere de oprørske Bønders Gods i Jylland, udateret Udkast i det danske Geheimearchiv, Danske Kongers Historie.

land var nogenlunde beroliget og et fast Grundlag vundet for videre Foretagender til Foraaret, lagdes de Tropper, Hertugen beholdt i sin Tjeneste, i Vinterqvarteer omkring i de jydske Kjøbstæder, og Hertugen selv tog for nogen Tid sit Ophold paa Koldinghuus. Imidlertid tabte han ikke de andre danske Lande af Sigte. Saasnart Lybekkerfreden var sluttet, meldte han det til Kong Gustav Vasa, hvem han atter tilskrev den 2den December 1534 og den 3die Februar 1535 baade med Underretning om Lybekkernes Planer imod Sverrig, og med Løfte om at sende Kongen 2000 Landsknegte over til Halmstad, Varberg, Nylødese, eller hvor de bedst kunde komme iland. Ogsaa Statholderne i Jylland, Mogens Gjøe og Ove Bilde, havde fra Kolding den 25de November tilskrevet Anførerne for den svenske Hær og anmodet dem om, ikke at vove noget Afgjørende, førend de af Hertugen lovede Knegte kom over til dem*). Endnu ikke tilfreds dermed affærdigede Hertug Christian fra Kolding et Gesandtskab, bestaaende af Hr. Ove Lunge og Sekretæren Ivar Juel, til Kong Gustav for at aftale det Fornødne om videre Foretagender. Deres Instruction af 18de December ville vi ret snart komme tilbage til; men da Vaabnene nu hvilede et Par Maaneder paa Halvøen, kunne vi her standse Fortællingen af Hertugens Bedrifter for at vende Blikket til det østlige Danmark, Sverrig og Lybek.

Ogsaa paa sin Side var Kong Gustav Vasa i fuld Virksomhed, overeensstemmende med den Aftale, han i August havde truffet med Frants Trebau. Allerede sidst i September havde han sine Tropper beredte til det nye Tog imod de Grev Christoffer tilfaldne danske Lande østenfor Øresund, og sendte dem fra Stokholm til Østergothland for der at forene sig med Adelens Rustning. Da han selv fast-

*) Aktst. t. Grf. Nr. 145. 150. 162; S. 252. 258. 296. Hvitf. Bl. L. Danske Mag. 3die R. 4, 180.

holdtes i Stokholm af Hensynet til Finland, hvorfra hans Folk endnu ikke vare vendte tilbage, overdrog han Anførselen til Hr. Johan Tureson af Slægten Tre Roser, en Søn af den forhenværende svenske Rigshovmester Ture Jensen, som 1529 maatte flygte fra Sverrig og siden mistede Livet paa Christian den Andens Tog. Den Hær, der nu drog sydpaa, bestod af hvervede Indfødte, opbudt Adel og kongelige Fogeder, men ikke tydske Landsknegte, da Kong Gustav forgjæves havde bestræbt sig for at faae hvervede krigsvante Tropper ind i Landet. Det paalagdes Anførerne at lade Indbyggerne i de danske Lande hylde Hertug Christian som deres Konge. Hæren drog først til Halland i Begyndelsen af October; efter Kong Gustavs Ønske om at faae en Kjøbstad i sin Magt, vendte den sig imod Halmstad, som kun forsvaredes af sine Borgere; men disse afviste de Svenskes Angreb saa kjækt, at to blodige Storme bleve tilbageslaaede, saa at Angriberne allerede vare i Færd med at bryde op med et betydeligt Tab, da Borgerne fra Muren istemte Luthers Psalme: "Vor Gud han er saa fast en Borg." De Svenske toge dette for en haanende Seierssang, og nu beredte de sig til en tredie Storm af al Magt; da bleve Borgerne dog betænkelige og lode spørge hos Anførerne, i hvis Navn de forlangte Underkastelse af dem? Da Svaret lød: i Hertug Christians, fortsattes Underhandlingerne, og den 31te October 1534 blev truffen en Overeenskomst, der, om end stemmende med Svaret, dog hos Hertug Christian vel kunde vække nogen Tvivl om Kong Gustavs fuldkomne Uegennyttighed. Borgermestere, Raad og Menighed i Halmstad maatte nemlig forpligte sig til at hylde Hertug Christian som deres Konge og, om han døde, da den, hvem Danmarks Riges Raad udvalgte med Kong Gustavs og Sverrigs Riges Raads Samtykke; imidlertid vilde de lyde Sverrigs Konge som deres rette Herre samt modtage en svensk Besætning. Jacob Bagge blev af den

svenske Hærfører sat til Befalingsmand i Halmstad, og Hæren vendte sig nu — ikke imod Skaane, hvor den vilde have mødt krigsvante hvervede Landsknegte i Forbindelse med Sjællands og Skaanes adelige Rytteri, men imod Varberg, hvor Truid Ulfstand efter sin Overgang til Greven nu atter var Befalingsmand paa Slottet og i Lehnet, hvad enten det var i Grevens Navn, eller han forsvarede Slottet for Erkestolen i Lund; thi da Frederik den Første maatte tilfredsstille Lybekkerne med en midlertidig Besiddelse af Bornholm, som tilhørte Erkebiskoppens Embede, gav han dette Erstatning ved at overdrage det Varberg Slot og Lehn, dog saaledes, at Truid Ulfstand vedblev at være Lehnsmand. Hvordan dette forviklede Forhold nu var, og hvilke særegne Forpligtelser imod Greven Hr. Truid havde maattet paatage sig for at slippe ud af sit malmøske Fangenskab, er os ubekjendt; men for Øieblikket forsvarede han nu Slottet og Byen i Forbindelse med det Greven og Kong Christian den Anden ivrigt hengivne Borgerskab imod de Svenske. Havde disse vendt sig imod Varberg i den Tanke, at Hr. Truid strax vilde række dem Haanden, siden han paa sin Hustrus Vegne besad meget Gods i Sverrig, og han jo tillige var den, der havde sluttet Traktaterne af Februar 1534, saa fandt de sig i Øieblikket skuffede i deres Forventning; thi baade fra By og fra Slot afvistes de med blodige Pander, saa at de maatte indskrænke sig til en Art Blokade, der varede til langt ind i December Maaned. Førend de foretoge noget Afgjørende, vilde de oppebie de to Tusinde Knegte, som Hertug Christian og de jydske Statholdere havde lovet at sende over til Halland. Dette var ogsaa af den Grund nødvendigt, fordi de ikke ret kunde stole paa deres Folk, som ikke vare vante til en strengere Mandstugt, og som Kong Gustav derfor gjentagne Gange paalagde dem at holde i Tømme med et skarpt og strengt Regimente. Ganske frugtesløs var dog denne langvarige Beleiring heller ikke;

thi Truid Ulfstand, hvis Hjertens Mening ligesaa lidt kan være Tvivl underkastet som den øvrige høie Adels, og som vedligeholdt Forbindelsen med sin Nabo, den dansk-norske Rigsraad Claus Bilde paa Bahuus i Norge, der ikke havde hyldet Greven, men tværtimod viste de Svenske al Villighed paa Hertug Christians Vegne, stod dog ikke fastere, end at han allerede hen i December kjendeligen vaklede i sin Holdning*).

Kong Gustav optraadte saaledes i Overeensstemmelse med Aftalen fra August 1534 ligesaa afgjort, som Hertug Christian paa sin Side, men med langt mindre Kræfter tillands; ja paa en Maade traadte han endog mere afgjort frem, end Hertugen, da denne i Begyndelsen kun værgede sig imod et Overfald, medens Gustav selv var den, der angreb Grev Christoffer, i hvem han vel ikke uden Grund fra sit Standpunkt saae sin aabenbare Fjende Lybekkernes Leiesvend, men som dog i Formen var den selvstændige Regent i en Deel af Danmark paa den fangne Konges Vegne, og som ikke havde givet Sverrig nogen Anledning til Krig.

Dette svenske Angreb kom i alle Henseender Greven ubeleiligt. Det delte hans Kræfter i et Øieblik, da Alt kom

---

*) Aktst. Nr. 114. 123. 124; S. 195. 209 ff. Samme til Anførerne, dat. Arnön, d. 29de October 1534, i Rigsregistraturet 1534—36, S. 47 i det kgl. Rigsarchiv i Stkh. Overeenskomst mellem de Svenske og Byen Halmstad, dat. Halmstad, Allehelgens Aften 1534, hos Tegel Gustav I, 2den D. S. 42; jfr. Aktst. til Grf. Nr. 145, S. 252. (Strinnholm) Svenska Folkets Historia under Konungarne af Wasa-Ätten, 3die Delen 2den Afdelingen, Stkh. 1823, p. 263 ff. Chronicon Skibbyense i Scr. R. Dan. I., 599. Om Varbergs Forhold til Erkestolen i Lund see Kong Frederik den Førstes aabne Brev om Bornholms Overdragelse til Lybekkerne, dat. Kbhvns. Slot 23de Aug. 1525, i Hübertz's Aktstykker til Bornholms Historie Kbhvn. 1851, Nr. 67. S. 65. Bisp Magnus af Hammer til Erkeb. af Trondh. dat. Hammer den 28de Decbr. 1534, i Norske Saml. 1, 354. Aktst. t. Grf. Nr. 142, S. 246.

an paa at samle dem til Understøttelse for Skipper Clement og hans Vendelboer, — et Øieblik, da tillige Hertug Christians kraftige Angreb paa Lybek selv satte det ud af Stand til at sende Greven den ingensinde mere end nu fornødne Forstærkning; og heri, mere end i det vellystige Levnet, Lybekkerne ikke ganske uretfærdigen beskyldte ham for at have hengivet sig til, ligger vistnok Grunden til, at han ikke kom Skipper Clement til Hjælp i Jylland. Det svenske Angreb nødte ham desuden til at behandle de allerede underkastede Dele af Danmark saaledes, at Adelen, som han i Begyndelsen vilde støtte sig paa, fjernedes mere og mere fra ham. Uden Hjælp fra Lybek, saaledes for Øieblikket henviist til det østlige Danmarks egne Kræfter, maatte han forlange store Offere af dette for at kunne møde den fra Sverrig truende Fare. Allerede i Begyndelsen af September havde han egenmægtigen, som det synes, og uden sit Rigsraads Bevilling paalagt Geistligheden en haard Skat, idet hver Præst skulde betale ti Mark for sin Person og ligesaa meget for hver af sine Kirker, medens hver Sognedegn skulde give tre Mark*). Men da nu de Svenske anfaldt Halland i October, maatte Greven gjøre endnu langt større Fordringer til de danske Stænder. Han sammenkaldte derfor i October en Herredag af Rigsraadets Medlemmer i Kjøbenhavn, hvor ogsaa Udsendte fra Kjøbstæderne vare tilkaldte. Rigsraadet bevilligede ham alle de Klenodier, der fandtes i Domkirker og i Klostere, hvilket, om det virkelig Alt var kommet i Grevens Hænder, vistnok vilde have udgjort en betydelig

*) Vedel Simonsens Fyens Vilkaar i Grevens Feide S. 89. Ogsaa Kong Gustav har hørt om dette Skattepaalæg, men saaledes, at hver Kirke og hver Præst skal give 10 Mark, hvor Bonde 3 Mark; han paalægger Johan Tureson ved sin Indmarsch i Halland at opkræve denne Skat til Fordeel for ham; K. Gustav til Joh. Tureson m. Fl. Stkh. den 2den October 1534. i Rigsregistraturet for 1534—1536, i det kgl. Rigsarchiv i Stkh.

Skat. Det er ogsaa vist, at Regeringen indkrævede det Bevilligede; vi have endnu dens Fordring desangaaende til Hr. Anders Bilde, som havde Dalby Kloster i Skaane i Forlehning af Kronen, til Roskilde Domkapitel og til Christen Povelsen, Prior i St. Knuds Kloster i Odense. Der forlangtes "alt Guld, Sølv og Klenodier, være sig Monstrans, Sølvbillede, Sølvkar, Kalke, Diske eller med hvad Navn det nævnes kan", undtagen de til Gudstjeneste uundværlige Kalke; men at Greven ikke virkeligen har faaet Alt, seer man af Roskilde Domkirkes Exempel. Kapitelet skrev vel et latinsk Brev til Greven med Formaninger nok om at vise Agtelse for Helligdommen, og med en Angivelse af de Klenodier, Domkirken endnu havde i Behold, efterat Christian den Anden og Frederik den Første allerede havde bemægtiget sig det Meste. Men denne Angivelse var ikke ærlig; den største Deel, og det meget værdifulde Klenodier, bleve i al Stilhed gjemte i en Skorsteen i Sakristiet og denne tilmuret. Først da Kong Frederik den Anden i Aaret 1563 samlede Alt hvad han formaaede til den svenske Krig, kom disse Skatte igjen for Dagens Lys, idet Kongen tvang Kannikerne til at aabenbare det i Domkirken og Kapitelet hemmeligen opbevarede Liggendefæ, som Rygtet sagde beløb sig til en Landeskat.

Foruden Kirkesølv forlangte Greven af det paa Slottet samlede Rigsraad ikke alene deres egne Penge og Klenodier, men ogsaa deres Fruers og Jomfruers Guldkjæder og Smykker. Dette Sidste afslog Raadet med den Erklæring, at de vel vare deres eget Gods, men ikke med Rette deres Hustruers og Børns Smykker mægtige, og at i alle Lande ere Fruer og Jomfruer forskaanede for saadant Paalæg. Da Borgerne erfarede, at Rigsraadet gjorde Vanskeligheder, stormede de op paa Slottet, trængte ind i Raadsforsamlingen og udstødte haarde Klager og Truseler imod Adelen, disse "Blodhunde," der vare Skyld i den Feide, hvori de nu vare indviklede. Det kunde vække nogen Mistanke imod denne Fortælling, at

Adelen selv i sit Forsvarsskrift af 1536 ikke omtaler dette Optrin, endskjøndt de ellers ikke spare nogen Overdrivelse for at fremstille Grevens og Almuens Adfærd i et ret hæsligt Lys; men af et Brev, som Adelen i det følgende Aar tilskrev Grev Christoffer, seer man dog, at der ved dette kjøbenhavnske Møde — thi noget andet kan ikke være meent — er forefaldet en heftig Scene med Borgerne paa Slottet; og efter denne Fremstilling er Greven selv ikke bleven mindre barsk behandlet af dem, end Adelen. Borgermester Niels Tøndebinder sagde ham i Borgerskabets Navn, at var Greven ikke mægtig nok til at gjenindsætte Kong Christian i Regeringen, maatte han være overbeviist om, at de vilde være ham saa fjendske, som de vare Adelen. Greven stillede vel Borgerne nogenlunde tilfreds og lovede, at han nok skulde finde Raad; men han benyttede saameget mere denne Borgernes Heftighed til at afpresse Adelen "en mærkelig Summa Penge", som han da allerede kjendte Lybekkernes og Hertug Albrechts Planer, dem han meddelte Forsamlingen. Og virkeligen var det ganske mærkelige Summer, Adelen her bevilligede. Erkebiskoppen af Lund og Biskoppen af Roskilde f. Ex. lovede hver 12000 Mark, Tyge Krabbe 3000 Mark; Prioren til St. Knud i Odense maatte give 1000 Mark; af Fru Anne Holgers, som ikke selv var tilstede, forlangte Greven ligeledes 1000 Mark, da Rigsraadet havde frivilligen taxeret sig selv, Nogle med 3000 Mark, Andre med Mere eller Mindre efter Enhvers Formue. Hvormeget Greven virkelig har faaet ind af denne Bevilling, er et andet Spørgsmaal; Fru Anne Holgers var i det mindste ikke altfor rask med at erlægge sin Deel, saa at Greven maatte minde hende om Pengene. I øvrigt formaaede Greven Rigsraaderne til med ham at tilskrive det norske Rigsraad, da intet Svar var kommet paa Skrivelsen af 11te August. Hvad Kjøbstædmændene angaaer, da paatoge de sig ved samme Leilighed en Formueskat, idet de

forpligtede sig til at give den femogtyvende Penning af Alt, hvad de eiede, baade løst og fast Gods, undtagen deres daglige Klæder og Kjøkkentøi. De knyttede vel Bevillingen til den Betingelse, at Rigets Raad, Adel og Geistlighed paatoge sig samme Afgift; men da Greven i sit Brev til Fru Anne Holgers ikke omtaler denne Betingelse, har Raadet maaskee ved den frivillige Taxering undgaaet den ubehagelige Vurdering og Opkrævning. At Adelen bar disse uhyre Afgifter, der langt oversteg hvad ældre Regeringer havde fordret af dem, med hemmelig Uvillie, er let begribeligt; og dersom de virkelig ere blevne saaledes behandlede paa Slottet af Borgerne, som Hvitfeld og Krag fortælle, er det intet Under, at de besluttede ikke mere at indfinde sig til noget almindeligt Møde.*)

Ikke blot store Pengesummer maatte Adelen tilsige Greven i October 1534; den maatte ogsaa selv personlig og med sin Rustning drage i Marken imod de Svenske. Saa-

*) N. D. Mag. 5, 140; jfr. historisk Tidsskrift 1, 161. N. D. Mag. 5, 142, sammenholdt med Engelstofts Paulus Eliæ i Nyt historisk Tidsskrift 2, 509. Qvittering fra Gr. Christoffer til Mogens Gyldenstjerne for 93½ Mark Sølv af Kirkerne i hans Lehn, St. Elisabeths Dag (19 Nov.) 1534; Original i det danske Geheimearchiv. N. D. Mag. 6, 42. D. Mag. 2, 68. N. D. Mag. 5, 141; Greven til Fru Anne Holgers om at sende den Sum, hvorom han sidst tilskrev hende, Onsdag efter Allehelg. ($\frac{4}{11}$) 1534, Original i det danske Geheimearchiv. Aktst. t. Grf. Nr. 120. 121. 144, S. 204 ff. 250. Hammerich om de tre uadelige Stænders Deltagelse i Danmarks og Norges Statsanliggender, Bilag Nr. 2, i Nyt Hist. Tidsskrift 4, 561. Hvitfeld anf. St. Bl. Liiij vers. sammenholdt med Bl. M. nederst og Bl. T.iiij ff. samt Cragius p. 70. Hvitfeld og Krag henføre urigtigen Grevens Fordring til efter hans Tilbagekomst fra Fyen, altsaa til Januar 1535, istedetfor til October 1534. Om Niels Tøndebinders Ord see den skaanske Adels Brev til Greven, dat. Leiren i Lund 3 Mai 1535, i Dahlmans Gesch. von Dännemark, 3, 400.

snart Greven modtog Efterretning om disses Indfald i Halland, opbød han den sjællandske og skaanske Adel med saa stærk Rustning og saa hurtigt som muligt; selv vilde han ogsaa lade sine egne Krigsfolk støde til den. Adelen efterkom denne Opfordring og drog til Engelholm i det nordlige Skaane; men da Greven ikke vovede at blotte Fyen, eller endnu ikke vilde opgive Tanken om at understøtte Skipper Clement med tilstrækkelig Magt, kunde han kun lade en mindre Styrke, neppe mere end een Fænnike Landsknegte og 200 Ryttere under Bastian v. Jessen, forene sig med dem, saa at de ikke vare stærke nok til at søge Fjenden i Halland, men bleve i ni Uger roligt liggende i Engelholm, fra Midten af October indtil den 17de Decbr. Maaskee havde Adelsmændene heller ingen synderlig Lyst til at modsætte sig de Svenske, der kom i Hertug Christians Navn, og hvis Seier ikke vilde have værre Følger end at befrie dem fra Greven og Lybekkerne, hvis Herredømme de havde faaet mere end nok af. Der ere Tegn nok paa, at Adelen var lunken i sin Iver og vaklende i sin Troskab imod Greven. I Slutningen af November benyttede de en Leilighed til at vise de fjendtlige Anførere mere end ridderlig Opmærksomhed. En dansk Svend Niels Jude, der tjente Hr. Carl Eriksön, en af de svenske Anførere, undslap fra Leiren for Varberg og gik over til den danske Adel i Engelholm; men langtfra at finde Beskyttelse hos sine Landsmænd, blev han anholdt, og Anførerne Axel Brahe, Claus Podebusk, Knud Gyldenstjerne, Axel Gjøe og Arvid Ulfstand skreve det venligste Brev til de Svenske, hvori de høiligen misbilligede hans Adfærd: vilde de svenske Herrer tilbagesende til Laholm en svensk Krigsfange, som for nogle Dage siden var undvegen fra Engelholm, saa vilde de Danske udlevere deres Landsmand, "paa det at herefter ingen hverken af Eders eller vore Tjenere skal djærves til at bevise sin Herre og Husbonde slig Uære og Utroskab."

Dette var meget mere end de Svenske kunde forlange eller endog blot vente, om de Danske virkelig havde været deres bedste Venner; thi det var endog i Traktaten af 2den Februar 1534 kun bestemt, at om nogen god Mands Tjener, Hofmand eller anden, rømte fra det ene Rige i det andet uden at være skilt fra sin Herre med dennes Villie, skulde han ikke opholdes eller antages i nogen Tjeneste; ja om han endog havde havt Penge og Regnskab at tilsvare, men var bortrømt uden at kunne gjøre Rede for sig, skulde han ikke udleveres, men fængsles og staae til Rette. De danske Adelsmænds forekommende Venlighed var saaledes vel skikket til at lade de Svenske kaste et Blik i deres Hjerter; man begriber da, at de svenske Herrer ikke undlode at besvare dette Brev paa det Høfligste, dog uden at udlevere deres Landsmand, og tillige at benytte Leiligheden til at foreholde de danske Brevskrivere hvad Skade den Jørgen Kock saa forræddersk har paaført dem, og hvorledes han endnu hver Dag staaer efter deres Velfærd; de skulde dog betænke deres eget samt deres Hustruers og Børns Gavn og Bedste, og holde sig til den udvalgte Konge Christian, der dog tilsidst vil overvinde alle sine Fjender! — Ogsaa med Claus Bilde paa Bahuus, der ikke vilde vide af Greven at sige, vedligeholdt man i Engelholm den bedste Forstaaelse. En af hans Svende var hos Knud Gyldenstjerne, der sendte ham tilbage med Underretning om Tingenes Stilling i Danmark; og da det dog ikke gik an, at Svenden red aabenlyst bort til Grevens og hans Adels Fjende, saa gav Knud Gyldenstjerne ham samme Farve og Dragt som en af Eske Bildes Svende, der vendte tilbage fra Leiren til Gaarden Valden i det sydlige Halland, for at det skulde see ud som om de begge tjente hos Eske Bilde, der da stod paa en god Fod med Greven. Af saadanne Tegn paa en betænkelig Stemning hos Adelen findes flere; det kom endog Kong Gustav selv for Øre, at Adelen var tilbøielig til at

forlade Greven, hvorfor han paalagde Anførerne for sin Hær at bestyrke dem heri og drage dem over til sin Side. Ja, allerede i November 1534, imedens de Svenske laae for Varberg, de Danske i Engelholm, faldt Axel Ugerup paa Sølvitsborg aabenbart fra Greven, uden at enten denne eller Adelen kunde eller vilde foretage Noget imod ham. Hertil kom nu Efterretningerne om Lybekkernes nye Planer og om Hertug Albrecht af Meklenborgs Hensigt at begive sig til Danmark, hvilket Grev Christoffer erklærede at være ham imod, idet han tillige paalagde Lehnsmændene at have Slottene vel forvarede, da Greven ansaae Hertugen som sin Fjende. Den sjællandske Adel gik ifølge denne Befaling tilbage over Sundet; og Skaaningerne, der ogsaa brøde op fra Engelholm den 17de December, vendte sig skriftlig til Greven med Anmodning om Bistand og med Paamindelse om, at han havde tilsagt dem og Landet Beskærmelse imod al Overvold.*)

Medens saaledes Halland og Bleking gik tabt for Greven, og Tanken om et Frafald gjærede i den skaanske Adels Sind, nærmest som Følge af den svenske Hærs Angreb, havde Kong Gustav ogsaa vendt sit Blik ud over

*) Brev fra Greven til Fru Anne Holgers, hvori han paalægger hende at sende sin Rustning med Heste og Harnisk over til Skaane, da de Svenske ere komne for Halmstad, dat. Kbhvns Slot 1534 (Dagen er afrevet), meget forrevet Original paa Papir i det kongl. Geheimearchiv. N. D. Mag. 5, 144 ff. Flere Breve fra Holger Ulfstand til Fru Sophie Eske Bildes paa Valden, hvilke kaste Lys over Stillingen i Engelholm, findes i den kjøbenhavnske Samling. Aktst. t. Grf. Nr. 137. 138, S. 237 ff. Blekings Frafald (see N. D. Mag. 5, 145) maa være skeet senest engang i Begyndelsen af November, da et Brev fra K. Gustav til Axel Ugerup (Rigsregistr. 1534 - 1536, S. 50, i det svenske Rigsarchiv), dat. Stokholm 25de Novbr. 1534, forudsætter denne Begivenhed. Aktst. t. Grf. Nr. 144, S. 250.

Østersøen og forberedt endnu større Foretagender. Det maa vistnok have været en ikke ringe Fristelse for ham, at benytte Danmarks Opløsning til at bemægtige sig det saa længe omtvistede Gulland, hvor dengang Henrik Rosenkrands stod saa godt som sig selv overladt. Dog, Gustav var for meget virkelig Statsmand til at han ikke skulde kunne afvise en saadan Fristelse for det større Maals Skyld; thi kastede han sig nu over Henrik Rosenkrands, drev han rimeligviis denne i Armene paa Greven og Lybekkerne; men fik disse til Bornholm ogsaa Gulland, vilde ved deres afgjorte Overmagt tilsøes intet svensk Skib kunne vise sig i Østersøen. Det var Kong Gustav langt vigtigere, at drage Henrik Rosenkrands over til det Parti, for hvis Sag Kongen nu kæmpede. I August, saasnart han havde faaet Underretning om den skaanske Adels Overgang til Greven, vendte han sig derfor til Rosenkrands baade med Opfordring til at holde fast ved Hertug Christian og med Forlangende af en bestemt Erklæring om hvad han nu agtede at gjøre. Rosenkrands havde paa sin Side ogsaa følt, at vilde han ikke blive et Bytte for Lykekkerne, maatte han i sin eenlige Stilling støtte sig til Kong Gustav; han kom saaledes denne imøde paa Halvveien med en afgjort og aaben Erklæring om at ville blive ved Hertugen og yde Kong Gustav al den Bistand, der stod i hans Magt. Dette var den svenske Konge ikke alene meget beroligende, men ogsaa saare nyttigt, da det derved blev ham lettere, over Gulland at vedligeholde Forbindelsen med Landene hinsides Østersøen, og de svenske Skibe nu havde et sikkert Tilflugtsted hos Henrik Rosenkrands. Han benyttede strax dennes Hjælp til at fortsætte hurtigere og nemmere Brevvexlingen med Hertug Albrecht af Preussen, der var ligesaa villig som han til at opretholde sin Svoger Hertug Christian og derfor beredt til at yde ham den traktatmæssige Hjælp, ja mere, om det var fornødent. For Øieblikket var det især Kong Gustav om at

gjøre, at bringe et tilstrækkeligt Antal hvervede Landsknegte i sin Sold; i October vidste han, at Opstanden i Jylland maatte gjøre det umuligt for Hertug Christian at opfylde det Løfte, Frants Trebau i August havde givet paa sin Herres Vegne om at sende Tropper over fra Skagen; derfor greb han med Begjærlighed den Udsigt, der aabnedes fra en anden Kant, da Hertugen tilskrev ham, at han havde sendt Frants Trebau til Pommern og Preussen for at skaffe Ryttere og Knegte. Strax affærdigede han midt i October otte Skibe med de fornødne Penge for at overbringe Tropperne; men det vilde endnu ikke lykkes ham at faae sit Ønske opfyldt. I Pommern var ingen Knegte at faae; hans Sendebud maatte gaae til Preussen; men imidlertid adsplittede Stormen hans Skibe, nogle maatte med Tab af Seil og Master tye ind til Gulland, andre kom i en ubehagelig Strid med Danzig, paa hvis Farvande de tidligere havde optaget nogle fjendtlige Skibe, hvorfor Danzigerne nu lagde Beslag saavel paa dem, da de efter Uveiret søgte ind til denne Stad, som paa andre svenske Skibe i deres Havn. Dette var Kong Gustav saa meget mere ubehageligt, som han allerede da havde fattet Tanken om en stor Combination i Østersøen, der til Foraaret skulde give Krigen en ny Vending. Den 19de December tilskrev han Henrik Rosenkrands, og lod ham tillige mundtlig underrette om, at han ikke alene agtede at staae ham kraftigen bi, hvis han, som Rygtet gik, skulde til Foraaret blive hjemsøgt af Greven, men ogsaa, at han vilde stræbe strax paa Vaaren at tilveiebringe en Forening af sine og Hertug Albrecht af Preussens Skibe under Gulland; thi lykkedes dette, kunde de vel haabe at blive Fjenden stærke nok. Der laa største Magt paa, at dette blev udført; derfor opfordrede han Rosenkrands til at vende sig til Hertugen af Preussen med samme Anmodning, at den kunde faae saa meget større Vægt.

Det var altsaa Kong Gustavs Tanke, at bekæmpe Lybekkerne paa deres eget Element, — en Tanke, hvis heldige Udførelse maatte bibringe Lybek det farligste Stød, men kun under den Forudsætning, at der lod sig tilveiebringe en Flaade stor nok til at angribe og beseire ikke enkelte fjendtlige Krydsere, men Lybeks Hovedmagt. Gulland skulde være Samlingsstedet og saaledes hele Planens Grundvold; derfor var denne Ø og dens Befalingsmands Venskab saa vigtigt for Kong Gustav.*)

---

*) Om Henrik Rosenkrands see Strelow's Guthilandiske Chronica S. 256 ff., og D. Mag. tredie Række 3, 106. K. Gustav til H. Rosenkrands dat. Kalmar 7 og 10 Aug. 1534, i R.-Reg. for 1531-34, S. 252 vers. Aktst. t. Grf. anden Samling Nr. 23, 24, S. 37 ff. Aktst. t. Grf. Nr. 123, S. 209; Samme til H. Rosenkrands, Stkh. 25 November 1534; til Hr. Iver Fleming m. Fl. dat. Strengnæs 19 December 1534, i R.-Registraturet 1534-36 S. 49 vers., S. 56. Akt. t. Grf. Nr. 147, S. 255. Memorial for Peder Skaft, som sendtes til H. Rosenkrands 19 Decbr. 1534, i R.-Registr. anf. St. S. 58 vers. Om Striden med Danzig see Tegel 2, 38.

Fjerde Afsnit.

Hertug Albrecht af Meklenborgs og Kong Henrik af Englands Forhold til den danske Sag. Overeenskomst imellem Hertugen og de vendiske Søstæder. Greven af Hoya og Markus Meyer i Danmark. Slag ved Helsingborg. Markus Meyer paa Varberg. Kong Gustavs og Hertug Christians Sørustninger. Peder Skram.

Det er i det foregaaende Afsnit viist, hvorledes Hertug Christian og Kong Gustav hver fra sin Side opfyldte den i August 1534 trufne Aftale om samtidige Foretagender, og hvorledes de forberedte afgjørende Bevægelser tillands og tilvands for det næste Aar. Hvad gjorde da Lybekkerne og Grev Christoffer for at gjennemføre deres Sag eller i det mindste forsvare det allerede Vundne? Vi ville see det; men først er det nødvendigt at gaae tilbage til Krigens Begyndelse for at fremstille Hertug Albrecht af Meklenborgs Forhold til den, og hvad dermed stod i Forbindelse.

Hertug Albrecht havde i mange Aar viist sig som en afgjort Tilhænger af Christian den Anden og understøttet ham paa flere Maader, saa længe Kongen var paa fri Fod. Der er ingen Grund til at betvivle Uegennyttigheden af denne Hjælp indtil det Punkt, da Kong Christian kom i sine Fjenders Vold, og da hans eneste Søn døde. Men det tør være en ikke ganske grundløs Formodning, at fra den Tid, da

den danske Herredag 1533 var adskilt uden at udføre Kongevalget, har Hertug Albrecht som gift med Christian den Andens Søsterdatter, og ved hende Fader til en blomstrende Slægt, begyndt at tænke paa sig selv og sine Sønner som Beilere til de nordiske Kroner. Vel vide vi ikke, at han umiddelbart har søgt at blive valgt; men mærkeligt bliver det altid, hvorledes han efter hiin Herredag, og især henimod den til St. Hansdag i det følgende Aar sammenkaldte Valgherredag søgte at knytte Forbindelser med Førerne for den catholsksindede Fleerhed i det danske Rigsraad, og at fremstille sig som særdeles nidkjær for den gamle Kirkes Opretholdelse i Danmark, ligesom ogsaa at modarbeide Hertug Christians Valg. Han henvendte sig i latinske Breve til Biskopperne af Roskilde og Aarhuus samt til Erkebiskoppen af Lund, i danske til de verdslige Medlemmer af Rigsraadet Hans og Anders Bilde, Tyge Krabbe og Johan Urne, tilbød sin Bistand til at bringe en Forbindelse istand imellem den gamle Kirkes Forkæmpere i Danmark og de catholske Stænder i Tydskland, advarede for Hertug Christians Forbindelse med Mogens Gjøe — kort, han fremstillede sig som den, hvem baade Danmarks Riges og Danmarks Kirkes Vel laa i høi Grad paa Hjerte. Man kunde maaskee mene, at Hertugen har søgt at vinde Indflydelse for at virke for Andre, saasom for den fangne Konge eller for Markgreve Johan af Brandenborg, yngere Søn af Churfyrste Joachim den Første, der ogsaa var en af dem, som naadigen vilde lyksaliggjøre det danske Folk ved at sætte Danmarks Krone paa sin Families Hoved, og som virkelig opfordrede sin Svigersøn Hertug Albrecht til at arbeide for denne Plan; men der er i Hertugens Breve og i de danske Mænds Svar intet Spor af nogen saadan Bestræbelse: han taler ene som Danmarks og Kirkens uegennyttige Ven. *)

*) D. Mag. 2, 100. Aktst. t. Grf. Nr. 10. 14. 15. 36. 39; S. 21. 29 ff. 67. 72.

Dog, hvorledes det end forholder sig dermed, er det vist, at ligefra det Første, da Tanken om Kong Christians Befrielse opstod hos Wullenwever, har Hertug Albrecht været indviet i den;. og ligefra Grev Christoffers første Optræden i Lybek og Holsten har han været opfordret til at tage Deel i Krigen som Grevens og Lybeks Hjælper, for at medvirke til den fangne Konges Befrielse. Om Wullenwever da først har tænkt at virke ved Hertug Albrecht, men siden foretrukket Grev Christoffer, da denne blev bragt i Forbindelse med ham; og, om saa er, hvad Grunden til dennne Forandring har været, er nu kun Gjenstand for Gjetning. Den ham nu i Mai 1534 tiltænkte underodnede Rolle havde Hertug Albrecht imidlertid ingen Lyst til at overtage. Han kom neppe til Lybek, da Greven opfordrede ham dertil, og han ydede ikke denne nogen Bistand til Krigen i Holsten eller Toget til Danmark, men forblev dog paa en saadan Maade i venskabelig Forstaaelse med ham og Lybekkerne, at de gjorde ham Meddelelser om Krigens Gang og Sagernes Stilling, ja kjendelig beholdt Haabet om at bevæge ham til virksom Deltagelse. Han viste ogsaa paa mere end een Maade sin velvillige Stemning imod den Sag, de kæmpede for, saasom dengang, da Jacob Putkamer med den ovenfor omtalte Fænnike Knegte drog igjennem Meklenborg til Holstenernes Leier; thi det var ingen anden end Hertug Albrecht, der advarede Wullenwever om denne Forstærknings Nærmelse og forsynede Markus Meyer med alle de Efterretninger om dens enkelte Bevægelser, der satte ham istand til at overfalde og fange den. Ved denne Leilighed spillede Hertugen dog en ikke meget hæderlig Dobbeltrolle: medens han rakte den ene Haand til Lybekkerne, gav han med den anden Pomeranerne et Vink om den truende Fare, som jo dog Ingen uden han selv beredte dem. Da Putkamer den 26de Juli drog forbi Schwerin, lod Hertugen en af sine Officerer gaae ud til ham med et Brev, der raadede ham at vælge

en anden Vei, fordi Lybekkerne havde faaet Underretning om hans Tog, saa at han let kunde komme til Skade.*)

Saasnart Hertug Albrecht saae det Held, der i Begyndelsen fulgte Grevens og Lybekkernes Foretagender, vendte han sig til Raadet i Lybek med Forslag, som uden Tvivl have gaaet ud paa at forskaffe ham Magten i Danmark; men hverken Wullenwever eller Raadet var synderlig villig til at indlade sig paa Underhandlinger derom. Dog afbrøde de heller ikke Forbindelsen, fordi de paa den Tid gjerne vilde have formaaet Hertugen til at træde i Stadens Tjeneste imod en passende Løn**) — paa Danmarks Bekostning naturligviis; og dette synes at have været dem magtpaaliggende, deels for at dele Byrden og Omkostningerne, deels ogsaa fordi Hertugen vilde kunne forskaffe et tilstrækkeligt Rytteri, hvori Greven var altfor svag. Saaledes staaer Sagen imellem Hertugen og Staden i en Deel af Sommeren 1534: Lybek ønsker at bevæge Hertug Albrecht til Deltagelse i Krigen som sin og Grevens Hjælper paa egen Bekostning, men imod Løfte om en Belønning; Hertugen vil kun da træde op som Deltager i Krigen, naar man sikkrer ham en varig Besiddelse af Magten i Danmark.

I Slutningen af Juni begyndte Underhandlinger herom. Hertugens Raader mødtes i Wismar med Dr. Oldendorp og Helmeke Dannemann, en af de nye Raadsherrer. Lybekkerne talte i høie Toner, fordrede Meget, tilbøde Mindre og Usikkert: vilde Hertugen forpligte sig til at træde op som Hoveddeltager i Krigen imod Holsten for at udvirke den fangne Konges Frihed og nøde Hertug Christian til at afholde sig fra Indblanding i Lybekkernes Strid med Dan-

---

*) Aktst. t. Grf. Nr. 37. 41. 50. 53. 54. 58. 72. 74. 75. 81. 93; S. 68. 74. 89. 92. 98. 119. 122. 123. 132. 153.

**) Aktst. t. Grf. Nr. 51. 54; S. 90. 94.

mark og Sverrig, saa vilde de og deres Bundsforvante af al Magt staae ham bi for at forjage Kong Gustav og da udvirke, at Hertug Albrecht blev valgt til Sverrigs Konge; dog kun under allehaande byrdefulde Betingelser, deriblandt ogsaa den, at Greven af Hoya skulde have hele Finland, Lybekkerne og deres Bundsforvante Kalmar og Øland. Hertugen skulde tillige forpligte sig til at haandhæve den evangeliske Lære og afskaffe alt Papisteri saavel i sine meklenborgske Lande som i Sverrig; Lybekkernes Bistand til Krigen i Sverrig skulde først indtræde, naar de med Hertugens Hjælp havde bragt den danske Sag til Ende; da vilde de ogsaa bevæge Grev Christoffer og de danske Stænder til Deltagelse i den svenske Krig. — Dette Lybekkernes Forslag mishagede just ikke Hertug Albrecht; han havde Intet imod at blive Konge i Sverrig ved deres Hjælp; uden Tvivl ere Underhandlerne i Wismar ogsaa virkelig komne overeens om en Traktat paa dette Grundlag, da det Følgende forudsætter en saadan foreløbig Overeenskomst. Men han var ikke tilfreds med Sverrig alene, han vilde have Danmark med, eller i det mindste Valget imellem Danmark og Sverrig. Ogsaa derom synes de lybske Udsendte og de hertugelige Raader at være blevne enige, og da at have medbragt fra Wismar hver til sin Principal i det mindste et Udkast til en Traktat imellem Hertugen og Staden paa følgende Hovedbetingelser:

Hertugen forpligter sig til at opretholde Evangeliet og afskaffe Papisteriet saavel i Meklenborg som i Danmark; han tiltræder det schmalkaldiske Forbund, eller forbinder sig i det mindste med Lybekkerne for at beskærme dem imod ethvert Angreb for Religionens Skyld.

Paa egen Bekostning staaer han Lybekkerne bi af al sin Magt imod Hertugen af Holsten indtil Sagens Ende, og hjælper til at befrie Kong Christian den Anden, som da

skal overgives i Lybekkernes og deres Bundsforvantes Hænder.

Han forpligter sig til at tilfredsstille Greven af Oldenborg i Danmark eller i Norge, og lover at overholde de Forpligtelser, Greven har indgaaet med Lybek. Ligeledes giver han sit Minde til den Overeenskomst, Kjøbenhavn og Malmø have sluttet eller ville slutte med Lybekkerne.

Derimod bevillige Lybekkerne, at Hertugen bliver Regent i Danmark i Kong Christian den Andens Levetid med dennes Samtykke; og efter Kongens Død ville de af al Kraft bestræbe dem for, at først Hertugen selv, og efter hans Død hans ældste Søn, bliver valgt til Konge af Danmark. *)

Men da Oldendorp og Dannemann i de sidste Dage af Juli kom tilbage med dette Udkast, hvis første Artikel, den om Religionen, ogsaa synes at have givet Hertugen Anstød, fandt Raadet i Lybek det betænkeligt, at samtykke i hvad de Udsendte havde aftalt. Det lod Hertugen vide, at uden Grev Christoffers, Kjøbenhavns og Malmøs Samtykke saae Lybek sig ikke istand til at indrømme slige Ting. Overhovedet røbe de mange Betænkeligheder, der reistes fra lybsk Side, just ikke, at man endnu dengang betragtede Hertug Albrecht som nogen aldeles uundværlig Forbundsfælle. Ugrundede vare disse Betænkeligheder desuden ingenlunde; thi ikke at tale om det Eventyrlige i, at Lybek og Hertugen underhandlede om Prisen paa de nordiske Kroner som om en Handelsvare, de store Kjøbmænd ogsaa havde til deres Kunders Tjeneste, saa var det jo ganske sandt, at Lybek havde bundet Hænderne paa sig ved Overeenskomsten med Grev Christoffer, der udtrykkelig havde betinget sig, at

*) Aktstykker t. Grevef. Nr. 59. 62. 66. 69. 158. 159; S. 100. 103. 109. 114. 281 ff.

de ikke maatte indgaae nogen Forpligtelse med Potentater, Herrer og Fyrster, der kunde være hans Sag imod. Imidlertid afbrød dog hverken Raadet eller Wullenwever Underhandlingerne med Hertugen; de indsaae, at da Hertug Christian fik saa megen Understøttelse, maatte ogsaa de have mægtige Venner paa deres Side. Greven, yttrer Wullenwever i et Brev til Hertugen sidst i Juli, var mægtig nok til at udføre Sagen i Sjælland og Skaane; men Jylland kunde ikke faaes med ringe Magt, og Lybek trængte til Understøttelse saavel for at bringe den danske Sag til Ende som for at faae Holstenerne bort fra Travemünde. Derfor havde han, Wullenwever, beredt sine Venner i Kjøbenhavn og Malmø paa Nødvendigheden af, at ogsaa han og de støttede sig til en stor Potentat, som man maatte sætte til Overhoved over Greven, indtil Kong Christian var befriet, og da træffe en billig Overeenskomst imellem ham paa den ene, Greven med de vendiske og danske Stæder paa den anden Side. Ellers stod man Fare for at blive siddende i Feiden fra det ene Aar til det andet.

Vilde Wullenwever saaledes ikke indrømme Hertug Albrecht Alt, hvad denne forlangte, vilde han paa den anden Side heller ikke slippe ham, da han maaskee kunde blive nødvendig som et Nødanker. Om han imidlertid med den store Potentat, Lybek burde støtte sig til, har i sit Hjerte meent Hertugen, ham alene, det kan der vel være nogen Grund til at betvivle, naar man hører det kolde, næsten overmodige Sprog, hvori han tiltaler ham nogle Dage senere. Han skriver til Hertugen, at han vel af dennes Breve har forstaaet hans Begjæring om at Overeenskomsten maatte blive vedtaget af Raadet, men at han ikke har Tid til at besvare Alt Punkt for Punkt. Desuden erfarer han, at der fra Hertugens Side endnu feiler saare meget i Opfyldelsen af det første Stykke, det om Guds Ord, "som er Grundvolden i hele Sagen", siger han, "thi det skal og maa

være det Første og er ogsaa det rette Hovedstykke i denne begyndte Feide, næst Kong Christians Befrielse; og jeg veed det vist, at hverken Kjøbenhavn eller Malmø lader sig i nogen Ting bevæge af nogen Fyrste paa Jorden, med mindre han er Evangeliet grundigt hengiven og har beviist det i Gjerningen; og ligesaalidt Lybek, som jeg tidligere saa ofte har sagt og formanet Eders Naade.“ Raadet har jo ogsaa kun forpligtet sig til Hertugen, for saa vidt det ikke paatog sig mere, end der stod i dets Magt at udføre. Det er ikke Herre over Kjøbenhavn og Malmø; de raade for sig selv. Desuden kan Hertugen som en forstandig Fyrste jo vel begribe, at Lybek ikke kan indrette sine Krigsforetagender efter hans Leilighed; men vil han staae dem bi, skal Wullenwever gjøre hvad der staaer i hans Magt for at skaffe ham og hans Efterkommere en Belønning.

Nogle Dage senere gjentog Wullenwever for Hertugen, at Religionen var Hovedstykket i hele Sagen, og at man tillige maatte have en bestemt Erklæring af ham om Størrelsen og Beskaffenheden af den Hjælp, han agtede at tilskyde til den fangne Konges Befrielse. Havde dette været opfyldt, vilde man nu have været meget videre i Underhandlingerne. Uden Grev Christoffers Samtykke kunne de desuden ikke gaae videre; thi han og Lybek ere saaledes forbundne, at ingen af dem kan imod den Andens Vidende og Villie paatage sig Forpligtelser, der i denne Sag ere Medcontrahenten imod. Underhandlingerne beroe altsaa hverken paa Lybek alene eller paa Greven alene. Wullenwever har imidlertid henvendt sig til sine to betroede Venner i Kjøbenhavn og Malmø for at fornemme, hvorvidt man hos dem er villig til at indgaae en saadan Overeenskomst, dog saaledes, at han alene i Almindelighed og uden at navngive Nogen har sagt dem, at man i Lybek veed en Fyrste, der vil paatage sig at bevirke Kong Christians Befrielse, hvilket Lybeks Raad mener man bør antage, for at

Sagen kan komme til Ende. Derpaa have de to Venner svaret, at de vel indsee Nødvendigheden af Hjælp, men at det ikke staaer i Kjøbenhavns og Malmøs Magt at tilsige Nogen Forhaabning om Danmarks Rige, fordi de have svoret Greven paa Kong Christians Vegne. Kunde man derimod i Lybek vinde en Fyrste til at række dem og Greven en hjælpende Haand, vilde de gjerne tage ham i Tjeneste paa deres Bekostning; eller vilde han hellere slutte et Forbund med dem, vilde de forsørge ham med en anseelig Foræring efter Beskaffenheden af den Bistand, der ydes Riget. Derom ere de beredte til at oprette en Overeenskomst med en saadan Fyrste. Dette, tilføier Wullenwever, er deres Svar; hvad der videre er at gjøre, maa Hertugen selv betænke.

Den Kulde, hvormed Lybek i Juli og August behandlede Hertug Albrecht, træder ogsaa frem i de skarpe Ord, han maatte høre af Wullenwever for et Stratenrøveri, der var udøvet af meklenborgske Undersaatter paa Hertugens Grund, og deri, at Grev Johan af Hoya, som nu var i Lybek ifølge de ovenfor (S. 192) skildrede Forhold, ikke maatte faae Tilladelse til at komme til Hertugen, endskjøndt hans Medvirkning til det fælleds Øiemed jo maatte være af Vigtighed.*)

Denne Wullenwevers ringe Beredvillighed til at kaste sig i Hertug Albrechts Arme havde neppe alene sin Grund i en overmodig Tillid til Lybeks og Grev Christoffers Magt og Lykke, — han indsaae jo meget vel, at Jylland kunde de ikke angribe med egne Kræfter alene, altsaa heller ikke bringe Sagen til Ende, — og vistnok heller ikke i en samvittighedsfuld Frygt for at træde Overeenskomsten med Greven for nær, saaledes som han fremstillede det for Hertugen; thi da han senere troede at maatte tye til dennes

*) Aktst. til Grevef. Nr. 73. 78. 79. 80. 88. 95. 98 S. 120. 127 ff. 143. 155. 160.

Bistand, talte han ikke mere om disse Betænkeligheder. Men snarere har hans Holdning imod Hertug Albrecht i Sommeren 1534 været bestemt af det Haab, han da endnu kunde nære om en langt betydeligere Bistand af en ulige mægtigere Fyrste: Kong Henrik den Ottende af England. Denne Konges Velvillie imod Markus Meyer havde udtalt sig i de varmeste Udtryk i det ovenfor omtalte Brev (S. 152); og havde Kongen end yttret sig med stor Forsigtighed om Forslaget angaaende den danske Krone, havde han dog ikke tilbageviist det. Desuden søgte Kongen jo netop, som vi ovenfor saae, paa den Tid at drage de nordtydske Hansestæder, navnlig Lybek, ind i en nærmere Forbindelse med England. Der var saaledes Haab om, at hvis Lybek tjente ham i Striden med den romerske Curie, vilde han række det Haanden i dets nordiske Krig paa passende Betingelser. I Begyndelsen af 1534 var Dr. Thomas Leigh sendt som Kongens Orator i Kirkesagen til de vendiske Stæder. I Hamborg og Lybek foredrog han Kong Henriks Stilling til Rom, anmodede om Raad og Bistand i denne Sag, om Meddelelse af deres Klager over Curien, og opfordrede til at sende sagkyndige Gesandter til England for at slutte nærmere Forbindelse med Kongen. Hamborg efterkom denne Opfordring ved at sende blandt Andre sin Superintendent Aepinus; fra Lybek afgik i Sommeren 1534 et Gesandtskab, der foruden at bringe Svar paa Kong Henriks Tiltale, skulde forelægge det evangeliske Parties Troesbekjendelse og slutte Forbund imod Paven, men tillige virke til Fordeel for Hanseaternes Handel og anmode om Kongens Raad og Bistand. Gesandtskabet bestod af de to Raadsherrer Geert Odingkberg og Johan van Elpen, Markus Meyers Svoger, og af en Doctor i Lovkyndigheden, der nu kaldte sig Otto Adam Pogk, men ikke var nogen Anden end den samme Otto von Pack, hvis falske Angivelser bragte Landgreve Philip af Hessen i Vaaben 1528.

Da Otto von Pack ikke kunde bevise sin foregivne Opdagelse af et stort catholsk Forbund imod de Evangeliske, maatte han som bekjendt forlade Hessen, og flakkede derefter om paa forskjellige Steder blandt Protestanterne, bestandigt forfulgt af Hertug Georg af Sachsen, i hvis Tjeneste han var dengang han lod Landgreven vide, at han i sin Herres Cancelli havde fundet hiin Forbundstraktat, og hvis Tørst efter Hævn ikke slukkedes, før han i 1536 fik den forhadte Mand bragt paa Skafottet. Otto v. Pack turde ingensteds træde aabent frem som den han var, at ikke hans Dødsfjende skulde faae hans Opholdssted at vide. Saaledes kom han ogsaa til Lybek 1530, hvor han, som han selv siger, befordrede Evangeliets Sag, og hvor vi af Reimar Kocks Beretning vide, at han ogsaa holdt juridiske Forelæsninger; men naar han gik paa Gaden, holdt han sit Ansigt halv skjult, og uden at antage et heelt falsk Navn, gjorde han dog sit eget ukjendeligt ved at benytte dets sjeldnere Form Pogk, og ved at tilføie Fornavnet Adam. Saaledes levede denne tvetydige Person i Lybek halv maskeret; om han nu var der i Staden eller allerede i England, hvor da de andre Gesandter have taget ham med som deres Orator, kan være tvivlsomt; thi vel siger han i et Brev til Landgreven af 19de Marts 1531, at han efter et halvt Aars Sikkerhed i Lybek nu maa vige derfra, da de paa Leipzig handlende Kjøbmænd forlange hans Fjernelse af Frygt for Hertug Georg; men om han da virkelig forlod Lybek, og om han ikke senere er kommen tilbage, vide vi ikke. Saameget er imidlertid vist, at nu i 1534 meente Lybeks Raad at kunne bruge ham som Ordfører for det engelske Gesandtskab og udstedte derfor Creditivet ogsaa paa hans Navn. Kong Henrik lod ikke uvillig til at indgaae en nærmere Forbindelse med Lybek ogsaa udenfor Religionssagen. Gesandterne erholdt af ham et Laan af 20,000 Gylden, der maatte komme navnlig Wullenwever meget vel tilpas, da man i Raadet

allerede begyndte at yttre Misfornøielse over de store Udgifter, hans Krig voldte Staden; men medens de to Gesandter forbleve i England, indtil Gjældsforskrivningen ankom, overbragte den Ene, maaskee snarest Otto v. Pack, til Lybek et Udkast til en Forbundstraktat, der indeholdt mærkværdige Betingelser. Ikke alene forpligtedes Lybekkerne deri til at slutte sig aldeles til Kong Henrik i hans Strid med Paven, og at forfegte alle de Paastande om factiske Forhold og om Sætninger af Kirkeretten, han opstillede i sin Ægteskabssag; — ikke alene skulde de forbinde sig med ham paa det Nøieste, og saaledes, at det hverken kunde forenes med deres Forhold til det tydske Rige, Keiseren, det schmalkaldiske Forbund, eller deres Tilhængere i Danmark, idet de ikke maatte samtykke i noget Forsamlingssted for det almindelige Kirkemøde, undtagen det, Kong Henrik gav sit Minde til, men derimod skulde bevæge andre Stæder og Universiteter til at anerkjende Kong Henriks Paastande og Sætninger; — ikke alene skulde de paatage sig at stille Krigsskibe og hverve Tropper for ham til Brug imod Enhversomhelst, uden Undtagelse, og fraskrive sig Ret til at indgaae Forbund, begynde Krig eller slutte Fred med nogen anden Magt uden Kongens Tilladelse; — med andre Ord: Lybek skulde ikke alene gjøre sig til den engelske Konges Vasal, men det skulde ogsaa forpligte sig til at overgive ham inden en vis kort Tidsfrist Danmarks Rige, der, som de havde sagt ham, nu var i deres Vold; dog saaledes, at det skulde staae Kong Henrik frit for enten selv at modtage den danske Krone, eller at give den til hvem der behagede ham; og hvad enten Kongen valgte det Ene eller det Andet, skulde Lybek paatage sig Garantien for, at den nye Herre ogsaa forblev i uforstyrret Besiddelse af Danmarks Rige med alle dets Lande, Herligheder og Indkomster. Men behagede det ikke Kongen enten selv at modtage Kronen, eller at bortgive den til nogen Anden, saa forpligtedes Lybek til,

inden den Frist, Kongen maatte bestemme, at tilbagebetale alle de Pengesummer, han havde laant Staden, og iøvrigt at overholde Forbundets andre Punkter.

Spørger man om de Fordele, Kong Henrik lovede Lybek til Gjengjæld for saa urimelige Betingelser, da ere de os ubekjendte, da vi kun af Udkastet til Lybeks Forpligtelsesbrev berette om denne Sag uden at have seet et tilsvarende Modbrev af Kongen; men med Undtagelse af et Tilsagn om Reisendes og Handlendes gjensidige Beskyttelse hos begge Parter er der hverken i Forpligtelsesbrevet, eller i noget os ellers bekjendt Aktstykke, Tale om andet end Pengelaan — dog vistnok af en større Sum end de 20,000 Gylden eller 10,000 Engelotter, Gesandtskabet medbragte som et Slags Haandpenge, og for hvilke endda baade Magistrat og Borgerskab maatte udstede en særskilt Forskrivning.

At Lybek ikke kunde indgaae et Forbund med Kong Henrik paa slige Betingelser, forekommer os indlysende; det synes endog ubegribeligt, at to Raadsherrer kunde foreløbigen slutte en saadan Overeenskomst; men maaskee er dette heller ikke skeet, saa at Udkastet blot er at forstaae som et Forslag fra Kongen til sine nærmere Bekjendte i Lybek, hvormed han har ledsaget Løftet om en betydelig Pengeunderstøttelse til deres Planer mod Danmark, henstillende det iøvrigt til deres eget Godtbefindende, hvorvidt de maatte ønske at arbeide for en Alliance paa disse Vilkaar. Saaledes forklares det, at uagtet intet Forbund mellem Lybek og England kom istand efter dette Udkast, afbrødes dog ikke det venlige Forhold imellem Kongen og Staden, ligesaalidt som Wullenwevers og Meyers nærmere Forbindelse med Kongen, der ingenlunde betog dem ethvert Haab om Bistand i den danske Sag.

Man skulde troe, at et Papir af den Natur maatte været holdt meget hemmeligt; men det var ingenlunde Tilfældet. Sidst i September 1535 var det bekjendt for Bernhard

v. Melen, der sendte en latinsk Oversættelse fra Lybek til Churfyrsten af Sachsen; og en Maaned senere træffe vi det i Hænderne paa Mænd, hos hvem man ikke let vilde falde paa at søge det. Jørgen Klingenberg i Memel i Preussen stod i megen Forbindelse med Henrik Rosenkrands paa Gulland, der, som vi have seet, under Danmarks Opløsning sad paa Visborg Slot som en uafhængig Herre. Til ham skrev Klingenberg den 1ste November 1534 et mærkeligt Brev, hvori han foreslaaer Rosenkrands, at de To skulde forsøge at føre den danske Strid til en god Ende ved at formaae Grev Christoffer og hans Tilhængere blandt Rigsraadet til at skille sig fra Lybekkerne og forsone sig med Hertug Christian af Holsten. Klingenberg er forvisset om, at Hertug Albrecht af Preussen, hans naadige Herre, vil gjøre Alt for at bevæge sin Svoger Hertug Christian til fredelige Tanker; og for at sætte Rosenkrands istand til at virke paa Grev Christoffer sender Klingenberg ham en Afskrift af det Forbund, Lybek nu nyligen har sluttet med Kong Henrik af England, hvoraf Greven vil see, at det hverken er Lybekkernes Alvor med det, de raabe saa høit paa, den fangne Konges Befrielse og Gjenindsættelse, og heller ikke noget ærligt Spil, de spille med Greven, der vil blive kastet tilside, saasnart de have brugt ham. De skulle, siger Klingenberg, ifølge denne Traktat have laant 200,000 Gylden af Kong Henrik, ihvorvel Summens Størrelse ikke er anført i Dokumentet, og som dettes Ord udvise have paataget sig at forskaffe Kong Henrik og hans Arvinger, eller hvem han vil udnævne dertil, Kongeriget Danmark og haandhæve dem i dets rolige Besiddelse for alle følgende Tider, — overhovedet have indladt sig i mange urimelige Artikler og Punkter, som det dog ikke staaer i deres Magt at udføre. Ogsaa gaaer der troværdigt Sagn om, at Magthaverne i Lybek agte at indføre Gjendøberiet som i Münster, fordi Borgerne trykke sig

ved at give Penge til deres Krig; den münsterske Communisme vilde sætte dem i Besiddelse af alle Privates Skatte, hvorfor ogsaa Mange i Lybek allerede have bortsendt deres bedste Klenodier for at frelse dem, naar Eiendomsfællesskabet skal indføres. Og med Hertug Albrecht af Meklenborg have de indgaaet en Overeenskomst om at sætte ham paa Sverrigs Throne. Klingenberg mener derfor, at naar Henrik Rosenkrands igjennem sine Venner i Danmark — han var Hr. Anders Bildes tilkommende Svigersøn — bibringer Greven af Oldenborg Kundskab om Lybekkernes Forbund med England og om de øvrige mislige Omstændigheder, vil det maaskee lykkes at give Sagerne en ønskelig Vending.

At dette Forsøg paa at skille Grev Christoffer fra Lybekkerne ikke er udgaaet alene fra Klingenberg, men i det mindste er aftalt med, og snarest foranlediget af den snilde Hertug af Preussen, kan vel ansees for afgjort. Om man i Preussen har havt Udkastet fra Sachsen, eller om det er kommet umiddelbart fra Lybek, see vi os ikke istand til at afgjøre. Klingenberg siger, at en fortroelig Ven har sendt ham Traktaten. Det er rimeligt nok, at han eller hans Hertug har havt Forbindelser i Lybek; men om de vare af den Natur, at de kunde sætte ham i Besiddelse af et saa vigtigt Papir, kunne vi ikke vide. Aktstykket kan maaskee ogsaa være kommet fra Hertug Christian, som stod i meget levende Forbindelse med sin Svoger i Preussen og just paa den Tid havde sin Secretær Frants Trebau i disse Egne. I Holsten kjendte man ogsaa ret snart det formeentlige engelske Forbund, som Hertug Christian strax i Begyndelsen af det følgende Aar meddelte det burgundiske Hof, og som allerede i Januar 1535 var saa vidt udbredt, at Keiserens Sendebud Johannes Vesalius dengang maa være bleven bekjendt med det i Wien. Endnu findes ogsaa Afskrifter i forskjellige Archiver. Hvad enten nu alle disse Meddelelser ere komne fra Churfyrsten af Sachsen, eller fra

Hertugen af Preussen, eller fra Hertug Christian af Holsten, eller fra andre os ubekjendte Kilder, saa maa de fra første Begyndelse hidrøre fra et Forræderi af nogen i Hemmeligheden Indviet; og da er det vanskeligt at undertrykke den Mistanke, at Otto v. Pack, der med sit nye Navn Dr. Otto Adam Pogk vel neppe har antaget en ny Tankemaade, har 1534 i Lybek spillet en lignende Rolle, som 1528 i Sachsen og Hessen, — at han har solgt en Hemmelighed, der maatte være hine Fyrster i høi Grad vigtig, især naar Papiret fremstilledes som indeholdende en Afskrift af en Overeenskomst, medens det i Virkeligheden kun stillede et eventuelt Forslag af Kongen til enkelte Mænd i Lybek, og ikke førte til noget Forbund. Er det gaaet saaledes til, bliver det troeligt nok, at det umiddelbart fra Lybek kunde komme i den preussiske Hertugs Hænder, hvorfra det naturligviis strax er meddelt Hertug Christian af Holsten, eller at denne som en Ven af Otto v. Packs Beskytter, Landgreven af Hessen, har faaet Papiret fra hiin Mand selv.*)

---

*) Om Thomas Leigh's Sendelse til Hansestæderne og disses Gesandtskaber til England see Zeitschrift des Vereins für hamburgische Geschichte 3, 179 ff. Creditiv for Lybeks Sendebud til England, dat. Lübecæ ultimo Maji 1534, i Th. Rymer, Foedera etc. Tom. XIV fol. 539, Londini 1712. Jfr. Reimar Kock S. 454 (555). En udførlig fransk Beretning om den engelske Gesandts Tale i Lybek er trykt som Bilag til Altmeyers Isabella von Oestreich und Christian II i Drei Monographieen S. 67. — At Otto Adam Pogk er den samme som Otto von Pack, har Lappenberg havt en Anelse om, see Zeitschrift für Hamburg: Geschichte anf. St. S. 196, Anmærkningen; jfr. Wurms Program S. 28; men et bestemt Beviis for Identiteten findes hos Reimar Kock S. 225 (326) ved Aar 1528; jfr. ogsaa G. Waitz's Anmeldelse af Wurms Program i Allgemeine Monatschrift für Wissenschaft und Literatur 1852, Decemberheft. S. 1125. Om v. Pack see iövrigt Sleidanus og Seckendorf ved Aar 1528, Rommel, Philip der Groszm. 2,209 ff, Lanz, Correspondenz Nr. 643, 2 B. p. 663, Ranke, Deutsche

Med Øiet hæftet paa Muligheden af en nøie Forbindelse med Kong Henrik bliver Wullenwevers Lunkenhed imod Hertug Albrecht let at forstaae, især i den Deel af Sommeren, da

---

Geschichte im Zeitalter der Ref. 3, 30 ff., 6, 243 ff. Navnet skrives forskjelligt: Pack, Pagk (Ranke anf. St.), Back (Hortleder 1, Lib. 4, Cap. 48 p. 1860 ff.) Bock, i Gen. Bocken (Hortleder anf. St. Cap. 27, p. 1602), Poeck (Reimar Kock anf. St.), Adam Pouque (Keiser Carl i det anførte Sted hos Lanz). I Lybek kaldte han sig Otto Adam Pogk Dr. jur. utr. Paa Latin kaldes han Pacæus og Paccius. Aktst. til Grf. Nr. 153, S. 265; jfr. Markus Meyers Bekjendelse i Pinen, sammest. Nr. 302, S. 562, hvor 2det Punkt maa oversættes og forstaaes saaledes: „Gert v. Odenberg, Johan v. Elpen have bragt 10,000 Fngelotter fra Kongen af England; de have først sluttet Handelen med Kongen" (Overeenskomsten om Forbundet), „men den er ikke bleven fuldbyrdet" (neml. af Raadet i Lybek); „naar den var fuldbyrdet, vilde han sende dem Pengene" (neml. den større Sum). „Kjøbmandsstanden har maattet forskrive sig derfor" (nemlig for den mindre, virkelig modtagne Sum; jfr. Slutningen af Gjældsbrevet.) Jfr. Herbert, Life and Reign of Henry VIII, p. 407; Th. Carte, a general History of England, vol. 3, London 1752, B. XV, p. 126 ff. I Klingenbergs Brev til Henrik Rosenkrands, dat. Memel (om ellers det meget utydelige Navn er læst rigtigt) den 1ste November 1534, findes i Original, meget beskadiget og vanskeligt at læse, i den kjöbenhavnske Samling Fascikel 53. Waitz anf. St. S. 1124. Aktst. til Grf. Nr. 164, S. 303. Lanz Staatspapiere Nr. XXXV, S. 166. — At intet Forbund efter Udkastet kom istand imellem Lybek og England, fremgaaer ikke alene af Indholdets Urimelighed, men deraf, at baade Lybeks Raad paa Hansadagen i Juli-August 1535, og Kong Henrik saavel som hans Statssecretær Thomas Cromwell i Samtale med Hertug Christians Gesandt Peder Svave i Foraaret 1535 paa det bestemteste benegtede, at der bestod noget nyt Forbund imellem England og Staden; og især deraf, at der i Breve, Aktstykker, Overeenskomster af senere Datum intet Spor er af et saadant Forbunds Tilværelse. Blandt andet vilde de vendiske Stæders Forbund med Hert. Albrecht af Meklb. af 14de Novbr. 1534 og Hertugens af Wullenwever ledede Brevvexling med Kongen været umulige, hvis Lybek og Wullenwever vare bundne til Henrik ved en Traktat af en saadan Natur.

endog Krigen i Lybeks umiddelbare Nærhed ikke truede med nogen stor Fare. Men Hertug Albrecht, som ikke kunde see hvad der gik for sig paa en anden Kant, blev utaalmodig over Wullenwevers undvigende Svar. Han henvendte sig derfor til Johan Oldendorp og til Markus Meyer for at faae et vide, hvad det var, der hindrede Overeenskomstens Afslutning. Den Første, der havde ført Underhandlingerne i Wismar, synes selv derved at være kommen i et spændt Forhold til Borgermesteren, saa at han for Øieblikket ikke var i dennes Fortroelighed; den Anden derimod sagde ham reent ud, at Raadet havde tilskrevet Grev Christoffer Sagen og endnu ikke faaet noget Svar fra ham. Dette kunde ikke være Hertugen nogen behagelig Meddelelse: var det virkelig mere end et Paaskud, at Greven skulde afgjøre, om han maatte blive Regent i Danmark, da var et Afslag ikke vanskeligt at forudsee. Da dog det vidunderlige Held, som i de første Maaneder fulgte ethvert af Grevens Skridt i Danmark, forøgede Hertug Albrechts Begjærlighed efter at indtræde som Deltager i en Sag, der nu ikke mere saae ud som et dristigt Eventyr, saa tilbød han i August det lybske Raad at ville paa dets Bekostning stille et Antal Ryttere i Danmark; men heller ikke derpaa vilde Raadet nu indlade sig: Greven, svarede det, havde ikke forlangt mere end 200 Heste af det, — hvilke ogsaa faa Dage derefter afgik til Danmark; Omkostningerne vare altfor betydelige til at Staden kunde indlade sig i større Rustning, det maatte da være, at Greven af Oldenborg selv forlangte et større Antal. Dette var altsaa den eneste Udvei for Hertugen, vilde han ikke lade Haabet om den danske Krone fare: han maatte forsøge at henvende sig til Greven selv for at udvirke fra denne og de danske Stæder et Forlangende om at han, Hertugen, skulde komme til Danmark! Til den Ende sendtes Dr. Christiern Winter, en af de Mænd, der havde tjent Kong Christian den Anden i hans Landflygtighed,

navnlig som hans Fuldmægtig ved Rigskammerretten, og nu efter Kongens Fangenskab var traadt i Hertug Albrechts Tjeneste, til Lybek og Danmark sidst i August 1534. I Lybek fik han det samme Svar som hidtil: uden Grevens Villie kunde Staden Intet gjøre i denne Sag, men Greven havde udtrykkelig bragt den oprindelige Overeenskomst imellem ham og Lybek i Erindring og forlangt, at Staden ikke uden hans Vidende maatte indlade sig med Nogen i Tydskland angaaende Danmarks Rige. Dr. Chr. Winter begav sig da netop i de Dage, da Holstenerne efter Toget til Mølln vendte forstærkede tilbage til Traven, over Rostok til Kjøbenhavn med en Instrux, der skulde skaffe Hertugen Adgang til Landet. Den gik ud paa, at Hertug Albrecht takkede Greven for de glædelige Efterretninger, han nylig havde sendt ham om sin lykkelige Fremgang i Kong Christians Sag, der ogsaa laa Hertugen i høi Grad paa Hjerte; men desværre maatte denne underrette Greven om, at hans Modstander var meget virksom for at opægge Fjender imod Greven og forhindre hans Foretagende. Hertugen havde tænkt paa Raad herimod og meente at burde meddele ham følgende: Flere af hans Slægt og Venner, saasom hans Svigerfader Churfyrst Joachim af Brandenborg, hans Svoger Hertug Erik af Brunsvig, hans Broder Hertug Henrik af Meklenborg, og Andre, havde ladet ham, Hertug Albrecht, vide, at om han selv vilde træde op imod Holstenerne for at erobre Danmark, og om han fik Regentskabet i dette Rige, saa vilde de staae ham bi af al Magt og vove Land og Folk for at understøtte ham. Men det var langt fra Hertugens Tanker at indtrænge sig i Kong Christians Riger og Lande, om den høie Fange kunde blive befriet; eller at gjøre noget Skaar i de Fordele, Greven havde betinget sig af Lybekkerne, om Kongens Befrielse ikke lod sig sætte igjennem; tværtimod ønskede han kun at gjøre Sit til, at Danmark kunde forblive hos dette Parti og ikke skulde falde i Modpartens Hænder. Men dertil

ansaae han det for det bedste Raad, at da Greven dog ikke kunde gjennemføre Sagen uden flere fremmede Krigsfolk, hvorom han jo ogsaa havde tilskrevet Lybek, at han da med Kjøbenhavn og Malmø snarest muligt forlangte af Staden, at den skulde formaae ham, Hertugen, til at ile dem til Hjælp med Ryttere og Knegte; saa vilde Hertugen i kort Tid reise tre til fire hundrede Heste og et Tusind Landsknegte, og gjerne lade sig bruge til Alt hvad der kunde fremme Kong Christians Befrielse og hans Rigers Bevarelse; dog var det fornødent, at man sendte ham nogle Tusind Gylden til den første Rustning. Kom han saaledes selv personlig til at tage Deel i Sagen, vidste han ogsaa sikkre Midler til at afvende den Hjælp, Hertugen af Holsten søgte hos Landgreven af Hessen og Hertugerne af Lyneborg, idet han vilde formaae den Første til at sidde stille ved Hertug Erik af Brunsvig, de Sidste ved Hertug Ernst's Svigerfader Henrik af Meklenborg, der havde givet ham sikkre Løfter under den Betingelse, at han selv optraadte i egen Person.*)

Dog, hvor snildt ogsaa Hertugen søgte at skjule sin egentlige Hensigt, formaaede Dr. Christiern Winter ikke at blænde Grev Christoffer, der slet ingen Lyst havde til at dele Æren og Fordelen med en Mægtigere, som baade Forholdets Natur og Grevens Bevidsthed om sine egne Bestræbelsers virkelige Maal maatte sige ham tragtede efter langt mere end den fangne Konges Befrielse. Villigere Øren fandt Dr. Winter hos de ledende Mænd i Kjøbenhavn og Malmø; thi dem var det virkelig baade om Kongens Befrielse og Gjenindsættelse at gjøre, og de kunde jo nok see, at Grevens Magt var for ringe til at gjennemføre dette. Derfor

*) Aktstykker til Grf. Nr. 81. 86. 101. 103. 105. 107. 111. 127. 124 S. 164. 170. 173. 177. 190. 216. 273. Om Dr. Christiern Winter see Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter 4. 278. 287. Allen de rebus Christ. Sec. p. 80. Anm. (n) og de der anførte Steder.

skreve baade Kjøbenhavns og Malmøs Magistrater, saavelsom Jørgen Kock særskilt, til Hertug Albrecht og bade ham om, at han vilde gjøre hvad der stod i hans Magt for at bevæge Hertugen af Holsten til at afstaae fra sit ubillige Forehavende, men hvis dette ikke lykkedes, da komme dem og Greven til Hjælp; han kunde være forvisset om, at baade de og Rigets andre Indbyggere vilde med ham vove Liv og Gods for at føre Sagen til en lykkelig Ende. Disse Breve ere fra Midten af September*); og vi feile neppe ved at antage, at det er denne Dr. Christiern Winters Sendelse, som tildeels var Skyld i det ovenfor omtalte heftige Optrin paa Kjøbenhavns Slot i October 1534. Thi derfor kunde Greven dengang meddele Rigsraadet Hertug Albrechts Planer; og neppe havde Niels Tøndebinder tiltalt Greven selv saa heftigt i Borgerskabets Navn, havde han og det ikke vidst, at en mægtigere Fyrste var villig til at overtage Grevens Rolle, saa at den Sag, de kæmpede for, ikke mere afhængte alene deraf, om denne blev eller gik sin Vei.

Den kolde og fornemme Holdning imod Hertug Albrecht kunde Wullenwever dog ikke bevare længer end til ind i October Maaned, da den politiske Himmel i Norden formørkedes, og Muligheden af at tabe alt det Vundne paatrængte sig næsten samtidigt fra flere Sider. Henrik den Ottendes Forslag til et Forbund kunde Wullenwever og hans Nærmeste ikke gaae ind paa, maaskee ikke engang forelægge det for Lybeks Raad; Holstenerne stode atter ved Traven og afskare eller truede nu virkelig al Forbindelse imellem Lybek og Søen; fra Danmark kom Budskabet om det svenske Angreb paa de østlige Lande; Østersøen fyldtes med Kapere, der gjorde Handelen ganske usikker; Misstemning begyndte at udbrede sig blandt Borgerne; endelig truedes de nye Magthaveres hele Stilling ved de andre vendiske Stæders

*) Aktst. til Grf. Nr. 112, S. 193, og Anmærkningen S. 194.

Indblanding til Fordeel for de i Foraaret bortviste gamle Medlemmer af Raadet. Der holdtes i September en Forsamling i Wismar af Hamborgs, Lyneborgs, Stralsunds, Rostoks, Wismars og Lybeks Afsendte, hvilke henimod Maanedens Slutning begave sig til Lybek*), hvor de arbeidede paa en Udjævning af den indre Strid ved en Gjenoprettelse af Raadets gamle Form og et almindeligt Forlig imellem Borgerskabet og Raadet. Sagtens har det Tryk, den holstenske Hærs betænkelige Bevægelser udøvede paa Borgernes Sind, lettet dem Arbeidet; og det lykkedes virkeligt at tilveiebringe en Overeenskomst eller et Concordat, der skulde være bestemmende ikke alene for Raadets og Borgerskabets indbyrdes Stilling, men ogsaa for Stadens Holdning i den nu engang begyndte nordiske Krig. En almindelig Forglemmelse af alle Krænkelser tilsagdes fra begge Sider; vovede noget af Raadets Medlemmer desuagtet at handle herimod, skulde han straffes paa Liv og Gods; Borgerne paa deres Side skulde under Straf af Forviisning afholde sig fra alle Forsamlinger, som kunde give Anledning til Oprør eller Opsætsighed imod Øvrigheden. Raadet lovede herefter ikke at lade nogen Borger fængsle uden Beviis og Dom, med mindre han var greben paa fersk Gjerning i de groveste Forbrydelser. „Og eftersom vi med vore Venners, de ærbare Stæder Hamborgs, Rostoks, Stralsunds, Wismars og Lyneborgs Samtykke og Understøttelse have ydet Hjælp og Bistand til Stænderne i Danmarks Rige for at udvirke Kong Christians Befrielse, saavel som for at faae Privilegier og Friheder overholdte og forbedrede, samt for at erhverve Erstatning for vore udlagte Omkostninger og lidte Skade, — en Bistand, vi endnu efter Enhvers Evne ville yde, forsaavidt Danmarks Rige angaaer: — saa, om Sagen imellem Hertugen af Holsten og de danske Stænder med deres Tilhængere

*) Aktst. til Grf. Nr. 115, S. 196.

paa det berammede Møde ikke kan fredeligen jævnes paa den Maade, at Kong Christian befries af sit Fængsel og de nævnte Stænder forliges med Hertugen om Danmarks Rige; eller om vi og vore Medforbundne, hvilket er at formode og den høie Nød udkræver, komme i Krig med den saakaldte Konge af Sverrig for den ubillige og utaalelige Vold og det grusomme Tyranni, han har udøvet imod Lybeks og andre Stæders Kjøbmænd, — om noget af Alt dette skeer, ville vi, Borgermestere og Raad i Lybek tilligemed vore Bundsforvandte, de nævnte Steder og hvem man ellers kan formaae dertil, forpligte og forbinde os til at udføre dette med den yderste og høieste Anstrængelse, med Liv og Gods; ligesom vi og sikkert forvente, at vor Stads Borgere og Indvaanere hver for sig vil gjøre det Samme efter sin Evne for det almindelige Bedstes og denne Stads Velfærds Skyld.“ Handlede Nogen herimod, skulde han straffes uden Naade efter Sagens Beskaffenhed; og om den Skyldige undveg, maatte han ikke optages i nogen af de forbundne Stæder. Hvad den „Omvexling eller Afgang i Stadens Regimente blandt Raadets egne Medlemmer, med et benævnt Antal Raadspersoner“ angik, hvilken man havde indført i disse farlige Tider, saa erkjendte man nu, at denne Forandring havde været til Skade. Derfor vilde Raadet herefter ophøre med denne Omvexling og Forandring af sine Medlemmer og blive „ved et fuldkomment Regimente i god Endrægtighed.“*)

Denne Overeenskomst oprettedes den 9de October 1534; men den blev endnu ikke offentliggjort for Borgerskabet og vedtaget af dette. Grunden til denne Opsættelse er ikke vanskelig at indsee; det kunde umuligt være Wullenwever og hans Tilhængere i og udenfor Raadet tilpas, at politiske

*) Concordatet er trykt hos Regkmann, Willebrandt, Lünig. En Afskrift findes i det storhert. Archiv i Schwerin. Becker, Gesch. Lübecks 2, 75 ff.

Sammenkomster forbødes, altsaa ogsaa de 64 og de 100 Mænds Forsamlinger, ved hvilke dette Parti hidtil havde sat sin Villie igjennem; og endnu mindre kunde de ønske at see de Raadsherrer gjenindsatte, som i Foraaret 1534 udelukkedes af Raadet i Henhold til den Fortolkning af Henrik Løves Privilegium, man da havde gjort gjældende. Vistnok forpligtedes dette gjenindsatte Raad til at fortsætte den Krig, der laa Wullenwever saa meget paa Hjerte, og det kunde synes, at Bestemmelsen om Raadets fuldkomne Regering, altsaa dets Befrielse fra Udskudsborgernes Tilsyn med og Deltagelse i Regeringssagerne, ogsaa maatte komme ham og hans Tilhængere tilgode. Men han kunde neppe være blind for, at de Gamles Tilbagekomst seent eller snart maatte medføre hans og hans Tilhængeres Fald. Det første Skridt paa Tilbagegangens Vei kunde ikke blive det sidste. Det var da naturligt, at han og hans Parti modsatte sig Concordatets Bekjendtgjørelse og Stadfæstelse af det forenede Raad og Borgerskab saa længe som muligt; men hvorledes skulde han kunne modstaae Hertug Henrik og de andre Fredsmæglere, hvormed vilde han møde de vendiske Stæders indtrængende Forestillinger, eller styrke Grev Christoffers og de danske Stæders Sendebud, der ogsaa kom til Fredsmødet i Stockelsdorp, til at holde ud med ham i Modstand imod Hertug Christian, dersom han ikke kunde paavise nogenlunde tilstrækkelige Midler til at føre den nordiske Krig til Ende, saa at det ikke saae ud som en dumdristig Trods, ikke at ville vige for alt det Uheldige, som nu begyndte at vende sig imod Lybekkerne? Nu blev Hertug Albrecht af Meklenborg af ganske anden Vigtighed end før, især da Udsigten til et Forbund med Kong Henrik af England var, om ikke forsvunden, saa rykket ud i en ubestemmelig Fremtid; thi hvilken anden nogenlunde betydelig Forbundsfælle var at finde uden Hertug Albrecht? Det lod sig ikke længer negte, at Lybek, Grev Christoffer og det halve Danmark ikke

vare stærke nok til at bestaae i en samtidig Kamp med Sverrig, den anden Halvdeel af Danmark og Holsten, som kraftigen understøttedes af fremmede Fyrster. Maaskee har ogsaa Johan Oldendorp trængt paa Wullenwever, at han burde give efter i Lybeks indre Anliggender og ganske kaste sig over Krigen, til hvis heldige Gjennemførelse alle Kræfter burde samles.*) Derfor vendte Raadet, Wullenwever og Joh. Oldendorp sig nu midt i October til Hertug Albrecht og anmodede ham med en næsten angestfuld Paatrængenhed om at komme til Lybek paa samme Tid, som Mødet i Stockelsdorp skulde holdes, og det med en anseelig Rustning, at man kunde see han for Alvor var Deltager i Sagen. Der var nu Intet iveien for Opfyldelsen af hans Ønske om Regentskabet i Danmark, og Raadet var ganske villigt til at indrømme ham denne Hovedbetingelse, uden at man mærker det Mindste til den store Skaansomhed imod Grev Christoffers ældre Rettigheder.**)

Nu tilfaldt det Hertug Albrecht at gjøre sig kostbar. Han kom ikke til Lybek, trods de ængstelige Bønner; men han tog dog imod Lybekkernes Tilbud, der aabnede ham, som han indbildte sig, sikker Udsigt til Danmarks eller Sverrigs Krone, eller til dem begge. For at vinde dem maatte han nu samle Alle, der vare villige til at deltage i den forestaaende Krig; derfor sluttede han den 16de Octbr. en Overeenskomst med Grev Johan af Hoya, som Lybekkerne ikke længer holdt tilbage, og Ridder Bernhard v. Melen, ifølge hvilken Hertugen, naar Sverrig var erobret, skulde

*) Det var Oldendorps Raad, der havde hjulpet de Gamle til Magten igjen og W's paalidelige Tilhængere (de Fireogtreds og de Hundrede) fra Magten; see Aktst. til Grf. S. 412. 417. Og det var Oldendorp, der hindrede Wullenwever i at slutte Fred paa Mødet i Stockelsdorp; see Interrogatorium Wullenwevers hos Ranke.

**) Aktst. til Grf. Nr. 117. 118. 119. 125. S. 200 ff 213.

overlade Grev Johan Viborg og Nyslot i Finland med Tilliggende frit i hans Livstid, men Tavastehuus og Kymenegaard som et arveligt Mandslehn; ligeledes skulde han hjælpe Greven til det, Kong Gustav havde lovet ham af sit eget Arvegods. Bernhard von Melen skulde have Aaland med Korsholm frit i sin Levetid; efter hans Død kunde det indløses fra hans Arvinger med 6000 Gylden. Aabo med Tilliggende skulde Hr. Bernhard ligeledes have frit for al Afgift i to Aar, og da enes med Kronen om en passende Afgift. Derimod skulde begge være Kronens troe Mænd og lade sig bruge saavel i Raadet og til Gesandtsskaber som i Krigen.

Ligeledes søgte Hertugen at formaae sin Broder Hertug Henrik til virksom Deltagelse ved at give ham Haab om en af de nordiske Kroner. Hertug Albrecht henvendte sig i denne Anledning til Broderens Cantseler Schøneich for at bevæge denne til at overtale Hertug Henrik, da Albrecht vilde udvirke saa meget hos Raadet i Lybek, at hans Broder skulde faae enten Danmark eller Sverrig; derfor burde Schøneich see at bevæge Henrik til at staae ham bi ved Danmarks Erobring, da Lybekkerne havde tilbudt strax at indrømme ham dette Rige, for at man desto bedre kunde erobre Sverrig; thi fra Danmark maatte Sverrig vindes.*) — Der kan saaledes ikke være mindste Tvivl om, at Hertug Albrecht har tragtet efter intet Mindre end at bringe alle de nordiske Riger til det meklenborgske Huus; uvist er det derimod, om ogsaa Broderen har ladet sig daare af disse glimrende Drømmebilleder. Schöneich erklærede vel kort efter til Gustav Vasas Svigerfader, Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg, at Hertug Henrik ikke havde sluttet nogen Overeenskomst med Lybekkerne om at han vilde hjælpe dem

*) Aktst. til Grf. Nr. 122. 128 S. 207. 217. Jahrbücher des Vereins für meklenb. Geschichte und Alterthumskunde, 8ter Jahrg. S. 187.

til at fordrive Kong Gustav og indsætte sin Søn Philip paa Sverrigs Throne; men naar man seer Hertug Henrik kort efter det frugtesløse Stockelsdorpermøde igjen at optage Underhandlingerne, og nu at arbeide paa en partiel Fred, der satte Lybek istand til at vende sig med al Kraft imod Danmark; og naar man bemærker den Iver, hvormed han i det følgende Aar virkede for Broderen og raadede ham til Udholdenhed i Danmark, en Iver der gaaer ud over det, man maatte vente af den broderlige Kjærlighed: fristes man til at troe, at om end han selv ikke vilde strax træde op som Erobrer, ønskede han dog at rydde Veien for Broderen, hvis Lykke muligen kunde bringe en Krone ogsaa paa Henriks eller hans Søns Hoved.*)

Det maa have været i Tillid til Forbindelsen med det meklenborgske Huus, at Wullenwever fortsatte sin Modstand saavel imod Holstenerne som imod de Gamles Parti i Lybek indtil ind i November. Stockelsdorpermødet blev frugtesløst, Borgerconcordatet holdt tilbage saa længe som muligt; men midt i Maaneden maatte han dog give efter. Concordatet af 9de October blev da offentliggjort og stadfæstet den 12te November. Borgerudskuddet kom altsaa ud af Virksomhed, skjøndt det endnu ikke formeligt opløstes; de i Foraaret bortviste Raadsherrer indtoge atter deres Sæder; Freden med Hertugen af Holsten sluttedes den 18de November. Men til Gjengjæld indgik de tre vendiske Søstæder, Wismar, Rostok og Stralsund, tilligemed Lybek et Forbund med Hertug Albrecht om at bringe ham til Regeringen i Danmark. I det af de fire Stæders Fuldmægtige udstedte Aktstykke af 14de November 1534 forpligtede de sig til, at naar Kong Christian ved Hertugens Bistand var udfriet af sit Fængsel, vilde de hjælpe denne til at blive Regent i Kongens Levetid, og efter hans Død Konge i Danmark;

*) Aktst. til Grf. Nr. 135, S. 232 ff.

skulde han selv døe, inden dette var udrettet, vilde de forskaffe hans ældste Søn Kronen og haandhæve det meklenborgske Huus i Besiddelsen af den; dog at Hertugen affandt sig efter Billighed med Grev Christoffer. Hvad Hertug Albrecht lovede Stæderne til Gjengjæld, og om han overhovedet udstedte noget Modbrev til dem, have vi hidtil ikke kunnet bringe til Vished. Der findes vel et Udkast til et saadant Modbrev fra Hertugens Side, hvilket efter sit Indhold kjendeligen er ført i Pennen af Stædernes Fuldmægtig; men afgjort er det ingenlunde, at det blev mere end et Forslag, og heller ikke om det blev fremlagt i November 1534 eller i Februar 1535, da Overeenskomsten imellem Stæderne og Hertugen endeligen vedtoges og stadfæstedes.

Samme Dag som dette Forbund sluttedes, den 14de November 1534, traf Lybek en Overeenskomst med Rostok — formodentlig da ogsaa med Wismar og Stralsund — om Andeel i det forventede Bytte: af Alt hvad Lybek havde ladet sig tilsikkre af Grev Christoffer, det er, som vi have seet, Gulland, Helsingborg, og den halve Øresundstold, skulde Rostok forholdsviis nyde sin Del, ligesom ogsaa af Alt hvad der ellers kunde erobres i Danmark, Norge og Sverrig, eller erholdes ved Overeenskomst med Stænderne i disse Riger. Alle Privilegier og Friheder skulde Rostok bruge lige med Lybek.*)

Disse Overeenskomster og de Underhandlinger, der førte til dem, give en fuldstændig Indsigt i de Bestræbelser og Planer, hvormed Hertug Albrecht i Forbindelse med de fire vendiske Søstæder nu begyndte en ny Krig i Norden. Det gjaldt alle tre nordiske Riger; det gjaldt Kronerne, Religionen, Handelen; — og fremfor Alt gjalt det Lybeks Herredømme

*) Aktst. til Grf. Nr. 131, S. 221, Udateret Udkast til et Modbrev til de fire Stæder findes i det storhert. Archiv i Schwerin. Ny Danske Magaz. 5, 143.

i Østersøen: med Bornholm, Gulland, Øland, med Calmar og Helsingborg, den halve Told og den hele Magt i Øresund — hvo vilde vove at røre sig imod Lybeks Villie? Østersøen var Intet uden en lybsk Indsø! — Men nogen rigtig Tillid til disse høitflyvende Planer have dog ikke engang alle Lybeks nærmeste Venner havt; thi de to vendiske Stæder Hamborg og Lyneborg toge ikke Deel i Forbindelsen, om end Hamborg har underhaanden ydet Lybek en lille Understøttelse i Penge.*) De to Stæder beholdt deres neutrale Stilling og foretrak den sikkre Fordeel af den vestlige Handel for de fire Søsterstæders glimrende Udsigter.

Man maatte have ventet, at Hertug Albrecht og Lybekkerne nu havde kastet sig over Øresund med samme Magt og Hast, som Holstenerne over Jylland; men det skete ingenlunde. Hvor længe end Hertug Albrecht havde underhandlet, var han dog i Øieblikket saa godt som ganske uforberedt paa en alvorlig Krig; og for sin egen Person havde han ikke større Hastværk, end at han forblev endnu i fem Maaneder paa tydsk Grund. Lybekkerne vare rigtignok bedre rustede; men dog voldte i Øieblikket Troppernes Sold den rige Stad Bryderi. Og fremfor Alt manglede den Eenhed i Beslutninger, hvormed Hertug Christian og Kong Gustav, hver paa sin Side, ledede Modstanden, den Raskhed og uimodstaaelige Kraft, hvormed Johan Rantzau udførte det Besluttede. Wullenwever var siden de Gamles Tilbagekomst ikke mere almægtig i Lybeks Raad; og Marcus Meyer manglede vel ikke Talent, men kunde paa ingen Maade sammenlignes med den store holstenske Hærfører. Det varede indtil ind i December, inden de i Lybek forsamlede Krigsfolk sendtes til Danmark, saa at Vinteren nødte dem til at gaae over Warnemünde; og den Magt, Hertug Albrecht strax kunde stille, stod aldeles

*) Lappenberg i Zeitschrift für Hamburg: Geschichte 3, 119. Marc. Meyers Bekjendelse.

ikke i noget tilbørligt Forhold til Planens Storhed. Skjøndt alle Parter vare enige i Hovedsagen, var desuden endnu meget at ordne med Hensyn til Udførelsen. Hertugen tog Grev Johan af Hoya i sin Tjeneste; men først den 8de December, altsaa paa samme Tid som Johan Rantzau drog i Iilmarscher mod Aalborg, fik Greven sine Forholdsordrer i Marienehe ved Rostok. Han skulde begive sig som Hertug Albrechts Statholder til Danmark med de forhaandenværende Ryttere og Landsknegte — for at virke til Kong Christians Befrielse hedder det vel, men dog først og fornemlig for at skaffe Hertug Albrecht Regentskabet. Derfor skulde han i Forbindelse med Hertugens Raader og de Fuldmægtige, Stæderne vilde sende, samt med Kjøbenhavn og Malmø, som man altsaa har regnet paa vilde erklære sig for Hertugen, strax træde i Underhandling med Grev Christoffer og bevæge ham til at løse de Danske fra den Eed, de havde svoret ham paa Kong Christians Vegne; hvorpaa Greven af Hoya skulde tage dem i Eed for Hertug Albrecht som Regent i samme Navn. Derefter skulde Grev Johan sætte sig i Besiddelse af alle Slotte, Stæder, Lande m. m., der høre til Danmarks Krone, styre Alt i Hertugens Navn og aflægge ham Regnskab. Men dersom Hertug Albrecht endnu ikke har indfundet sig i Danmark, naar Kong Christians Sag lykkelig er udført, saa er Grev Johan ikke forpligtet til at oppebie Hertugens Ankomst, hvis dette vilde være ham skadeligt i hans Sag med Sverrig.

Til disse Forholdsregler kom endnu den 11te December en Overeenskomst imellem Hertug Albrecht og de fire Søstæder, hvori disse lovede, at den beseglede Forbundsakt snarest muligt skulde i Wismar blive udvexlet imod hans Forpligtelsesbrev. Hertugen vilde strax lade indskibe 150 Ryttere fra Warnemünde og fremdeles sende saa mange, som vare nødvendige til Sagens Udførelse. Greven af Hoya udnævntes til øverste Anfører, Rytterne saavelsom de Knegte,

Markus Meyer førte, skulde Alle være i een Eed og Forpligtelse, nemlig til Hertugen og Stæderne; Markus Meyer paalagdes det at forkynde Knegtene, at Greven af Hoya var Feltherren, hvem de vare Lydighed skyldige. Grev Christoffer, Kjøbenhavn og Malmø skulde man erklære, at denne Krigsmagt sendtes for at hjælpe til Kong Christians Befrielse, og tillige erkyndige sig om det Antal Krigsfolk, Greven vilde stille til det fælleds Foretagende. Men med betroede Mænd i de to nævnte Stæder burde holdes Raad om, hvad der var at gjøre med Rigsraaderne, nemlig at de Utroe og i denne Sag Vrangvillige sendes til Lybek, hvor videre kan underhandles med dem. Dette skulde man ogsaa meddele Grev Christoffer, men paa en saadan Maade, at Sagen ikke derved forhindredes. Og hvad Greven af Hoya og Markus Meyer videre ansaae fornødent, dermed vilde Hertugen og Stæderne være tilfredse.

I nogle Dage opholdtes Krigsfolket af en Nordostvind. Endnu den 13de December vare de ikke ankomne paa dansk Grund; men i de nærmest paafølgende Dage var det dog, at Greven af Hoya med Hertug Albrechts Ryttere og Markus Meyers tre Fænniker Landsknegte landede i Sjælland, saa at Krigsoperationerne kunde begynde ved Øresund — paa samme Tid omtrent, som de allerede vare endte ved Limfjorden.*)

Man vil af det nu Fremstillede see, at høist forviklede Forhold maatte blive Følgen af det nye Forbund, og at disse Forviklinger let kunde blive bestemmende for Begivenhedernes Gang i Norden. Grev Christoffer var for et

*) Aktst. til Grevef. Nr. 139. 140. 141. 143. 151. 161 S. 241 ff. 249. 260. 294. Oluf Rosenkrands til Fru Sophie Eske Bildes, dat. Vallø, Söndag og Mandag för Thomas ($\frac{20-21}{12}$) 1534; i den kjøbenhavnske Samling, Fasc. 8 og Fasc. 53. Da Rosenkrands skrev, var Krigsfolket ankommet.

halvt Aar siden kommen ind i Danmark vel med Lybekkernes Understøttelse, men ikke som den, der stod i deres Tjeneste. Han var deres Medforbundne, hvem de hjalp med Penge og Skibe for at naae et Maal, der, som de sagde, laa dem og ham lige meget paa Hjerte, Kong Christians Befrielse; men han vedblev at være en selvstændig Herre, der med et overraskende Held kom i Besiddelse af Danmark østenfor Lillebelt og nu optraadte som Rigsforstander i den fangne Konges Navn. Som saadan var Greven en virkelig Magt, en Herre over den større Deel af Danmarks Statskræfter, der nu selv maatte lønne sit Krigsfolk; dog vedblev han at være Lybekkernes Bundsforvante og understøttedes af dem med Tropper, som vare i deres Sold og Eed. Da Udsigten til at vinde Jylland med egne Kræfter blev meget usikker, og især da det svenske Angreb truede med at frarive ham det Meste af hvad der allerede var vundet, ønskede Greven vistnok Bistand af Hertug Albrecht, dersom denne vilde nøies med at være en Hjælper paa egen Bekostning; ja han lod endog i November Hertugen vide underhaanden, at vilde han nu snarest muligt komme ham til Undsætning med en anseelig Magt, vilde Greven igjen staae ham bi til at blive Regent i Sverrig.*) Men dette var noget ganske andet end hvad Forbundet af 14de November tilsigtede, nemlig at gjøre Hertugen til Regent i Danmark, altsaa fortrænge Grev Christoffer fra Regentskabet. Disse Forbundne spurgte ikke, om han ønskede Hjælpen paa dette Vilkaar; de sendte ham ligefrem Tropper ind i Landet for at hjælpe ham, og hjælpes af ham, men tillige Mænd med Fuldmagt til at tage Roret ud af hans Haand. Og hvad de Danske angaaer, saa fik Kjøbenhavn og Malmø at see til, hvorledes de forenede deres Nærmelse til Hertugen og Lybekkerne med den Greven svorne

*) Aktst. til Grevef. Nr. 136. 156. 133 S. 236. 278. 224.

Eed; men Ingen kan bebreide den skaanske og sjællandske Adel, at den, allerede misfornøiet nok med Greven, aldeles ikke vilde erkjende sig forpligtet til Lydighed imod Hertug Albrecht og Lybekkerne. Deres Stemning er klart udtalt af Holger Ulfstand i et Brev af 13de December 1534 til Fru Sophie Eske Bildes. „Maa I vide", skriver han, „at her er kommen til Leiren (i Engelholm) min Herre Grevens Brev og Skrivelse, at Hertug Albrecht af Meklenborg har antaget alt det Krigsfolk, som Lybekkerne havde, og forstærket dem saaledes, at de skulle være 3000 Landsknegte og 800 Ryttere, og agter at sende det Folk herind i Landet. Greven af Hoya skal være deres Anfører. Dersom de havde havt saa længe Søndenvind, som det nu har været Nordost, saa vare de visseligen allerede her i Landet eller i Sjælland. Min Herre skriver, at vi skulle rette os efter at holde Strandvagt og forsvare Slotte og Stæder imod det Krigsfolk, og agter Hans Naade dem for sine aabenbare Fjender; saa forstaae vi en anden Mening af Jørgen Kock, han siger og skriver, at de skulle komme min Herre Greven til Hjælp. Jeg kan ikke forstaae det anderledes, end at den Ene af dem agter at gække den Anden; men ihvor derom er, saa, dersom Hertug Albrecht sender sit Krigsfolk herind, da er det Greven imod, det er Hertug Christian imod, det er Kongen af Sverrig og alt Danmarks Rige imod; de blive ham Alle imod, uden saa er, at han staaer i Forbindelse med to Byer her i Riget. Men det skal med Guds Bistand ikke hjælpe dem, Gud skal af sin Godhed give os Naaden og Styrken til, at de skulle faae Last og Skam alle de, der ere i det Raad. Jeg forstaaer, at Lybekkerne endelig agte at sætte os Hertug Albrecht for en Konge, og de Svenske Greven af Hoya til Konge; men førend det skulde gaae for sig, burde faa af os at leve enten i Sverrig eller i Danmark."*)

*) Aktst. til Grf. Nr. 146 S. 254.

Har Wullenwever ikke tilstrækkelig kjendt denne Stemning hos Greven og den danske Adel, da han kastede sig i Hertug Albrechts Arme? — har han virkelig tiltroet sig Indflydelse nok til desuagtet med Kjøbenhavns og Malmøs Bistand at bøie dem under Forbundet af 14de November? — eller har han maaskee blot tænkt at indvikle Hertugen saa dybt i Sagen, at han ikke mere kunde trække sig tilbage, selv om Lybekkerne ikke formaaede at opfylde deres Løfte om Regentskabet? Det er vanskeligt at have nogen bestemt Mening herom; men vist er det, at skulde Nogen kunne finde en Ariadnetraad gjennem denne Labyrinth, maatte det være Wullenwever, som havde drevet alle Underhandlinger og sluttet alle Overeenskomster saavel med Greven som med Hertugen. Derfor maatte han nu selv nødvendigviis til Danmark tilligemed Greven af Hoya, Markus Meyer og Hertug Albrechts Sendebud, ihvor indlysende farligt for hans egen og hans Parties Stilling det end var, at han forlod sin Plads i Lybeks Raad paa samme Tid, som Joachim Gerken med de andre Gamle atter traadte ind i dette, og som hans kraftigste Støtte, Borgerudskuddet, bandtes ved Concordatet af 12te November. Reisen maatte voves, vilde Wullenwever ikke lade det komme til en chaotisk Forvirring ved Øresund. Allersidst i 1534 eller i de første Dage af det følgende Aar kom han til Kjøbenhavn.*)

Grev Christoffer var ikke i Kjøbenhavn, dengang han fik Efterretning om Lybekkernes og Hertug Albrechts Planer og Foretagender; han var sidst i November gaaet til Fyen, naturligviis for derfra at komme Skipper Clement og Johan Wilken til Hjælp, eller for i det mindste at forsvare Fyen, da Lybekkerfreden lod forudsee Holstenernes Angreb paa Danmark. Fra Nyborg var det, at han den 30te Novbr.

*) Juleaften 1534 var W. i Warnemünde, men den 8de Januar 1535 i Kjøbenhavn. Aktst. t. Grf. S. 260. 308.

paalagde Knud Gyldenstjerne at holde Krogens Slot vel forvaret, og rimeligviis har han ved samme Tid skrevet andre Breve til Leiren i Engelholm, hvilke Holger Ulfstand omtaler, og hvoraf Adelen erfarede Spliden imellem Greven, Hertug Albrecht og Lybekkerne. Disses Adfærd maatte forekomme Grev Christoffer saa meget mere utilbørlig, som han fra sit Standpunkt ikke kunde oversee alle de Forhold, der havde bestemt den: hvorfor, maatte han vel spørge, kunde de ikke ligesaa godt have sendt ham Markus Meyer med de Tropper, de nu efter Freden ikke mere behøvede i Lybek, og derved sat ham istand til enten at kaste sig over Jylland med en Styrke, der var tilstrækkelig til i Forbindelse med Almuen at holde Holstenerne Stangen, eller at dække Fyen med en mindre Styrke, for at føre alt Krigsfolket over til Skaane og der i Forbindelse med Adelen, som da ikke vilde have havt noget Paaskud til Frafald, at styrte sig over den svenske Hær med aldeles overlegen Magt? Som Tingene nu stode, og ved den overordentlige Raskhed i Holstenernes Bevægelser, turde Greven ikke vove at føre de syv Fænniker Knegte, han havde i Fyen, af hvilke imidlertid de fire ikke vare i hans, men i Lybekkernes Sold og Eed, over til Jylland.

Det var under disse Omstændigheder ganske naturligt, at da Hertug Christian fra Kolding indbød Grev Christoffer til en personlig Sammenkomst, meente denne ikke at burde afvise Forsøget paa en Udsoning med sin gamle Modstander; det kunde maaskee skaffe ham Haanden fri imod de nye. Efterat Biskopperne af Fyen og Aarhuus med flere Adelsmænd vare sendte til Hindsgavl som Gidsler, begav Greven sig omtrent i Midten af December til Kolding, ledsaget af Anders Bilde, Otto Krumpen, Johan Friis og Mikel Blick; men endnu stode dog hans og Hertug Christians Fordringer for vidt fra hinanden til at det kunde komme til Forlig. Greven forlangte, at Hertugen skulde nøies med Jylland, frigive Kong Christian den Anden og lade ham i

Besiddelse af det hele østlige Danmark samt Norge; Hertugen vilde ikke indlade sig herpaa, han vilde ikke opløse Danmarks Rige, hvorved det dog var let at forudsee at han ikke vilde vinde Andet end en kortere eller længere Vaabenhvile. Derimod bød han Grev Christoffer en Pengesum for at forlade Danmark. De skiltes da uden Forlig, — Hertug Christian endog med personlig Uvillie i Hjertet over Grev Christoffers raae og overmodige Væsen. Engang ved Bordet, hvor Greven førte et Sprog som hans Knegte, sagde Hertugen med ikke uheldig Ironi: „Hr. Fætter! naar I nu har erobret begge Kongeriger og Hertugdømmer, vil I dog vel unde mig at blive en Landsknegt?" „O Ja, hvorfor ikke," svarede Greven; „jeg skal endog forsørge Eder med dobbelt Sold og en Dreng." Dersom disse Ord ikke indeholde en for os nu ukjendelig Bibetydning, have de sagtens været fremførte i en overmodig og raa Tone; thi skjøndt Hertugen dengang tog imod dem med leende Mund, gjorde de et dybt og varigt Indtryk paa ham. Holstenerne beskyldte senere Greven for, at han ogsaa havde tilladt sig haanlige Yttringer om Hertugens Person, ja endog utugtige Ord mod Damerne. Hertug Christians Væsen derimod var forekommende og høfligt imod den Gjæst, der dog stod betydeligt under ham i Rang, og som opførte sig med Overmod endog imod Hertuginden selv og imod de høie Officerer. Erasmus Lætus veed at fortælle, at Grevens Blod kom saaledes i Kog ved Synet af Christoffer von Veltheim, at han gav ham et Ørefigen med Bagen af sin Haand, fordi han beskyldte ham for at have brudt sit Løfte om at træde i Grevens Tjeneste. Da Chr. v. Veltheim tjente Hertug Christian med 300 Ryttere lige siden Krigens Begyndelse, maa det brudte Ord, om Anekdoten er sand, have været givet endnu tidligere; det er da ingenlunde utroeligt, at der, førend Greven indlod sig med Wullenwever, har været truffet Aftale imellem ham og v. Veltheim om at denne skulde forene sig med ham paa

Toget til Danmark, men at Ritmesteren siden af os nu ubekjendte Grunde har forandret sin Beslutning og derved nødt Greven til at begynde Krigen saagodtsom alene med Fodfolk. At Mangelen paa Rytteri, og Hertug Christians Overlegenhed i dette Vaaben, har havt megen Indflydelse paa Krigens Gang og navnlig nødt Greven til istedetfor hvervede Ryttere at bruge den ham aldrig oprigtig hengivne danske Adel, er vist nok, saa at man let kan forklare hans Harme, skjøndt ikke billige hans Opførsel; ved Synet af Christoffer v. Veltheim.*)

---

*) Hvitfelt anf. St. Bl. Liij. Cragii Annales p. 69. Erasmus Lætus Res Dan. lib. 5 p. 212. Hammelmann, Oldenb. Chronicon S. 335. Oluf Rosenkrands til Fru Sophie Eske Bildes, 21de December: „Min Herre Greven og høib. Fyrste Hertug Christian have været paa Hindsgavl og Kolding vel udi 14 Dage, og begges deres Raad haver draget dem imellem frem og tilbage i samme Tid; og er med min Herre af Raadet Hr. Anders Bilde, Hr. Otto Krumpen, Johan Friis og Mikel Blick. Nu haver jeg hört i Sandhed, at Hertugen haver sat Gidsler paa Hindsgavl af Danmarks og Holstens Raad, og ere de nu selv tilsammen;“ Kjöbenhavnske Samling Fasc. 8. Jfr. Aktst. til Grf. Nr. 149 S. 258. I et Brev fra Anne Globsdatter til Fru Sophie, dat. Valle 20de December, i samme Samling og Fascikel, hedder det, at Bispen i Fyen, Bispen i Aarhuus og Riddermændsmænd ere satte til Gidsel paa Hindsgavl. Om Grevens utilbørlige Opførsel paa Koldinghuus hedder det i et af Holstenernes Indlæg ved Fredsunderhandlingerne i Hamborg først i 1536 (i det storhert. Archiv i Schwerin): „So were auch der Graff von Oldenburg bey Fl. Gn. (Christian III) zu Holstein zu Koldingen gewest und daselbst den fursten einen Apfellkonigk und Lerer geheissen, Item die Frewlein gar vnzuchtigk angeredt.“ „Æblekonge“ var Landsknegtenes Ögenavn paa Christian den Anden, fordi Kongen paa de Nødmønter, han maatte slaae i den svenske Krig, var afbildet staaende med et stort Rigsæble i Haanden. Hertug Christian havde ogsaa allerede dengang maattet nedsætte Mønten. „Lehrer“ er vel blot et Haansord om Hertugens personlige Væsen, som om Greven i ham saae en Pedant, en Ludimagister. — Anekdoten om Dobbeltsold

Sammenkomsten i Kolding førte altsaa kun til personlig Bitterhed imellem de to Medbeilere. Grev Christoffer havde da intet andet Valg end at finde sig i Hertug Albrechts og Lybekkernes egenmægtige Skridt og for det Første række dem Haanden imod de fælleds Fjender i Øst og Vest, hvis han ikke vilde kastes tilside som et Redskab, man ikke længer brugte. Efterat have truffet de fornødne Anstalter til Fyens Forsvar gik han ved Nytaarstid tilbage til Kjøbenhavn, hvor han traf Wullenwever og Joachim v. Jetzen, Hertug Albrechts Cantseler, med hvem han nu ikke kunde undgaae at indlade sig i Underhandlinger i det mindste om en Plads for Hertugen ved hans Side.

Medens Grev Christoffer var i Fyen, kom Markus Meyer med tre Fænniker til Sjælland, men satte strax over til Skaane for at gaae imod de Svenske, uden Greven af Hoyas Befaling og uden at give Tid, indtil de fire Fænniker lybske Knegte i Fyen kunde komme over Storebelt. I Skaane forenede sig med ham 200 Ryttere, som Bastian v. Jessen og Benedict von der Wisch førte, samt en Fænnike Landsknegte under Reimer vom Wolde, der hidtil havde staaet med Adelen i Engelholm, men efter den sjællandske Adels Opbrud var gaaet tilbage. Ogsaa paalagde Greven den skaanske Adel at slutte sig til dem, og Jørgen Kock førte selv tre Fænniker Borgere fra Malmø og

---

og en Dreng fortæller Reimar Kock ad an. 1536, i Anledning af Kongens Straffetale til Grev Christoffer ved Kjøbenhavns Overgivelse, men henlægger urigtigen Scenen til Aar 1535. I et Øienvidnes Beretning om Kjøbenhavns Overgivelse, i det danske Geheimearchiv, hedder det: "Kön. Majestat hat auch den Grauen weidlich in eigener Person mit Worden angetast offentlich in dem Ringe vor alle man vor die spöttisch Schmeworde, die er seiner kon. Matt. auf dem Tage zu Koldingen gegeben hat, und seine Matt. sagte ihm von dreien Solden wedder, wie ihme der Graue entbot."

Landskrone til denne Hær, der, hvis alle disse Kræfter virkelig vare blevne samlede, vistnok havde været de Svenske voxen. Greven af Hoya kom ogsaa over Sundet og overtog Befalingen. Toget gik først til Engelholm, hvor Hæren opholdt sig i otte Dage, formodentlig for at oppebie Adelen; derpaa brød den op imod Halmstad, som Jacob Bagge forsvarede modigen, endskjøndt han selv blev haardt saaret. En Storm blev afslaaet, og inden nye Anfald kunde forsøges, toge Tingene en uventet Vending andensteds. Greven af Hoya havde med de andre Befalingsmænd tilskrevet Hr. Truid Ulfstand paa Varberg, at han kun skulde vedblive at forsvare Slottet imod de Svenske, Greven vilde ret snart komme ham til Undsætning. Dette Brev fik Ulfstand Nytaarsdag 1535; men han, som ikke var anderledes sindet imod Hertug Albrecht og Lybekkerne, end den øvrige Adel, holdt sig til den Omstændighed, at Brevet ikke var underskrevet af hans Foresatte, Rigsraadet eller Grev Christoffer, men af den ham uvedkommende Greve af Hoya; derfor overlagde han Sagen med sin Nabo Claus Bilde paa Bahuus og besluttede at betragte Grev Johan som sin Fjende. Han vendte sig da til Anførerne for den svenske Hær og sluttede med dem en Stilstand indtil Paaske paa Betingelse af Slottet Varbergs Neutralitet. Byen Varberg, der var Christian den Andens Sag ivrigere hengiven, end Slotsherren, og som i Forbindelse med nogle af Grev Christoffers Knegte havde forsvaret sig kjækt og heldigt i et Par Maaneder, gav sig for det Første tilfreds med denne Overeenskomst, hvilken Borgerne forstode som en blot Stilstand, medens den for Truid Ulfstand skulde bane Veien til nok en Vending.

Vi forlode ovenfor (S. 304) den skaanske Adel med Bastian v. Jessen og Reimer vom Wolde ifærd med at bryde op fra Engelholm den 17de December, fordi den sjællandske Adel allerede, ifølge Grev Christoffers Befaling fra Nyborg, var gaaet tilbage over Sundet. Om den skaanske Adel,

medens Bastian v. Jessen med Ryttere og Knegte drog til Landskrone, fra Engelholm hver er gaaet til Sit og da strax efter er sammenkaldt igjen ved Grev Christoffers Befaling om at forene sig med Greven af Hoya og Markus Meyer, eller om den i samlet Skare er efter Bastian v. Jessens Opbrud dragen sydpaa fra Engelholm, uvis om hvad den i saa forviklede Forhold skulde vælge, men afgjort uvillig til at underkaste sig Hertug Albrecht og Lybekkerne, altsaa, om den nølende drog i et langsomt Tog efter Bastian v. Jessen og da paa Veien modtog Grev Christoffers Befaling, — dette er det ikke muligt at see klart af de utilstrækkelige og forvirrede Beretninger. Men naar man af Adelens Brev til Grev Christoffer seer, at den ikke er brudt op fra Engelholm før den 17de December, medens det allerede Juleaften skal være kommet til Afgjørelse, bliver det ikke troeligt, at de adelige Herrer skulde være gaaede hver til Sit og atter have kunnet samle sig fra alle Skaanes Egne i saa faa Dage, ligesom det da ogsaa vilde være høist paafaldende, om de saaledes havde opløst den Styrke, der skulde forsvare Landet imod de Svenske. Gaae vi altsaa ud fra den før antydede Forudsætning, saa er Bastian v. Jessen brudt op fra Engelholm den 17de December og er gaaet til Landskrone; Adelen har fulgt langsomt efter i de næste Dage, netop paa samme Tid som Markus Meyer kom over fra Sjælland. Er nu samtidigt dermed Grev Christoffers Befaling om at forene sig med Hertug Albrechts og Lybekkernes Folk kommen i Adelens Hænder, saa stod den ved sit Rubicon: den maatte beslutte sig til Underkastelse eller til Frafald. Bastian v. Jessen lettede den Valget. Da Adelen nærmede sig Landskrone, brød han op med sine Ryttere til Lund for at gjöre Plads i Qvartererne; Reimer vom Wolde lod han blive i Landskrone. Men i Lund traadte Junker Bastian aabenbart fjendtligt op imod Adelen, der indtil da ikke havde skilt sig fra den Herre, ogsaa han

tjente; han overfaldt og fangede paa Lunds Gade Erkebiskoppen Torben Bilde og plyndrede Bispegaarden; derpaa vendte han om Natten tilbage til Landskrone for, som Adelen vel ikke uden Grund meente, at fange dem alle i eet Næt. Men Adelen troede ikke Freden. De havde sendt deres Tjenere med Trosset foran til Landskrone; her bleve disse overfaldne og plyndrede af de Grevelige og Borgerne; nu mærkede Herrerne Uraad, og for ikke at ride lige i Lövens aabne Strube bøiede de af fra Landskrone og droge østerind i Landet ad Væ til, medens Bastian sluttede sig til Greven af Hoya og Markus Meyer, satte den fangne Erkebisp ind i Helsingsborgs Kloster og drog videre nordpaa mod de Svenske, — ligesaa uvis sagtens om Adelens Holdning, som Adelen om hvad den nu skulde gribe til. Først tænkte de Adelige at gaae til Varberg, Bahuus og Aggershuus, hvor Truid Ulfstand, Claus Bilde og Erik Gyldenstjerne sad som neutrale, uafhængige Herrer; men da de fik Underretning om, at den svenske Hær var i rask Fremrykning fra Varberg sydefter, bestemte de sig til at forene sig med den. Igjennem Gjödingherred satte de sig i Forbindelse med deres gode Venner Hr. Johan Thureson og de andre svenske Anførere, sendte paa samme Tid Axel Gjøe til deres hidtilværende Herre Grev Christoffer med hans Fane og deres Opsigelsesbrev, og rykkede nu under Holger Ulfstand og Christoffer Hvitfeld rask nordpaa for at række de Svenske Haanden imod Greven af Hoya. Den meest anseete Mand blandt den skaanske Adel, Rigets Marsk Hr. Tyge Krabbe, tog hverken Deel i dette Tog eller i Opsigelsen, — ingenlunde fordi han tænkte anderledes end hans Medbrødre, men fordi han paa Nedtoget fra Engelholm var forbleven paa Helsingborg Slot, som han havde til Lehn af Grev Christoffer paa Kronens Vegne. Han benyttede Tydskernes Fraværelse paa Toget imod de Svenske i Halland til at tage den fangne Erkebiskop ud af Klosteret op til

sig paa Slottet; og nu sad han der og ventede paa de Ting, der skulde komme, idet han — for at bruge et af Kong Gustavs Yndlingsudtryk — passede vel paa Klinkebaandet, at ikke Huset skulde blive ham afrasket.

Saasnart Greven af Hoya erfarede Adelens Frafald og Underhandlinger med de Svenske, brød han den 4de Januar 1535 op fra Halmstad for ikke at komme imellem en dobbelt Ild. I stor Hast drog han tilbage, kastede et Stykke svært Skyts i Engelholms Aa, sprængte et andet, for at de ikke skulde falde i Fjendens Hænder, og lod nu Hæren — adskille sig! Borgerne droge til deres Hjem, Bastian v. Jessen og Reimer vom Wolde til deres gamle Qvarterer i Landskrone, medens Markus Meyer og Jørgen Kock med de sidstankomne tre Fænniker Knegte lagde sig ind i den aabne By Helsingborg, enten forladende sig paa Tyge Krabbes venlige Ord, eller i Haabet om at finde en Leilighed til at forraske ham, eller af begge Grunde; thi saa mange søde Ord, der gik imellem dem, tænkte den Ene kun paa at sætte en Krogfod for den Anden. Greven af Hoya gik selv tilbage til Kjøbenhavn; han har formodentlig meent, at nu, da Adelen var frafalden, kunde det aabne Land i Skaane dog ikke forsvares, saa at man indtil Tropperne kom over fra Fyen maatte indskrænke sig til at holde Stæderne. Maaskee har han ogsaa ventet, at de Svenske, som i tre Maaneder rigtignok ikke havde udrettet store Ting i Halland, neppe vilde vove et Vinterfelttog i Skaane. Men var det hans Tanke, bedrog han sig; thi saasnart Skaaningerne havde forenet sig med den svenske Hær, hvorved den samlede Styrke blev Fjenden langt overlegen i Rytteri, besluttede Anførerne at benytte Leiligheden og strax søge Fjenden. Helsingborg laa nærmest; men Tyge Krabbe paa Slottet havde endnu ikke erklæret sig. Om hans Hjertens Mening kunde de øvrige Adelsmænd ikke være i Tvivl, men vel om han i det afgjørende Øieblik var istand til at

følge den. Markus Meyer og Jørgen Kock vare ikke mindre uvisse om Hr. Tyges Paalidelighed; de vilde helst selv have havt Slottet i deres Vold, men han var dem for klog; de bade ham om at maatte føre en Kanon derind, men han meente, at Broen var for svag til at bære den. Endelig lode de ham ligefrem spørge, hvad de skulde forlade sig til, naar Fjenden kom; han forsikkrede dem, at de i ham havde en fuldtro Ven, som de trygt turde stole paa; saa toge de over til Kjøbenhavn for at overlægge med begge Grever og de andre ledende Mænd, om det var rettest at forsvare den aabne By eller itide bryde op derfra. Beslutningen blev, at da man havde saadan Forsikkring fra Slottet, lod Byen sig forsvare. Tirsdagen den 12te Januar 1535 kom Anførerne tilbage til Helsingborg, netop tidsnok til at tage imod de Svenske og den skaanske Adel, som begyndte Angrebet paa samme Tid. Den Dag sloge Tydskerne Fjenden tilbage; Hr. Tyge holdt sig stille og traf alle sine Anstalter: det store Taarn med Skyts betroede han sin Køgemester Jesper Friis, selv blev han nede paa Gaarden hos den øvrige Besætning. Men han maatte dog nu vende sig til Høire eller Venstre; da lod han om Natten de Svenske og Danske vide, at de kunde regne paa hans Bistand; og da Markus Meyer og Jørgen Kock endnu engang sendte ham Bud og lode spørge, hvad de skulde forlade sig til fra Slottet, forsikkrede han dem, at han vilde opsætte Liv og Gods med dem. Stolende paa Hr. Tyge Krabbe bleve de altsaa liggende i Byen for at tage imod et Angreb den næste Dag; stolende paa samme Hr. Tyge Krabbe rykkede de Svenske og Danske ligeledes den næste Dag, Onsdag den 13de Januar 1535, frem til nyt Angreb. Markus Meyer havde stillet sine Folk imellem Kirken og Klosteret lige foran Slottet; her modtog han Fjenden, — da viste det sig, med hvilken af sine to Tunger Danmarks Riges Marsk havde talt Løgn, med hvilken Sandhed: Jesper Friis vendte sine Kanoner, la-

dede med Hagelskud, imod Markus Meyers Folk, skjød med eet Skud fjorten, sexten Knegte bort, og tvang dem til at tye ind i Klosteret. Ogsaa der søgte Kuglerne fra Slottet dem; i nogen Tid holdt de sig imod Angriberne, tilsidst var der dog ikke Andet for end at strække Vaaben, vilde de frelse Livet. Markus Meyer overgav sig til de Danske; hellere end at komme i Kong Gustavs Vold vilde han lade sig slaae ihjel. Mikel Blick, der maa være sendt af Greven fra Kolding, og Peter af Geldern, den gelderske Hertug Carls uægte Søn, bleve ligeledes fangne. Jørgen Kock slap ned til Stranden, fandt en Baad og undkom lykkelig. Ligeledes undslap et Par Hundrede Mand; Resten blev nedhugget eller fangen; og saa ligegyldigt var det disse tydske Landsknegte, hvilken Herre og hvilken Sag de tjente, at Fangerne kort efter betalte deres Løsepenge ved at tjene Kong Gustav en Maaned uden Sold, og forbleve siden i hans Tjeneste.*)

*) Fru Sophie skriver fra Valden i Halland til sin i Lybek fangne Mand Eske Bilde, Helligtrekongers Aften (5/1) 1535: "De Svenske ligge udi Nørre-Halland og i Halmstad. Og kom her nu et Tal Krigsfolk sønden af og laa udi Engelholm otte Dage og mere, og ere nu her omkring dragne, og siges, at de agte idag at drage for Halmstad"; Kjøbenhavnske Saml. Fasc. 8. Men i et Brev fra Fogeden paa Laholm til Fru Sophie, ogsaa dat. Helligtrekongersaften 1535, underrettes hun om, at Mikel Blik og det Krigsfolk, der er med ham, er brudt op fra Halmstad og atter paa Veien ad Skaane til; Aktst. t. Grf. anden Saml. Nr. 28, S. 47. Aktst. til Grf. Nr. 170. 171. 173. 175. S. 314 ff. 323. 329. "Neue Zeitung, szo m. g. h. von Sachsen am Tage Lichtmessen von Hertzogk Cristian zw Holstain zukommen", et Blad i det schweriner Archiv. Det er det samme Blad, som findes hos Altmeyer i hist. des rélations p. 519, men der meget ucorrect aftrykt. "Nige Tydinge, szo mynem g. h. v. von Sassen am Fritage na Conversionis Pauli (29/1) thogeschicket", løst Blad samst. Kong Gustav til Jens Nielsen paa Kalmar, Stokholm 13 Jan. 1535. Samme til Måns Sven-

Markus Meyer og Mikel Blick bleve bragte op paa Slottet, medens Peter af Geldern kom til Holger Ulfstands Gaard Hikkeberg. Den Sidste fandt dog snart en Leilighed til at undflye, og Mikel Blick maa formodentlig være udvexlet kort efter, da vi finde ham virksom i Grevens Tjeneste. Seierherrerne droge kort efter for Landskrone, hvorfra Bastian v. Jessen gjorde et Udfald og bibragte dem noget Tab, — idet mindste efter Modpartens Beretning, der dog, som altid de Tabendes, med Overdrivelse udhævede enhver ubetydelig Fordeel. Iøvrigt blev hverken Malmø eller Landskrone beleiret; men den forenede dansk-svenske Hær lagde sig i Lund, hvorfra den førte en Skærmydselkrig med Folkene i Malmø. Intet Afgjørende forefaldt, før Hertug Christians Held paa en anden Kant gav hele Krigen en ny Vending. Iøvrigt opkom en Strid imellem Danske og Svenske om Markus Meyer, som hine holdt for deres Fange, da han havde rakt Haanden til dem, medens Svenskerne paastode, at Seiren og Fangen var deres som de Talrigstes. Kong Gustav selv ønskede meget at faae denne ham saa fjendske Mand i sine Hænder; men de Danske vilde ikke bryde det Markus Meyer engang givne Ord, saa at Kong Gustav maatte nøies med at faae ham sendt til Lekö Slot i Venern engang midt i Februar, da Kongen agtede sig derhen og havde kaldt de svenske Anførere til et personligt Møde. Han forpligtede sig da til at sende ham tilbage, naar han havde talt med ham og faaet de Oplysninger, der vare ham magtpaaliggende.*) Derfra bragtes han til Varberg Slot, hvor

son, Gripsholm 24 Jan. 1535, i Rigsregistr. 1534—1536, S. 100 ff. i det kgl. Rigsarchiv i Stokholm. Tegel, Kon. Gustafs Historia 2, 45. Hvitfeld Bl. M. ff. (høist forvirret). Cragii Annales p. 72. Adelens Forsvarsskrift, Danske Mag. 5, 304, især S. 311 ff.

*) Aktst. t. Grf. S. 324. Nr. 177. 178. 183; S. 333. 334. 343. Instruction for Claus Bilde paa Bahus, da han paa den skaanske

Truid Ulfstand som en neutral Mand fik ham i Forvaring, sagtens indtil man enedes om, hvis Fange han egentlig var. Det maa have været i de første Dage af Marts 1535 han kom til Varberg. Hr. Truid, der fandt Behag i den snilde, velforsøgte Krigsmand, behandlede ham godt og lod ham have stor Frihed, da han gav sit Æresord paa at holde et ridderligt Fængsel, — større Frihed end Forsigtigheden bød med en Fange, der ansaae sig som et Offer for et ærelløst Forræderi. Dertil kom, at Varberg Slot og By vare komne i Strid indbyrdes og førte nu under Vaabenhvilen en lille privat Feide, fordi Slotsherren, istedetfor at holde den i Stilstanden betingede Neutralitet, slog sig til sine Medbrødre, den skaanske Adel, som gjorde ham Gjengjæld ved at gaae i Forbøn for ham hos Kong Gustav, at han maatte faae det Gods i Sverrig tilbage, de Svenske havde bemægtiget sig under Krigen. Byen Varberg derimod vilde ingenlunde forlade Grev Christoffers Parti, derfor blev den nu Hr. Truids Fjende, indtil, efter Hvitfelds Beretning, Markus Meyer raadede Slot og By til at slutte en Vaabenstilstand indbyrdes og afvente Begivenhedernes videre Gang. Truid Ulfstand fulgte dette Raad, — og nu, da Fangen ret havde beseet Leiligheden, kunde han ikke modstaae Fristelsen til at spille det Spil paa Varberg, han havde lært af Tyge Krabbe i Helsingborg. Ulfstands Kapellan paa Slottet, Rasmus Kjeldsen, var ikke sin Herre tro; han indlod sig i Samtale med Markus Meyer, udtalte sin Beklagelse over, at han var saaledes forraadt, tilbød sin Hjælp, skaffede ham

---

Adels Vegne sendtes til K. Gustav; det tilhørende Creditiv er dat. Leiren i Lund, Løverdag før første Søndag i Faste (13/2) 1535, i R.-Regist. anf. St. S. 127. K. Gustavs Svar til Claus Bilde, Jönköping 1 Marts 1535 (da havde Kongen sendt Markus Meyer fra sig igjen), sammest. S. 129 vers. Begge ogsaa i Udtog hos Tegel anf. St. 2, 52 ff.

Blæk og Papir, bragte Brev fra ham til de grevelige Knegte i Byen. Borgermesteren i Byen, Claus Nielsen, blev indviet i Sammensværgelsen, ja Byens Præst tog selv Deel deri og besørgede Strikkestiger forfærdigede. Paa Slottet synes en Hans Meklenborg og Anbjørn Svendsen at have været i Ledtog med Kapellanen og Fangen. Da Alt var beredt, fandt de Sammensvorne paa Slottet Leilighed til om Natten, ved Hjælp af Stigerne, at drage 21 Knegte og 10 Borgere op til sig ad en mindre behagelig Vei, nemlig gjennem et hemmeligt Gemak. Markus Meyer holdt dem skjulte paa sit Værelse i tre Timer, indtil Slotsherren i Tillid til den med Byen nylig sluttede Stilstand gik ned fra Slottet til Staldgaarden. Nu brøde de ud af deres Skjul, spærrede Porten, fangede eller dræbte Slottets Besætning, af hvilken Nogle vel kom op paa Taarnet, men maatte dog snart overgive sig. Saasnart Ulfstand mærkede Uraad, løb han tilbage til Porten og vilde lade den opbryde med de store Hammere fra Smedden; da raabte hans Folk fra Taarnet, at de saae væbnede Borgere og Knegte komme ud fra Byen, saa at Ridderen maatte ile tilbage, kaste sig paa en Hest og søge Frelse i Flugten. Saaledes blev Markus Meyer den 11te eller 12te Marts 1535 Herre paa Varberg Slot, hvor han ikke alene fandt et rigt Bytte af de Penge og Kostbarheder, Axel Gjøe og andre Adelsmænd havde indsat der som paa et sikkert Sted, men ogsaa efter Grev Christoffers Opfordring tilbageholdt Slotsherrens Børn og Hustru, den rige Fru Gørrild Fadersdatter, der havde bragt Hr. Truid meget Jordegods baade i Norge og Sverrig. Slottet og Byen bleve naturligviis nu atter fuldkommen enige, og i de første Maaneder kunde Intet foretages imod dem, da baade Svenske og Skaaninger havde Arbeide nok paa andre Steder. Truid Ulfstand tyede til Laholm og senere til Leiren i Lund; sin Hævn maatte han gjemme til bedre Tider;

men dens Styrke og Bitterhed svækkedes ikke ved Opsættelsen. *)

Denne ubehagelige Episode dæmpede ikke lidet Kong Gustavs Glæde over Seiren ved Helsingborg; den kunde ogsaa blive betænkelig nok, dersom Lybekkerne, Hertug Albrecht og Grev Christoffer havde havt Villien og Magten til at benytte den som Udgangspunkt for et Angreb paa Sverrig. Kongen kunde heller ikke afholde sig fra at udtale sin Misfornøielse for den skaanske Adel og foreholde dem, hvor meget klogere de havde handlet, om de havde ladet ham faae Markus Meyer i sin Forvaring.**) Dog, gjort Gjerning lod sig ikke ændre; den forøgede Fare blev en Opfordring mere for Kong Gustav til at anstrenge alle Kræfter for at udføre sit Hovedforetagende, Samlingen af en stor Flaade, hvortil han desuden tilskyndedes paa det Stærkeste af Hertug Christian. Det er ovenfor (S. 294) fortalt, at Hertugen havde fra Kolding sendt Ove Vincentsen Lunge og Mester Ivar Juel til Kong Gustav med Creditiv og Instruction af 18de December 1534. Det var dem paalagt at sætte den svenske Konge fuldstændigt ind i Situationen og at vise

*) Hvitfeld, Bl. O vers. R. vers. Cragii Annales p. 77. D. Mag. 3, 304. 306. Historisk Tidsskrift 5, 120. Reimar Kock S. 399 (400). Markus Meyers Bekjendelse. I Hans Regkmanns Lüb. Chronick, col. 178 ff., findes en udførligere og i Enkelthederne noget afvigende Fortælling om Varbergs Forraskning; men da den kjendelig hører til de Partier i Regkmanns Bog, der beroe paa den løse Tradition i Lybek, faaer den staae ved sit Værd. — At der endnu i de første Maaneder Intet kunde gjøres imod Varberg sees af et Brev fra K. Gustav til Hr. Birger Nielsen, Stokholm 9 Juni 1535, hvori han udtaler sin Misfornøielse med, at Adelen i Vestergothland ikke sætter en Grændse for Plyndringerne fra Varberg. Rigsregistr. 1534—1536, S. 188 vers. Aktst. t. Grevef. Nr. 234. 241, S. 430. 440.

**) Tegels Gustaf I, 2, 55.

ham, hvilke farlige Planer Lybekkerne nærede ogsaa imod ham: Hertug Christian vidste med Vished, at de havde lovet Henrik af Meklenborgs Søn Sverrigs Krone; de havde nu alle Gustavs Dødsfjender hos sig, Greven af Hoya, Bernhard v. Melen, Svante Sture og Wolf Giler, Gustavs troløse Sekretær, der fra Kalmar i August 1534 var flygtet til Danmark og traadt i Grev Christoffers Tjeneste. Havde Christian villet opgive sin kjære Svogers, Kong Gustavs, Sag, kunde han have faaet Fred med Lybek ogsaa for Danmarks Vedkommende; men det vilde han ingenlunde. Han vilde staae fast med denne og satte sin Lid til, at Gustav ogsaa vilde holde ud til Enden med ham, ihvad der end kunde møde. Nu havde han to tusinde Landsknegte tilrede i Jylland, dem han vilde sende over til Gustav, hvem han anmodede om Penge til deres Lønning og Skibe til Overførelsen. Han begjærede, at hans Svoger vilde strax paa Foraaret lade sine Orlogsskibe gaae i Søen over ad Preussen til for at forene sig med den preussiske Hertugs Skibe; selv havde han ladet Regentinden i Nederlandene anmode om en Orlogsflaade, saa at han haabede paa denne Maade at blive Fjenderne stærk nok i Søen. Naar Knegtene komme over beder han Gustav at drage ind i de østlige danske Lande og indtage dem til hans Haand; selv vil han drage ind i Fyen og Sjælland. Saaledes ville de i Forening gjøre Veien saa trang for den overmodige Fjende, at han ikke skal blive gammel i Danmark. Endelig anmoder han sin Svoger om et Pengelaan til de store Udgifter, Krigen kræver.

Ove Lunge og Ivar Juel droge fra Kolding over Fladstrand til Bahuus, hvor de dog først kunne være ankomne efter Midten af Januar 1535, da de her fik Efterretning om Slaget ved Helsingborg. Claus Bilde tog imod dem paa det Bedste, og han, som hidtil paa mange Maader havde tjent Hertug Christians Sag uden at være hans Mand, tog nu ikke i Betænkning at erklære sig bestemt for Her-

tugen, endskjøndt han egentlig som Befalingsmand paa det norske Riges Slot og Medlem af det norske Riges Raad burde have bevaret sin neutrale Holdning, indtil dette havde udtalt sig. Hans dobbelte Stilling som Medlem af begge Rigers Raad og Eier af Gods i Danmark har vel hævet ham over disse Betænkeligheder; og saaledes blev han den første af Norges Stormænd, der traadte aabent over til Hertug Christians Parti. Gesandterne benyttede sig heraf til igjennem ham at anmode de øvrige Medlemmer af Norges Raad om, at de ikke vilde skille sig fra det jydske og skaanske Rigsraad. De skreve dem til om Seiervindingerne for Aalborg og Helsingborg, anmodede dem om at hylde Hertug Christian og ikke agte det for nogen Skilsmisse, at de Danske havde valgt ham uden det norske Raads Deltagelse, da Nøden havde tvunget dem, lode dem vide, hvor stærk Hertugens Krigsmagt nu var, forsikkrede om Bekræftelse paa Norges Privilegier og Friheder, anmodede endelig om Skibe til Jylland for at overføre Krigsfolk med. Dette Brev tilligemed Afskrifter af deres Instruction og Fuldmagt overdroge de Slotsherren til videre Befordring og droge selv op i Sverrig, hvor de traf Kong Gustav paa Veien til Lekö. Paa Ørebro Slot fik de Audients den 2den Februar 1535 og maatte nu følge med paa Kongens Reise, indtil han den 21de s. M. gav dem sit Svar i en Præstegaard i Vestergöthland. Det var i det Hele et meget venligt Svar, hvori han udtaler sit Haab, at "den evige Gud af sin milde Barmhjertighed og Naade vil unde de Lybske i deres overmodigen foretagne Angreb og Ophævelse et Nedslag", og at han "med den Deel, Gud ham undt og forlehnet haver, ganske gjerne vil tilhjælpe, at samme de Lybskes onde Agt og Mening ikke maa eller skal faae Fremgang"; paa denne sin gode Villie har han allerede aflagt Beviser i Halland og Skaane. De Landsknegte, Hertug Christian lover ham, er han glad over, men han vil nu kun beholde 1500 af dem;

Pengene skulle være tilrede, naar de komme over. Da han saaledes nu ikke behøver de Knegte, Frants Trebau skulde hverve i Pommern og Preussen, ønsker han, at Hertugen vil give Modbefaling og derimod forskaffe ham Søfolk, som han trænger til. Hvad Flaaden angaaer, da skal Intet blive sparet; med første aabne Vand skal hans største Kravel med saa mange andre Orlogsskibe, som det er ham muligt at sætte i Søen, løbe ind under Gulland og der oppebie de preussiske og Hertug Christians Skibe. Med Penge vilde han gjerne tjene sin kjære Svoger; men denne maa betænke, hvor store Bekostninger Gustav har havt og endnu har til Hær og Flaade. Endelig lover han, at naar Hertug Christian ikke vil afsondre sig fra ham i denne Krig, vil ogsaa han paa sin Side staae fast med sin kjære Svoger og opsætte Land og Rige med ham.*)

Desuden skal Gustav have erklæret, at han havde ingen duelig søkyndig Anfører, som han kunde bruge til en Admiral, og forlangte derfor en saadan Mand af Hertug Christian. Uden Tvivl har han ikke meent en Sømand til at føre Skib og Flaade, men en søkyndig Anfører for Krigsfolket, der som Øverstbefalende kunde lede Krigsoperationerne. I de Tider vare Krigsskibe og Handelsskibe ikke saaledes forskjellige som nu; de Sidste brugtes ogsaa til Krig og forsynedes da med Skyts og Landsknegte, medens Søfolkene ene havde med det Nautiske at gjøre. For en saadan Flaade maatte Krigsfolkets Anfører nødvendig være den egentlige Øverstbefalende, da hele Udrustningens Hensigt var et Krigsforetagende; men han behøvede ikke at være en Sømand, en Admiral i den Mening, hvori vi nu

*) Aktst. til Grevef. anden Samling, Nr. 29 S. 48 ff. Tegel, K. Gustafs Hist. 2, 48. 52. Hvitfeld Bl. N. vers. Bl. Q. vers.

forstaae Ordet. Det var egentlig kun saadanne Søhaner som Søren Norby, Claus Knyphoff, Skipper Clement, der forenede Sømanden og Krigeren i een Person; selv Lybekkerne satte Markus Meyer, der hidtil kun havde tjent tillands, som Øverstbefalende paa den Eskadre, der 1533 krydsede imod Hollænderne i Nordsøen, og Grev Christoffer af Oldenborg befalede jo samme Aar Krigsfolket paa den hollandske Flaade i Øresund. Naar Kong Gustav derfor savnede en "søfaren Capitain", saa har han vel hverken manglet en Sømand til at føre Hovedskibet, — dettes Fører kaldtes dengang Admiral — eller en Oberst til sine Knegte, men vel en Oberst, der var saa meget vant til Søen, havde taget saa megen Deel i Krig paa Søen, at han hverken var desorienteret, naar han satte Foden paa Dækket, eller saa ukyndig i nautiske Operationers Natur, at han traadte det nødvendige Hensyn dertil under Fødder for Krigens Skyld. En saadan Mand er det meget troeligt, at Gustav savnede; det var vel i Følelsen heraf, at han havde gjort sig saa megen Umage for at vinde Skipper Clement; og nu, da Alt kom an paa at samle og bruge en stor Flaade af forskjellige Folks Skibe, maatte en "søfaren Capitain" være Betingelsen for hele Planens lykkelige Udfald. Vi skulle strax see, hvorledes Hertug Christian besvarede Kong Gustavs Ønske om en saadan Mand.

Neppe kunne Ove Lunge og Ivar Juel være komne tilbage til Hertug Christian, før denne atter sendte Frants Trebau til Kong Gustav, og senere med Bud og Breve i Foraaret 1535 trængte stærkt paa ham, for at faae tillaans af ham den efter Datidens Forhold overordentlig store Sum 100,000 Gylden, ja lod see Muligheden af, at han, om han ikke fik den, nødtes til at modtage en Separatfred med Lybek. Gustav kunde eller vilde ikke opfylde denne Begjæring, fordi han foruden de overordentlige Udgifter, han havde havt lige siden sin Thronbestigelse, nu havde maat-

tet sætte Alt paa den kostbare Udrustning af Flaaden, saa at hans kjære Svoger jo selv kunde besinde, hvorledes det kunde være muligt, at han skulde have forsamlet saa store Summer, som det almindelige Raab og Rygte sagde.*) Man seer overhovedet af Gustavs Breve, at Tonen i Hertug Christians ikke ganske kan have været saa varm, som i Ove Lunges Instruction, og at der navnlig ikke mere har været Tale om at holde ud med Kong Gustav, indtil de begge fik en god Fred. Dette maatte være Gustav saa meget mere paafaldende, som Hertugen atter i Begyndelsen af Februar 1535 havde i de bestemteste Udtryk forsikkret ham om, at han for ingen Deel vilde indgaae i nogen Overeenskomst med de fælleds Fjender uden at lade Gustav det vide og medoptage ham og hans Rige i Freden.**) Man kan da ikke undre sig over, at Gustav nu i Marts i sine Svar netop stærkt betoner sin Forventning om, at som han har staaet fast med Hertug Christian, vil ogsaa denne holde ud med ham. Han udtaler desuden noget mismodig sin Forundring over, at de nu saa ofte og længe lovede Landsknegte endnu efter Midten af Marts ikke vare komne over fra Jylland. Det er kjendeligt, at Stemningen imellem de to Svogere ikke er aldeles den samme som et Fjerdingaar tidligere, tildeels foranlediget ved Hertugens stærke Pengefordring, usikkre Tale om at holde ud med Gustav til Enden, og paafaldende Langsomhed i at sende Krigsfolket. Mon Seiren ved Helsingborg har gjort ham betænkelig?

---

*) Om Frants Trebaus Sendelse i Marts see Aktst. t. Grf. Nr. 194. 197; S. 366. 369. K. Gustavs Svar til Fr. Trebau i Rigsregistr. for 1534—1536, S. 147. Instruction för Jon Olsson og Christoffer Anderssön, som sendtes til Hert. Christian, smst. S. 153.

**) See Hert. Christians Brev til Gustav af 3 Februar 1535 i Danske Mag. 3die R. 4, 180 ff.

Begyndte han at frygte for Gustavs Overmagt i Skaane, at tvivle om hans Uegennyttighed? Eller har maaskee den skaanske Adel blæst den første Mistro i hans Sjæl? Man fristes til at troe det, især naar man seer, hvorledes Tropperne, da de endeligen sendtes, vægrede sig ved at træde i Gustavs Tjeneste og saaledes i Forbindelse med den skaanske Adel gjorde Hertugen ligesaa stærk i Skaane som de Svenske. Dog er det i alt Fald ikkun den første Spire til Mistro, der kan være opkommen i Hertug Christians Hjerte i Foraaret 1535. Om at skille sig fra Gustav kunde der saa meget mindre være Tanke eller Tale, som den svenske Flaade var aldeles uundværlig for at føre Krigen til Ende. Hvad Gustav har tænkt om Hertugens Adfærd faaer være uafgjort; saa mistroisk hans Sind end var, har han i Foraaret 1535 neppe endnu vendt sig fra Hertugen eller anseet den køligere Stemning, man paa hans Yttringer nok kan mærke han har følt ud af Hertugens Breve, for mere end forbigaaende Misstemning. Eller skulde Bevidstheden om, at hans Bistand fortjente sin Løn, og at et af de østlige danske eller norske Lande laa Sverrig saare beleiligt, have ladet ham ane Hertugens hemmelige Tanker — Tanker, som laae i Forholdene, og derfor ligesaa vel kunde gjættes af den Ene som opstaae hos den Anden?

Dog hvorom Alting er, saa stod Gustav ikke alene endnu Christian saa nær, at han ikke agtede at lade ham i Stikken; men han var ogsaa nødt til at holde ud med Hertugen. Thi Forbindelsen imellem de vendiske Stæder, Hertug Albrecht, Grev Johan, Bernhard v. Melen m. Fl. truede ham selv med saa stor Fare, at alle andre Hensyn maatte vige for Selvforsvarets Nødvendighed. Og dersom Hertug Christian nu, forladt af ham, sluttede Fred med Lybekkerne paa Betingelse af at lade dem beholde fri Haand imod Sverrig, — dersom de Danske i Skaane trak sig til-

bage fra de Svenske, — dersom Lybekkerne med deres Tilhængere faldt med samlet Magt over ham alene, — dersom den store Flaade ikke kom istand: hvad rimelig Udsigt havde han da til at kunne modstaae sine forbittrede indre og ydre Fjenders forenede Anstrengelser? Nei, han var allerede gaaet altfor vidt, til at han nu kunde vende om igjen; han maatte føre Sagen igjennem, og han arbeidede ogsaa med al Kraft derpaa.

Imidlertid havde Hertug Christian, ligesaa vel som Kong Gustav, bestræbt sig for at formaae Hertugen af Preussen til at ruste sine Skibe og lade dem forene sig med de andre under Gulland. I Lybek vidste man allerede i Januar, at denne Fyrste var i Arbeide med Skibenes Udrustning. *) Og Hertug Christian selv anstrengte alle Kræfter for ogsaa i Østersøen at optræde med en Magt, der i Forbindelse med de Svenskes og Preussernes kunde holde de vendiske Stæder Stangen. Midt i April havde han ved Sønderborg ti Skibe, store og smaa, seilklare; de afgik da fra Als til Femern, og derfra endnu i samme Maaned til Gulland. De Grevelige saae dem under Langeland den 16de April; den 20de vidste Raadet i Lybek, at de vare i Søen; den 24de skrev Wullenwever fra Vordingborg, at fire Skibe og to Bojerter vare seete styrende østerefter; Alle formodede de ganske rigtigt, at det var Hertugens Skibe, der vilde forene sig med de Svenske og de preussiske, Alle erkjendte de Nødvendigheden af at forhindre dette, Raad og Befalinger til de lybske Skibe i de danske Farvande afgik fra forskjel-

*) Den ovenfor (S. 351) anførte "Nige tydinge" af 29 Januar 1535, fra Lybek, siger: De hauemester van Preussen rustet sick ock met aller macht mit merglicher Schieffart, kon. Mayestat tho hulpe tho kamende."

lige Sider; — men Intet skeete! Det var allerede for seent. Det nyttede Intet, at Lybekkerne nu fore op ved Synet af disse ti Skibe; som om en høiere Magt blindede deres Syn og lammede deres Arm for at føre Lybeks Søherredømme til den af Skjæbnen bestemte Ende, saae de Intet, foretoge de Intet, førend Foreningen af de fjendtlige Skibe ikke mere lod sig forhindre. Hertugens Skibe maae have været under Gulland sidst i April; den 5te Mai meldte Kong Gustav det danske Rigsraad i Skaane, at han havde ladet sine Skibe gaae til Gulland;*) men siden Søkrigen først begyndte sidst i Mai eller allerførst i Juni, have Danske og Svenske formodentlig maattet vente noget efter de preussiske Skibe.

Kong Gustav havde ladet Ove Lunge forlange en søfaren Capitain af Hertug Christian; og denne gjorde det heldigste Valg i Peder Skram, et Valg, der blev afgjörende for Søkrigens, og dermed for hele Krigens Udfald. Peder Skram til Urup, af en gammel jydsk Adelsslægt, som dog først ved ham er bleven navnkundig, var omtrent jævnaldrende med Johan Rantzau, og som denne afgjort dannet til en Krigsmand. Begavet med en frodig Livskraft, et overstrømmende Ungdomsmod, søgte han fra sine tidligste Aar Krigens Farer for ret at nyde sit Liv ved at trodse dem og skue Døden i Øiet. Han har kæmpet i Christian den Andens og Frederik den Førstes Krige først som en ung Karl i Henrik Gjøes, siden som Hofmand i Biskop Ove Bildes og i Kong Frederiks Tjeneste, — ikke at tale om, at han ogsaa har forsøgt sig hos tydske Fyrster, hos Erkebiskoppen af Bremen i hans Krig med Worsateren, og hos Churfyrsten af Maintz i den store Bondekrig. Ved Brenkyrka

*) Aktst. til Grf. Nr. 214, S. 398.

1518, ved Bogesund, i Tiveden, ved Upsala 1520, under Kjøbenhavns Beleiring 1524 — overalt havde han viist sig som en uforfærdet Krigsmand, og mere end een Kampplads var farvet med hans Blod. Men som Anfører traadte han først op 1532, og da ikke tillands, men paa Søen. Det var ham, der befalede de Landsknegte, som af danske og lybske Skibe i April 1532 førtes til det beleirede Aggershuses Undsætning. Ogsaa dette Hverv udførte han heldigen og fik tillige Leilighed til at vise sin Paalidelighed fra en anden Side, idet han redeligen og nøiagtigen aflagde Regnskab for hvad Brandskat han havde indkrævet i det frafaldne Norge. Det havde været ønskeligt, at Kong Frederik havde givet ham en Plads i den Commission, der førte det store Tog i Mai og Juni 1532; da tør man haabe, at den uredelige Overeenskomst af 1ste Juli, der bragte Christian den Anden i Fængsel paa Sønderborg, nu ikke vilde have plettet Danmarks Historie. Vor Helt tjente vel ogsaa paa dette Tog, men fandt kun Leilighed til at udmærke sig derved, at han betimeligen overbragte Knud Gyldenstjerne Kong Frederiks Forbud imod at slutte nogen Overeenskomst med Christian den Anden, og standhaftigen vægrede sig ved at medbesegle Akten, da Commissærerne desuagtet afsluttede den, saa at Alle erkjendte, at paa ham hvilede ingen Brøde i denne Sag.

Der er i Skrams hele Væsen noget Tiltalende, Noget der lader os anerkjende ham som en paa Legeme og Sjæl ægte dansk Mand. Den ikke meget høie, men stærktbyggede, bredskuldrede Figur, den ualmindelig kraftige Arm og Haand, det hvidgule Haar ere ægte nationale Træk; og naar man læser om hans Haardførhed, hans uforfærdede Mod, hans heftige, men aabne, djærve og redelige Charakteer, saa føler man, at her staaer en værdig Repræsentant for den gammelnordiske Menneskestamme for os.

Peder Skram fik i Aaret 1533 Tilsagn paa Hr. Tyge Krabbes Datter Jomfru Elsabeth. De bleve trolovede i Frue Kirke i Kjøbenhavn under Herredagen i Overværelse af syv Biskopper og 22 Riddere. I Marts 1535 holdt han sit Bryllup paa Helsingborg Slot; da modtog han der Hertug Christians Befaling at gaae til Stokholm og stille sig som øverste Anfører for Krigsfolket først paa den svenske, derefter paa den samlede Flaade. Måns Svensson førte særligt de svenske Skibe; senere kom Hr. Erik Fleming til som Kong Gustavs Commissær. Den 2den April, efter fjorten Dages Ophold paa Helsingborg, forlod Peder Skram sin unge Frue for at overtage en af de vanskeligste Opgaver, der nogensinde ere stillede en dansk Krigsmand, — en Opgave, hvis heldige Løsning har mere end alt Andet bidraget til Fædrelandets Frelse og gjort hans eget Navn udødeligt i Danmarks Aarbøger.*)

*) Om Peder Skrams Levnet have vi to Beretninger; af den ene har Pontoppidan meddelt et overarbeidet Udtog i Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter 2 B. S. 115 ff.; den anden, af en af Skrams Døttre, formodentlig Olive Skram, gift med Johan Due, er trykt i Danske Magazin, 3die Række, 3 B. S. 81 ff. Disse to Levnetsbeskrivelser ere hinanden saa lige, og dog saa forskjellige, at de hverken kunne være uden indre Forbindelse eller den ene taget ud af den anden. Sandsynligviis ligger til Grund for begge Optegnelser af Peder Skrams Hustru, Fru Elsabeth Krabbe. At denne Danneqvinde efterlod sig Optegnelser, seer man af Datterens Ord om deres Trolovelse; og høist sandsynligt have vi et Udtog af enten disse Optegnelser eller af Fru Elsabeths mundtlige Fortælling i de mærkelige Notitser, der med Overskrift: "Ex legenda Petri Skrami per Elisabetham" findes i Suhms Nye Samlinger 3, 273 i "Blandede Bidrag til Oplysning i Fædrelandets Historie i det sextende Aarhundrede." "Elisabeths" Fortælling staaer kjendelig i Forhold til de to Levnetsbeskrivelser som en fælleds Kilde, naturligviis kun for den Deel, der angaaer Skrams Lev-

Saaledes lykkedes det da i Sommeren 1535 ved Gulland at samle under en dygtig Anfører en Flaade, som var stærk nok til for stedse at bryde Lybeks Herredømme i Østersøen.

---

net før 1569, da disse "Bidrag" tildeels ere samlede. Fru Elsebe døde 1578, tre Aar før Manden.

Femte Afsnit.

Voldsom Bevægelse blandt Almuen i Sjælland og Smaalandene. Danmarks Sondersplittelse. Hertug Albrecht af Meklenborg i Sjælland. Spændt Forhold imellem ham og Grev Christoffer af Oldenborg.

Jylland var tabt for Grev Christoffer; Skaane, Halland og Bleking vare paa Malmø, Landskrone og Varberg nær ogsaa tabte efter Slaget ved Helsingborg. Varbergs Besiddelse kunde maaskee blevet af Betydenhed, dersom den benyttedes med Forstand og Kraft til et Angreb paa Sverrig, og dersom Modstanderne lode Christian den Andens Parti beholde Tid til at vende Blikket bort fra Krigens Hovedskueplads. Men hverken det Ene eller det Andet blev Tilfældet; indre Kiv lammede Lybekkernes og deres Tilhængeres Virksomhed, medens Modstanderne forberedte store Foretagender baade fra Østersøen og fra Jylland til samme Tid, som Hertug Albrecht af Meklenborg ved Mangel paa rask Beslutsomhed fordærvede Alt.

Vende vi tilbage til Kjøbenhavn ved Nytaarstid 1535, finde vi Jørgen Wullenwever og Hertug Albrechts Cantseler Joachim v. Jetzen ankomne dertil. Deres Opgave var at gjennemføre Overeenskomsten imellem Hertug Albrecht og Søstæderne af 14de November 1534, altsaa at forskaffe ham Regentskabet i Grev Christoffers Sted; men uden Tvivl har

der hersket nogen Uovereensstemmelse i denne Bestræbelse, da Hertugen, som man seer af de Greven af Hoya givne Forholdsregler, forstod Overeenskomsten saaledes, at Greven af Oldenborg strax skulde løse Undersaatterne fra den ham svorne Troskabseed og disse da erkjende Hertugen som Regent i den fangne Konges Navn; først da vilde Hertugen selv indfinde sig personlig. Overeenskomsten derimod talte kun om, at naar den fangne Konge ved Hertug Albrechts Bistand var befriet og stillet i Lybekkernes Haand, saa — altsaa ikke før — vilde de fire Søstæder forhjælpe ham til Regentskabet og efter Kongens Død til Kronen. For Øieblikket gjaldt det, om Wullenwever og Joachim v. Jetzen i Forbindelse med Greven af Hoya kunde i det mindste udvirke saameget, at Grev Christoffer indrømmede Hertugen Delagtighed i Rigets Indtægter og Bestyrelse, for at man kunde bevæge denne til at optræde i egen Person med al sin Magt. Det var imidlertid intet godt Tegn paa Grevens Villighed, at han just nu antog Titel af „Gubernator" over Danmarks Rige og optog denne Titel samt Rigets Vaaben i det til Regeringens Breve brugte Segl, medens han tidligere kun havde kaldt sig Greve af Oldenborg og brugt sit eget Segl.*) Det var som vilde han tilkjendegive sin Beslutning om at fastholde den engang vundne Stilling trods den Medbeiler, der nu optraadte.

Grev Christoffer var vendt tilbage fra Mødet i Kolding med Vished om, at Hertug Christian ikke vilde opgive Fordringen paa det udeelte danske Rige. Han maatte altsaa tænke paa nye Midler til Krigens Fortsættelse; derfor indkaldte han en Forsamling af Udsendte fra Kjøbstæderne, og

*) N. danske Magaz. 5. 125, hvor Regentskabsseglet findes afbildet. Titelen Gubernator forekommer neppe tidligere end i Grevens Brev af 19de Januar 1535 til Hertug Albrecht; Aktst. til Grevef. S. 314.

det synes, at ogsaa Rigsraaderne ere opfordrede til at møde; i det mindste var det Tilfældet med Anders Bilde paa Vordingborg. Greven vidste imidlertid meget vel, at Adelen frygtede Kjøbenhavns Borgere og nødigen betroede sit Liv til dem, hvorfor han tilbød Anders Bilde at modtage ham strax paa Slottet, saa at han blot behøvede at ride igjennem Byen.*) Denne Indbydelse har ved det, som senere skete, faaet et hæsligt Udseende, som om Grev Christoffer med bevidst Troløshed havde lokket den Mand, der tjente ham med en Iver, Seierherren siden lagde ham til Last, i den forud beredte Undergang; men det tør vel være, at Grevens Hensigt ikke har været forrædersk, og at Begivenhedernes Strøm har henrevet ham til Handlinger, der ikke forud vare betænkte.

Er Adelen i det Hele indkaldt til et Møde i Kjøbenhavn, er den ikke kommen og har derved givet forøget Anledning til at betvivle dens Troskab. Hvor skulde det ogsaa kunne være anderledes, end at den jydske Adels aabne og kraftige Modstand, den skaanske Adels Frafald, maatte nære Mistanken imod den sjællandske og fyenske Adel, — en Mistanke, der sikkert har været i Borgernes Hjerter lige siden Krigens Begyndelse, og som vi jo af Overeenskomsten af 11te December 1534 vide var stærk nok hos Lybekkerne og Hertug Albrecht til at bevirke en Beslutning om at fange Rigsraaderne. Denne Beslutning er ældre end den skaanske Adels Frafald; den har sikkert havt sin første Oprindelse hos Kjøbenhavns og Malmøs Borgere; med den kom Hertug Albrechts Udsendte til Kjøbenhavn; den maatte bestyrkes ved Efterretningen om Skaaningernes Frafald, — og nu dertil Nederlaget ved Helsingborg! Man kan da lettelig forklare sig det voldsomme Udbrud af lidenskabelig Forbittrelse hos det danske Folkeparti og dets Venner, Lybekkerne og Her-

*) N. D. Mag. 5, 147.

tugens Udsendte; — man kan forklare sig, at Bevægelsen i Sjælland blev stærkere, end at Grev Christoffer formaaede at styre den, om han end havde villet, især da Almuen mere fulgte Wullenwever, Jørgen Kock og Hertug Albrechts Mænd end Grev Christoffer, der i Øieblikket kun havde en meget ringe Krigsmagt i Sjælland. Nu maatte han give efter for Wullenwevers og de Andres Forestillinger baade med Hensyn til Hertug Albrechts Delagtighed i Regeringen og til Behandlingen af de danske Rigsraader og Adelsmænd, der i Forudfølelse af Uveiret havde trukket sig tilbage til deres Gaarde. Hvad det Første angaaer, da seer man Virkningen af Begivenhederne hinsides Sundet i den Opfordring om Hjælp, Greven rettede til Hertugen, og det Forsikkringsbrev han udstedte til ham den 18de Januar 1535. Det hedder deri, at om Hertugen snarest muligt vil komme ham til Hjælp for at befrie Kong Christian, saa vil Greven unde og indrømme ham og hans Bundsforvandte Andeel i Alt det i Riget, han selv nu nyder; og naar med Hertugens og hans Venners Bistand Kong Christian er udfriet fra sit jammerlige Fængsel, hvortil Greven og hans Tilhængere ville hjælpe af al Magt, saa skal den Løn, Hertugen kan betinge hos Kong Christian og Danmarks Riges Stænder, ikke være Grev Christoffer imod; men han vil tværtimod hjælpe til og befordre det af al sin Evne. Om det derhos skete, at Hertugen eller hans Arvinger for denne Bistands Skyld, eller af andre Grunde, bliver angrebet af Hertugen af Holsten, vil Greven være Hertug Albrecht behjælpelig i alle Sager af al sin Magt, saaledes som Hertugen igjen er ham.*)

Dette Forsikkringsbrev var, foruden af Greven, tillige underskrevet og beseglet af Kjøbenhavn og Malmø; men man vil bemærke at Løftet om Delagtighed i Regeringen er holdt i ganske almindelige Udtryk, hvad det Følgende viste

*) Aktst. til Grevef. Nr. 168. 169 S. 312 ff.

ingenlunde var tilfældigt eller betydningsløst. Noget maatte Greven dog indrømme Hertugen strax, — nogen Hjælp var jo allerede ankommen med Greven af Hoya — nemlig Vordingborg Lehn, der altsaa blev frataget Anders Bilde.*) Og da Grev Christoffer nu tillige havde faaet en ny Skat bevilliget af de forsamlede Kjøbstaddeputerede**), maatte han følge Strømmen, som styrtede sig over Adelen. Flere af de adelige Herrer bleve indbragte til Kjøbenhavn; saaledes vare, foruden Anders Bilde, Hr. Mads Eriksen Bølle, biskoppelig Lehnsmand paa Thureby, og hans Søn Erik Madsen til Elvedgaard i Fyen i det mindste anholdte der allerede den 20de Januar. Knud Pedersen Gyldenstjerne, hvem Krogen Slot blev frataget med Magt, og af Greven i Henhold til den oprindelige Overeenskomst overgivet til Lybekkerne, var enten tidligere kommen frivillig til Kjøbenhavn eller bragt dertil efter Krogens Indtagelse. Han blev strax ført som Fange til Malmø. Et Par Dage efter indbragtes Hans Bilde, Axel Gjøe, Abbeden af Sorø, Prioren af Antvorskov og mange Flere. Det kan ikke være Andet, end at de Anholdtes Gaarde ved samme Leilighed ere plyndrede enten af Grevens Folk eller af Almuen; om Vallø, hvorfra Oluf Rosenkrands ogsaa blev ført til Kjøbenhavn, vide vi med Vished at Greven lod borttage de derværende Gjenstande af Værdi.***)

---

*) Aktst. t. Grevef. Nr. 172 S. 319.

**) Sammest. S. 322.

***) N. D. Magaz. 5, 222. I Tegnelser over alle Landene Nr. 1 S, 188 ff findes fra Aar 1536 omtalte en stor Mængde Stævninger i Anledning af hvad der under Feiden var forefaldet. Blandt dem forekomme nogle, som sikkert ere begrundede i det, der ved denne Tid skete i Sjælland og Smaalandene: Erik Rosenkrands stævner Skælskørs Borgere for Gods, som de røvede paa Næsbygaard; Axel Brahe stævner Borgerne af Kjøge, Skælskør og Næstved, fordi de plyndrede Høistrup, Valsø og Gisselfeld; Fru Johanne paa Hageløs stævner Nakskov Borgere, fordi

Biskop Joachim Rønnow undslap itide til sit befæstede Slot Dragsholm, hvorfra han snart begav sig til Jylland og hyldede Hertug Christian. Grev Christoffer selv tilligemed Greven af Hoya gik den 19de Januar med to Fænniker Borgere fra Kjøbenhavn, deels for at „bringe Biskoppen af Roskilde et bonum Mane", deels for at mødes med Adelen paa Sjællandsfar Landsthing i Ringsted, hvortil han havde kaldt dem, formodentlig fordi de ikke vilde komme til Kjøbenhavn.*)

de beskattede hende 400 Mk. af og siden plyndrede hendes Gaard Taastrup. Jørgen Skovgaard stævner Slagelse Borgere og Bønderne i Løveherred, fordi de plyndrede hans Gaard Knudstrup. Knud Rud stævner Slagelse Borgere for hans Gods; (i et Brev fra Knud Rud til Fru Sophie Eske Bildes, dat. Korsør Fredag efter Helligkorsdag ($\frac{1}{9}$7) 1535, siger han, at hans Gaard Vedby er næsten nedbrudt og Intet derpaa uden de blotte Vægge, og af Alt hvad han havde paa Korsør fik han Intet. (Kbhvnske Samling Fasc. 8). Fru Anne Hr. Johan Urnes stævner Maribos og Skælskørs Borgere. Knud Urne stævner Maribo Borgere, fordi de plyndrede hans Gaard Aarsmark. Jens Rosengaard stævner Erik Madsen til Birkinge for Gods, nogle Borgere af Roskilde røvede. Formodentlig har det ogsaa været i denne almindelige Almueopstand at Söborg Slot er bleven ødelagt, og sagtens er Lehnsmanden Knud Henriksen Sparre da ført fangen til Kjøbenhavn. Jfr. Wegeners Asserbo og Søborg Annaler for Nord. Oldk. 1851 S. 336 ff. Det vilde ikke være vanskeligt ved nærmere Eftersøgning at finde mange flere Spor af Vold og Plyndring af Adelens Gods. Om Grevens Delagtighed i disse Voldsgjerninger og Betydeligheden af det Bytte, han saaledes tilranede sig, faaer man en Forestilling ved at see Otto Krumpens Fortegnelse paa Klenodier og Penge, som Grev Christoffer fratog ham og hans Hustru, i Danske Mag. 3. 81; Summen beløber sig til over 12000 Gylden, der i vore Penge maatte være c. 100,000 Rbd. værd. — Iøvrigt omtales sammesteds ogsaa mange Stævninger over Adelsmænd for Voldsomheder begaaede i Feidens Tid.

*) Aktst. t. Grevef. Nr. 170. 173. 175 S. 314. 323. 329. Mogens Gyldenstjerne til Fru Sophie Eske Bildes i den kjøbenhavnske Samling. Fasc. 8.

Men faa eller ingen af dem kom, undtagen den gamle Fru Anne Holgers, der til sin egen Ulykke ligesaalidt nu som i Kong Christian den Andens Velmagtsdage kunde tæmme sin skarpe Tunge. Hun klagede høit over tilføiet Uret og sagde i Alles Paahør, at saa længe hun levede, skulde Kong Christian ikke komme paa Danmarks Throne, — Ord, der i hendes Mund vare ligesaa uberettigede som ubesindige, da hun jo med den øvrige sjællandske Adel uden al Modstand havde hyldet Grev Christoffer i Kongens Navn og taget meer end een Forlehning af hans Haand. Hun burde desuden have betænkt, at netop hun maatte være ilde anskreven hos Christian den Andens Tilhængere saavel for hendes tidligere Adfærd, som fordi hendes Søn Hr. Holger Rosenkrands havde været en Hovedmand blandt dem, der kæmpede imod Bønderne ved Svendstrup. Men den adelige Hovmod kogte over hos den gamle stive Dame ved Synet af den gemene Almue; da gik der ogsaa Ild i denne: nogle af Kjøbenhavns Borgere styrtede løs paa hende og huggede hende ned paa Stedet, inden Greven kunde hindre det. Hans Følge frelste med Nød og neppe to adelige Jomfruer, Anna og Sophie Glob, der ledsagede Fru Anne Holgers. At ikke Flere bleve dræbte, da det vilde Rovdyr engang havde smagt adeligt Blod, er en Grund til at antage, at ikke Flere have været tilstede paa Landsthinget. Dette Mord skete den 20de eller den 22de Januar 1535*); den følgende Dag var Grev Christoffer tilbage i Kjøbenhavn; men Jagten efter de adelige Stormænd vedblev. Kallundborg Slot blev taget og nu betroet til Grevens uægte Halvbroder Lange Herman. Korsør faldt ligeledes i de Greveliges Hænder; men Lehnsmanden Knud Rud undkom til Dragsholm, hvor flere Adelsmænd søgte Tilflugt. Denne Borg, der var betroet Eiler Harden-

*) Hvitfeld Bl. N. Cragii Annales p. 80. Suhms Samlinger, 2 B. 3 H. S. 22.

berg, og det andet biskoppelige Slot, Hjortholm, hvor Peder Godske var Befalingsmand, vare de eneste Punkter i Sjælland, der ikke dengang kom i Grevens, Hertugens, Lybekkernes eller Borgerens Magt — thi det er svært at sige hvem man maa ansee for den egentlige Herre i Landet. Blandt dem, der undkom, var Mester Johan Friis, der i August 1534 med fire af sine Svende blev fangen ved Nyborgs Overrumpling og bragt til Kjøbenhavn. Her var ogsaa han gaaet over til Grev Christoffer og havde lovet ham tro Tjeneste; men snart vidste han saaledes at vinde den nye Herre, at denne tillod ham at reise til Vittenberg for at fortsætte sine Studeringer, som han sagde. Han begav sig efter Mødet i Kolding først til Vallø, derfra til Søholm; men da den store Jagt efter Adelsmænd begyndte, fik han en Baad og undslap til Møen, hvorfra han heldigen kom over til Tydskland. Han kom virkelig til Vittenberg og Leipzig, hvor han traf Hertug Christians tydske Cantsler Wolfgang Uttenhof, med hvem han fulgte tilbage til Holsten. Her fandt man, at da Greven ikke havde holdt sit Ord til ham, var Johan Friis heller ikke forpligtet til at holde sin Eed. Han traadte i Hertug Christians Tjeneste og spillede fra nu af indtil sin Død en af de vigtigste Roller i Danmark som Kongens Cantsler.

Tidligere end i Sjælland maa Folkebevægelsen være udbrudt i Laaland. En Almuehob drog imod Johan Oxes Gaard Nielstrup; Ridderen forsøgte at bestikke Anførerne, der skulle være dræbte af deres egne Folk, da disse mærkede deres Forbindelse med Herremanden. Denne forsvarede imidlertid sin Gaard; men engang da han selv vilde affyre en Falkonet, sprang Stykket og sønderslog hans ene Laar, hvoraf han døde den 24de December 1534. Otto Krumpen havde efter Tranekjærs Overgivelse faaet Aalholm i Forlehning; paa et Ridt udenfor Slottet blev han anholdt af en vis Franke og ført til Nykjøbing Slot, hvorhen for-

modentlig ogsaa Niels Vincentsen Lunge bragtes fra sin Gaard Asserstrup. Men disse Fanger kom i Lybekkernes Hænder, da Nykjøbing og Aalholm med Laaland og Falster, ligesom Krogen, bleve i Februar 1535 overgivne disse af Grev Christoffer, da han nu ikke var istand til at opfylde sin Forpligtelse at overdrage dem Helsingborg og Gulland.

Foruden de Nævnte ere maaskee endnu flere Fanger indbragte til Kjøbenhavn og andensteds. Det synes imidlertid at Greven ved sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn ikke har billiget hvad de Andre havde gjort; i det mindste ikke alle de i Kjøbenhavn tilstedeværende Adelsmænd bleve strax af ham behandlede som Fanger. Hvitfeld siger ogsaa, at først vare de ikkun indlagte, d. e.: forpligtede til at forblive tilstede, men siden bleve de fængslede. Saaledes gav Grev Christoffer Anders Bilde, som i Wullenwevers, Jørgen Kocks og Hertug Albrechts Sendebuds Breve allerede den 19de Januar siges at være fangen i Kjøbenhavn, et Beskærmelsesbrev med en Æreserklæring, der forudsætter, at han endnu var paa fri Fod den 23de Januar 1535. Der er overalt intet Beviis for, at Forfølgelsen imod Adelen er udgaaet fra Greven; men han benyttede den dog paa de anholdte Herrers Bekostning, og det paa en Maade, der gjør ham til Lybekkernes, Meklenborgernes og det danske Almueparties Medskyldige i den tyranniske Behandling af Adelen. Han fratog ikke alene Anders Bilde Vordingborg for at give det til Hertug Albrecht; men ganske kort efter hiint Beskærmelsesbrev, endnu i Slutningen af Januar 1535, blev denne af Greven selv saa meget brugte Mand, paa hvis Troskab der ikke hvilede nogen grundet Mistanke, paalagt Stuearrest paa Slottet; først efter nogle Ugers Forløb befriedes han ifølge en Overeenskomst, hvorved han maatte forpligte sig til at oplade Greven sin Gaard Søholm, dog saaledes, at hans Søn Bendt Bilde skulde være der tilstede, og Alt hvad Grevens Folk fortærede skulde betales. Men dette blev saa lidet

holdt, at Hr. Anders Bilde et Par Uger derefter heilig beklagede sig for Greven over de Voldsomheder, Bastian v. Jessen havde udøvet paa Gaarden, medens han selv blev holdt tilbage i Kjøbenhavn. Bastian havde borttaget alle hans Vaaben, Heste og andre værdifulde Gjenstande, deriblandt nogle Kister med Breve, Sølv og Penge; ja han havde i Kjøge fraranet hans Sön Bendt en betydelig Sum i rede Penge. Ved samme Leilighed borttoges ogsaa paa Søholm et Skrin med Penge, som Johan Oxe havde indsat der i Forvaring, og hvorfor hans Arvinger ingen Erstatning fik. Og Søholm var ikke den eneste Gaard, Greven saaledes lod plyndre.

Strax efter Nederlaget ved Helsingborg havde Grev Christoffer kaldt Everhard Ouelacker med fire Fænniker Knegte fra Fyen til Sjælland. De kom over Beltet den 22de Januar og medbragte som Fanger de fyenske Adelsmænd Johan Urne til Rygaard, forhen Befalingsmand paa Kjøbenbenhavns Slot, Jacob Hardenberg til Sandholt og Eiler Rønnow til Hvidkilde. Da de fire Fænniker vare i Lybekkernes Sold og Eed, bleve de ifølge den i Marienehe sluttede Overeenskomst stillede under Greven af Hoyas Befaling. Han førte dem strax for Dragsholm, der maaskee allerede var angrebet af en Almuehob, men som nu blev beleiret og flere Gange stormet, dog uden at Greven af Hoya formaaede at tage Slottet; endnu den 14de Marts skriver han fra Leiren ved Landsbyen Hørve, at han Intet havde udrettet af Mangel paa Skyts, som Grev Christoffer vel havde lovet, men ikke sendt. De paa Slottet beleirede Adelsmænd forsvarede sig med Aarvaagenhed og Kjækhed saavel imod Greven af Hoya som imod Lange Herman, der fra Kallundborg førsøgte at overrumple Dragsholm. Ikke saa heldig var Peder Godske paa Hjortholm, et nu nedbrudt Slot i Nærheden af Frederiksdal. I Februar vare Hertug Albrechts Ryttere og nogle af Grev Christoffers Knegte

rykkede for Slottet; men Knegtene negtede at storme, førend deres tilgodehavende Sold blev betalt. Beleiringen maatte da hæves, men optoges senere igjen; og her, hvor Greven havde sine egne Knegte, brugte han ogsaa sit Skyts saaledes, at Peder Godske nødtes til at overgive sig den 1ste Mai 1535 paa Betingelse af frit Aftog. Roskilde Biskop og Capitel gav ham siden Brev paa, at han havde opført sig som en ærekjær Mand, hvem de takkede for god Tjeneste.*)

Kaste vi et Blik over det ulykkelige Danmark, saaledes som Tilstanden var i Vintermaanederne 1535, finde vi det paa det jammerligste sønderrevet af de stridende Partier. Foruden sit Arveland Slesvig havde Hertug Christian hele Jylland; han laa der og i Hertugdømmet med en betydelig Krigsmagt. Fyen var i Grev Christoffers Vold; men han havde der, efterat Ouelacker var gaaet tilbage over Storebelt, kun noget Rytteri og tre Fænniker Knegte, der laae ved Middelfart for at hindre de Hertugeliges Overgang. Øen skulde forresten forsvares med Sømagten, af hvilken dog kun syv eller otte mindre danske Skibe sendtes til Lillebelt

*) Hvitfeld Bl. Hiiijvers. jfr. med Aktst. til Grf. S. 360; Bl. Oij vers ff. Om Johan Oxe see Hvitfeld Bl. H iiij, Cragius p. 51, sammenholdt med Marmora Danica p. 318 og Ryges Peder Oxe S. 29. At Niels V. Lunge er fangen omtrent samtidigt med Otto Krumpen formodes deraf, at han i Fangenskabet bestandig sammenstilles med denne Mand. Om Plyndringen see Danske Magaz. 3. 81. 87; N. D. Magaz. 5. 222; Anders Bildes Breve til Grev Christoffer dat. Kjøbenhavns Slot Søndag Reminiscere ($\frac{21}{2}$) og Kjøbenhavn midweken nach des sondages letare ($\frac{10}{3}$) 1535, samtidige Afskrifter med Anders B's egen Haand i Kjøbenhavnske Samlinger Fasc. 5. Æreserklæringen for Anders Bilde, dat. Kjøbenhavns Slot 23de Januar 1535, i N. D. Magaz. 5, 148. Om Johan Friis see Suhms Nye Samlinger 3, 277, sammenholdt med Reimar Kock S. 495 (596). Om Dragsholms (nu Adlersborg) og Hjortholms Beleiring see Aktst. t. Grf. S. 341. 361; sammenh. med Hvitfeld anf. St. Bl. O. Oiij. Cragii Annales p. 86. 87.

henimod Slutningen af Februar.*) Paa Nyborg befalede Otto Stisen, ellers var intet Slot paa Øen, der kunde gjælde for en Fæstning. Fyenboerne havde siden August 1534 svoret Greven Troskab paa Kong Christian den Andens Vegne. Gustav Trolle var fra samme Tid Biskop der, og i Besiddelse af Bispestolens Gods. Han maa betragtes som Grevens Statholder i Fyen. Langeland var ligeledes i Grevens Hænder, og Hovedslottet Tranekjær forsynet med Besætning under en grevelig Befalingsmand; thi uagtet Greven i Forsikkringsbrevet af 18de Januar 1535 havde lovet Hertug Albrecht lige Andeel i Alt hvad han nød her i Landet, indsatte han dog eensidigen Slotsfogeder i sit Navn alene.

Nykjøbing og Aalholm med Falster og Laaland vare af Greven overdragne til Lybekkerne, der havde deres Fogeder paa de to Slotte.

I Sjælland laae siden Slutningen af Februar fire Fænniker Landsknegte for Dragsholm; noget Rytteri, maaskee 300 Heste, havde Hertug Albrecht ogsaa der i Landet under to Ritmestere, som det synes.**) Af greveligt Krigsfolk har der neppe været flere end to Fænniker og et Par Hundrede Ryttere under Bastian v. Jessen, foruden de nødvendige Besætninger paa Kjøbenhavns, Kallundborgs og Korsørs Slotte. Helsingør med Krogen Slot havde Lybekkerne, altsaa ogsaa ifølge den oprindelige Overeenskomst med Grev Christoffer i det mindste den halve Øresundstold. De havde saaledes opnaaet deres inderlige Ønske om Herredømmet i Sundet, — havde de blot kunnet holde det! I det sydlige Sjælland var Vordingborg Slot og Lehn overdraget Hertug Albrecht og taget i Besiddelse af hans Cantsler Joachim v. Jetzen; i den nordlige Deel af Landet holdt Dragsholm

*) Aktst. til Grf. Nr. 190. 193 S. 358. 362.

**) Jfr. Aktst. til Grf. S. 340. 357.

sig, og endnu ogsaa Hjortholm, imod Hertug Albrechts og Lybekkernes, Grev Christoffers og den danske Almues forenede Magt. Det velbefæstede Kjøbenhavn, baade Fæstningsværkerne og Staden, holdtes af Borgerne, der vel havde svoret Greven paa den fangne Konges Vegne, men nu kjendeligen rettede sig mere efter Lybekkerne og Hertug Albrecht end efter Grev Christoffer. Møens Land havde Greven; men Stege Slot var nedbrudt. Ogsaa havde Greven Kronens Flaade i sine Hænder; men den var lidet talrig og synes dengang kun at have havt fire store Skibe.

Hiinsides Sundet forsvaredes Malmø og Landskrone af Borgerne i Forbindelse med nogle Landsknegte; indesluttede vare disse Stæder endnu ikke, men vel stadigen foruroligede fra den fjendtlige Leier i Lund. Varberg Slot var i Begyndelsen af Aaret 1535, under Truid Ulfstand, i en tvetydig Stilling; men siden Midten af Marts sad Markus Meyer der som en lille Konge, der, sig selv overladt, fulgte sit eget Hoved og søgte sig Venner hvor han kunde. Byen Varberg holdt med Slottet, hvorfra det tilgrændsende danske og svenske Land jævnligt foruroligedes. Bornholm var allerede siden Kong Frederik den Førstes Tid i Lybekkernes Besiddelse. Den øvrige Deel af Skaane, Halland og Bleking, hvor Helsingborg Slot under Tyge Krabbe, Laholm under Holger Ulfstand og Sølvitsborg under Axel Ugerup vare de vigtigste faste Pladser, sluttede sig til Hertug Christian som deres tilkommende Herre enten umiddelbart eller gjennem den svenske Konge, hvis Hær under Johan Tureson laa i Lund i Forbindelse med den skaanske Adel og havde en Besætning i Halmstad. Henrik Rosenkrands paa Gulland stod ligeledes paa Hertug Christians Parti og støttede sig for Øieblikket ganske paa Kong Gustav.

I Skaane spore vi ingen Bevægelse blandt Almuen, med Undtagelse af Malmøs og Landskrones Borgere; det lader

til, at Bønderne endnu ikke havde forglemt, hvor blodigt Johan Rantzau tugtede dem 1525, saa at de nu ikke vovede at røre sig; de aabne Smaastæder kunde Intet udrette. I Jylland var Bondeopstanden nyligen dæmpet, men Ilden ulmede stærkt under Asken. Af de betydeligste Adelsmænd i Fyen vare nogle fangne, Andre paa Flugt, de Øvrige underkuede af Grevens Krigsmagt og Almuen, især Borgerne i et Par Kjøbstæder. Men i Sjælland og Smaalandene gjærede det saa meget stærkere blandt Almuen, som her hverken var noget afgjort Herredømme, eller Krigen i Sjælland selv endnu bragt til Ende. Overalt var Landet opfyldt med Ruiner. Magthavernes Udsugelser, de vilde Leietroppers og den oprørte Almues Plyndringer, Adelens Tyranni, hvor den havde Magten, fyldte Landet med Jammer; Vold og Undertrykkelse, Rov og Mord hørte til Dagens Orden; thi selv hvor en af de Kæmpende med overlegen Krigsmagt tilveiebragte øieblikkelig Rolighed, underkuede han de Overvundne med større Haardhed, end vi i det mindste nu kunne tænke os nødvendig — Hertug Christian og Johan Rantzau ikke mindre, end Grev Christoffer, Jørgen Kock og Bastian v. Jessen. Og hvor ringe var dog egentlig den hele Krigsmagt, hvormed de Fremmede holdt Landet under Aaget. Grev Christoffer har i det høieste kunnet føre fem, de vendiske Stæder fire Fænniker Landsknegte i Marken, foruden de nødvendige Besætninger, — et Antal af ikke mere end 4500 Mand, om Fænnikerne havde været fuldtallige med 500 Mand hver; men dette vare de beviisligen ikke. Af Rytteri havde Greven og Hertug Albrecht tilsammen neppe over fem hundrede Heste.*)

*) Grev Christoffer medbragte i Juni 1534 nogle Ryttere; siden sendtes ham 200 fra Lybek i September; med Greven af Hoya sendte Hertug Albrecht 150 Ryttere, og senere maa ogsaa hvervede nederlandske eller vestphalske Ryttere være komne; de omtales i

Saa ringe og adsplittet den egentlige Krigsmagt var, saa usikker var ogsaa Regeringen. Grev Christoffer var rigtignok Rigsforstander, hvem Landet havde hyldet; men efter Nederlaget i Skaane, Adelens Fald paa Øerne, Almuens voldsomme Bevægelse og aabenbare Tilbøielighed for Lybekkerne og Hertug Albrecht, var han næsten vanmægtig, og han følte det; derfor kastede han ogsaa allerede Blikket ud i videre Fjerne for at søge nye Støtter for sin vaklende Stilling. Hertug Albrechts Statholder, Grev Johan af Hoya, var i Spidsen for Hertugens og Stædernes Tropper, saa at han havde Overmagten i Sjælland; men han havde endnu ingen Deel i Regentskabet. Greven havde vel lovet at indrømme Hertugen lige Deel med sig; men han holdt det ikke. Stor Indflydelse besad Jørgen Wullenwever og Jørgen Kock, — større vistnok end Grev Christoffer; men ingen af dem havde egentlig Regeringsmagt. Ambrosius Bogbinder var kun af Betydenhed blandt Kjøbenhavns Borgere.

Under disse Omstændigheder længtes Alle efter Hertug Albrechts Ankomst, maaskee med Undtagelse af Grev Christoffer, endskjøndt han dog nu indsaae, at ene kunde han ikke gjennemføre hvad han havde paataget sig, og at Hertugen var uundværlig i det mindste indtil større Hjælp kunde komme andetstedsfra. Derfor opfordrede baade han og de andre ledende Mænd i stedse mere indtrængende Breve Hertugen til at komme snarest muligt. Vi have en

---

Aktst. til Grf. S. 357, jfr. S. 242. 260. Wullenwever anslog midt i Marts alt det Rytteri, der i Danmark kunde samles til et Tog mod Skaane, til 500 Heste; Aktst. til Grf. S. 363. — At i det mindste de vendiske Stæders fire Fænniker Knegte ikke vare fuldtallige, sees af Aktst. til Grevef. Nr. 190 S. 358; thi naar de til fire Fænniker ikke brugte mere end 7500 Gylden om Maaneden, medens hver af de Meniges Maanedssold var fire Gylden, kan Knegtenes Antal, de høiere lønnede Officerer og Underofficerer fradragne, neppe have beløbet sig til over 1700 Mand.

Række af saadanne Breve, der tydeligt vise den i Kjøbenhavn herskende Forvirring og Raadvildhed, ligesom de overhovedet give god Oplysning om Stemninger og Tilstande der. Saaledes skriver Joachim v. Jetzen den 20de Januar blandt Andet: „Meningen er, at E. Fyrstel. Naade skal ruste sig med Ryttere og Knegte saa stærkt paa nogen Maade skee kan, og begive sig herind i Riget; thi det er høit fornødent. Men een Ting maa Eders Naade med al Flid iagttage, nemlig at afholde sig fra Messer og alle gamle Ceremonier, samt hjælpe og samtykke Almuen at forjage og uddrive Biskopper, Abbeder og Adelen; saa skal Eders Fyrstelige Naade med Guds Hjælp nok blive Konge i Danmark. Men i modsat Fald, hvis nemlig Eders Naade ikke vil aldeles afholde sig fra hvad jeg har sagt og bevillige det Andet, saa maa Eders Naade hellere blive reent borte og slet ikke komme her til Landet; thi Biskoppen af Roskilde havde fort Eders Naade i et saa ondt Rygte hos Menigmand,*) at jeg og Andre have havt nok at gjøre med at bringe Folket igjen paa Eders Naades Side. Men vil Eders Naade komme, og gjøre og lade hvad ovenfor er sagt, saa maa Eders Naade ikke nøle, men komme snart, ellers forsømmer Eders Fyrstelige Naade hele Kongeriget og fører sig selv i en mærkelig, ubodelig Skam og Skade.“ — „Derfor ville Eders Fyrstelige Naade endelig ikke nøle, og holde sig med alle Ting paa den evangeliske Viis, saa har det Gud skee Lov ingen Nød, og saa skal Menigmand opsætte Liv og Blod og Alt hvad de eie med Eders Naade; men erfarede de, at Eders Naade omgaaes med Messer og andre Ceremonier paa papistisk Viis, saa er al Møie og Arbeide spildt. Jeg har ogsaa allerede indtaget Biskoppen af Lunds Gaard her

*) Jfr. Aktst. til Grevef. S. 310. Dengang maa Joachim Rønnow have vidst at bibringe Kjøbenhavnerne den Mening, at han var en Tilhænger og Befordrer af Reformationen!

i Kjøbenhavn, — hvilken dog er ganske tom og øde — paa det at Folk kunne see, hvorledes det er Eders Naades Hensigt at behandle Prælaterne efter Menigmands Villie. Dog tænker jeg, at da Biskopperne af Lund og Roskilde have forbrudt deres Stifter, kunde Eders Naade vel forskaffe Eders Søn Hertug Hans Albrecht samme af Kronen, blot at Eders Naade kommer snart, og ikke nøler.“ — „Hvorledes Sagerne staae her,“ skriver Cantsleren kort efter, „har jeg sendt Underretning om med Hans Andersen og sidst med Benedict v. d. Wisch, vil ogsaa nu ikke fortie, at de Gud være lovet forbedre sig Dag for Dag. Her staaer det saaledes: Greven er imod Jørgen Mønter, Jørgen igjen imod Greven; Wullenwever er imod dem Begge; og for denne Uenigheds Skyld vil den Ene have Hertug Albrecht, den Anden og Tredie ogsaa; Jørgen Mønter og jeg have nok at gjøre med at holde Enighed imellem begge Grever, der ogsaa ere hinanden imod, og de Andre. Thi her er ingensteds nogen Orden, her ere gode Raad dyre, her gaaer in summa Intet som det skulde. Derfor trænger den Ene paa den Anden, fordi det ikke vil gaae efter hans Hoved, saa at Enhver vil have Hertug Albrecht. Det bliver ikke godt, Ingenting kan faae Fremgang, med mindre Eders Fyrstelige Naade kommer i egen Person.“ Kan han ikke bringe tre eller fire hundrede Heste med, saa bringe han et Hundrede og sørge blot for, at de øvrige sendes bag efter. Men han maa lade de gamle Ceremonier fare og afstaae fra al Kjøbmandshandel, ja ikke lade sig høre eller mærke dermed for Nogen; ellers er Alt tabt. Den 13de Februar melder Joachim v. Jetzen, at Greven af Hoya har yttret den Mistanke, at Grev Christoffer og de to danske Stæder søge Hjælp hos en anden Fyrste og forlange ham ind i Landet. Da Hertugen nu har sat sig i saa stor Bekostning og ført sig selv i Folkemunde, vilde han paadrage en evig Skam og Skade, om Sagen tog en saadan Vending.

Han bør derfor ikke nøle længer, men begive sig snarest muligt til Sjælland, trods Alt hvad der stiller sig i Veien, for at han kan komme først. Har han ikke hundrede Heste, bør han komme med sine Hoffolk og gjøre Anstalt til, at Rytterne følge efter. — Men Hertugen kom endnu ikke; da skrev Cantsleren atter i Begyndelsen af Marts og berettede hvilke Anstalter han havde truffet paa Vordingborg til Hertugens Modtagelse, „saa at Intet mangler uden Eders Fyrstelige Naades egen Person; men førend den kommer, kan jeg Intet udrette. Bringer Eders Naade blot saa meget med, som er nok til en Maaneds fyrstelige Hofholdning, saa skal Eders Naade faae al Skade erstattet, ja erhverve en evig Nytte og Velfærd for Eders unge Herskab og det hele meklenborgske Huus. Men for Alting, at Eders Naade ikke dvæler for længe; thi Folket bliver halv forsagt over, at Tiden gaaer hen; og at Eders Naade, for det andet, hænger ved Lutheriet, som de her kalde Guds Ord; og for det tredie, at Eders Naade først og sidst og ved alle Leiligheder fører Kong Christian i Munden. Saa kan jo Eders Naade i al Hemmelighed holde sig med det høiærværdige Sacrament den hellige Messe og bringe en god Prædikant med.“ — „Dersom Eders Naade nøler længer,“ hedder det nogle Dage senere, „taber Menigmand her i Landet al Tro paa Eders Naade; thi saaledes snakke de indbyrdes: Ak! hvor bliver han dog af? Ak, naar vil han dog komme? Der ligger os stor Magt paa Hans Naade; ja ikke alene stor Magt, men Liv og Velfærd!“

De andre Mænd i Kjøbenhavn delte ganske Joachim v. Jetzens Mening om Nødvendigheden af Hertug Albrechts hurtige Ankomst. I et Brev af 11te Marts skriver Lybekkernes Krigscommissær: „Hertug Albrecht og Hr. Berndt v. Melen tøve længe, før de komme. Det gjør dem og os stor Skade. Knegtenes Maanedssold løber her hver Dag uden at Noget udrettes. De fire Stæder Lybek, Rostok,

Stralsund og Wismar maa hver Maaned lønne fire Fænniker Knegte; det koster maanedlig 7500 Gylden. Vil man nu nøle med Sagen og spilde Tiden, gaaer det tilsidst ikke godt. Var Hertug Albrecht her med sine Ryttere, kunde man bruge Knegtene. Her ere vel ni Fænniker gode Knegte i Landet; var her blot 600 Heste til, kunde man indtage hele Skaane og gjøre hvad man vilde. Gud maa forbarme sig, at man forsømmer den skjønne Tid og ødelægger saa mange Penge; vil man ikke drive Sagen bedre, ender det tilsidst med en evig Ulykke.“ Denne samme indtrængende Opfordring til Hertugen om at komme snarest muligt er ligeledes Hovedindholdet af de Breve, han fik fra Wullenwever, Greven af Hoya og Jørgen Kock.*) Og det var ikke Hertugen alene, der satte deres Taalmodighed paa saa haard en Prøve; heller ikke i Lybek og Søstæderne viste man nogen Driftighed i det mindste ved Udrustningen af en tilstrækkelig Sømagt, skjøndt man kjendte Fjendens Anstrengelser for at samle en mægtig Flaade, og skjøndt jo ethvert Barn kunde indsee, at paa Herredømmet i Østersøen beroede fornemlig Krigens Udfald. Man føler det paa Alt, at Sjælen i den hele Sag manglede, og at de, der nu havde Magten i Lybek, tænkte mindre paa den end paa den indre Partikamp. Wullenwevers danske Reise i de første Maaneder af 1535 har været af megen Indflydelse paa Krigens Gang; forhindrede han en fuldstændig Forvirring ved Øresund, saa var Johan Oldendorp ikke istand til at hindre Lybek i at henfalde til en under disse Omstændigheder ubegribelig Uvirksomhed. Tilsidst forgik Taalmodigheden Wullenwever; han ilede allerførst i Marts selv tilbage til Tydskland for at drive paa Hertugen og Stæderne. Den 4de Marts var han

*) Aktst. til Grevef. Nr. 171. 172. 175. 176. 179. 180. 181. 183. 187. 189. 190. 192, S. 317. 319. 329. 332. 335. 337. 339. 343. 349. 355. 35b. 361.

i Rostok,*) og lod nu Hertugen ikke have Fred for at han dog i det mindste inden Paaske, d. e. inden Slutningen af Marts, skulde gaae til Danmark; kunde det ikke skee, sagde han Hertugen reent ud, havde det været bedre, at han slet ikke havde blandet sig i den hele Sag!**) Og dog skete det ikke.

Wullenwever medbragte til Tydskland nogle danske Fanger, som han lod blive i Wismar, da han ikke ansaae det tjenligt at føre dem til Lybek; han anmodede derfor Hertug Albrecht om at modtage dem i sit Fængsel paa Lübtz, hvilket Hertugen samtykkede. Disse Fanger navngives ikke; men det har uden Tvivl været de to Rigsraader fra Laaland, Otto Krumpen og Niels Lunge, som vare fangne paa Lybekkernes Borg Nykjøbing. Dette viser, at ogsaa med de danske Stormænds Bortførelse til Tydskland have Lybekkerne og Hertug Albrecht gjort det første Skridt, saa at Ansvaret for denne Voldsdaad hviler paa dem mere end paa Grev Christoffer.

Men naar Hertug Albrecht heri villigen rakte Wullenwever Haanden, hvorfor gjorde han sig da saa haard imod alle hans og de Andres indtrængende Anmodninger om at reise? hvorfor nølede han fra Maaned til Maaned, endskjøndt Enhver kunde indsee, hvor meget derved tabtes? Det vilde være et utilstrækkeligt Svar, om man vilde henvise til, at Hertugen jo ikke havde lovet at optræde i Danmark personligt førend Kong Christian var befriet, og at han havde sendt baade en Feltherre og noget Krigsfolk dertil; thi naar hele Sagen krævede større Opoffrelser, maatte han jo dog finde sig i at gaae ud over Aktstykkernes Ord. Men formodentlig have flere Grunde holdt ham tilbage, blandt

*) Aktst. til Grevef. S. 348.

**) Aktst. til Grevef. Nr. 191. 193; S. 359. 362.

hvilke vi ville fremhæve den, at han endnu ikke saae Overeenskomsterne af 14de November og 11te December 1534 opfyldte, mindst saaledes som han fortolkede dem; thi hans Udsendtes og Wullenwevers Bestræbelser havde jo ikke bragt det dertil, at Grev Christoffer løste de Danske fra deres Eed og viste dem til Hertugens Statholder, Greven af Hoya. Ved Forsikkringsbrevet af 18de Januar 1535 havde Grev Christoffer vel lovet Hertugen lige Andeel i hvad han selv nød, og han havde overgivet J. v. Jetzen Vordingborg, hvilket denne anslog til samme Værdi som Grevskabet Schwerin; men virkelig Andeel i Slotslovene indrømmede Greven ikke Hertugens Statholder, altsaa ikke heller endog blot Deel i Regentskabet, hvis Navn og Tegn han just nu forbeholdt sig selv. Hertug Albrecht kunde desuden have nogen Grund til at frygte for, at de fire vendiske Søstæder vilde gjøre Lidet, naar de først havde faaet ham ret dybt indviklet i Krigen. Ikke alene maatte Lybeks Lunkenhed i at udrede Skibe og Penge være ham paafaldende, men ogsaa baade om Wismars og Stralsunds Iver kunde han have Grund til at tvivle. Wismar undlod at sende Fuldmægtige til Kjøbenhavn med Wullenwever og de andre Stæders Bud;*) og Stralsunds Adfærd var endnu besynderligere. Det var i Marienehe lovet Hertugen, at de fire Stæders Ratification af Lybekkertraktaten af 14de November skulde snarest muligt udvexles i Wismar imod Hertugens Gjenbrev til Stæderne. Til den Ende kom ogsaa i Februar 1535 Stædernes Sendebud til Wismar. Traktaten var da forsynet med Stadssigillerne; men den Dag, da den skulde udleveres, forlangte Stralsunds Udsendte, Borgermester Christoffer Lorbeer og Raadmand Frants Wessel, den hjem i deres Herberg for endnu engang at gjennemlæse den. Hvor

*) Aktst. t. Grf. Nr. 148. 166. 167; S. 257. 308 ff.

stor maa ikke de Andres Overraskelse have været, da de erfarede, at Stralsunderne havde bortskaaret deres Stads Segl og derpaa vare hemmeligen reiste fra Wismar!*) Hvad der har bevæget Stralsunderne til dette Skridt, kan ikke have været Frygt for Krigen alene; thi dens Farer maatte de jo have overveiet hjemme, inden Akten besegledes. Snarere har det været Betænkeligheder ved Synet af de forviklede Forhold, Forbindelsen med Hertug Albrecht medførte. I det mindste sagde Stralsunds Magistrat et halvt Aarstid derefter til Hertug Albrechts hjemmeladte Raader, som trængte paa Undsætning til det beleirede Kjøbenhavn, at naar man vilde eftersee hvad de havde svaret paa Fordring om at besegle "Recessen", skulde man finde, at det ikke var dem, saaledes som de hertugelige Raader paastode, der havde ført Hertugen ind i de Forlegenheder, der nu omspændte ham; da deres Udsendte i Wismar erfarede, at Kjøbenhavn og Malmø ikke vilde forpligte sig til Noget, havde de heller ikke villet indlade sig videre uden først at have indhentet deres Borgerskabs Samtykke.**) Med andre Ord: Stralsunds Udsendte havde ved Mødet i Wismar ikke villet binde deres Stad ved Akten af 14de November 1534, fordi den kunde sætte de vendiske Stæder i den Nødvendighed, at maatte forskaffe Hertug Albrecht Regentskabet i Danmark ogsaa imod Kjøbenhavns og Malmøs, for ikke at tale om Grev Christoffers Villie. Vel unddrog Stralsund sig desuagtet ikke for at yde Forbundet nogen Hjælp; vel lode de tre andre Stæder sig ikke afskrække ved denne ubehagelige Episode, men overgave dog i deres Navn det beseg-

*) See de i Anmærkningen til Aktstykker til Grf. Nr. 131, S. 221 anførte Steder. Hovedkilden er Mohnikes Udgave af Bartholomæus Sastrows Levnet.

**) Aktst. t. Grf. anden Samling Nr. 62, S. 133.

lede Aktstykke i Wismar den 13de Februar 1535; men man maa dog finde det ganske naturligt, om Hertug Albrecht blev noget vaklende i sin Tro paa de med ham forbundne Stæders Paalidelighed.

Hertil komme adskillige andre Omstændigheder. Hertugen havde i det foregaaende Aar ladet Grev Christoffer og de Danske sige ved Dr. Christiern Winter, at han var vis paa flere Fyrsters Bistand, dersom han selv personlig kom til Danmark; og Lybekkerne gjorde Regning paa, at han og hans Broder Hertug Henrik i det mindste skulde have Indflydelse nok paa deres mægtige Slægt og Venner, til at disse vilde holde den Hjælp tilbage, Hertugen af Holsten fik fra andre tydske Fyrster. Om Hertug Albrecht selv har været saa meget sikker i sin Forventning, faaer staae ved sit Værd; men vist er det, at han ingen Hjælp og intet Løfte om Hjælp fik af andre Fyrster end sin Broder Hertug Henrik. Han begav sig selv til sin Svigerfader Churfyrste Joachim af Brandenborg; men denne fraraadede ham Toget til Danmark, og afslog siden hans fornyede Anmodning om Bistand i temmelig haarde Udtryk.*) At han ikke kan have faaet bedre Løfter af Hertug Erik af Grubenhagen, Hertug Henrik af Brunsvig, Hertug Albrecht af Preussen lærer man af de mere eller mindre venlige Svar, hvori de indklædte deres Afslag, da Hertugen senere fra det beleirede Kjøbenhavn bad dem om Hjælp; og selv de *meklenborgske Stænder* vare intet mindre end ivrige for at understøtte deres Landsherre; først da han selv brød op, bevilligede *Landskabet* ham en halv "Landbede", istedetfor at følge ham personlig i Krigen, og de meklenborgske Stæder vilde

*) Churf. Joachim til Hertug Albrecht, dat. Schonebeck, am Abend Johannis Baptistæ ($\frac{23}{6}$) 1535; i det schweriner Archiv.

ikke give mere end 3000 Gylden.*) Lybekkerne vare blevne saa paaholdende, at de ikke vilde give mere end deres Part af Lønnen til de fire Fænniker Knegte, der allerede vare i Danmark; med stor Nød formaaede Bernhard v. Melen og Johan Oldendorp dem til en ringe Forstrækning til en Fænnike Landsknegte, Hertugen hvervede i Lybek for dog ikke at komme ganske ene til Danmark; men de vilde ikke engang betale Knegtene en halv Maaneds Sold, som disse forlangte forud, inden de vilde gaae ombord; de mente allerede at vise Hertugen en ikke ringe Villighed ved at overføre dem til Danmark.**) Det har saaledes ganske vist været Hertug Albrecht umuligt at reise Pengemidler endog blot til at bringe en tilstrækkelig Krigsmagt over Vandet; de Tropper, der allerede vare komne med Greven af Hoya, kunde han ikke engang lønne ordentligt, hvorfor de gjorde idelige Vanskeligheder, naar et eller andet Foretagende skulde udføres; ja selv hans Cantsler Joachim v. Jetzen klager oftere over, at Hertugen ikke forsynede ham med de fornødne Penge til hans Livsophold.

Men hvad der end kan anføres til at forklare Hertug Albrechts lange Nølen, er det vist, at han dermed bragte sin og sine Medkæmperes Sag i den uheldigste Stilling. Grev Christoffer blev kjed af at vente efter hans Ankomst og bestemte sig til at samle sine Kræfter for at forsøge et Angreb paa den forenede svensk-danske Hær i Skaane. Til den Ende trak han i Marts 1534 de Ryttere, han endnu havde liggende i Fyen, over til Sjælland,***) stolende paa, at de

*) Hertug Albrechts hjemmeladte Raader J. v. Karlowitz og Jac. Schrage til Hertugen, dat. Schwerin Mitwochs nach dem Samst. Jubilate (21/4) 1535; i det schweriner Archiv. Aktst. t. Grevef. Nr. 206, S. 386.

**) Aktst. til Grf. Nr. 185. 199; S. 347. 375.

***) Aktst. til Grf. S. 363. 368.

tre Fænniker ved Middelfart og Almuens Strandvagt i Forbindelse med Skibene vel kunde vogte Fyen; men heri bedrog han sig: saasnart hans Ryttere vare over Storebelt, vovede Johan Rantzau et Angreb fra Als og var heldig nok til at komme over med to til tre Tusind Mand. Det har upaatvivleligt været Efterretningen herom, der satte Lybekkerne i heftig Bevægelse sidst i Marts og først i April 1535. Enhver maatte indsee, at en Krisis stod for Døren; gik ogsaa Fyen tabt, kunde Sjælland ikke ret længe forsvares; men lykkedes det ved raske Bevægelser at overvælde den mindre Styrke, der var kommen over Lillebelt, kunde Alt endnu blive godt. Raadet i Lybek sendte da Johan Oldendorp den 28de Marts til Hertugen, hvem han dog ikke efter Forventning traf i Rostok. Han trængte da skriftlig paa Hertugen; og da Wullenwever ogsaa kom til Rostok, tilskreve de ham den 1ste April i Forening et Brev, hvor man kan læse Utaalmodigheden ud af hver Linie: det gaaer paa ingen Maade an, at Hans Naade nøler længer og lader hele Sagen komme i en farlig Stilling; de bede ham indtrængende, at han nu ikke længer vil opholde sig og dem og føre dem i Skade; havde de ikke gode Aarsager til deres heftige Paatrængen, skulde de vel vidst at afholde sig derfra, men der ligger Hertugen selv saavel som Lybek største Magt paa at han reiser! Og desuagtet hengik endnu otte Dage, inden Hertugen gjorde Ende paa deres Fortvivlelse: først den 8de April gik han i Rostok ombord med sin Gemalinde, sit Hof, sine Jagthunde — samt 40 Ryttere og een Fænnike Knegte! Han efterlod Bestyrelsen af sit Fyrstendømme til nogle af sine Mænd, navnlig til Jørgen von Karlowitz og Jacob Schrage.*)

Hertug Albrecht landede ved Nykjøbing og gik derfra

*) Aktst. til Grf. Nr. 202 ff. 205. 207; S. 382 ff. 385 ff.

over Vordingborg til Næstved for at træffe Greve Johan af Hoya, der imidlertid allerede var med Tropperne gaaet over til Fyen. De medbragte Knegte sendte Hertugen strax efter denne og drog selv til Kjøbenhavn, hvor Grev Christoffer dog ikke vilde indrømme ham Slottet, saa at han maatte tage sit Ophold paa Bispegaarden. I Kjøbenhavn blev Hertugen dog ikke længe; allerede den 26de April var han i Korsør for at træffe Anstalter for Troperne i Fyen; men herfra kaldte Breve fra Joachim v. Jetzen og Jørgen Kock ham snart til Staden igjen for at varetage baade det Offentliges og sine egne Interesser. De Svenske og Danske i Skaane maatte jo snart faae Efterretning om, at Tropperne atter vare førte tilbage over Storebelt. De besluttede derfor at forsøge et Angreb paa det aabne Sjælland. Fra Trælleborg i det sydlige Skaane skulde 1600 Mand Ryttere og Fodfolk overskibes til Kjøge, hvilket imidlertid for Øieblikket forhindredes ved at nogle Krigsskibe sendtes derhen efter Jørgen Kocks Foranstaltning. Men Folket i Kjøbenhavn raabte paa Hertug Albrecht; og da hans Cantsler tillige lod ham vide, at Hjortholm havde overgivet sig den 1ste Mai 1535, men af Grev Christoffer tværtimod Forsikkringsbrevet af 18de Januar, eller rettere tværtimod Hertugens og hans Mænds Fortolkning af dette Forsikkringsbrev, eensidigen havde bortforlehnet Slot og Lehn til Mikel Blick, formodentlig som Erstatning for Nykjøbing, saa begav Hertugen sig tilbage til Kjøbenhavn, hvor han nu forlangte af Greven ikke alene at ville sætte sine Regnskabstjenere ved Siden af dennes for at nyde Indtægterne lige med ham, men ogsaa at faae Andeel i Slotslovene, det er, at Lehnsmændene skulde være ligesaavel ham som Grev Christoffer Troskab og Lydighed skyldige — med andre Ord, han forlangte Andeel i Regentskabet. Det Første samtykkede Greven; men ved Fordringen om Slotslovene reiste han sig i

Vrede og gik heftig forbittret bort fra Sammenkomsten.*) Det var saaledes kun meget Lidet Hertugen fik af de store Ting, Lybekkerne, ja Grev Christoffer selv havde lovet ham; men det er sandt, at kunde Greven af Hoya vinde en Seier i Fyen, vilde Hertugens Stilling blive en ganske anden; han forlod derfor atter Kjøbenhavn, hvor Opholdet ikke kunde være synderligt behageligt, men gik dog for det Første ikke længer end til Korsør, hvor vi atter finde ham i Begyndelsen af Juni.

Med Hertugen var Jørgen Wullenwever atter gaaet tilbage til Danmark, eller kommen strax efter ham; thi den 24de April var han paa Vordingborg, den næste Dag paa Lybekkernes Slot Nykjøbing, hvor han traf Anstalter til at modtage endnu en Fænnike Knegte, der skulde komme efter Hertug Albrecht, og til strax at sende dem til Greven af Hoya i Fyen. Rimeligviis ere ogsaa Smaahobe overførte umiddelbart fra Søstæderne eller Meklenborg lige til Fyen; men betydeligt kan det ikke have været, da Wullenwever endnu i Begyndelsen af Juni taler om, at Hertugen har sex Fænniker Knegte i Fyen.**) Da nu de fire af disse lønnedes af Søstæderne, har Hertugen selv dog ikke havt mere end to Fænniker, foruden et Par hundrede Ryttere, — en noget ringe Krigsmagt at erobre tre Kongeriger med!

Imidlertid sad Grev Christoffer misfornøiet, men uden synderlig Magt paa Kjøbenhavns Slot. Sine Tropper maatte han sende under Bastian v. Jessen til Fyen; thi hvor uvillig

*) Aktst. til Grf. Nr. 207. 211. 213. 215, S. 388. 395. 397. 400. — Hertug Albrecht til Joh. Oldendorp, dat. Kjøbenhavn 8de Mai 1535 (et stærkt rettet Udkast); Samme til den keiserlige Minister Greven af Nassau, Kbhvn. 20de April 1535; begge i det schweriner Archiv.

**) Aktst. til Grf. Nr. 209. 210 222. 223. 224. 221, S. 392. 393. 412. 414. 416. 409.

han end var til at indrømme Hertug Albrecht Deel i Regentskabet, og hvor spændt end Forholdet var imellem disse to Mænd, der begge under Skin af at kæmpe for Christian den Anden tragtede efter at rive Danmarks Krone til sig, saa maatte han naturligviis slutte sig til ham og Lybekkerne i Kampen imod de fælleds Fjender. Men denne Spænding imellem Hertugen og Greven kunde saa meget mindre blive nogen Hemmelighed for Modstanderne, som den skaanske Adel tidligere var af Grev Christoffer selv gjort bekjendt med Hertugens og Lybekkernes Planer (S. 300). Disse Adelsmænd troede nu at burde benytte Leiligheden til at drage den misfornøiede Greve ganske bort fra Lybekkerne og bevirke en Forsoning imellem ham og Hertug Christian. Derfor tilskreve de ham fra Leiren i Lund den 3die Mai 1535 et meget venligt Brev, hvori de foreholdt ham den Uret og Fare, der beredtes ham af Lybekkerne, Borgerne i Kjøbenhavn og Malmø samt Hertug Albrecht; hans personlige Velvillie imod dem anerkjende de nu: havde de Andre ikke mishandlet dem saa uchristeligt, vilde de hjertensgjerne være blevne hos Hans Naades Høimægtighed. I hvad Hensigt Lybekkerne have indført Hertug Albrecht og agte at sætte ham i Regimentet, kan Greven selv jo nok slutte sig til; vilde han derfor forlade sig paa dem, saa vilde de gjerne mægle et Forlig imellem ham og hans Fætter Hertug Christian. "Eders Naade maa visselig forlade sig til, at de Lybske med deres Raadgivere forraade Eder, saasnart de see Lempe dertil. Og derpaa kan Eders Naade forlade sig, at vi Danmark Riges Raad og menige Adel aldrig i Evighed ville være Hertug Albrecht og Lybekkerne hulde og troe eller undergivne, saa længe vore Halse ere hele og der er varmt om vore Hjerter. Vi have jo seet og hørt og i Sandhed forstaaet, at Lykekkerne med deres Tilhængere baade før og nu hemmeligt og aabenbart tragte efter at fordrive og nedlægge Danmarks Rigsraad og menige Adel, tvinge

alle Slotte og Fæstninger under deres Magt og afsætte og fordrive Eders fyrstelige Naade, hvilket vi Alle ville tænke til, at det ikke skal skee, saavidt Gud Vor Herre vil hjælpe os dermed."

Men saa rigtig en Opfatning af Situationen der end laa til Grund for dette Brev, kunde det ikke gjøre noget Indtryk paa Grev Christoffer, som jo vidste, at Hertug Christian ligesaa lidt som de Andre undte ham nogen Magt og Herredømme i Danmark, og som desuden ingen Tillid kunde have til dem, der engang havde brudt deres Eed til ham. At den skaanske Adel, eller rettere de sex Brevskrivere, som talte i dens Navn, virkelig ikke mente de honningsøde Ord meget alvorligt, seer man ogsaa deraf, at da Grev Christoffer besvarede Skrivelsen i haarde Udtryk og med nærgaaende Bebreidelser, saa gave de ham et yderst heftigt Gjensvar, hvori de synes at have glemt de venlige Ord om hans personlige Godhed imod dem; thi nu kalde de ham uforskammet, fordi han paastod, at han ikke havde tilføiet dem nogen Uret: Det var jo aabenbart for al Verden, hvor troløst og tyrannisk han havde behandlet dem; de vidste ogsaa nok, at alt hans Arbeide gik ud paa at bringe Riget med List i Lybekkernes Vold, hvis Tjener han er.*)

Det kunde synes underligt, at Grev Christoffer saaledes viste enhver Overeenskomst fra sig, og hverken vilde vide af Forsoning med Hertug Christian eller Eftergivenhed imod Lybekkerne og Hertug Albrecht at sige. Han kunde jo dog umuligt være blind for, at han ikke formaaede at trodse dem alle, og at om end Hertug Albrecht beseirede Hertug Christian i Fyen, var dermed ingenlunde Faren for hans Herredømme fjernet. Men vi skulle længere nede see, at

*) Dahlmann, Gesch. von Dännemark 3, 400. Aktstykker til Grevef. Nr. 216, S. 401.

Greven allerede i nogen Tid havde i al Stilhed vendt sig til andre Hjælpere, saa at han vel kunde haabe en bedre Fremtid, naar han blot beholdt Regentskabet i sin Haand, var end hans virkelige Magt for Øieblikket meget ringe. Som Tingene nu stode, maatte han lade dem gaae som de kunde, og blot see til at holde sig de værste Fjender fra Livet, saa længe indtil der kom bedre Tider. Den nærmeste Afgjørelse maatte falde i Fyen.

Sjette Afsnit.

Christian den Tredies Hjælpekilder. Han hyldes paa Viborg Landsthing. Tropper fra Jylland til Skaane. Johan Rantzau i Fyen. Almuens Nederlag den 20de Marts 1535. Assens beleires. Greven af Hoya og Bastian v. Jessen i Fyen. Slag paa Öxnebjerg. Sökrigen. Kamp under Bornholm. Lybekkernes Nederlag i Svendborg Sund. Den forenede Flaade Herre i Östersøen. Straffedomme i Fyen. Christian den Tredie hyldes i Odense. Den kongelige Hær i Sjælland. Hertug Albrechts og Grev Christoffers frugtesløse Forsøg paa at reise Almuen i Sjælland og formaae Lybekkerne til nye Anstrengelser.

Imedens Oprøret rasede i Sjælland, og den selvgjorte Regering der vaklede som et Rør for alle Vinde, uvis om den vilde vende sig mod Øst eller Vest, laa Hertug Christians Krigsmagt i Vintermaanederne stille vestenfor Lillebelt. Sikkert har Hertugen havt flere Grunde end Aarstidens Strenghed til at holde sig rolig. Det halve Jylland var nylig underkastet, der behøvedes længere Tid end nogle Dage til at faae saaledes Bugt med Almuens Bevægelse, at man kunde føre Hovedstyrken af Tropperne bort fra Jylland, uden at Opstanden brød ud igjen. Et Angreb paa Fyen i Vinterens Løb var desuden altfor voveligt, saa længe de Grevelige stode der med syv Fænniker Knegte og noget Rytteri; og siden Februar laae allerede Skibe i Lillebelt. Hvor stærk overhovedet Hertugen var paa Tropper i Vinterens Løb, er

det umuligt at sige; det er aldeles ikke vist, at han hele Tiden beholdt alt det Krigsfolk, hvormed han var brudt op fra Lybek; tværtimod er det sandsynligt, at Pengemangel har nødt ham til at aftakke en Deel. Men naar han samtidigt skulde sende 2000 Mand til Skaane, bemande sine Skibe med Krigsfolk saavel som med Søfolk, angribe Fyen, og dog ikke blotte Hertugdømmerne og Jylland, saa hørte dertil et større Antal Ryttere og Knegte, end man kan antage at Hertugen har havt til sin Raadighed i Vintermaanederne. Derimod vide vi, at i Marts 1535 trak nye Hobe af Landsknegte til ham, og senere en Skare Ryttere under Gevert Schenck, hvilke Landgreve Philip, Hertug Ernst af Lyneborg og maaskee Hertug Henrik af Brunsvig havde faaet samlet til Holstenernes Hjælp.*) Pengemangel maa have været en betydelig Hindring; det er vanskeligt at forstaae, hvorledes Hertug Christian har været istand til at opdrive de Summer, Krigen slugte, og som han selv efter dens Slutning angav til i det Hele femten Gange hundrede Tusinde Gylden, — en for den Tids og disse Landes Forhold uhyre Sum. Et Hjælpemiddel havde han i den af hans Fader paa Gottorp efterladte betydelige Skat i rede Penge, Guld, Sølv og Klenodier**); hertil kom Bevilling af Landstænderne i Hertugdømmerne paa Landdagen i Kiel i September 1534: en Skat af sex Gylden af hver Ploug og den tyvende Penge af alt geistligt Gods maatte give et meget anseeligt Udbytte; endvidere 12000 Gylden, Regeringen i Nederlandene udbetalte ham ifølge Gentertraktaten, samt hvad de jydske Bønder maatte løse deres Hals og Gods med, — ikke at tale om Hertugens sædvanlige Indtægter eller om Laan paa For-

*) Aktst. til Grf. Nr. 185. 193. 218. 220. 221, S. 347. 362. 404. 407. 409.

**) N. D. Mag. 6, 65 ff; jfr. sammesteds 3, 4.

skrivning og paa brugeligt Pant.*) Med disse Hjælpekilder kunde vistnok udrettes en Deel; men henimod Aarets Slutning havde Hertugen ført Krig i syv Maaneder og i fire til fem holdt en Hær, der ved Indmarschen i Jylland angives til 9000 Mand Fodfolk og 3000 Ryttere, hvis Maanedssold, om de alle havde været hvervede Tropper, vilde blot til de Menige have beløbet sig til 66,000 Gylden. Dog er ethvert Forsøg paa at beregne Hertugens Udgifter frugtesløst, saa længe vi ikke vide, hvor stor hans Hær til enhver Tid har været, og hvor stor en Deel af den der bestod af hvervede Tropper; baade holstensk og dansk Adel gjorde Krigstjeneste paa egen Bekostning, og Hertugens Hofsinder have vel ogsaa været lønnede anderledes end de hvervede Ryttere. Man savner desuden ethvert Maal for saa betydelige Indtægter som de holstenske Landstænders Bevilling og de jydske Bønders Halsløsning. Kun det vide vi, at i Vintermaanederne trængte Hertugens Kasse høiligen til enhver mulig Lettelse; og det tør derfor antages, at han ikke har holdt alle de hvervede Tropper samlede i Vintermaanederne. Ved denne Tid søger Hertugen ogsaa Laan hvor han troer at kunne

*) Aktst. til Grevef. Nr. 105. 111, S. 173. 190. K. Christian den Tredies Skrift af 1543 imod Regentinden i Nederlandene, i den danske Overs. af Krag 2, 139. Om Bevillingen af Hertugdømmernes Stænder see G. Waitz Schleswig-Holsteins Geschichte. Afskrift af Kongens Reversalbrev, at denne Skat, den 20de Penning, er en reen Gave, der aldrig mere skal blive krævet af Prælater, Ridderskab og Landskab, dat. Kiel Søndag efter Antonii (²⁄₁²) 1535, findes i det danske Geheimearchiv, Gemeinsch. Arch. Cap. XXVI Nr. 18. Hvor betydelig denne Indtægt maa have været, kan skjønnes af de Qvitteringer for Ribe Stifts og Capitels Gods i Slesvig, som findes i D. Mag. 3 R. 4. 188. Uden Tvivl er alt Stiftets og Capitelets Gods i Sønderjylland ved denne Leilighed regnet til Hertugdømmet; om dette har været begrundet i nogen Ret, eller alene var en Følge af Danmarks Opløsning og den danske Kirkes forsvarsløse Stilling, vide vi ikke.

faae Penge. Hans Anmodning til Kong Gustav om 100,000 Gylden have vi ovenfor berørt; og der forekomme senere flere Laan eller Forsøg paa Laan, der ved Datidens Pengeforhold maae have været meget trykkende for Debitor.*) Men for Hertugen gjaldt det jo ogsaa ikke alene om at vinde to Kongeriger, men om at frelse sig fra Undergang, da han ikke kunde være i Tvivl om, at kom Christian den Anden atter paa Danmarks og Norges Throner, vilde han kræve sin Andeel af Hertugdømmerne tilbage og søge Hævn for den ham tilføiede blodige Uret ved at gjøre Hertugen ligesaa fattig og elendig, som dennes Fader havde gjort ham.

Hertug Christian var kort efter Sammenkomsten med Grev Christoffer i Kolding gaaet tilbage til Hertugdømmerne, vel baade for at ordne og forberede det Fornødne til det nye Felttog til Foraaret, og for at være nærmere Hamborg, hvor man var kommen overeens om at holde det Møde den 28de

*) I Geheimearchivet findes en Obligation udstedt paa Gottorp, den 28de Marts 1535, fra Christian den Tredie til Greven af Eberstein for 3000 Rhinske Gylden à 24 Skil. Lybsk til 6 pCt. aarlig. Hertug Christian modtog Summen i fölgende Møntsorter, hvori den ogsaa skulde tilbagebetales: 1) 300 Ungarske Gylden, som i Obligationen siges at være liig 450 Rhinske Gylden, saa at en Ungarsk Gylden her regnes for $1\frac{1}{2}$ Rh. Gylden eller 2 Mk. 10 Sk. Lybsk; 2) 350 „Gylden Rhinsk“ og 800 Joachims Dalere, Gylden og Daler à 29 Skil. lybsk; 3) 1000 Gylden i „Märkische Groschen“, 32 Groschen regnede for en Gylden; 4) 67 Gylden i Dobbeltskillinger, 12 Dobbeltsk. for en Gylden, hvilke maae have været af den ældre og bedre Mønt, da 24 Skil. virkelig var liig 1 Gylden. Creditor har altsaa i det mindste profiteret $93\frac{5}{12}$ Rhinske Gylden à 24 Sk. = 140 Mk. 2 Sk. lybsk paa en Capital af 3000 Gl. eller 4000 Mk. lybsk, selv om man gaaer ud fra den Værdi af Mønterne, som Obligationen angiver; men ogsaa paa denne Beregning har han havt Fordeel: en Rhinsk Guldgylden regnedes i Almindelighed neppe høiere end 28 Sk. Lybsk.

Februar 1535, der i Freden af 18de November 1534 var bestemt at skulle holdes i Julen 1534 i Flensborg. Af dette Møde blev dog Intet; i Slutningen af Februar 1535 vendte Hertugen tilbage til Nørrejylland og drog nu til Viborg, hvor han Mandag den 8de Marts modtog en ny og almindelig Hylding af Jyllands Stænder. Ved denne Leilighed tør ogsaa nogle Rigsraader fra Skaane have været tilstede. Høvdingerne for den skaanske Adel havde strax efter Seiren ved Helsingborg vendt sig til Hertug Christian, viist ham, at kun Nøden havde tvunget dem til at hylde Greven, og atter anerkjendt Hertugen som deres rette Herre. Dennes Svar var et meget naadigt, som man let kan tænke, der maatte opmuntre de skaanske Herrer til at fremstille sig personligt for ham. Vel kunne vi kun udtale det som en Formodning, at nogle af dem have benyttet de svenske Anføreres Fraværelse paa Lekø (S. 352) til maaskee over Varberg eller Bahuus at aflægge et Besøg i Jylland; men Sandsynlighed taler dog derfor, og er det saa, da tør det have været disse Skaaninger, der have indgydt Hertugen den første Mistro til Kong Gustav, hvis Virkninger vi ovenfor berørte.*)

I Viborg er foruden Hyldingen ogsaa baade Rets- og Regeringssager afgjorte; navnlig have de her forsamlede Rigsraader bevilliget deres udvalgte Konge et betydeligt Skattepaalæg. Foruden alt Sølv, som fandtes i alle Sognekirker, saa nær som en Kalk og en Pixis i hver, skulde

*) Om det berammede, men ikke afholdte Hamborgermøde see Aktst. til Grevef. S. 306, 351. — Hertug Christian til Torben Bilde m. Fl., Gottorp den 1ste Febr. 1535 i D. Mag. 3die Række, 4. B. S. 178. Rigsraadets Fuldmagt for Frants Trebau, dat. Aalborg den 15de Marts 1535, i Supplement til den danske Oversættelse af Krags Christian den Tredie S. 199, maa sammenholdes med Underskrifterne og Formen i Torben Bildes Brev fra Leiren i Lund den 14de Marts 1535 i N. D. Mag. 5, 221.

enhver Præst, hver Degn og hver Kirke give Halvdelen af et Aars Indtægt i Sølv, hver Bonde tre Lod Sølv, medens Kjøbstæder og Klostere taxeredes særskilt af Rigsraadet,*) og Adelen maa antages at have frivilligt bestemt sit Bidrag. Denne Sølvskat maa for et Land, som var opfyldt med endnu rygende Ruiner efter Oprøret og dets Undertrykkelse, have været meget byrdefuld, især fordi den skulde erlægges i Sølv, ikke i Mønt: en Bestemmelse, der havde sin Grund i Hertugens Finantsnød, som allerede nu tvang ham til at forringe Møntens Vægt og Værd i den Grad, at deri ligger et langt sikkrere Vidnesbyrd om hans Forlegenhed end i alle Gjætninger om hans Indtægter og Udgifter, især i en Tid, der ikke kjendte Repræsentativer eller Værdipapirer som Omsætningsmiddel, saa at alle Betalinger maatte skee i Mønt, saavidt de ikke kunde afgjøres ved Bytning. Blandt de mange fremmede og indenlandske Mønter, som da havde Omløb i Danmark, vare Hovedmønterne Gylden og Joachims-

---

*) Denne anden Hylding i Viborg, som ingen af vore Historieskrivere omtale, nævnes hyppigt i Breve og Aktstykker fra hiin Tid. Her maa det være nok at henvise til Dan. Magaz. Tredie Række 4de Bind 3die Hefte og til Aktst. til Grevef. anden Samling Nr. 34, Anmærkn. S. 72. — Om Sølvskatten see D. Mag. 3die Række 4, 206, 207, 215; Vedel Simonsen Fyen i Grevef. S. 111; Hübertz Aktst. om Aarhuus S. 130. D. Mag. 6. 139. I den kjøbenhavnske Samling, Fasc. 6, findes Afskrift af Regnskab fra Hr. Magnus Bilde, Lehnsmand paa Koldinghuus, for Aarene 1532—36. Deri hedder det blandt Andet, at han har oppebaaret af Almuen i Koldinglehn to Sølvskatter, den ene i 1535, da hver Mand gav tre Lod, den anden i 1536, da hver gav to Lod. Hele Summen beløb sig til 5644½ Lod Sølv. Endvidere af Præster, Degne og Kirker deres halve Rente i Aaret 1535 af Koldinglehn og i Nørreherred og Østerherred, undtagen af Vorbasse og Grindsted, som Bispen selv oppebar. Dette beløb sig til 930 Lod 3 Qv. Ogsaa af Almuen i de to nævnte Herreder havde han oppebaaret deres Sølvskat til Beløb 998 Lod Sølv.

dalere. Ordet Gylden havde en dobbelt Betydning, idet derved betegnedes den „Rhinske Guldgylden", og danske Mønter slagne efter samme Møntfod, eller „Current-Gylden", her almindelig kaldet Gylden i Mønt, en Regningsmønt, naar Gylden erlagdes i andre og mindre Møntsorter, vistnok foranlediget ved Forskjel i den indre Værdi af de courserende Mønter. Joachimsdaleren og den hele Rhinske Guldgylden havde eens Værdi. Af mindre danske Mønter fremhæve vi her som de almindeligste ved Grevefeidens Begyndelse Tomarkstykker, Markstykker, Otte- og Fireskillinger. I det sextende Aarhundrede indtil 1530 gjaldt en Gylden $2\frac{1}{2}$ Mark danske Penge, fra den Tid 3 Mark. Afseet fra de Nødmønter, der til forskjellige Tider maatte udgives, var dette en virkelig Overgang til en lettere Møntfod, saa at den danske Mark Penge nu blev $\frac{2}{3}$ Lod fjortenlødigt Sølv, medens Joachimsdaleren, saaledes som Frederik den Første prægede den, var to Lod Sølv af samme Lødighed. I Aaret 1534, uden Tvivl før Krigens Udbrud, har Hertug Christian ladet slaae Joachimsdalere af $14\frac{1}{2}$ lødigt Sølv, otte Stykker paa den lødige Mark. Denne Mønt har altsaa været noget bedre end vore Species; den har ogsaa været lidt bedre end hans Faders Dalere; men vi lægge den til Grund her, fordi Hertug Christian med den har erklæret, hvordan Mønten burde være. Naar nu tre Mark danske Penge skulde tages for en Joachimsdaler eller Gylden, har den danske Mark været $67\frac{1}{16}$ Rigsbankskilling værd; men endnu i samme Aar maatte Hertugen lade slaae Klippinge af tilødigt Sølv, hvoraf den lødige Mark udbragtes til sexten Stykker, den fine Mark til 50 (?) Mark danske. Og i Aarhuus blev der 1535 møntet ottelødige, eet Lod vægtige Tomarksklippinge, saa at en Mark danske Penge kun var $27\frac{3}{4}$ Rigsbankskilling værd*); men

*) I Beskrivelsen over danske Mønter og Medailler I, LVI maa Kølle have regnet den første Aarhuusklipping af 1535

dog skulde Forholdet mellem Gylden, Daler og Mark blive uforandret: tre saadanne Klippinge skulde gjøre Fyldest for to Gylden! Naar altsaa en Joachimsdaler eller Gylden i den hele gode Mønt var over to Rigsbankdaler, var den ikke fuldt 5 Mk. 4 Sk. Rigsbank værd, naar den skulde tages i tre Mark af disse Klippinge. Og disse første Aarhuusklippinge maae endda kaldes gode i Sammenligning med andre, der endnu samme Aar prægedes; først blev Tomarksklippingen paa eet Lod syvlødig, dernæst den syvlødige Tomark kun omtr. 3 Qvintin 1 Ort vægtig; og i det følgende Aar sank Møntens Værdi og Vægt endnu dybere. Disse Klippinge, og Rundmønt af lignende Værdi, vare bestemte til Krigsfolkets Lønning; men da baade indenlandske og fremmede Handlende vragede dem, nødtes Kongen til at opretholde deres Cours ved haarde Straffe. Følgen maatte blive, at den gode Mønt flygtede i Smeltedigelen, i Jorden eller paa Kistebunden, og at alle Priser maatte ikke alene stige overordentligt, men blive ganske vaklende. Og naar man hører idelige Klager over de hvervede Troppers Opsætsighed, bør det ikke glemmes, at Landsknegt og Rytter, som skulde holde sig selv med

for et Markstykke, da han beregner dens Værdi til 34 Sk. dansk Courant efter Møntfod $11\frac{1}{3}$, altsaa til $55\frac{1}{2}$ Rigsbankskilling. Men Lüxdorph har i Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter 8, 14 fl. viist, at Marken fiin i disse første Aarhuusklippinge udbragtes til 64 Mark danske Penge; den ottelødige Sextendedeel af Marken brutto bliver altsaa en Tomark. Allerede Gradationen i Forværrelsen kan lede paa rette Spor, da der 1536 sloges i Roskilde Tomarker af sexlødigt Sølv, vægtige eet Lod, hvori altsaa kun var $\frac{3}{8}$ Lod fiint. Naar Christian den Tredie 1541 reducerede sine egne Tomarker til Tolvskillinger (D. Mag. 5, 250), ligger deri jo ogsaa den Erklæring, at — i Henhold til Møntfoden af 1541 — en saadan Mønt indeholdt omtrent $\frac{1}{2}$ Lod femtenlødigt Sølv, en Fjerdedeel af Daleren, medens den selv udgav sig for Totrediedele. Dette alene vilde være afgjørende, havde Forordningen blot sagt os, hvilken af de i Kongens Tid slagne Tomarker der menes.

Alt, med Vaaben, Klæder og Hest ikke mindre end med Føde og Hestefoder, sjelden eller aldrig fik sin Sold regelmæssigt udbetalt, og om han fik den, fik han dog ikke engang Halvparten af hvad der tilkom ham, naar han skulde modtage sin Maanedssold, sine fire eller ti Gylden, i sex eller i femten Tomarker endog af de bedste Klippinge eller lige vægtig og gehaltig Rundmønt. Men i Sølvskatten modtog Regeringen i Regelen ikke denne Mønt som Sølv efter Vægt, altsaa ikke engang Tomarksklippingen for eet Lod Sølv.*) Efter ni til ti Maaneders Krigsførelse vare Hertug Christians Hjælpekilder altsaa i den Grad svækkede, at han maatte under Livsstraf paanøde Folk og Tropper eet Lod ottelødigt Sølv for 1⅓ Lod 14½ lødigt, men modtog det ikke selv tilbage i Skatten for eet Lod. At han tilsidst kom til at sætte en tvungen Taxt paa de Varer, han ligeledes maatte tvinge Almuen til at sælge Krigsfolket, vil man finde begribeligt. Om man da endog erkjender det Naturlige og Nødvendige i at det betvungne Jylland maatte give sit Bidrag til Kampens Fortsættelse, maa det dog ogsaa indrømmes, at dette Land har i Vinteren og Foraaret 1535 betalt Hertug Christians Herredømme endnu dyrere, end Øerne og Skaane i October 1534 Grev Christoffers; og Hertugen kunde vel behøve sine Tropper i Jylland, indtil han ved Halsløsning og Skatter havde faaet udpresset hvad Landet formaaede at yde af Guld, Sølv og rede Penge.

Men i Marts 1535 gjaldt det ogsaa om at optage Krigen igjen efter en Maalestok, der svarede til Opgavens Storhed; det gjaldt om at optage den med saa store Kræfter og paa en saadan Maade, at ikke alene Fjenderne kunde overvældes paa Øerne og i Østersøen, men at Hertug Christian ogsaa

*) I Mogens Bildes Regnskab anføres undskyldende, at han har modtaget 50 Klippinge for 50 Lod Sølv af Fattigfolk, som ikke kunde skaffe andet Sølv.

kunde sikkre sig imod Gustav Vasas mulige Fordring paa en Løn, der ikke var Danmarks Krone tilpas.

Fra Viborg gik Hertugen over Aalborg, Randers, Aarhuus og Skanderborg tilbage til Slesvig, hvor han den 28de Marts allerede var paa Gottorp Slot; men forinden han forlod Jylland, vare Tropperne strax efter Hyldingen satte i Bevægelse til forskjellige Sider. Totusinde Landsknegte, det er fire Fænniker eller et Regiment, under Albert von Beltzig gik til Grenaa, hvorhen den svenske Konge havde sendt fem Skibe fra Nylødese. Saasnart Vinden føiede, gik de tværs over Kattegat og kom iland i Halland ved Falkenberg omtrent den 20de Marts; herfra droge de strax sydpaa for at forene sig med de svenske Tropper og den danske Adel i Lund. Efter Alt hvad hidtil var sagt og lovet, maatte Kong Gustav troe, at disse Tropper vare bestemte til at træde i hans Tjeneste, og endnu i April vidste han ikke andet, end at det virkelig forholdt sig saaledes, hvorfor han tilbagekaldte sin Befaling til at hverve andre Tropper i Tydskland; men Knegtene vægrede sig ved at aflægge Eed til den svenske Konge, hvorom de vel have været underviste i Forveien. De forbleve i Hertug Christians Tjeneste. Vel var Følgen, at om Kong Gustav end udbetalte dem deres Sold, saa gjorde han det kun paa Hertug Christians Vegne, altsaa som et Laan til denne; men nu var Hertugen og Rigsraadet stærke nok i Skaane til at forsvare Landet ikke alene imod Fjenden, men imod Vennen, om det skulde være. Om den nærmeste Virkning blev, at Gustav maatte trække Tropper fra Skaane for at bemande sine Skibe med de fornødne Krigsfolk, kunde dette kun være Hertug Christian og Rigsraadet saa meget kjærere: jo stærkere den svenske Flaade, jo mindre stærk den svenske Hær i Skaane blev, desto bedre. Og Kong Gustav, der ikke kunde lade det komme til ensidigt Forlig imellem Hertugen og Lybekkerne, maatte finde sig i det, han ikke kunde afvende; men kjen-

deligt er det, at det hidtil saa varme Venskab imellem ham og hans Svoger nu virkelig begyndte at kølnes.

At Fjenden Intet foretog sig for at hindre disse Troppers Overførelse fra Jylland, havde rimeligviis sin Grund i samtidige Bevægelser, som truede Sjælland selv med Angreb. I Aarhuus havde Hertug Christian samlet fire Orlogsskibe og 31 mindre Fartøier, hvormed, som man udspredte, det øvrige Krigsfolk skulde overføres til Sjælland. Disse Tilberedelser synes allerede i en Maanedstid at have holdt Grev Christoffer i Aande, saa at en Deel af Hertug Albrechts Ryttere maatte gaae til Kallundborg for at holde Øie med dem. Men det var ikke Hertug Christians virkelige Hensigt at angribe Sjælland, inden han havde Fyen i sin Magt. Her havde Greven efter Ouelackers Bortgang med Stædernes Knegte endnu tre Fænniker Landsknegte og noget Rytteri. Det Sidste trak han, som vi have seet, i Marts til Sjælland; men Fodfolket blev liggende ved Middelfart for at dække det farligste Punkt. I Forbindelse med Landalmuens Strandvagt og Skibene i Lillebelt, mente Greven, kunde de vel hindre et Angreb fra Jylland. Men i de samme Dage, da Albrecht v. Beltzig drog til Grenaa, ilede fem Fænniker Knegte og 300 Ryttere fra Jylland gjennem Slesvig til Sønderborg, hvor man kan tænke sig, at Ditlev Brokdorp imidlertid har havt Alt beredt til at overføre dem. Medens nu de Grevelige havde deres hele Opmærksomhed henvendt paa Lillebelt, stode Hertugens Tropper uventet paa Halvøen Hellenæs i det sydlige Fyen, formodentlig en af Nætterne imellem den 16de, 17de eller 18de Marts, kun otte Dage efter at den store Bevægelse var begyndt. Johan Rantzau selv skal have anført dem; med ham vare Slotsherren paa Sønderborg Ditlev Brokdorp, Ritmesteren Christoffer v. Veltheim, Cort Penning, Oberst for Landsknegtene, og Erik Krummedige, Lehnsmand paa Hønborg ved Kolding. Det var jo vistnok ikke nogen stor Krigsmagt, der

udførte dette Vovestykke; men den var altid den fjendtlige Styrke, der for Øieblikket kunde møde den, meget overlegen, og Rytteriet gav den afgjort Overmagten over Modstanderne. Vel ilede de fjendtlige Skibe strax til og toge eller ødelagde de Fartøier, der havde bragt Hertugens Folk over Vandet; men disses Fører agtede ikke at gjøre sin Stilling i Fyen afhængig af Forbindelsen med Als, som Fjenden jo strax kunde afbryde. Rantzau ilede fra Landgangsstedet op mod Middelfart for at bemægtige og sikkre sig Overgangen til Jylland og dermed Forbindelsen med Hertugens øvrige Styrke. De grevelige Knegte i Skandserne ved Sundet maatte nu forlade disse for ikke at blive tagne i Ryggen; de trak sig tilbage — formodentlig ad Assens til, da denne By var befæstet og de jo desuden der bleve i Forbindelse med Sømagten. Maaskee har ogsaa Rantzau valgt den østligere Vei for i ethvert Tilfælde at afskjære Fjenden, hvad enten denne vendte sig imod Odense eller Assens; maaskee have de Grevelige ikke havt paalidelige Efterretninger om Modstandernes Styrke, eller ikke vidst, at han havde Rytteri med sig, saa at de ikke engang have søgt at undgaae et Sammenstød, — kort, der kan tænkes mangt et Maaskee, som har bestemt dem til at vælge Veien til Assens. Thi at de skulde have foretrukket den til Odense, er ikke troeligt, da de derved gave Slip paa Forbindelsen med Skibene og ikke kunde have Haab om at holde sig i det saa godt som aabne Odense, saa at de da maatte have fortsat Marschen videre til Nyborg; men et Tilbagetog paa mindst ti Mile, med en virksom og overlegen Fjende i sin høire Flanke, havde saa ringe en Styrke aldrig kunnet haabe at udføre uden ganske at oprives. De Grevelige samlede da Alt hvad de kunde af Almuen, som hidtil havde maattet gjøre Strandvagt ved Lillebelt, og drog fra Middelfart imod Assens; saaledes kom det Palmeaften, den 20de Marts 1535, til Sammenstød i

Egnen af Faverskovs Banker, der ligge nordfor Brændemølleaa. Men de Grevelige have enten fundet Fjenden stærkere, end de havde ventet, eller have fra først af kun havt til Hensigt at bruge Almuen til at dække deres eget Tilbagetog; de lode Bønderne skammeligen i Stikken og ilede selv ad Byen til. Og nu gik det da løs over de ulykkelige Bønder, mod hvem Hertugens Folk sagtens have troet sig Alt tilladt, siden de ikke havde efterkommet den hertugelige Formaningsskrivelse, som var gaaet forud for Tropperne. „Der det er kommet til Dræbende“, siger Hertug Christian om denne Træfning i et Formaningsbrev til Næstved, „have de Lybskes og deres Parties Krigsfolk taget Flugten og ere tyede ind i Assens By, og forlode den arme, forførte, vanvittige Hob Almue saa paa Pladsen igjen udi al Angest og Dødsens Nød, saa der desværre og blev en mærkelig Hob Folk slagne; hvilken baade den og anden mere Skade, Last, Fordærvelse og christent Blods Udgydelse Vi give den at svare for den almægtige Guds strenge Ret, som haver været Aarsag dertil; thi at Vi vide os udi den Maade aldeles fri.“

De Hertugelige skulle ogsaa have erobret en Deel Skyts; og da det jo er sandsynligt, at de Grevelige have havt saadant i Skandserne, er det rimeligt nok, at det maatte falde i Seierherrens Hænder enten paa Valpladsen eller i Skandserne; thi mod disse vendte Rantzau sig nu, dog rimeligviis kun med en mindre Deel af Tropperne, og satte sig strax i Besiddelse af Middelfartsund, hvor Overgangen fra Jylland nu blev sikkret ved to stærke Blokhuse eller Skandser, den ene ved Hindsgavl, den anden ved Snoghøi. De maae have været saa vel anlagte og saa stærkt besatte, at Farvandet virkelig lukkedes; thi uagtet Fjenden havde store Orlogsskibe i Lillebelt, vovede han ikke at forsøge et Gjennembrud. Det er af Vigtighed for at forstaae det Følgende, at holde fast ved dette, at Overfarten fra nu af var i de

Hertugeliges Hænder, Gjennemfarten derimod lukket for Fjendens Skibe.*)

*) Paa Laholms Slot var Rasmus Laursen Hr. Holger Ulfstands Foged, og Befalingsmand i sin Herres Fraværelse. Som Nabo til Fru Sophie Eske Bildes, der under sin Mands Fangenskab i Lybek meest opholdt sig paa sin Gaard Valden i det sydlige Halland, stod han i bestandig Brevvexling med hende, saa at de underrettede hinanden gjensidigt om hvad Mærkeligt der forefaldt. I den kjøbenhavnske Samling, Fasc. 8, findes et vigtigt Brev fra R. L. til Fru Sophie, hvoraf vi her hidsætte Følgende: — „Igaar ($\frac{17}{3}$) var Hertug Christians Sendebud her paa Slottet og talte med Hr. Truid og sagde saa, at i Mandags Ottedage var Hertug Christian selv paa Viborg Landsthing; om Tirsdagen der næst efter kom han til Randers og laa der en Nat; om Onsdagen til Aarhuus og skulde ligge der i tre Nætter. Og to Tusinde Landsknegte ligge i Grenaa og ere tilskikkede, at de skulle herover til Halland, og fem Skibe kom over fra Nyledese og til dem, som Kong Gustav havde tilskikket at skulle føre dem over; og det allersnareste de faae et Vestenveier, da ere de her i Landet. Og der ligge 31 Skuder og Skibe for Aarhuus, som skulle føre det andet Folk over til Sjælland, og 4 Orlogsskibe derforuden. Og sendte han fem Fænniker Landsknegte fra sig og til Sønderborg, og 300 Heste, de skulle skikkes derfra og ind i Fyen. Og finge de skaanske Herrer Hertug Christians Brev saalydende, at de Hollændere have skrevet ham til, at de ville komme ham til Hjælp med et Tal Krigsfolk til Skibs her i Sundet" — „Ex. Lagholm Torsdag næst efter Kjære Søndag ($\frac{18}{3}$) 1535." Det er rigtigt, at Hertug Christian var i Viborg Mandag den 8de Marts, formodentlig ogsaa, at han Tirsdag næstefter, hvis man kan forstaae dette om den anden Tirsdag derefter, altsaa 16de Marts, kom til Randers, men ikke, at han den følgende Dag var i Aarhuus. Selv om man ikke ubetinget vil af Dateringen i Registranten i Danske Mag. 3 R. 4 B. 3 Hefte, og i forskjellige andre Udfærdigelser, danne et Itinerarium for Hertugens personlige Reise, der maaskee ikke altid faldt sammen med Cancelliets, saa kan der dog ikke være Tvivl om, at han opholdt sig flere Dage i Randers. Da Buddet kom til Laholm den 17de Marts og det da ikke var Vestenvind, har han formodentlig været længere Tid underveis, saa at han kun har kjendt Hertugens Reise som den ved hans Bortreise var

Den nærmeste Hensigt med Toget til Fyen var saaledes i faa Dage udført med Johan Rantzaus sædvanlige over-

bestemt. Den urigtige Angivelse af Hertugens Ophold i Randers svækker saaledes ikke Brevets Troværdighed. Hovedpunkterne, de to store samtidige Bevægelser af Krigsfolket fra Jylland af, er ved dette Brev hævet til Vished. Om Troppernes Ankomst til Halland see Rasm. Laursens Brev til Fru Sophie dat. Laholm, Mandag i Dimmeluge ($\frac{22}{3}$) — thi saaledes staaer der i Originalen, ikke som i den trykte Udgave meningsløst: denne Uge — i N. D. Magaz. 5. 146. — K. Gustav til Erik Flemming, Stkholm 23de April 1535 R-Registrat. anf. St. Kongen melder ligefrem, at han har faaet 4 Fænniker Landsknegte fra Hertug Christian, hvilke nu ere i Leiren i Skaane; da han tillige har antaget en Hob af dem, der bleve fangne ved Helsingborg, vil han nu ikke have flere hvervede Knegte. — Om Toget til Fyen siger Hvitfeld, Chr. III Bl. Oiiij; „Samme Aar, ved S. Fabiani og Sebastiani Dag ($\frac{20}{1}$) næst efter (Trinitatis Söndag!) udi Januar Maaned, da fik Kong Christian i Sinde at rykke ind i Fyen med alt sit Krigsfolk“ osv. Foruden at Hvitfelds Ord i sig selv ere meningsløse, og at dette Datum staaer ganske alene, uden Forbindelse med noget Andet, bekræfte alle Breve og Aktstykker fra den Tid Rasmus Laursens Efterretning, saa at det ikke var i Januar 1535 at de Hertugelige kom til Fyen, som alle vore Historieskrivere hidtil fortælle, idet nogle af dem tilføie deres velgrundede Forundring over, at Rantzau spildte to Maaneder paa Hellenæs! Man sammenligne med R. Laursens Brev Aktst. til Grevef. Nr. 195. 196 S. 367 ff. Af andre samtidige Breve maa det være nok her at henvise til Hertug Christians til det norske Raad, dat. Haderslev den 15de Febr. 1535 i Aktst. til Grevef. anden Samling Nr. 30 S. 58 ff. — Om Træfningen Palmeaften see Viserne i D. Mag. 1, 253 og i A. S. Vedels Et Hundrede danske Viser, Anden Part No. 52. Hvitf. anf. St. Cragii Annales p. 88. Vedel Simonsen Fyen i Grf. S. 38 ff. Hertug Christians Brev til Fyenboerne i D. Mag. 3 R. 4, 185 og til Næstved i Aktst. til Grevef. anden Samling Nr. 54 S. 67. At Rantzau selv anførte de Hertugelige, siges ikke i disse Kilder, men af hans Biographer; det ligger ogsaa i de otte Slag, hans Gravskrift lader ham vinde. At Holstenerne strax efterat være komne over til Fyen 1535 have slaaet to Blokhuse ved Middelfartsund siger Reimar Kock S. 499 (600). Disse Blokhuse eller

legne Dygtighed. I længere Tid høre vi nu Intet om ham selv; hans Navn findes ikke under de af de andre Anførere paa den udvalgte Konges Vegne udstedte Breve. Maaskee var han ikke i Fyen, førend Afgjørelsen nærmede sig; og vi finde det meget sandsynligt, at han fra Middelfart er gaaet tilbage til Halvøen, den Basis, hvorfra alle Bevægelserne saavel tillands som tilvands udgik. For Øieblikket kunde den hertugelige Styrke i Fyen ikke have anden Opgave end at tage Assens, om det var muligt, og at bringe Landet over paa Hertug Christians Side; vigtigere var det, at den fra Halvøen forstærkedes nok til at møde et Angreb fra Sjælland, og at i Sønderborg Alt sattes i Arbeide med den tredie store Operation, Udrustningen af de Skibe, Hertugen skulde sende til den forenede Flaade under Gulland. Vi have ovenfor seet (S. 362), at ogsaa dette blev udført med saa megen Kraft, at Skibene fra Als vare de første, der allerede i April kom til Gulland, tidligere endog end de svenske, tidligere end Lybekkerne havde ventet, — eller rettere, tidligere end at de havde truffet Anstalter til at hindre disse Skibes Forening med de svenske og preussiske. Hvo kan miskjende en overlegen Anførers Aand i denne Krigsførelse!

Skandser omtales flere Gange i Tegnelser Nr. 1 for Aar 1535, skjøndt oftest uden nærmere Datering. Præsteindberetningen af 1623 om fyenske Oldsager siger, efter Haandskriftet (Nr. 728 i den Nye Kl. Samling, det store Kl. Bibliothek i Kjøbenhavn): „tvende Skandser findes ogsaa, den ene paa den ene Side hos os i Fyen nordenfor Hindsgavls Skov, den anden tvært overfor paa Jyllands Land, hvilke formenes ogsaa i Grevens Feide at være kastede saaledes paa det Snævreste over Sundet, at man med Stykker kunde formene Fjendernes Skibe at fare igjennem;“ jfr. Uddrag af disse Indberetninger i Suhms Samlinger t. d. d. Hist. 1, 1 S. 83. Hermed maa sammenholdes Aktst. til Grf. Nr. 208, 221. 223. S. 390. 409. 414.

Vi vende tilbage til Fyen. Den 22de Marts var de Hertugeliges Leier i Barløse, den 25de i Lundager, saa at nu en Beleiring af det med en Ringmuur befæstede Assens begyndte; men Holstenerne fandt dog en større Modstand, end de maaskee have ventet, især da de Grevelige jo havde Understøttelse af Skibene, saa at Byen ikke engang kunde blokeres. Derfor trak ogsaa Beleiringen i Langdrag, som det da overalt i denne hele Krig viste sig, at saa svage de paa gammel Viis byggede Slotte vare, naar deres Mure angrebes med svært Skyts, saa vanskeligt var det at betvinge en ordentligt befæstet og forsvaret By. Saavidt man kan skjønne, have de Hertugelige i det mindste to Gange forsøgt at tage Byen med Storm, anden Gang den 16de April, men begge Gange forgjæves; kunde man forlade sig paa en Efterretning, Greven af Hoya meddelte Hertug Albrecht, skulde den sidste Storm have kostet dem 500 Mand; vist er det, at Assens ikke blev taget; men imidlertid vare de Hertugelige ikke ledige. De bragte største Delen af Fyen til Lydighed og lode sig give Hyldingsbreve af de enkelte Adelsmænd og Geistlige saavelsom af Kjøbstæderne og Herrederne. Odense var den første By, som underkastede sig; dens Magistrat svoer Hertug Christian Huldskab og Troskab som Danmarks udvalgte Konge allerede den 22de Marts; derefter Bogense, Kjerteminde og Faaborg endnu inden den 28de Marts. Forpligtelsesbrevene udstedtes til Ditlev Brokdorp, Erik Krummedige, Christoffer v. Feldten (Veltheim) og Cort Penning, og ere underskrevne i Barløse og Lundager, saa at Seiren den 20de Marts har bevirket en meget hurtig Underkastelse. At Middelfart ikke nævnes, kan have sin Grund i, at dets Forpligtelsesbrev nu er forsvundet, eller maaskee snarere deri, at Hyldingen har været aflagt til den ved Sundet befalende Officeer. Foruden Assens kom dog Svendborg og Nyborg endnu ikke i de Hertugeliges Magt; dette er formodentlig Grunden til, at

Geistlige og Bønder i Vinding og Gudme Herreder heller ikke nævnes blandt dem, der nu underkastede sig. Fra de øvrige Herreder have vi Forpligtelsesbrevene — for Vends- og Baagherreder, hvis Bønder maae have udgjort Fleertallet af den beseirede Almue, allerede fra den 23de Marts; for de øvrige, saavelsom for Adelsmændene og de Geistlige, fra denne Dag indtil Søndag Jubilate d. 18de April 1535.*)

Senest den 20de Marts havde Grev Christoffer i Kjøbenhavn Efterretning om Holstenernes Landgang i Fyen. Han og Greven af Hoya trængte strax paa Hertug Albrecht af Meklenborg, at han nu burde komme uopholdelig (S. 391); tillige besluttede Greverne at opgive Toget til Skaane og at sende alle Tropper tilbage til Fyen. I Lybek hed det allerede i de første Dage af April, at Greven af Hoya var gaaet over Storebelt med 300 Heste og alle Knegtene, det er med de fire Fænniker, der stode under hans Befaling og nu havde ligget et Par Maaneder for Dragsholm. Det var dog endnu for tidligt. Paa hvilken Tid Knegtene ere komne til Fyen vide vi vel ikke; men Greven af Hoya med Rytteriet gik den 15de April ombord fra Skælskør efter længere Tids Venten paa føielig Vind, som dog den Dag endnu ikke var bedre, end at han maatte gaae til Nyborg istedetfor til Svendborg, hvorhen han agtede sig. I Nyborg var en Ildebrand udbrudt, da Rytterne kom iland; de droge derfor uden Ophold til Svendborg, hvor Greven tog sit Hovedqvarteer, og hvorhen nu de Knegte sendtes, Hertug Albrecht medbragte fra Tydskland, og de, der kom bagefter. Kort efter har uden Tvivl ogsaa Grev Christoffer sendt sine Tropper til Fyen; thi henimod Aprilmaaneds Slutning var kun een Fænnike Landsknegte i Sjælland, hvorfor jo ogsaa et Angreb paa Øen paatænktes fra Skaane; og i April var de

*) Vedel Simonsen, Fyen i Grevens Feide S. 91 ff.

Greveliges Anfører Bastian v. Jessen i Fyen. Han kan dog neppe have havt flere end to eller tre Fænniker Landsknegte og to Hundrede Ryttere. Turde man forudsætte, hvad der i sig selv er rimeligt, at Bastian v. Jessen er kommen over Nyborg, hvor Grev Christoffer havde Slot og By i sin Magt, til Odense, og der har taget Qvarteer i nogen Tid, vilde det Følgende blive klarere: først dette, at Odense blev plyndret af de Grevelige; thi det har da været Straffen for Byens hurtige Underkastelse under Holstenerne, der maatte af Grev Christoffers Hærfører betragtes som Brud paa den hans Herre svorne Troskabseed. Det er ogsaa ganske i Overeensstemmelse med denne Opfatning af Forholdet, at f. Ex. Knud Urne fangedes af Bastian v. Jessen, og at hans Gaard Søbysøgaard truedes med Plyndring, maaskee virkelig plyndredes, dersom Gustav Trolles Forbøn ikke har afvendt Straffen fra denne Adelsmand, hvem Erkebiskoppen i Mai roser for Troskab imod Kong Christian den Anden og Grev Christoffer, medens Knud Urne dog var iblandt dem, der i Marts hyldede Hertug Christian. Plyndringen af den allerede i Januar af Ouelacker bortførte Jacob Hardenbergs Gods og Gaard Sandholt ligner ogsaa ganske hvad Bastian v. Jessen gjorde paa Søholm: naar ikke engang Anders Bilde gik fri, hvorfor skulde de Grevelige saa skaane Jacob Hardenberg?

Det er imidlertid kun en Formodning, at Bastian von Jessen har havt sit Hovedqvarteer i Odense; men vist er det, at baade han og Greven af Hoya vare i Fyen med Hertug Albrechts, Lybekkernes og Grev Christoffers Tropper i den sidste Halvdeel af April 1535. Hvorfor angrebe de da ikke Holstenerne for Assens, da de dog vare dem fuldkommen voxne i Antal og maatte vide, at disse hver Dag ventede Forstærkning fra Jylland? Hvorfor gik Hertug Albrecht ikke selv til Fyen, men blev roligt siddende i Korsør, efterat han i Mai var skilt ikke meget venligt fra Greven i

Kjøbenhavn? Det manglede dog ikke paa Opfordringer saavel fra Lybek som fra Jørgen Wullenwever. Johan Oldendorp trængte midt i Mai stærkt paa Hertugen, at han skulde prøve Lykken i Fyen; hver Dag, Angrebet opsattes, forværredes Sagernes Stilling. Fjenden fik Forstærkning, og om der ogsaa kom Smaahobe fra Tydskland til Greven af Hoya, saa var det Intet i Sammenligning med de Skarer, der droge til Holstenernes Hær. Engang maatte Hertugen jo dog vove det! Saaledes skrev Johan Oldendorp dengang; men nogle Dage efter blev han selv uvis om Rigtigheden af sit Raad. Han havde havt en Samtale med Hertug Albrechts hjemmeladte Befalingsmand Christoffer Lützow, og denne havde viist ham, at med de Tropper, der nu stode i Fyen, lod det sig ikke gjøre at slaae Fjenden fuldstændigt; det var derfor raadeligst, at Hertugen gjorde en rask Vending og trak alle Tropper bort fra Fyen tilbage til Sjælland, inden Fjenden ved nye Skarer blev stærk nok til at gaae angrebsviis frem og maaskee tilføie dem et uopretteligt Nederlag! Det samme Raad gav ogsaa Christoffer Lützow selv Hertug Albrecht fra Warnemünde den 29de Mai, fordi hans Krigsmagt kun fik ringe Forstærkning, medens Landgreven af Hessen og Hertugerne af Brunsvig og Lyneborg kraftigt understøttede Fjenden; ved Celle vare 500 Ryttere og mange Landsknegte samlede, der agtede sig til Fyen, saa at om Overfarten ved Middelfart endnu var i Holstenernes Hænder, var det tjenligst, at Hertugen førte Krigsfolket bort fra Fyen. Paa den anden Side trængte Wullenwever paa Hertugen, at han skulde selv gaae til Fyen og snarest muligt slaae et afgjørende Slag. Han skriver den 31te Mai fra Kjøbenhavn til Hertug Albrecht, at man med det Første bør gaae tilværks med Hæren, førend Fjenden bliver forstærket; „thi medens Lykken løber paa vor Side, have vi nok Venner; men tøvede man saa længe med Sagen, at den fik et andet Udfald, hvilket Gud almægtigste naadigen afvende,

ville vi ikke faae eller beholde mange Venner og Velyndere.“ Da denne Opmuntring imidlertid ingen Virkning frembragte, tilskrev han atter Hertugen den 4de Juni fra Vordingborg i en halv opmuntrende, halv bebreidende Tone. „Jeg raader troligen, at Eders Naade begiver sig derover; det vilde være Hæren saa godt som 1000 Mand. E. Naade har sex Fænniker gode Knegte og dertil Eders Ryttere; de Andre vilde vel ogsaa betænke deres Ære. E. Naade var da et Hoved over Alle; de vilde ikke være gjenstridige imod E. Naade. Og vilde de da endelig ikke bryde op, kunde E. Naade snart komme til Stranden. Det er ikke saa farligt. E. Naade vilde udrette det dermed, der geraadede os Alle og Kong Christian til Bedste. Fik E. Naade Underretning om, at Middelfartsund var indtaget af Vore, var der saa meget mindre Fare derved. Der mangler en Driver. Men jeg vil advare E. Naade, at om E. Naade ikke vil gjøre saa meget dertil og selv hjælpe at fremme Sagen, saa blive disse Folk her og i Stæderne fortrødne og vrangvillige. Den gode Herre Greven har man ikke hørt, man vil heller ikke forlade sig paa ham; men vilde E. Naade vove saa meget, vilde E. Naade indlægge saa stor Berømmelse hos Riget, at E. Naade derefter vilde erlange Alt, hvad I begjærede. Dersom denne Sag ikke paaskyndes med Iil, saa er alt vort Arbeide og Møie forgjæves; saa vil en anden Mand komme og udrette den samme Sag. Alt bliver Holsteneren let, og vi faae Lov at gaae hjem uden Tak og Priis, med mindre vi ikke lede nogen Skade i Fyen og fik Bistand fra England, ellers er det Intet med os. E. Naade skal befinde det saaledes, dersom her skeer nogen Forsømmelse, som muligen endog kunde skee med fri Villie, om man ikke giver nøie Agt og nu snarest muligt bruger Lykken og hænger vor Sag paa Gud, ikke paa vor egen Magt. Naadige Herre, hvad jeg skriver, skeer ikke uden Aarsag. Gud give, at E. Naade vilde følge mit Raad; Gud kan jo bevare E. Naade

saavel i Fyen som i Sjælland." — „Vilde E. Naade ikke gaae videre, saa begive E. Naade sig dog til vore Skibe og lade Greven af Hoya der komme til Eder." — Ogsaa Greven af Oldenborg anmodede Hertug Albrecht om at gaae til Leiren ved Faaborg, at ikke det hele Spil skulde gaae tabt. Thi at Tropperne vare misfornøiede, fordi Solden ikke betaltes, at der var Mytteri iblandt dem, at Greven af Hoya ikke nød tilstrækkelig Anseelse, — alt dette er af flere Tegn kjendeligt nok. Men trods disse mange Opmuntringer og Raad kan det kun have været i de allersidste Dage før Katastrophen, at Hertug Albrecht er kommen til Fyen, hvor han maaskee dog har udrettet saa meget, at han har formaaet Tropperne til at vove et Slag — det sidste Tærningkast, der maatte vende Lykken afgjort til den ene eller den anden Side.*)

Var Hertug Albrechts Adfærd paafaldende ubestemt, saa var Lybekkernes paafaldende lunken. De gjorde saa godt som Intet nu, da Afgjørelsen nærmede sig. Vore Historieskrivere fortælle rigtignok, at Lybekkerne sendte to Flaader til Danmark, den ene til Øresund, den anden til Fyen, hvor den i Nyborg satte Tropper iland; men baade Hvitfeld og Krag, eller rettere deres fælleds Kilde, har været urigtigt underrettet. Det er af alle de Breve, der nu foreligge os saavel fra Tiden efter som før Øxnebjergslaget, aldeles klart, at Lybek ingen nye Tropper har stillet i Marken, men alene i Forbindelse med de tre andre Søstæder har lønnet de fire

*) Aktst. til Grevef. Nr. 205. 207. 209. 210. 211. 212. 218. 220. 221. 222. 223. 224. 225 S. 385. 388. 392 ff. 404. 407 ff. Werner Parsberg fortæller i et Brev til Fru Sophie Eske Bildes, dat. Lund, anden St. Jørgensdag ($\frac{24}{4}$) 1535, at efter fangne malmøske Borgeres Udsagn er der kun een Fænnike Knegte i Sjælland, hvilken ligger for Dragsholm (Kjøbenhavnske Samling, Fasc. 51.) D. Magaz. 3, 79.

Fænniker Knegte, som de siden forrige Sommer havde i Danmark, — og det endda uordentligere, end det sømmede sig saa rige Stæder. Smaahobe paa tyve, tredive Mand have de maaskee nok overført til Hertug Albrechts Tropper i Svendborg eller Faaborg, men, saavidt man kan skjønne, for hans Regning. Det vidste ogsaa baade Wullenwever og Oldendorp meget vel; derfor advarede de flere Gange Hertugen imod at sætte sin Lid til Stæderne. Og naar disse endda havde gjort noget Alvorligt for at hævde deres Overmagt i Søen; men ogsaa Skibenes Udrustning gik mat og søvnigt. Skjøndt advarede itide hindrede de ikke den fjendtlige Flaades Forening ved Gulland i April og Mai. Først efter Wullenwevers Tilbagekomst fra Danmark i Marts 1535 hører man overhovedet om Skibes Udrustning, og i Midten af Maaneden laae sex eller otte mindre Skibe fra Søstæderne i Lillebelt tilligemed ligesaa mange af Grev Christoffers danske Skibe. Det var dem, der skulde have hindret Holstenernes Overgang til Fyen, men ikke vare Opgaven voxne. I April havde Lybekkerne to store Skibe i Lillebelt; men vi høre Intet om, at de have gjort noget Forsøg paa at sprænge Forbindelsen imellem Jylland og Fyen ved Middelfart, saa at vistnok baade det lybske Raad og Jørgen Kock havde Ret i, at de store Skibe laae i Beltet til ingen Nytte, hvorfor de beordredes til Sundet for med de kjøbenhavnske og de andre vendiske Stæders Skibe at afvende den Fare, der truede fra de fjendtlige Flaaders Forening. Der blev da endnu i Beltet kun syv mindre Skibe, maaskee ikke engang alle fra Lybek.*) Ved de to store lybske Skibes Ankomst til Øresund tilveiebragtes nu i Mai en forenet Flaade af fire store danske Skibe, som Grev Christoffer udrustede, to hollandske, der efter Datidens Sædvaneret bleve tagne ved Kjøbenhavn til Krigsbrug, og sex af de vendiske Stæders

*) Aktst. til Grevef. Nr. 208. 215 S. 390. 400.

Skibe. At denne Flaade, efter Grev Christoffers egen Angivelse, saaledes kun bestod af tolv Skibe — lad ogsaa være, at han mente tolv store Skibe, saa at han ikke har regnet de smaa for nogen egentlig Krigsstyrke — viser uimodsigeligt, at Lybekkerne ikke kunne have havt nogen Flaade i Øresund, men kun de to Skibe, der sidst i April beordredes derhen fra Lillebelt, eller i det Høieste eet eller to foruden dem. Den forenede dansk-hanseatiske Flaade søgte dog ikke strax Fjenden i Østersøen, men lagde sig ved Helsingør for at opkræve Tolden af 70 hollandske Skibe, der vel have havt isinde at gaae igjennem uden at klarere. Nu nødtes de den 25de Mai til at betale Tolden og skulle desuden være halv plyndrede, — mildt eller skaansomt ere de ganske vist ikke blevne behandlede hvor Lybekkerne havde noget at sige.*)

Foruden disse lybske Skibe i Øresund laae omtrent ved samme Tid i Mai fire store Lybekkere ved Assens. Naar de ere komne derhen, og hvad de skulde der, er os ubekjendt, med mindre Planen har været at vove Noget imod Skandserne ved Middelfart. Men vi høre Intet om et Angreb paa disse: Overgangen vedblev at være aaben for Hertug Christians Folk, Gjennemfarten at være lukket for de fjendtlige Skibe. At disse sex til otte Skibe desuden ikke alene var en altfor ringe Magt, og altfor seent satte i Søen, men at det ligeoverfor den store fjendtlige Flaade ogsaa var i høieste Grad uklogt at skille dem i to Dele, den ene i Øresund, den anden i Lillebelt, det lærte Hertug Christian dem meget snart. Den 20de Mai skrev han fra Flensborg til Tyge Krabbe og de andre Rigsraader i Skaane, at hans Folk endnu laae for Assens, hvor Fjenderne ikke havde anden Proviant end hvad de fik fra Skibene; at der laae fire store

*) Hvitfeld Bl: Oiiij. Cragii Annales p. 89 i Forbindelse med Grev Christoffers Brev af 11te Juni.

Skibe, hvert med fire Mærs, og sex til otte Jagter; at han derfor havde sendt Befaling til Flaaden, strax at gaae til Beltet; og nu paalagde han Rigsraaderne, at om de vidste hvor Flaaden var, skulde ogsaa de sende den Ordre til at løbe ind i Aarøsund for Assens og gjøre sin Flid til at nedlægge de fjendtlige Skibe.*)

Hertug Christians Krigsmagt i Fyen var imidlertid bleven noget forstærket, men ikke saa betydeligt eller saa hurtigt, som det havde været nødvendigt, om den skulde have gaaet over til Angreb. I Mai trak den navnlig Rytteri fra Nørrejylland til sig; i Regeringens Registraturer findes Udtog af Befalinger desangaaende, men desværre udaterede, saa at Tiden kun kan sluttes af deres Plads i Bøgerne. Hertug Christian skrev til Biskopper, Prælater, Abbeder, Priorer, Provster, Riddere og gode Mænd i Jylland, at de skulde skikke deres Svende med Heste og Harnisk til Aarhuus og Horsens, der at blive liggende til videre Befaling. Det paalagdes Biskop Ove Bilde, at han strax skulde lade alle Hofsinder drage over til Fyen; og Albrecht Gjøe, at han skulde forsamle Hofsinderne med Heste og Harnisk i Veile og derfra sende dem over til Leiren i Fyen. Disse Befalinger ere ældre end den 2den Mai; nærmere kan man ikke komme Tiden. Kort efter fik alle de, der havde Forlehninger i Nørrejylland, Befaling til at sende de ti gerustede Heste, der vare dem paalagte, til Veile og derfra til Fyen; og en af Dagene imellem den 11te og 14de Mai paalagdes det Biskoppen af Aarhuus, Mogens Gjøe, Erik Banner og Peder Lykke, at „afstedkomme den meste Rustning, de kunde bekomme i Jylland, og strax sende den over til Fyen.**) Men strax efter fik Jyderne Befaling til at standse Troppernes Marsch og holde dem tilbage i Jylland; thi Hertugen havde

*) Aktst. til Grevef. Nr. 219 S. 406.

**) Tegnelser o. a. L. Nr. 1, Fol. 15 og 16.

faaet Underretning om Ouelackers Rustninger i Tydskland, hvorom længere nede skal tales nærmere; han frygtede nu for et Angreb paa Holsten eller, fra en tydsk Havn, paa Jylland. Derfor befalede han fra Gottorp den 16de Mai Jyllands Rigsraader og Adel at møde med al den Styrke, de endnu ikke havde sendt over til Fyen, i Horsens den 30te Mai, og forblive der indtil nærmere Ordre, ligesom Adelen i Hertugdømmerne af samme Grund skulde samles ved Flensborg. Kun Vendelboerne befaledes det at holde sig rustede og beredte til at tage imod et Angreb i deres eget Land, om et saadant blev forsøgt. Hertug Christians Hær i Fyen kunde saaledes ikke faae saa stor Forstærkning, at den kunde gaae angrebsviis frem; og allermindst havde den i Slutningen af Mai og Begyndelsen af Juni Grund til at søge Slag, da just dengang en betydelig Forstærkning af Rytteri fra Tydskland under Gevert Schenk var paa Veien til Fyen, — formodentlig den Skare, Christoffer Lützow omtaler; ligesom jo ogsaa Flaadens Ankomst i Lillebelt maatte give Beleiringen af Assens en anden Vending og styrke Hærens hele Stilling.

Men netop fordi Greven af Hoya ogsaa havde Efterretning om Gevert Schenks Nærmelse, maatte han dog nu endelig beslutte sig til afgjørende Skridt, vilde han ikke udsætte sig for at opsøges i Svendborg af en overlegen Fjende. Det er meget at beklage, at just om dette afgjørende Vendepunkt ere Beretningerne uklare og upaalidelige. Vi ville fremstille Begivenhedernes Hovedtræk saaledes som vi mene at see dem gjennem Taagen.

I Slutningen af Mai satte Greven af Hoya sig i Bevægelse fra Svendborg, hvor Byen og Omegnen vistnok vare frygteligt medtagne ved hans og hans Troppers lange Ophold. Fod-

---

*) Aktst. til Grevef. anden Samling Nr. 43 og 45, S. 93. 96.

folket lod han gaae til Faaborg, hvor det forstærkedes ved Smaasendinger, som Lybekkerne overførte, og iøvrigt forblev i Forbindelse med Sømagten. Selv brød Greven af Hoya med Rytteriet op til Odense*) i Forening med, eller for at forene sig med Bastian v. Jessen. I første Tilfælde, hvis nemlig denne har været med Greven af Hoya i Svendborg og først nu er med ham gaaet til Odense, maa det have været ved denne Tid at Odense plyndredes. Planen var, at Anførerne med Rytteriet skulde gaae til Brendemølleaa, mellem Middelfart og Assens; der vilde de tilsøes trække Knegtene fra Assens til sig og da kaste sig over Gevert Schenk, saasnart han kom over ved Middelfart. Men denne Plan blev ikke udført, enten fordi man dog tilsidst fandt det for voveligt at stille sig imellem Johan Rantzau — han var atter i Spidsen for den hertugelige Hær — og Gevert Schenk med en betydelig Styrke af Rytteri; eller, som Hvitfelds og Krags Kilde siger, fordi man fik Efterretning om, at Rantzau selv var fra Leiren ved Assens med 100 Ryttere gaaet imod Faaborg, naturligviis for at recognoscere den derværende Styrke og maaskee udføre et Slag imod det af Rytteriet forladte Fodfolk, om Leilighed tilbød sig. Saasnart Greven af Hoya og hans Medanfører erfarede dette, opgave de Toget til Lillebelt og vendte sig imod Faaborgegnen for at afskjære Rantzau; men denne brugte sine Øine og Øren altfor vel til at han skulde kunne fanges i en saadan Snare. Han vendte ad Omveie tilbage til sin Leier; de skuffede Modstandere havde for Øieblikket intet Andet at gjøre end at forene sig med Fodfolket i Faaborg. Alt dette hører sikkert til Slutningen af Mai.*) Greven af

*) At Greven af Hoya virkelig har været i Odense med Rytteri, bestyrkes ved Fortegnelsen over hans der efterladte Sager; Vedel Simonsen, Fyen i Grevens Feide S. 103.

**) Thi den 21de Mai var Bastian v. Jessen endnu ilive (D. Mag. 3, 79); før Slaget paa Öxnebjerg var han dræbt i Svendborg,

Hoya havde kun givet endnu en Prøve paa sin ringe Duelighed som Hærfører. Det er om disse fine Overumplingsplaner, disse snilde Frem- og Tilbagetog, at den gamle tydske Landsknegtevise spottende synger:

Frem og tilbage saa droge de nu;
Til idel Forraskning stod al deres Hu.*)

I Faaborg har nu sikkert Troppernes Gjenstridighed og Mandstugtens Opløsning naaet den høieste Grad, især blandt Grev Christoffers Folk. Der udbrød en formelig Opstand imod Bastian v. Jessen, da han vilde straffe de Urolige; han maatte flygte til Svendborg og blev der enten indhentet og dræbt af Oprørerne, eller myrdet af sin egen Tjener.**)

---

hvorhen han skal være flygtet fra Faaborg (Danske Krag 1, 93 Anm.) Af Grev Christoffers Brev til Hert. Albrecht af 6te Juni seer man, at da var Leiren i Faaborg, og at der havde været stor Uorden blandt Tropperne.

*) Vedel Simonsen anf. St: 72.

**) At B. v. J. blev dræbt af sine egne Hageskytter, da han straffede dem, siger Reimar Kock S. 492 (593); men han fortæller rigtignok hans Død i Forbindelse med Skipper Clements Nederlag ved Aalborg 1534. Anmærkningen i den danske Oversættelse af Krag 1, 93 og den gamle tydske Beretning om Slaget ere enige i, at han var dræbt i Svendborg af sine Egne før Slaget. Det beroer altsaa paa en Feiltagelse eller en Forvexling, naar Henrik Rantzau lader sin Fader Johan Rantzau selv fælde ham i en Enekamp paa Valpladsen før Slaget begyndte. I et Brev af 1584 fra Statholder Henrik Rantzau til hans Søn Gerhard siger han: „Folgendt ist die schlacht uff dem Ochsenberg geschehen, wie der graffe von Tecklenburg undt der (von) hoya thodt geplieben, undt mein Vater zwischen beiden hauffen ehe dann die schlacht angingk mit bestalt von Jessen, Churfürst Fridrich von Sachsen Bastart, ein dreffen midt den spieszen gethan undt denselben herunter gestochen, wie sich sein Pferdt gewendet.“ Det kan da antages, at en Fortælling af Henrik Rantzau ogsaa er Kilden til den 19 Aar ældre Beretning om Enekampen hos Mart. Coronæus Fol. Biij vers.,

Nu var det paa Tiden, at Hertug Albrecht selv kom til Faaborg, skulde ikke Alt opløse sig i en vild Forvirring; formodentlig er han ogsaa virkelig kommen engang i de første ti Dage af Juni, thi før kan det ikke være skeet, da Grev Christoffer, efterat have modtaget Melding om Uordnerne ved hans Tropper, opfordrede fra Kjøbenhavn den 6te Juni Hertugen til at gaae over til Leiren i Faaborg. Hertug Albrecht har da ved sin fyrstelige Anseelse, ved Overtalelser og gode Ord, maaskee ogsaa ved lidt Penge, formaaet Hæren til at gaae løs paa Fjenden. Erkebiskop Gustav Trolle, der som Biskop i Fyen var Øens første Magnat og maa betragtes som Grev Christoffers Statholder, var kommen fra Taasinge til Leiren i Faaborg og har efter Bastian v. Jessens Død uden Tvivl paataget sig Overbefalingen over de grevelige Tropper. Han og Greven af Hoya holdt kort før Opbruddet et Møde, hvori Angrebsplanen blev nærmere bestemt. Man besluttede at anfalde Leiren med Hovedstyrken og ved et Ildsignal, nemlig ved at antænde et Huus, give Besætningen i Assens Tegn til at falde ud af Byen.*) At faae Bud til Assens kunde jo ingen Vanskeligheder volde, da man var Herre i Søen. Men de to Anførere havde havt et Vidne til deres Samtale, som de ikke vidste af. Præsten Hans Madsen i Svaninge var bleven fangen, dengang Sandholt blev plyndret, fordi han ikke vilde aabenbare, hvor det ham af Jacob Hardenberg betroede Gods var skjult. Formodentlig har han været fangen i nogen Tid før Katastrophen; thi hans Fraværelse fra hans Kald kan ikke have været ganske kort. Hvad enten det nu var i Odense, eller

hvorfra den er gaaet over i Chr. Kellinghusens Carmen panegyricum Fol. Eiiij vers. Møllers Cimbria lit. T. 1, p. 528 kjender ogsaa denne Enekamp, men henlægger den til Beleiringen for Assens, ikke til Slaget.

*) Reimar Kock S, 500 (601).

i Faaborg, eller paa en Gaard i Nærheden af Faaborg, at man havde piint den ulykkelige Fange ved at ophænge ham ved Tommelfingrene og binde ham glohede Æg under Armene, saa havde hans Plagere ikke afpresset ham noget Udsagn; og nu var han til videre Leilighed indelukt i et Skab i den Stue, hvor Erkebispen og Greven samledes, uden at disse vidste det. Den brave Mand undertrykte sine Smerter for ret nøie at opfatte Alt; og da han om Natten var heldig nok til at løsne sine Strikker, kom han ned til Stranden, fandt en Baad, fik fat i en Humlestage, arbeidede sig over til Horneland, og ilede nu halvnøgen og forpiint ad Assens til. Bevidstheden om den høie Vigtighed af det Budskab, han bragte, gav ham Kræfter til at naae Leiren. Her henvendte han sig til Erik Krummedige, og saaledes advaredes Befalingsmændene itide.*) Om Fjendens Bevægelser i det Hele har Rantzau sikkert vidst god Besked uden Hans Madsen; men Enkelthederne, saasom Hertug Albrechts Ankomst til Faaborg, Veien, Fjenden vilde tage, Angrebets Tid, Ildsignalet, maatte være ham ubekjendte. Hurtigt fattet benyttede han Efterretningen med sin vante Raskhed, og Fjenden lod ham ikke savne Tid til at tage sine Forholdsregler. Efterat have recognosceret Fjenden og overtydet sig om Efterretningens Sandhed, brød Rantzau med Hovedstyrken op imod Greven af Hoya, medens Christoffer v. Veltheim

*) Om Hans Madsen see Hvitfeld anf. St. Bl. P. Danske Atlas 3, 413. D. Mag. 4, 45. Jfr. Suhms Saml. 1, 1 S. 8. Hans Madsens Søn Jørgen Hansen, ogsaa Præst i Svaninge, er Forfatter til den Beretning om Faderens Skjæbne, der findes i D. Mag. anf. St. Hvitfeld og Krag maa have havt en noget afvigende Beretning. Sønnens trykte Fortælling har saa mange beviislige Urigtigheder, at netop dens Omstændelighed gjør den mistænkelig som forvansket ved løse Familiesagn. Desuden maa der have været forskjellige Opskrifter af den; thi Præsteindberetningen af 1623 i det kgl. Bibliothek har den samme Fortælling som D. Mag., men med adskillige Afvigelser i Enkelthederne.

blev tilbage med 100 Ryttere; Leiren stak han i Brand, vistnok for at vildlede Besætningen eller lokke den til et Udfald i urette Tid, hvis den allerede havde modtaget Ordren om Ildsignalet. Det var Fredag den 11te Juni 1535, om Eftermiddagen Kl. 6, at Rantzau en stærk halv Miil fra Assens stødte paa Fjenderne, der, saasnart de bleve ham vaer, besatte Øxnebjergs Høider og begyndte at forskandse sig med en Vognborg; maaskee har deres Mening været at leire sig og først angribe den næste Dag. Have de tilbagelagt Veien fra Faaborg i een Marsch, bliver det ogsaa begribeligt, at de den første Dag kun vilde rykke Fjenden paa Klingen for at udføre Angrebet selv den næste Dag. Men nu maatte de slaaes strax. Rantzau havde imidlertid ingen Lyst til at styrte sig ubesindigt løs paa en i det mindste ligesaa talrig, maaskee talrigere Modstander i en saadan Stilling; han forsøgte at drage Greven af Hoya ud af Vognborgen — og det lykkedes! Da han sendte ham nogle Kanonkugler ind i Stillingen, meente Greven, at det var bedre „at bie paa et Glavinds Od end paa en Kartoveklod.“ Enten vilde han bringe Rantzaus Artilleri til Tavshed ved et rask Anløb med Rytteriet, eller han tænkte at komme til Haandgemæng med de fjendtlige Ryttere, inden Rantzau ret kunde bruge sit Skyts; — men det mislykkedes! Allerede i Uorden, og uden at give Skytterne Tid til at blive i Linie med Rytterne, styrtede han sig imod Fjenden. Rantzau lod ham komme paa et Steenkast nær og brød da frem i tætsluttet, velordnet Skare, hvis usvækkede og samlede Kraft saa meget snarere maatte kaste den halvopløste Fjende, som Rantzau havde ladet en Skare Ryttere tage ham i Flanken, og Christoffer von Veltheim desuden kom tililende i rette Øieblik, da Besætningen i Assens forholdt sig ganske stille. Ved de Kongeliges Overlegenhed i Artilleri maatte det grevelige Rytteries Nederlag medføre Fodfolkets. Efter halvanden Times Kamp havde Johan Rantzau vundet den

herligste Seier og befæstet Danmarks Krone paa sin Herres Hoved. Den slagne Fjende blev forfulgt indtil Nattens Frembrud.

Det var ikke talrige Hære, der kæmpede paa Øxnebjerg. Greven af Hoya førte fire Faner Ryttere og ni Fænniker Landsknegte, der skulde have udgjort noget over 5000 Mand, hvis Skarerne havde været fuldtallige, hvad de ganske vist ikke vare. Den kongelige Hær — efter Seirens Gudsdom anerkjende vi Hertug Christian som Danmarks retmæssige Konge — angives ligeledes til fire Faner Ryttere, men kun til otte Fænniker Fodfolk, saa at Forskjellen, om Tallene ere rigtige, ikke har været stor. Desuden havde de Kongelige et Artilleri, der lod høre fra sig i Slaget og bidrog til Seiren, medens man om Greven af Hoyas Skyts ikke veed Andet, end at det faldt i Seierherrens Hænder. Grevens Hær bestod ene af tydske Tropper, Kongens af tydske og danske; Kongens Landsknegte have vistnok alene været hvervede Tydskere; men blandt Rytterne var baade jydsk og fyensk Adel. Efter Slagets Gang er det troeligt nok, hvad den gamle tydske Beretning siger, at Seierherrens Tab var meget mindre end de Overvundnes, om det end turde være overdrevent, at han kun skulde have mistet 40 Mand; kun to Adelsmænd blev saarede. Hvor stort Fjendens Tab var, kan ikke siges nøiagtigt, da de Faldnes Antal ikke angives; men fangne bleve 184 Mand af Rytteriet, af hvilke de 42 vare Adelsmænd; blandt dem vare de mærkeligste en Borggreve af Dohna, en Herre v. der Decken, den ene Ritmester Benedict v. d. Wisch, og to Fændriker. Af Fodfolket fangedes over 1500 Mand, af hvilke flere end Hundrede vare af Adel. Reimer vom Wolde med flere af Anførerne kom ligeledes i Fangenskab. Erkebiskop Gustav Trolle blev haardt saaret og fangen. Han bragtes til Gottorp, hvor han kort efter døde af sine Saar, saa at Kongen undgik et altid ubehageligt Nei til Gustav Vasa, der anmodede

om, at denne hans Dødsfjende maatte blive hans Gjæst, for at han kunde faae sin fortjente Løn. Blandt de Faldne nævnes Obersten for Landsknegtene, Michael Zanow, der siges dræbt af sine egne Folk, fordi de ansaae ham for en Forræder, en Udaad, der i Forbindelse med Mordet paa Bastian v. Jessen røber den høieste Grad af Tøilesløshed, som bedst forklarer Nederlaget. En Greve af Tecklenburg faldt; han synes kun at have havt en subaltern Post blandt Grev Christoffers Tropper. Greven af Hoya selv overgav sig; men da han stod af Hesten, blev han gjennemboret af en holstensk Adelsmand Ditlev Rathlow, der havde et gammelt Nag til ham. Over 400 Vogne bleve tagne. Naar saaledes den halve Hær var falden eller fangen, deriblandt begge Anførerne og de fleste høiere Officerer, og hele Artilleriet med Bagagen var tabt, kan man vel sige, at Hertug Albrechts og Grev Christoffers Hær var tilintetgjort; hvad der undkom fra Valpladsen var ikke en slagen Hær, men opløste Skarer af Flygtninge.

De to faldne Grever bleve med de øvrige Adelsmænd først begravne paa den nærmeste Kirkegaard, men nogle Dage derefter opgravne og førte til St. Knuds Kirke i Odense, hvor et nu forsvundet Mindesmærke blev anbragt over deres Grav. Det var Fyrste og Adel der vandt, derfor hædredes de faldne Standsfæller; da Bønderne i Ditmarsken seirede, maatte de slagne Adelsmænd blive liggende for Kat og Hund!

At Assens nu maatte falde, kunde ikke være tvivlsomt; de der indesluttede tre Fænniker Landsknegte tænkte ikke engang paa at forsvare Byen længer; en Deel af dem gik med mange Borgere ombord paa de store Krigsskibe, andre indskibede sig i mindre Fartøier og undkom heldigen til Skælskør. De store Skibe bleve endnu liggende et Par Dage; men at Qvinder og Børn efter Knegtenes og Borgernes Flugt ikke tænkte paa at negte Underkastelse, er indlysende;

og dog blev Byen den næste Dag tagen med Storm og plyndret. Landsknegtene skulde mættes med Bytte, derfor maatte den gives til Priis!*)

Netop i de samme Dage som den afgjørende Kamp stod i Fyen, begyndte ogsaa Krigsbegivenhederne tilsøes. Den ved Gulland samlede Flaade gik under Seil først i Juni, anholdt underveis fire overysselske Skibe, der maatte udlosse deres Ladninger og finde sig i at lade sig udruste til Orlogstjeneste, og stødte nu den 9de Juni 1535 under Bornholm paa de vendiske Stæders og Grev Christoffers Flaade, som nogle Dage iforveien havde taget Told i Øresund. Begge Flaader vexlede Skud; men til en egentlig Kamp kom det kun imellem Admiralskibene med deres nærmeste Secundanter. Peder Skram og Måns Svenson paa Kong Gustavs store Kravel angrebe Grevens Admiral paa det danske Skib Michael, der blev ilde medhandlet. Admiralen faldt, Skibet blev saa forskudt, at det ikke mere kunde bruges, og det var vistnok blevet taget, havde ikke et heldigt Skud sønderrevet Kravelens Storfal, saa at Seilet styrtede ned paa Dækket. Kampen maa have været varm nok; thi Skram mistede paa sit Skib

*) Om Slaget see Aktst. til Grevef. anden Samling Nr. 48, S. 99; den gamle trykte Beretning hos Vedel Simonsen, Fyen i Grevef. S. 66 og i Supplementet til den danske Krag S. 243. Hvitfeld Bl. P. vers, Cragii Annales p. 92. De ovenfor (S. 411 og 424) anførte Viser, især den tydske. Rantzaus Biographer. Reimar Kock S. 500 (601). Hans Regkmann, Lub. Chronik S. 184. Aktst. til Grevef. Nr. 231, S. 426. Den i Texten angivne Størrelse af den kongelige Hær beroer vel nærmest kun paa Erasm. Læti Res Danicæ libr. 5, p. 215; men hans Angivelse finder Bestyrkelse i Lønningsqvitteringer i Tegnelser o. al. L., hvorefter man maa troe, at der i Begyndelsen af Juli stode to Regimenter, altsaa otte Fænniker Knegte i Fyen; og i et Brev fra Hertug Henrik af Meklenborg til Pfalzgreven dat. Güstrow 30te Juli 1535 i Aktst. t. Grevef. anden Samling Nr. 58, S. 118, hvori det kgl. Fodfolks Styrke for Kjøbenhavn angives til otte eller ti Fænniker.

74 Mand. Den grevelige Flaade maatte vige og tye ind i Sundet. I Kjøbenhavn traadte nu den 11te Juni alle Anførerne sammen i et stort Krigsraad med Grev Christoffer, Stralsunds Sendebud, Kjøbenhavns og Malmøs Magistrater. De bleve enige om, at de med deres tolv Skibe vare for svage til at søge Fjenden, inden de havde trukket de i Lillebelt liggende Skibe til sig; og da de allerede vidste, at den fjendtlige Flaade efter Træfningen var styret sydvestlig, gjaldt det tillige at frelse disse Skibe. Grev Christoffer skrev samme Dag to Breve til Hertug Albrecht, at han skulde i al Hast advare Skibene og befale dem at gaae nordom til Helsingør for at støde til den øvrige Flaade. Desuden blev der skrevet directe til Skibene, og det stralsundiske Skibs Fører blev med en anden Mand for større Sikkerheds Skyld sendt til dem fra Kjøbenhavn. Netop samme Dag, den 11te Juni, skreve ogsaa rostokske og stralsundiske Sendebud, der formodentlig vare paa Hjemreisen, fra Aalholm paa Laaland til Hertug Albrecht, at Fjenden var i Søen med 26 Skibe, deriblandt et meget stort, at han havde taget nogle Rostokkere tæt sydfor Laaland, og at han den 10de Juni var seet der i Farvandet styrende mod Fyen, hvorfor de strax havde advaret de der liggende Skibe.*)

Rimeligviis ere disse Befalinger og Efterretninger slet ikke komne de paagjældende Skibsførere ihænde, da de alle ere skrevne samme Dag, som Slaget stod paa Øxnebjerg, saa at Bud og Breve neppe have kunnet komme igjennem tillands eller, om de ere komne til Svendborg eller Faaborg den 12te og 13de, have fundet Alt der i fuldstændig Forvirring. Saaledes begriber man, at Lybekkernes Skibe, som

---

*) Aktst. til Grevef. Nr. 227 ff. S. 421 ff. Hvitfeld Bl. Q. vers ff. Cragii Annales p. 95 ff. Peder Skrams Levnetsbeskrivelser.

ingen Efterretninger havde om den fjendtlige Flaade, bleve roligen liggende et Par Dage uden at benytte den Vind, der kunde have bragt dem til Storebelt ligesaavel som de Fartøier, hvorpaa Flygtningene fra Assens og Faaborg naaede Sjælland.

Det var ganske rigtigt, at Peder Skram efter Træfningen den 9de Juni var styret mod Sydvest; thi han havde under Bornholm modtaget Kongens Befaling til at nedlægge Skibene i Lillebelt. Han opgav derfor at forfølge den slagne Fjende ind i Øresund, var som sagt den 10de under Laaland, holdt temmelig langt sydover, rimeligviis for at være vis paa, at Fjenden ikke skulde undslippe til Lybek, gjorde paa Veien adskillige Priser, og gik Mandag den 14de Juni ind i Lillebelt med ti Skibe.*) Dog lykkedes det ham ikke at jage Fjenden op imod Skandserne ved Middelfart, hvis dette har været hans Agt; thi Lybekkerne, som hele Tiden havde en stor Respect for disse Skandser, gik sønderud af Beltet. Hvorfor Skram ikke angreb dem den 15de Juni, er ubekjendt. Vindstille har maaskee hindret alle Bevægelser. Men Lybekkerne undslap dog ikke; den 16de Juni jagede Skram dem ind i Svendborgsund, og hvad enten den øvrige Flaade har spærret dem Veien østerud, eller nogen anden os nu ubekjendt Hindring har gjort dem Flugten umulig,

*) Olive Skram (D. Mag. 3die Række 3, 86) siger, at det var om Mandagen, altsaa den 14de Juni, at Peder Skram tog Lybekkernes Skibe, saaledes ogsaa Hvitfeld Bl. Q. ij vers. Den gamle tydske samtidige Beretning er imidlertid her afgjørende. Men det kan dog være, at Biographien ikke har ganske Uret; thi det synes virkelig, at Angrebet er begyndt i Lillebelt for Assens. Kongen siger i et Brev til Skaane (Tegnelser o. a. L. Nr. 1, Fol. 27 a) „desligeste haver Kl. Majestæts, Kongen af Sverrigs og de preussiske Skibe været efter de Skibe, som de Lybske havde liggende for Assens og trængte dem derfra ind for Svendborg.“ Jfr. Aktst. til Grevef. anden Samling S. 101.

saa blev det Enden paa denne Jagt, at Lybekkerne efter en kort Kanonade selv satte deres Skibe paa Grund i Sundet, lagde Ild i dem og søgte at undflye tillands. Nogle Faa lykkedes det at komme over til Sjælland, de Fleste bleve fangne eller slagne i Fyen. Men Skram faldt med sine Folk strax ud af sine Skibe ind i de fjendtlige, slukkede Ilden og erobrede ni fuldt rustede Skibe, hvoraf de tre vare meget store, i fuldkommen kampdygtig Stand. En Jagt brændte, et Skib undkom, men skal senere være taget under den tydske Kyst. Lybeks Sømagt har aldrig forvundet dette Nederlag; skjøndt Tabet i sig selv ikke var saa stort, at de mægtige Hanseater jo snart kunde have erstattet det, og skjøndt de fire vendiske Søstæder endnu engang i dette Aar satte en betydelig Flaade i Søen, have de ikke mere gjort Peder Skram Herredømmet i Østersøen stridigt i denne Krig, og ere ingensinde efter den optraadte selvstændigt som en herskende Sømagt i Østersøen.

Peder Skram forfulgte sin Seier og gjorde sig til Herre i Farvandene mellem de danske Øer. Tranekjær Slot erobrede han og med det Langeland; ligeledes tvang han Korsør til Overgivelse og forberedte derved de Kongeliges Overgang til Sjælland. Begge Slottene besatte han med Krigsfolk fra Skibene, indtil Landmagten kunde afgive Besætning, og sikkert er han bleven i Beltet, indtil den kongelige Hær var overført fra Fyen. Laaland, Falster, Møen, som vare i Lybekkernes og Grevens Hænder, aftvang han Brandskat og Proviant til Flaadens Forsyning, saa at han selv kunde lønne og føde sine Folk. Derimod holdt han Tropperne bedre i Tømme, end Johan Rantzau, og vilde ikke tilstede dem at plyndre Smaalandene, da Beboerne havde givet Brandskat; ja hans alvorlige Haandhævelse af Ret og Orden havde endog nær kostet ham Livet. Krigsfolket paa hans Admiralskib gjorde Opstand, overfaldt ham i hans Kahyt og vilde ihjelslaae ham, saa at det var med Nød og neppe han slap

fra dem med Livet. Han anmeldte siden Sagen for Kong Christian og bød sig i Rette for hvilke upartiske Dommere de Svenske selv vilde vælge; derfor paalagde Kongen den svenske Anfører og Commissær, Måns Svensson og Hr. Erik Fleming, at anstille en Undersøgelse, hvis Udfald blev den Erklæring: „at Peder Skram havde skikket sig imod dem Alle som en ærlig Mand, saa at de intet Andet kunde beskylde ham for, end at han ikke vilde tilstede dem at plyndre Laaland og Møen.“*) Om de Skyldige fik nogen Straf, er ikke bekjendt; men sandsynligviis har dette Optrin givet Anledning til, at Kong Christian lod Peder Skram som sin svorne Mand træde over paa Løven, det største af de erobrede Skibe. Den forenede Flaade gik nu til Øresund og lagde sig for Kjøbenhavn og Malmø den 18de Juli 1535; den bestod da ikke alene af de tre Fyrsters Skibe, men var bleven forstærket med nogle, som Befalingsmanden paa Aggershuus havde i Foraaret ført fra Norge. Hertil kom enkelte af Mogens Gjøe, Claus Bilde og Henrik Rosenkrands udredte Skibe, saa at den saa anseeligt forøgede Flaade i et Brev fra Hertug Henrik af Meklenborg af 30te Juli siges at udgjøre henved 50 Seilere, store og smaa. Deres Hovedopgave var at blokere Kjøbenhavn, Malmø og Landskrone, afvise ethvert Forsøg paa at undsætte disse Stæder, og ved Krydsere at holde Søen ryddelig for fjendtlige Kapere.

Landhæren forlode vi paa Øxnebjerg efter Erobringen og Plyndringen af Assens. Nær var Uenighed udbrudt imellem de seirende Tropper, fordi kun eet Regiment havde deltaget i Stormen paa Assens og saaledes ene faaet Deel i Byttet. Det andet Regiment tilfredsstillede Rantzau ved at sende det imod Svendborg, der blev givet Landsknegtene til Priis. Formodentlig har Efterretningen om Slaget paa

---

*) D. Mag. 3die Række 3, 98 Anmærkning 2, efter Tegnelser o. al. L. 1, 70.

Øxnebjerg gjort samme Virkning i Svendborg som i Assens, saa at de meest compromitterede Svendborgere allerede vare paa Flugt; i Marts 1536 finde vi en Deel af dem i Kjøbenhavn, hvorfra de søgte og fandt Udsoning med Kongen, der da tillod dem at vende tilbage til deres By.*) Men ere de flygtede den 12te eller 13de Juni 1535, saa fik Modpartiet i Byen nu Luft; og dersom der er nogen Sandhed i den fra meget yngere Kilder i vor Historie overgaaede Fortælling om Mester Hans Gaas's Bedrift, maa det have været i disse Dage at han overtalte sine Medborgere til at optræde imod Lybekkerne og de Grevelige, hvis Skibe de da afviste fra Svendborgs Havn med Kanonskud fra Skartertaarnet. Disse Skibe kunne neppe have været andre end de første mindre Fartøier, hvorpaa Flygtningene fra Assens og Faaborg tyede over ad Sjælland til. Men om Svendborg vendte sig til Kongens Parti i det allersidste Øieblik, frelste det dog ikke Byen fra den overhængende Ulykke; thi netop i disse Dage blev Byen stormet og plyndret af de fra Leiren afsendte Tropper. Dette maa være skeet den 14de eller 15de Juni; thi Byen var allerede erobret af de kongelige Tropper, da Søslaget stod. Anførerne for den kongelige Hær have rimeligviis slet ikke kjendt denne Svendborgs sildige Anger og Omvendelse, Landsknegtene have da uhindret fulgt den Befaling, hvormed de ere ankomne, at storme og plyndre Fjendens Hovedplads i Fyen.**) At ogsaa Faaborg, der, skjøndt det i Marts havde hyldet Christian den Tredie, nu atter havde maatte underkaste sig de Grevelige, er bleven fjendtlig be-

*) Vedel Simonsen, Fyen i Grevef. S. 109; Tirsdag efter Lætare var 1536 den 28de Marts.

*) Jfr. I. L. Rohmann, Bemærkninger om Hans Gaas i Tidsskriftet For Litteratur og Kritik 3die B. S. 97 ff. At Svendborg var i de Kongeliges Magt, da Søslaget stod Onsdag efter Viti ($\frac{16}{6}$), siger Kong Christian selv, see Aktst. til Grf. anden Samling S. 101.

handlet af Seierherrerne, vilde vi antage, selv om ikke danske Atlas berettede, at Byen efter Øxnebjergslaget ikke alene blev plyndret, men mistede sine Fæstningsværker, og at desuden mange Huse bleve brændte. Ikke bedre gik det Odense, hvis Forhold jo var det samme; det skiftede nu tredie Gang Herre i Løbet af et Aar, og blev tredie Gang plyndret. Paa Henrettelser og Confiskationer blev ligesaa lidt sparet i Fyen som i Jylland. Hans Plougs, Hans Lundes og i det mindste endnu een Mands Gaarde i Assens faldt til Kronen som forbrudt Gods; den første skænkede Kongen til Johan Rantzau tilligemed Claus Bangs Gaard i Svendborg; thi det var Skik, at Feltherren fik en Gaard i enhver med Storm erobret By.*) Den Hans Lunde, der havde bragt Hagenskov Slot i de Greveliges Hænder, skjøndt han var Tjener til Slottet, led Forræderens Død: han blev parteret og lagt paa Steile. Skræderen i Odense og hans Medhjælpere, der havde gjort Klosterjomfruerne i Dalum Vold, bleve halshuggede. Hans Skrivers Gaard i Veistrup skænkede Kongen til Jacob Brokenhuus, da Tidselholt var brændt. To Gaarde paa Ærø, der tilhørte Peder Mogensen i Svendborg, bleve givne til Ditlev Brokdorp; Peder Bangs Gaard i Svendborg, og en anden Gaard sammesteds, der eiedes af Peder Aasum, forhen Prior i St. Hans Kloster i Odense, erklæredes for hjemfaldne til Kronen.**) Ogsaa en Linie af den Ulfeldske Familie maatte bøde for at have holdt sig til Grev Christoffers Parti. Hartvig, Otto og Just Andersønner Ulfeld stode i Krigens Tid paa forskjellige Partier; den Første var en af de Nitten, som den 9de Juli 1534 i Hjallese sluttede sig til Jyderne og Hertug Christian; men han blev skudt i Krigen endnu samme Aar, formodentlig blandt de tretten Adelsmænd, der omkom ved

*) D. Mag. 4, 65. 86.
**) See ovenfor S. 246 og de S. 248. Anm. anførte Steder.

Nyborgs Overrumpling. Hans Heelbroder Otto Andersen havde allerede tidligere spillet en Rolle i Norden som Søren Norbyes Fodermarsk paa Gulland; senere opholdt han sig i Udlandet hos den landflygtige Christian den Anden, men var inden 1531 vendt tilbage til Danmark og havde forsonet sig med Kong Frederik den Første, hvem han tjente i den norske Krig. Nu, efter Slaget paa Øxnebjerg, blev hans Part af Oregaard, der var disse Brødres Arvepant, erklæret for Kronen tilfalden som forbrudt Gods, fordi han havde ført Avindskjold imod Riget; og mange Aar derefter reiste Hertug Hans den Ældre Paastand paa hans Gods i Nordslesvig, fordi han havde forladt Landet med Grev Christoffer og var død uden at have opnaaet Forsoning med sin Landsherre. Det er vist nok, at Otto Andersen har tjent Grev Christoffer i Grevens Feide; men hvis han ikke ved sin Tilbagekomst har paataget sig nogen særlig Troskabspligt imod Kong Frederiks Arvinger, er det vanskeligt at indsee, med hvad Ret han behandledes som Landsforræder; en dansk Adelsmand havde jo ingen Forpligtelse til at anerkjende den holstenske Hertug, der ingen Arveret havde til Riget, for sin Konge. Ogsaa Halvbroderen Just Andersen Ulfeld blev behandlet som den, der havde ført Avindskjold imod Riget, hvorfor hans Deel i Oregaard ligeledes inddroges, og Beslag lagdes paa alt hans Gods i Jylland; ogsaa mistede han sin Forlehning Gjelsted Kirke i Fyen. Men han maa dog snart have enten beviist sin Uskyldighed eller gjenvundet Kongens Naade, da han allerede i det følgende Aar fik sit Gods tilbage.*) Det er overhovedet vist,

*) Fremstillingen af disse Ulfelders Forhold er grundet paa Dokumenter i Geheimearchivet og i den kjøbenhavnske Samling. Vedel Simonsens Bidrag til den fyenske Kongeborg Rugaards Historie. I, 2, S. 44. 67. 80. 84 ff. Hans Paus's Corfits Ulfelds Levnet S. 6, og Stamtavlen i den danske Overs. af Hofmans Adelsmænd 2, 217.

at Adskillige af dem, som nu i Seirens og Tilbagegangens første Hede bleve Offere for de nye Magthaveres vilkaarlige Voldsomhed, senere atter toges til Naade; men det kan heller ikke betvivles, at jo langt flere end de, vi nu kunne paavise, dengang have maattet lide for Gjerninger, ikkun Krigens Udfald satte Seierherren istand til at behandle som strafværdige. Om Undersøgelse og Dom høre vi Intet.

Det var ikke til Fyenboernes Gavn, at Kongen først et Par Uger efter Slaget kom til Fyen. Han alene kunde nogenlunde have standset Krigsfolkets Voldsomheder. Han blev opholdt i Hertugdømmerne ved Underhandlinger, vi senere ville komme til at omtale. Hans Ankomst ledsagedes af et Skattepaalæg, der maa have været det mishandlede Folk tungt nok at udrede, men som ikke kunde undgaaes, dersom Tropperne skulde have deres Sold. En Sølvskat blev udskreven i Fyen og de tilliggende Øer. Det tre Gange plyndrede Odense maatte svare 2000 Lod Sølv, Bogense og Kjerteminde hvert 600, Svenborg ligeledes 600, Assens, Middelfart, Nyborg og Faaborg hvert 200. Naturligviis have Landboerne af alle Stænder ogsaa maattet give deres Bidrag, formodentlig efter samme Ansættelse som i Jylland; og saa rask maatte det Paabudne udredes, at allerede i de første Dage af Juli Maaned kunde der udbetales henved 10,000 Lod Sølv af denne Skat til at lønne de to Regimenter Knegte, som endnu den 5te Juli stode i Fyen. Skatten er vel medbragt af de Adelige selv og de Afsendte fra Kjøbstæderne og Herrederne, der samledes i Odense Løverdag den 3die Juli 1535 for personligen at hylde Hertug Christian, Kong Frederiks Søn, som deres rette Herre og Konge. I disse Dage maa ogsaa Nyborg Slot have overgivet sig; thi den 10de Juli udstedte Kongen i Nyborg Bestalling for Christoffer Ottesen Hvitfeld som Commandant, eller, som det hed, gav ham Følgebrev paa Nyborg Slot. Otto Stisen gik til Kjøbenhavn og tjente fremdeles Modpartiet. Da saaledes hele Fyen med

Taasinge og Langeland var i Kongens Magt, og da Peder Skram imidlertid havde erobret og bemandet Korsør Slot, kunde Flaaden nu overføre Hæren til Sjælland. Dette er ogsaa skeet henimod Midten af Juli; den 17de Juli havde Kongen sit Hovedqvarteer i Kjøge, og den 18de var Flaaden allerede ankommen i Sundet. For Kjøbenhavns og Malmøs Borgere trak det altsaa nu op til en Beleiring, hvis de ikke itide underkastede sig. Malmø var allerede spærret fra Landsiden; thi strax efter de fyenske Seire havde Kongen paalagt de Øverstbefalende i Leiren ved Lund at anlægge et Blokhuus eller en Skandse for hver af Malmøs tre Porte, hvert saa stort, at det kunde rumme 100 Heste. Om et directe Angreb paa den velbefæstede Stad høres dog Intet, og dens krigsvante Borgere i Forbindelse med nogle Landsknegte vare stærke nok til dens Forsvar. I Kjøbenhavn var foruden Borgerskabet 1200 Landsknegte og 250 Ryttere: en tilstrækkelig Styrke til at holde den kongelige Hær, der foruden Rytteriet bestod af otte til ti Fænniker Knegte, i Respect, — kunde Staden kun udholde en langvarig Afspærring fra Land og Sø. I Fyen forbleve for det Første Erik Krummedige og Claus Daa som kongelige Statholdere med een Fænnike Knegte, som forlagdes til Odense, Bogense og Kjerteminde og maatte tilligemed Besætningen i Skandsen ved Middelfart underholdes af Fyenboerne, medens Besætningen paa Nyborg vel er lønnet og underholdt med det tilliggende Lehns Indtægter.*)

---

*) Endnu den 27de Juni 1535 var Kongen i Haderslev; Tegel 2, 59. Om Sølvskatten i Fyen see Vedel Simonsens Fyen i Grf. S. 112. I Tegnelser o. al. L. ere baade Bogense og Kjerteminde ansatte til 600 Lod Sølv. Sammesteds findes Fol. 94 b en Qvittering fra Kongen, dat. Feltleiren for Kjøbenhavn Torsdag efter Franciscus ($\frac{7}{10}$) 1535, hvori er optaget tre Qvitteringer fra 5, 6 og 9 Juli 1535 for i Alt 9000 Lod Sølv og 200 Joachimsdalere. I den

Den samtidige tydske Beretning om Slaget paa Øxnebjerg siger, at Hertug Albrecht selv var i Fyen under Slaget, men ikke tilstede paa Valpladsen; han har da, som vi ovenfor antoge, været i Faaborg, og hvad er i sig selv ogsaa rimeligere, end at Opfordringer fra alle Sider og Sagernes Tilstand i Faaborg endelig have bevæget ham til at vove sig derover? Men efter Slaget gik han ombord og begav sig med Flygtningene til Sjælland. Fra Korsør meldte han den ulykkelige Begivenhed til Tydskland; vi have endnu hans Brev til Rostok af 13de Juni, hvori han søger at opmuntre Borgerne til nye Anstrengelser og at sætte Mod i dem ved at forstørre Fjendens, forringe det egne Tab. I Korsør blev Hertugen imidlertid ikke længe; han maatte til

---

Kjøbenhavnske Samling Fasc. 45 findes en udateret og ikke underskreven Optegnelse om Sølvskat af Fyen og tilliggende Øer, der efter indre og ydre Mærker kan med Sikkerhed henføres til denne Tid. Deri angives følgende Oppebørsel: af Lavind (Langeland) 1265 Lod Sølv, forgyldt og uforgyldt; af Nyborg Lehn, Vindingherred, Gudmeherred og Hindsherred samt Taasing 3564 Lod; Næsbyhoved Lehn og fem (el. sex) Herreder 3935½ Lod; af Sundsherred 858½ Lod; af Sallingherred 1940; dertil et Monstrants af Jordløse Sogn, v. 91 Lod; Baagherred 1595 Lod; Vissenbjerg Sogn 92 Lod; Vendsherred 1100 Lod, samt et Monstrants. — Om Kongens Hylding i Odense see Vedel Simonsen S. 104 ff. Cragii Annales p. 98. Christoffer Hvitfeld fik Følgebrev til Nyborg Slot, dat. Nyborg Sti Canuti Regis Dag, Tegnelser Nr. 1, 99 b. jfr. den forvirrede Beretning i Suhms Saml. I. 1, 73. — At Kongen var i Kjøge den 17de Juli seer man af Register over alle Lande 1, 58, hvor et Brev omtales dat. Kjøge, Søndag efter divisionis Apostolorum 1535. Befalingen om Blokhusene for Malmø findes i Fortsættelsen af det S. 432 i Anmærkningen omtalte Kongebrev til Skaane. — Størrelsen af Krigsmagten i Kbhvn. er angivet efter Hertug Henrik af Meklenborgs ovenfor omtalte Brev til Pfalzgreve Frederik af 30 Juli 1535. — Om Fyen, efterat Kongen havde forladt det, findes Efterretning i Tegnelser passim.

Kjøbenhavn, hvor det nu imellem alle Magthaverne maatte komme alvorligt under Overveielse, om man skulde søge Fred med Seierherren paa taalelige Vilkaar, eller berede sig til et haardnakket Forsvar. Man besluttede sig til det Sidste i Haab om mægtig Bistand fra flere Sider; men man kunde, indtil Hjælpen ankom, nu ene tænke paa at holde Fjenden ude af Sjælland saa længe som muligt, og at forsvare de faste Stæder og Borge Kjøbenhavn, Malmø, Landskrone, Krogen, Kallundborg, Nykjøbing og Aalholm, ikke at tale om Varberg, hvor Markus Meyer sørgede for sig selv. For at holde Fjenden ude af Sjælland søgte man at reise Almuen der i Landet. Hertugen og Greven udsendte den 19de Juni fra Kjøbenhavn et heftigt Opraab til Borgere og Bønder for at spænde dem til den yderste Modstand: Paa Hertug Christians og Rigsraadets søde Ord, sagde de, bør Almuen ikke forlade sig; ingen Løfter og Eder ville blive holdte. "Giver Agt paa hvad Danmarks Riges Raad bedrevet haver nu sidst de bleve annammede til Naade og svore vor naadigste Herre Kong Christian paany igjen: ere de ikke vordne derover meenedige og faldne til Hertugen af Holsten og de Svenske i Skaane, Danmarks Riges Arvefjende, imod ny Forpligtelse og Eed, Brev og Segl, som derpaa gjort og oprettet var? Derfor uden Tvivl, dersom de komme til deres Regimente og Magt igjen, hvilket skeer visseligen, om Hertugen af Holsten faaer Overhaand, bliver der ingen Ende paa Skatning, Plage, Røveri, Mord, Halshuggelse, Ophængelse, Steilelse og anden deslige uchristelig, tyrannisk Handel og Grusomhed paa Eders Liv og Gods, saa I nødes til at falde fra den christelige Frihed, som Eder nu gjengivet er, til en asenlig, ja hundelig Trældom, at En af Eder skal sælges for en Hund! O, hvilken ubarmhjertig og uchristelig Gjerning! O, hvor daarlige og usalige ere I, om I annamme saadant Aag paa Eder igjen! Saadan Bedrøvelse, Ulykke, Jammer og Nød kunne I ingen-

lunde undflye, dersom I gaae ham tilhaande, især fordi den meste Part af Eder i dette forgangne Aar have brændt deres Gaarde og Slotte, byttet og partet deres Bohave og Qvæg, og i det mindste været i Flok og Følge med dem, saadant have gjort; og Mange vare med at ihjelslaae Fru Anne Holgers. Saadant og meget Andet, endog I kunne have dertil redelige Undskyldninger, have de vel høit opskrevet, saa at det ikke kan betales med andre Bøder end med stor Blodsudgydelse og mange af Eders Livs Fortabelse." Derfor er der ingen anden Udvei, end at Almuen af sin hele Magt modsætter sig Fjendens Landgang og villigen lyder de Anførere, Hertugen og Greven nu have beskikket dem. Hvo der udebliver, naar Baunen lyser, eller flyer uden yderste Nød, skal hænges paa sin Huusbjelke og hans Gods deles imellem Landsherren og de redelige Karle, som opfylde deres Skyldighed.*)

Men Almuen var forsagt og vovede Intet at foretage sig. Naar Jydernes og Fyenboernes Behandling ikke spændte Sjællænderne til Fortvivlelsens Modstand, maatte den lamme enhver Anstrengelse; men havde Hertugen og Greven, som de sagde i Opraabet, endnu havt sex Fænniker Knegte og halvfjerde hundrede Heste, kunde de have gjort Landgangen vanskelig nok. Det havde de imidlertid ikke, og det Krigsfolk, de havde i Sjælland, var ved Nederlaget og af Mangel paa ordentlig Betaling i en opløst Tilstand. Endeel vare paa egen Haand gaaede til Kjøge. Hertug Albrecht sendte i Begyndelsen af Juli Dr. Christiern Winter derhen for at formaae Almuen til at drage til Ringsted; men Borgerne vilde kun da beqvemme sig dertil, naar Landsknegtene forlode Byen, hvilket disse ikke vilde, med mindre Hertugen betalte hvad de havde fortæret i deres selvtagne Qvarterer,

*) I Geheimearchivet findes baade en plattydsk og en dansk Afskrift af dette Opraab. Jfr. Hvitfeld Christian d. Tredie, Bl. P. iij.

saa at Dr. Winter efter vidtløftige Underhandlinger maatte love, at naar de nu vilde bryde op til Roskilde, skulde deres Sold blive dem betalt der. Hertugens Ryttere vare i en saa ussel Tilstand, at mange af dem ikke engang havde et Sværd eller andet Vaaben, saa at Dr. Winter ansaae 30 velrustede Ryttere tilstrækkelige til at nedlægge dem alle.*) Under disse Omstændigheder var det da intet Under, at Peder Skram kunde med Flaadens Besætning erobre Korsør Slot, der overhovedet i denne Krig saa ofte skiftede Herre, at det synes ikke at have været skikket til et alvorligt Forsvar; men naar Korsør var i de Kongeliges Magt og Flaaden var Herre i Beltet, kunde der ikke tænkes paa at hindre en Landgang fra Fyen. Den kongelige Hær fandt heller ingen Modstand, førend den naaede Kjøbenhavn.

Vilde Hertugen og Greven nu ikke opgive Krigen, maatte de naturligviis see sig om efter Hjælp. Nærmest var den at søge hos Lybek og de andre Søstæder. Der blev derfor i Juni skrevet af begge Herrerne med Kjøbenhavn og Malmø til Lybeks Regering, navnlig om at den burde udruste en ny Sømagt saa snart og saa stærkt som muligt, og hjælpe Magthaverne i Kjøbenhavn til atter at udruste deres Skibe; kunde begge Flaader derpaa bringes sammen, var der Haab om at blive Søen mægtig, og da kunde Alt endnu vende sig. For at være saa meget vissere i deres Sag, sendte Herrerne tillige Joachim Buchwold, Joachim Hochstetter fra Malmø og Cort Finke til Lybek. Disse henvendte sig til Raadet; men dette var nu blevet saa ængsteligt, at det Intet turde foretage paa egen Haand. Et almindeligt Borgermøde sammenkaldtes; de meget stormende Forhandlinger varede i to Dage, og der faldt mange bittre Ord imod Krigspartiet, som dog tilsidst fik saavidt Over-

*) Aktst. t. Grf. anden Samling Nr. 54, S. 108.

haand, at Borgerskabet bemyndigede Raadet til at udruste det fornødne Antal Skibe og erklærede sig villigt til at udrede Pengemidlerne. Men det er aabenbart, at Raadets Fleerhed ikke vilde gjøre Noget; thi vel underrettede Wullenwever de tre Afsendte den 10de Juli — en Maaned efter de fyenske Nederlag! — om at Raadet havde sendt Bud til de tre andre Søstæder for at paaskynde Rustningerne, og havde besluttet selv at ruste sex store Skibe, med hvilke de kjøbenhavnske Skibe da skulde forene sig ved Traven eller hvor Hertugen og Greven ansaae det raadeligt og muligt at sende dem hen. Men der skete i Virkeligheden Intet: Ligegyldighed, Vrangvillighed, Partihad hindrede Udførelsen af det Besluttede og lammede ethvert Foretagende saaledes, at man ret levende faaer Indtrykket af en Magt, der er kommen til det af Skjæbnen bestemte Maal, hvorfra Nedgangen begynder og skrider ustandselig frem. Man kan ikke skildre denne Stemning i de vendiske Søstæder paa dette Vendepunkt bedre end med Wullenwevers egne Ord i et Brev af 7de Juli 1535 til Hertug Albrecht. "Jeg vilde gjerne efterkomme Eders F. Naades Forlangende af min yderste Evne, saa meget det kun staaer i min Magt og Formue. Men, den almægtige Gud bedre det, dette Uheld og Nederlag, især Skibenes, foraarsager os saadan Vrangvillie i disse Stæder, at jeg og Andre, der mene det godt med Sagen, ikke paa nogen Maade kunne efterkomme Sammes naadige Begjæring. Jeg kan ikke gjøre Regning paa nogen Understøttelse hos disse Folk, uden hvad der kan skee tilsøes, hvortil de vel dog gjorde Noget, dersom man kunde opnaae nogen Bistand af dem i Stralsund og Rostok, der lade sig finde ganske vrangvillige, især til at besolde Knegtene, hvilket de aldeles afslaae, og som Lybek ikke er istand til at udrette alene, fordi Menigmand er saa gjenstridig." — "Havde man ladet de Skibe, der ere i Kongeriget, løbe til Travemünde, som jeg har skrevet til Hr. Jör-

gen Kock, saa vilde vi allerede have stødt til dem med sex eller syv Skibe, havde da hentet Rostokkerne og Wismarerne, vare gaaede op under Bornholm og havde søgt Fjenden i Sundet eller hvor han er. De fleste Skibe maae løbe efter de færreste. Her kunne vi ikke tilveiebringe flere; thi vi mangle alle Ting, Krudt, Kugler, Skyts, — og allermeest, Gud bedre det, god Villie.*)

Saaledes stod det til i Lybek i den første Trediedeel af Juli Maaned: Raadet skulde nu endelig til at udruste Skibene! Men medens man i de vendiske Stæder overlagde, betænkte sig, fandt Vanskeligheder og Umuligheder ved hvert Skridt, medens man skrev frem og tilbage, om de kjøbenhavnske Skibe burde gaae til Traven eller Stædernes til Dragør, saa kom allerede Peder Skram i Sundet med den seirende Sømagt. En Forening af de kjøbenhavnske og de vendiske Skibe var nu umulig, med mindre Stæderne alene satte saa mægtig en Flaade i Søen, at den kunde trænge Fjenden ud af Øresund. Men det var der ikke at tænke paa: der skete slet Intet! Det var Reactionen, der lammede Alt, medens den forberedte det afgjørende Angreb paa Krigspartiets Hovedstyrke, Jørgen Wullenwever og hans nærmeste Tilhængere i og udenfor Lybeks Raad.

*) Aktst. t. Grevef. anden Samling Nr. 52, 56, S. 105. 113. Første Samling Nr. 233. 237, S. 428. 434.

Tillæg og Rettelser.

S. 16, Lin. 21. Et endnu ældre Spor af Jørgen Wullenwever staaer vel ikke i nogen nu kjendelig Forbindelse med hans her omtalte Virksomhed; men det meddeles dog her af Hensyn til den almindelige Interesse for denne mærkelige Mand, og fordi det muligen ved fremtidig Opdagelse af nye Aktstykker kan faae en Betydning, det nu ikke er muligt at overskue. I det schweriner Archiv findes følgende Afskrift af et Feidebrev:

"Ersamenn, vorsichtigenn vnd wolwysenn Hernn, nachdeme ick my to vele malenn disse lange tidt Her Jurgen wullenweuer boclaget, vnnd mach Inn wegenn (sic) des rechtenn edder der fruntschop to dem Iennenn, dar ick to borechtiget, khamenn kann vnnd my wedder gott, ehr, recht vnd alle billicheit mit lutter gewalt vonn dem erlosen Boszwicht Iurgenn wullenweuer vorentholdenn werth, de Itzundes gut Euangelisch is, vnd meyne velefeldige clage Inn gunste gedenckenn, so ick dar bey dhann hebbe*), vnnd will hirmit eynem Ersamenn rade vnd der gantzenn gemeinheit hir mit krafft disses Breues entszecht hebbenn als ein apenbar entszechte viendt, mit saempt myner hulpers hulperenn, Id sy mit barnenn, dotslach, mordt vnnd alle dat quadt, dat ick erdencken kann, so lang ick des grotenn vnrechtenn vonn Iurgenn wulleweuer gelycke wedder warth, vnnd will gade mynn Lucke beuelenn, dar sick ein radt weth na to richten. Geschreuenn des Middewekens vor pinxstenn ($\frac{1}{6}$) Anno etc. xxx°.

Jurgenn Velth."

*) Her synes nogle Ord at være udfaldne.

Afskriften mangler Adresse. Navnet ender med et Sving, der seer ud som en Forkortning; maaskee skal det læses Veltheim.

S. 94, Lin. 33 — S. 95, Lin. 2. Stedet forandres saaledes: — "men tillige bevirket en Fornyelse af Rigernes gamle Forbund, hvilken vel ikke udtrykkeligt omtalte et fælleds Kongevalg, men dog fra dansk Side, tildeels vel ogsaa fra norsk, vistnok forstodes som forudsættende dette". Mere om denne Sag vil forekomme i anden Deel.

S. 246, Lin. 1: ved, læs: i.

S. 250, Lin. 4. I Biskop Jakob Madsens Visitatsbog (udg. af A. Crone. Odense 1853) fortælles S. 384 ved Ørslev: "Grumbjerge, er Sandbjerge, ligge der i Sognet ovenfor Tybring. Der bleve nogle af Grevens Folk først slagne af de Holster, som kom i Land for Føns Ao. 1534." Hvis dette Sagn, der er 55 Aar yngere end den Begivenhed, hvorom det taler, virkelig har nogen Grund, maa der ved "Grevens Folk" sikkert forstaaes en Almuehob, maaskee ført af en eller flere Grevelige fra Svendborg; thi det var først efterat de Hertugelige havde bemægtiget sig Fyen, at Grevens Krigsfolk under Ouelacker og Axel Gjøe kom fra Sjælland over Storebelt. Maaskee har en forvirret Efterretning om et saadant Sammenstød der i Egnen 1534, hvilket dog kun kan have været ganske ubetydeligt, siden ingen af de ældste og tildeels samtidige Beretninger omtaler det, have givet Hvitfelds og Krags fælleds Kilde Anledning til at forvexle det med den betydeligere Træfning paa Faverskovs Banker Palmeaften 1535. Om denne siger Visitatsbogen S. 387, ved Gjelsted Sogn: "Faurske Bjerge her i Sognet, som de Sallingherreds Bønder bleve slagne af Hertug Christians Folk Ao. 1535, førend han blev kronet", hvilket stemmer med hvad der ogsaa af andre Grunde er det sandsynligste, kun at det vel snarere har været Vends- og Baags- end Sallingherreds Bønder, som de grevelige Knegte lode i Stikken paa Marschen fra Middelfart til Assens i Marts 1535.

S. 262, Anmærkningen. Anders Bildes Brev af $\frac{18}{10}$ 1534 er nu trykt i Aktstykker til Grevefeiden, anden Samling Nr. 25, S. 41. Denne Samling var under Pressen i Odense paa samme Tid, som nærværende Arbeide tryktes i Kjøbenhavn; derfor lod det sig ikke gjøre, under Correcturen overalt at forandre Angivelsen af hidtil utrykte Aktstykkers Tid, Sted m. m. til Nummer og Sidetal i anden Samling. Dette finder Anvendelse paa flere Steder.

S. 298, Anmærkningen, Lin. 5 f. n. Nr. 43, S. 98, læs: Nr. 50, S. 103.

— —, Lin. 4. f. n.: 8de Juni, læs: 9de Juni.

S. 324, Lin. 30: Kong Henrik saavelsom hans, læs: og Kong Henriks.

S. 430, Lin. 27 (Anmærkningen). Blandt Kilderne til Beretningen om Øxnebjergslaget hører ogsaa Strinnholms Svenska Folkets Historia under Konungarne af Wasa-Ätten, 3die D. S. 295, fordi han har en udførlig Beretning om Greven af Hoyas Død efter dennes Stedsøns Grev Pehr Brahes haandskrevne Optegnelser. Saalænge vi imidlertid ikke selvstændigt kunne prøve denne Kilde, faaer navnlig Antydningen af Johan Rantzaus Delagtighed i Grevens Mord saa meget mere staae ved sit Værd, som det Braheske Haandskrifts Paalidelighed i saadanne Ting, hvilke dets Forfatter kun kan have kjendt af Traditionen, ikke er hævet over Tvivl. Man see navnlig hvad Strinnholm S. 243 efter denne Kilde anfører om Greven af Hoyas Modtagelse i Lybek.

S. 433, Lin 10. Pontoppidan (Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter 2, 121) fortæller, at Peder Skram deltog i det store Slag paa "Oxebjerg" ved Assens, hvor Erkebiskop Gustav Trolle og mange store Herrer satte Livet til, og at han der fik syv Saar, som alle holdtes for dødelige. Da det nu er vist og bekjendt nok, at Peder Skram den 11te Juni 1535 ikke kan have været paa Øxnebjerg, fordi han var paa Flaaden i Østersøen, synes hiin Fortælling ubegribelig; men maaskee beroer den paa en Forvexling med "Øxenbjerg" ved Svendborg. Ved denne Huk og Banke (hvor nu L. Møllers Skibsbyggeri er) maa Kampen med Lybekkerne den 16de Juni 1535 omtrent have staaet. Det lod sig da tænke, skjøndt vi ellers ingen Beretning have derom, at ved Entringen af Lybekkernes Skibe er Peder Skram, der aldrig skaanede sin Person, og som derfor bar varige Mærker af saa mangen Træfning, bleven saaret, om det ogsaa i ethvert Tilfælde er overdrevent, at han fik syv Ulivssaar, og urigtigt, at han lod sig bringe til Odense for at helbredes. Det er min Ven, Hr. Pastor Rohmann, jeg skylder denne Bemærkning tilligemed en Grundtegning af hans Fødeby Svendborg som den var i Grevefeidens Tid.

Smaafeil i Correcturen, der ikke kunne vildlede Læseren, ere her forbigaaede.

